OPERA OMNIA

SANCTORUM PATRUM

LATINORUM.

VOLUMEN X.

S. HILARII

PICTAVORUM EPISCOPI

OPERA OMNIA.

RECUDI CURAVIT

DR. FRANCISCUS OBERTHÜR.

TOMUS III.

WIRCEBURGI,

In Officina Libraria STAHELIANA.

MDCCLXXXV.

CONTINENTUR HOC TOMO III.

I. CONTINUATIO TRACTATUUM SUPER PSALMOS A CXIX. USQUE AD CL.

II. COMMENTARIUS IN MATHÆUM.

SUMMARIA
IN
SCRIPTA HILARII
CRISIS
CONTINUATA.

4. Quantum ad mortem Christi videtur Hilarius multis paradoxon aliquod censura dignum cap. 33. in Math. §. 6. dixisse, ubi in hæc Christi morituri verba: *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* subjecit: *Clamor vero ad Deum corporis vox est recedentis a se divinitatis contestata dissidium;* quod ita interpretantur, quasi nimirum Verbum, antequam moreretur Christus, a corpore, quod assumserat, discessisse diceret, sicque cum hæreticis sentiret, idem statuentibus.

Vindiciæ autem, Hilarianæ quoad hocce punctum fidei, facile adornantur, conferendo primum comma hocce cum similibus loquendi modis apud alios Patres occurrentibus, verumque eorum ex mente horum Doctorum sensum inquirendo; ac statuendo justum exinde discrimen eos inter hæreticosque similia loquentes; demum confirmando benigniorem illam interpretationem ex aliis Hilarii textibus genuinæ suæ mentis justis interpretibus, unde ad minimum il-

lud conficeretur, Hilarium, si non recte omnino de Christi morte senserit, ac citatis verbis loquutus fuerit, in ea opinione non perseverasse, oppositam potius in posterioribus scriptis asseruisse sententiam.

a) Inter Patres, quibus quoad hunc de Christi morte loquendi modum convenit, primus occurrit Epiphanius, qui hæresi 69. §. 62. ad prædicta Christi verba respiciens ait: „Cum illa eadem humanitas cum divinitate conjuncta sic esset utriusque sanctitudo, & in hac illa perfectissime omnia cognosceret, utpote copulata, & in unam consociata Deitatem, videns divinitatem jam in procinctu quodam esse, ut sanctum corpus desereret, ex ipsius hominis dominici persona, hoc est, humanæ naturæ a Verbo susceptæ, (quippe divinitas omnia, quæ ad passionis mysterium attinebant, perficere decreverat, & ad inferos cum anima descendere) vox ad conjunctam divinitatem illa est edita: Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?"

Sequitur Leporius, qui in libello emendationis, cui Augustinus aliique Episcopi subscripsisse se testantur, epist. apud August. Maurinorum 219. §. 13., profitetur, Christum ideo in cruce clamasse: „Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?" ut vere, manifesteque filius Dei secundum carnem se ostenderet moriturum, & velut carnis ipsius voce utens, ponens præteritum pro futùro, quia per mortem crucis necessario terrenum corpus erat a Deo pro tempore relinquendum, non solum a Deo, verum etiam ab anima sua, quæ erat unita cum Deo, hoc ipsum, prius quam fieret, nobis moriens testaretur." Et paulo post:

„Divi-

„Divinitas cum unita ſibi anima, non crucifixum hominem reliquit in pœnam, ſed exanimem carnem reliquit ad tempus.“ Leporii epiſtolam Tom. II. Concil. inveneris.

Euſebius Cæſar. ad calcem cap. 13. l. 4. demonſt. evang. ait: „Sic ſane etiam mortuum illud Verbi corpus, ubi exiguum quiddam virtutem Verbi attigit, tum excitatum eſt illiço ac revixit;“ quaſi nimirum corpus Verbo abſcedente mortuum, eodemque redeunte redivivum fuiſſet.

Propius omnium Hilarii verba imitatur Ambroſius l. 10. in Lucam §. 127., ubi illud Mathæi: *Clamans voce magna emiſit ſpiritum*; ſic interpretatur: „In quo vel profeſſio glorioſa usque ad mortem ſe pro noſtris deſcendiſſe peccatis, vel evidens manifeſtatio conteſtantis Dei ſeceſſionem divinitatis & corporis: ſic enim habes: Clamavit Jeſus voce magna dicens: „Deus, Deus meus, reſpice in me, quare me dereliquiſti? clamavit homo ſeparatione divinitatis moriturus.“ Poſterior hæc ſententia in expoſitione ſymboli Apoſt. ſive tractatu de Trinit. apud ipſum Ambros. in appendice Tom. II. edito cap. 13. inſerta eſt.

b) Patres hi illa Chriſti in cruce morientis verba: *Deus, Deus meus, quare me dereliquiſti;* de Verbi quidem a carne diſceſſione ſunt interpretati, quod illud corpori ſolummodo mediante anima conjunctum eſſe crediderunt, qua diſtracta a corpore, illud quoque receſſiſſe, ut dicerent, conſequens fuit.

Rationem hujus ſuæ opinionis hanc paſſim innuunt, quod tantam arbitrarentur divinitatis virtutem,

ut mortem, quam Chriſtus ad implendam Patris voluntatem ſubire decreverat, corpori cum ea conjuncto contingere nullo pacto poſſe exiſtimarent. „Nam cum divinitas, inquit loco mox memorato Ambroſius, mortis libera ſit, utique mors eſſe non poterat, niſi vita diſcederet, quia vita divinitas eſt.“

Eadem habet auctor expoſitionis ſymboli apud ipſum Ambroſium. Revocari quoque eo poteſt, quod Tertullianus lib. contra Praxeam, cum dixiſſet, Chriſtum tradendo ſpiritum obiiſſe, ſubjicit: „Spiritu enim manente in carne, caro omnino mori non poteſt.“ Si tamen ibi, ut alias ſolet, ſpiritus nomine divinitatem intellexit, quod non ſatis liquet.

Alii aliam invenerunt Verba talia Patrum cum fide componendi orthodoxa, rationem. Petrus Lombardus lib. 3. ſent. diſt. 21. §. 1. ad ſuperiorem Ambroſii locum reſpondet, hoc eum tantum voluiſſe, divinitatem ſeſe a carne ſeparaſſe ſubtrahendo protectionem, non ſolvendo unionem, ſive „ſeparaſſe ſe foris, ut non adeſſet ad defenſionem; ſed non defuiſſe intus ad unionem: „Si enim, inquit, non ibi cohibuiſſet potentiam, ſed exercuiſſet, non moreretur Chriſtus.“

Hæc interpretatio an in Ambroſium quadret, nunc noſtra non refert: at quo minus ad Hilarii in Mathæum verba accommodetur, nihil vetat. Nam quod ibi eam Chriſti intellexerit derelictionem, quæ neceſſaria erat, ut mori poſſet, proxime poſt verba controverſa, declarat in hunc modum: „Denique cum relinquatur, exclamat dicens: Deus, Deus meus,

quare me dereliquisti? Sed relinquitur, quia erat etiam morte peragendus."

Eo fere modo eodem Commentario cap. 3. §. 2. Hilarius ait: „Cum esuriit Dominus, non inediæ subrepsit operatio, sed virtus illa quadraginta dierum non mota jejunio naturæ suæ hominem dereliquit." Nemo certe suspicabitur, Hilarium hanc derelictionem, qua hominem, ut esurire posset, naturæ suæ a Verbo derelictum esse docuit, substantiali separatione factam existimasse: quidni eadem ratione censeatur ejusdem hominis derelictionem, ut mori posset, salva & incolumi substantiali conjunctione prædicare?

Huc facit, quod cum *spiritus* nomine divinam naturam prope ubique intelligat, libro tamen 10. de Trinit. §. 61. contendat eam his verbis: *tradidit spiritum*; nullo pacto intelligi posse. „Nam spiritu, inquit, frequenter significari animam, non ambiguum est, vel ex hoc ipso, quod Jesus moriturus tradidit spiritum." Quare vel ex hoc ipso non ambiguum est, nisi quia non ambiguum censet, solam animam, non etiam divinitatis Verbi substantiam a morientis Christi corpore recessisse?

Alia rursus magis perspicua ad allata verba occurrit responsio: quod nimirum caro divinitatis a se recedentis contestata sit dissidium, quia, quamvis revera non abscederet, perinde tamen nullum in ipsa ostendebat præsentiæ suæ signum, ac si nullatenus extaret.

Hanc responsionem ex similibus Hilarii loquendi modis, & ex iis præsertim, quæ de Verbi exinani-

 tione

tione edisserit, eruere licet. Cui enim prima ipsius in Ps. 68. §. 4. verba leviter attingenti, non videatur naturam divinam carnis susceptione ita exhaustam asserere, ut propria substantia omnino careret? Primum quippe ait: „Haurienda fuit natura cœlestis, ut exinaniens se ex Dei forma in formam servi hominisque decideret: & ideo usque ad animam aquæ penetrant, quia ei substantia non sit infixo in limo profundi.“ Tum quam illam naturam cœlestem hauriendam, quamve substantiam dixerit, quæ post carnis assumtionem *non sit*, statim aperit his verbis: „Non utique substantia ea non erat, quæ assumta habebatur, sed quæ se ipsam exinaniens hauserat.“ Quid igitur? Periitne divina substantia? „Nullo modo, inquit continuo, se caruit, qui se ipsum exinanivit evacuans: nec tamen idipsum videbatur extare, quod jam in aliud se evacuando concesserat.“ En igitur mysterium: Verbi exinaniti substantia non ideo non est, quia defecerit, sed quia sic erat, ut non extare videretur.

Quorsum autem, quave ratione substantia divina tum non extare videretur, in Ps. 143. §. 7. sic explicat: „Damnum enim ad detrimentum sui evacuatio formæ Dei nescit, assumtioni potius servili formam Dei rursus acquirens. Ita neque virtus in humilitatem, sese licet cohibens, defecit ex sese, cum, quod erat, est: & humilitas cohibita in sese virtute suscepta, cum, quod non erat, esse cœpit, profectum ejus, quæ a se non defecerat, virtutis accepit.“ Planius lib. 11. de Trinit. §. 48. „In forma Dei manens formam servi assumsit, non demutatus, sed se ipsum ex-

inaniens, & intra se latens, & intra suam ipse vacuefactus potestatem, dum se usque ad formam temperat habitus humani, ne potentem immensamque naturam assumtæ humilitatis non ferret infirmitas; sed in tantum se virtus incircumscripta moderaretur, in quantum oporteret eam usque ad patientiam connexi sibi corporis obedire. Quod autem se ipsum intra se vacuefaciens continuit." &c.

His positis verba Hilarii in Math. c. 33. nullo negotio probantur a fide nostra minime diffidere. Qui enim in Christo post susceptionem carnis substantiam divinitatis ideo non esse dixit, quia quamvis integra, ita tamen abscondita, ita intra se latebat, ut non extare videretur: cur non existimetur divinitatem Christi etiam in morte indivisam credidisse, ideoque tantum illam dixisse recedere, quod ea tum se intra se cohiberet? Certe ut in morte longe magis, quam in formæ servilis assumtione divinitas latebat, ita longe minus extare videbatur.

Ad hanc Hilarii sententiam illustrandam non parum conferent hæc Leonis Papæ: „Tradi Dominum passioni, tam fuit paternæ, quam ipsius voluntatis: ut eum non solum Pater desereret, sed etiam ipse se quadam ratione desereret, non trepida discessione, sed voluntaria cessione. Continuit enim se ab impiis crucifixi potestas, & ut dispositione uteretur occulta, uti noluit virtute manifesta."

His si addas, quod de ipso corporationis Christi mysterio scribit Augustinus: „Deus est, & fit homo; seponit divinitatem, id est, quodammodo se-

 questrat,

questrat, hoc est, occultat, quod suum erat, appareret, quod acceperat;" nihil erit, cur in Hilariana phrasi recedentem divinitatem non intelligas divinitatem, quæ se occultet, quæque potestatem contineat, ut homo morte peragatur.

Præterea divinitas e loco, in quo prius cogitabatur, discedere vulgo dicitur, cum novo modo, novo ordine in alio manifestam se facit. Hinc Verbum cum carnem suscepit, reliquisse cœlum, & in terras descendisse usitata loquendi ratione dicimus. Eo quoque respectu Augustinus in Ps. 44. Patrem a filio dimissum docet. „Dimisit enim, inquit, patrem quodam modo: non omnino dimisit veluti ad separationem, sed ad susceptionem humanæ carnis." Sic & Hilario asserere licuit divinitatem Christo moriente a carne discessisse, non quod illam omnino dimiserit veluti ad separationem, sed ad susceptionem mortis. Et vero recessit quodammodo Verbum a carne, quam hic hominum potestati dimisit, dum in inferos cum anima descendens, ibi nova potentiæ ac virtutis suæ signa exhibuit.

Denique cum *diffidium* diversitatem tantum sonet, non separationem, cumque Hilarius in Ps. 68. §. 4. scribat, Christum ex duabus constare substantiis, *quæ natura diffident:* objecta verba: *Vox est carnis recedentis a se divinitatis contestata diffidium*; sic intelligere licet: Vox est hominis se sociatum testificantis naturæ alteri, quam recedere ideo dicit, ut eam significet a se diffidere, & morte sua non magis lædendam esse, quam si recessisset.

Nec

Nec quemquam moveat, quod in Pſ. 55. §. 12. ait: „Ipſe huic emortuo & intra ſepulchrum relicto corpori divinæ naturæ ſuæ tribuit conſortium.“ Quaſi Verbi conſortium corpori morte ſublatum, & reſurrectione reſtitutum diceret. Non enim hic ſermo eſt de conſortio, quo corpus divinæ naturæ ſubſtantialiter conjungatur, ſed quo ejus gloriæ particeps fiat, qua, quamdiu mortale fuit, carebat. Hinc quippe Chriſtum ibi commendat, quod gloriam neque aliunde exſpectet, neque corpori alii, quam quod mortuum fuerat, exſpectet. „Non extra ſe ſunt, inquit, iſta, quæ ſperat: nec laudationis vota, quæ reddet, ſunt extrinſecus capeſſenda. Ipſe enim ſibi reſurrectionis eſt Dominus, ipſe huic emortuo, & intra ſepulchrum relicto corpori divinæ naturæ ſuæ tribuit conſortium. Neque enim reſurrecturis omnibus ab exteriore materia corpus acquiritur.“ &c. Quanto minus Chriſto?

c) Nihil præterea occurrit apud Hilarium, unde Chriſtum in morte diviſiſſe judicetur. Multa contra ſuppetunt, quibus ab hac opinione ſeſe procul abfuiſſe indicat.

Mittimus illud lib. 8. de Trinit. §. 8. „Quomodo non naturaliter manere in nobis exiſtimandus eſt, qui & naturam noſtram jam inſeparabilem ſibi homo natus aſſumſit?“ Quia forte erunt, qui illud: *jam inſeparabilem;* ad id tempus referri velint, quod reſurrectionem excepit. Germanior tamen horum verborum ſenſus eſt, Unigenitum Deum ex eo tempore, quo homo natus eſt, naturam noſtram ſibi inſepara-

bilem assumsisse. Ea porro sic intelligenda esse confirmant, quæ lib. 9. §. 7. tradit, Deum scilicet natum esse hominem, ut homo *in æternum* in Deo maneret: maxime cum mox subjiciat: „Nascitur itaque Deus assumtioni nostræ, dum homo noster in Deo permanet;" hoc est, dum homo ab ipso susceptionis momento in Deo in æternum manet, nunquam ab eo separandus. Hanc enim ipse in Ps. 118. lit. 12. §. 7. notat esse vim Verbi *permaneo:* ut quod in perpetuum mansurum est, significet. Præterea in Ps. 131. §. 9. ea ratione enuntiat Christi mortem, ut verba illius Deum tum in corpore manentem sonent; sic enim habet: „Quievit autem ille, cui mors somnus est, & id, quod nobis pœnalis demutatio est, Unigenito & in corpore manenti Deo requies fuit." Sed non uni pertinacius insistendum, cum res eadem totis paginis adstruatur.

Verum hoc lib. 3. de Trinit. §. 15.: „Dei filius crucifigitur, sed in cruce hominis mortem Deus vincit; Christus Dei filius moritur, sed omnis caro vivificatur in Christo; Dei filius in inferis est, sed homo refertur ad cœlum." Hoc, inquam, non tam leviter transire juverit. Hinc quippe habetur, Verbum a carne non prius, quam moreretur Christus, recessisse; (si quidem *filius Dei moritur;*) adeoque infinitum fuisse redemtionis nostræ pretium.

In hac porro de Dei morte doctrina Hilarius constans adeo fuit, ut in uno §. 7. lib. 9. primum dicat: *ut Deus mori vellet;* & mox: *cum se immortalis Deus intra legem mortis habuisset;* & in exitu: *Deo per carnem moriente.* Id

Id ipsum in Ps. 67. §. 23. non una ratione declarat, atque in primis ait: *Per securitatem aeternitatis, mors ipsa in Deo moriente fiducia est.* Ipsum etiam *Deum mortuum* Christum vocat lib. 9. de Trinit. §. 54.

Deinde ut ad locum allatum redeamus; si *Dei filius in inferis est*, sequitur, ut saltem animam Christi morte intercedente a Deo Unigenito desertam ac separatam non crediderit. Sed & hinc confici potest, eum ne carnem quidem desertam sensisse, cum in Math. dixit: *Vox est carnis* &c. Sicut enim cum verba Christi: *Clarifica me*; lib. 3. de Trinit. §. 16. ait: *Haec carnis deprecatio est*; nomine carnis totum hominem, ac praesertim animam intelligere non dubitatur: ita & cum ejusdem Domini nostri verba: *Deus meus, quare me dereliquisti*, enarraturus subjicit: *Vox est carnis recedentis a se divinitatis contestata dissidium*: eodem *carnis* vocabulo hominem totum carnem scilicet & animam non negandus est intelligere. Atqui animam Christi etiam post mortem Verbo conjunctam docuit. Idem igitur sensit & de carne. Sed hoc planius approbemus!

Nullo ex loco fidem illius explorare certius valemus, quam ex quo explicat verba Christi: *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti.* In eo autem explicando totus fere versatur lib. 10. a §. 51. -- 65. Inde igitur genuinae illius sententiae exponendae latissimum nanciscimur campum. Ac primo quidem notatu dignum est, quod haereticos praedicta Christi verba sibi objectantes invidioso nomine appellet *Christum tripertientes in Verbum, & animam, & corpus*; ipse hujus nominis invidiam non declinaturus, si Christum unquam divisisset.

Con-

Contra §. 52. fidei Ecclesiæ sese adhærere profitetur, quæ „apostolicis imbuta doctrinis novit in Christo nativitatem, sed ignorat exordium; scit dispensationem, sed nescit divisionem . . . nec tripertita Christum fide scindit, cujus desuper texta vestis inscissa est, ut Jesum Christum & in Verbum, & in animam, & in corpus incidat."

Quid porro est, quod dicturus: „*Scit dispensationem, sed nescit divisionem*, proxime præmittit, *Ecclesiæ fides novit in Christo nativitatem, sed ignorat exordium;* nisi ut significet Ecclesiam non magis nosse in temporaria Christi dispensatione ullum divisionis momentum, quam in æterna illius generatione ullum existendi initium?

Tum eosdem Christi divisores acrius persequens, „si, inquit §. 62., ejusdem vox atque sermo est, se derelictum conquerentis, & se regnare profitentis, qua fidem nostram infidelitatis ratione dividimus, ut non idem in tempore eodem sit mortuus, qui & regnet?" Quasi diceret, cur non auditis a Christo: *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Eum dividitis, ac divinitate asseritis destitutum? Nonne ille ipse eodem tempore latroni dixit: *Hodie mecum eris in paradiso?* At dum mortuus jacebat in terris, in paradiso regnare qui potuit, si divisus, atque a divinitate desertus tum fuerit.

Eum etiam tum divisum non fuisse, non semel repetit. Nam postquam §. 60. monuit distinguendas esse naturas, aliamque sepultam, aliam esse resuscitatam, ac perinde „sepultum non putare, quem re-

suscì-

ſuſcitaſſe intelligas; reſuſcitaſſe non ambigere, quem negare non audeas non ſepultum;" utramque in uno eodemque Verbo conjunctam mox inculcat. „Non enim, inquit §. 63. alius eſt moriens & regnans, neque alius eſt commendans ſpiritum & exſpirans, neque non unus eſt deſcendens ad inferos, & aſcendens in cœlos." Et §. 64. „Nunquid diviſus eſt Chriſtus, ut alius ſit Jeſus crucifixus, alius Chriſtus virtus & ſapientia Dei?" Tum initio §. 65. „Aliud Apoſtolus neſcit, neque aliud ſe ſcire judicat: nos autem & infirmis ingenii, & infirmioris fidei Chriſtum Jeſum ſcindimus, dividimus, duplicamus . . . Alius enim nobis Chriſtus crucifixus, alius Dei ſapientia, alius ſepultus." Et poſt pauca ex verbis Apoſtoli: *qui deſcendit, ipſe eſt, & qui aſcendit*: ſic eosdem urget Chriſti diviſores: „Nunquid deſcendiſſe ad inferos corpus, quod in ſepulchro jacuit, dicetur? Si itaque, qui deſcendit, ipſe eſt, & qui aſcendit, & neque corpus deſcendiſſe ad inferos creditur, & reſurgens ex mortuis corpus aſcendiſſe ad cœlos non ambigitur: quæ hic præter occulti ſacramenti & incogniti mundo ac principibus ſeculi fides relicta eſt? Ut cum unus atque idem ſit deſcendens & aſcendens, unus quoque nobis Jeſus Chriſtus ſit, & Dei filius, & hominis filius, & Verbum Deus, & homo caro, & paſſus, & ſepultus, reſurgens, & in cœlos receptus, & ſedens ad dexteram Dei; habens in ſe uno eodemque, per diſpenſationem atque naturam, in Dei forma, & in forma ſervi, ſine aliqua ſui & partitione, quod homo eſt, & diviſione, quod Deus eſt." Si in his omni-

bus

bus Christus sine divisione: ergo in nullis eorum divisus, nec in passione, nec in morte, nec in sepulchro. Mansit ergo Verbum etiam in sepulchro cum carne conjunctum.

Plura hujusmodi eodem libro continentur: sed locum indicasse sufficiat, atque pauca ex eo hæc specimina in medium protulisse. Unum his adjicimus locum ex lib. 9. quem in hac disputatione præterire non licet. Nullus enim Patrum est, qui argumentum præcipuum, quo Verbum a sepulta Christi carne non divisum propugnant, disertius prosequatur, quam eo loco Hilarius. Ideo quippe, Paulino Aquil. auctore, „Christus Jesus & passus, & mortuus, & sepultus, & resurrexisse secundum Scripturas Dei filius declaratur, quia a carne nunquam post assumtionis sacramentum impassibilis & indemutabilis separata divinitas prædicatur."

Gregorius quoque Nyss. epist. ad Eustathiam & Ambrosiam, ubi Christi divinitatem simul in paradiso cum anima & cum corpore in sepulchro extitisse asseruit, hoc dictum suum sic confirmat: „Propterea corpus ipsum *Dominus* appellatur ob inhærentem sive insidentem ipsi divinitatem."

Non alia ratione Ferrandus Diac. epist. ad Severum §. 8. primo ponit: „Totus Christus apud inferos fuit secundum animam rationalem, sed non totum; quia caro ibi non fuit, cum qua est totum. Totus Christus in sepulchro fuit secundum carnem, sed non totum; quia anima ibi non fuit, cum qua est totum. Verbum tamen Dei & cum anima sua apud

infe-

inferos; & cum carne ſua in ſepulchro fuit." Et quia Verbum cum anima apud inferos, & cum carne in ſepulchro fuit, ſubinde declarat conſequens eſſe, ut totus Chriſtus apud inferos, & totus in ſepulchro recte dicatur ob unitatem ſcilicet perſonæ Verbi, animæ rationalis, & carnis.

Similis eſt Auguſtini ſententia tract. 99. in Joan. §. 3. Uno verbo illi maxime ex ſymbolo fidei, qua carnem mortuam, ſepultam, & excitatam, Chriſtum mortuum, ſepultum, & a morte ad vitam veniſſe confitemur, Verbum in morte Chriſti a carne non diviſum eſſe propugnant. Verum qui Hilarius hoc ipſum conſtanter adſtruat, audiamus!

Primum ad hæreticum converſus, „quæro a te, inquit, quis ſit carne ſe ſpolians, & quæ ſit caro ſpoliata?" mox inſtat: „Si enim non idem eſt Chriſtus mortuus, qui eſt caro ſpoliata; carnis ſpoliatæ nomen oſtende: & rurſus naturam ejus, qui ſe carne ſpoliavit, expone. Eundem enim eſſe, invenio Deum Chriſtum a mortuis excitatum, qui carne ſe ſpoliavit, & rurſum ſpoliatam carnem Chriſtum eſſe a mortuis excitatum." Ac tandem quæſitis ipſe ſatisfacit in hunc modum: „Spoliata enim caro Chriſtus eſt mortuus: & rurſus Chriſtum a mortuis excitans, idem Chriſtus eſt carne ſe ſpolians. Naturam Dei in virtute reſurrectionis intellige: diſpenſationem hominis in morte cognoſce. Et cum ſint utraque ſuis geſta naturis, unum tamen Chriſtum Jeſum eum memento eſſe, qui utrumque eſt." Si unus utrumque; etiam in morte indiviſus eſt: neque in morte eſt indiviſus,

niſi

nisi ob insidentem carni spoliatæ divinitatem. Rursum caro spoliata & carnem excitans non unus & idem est, nisi caro spoliata sic totus Christus sit, ut carnem excitans totus est Christus. Totus autem non est, si a carne spoliata Verbum abest.

Sed quid Hilarii verbis admiscemus peregrina? Ipsa per se plana sunt, atque perspicua, Christum quippe in diversis naturis diversa gessisse agnoscens, eum tamen in diversis illis gestis nusquam non unum & eundem fuisse constantissima fide profitetur, ejusque ut ante mortem, ita & in morte, & post mortem nescit omnino divisionem. Neque enim quenquam putamus fore, qui, cum superius moriens Christus *carne se spolians* ab Hilario dicatur, hoc ideo ab illo dici existimet, quod Verbum carnem exuisse, & ab ea discessisse crediderit. Nam propter unitatem personæ recte dicitur Christus sese carne spoliare, qua solam animam spoliat, sicut animam dicitur ponere, cum corpus dumtaxat ab illa separat.

Quæ cum ita sint, Hilarius non infimum inter eos locum meretur, qui Verbum a carne, quam assumsit, numquam separatum fuisse docuerunt. Quod subinde magno consensu nobis tradiderunt SS. Patres, ac nominatim Athanasius sub finem libri de salutari adventu J. C. Greg. Nyss. epist. ad Eustath. & Ambr. nec non orat. 1. contra Eunom. Leo Papa serm. 65. c. 7. & 66. c. 1. Theodoret. lib. 5. hæret. fab. c. 15. Fulgentius l. 3. ad Trasim. c. 16. Ferrandus Diac. & Paulinus Aquil. locis memoratis. Joan. Damasc. l. 3. c. 27. Oecumenius in Colloss. 2. Alcui-

nus

nus lib. 3. de Trinit. c. 16. Bernardus lib. 5. de Confid. c. 9.

d) Reſtat, ut de diſcrimine, quod hæreticos, qui Verbi divinitatem in morte receſſiſſe docuerunt, & orthodoxos Patres intercedit, qui ſimiliter cum illis locuti, præſertim verba illa Chriſti in cruce morientis: *Deus, Deus meus, quare me dereliquiſti?* de Verbi a carne diſceſſione interpretati ſunt, adhuc pauca dicamus. Unde uno intuitu illud conſpici poſſit.

Hæretici Verbi divinitatem quaſi infirmam & trepidam, ne ſibi mors & paſſio ſuſtinendæ eſſent, a Chriſto paſſuro diſceſſiſſe ſomniabant: contra quos Gregorius Nazianzenus orat. 36. „Neque enim, quod quidam opinantur, ipſe vel a Patre, vel a ſua divinitate, quaſi paſſionem extimeſcente, ob idque ſeſe a perpetiente, colligente, atque contrahente, derelictus eſt.“

Patres vero, qui cum illis conſentire videntur, hanc innuunt opinionis ſuæ rationem, quod tantam arbitrarentur divinitatis virtutem, ut mortem, quam Chriſtus ad implendam Patris voluntatem ſubire decreverat, corpori cum ea conjuncto contingere nullo pacto poſſe exiſtimarent. Hinc evidens eſt, Patres, hæreticosque maxime diſſentire, cum hi abjectius, illi quodammodo ſublimius de Chriſti divinitate ſentientes, ejus a corpore mortuo ſeparationem docent: quæ diſcriminis prima ratio.

In hoc præterea diſſentiunt, quod hæretici ante Chriſti mortem, immo etiam ante paſſionem, Catholici vero in ipſa dumtaxat morte Verbum a corpore

ſeparatum prædicarint. Unde libellus Leporii monet in verbis: *Quare me dereliquiſti?* poſitum eſſe præteritum pro futuro: & Epiphanius obſervat, hanc carnis vocem, non ad ſeparatam, ſed ad *conjunctam divinitatem* eſſe, & *cum jam in procinctu quodam eſſet, ut ſanctum corpus deſereret.* Ex quo maximum illud inter utrosque habetur diſcrimen, quod, cum illi merum hominem, iſti verum Deum pro nobis paſſum ac mortuum eſſe conſtituant, ab his infinitum, & ab illis finitum ponatur redemtionis noſtræ pretium.

Poſtremo Epiphanius, Leporius, aliique Catholici asſerunt, Verbi cum anima Chriſti, etiam morte intercedente, conjunctionem illæſam permanſiſſe. „Ad inferos, inquit Epiphanius hæreſi 20., cum divinitate ſua animaque deſcendit, captivam ducit captivitatem, ac die tertio cum ſanctiſſimo ſuo corpore ad vitam excitatur. Quod quidem corpus cum divinitate ſua conjunxit, non amplius disſolvendum.“ At hæretici totum hominem Chriſtum a divinitate deſertum ac ſeparatum eſſe contenderunt.

Memoratus auctor expoſitionis ſymboli, dum verbis Ambroſii nonnihil adjicit, ad hæreticorum ſententiam accedit: ſic enim habet c. 13.: „Hæc eſt beata anima, quæ in cruce ad divinitatem clamavit dicens: Deus, Deus meus, reſpice in me, quare me dereliquiſti? &c. &c.“ Et poſt pauca ſubjicit: „Deus ergo, qui Verbum & Spiritus eſt, qui ubi vult, inſpirat, carnem ſive animam ſusceptam non deſeruit invitus &c.“

---

5. Licet

5. Licet neminem sciamus, qui, quod de Christi gloria scripsit Hilarius, nominatim reprehenderit, rem tamen Lectori non ingratam nos facturos speramus, si illius ea de re sententiam collectis ex omnibus ejus scriptis in unum argumentis sub uno conspectu ponamus, ac explicemus, cum intersit plurimum ad Hilarii scripta accedenti probe eam esse perspectam. Namque ut plurimum aut decertat contra Arianos, aut adversus fraudulentas illorum artes Catholicos munire nititur. Cum autem ad deprimendam Christi gloriam infirma ipsius dicta gestaque solerent objicere, nihil contra studioso Christi defensori solemnius fuit, quam ut ad revelandum Domini sui nomen de gloria, ac potentia illius dissereret. Cespitabit igitur singulis fere paginis, cui obscuri erunt illius de gloria Christi loquendi modi; sæpius enim utitur inusitatis.

Et eos quidem hactenus intellectos non fuisse hoc persuadet, quod, qui Hilarii opera non modo in novissimis seculis, sed & ante annos 800. recognovere, eos potissimum corruperint locos, in quibus ille de Christi gloria uberius, ac magnificentius loquitur. Alii vero scrupulosiores e regione locorum illorum, quos temerare non sunt ausi, ad oram Mss. adnotarunt: *Caute lege.*

Certe si solos attendas sonos verborum, iis, quæ lib. 9. de Trinit. §. 38. offendes, significari existimabis humanam Christi naturam ita in divinam transiisse, ut genus mutarit, & hinc una evaserit Dei & assumti hominis natura.

Idem ſapiet, quod cap. 27. in Math. §. 4. prædicat Deum & hominem in Chriſto jam *ambo unum*.

Aliis obſcurum erit, quod in Pſ. 143. §. 7. & fragm. 6. docet, ſervili Chriſti formæ per gloriam id acquiſitum, ut forma Dei eſſet, & ſervilis forma eſſe deſineret: vel quod lib. 3. de Trinit. §. 16. ſcribit: „Filius nunc caro factus orabat, ut hoc Patri caro inciperet eſſe, quod Verbum.“

Neque his abſona ſunt hæc in Pſ. 54. §. 7. „Evolare autem ut columba feſtinat, id eſt, in ſpiritalem redire naturam;“ & mox: „Hoc, quod nobis eſt mortale, ſusceperat, ut caro factus in ſpiritum evolaret.“

Cui etiam non inuſitatum videbitur illud in Pſ. 68. §. 25. „Dominus Jeſus in gloria Dei Patris eſt, id eſt, ſusceptus homo in naturam divinitatis acceptus.“

Quid hoc lib. 11. de Trinit. §. 40. „Deum eſſe omnia in omnibus, naturæ aſſumti corporis noſtri natura paternæ divinitatis invecta . . . ne ex parte Deus ſit, ſed totus Deus . . nulla ex parte terreni in eo corporis reſidente natura; ut ante in ſe duos continens, nunc Deus tantum ſit, dum homo & Deus, (uti declarat §. 41.) jam Deus totum eſt. In ſe enim (inquit §. 42.) eum Deus glorificavit, id eſt, in ea natura, qua Deus eſt, quod eſt: ut ſit Deus omnia in omnibus, toto jam in Deum ex ea, qua homo eſt, diſpenſatione manſuro.“

Unde cum lib. 9. §. 6. & in Pſ. 138. §. 19. triplicem Chriſti ſtatum diſtinguat, *ante hominem* ſcilicet,

in

in homine, *& post hominem*, hoc est, antequam susceperit carnem, quando mortalem gessit, & postquam exuit mortalitatem, eum in medio duntaxat statu Deum & hominem confitetur, at in postremo ut in primo prædicat tantum Deum.

Hæc & similia Hilarii dicta facile sibi Apelles vindicabit, qui volebat, Tertulliano teste lib. de Præscript. §. 51. Christum „in resurrectione singulis quibusque elementis, quæ in descensu suo mutuata fuissent, in ascensu reddidisse, & sic dispersis quibusque corporis sui partibus in cœlo spiritum tantum reddidisse.“ Hinc duas Christi naturas, etsi non post primam carnis susceptionem, certe post resurrectionem confudisse videbitur, adeoque quædam Eutychiani commenti jecisse semina, nec alienus esse ab errore, quem Augustinus epist. 187. cavendum monet, videlicet, „ne ita divinitatem adstruamus hominis, ut veritatem corporis destruamus:“ quemque ut ipse caveat, præmittit: „Quemadmodum ire visus est in cœlum, id est, in eadem carnis forma atque substantia: cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit.“

Cum etiam Hieronymus procemio in lib. 18. comment. Esaiæ professus: „Corpora incorrupta & immortalia resurrectura confiteor;“ adjiciat: „ut mutent gloriam, non substantiam;“ conjectura non levis est, tunc temporis fuisse, qui humanæ naturæ veritatem per resurrectionis gloriam aboleri prædicarent.

Hujus erroris suspicionem Hilario haud difficulter conflabit, qui rursum hanc subjectionis Christi definitionem ex lib. II. de Trinit. §. 35. ab adjunctis divulsam adducet: „Subjectio etiam ea est, quæ est ex natura in naturam concessio, dum a se, quod est desinens, ei subjicitur, cujus concedit in formam.“ Immo qui hanc audierit, prope non ambiget eam ab Augustino cap. 37. contra serm. Arian. notari, ubi ait: „Quamvis non defuerint, qui illam tum filii subjectionem ipsius humanæ formæ in divinam substantiam commutationem intelligendam putaverint: tanquam hoc rei cuique subjiciatur, quod in eam vertitur & mutatur.“

Verum concidet simul omnis suspicio, ubi eum carnis gloriam, illæsa ipsius veritate prædicare ostenderimus. Et ut a subjectione exordium fiat, enarrat lib. II. duplicem esse, primam *obedientiæ* & *fidei*, alteram vel *concessionis*, vel *demutationis*. Tum hanc §. 35. sic definit: „Est ex natura in naturam concessio, dum a se, secundum quod est desinens, ei subjicitur, cujus concedit in formam;“ ut ad cautelam tamen protinus adjungat: „Desinit autem, *non*, *ut non sit*, sed ut proficiat; sitque ex demutatione subditus, in speciem suscepti alterius generis transeundo.“

Ita ubi loco jam relato ex §. 40. asseruit: „Non alia subjectionis causa est, quam ut omnia in omnibus Deus sit, nulla ex parte terreni in eo corporis residente natura, ut ante in se duos continens, nunc Deus tantum sit:“ pravam intelligentiam ex prioribus illis verbis nascentem enecat his posterioribus:

„Non

„Non abjecto corpore, sed ex subjectione translato, neque per defectionem abolito, sed ex clarificatione mutato . . . subjectus vero ob id, non, ut non sit, sed ut omnia in omnibus Deus sit, habens in sacramento subjectionis esse, ac manere, quod non est, non habens in defectione ita se carere, ne non sit.“

Sane in his Hilarius non minus circumspecte, quam Hieronymus atque Augustinus cavit, ne de carnis Christi gloria disserens, corporis veritatem destruere videretur.

Rursum hanc opinionem procul a se removet, cum a Christo ipsummet corpus, quod de Virgine susceperat, se sumturum esse, & in illo portionem nostræ carnis, immo nostri corporis resurrectionem conspicabilem fieri asserit. Porro in Ps. 124. §. 4. dicit Christum per gloriam factum esse montem, „in quo nosmet ipsos per assumtionem carnis nostræ corporisque speculamur. In eo enim sumus, resurrectionem nostram resurrectione nostri in eo corporis contemplantes.“

Et quamvis planum sit, ideo nos dici nunc in Christo esse, quia, quam ex nobis in Virgine accepit carnem, eam in cœlum transtulit: hoc tamen apertius in Ps. 65. §. 12. sic enuntiat: „In æternam gloriam ejus assumtæ ex Virgine carnis natura transfertur.“ Nec aliud sonat illud cap. 3. in Math. §. 2. „Exspectatum Deo Patri munus hominem, quem assumserat, in cœlum reportavit:“ aut quod cap. 4. §. 14. scribit, Christum „in vitam ex morte redeuntem, consociatam spiritus & substantiæ suæ æternitati

materiem ad cœlum assumti corporis retulisse." Nihil amplius ad adstruendam gloriosæ carnis Christi veritatem ab Hilario videtur desiderandum, a quo Christum non modo *hominem, quem assumserat*, sed & *assumta ex Virgine carnis naturam*, neque solum *naturam*, sed & *materiem assumti corporis*, & *nostram* omnium *carnem* in cœlum retulisse proxime audivimus.

His addimus unum illud lib. 3. de Trinit. §. 20. „Dominus Thomæ fidem propositis conditionibus confirmaturus assistit, palpandi corporis & contrectandi vulneris obtulit facultatem: & utique qui compunctus recognoscendus est, necesse est corpus, in quo est compunctus, attulerit." Et mox: „Stetit namque corporeus, non simulatus, aut fallax." Atqui in eo corpore, in quo Thomæ visus est, sedet gloriosus ad dexteram Dei: uti non obscure declaratur his ejusdem libri verbis: „Hæc carnis deprecatio est, in qua eum judicii die compunctum, & de cruce recognitum universi videbunt, in qua præfiguratus in monte est, in qua elevatus ad cœlos est, in qua Deo assedit a dextris, in qua visus est a Paulo, in qua honorificatus est a Stephano." Immo hic aperte traditur, Christum in ea ipsa carne assidere, in qua transfiguratus in monte est, & in qua ante mortem ad Patrem clamavit: *Clarifica me.* Tam veram igitur Christi carnem Hilarius sensit post perceptam gloriam, quam ante mortem.

Non minus luculenter mentem suam aperuit de veritate corporum, quæ ceteris hominibus per resurrectionem restituenda sunt. Namque in Ps. 55. §. 12.

pri-

primum de Christo præfatus: „Ipse sibi resurrectionis est Dominus, ipse huic emortuo, & intra sepulchrum relicto corpori divinæ naturæ suæ tribuit consortium:" deinde de universa hominum resurreetione sermonem sic prosequitur: „Neque enim resurrecturis omnibus ab exteriore materia corpus acquiritur, neque peregrinæ originis, externarumque causarum natura redhibetur; sed idipsum in profectum æternæ claritatis emergit, fitque in eo demutatione potius, quam creatione, quod novum fit."

Apertum est & hoc tract. Ps. 2. §. 41. „Confracta reparabit non ex alia aliqua, sed ex veteri atque ipsa originis suæ materie speciem illis complaciti sibi decoris impertiens: ut corruptibilium corporum in incorruptionis gloriam resurrectio non interitu naturam perimat, sed qualitatis conditione demutet. Non enim aliud corpus, quamvis in aliud resurget. Fit ergo demutatio, sed non affertur abolitio. Et cum id, quod fuit, in id, quod non fuit, surgit, non amisit originem, sed profecit ad honorem."

Neque prætereundum est, quod in Ps. 67. §. 35. habet: „Nunquid alia vox potest major esse virtutis, quam dissolutorum corporum pulverem in formam cogere, soliditatemque membrorum, & vitam rursum in homines animasque revocare, & corruptionem naturæ imbecillis, naturæ cœlestis incorruptione mutare? Hæc humanæ spei vera & perfecta constantia est." In his Hilarius suspectas Origenis de nostra resurrectione sententias non minus prudenter cavet, quam

in ſuperioribus Apellis ejusque ſimilium de gloria Chriſti errores.

Quid igitur ſibi vult tam magnificis de corporum gloria loquendi modis? Nihil noſtra ſententia aliud, quam quod vulgo de eadem ſentitur. Primo enim conceptis verbis docet: „Id ipſum corpus ex veteri atque ipſa originis ſuæ materie, immo ipſum disſoluti corporis pulverem in formam ſoliditatemque membrorum“ reformandum eſſe, adeo, ut *demutatione* potius, quam *creatione* novum fiat: novum, inquam, nova *qualitatis conditione*, non naturæ interitu, aut abolitione.

Reſtat igitur inquirendum, in quo conſtituat hanc demutationem, ex qua nova illa ac præclara conditio conſequatur. Hanc in Pſ. 1. §. 13. enarrat tum futuram, „cum incorruptio corruptionem, & æternitas infirmitatem, & forma Dei formam terrenæ carnis abſorpſerit:“ ſive ut in Pſ. 55. §. 12. habet: „Tum, cum infirmitas corporum detrahetur, id eſt, lapſus & lachrymæ, tum, cum corruptionem incorruptio devorabit, tum, cum mortem poteſtas immortalis abſorbebit, tum, cum ſit Deus omnia in omnibus, tum, cum lumen viventium ſit in eodem viventium lumine Deo ipſe (homo) placiturus.“

Quidquid etiam alias de beatorum corporum gloria ediſſerit, ad eas præſertim dotes revocatur, immortalitatem ſcilicet, incorruptionem, & claritatis, ac luminis ſpeciem: quibus donati, ut loquitur Tertull. Apolog. „erimus iidem, qui nunc, & non alii, quamvis ſuperinduti ſubſtantia propria æternitatis.“

Cum

Cum autem hæ dotes a corporis natura alienæ sint, ac naturæ spiritus magis consentaneæ, easque sola Dei natura proprio, ac summo jure possideat; corpus illis circumvestitum non male affirmatur in naturam spiritus, immo in formam, ac naturam Dei transiisse, nulla amplius in eo residente corporis natura, hoc est, nullis omnino vitiis aut operibus, quæ terreni corporis naturam consequuntur, residentibus. Vid. Tertull. lib. 5. contra Marc.

Beata hæc corporum demutatio ex divinæ naturæ consortio obtingit. Si enim, ubi duæ naturæ conjunguntur, cedat necesse est minor majori, potentiori infirmior, & obscurior clariori, quanto magis necesse est naturæ Dei cedat consociata natura hominis? An formæ Domini forma servi, corruptio incorruptioni, aut vitæ valet resistere mortalitas? Vincit semper fortior debiliorem. Verbum quidem etiam ante resurrectionem humanam sibi conjunxit naturam, neque hanc tamen ei gloriam impertiit: at hoc mirabile fuit benignitatis ipsius consilium. Quod cum decrevisset, virtutem naturæ suæ, uti notat Hilarius in Ps. 143. §. 7. ita intra se cohibere opus habuit, ut ei (vid. idem in Ps. 68. §. 4. in Ps. 55. §. 12.) in limo carnis infixo nec divinitatis substantia esse videretur. Verum Dominus ac redemtor noster, peractis dispensationis suæ mysteriis, tunc primum „ipse in profectum æternæ claritatis emortuo & intra sepulchrum relicto corpori divinæ naturæ tribuit consortium,“ hoc est, divinum splendorem suum non amplius intra se cohibens, ejus etiam assumtum hominem participem fecit:

cit: ficque „consociatam spiritus (sive divinitatis) & substantiæ suæ æternitati materiem assumti corporis in cœlum retulit.“ Continuo, ut loquitur Hilarius fragm. 6. „homo factus est Deus. Superavit enim magnitudo Domini parvitatem servilis formæ; ita ut ipsa servilis forma cessaret esse servilis per eum Dominum, qui eam assumsit.“

Qui *homo factus Deus* intelligitur? Eo prorsus modo, quo Verbum dicitur *caro factum*. Sicut enim Verbum caro factum est, cum intra carnis humilitatem Verbi gloria delituit, ita & homo factus est Deus, cum intra Verbi gloriam abscondita est carnis humanæ humilitas.

Quanquam non desunt, qui proxima Hilarii verba ad primam carnis mortalis susceptionem referant, iisque putent rationem reddi, cur propria humanæ Christi naturæ persona defuerit. At hæc illis quis concedat? Non enim ibi servili formæ deesse personam, sed ipsam formam cessare servilem esse prædicatur. Sed & qui Christum carnis mortalis susceptione *totum in forma servi* dixit, in Ps. 143. §. 10., quia nimirum forma Dei exinanita non extare videretur, nisi forma servi; procul aberat, ut formam ipsius servilem tunc temporis cessasse servilem esse assereret.

Ea ipsa ratione, qua Christus *totus in forma servi* dicitur, dum in assumto homine Deus est absconditus, dicitur & *totus Deus*, cum assumtus homo assumentis Dei luce & gloria infusus, ac circumfusus fuit. Quanquam in utroque illo statu hoc discrimen intercedit, quod Deus absconditus in homine immutatus

man-

mansit in virtute naturæ suæ, seseque interdum per operum magnificentiam manifestum fecit: at vero homo intra Deum absconditus non manet in naturæ suæ infirmitate, sed in æternitatem, incorruptionem & gloriam, quæ naturæ divinæ propria sunt, feliciter commigrat.

Hinc intelligitur, qui Deus, cum per resurrectionis gloriam omnia in omnibus futurus sit, nulla ex parte in eis residente terreni corporis natura, sed ejus loco natura paternæ divinitatis invecta, id tamen futurus sit non abjecto corpore, aut per defectionem abolito, sed retenta veteri atque ipsa originis suæ materia.

Nec difficilius percipitur, qui lib. de synod. §. 48. dicatur caro assumta etiam ante resurrectionem incepisse esse, quod Verbum, siquidem, ut ibi declaratur, jam tum habuit, ut id operaretur, quod est Verbi.

Nec lateret illud tract. in Ps. 143. §. 7. „Ipsi habitui servili id donatur, ut, quod erat (Deus Verbum) esset, in forma scilicet Dei esset:" etiamsi id ipsum in Ps. 141. §. 8. non haberemus apertioribus verbis sic explicatum: „Hæc ei a Deo retributio est, ut ei corpori, quod assumsit, paternæ gloriæ donetur æternitas."

Cui etiam deinceps obscurum erit, quod legit, Christum ante resurrectionem *duos* intra se continere, nunc vero Deum tantum esse? Quis enim non statim advertet, *duos* vocari diversas naturas naturalibus proprietatibus suis affectas?

Nec

Nec majore negotio intelligetur Chriſtus per gloriam in naturæ paternæ rediiſſe unitatem, cujus offenſionem dispenſationis novitas intulerat. Quippe unitatem offendit omne diſſidium. Chriſtus autem, cujus una erat cum Patre naturalis couditio, una beatitudo, utpote qui una cum eo impaſſibilis, omnipotens, æternus, ſemper in ſplendore, ſemper in gloria & claritate, cepit ab illo diſſidere, cum carnis noſtræ infirmitates aſſumens, factus eſt infirmus, paſſibilis, mortalis, atque deſpectus. Contra in unitatem priſtinam ſecundum aſſumtum hominem rediiſſe dicitur, cum exuta mortalitate, ſusceptaque Dei gloria deſiit eſſe infirmus, paſſibilis, aliisque humanæ naturæ conditionibus obnoxius.

Ex quo ſequitur, ut tunc tantum Deus & homo fuerit, cum naturales Dei hominisque proprietates in ſe conjunctas habuit: id quod ita dictum, non quia ipſi poſt perceptam reſurrectionis gloriam deſierit eſſe ſubſtantia hominis: ſed quia homo reputatur Deus, cum abjecta infirmitate atque obſcuritate, quæ naturam ipſius conſequitur, gloria, quæ Dei propria eſt, ei obtigerit. Nam naturæ ſicut & formæ Dei nomine Hilarius naturalem Dei gloriam, quam interdum etiam *formam gloriæ* & *habitum naturæ potioris* absque ulla ambiguitate nuncupat, quoties de gloria ei ſermo eſt, intelligit.

Verbis Hilarii ſic illuſtratis explanari commodius jam poſſunt obſcuriora Veterum dicta, maximeque Gregorii Nyſſ., qui pluribus in locis ſic adſtruit *aſſumti hominis* divinitatem, *ut veritatem corporis nonnihil concutere* videatur. Neque

Neque vero uni Hilario singulares sunt memorati loquendi modi. Dixit & Ambrosius lib. 1. de Virginit. c. 3. „Verbum caro factum est, ut caro fieret Deus.“ Et lib. de resurr. „Tunc, (ante resurrectionem) secundum carnem homo, nunc per omnia Deus; nunc enim secundum carnem jam non novimus Christum.“

Quid illud Augustini in Ps. 35. de ipsa etiam anima nostra: „Cum accepta fuerit illa ineffabilis lætitia, perit quodammodo mens humana, & fit divina.“

Hoc ipsum egregie illustrat Bernardus lib. de diligendo Deo cap. 10. Ibi enim prælocutus de perfecta charitate, quam in solis beatis perfectam esse postea declarat, virtutem illius ac naturam exponit in hunc modum: „Sic affici, *deificari* est. Modo stilla aquæ modicæ multo infusa vino deficere a se tota videtur, dum & saporem vini induit, & colorem; & quomodo ferrum ignitum, & candens ignis simillimum fit, pristina, propriaque forma exutum; & quomodo solis luce perfusus aer in eandem transformatur luminis claritatem, adeo, ut non tam illuminatus, quam ipsum lumen esse videatur: sic omnem tunc in sanctis humanam affectionem quodam ineffabili modo necesse erit a semet ipsa liquescere, atque in Dei penitus transfundi voluptatem. Alioquin quomodo omnia in omnibus erit Deus, *si in homine de homine quidquam supererit?* Manebit substantia, sed in alia forma, alia gloria, aliaque potentia.“

Eandem hominis, ut ita dicam, Deificationem Maximus Martyr cap. 26. de theologicis capit. divinis

ver-

verbis ſic expreſſit: „Naturam communicata ſibi cognitione vacuatam homo factum Dei verbum cognitione rurſus implevit; & hanc ad immutabilitatem corroborans, non natura, ſed qualitate divinam effecit, perpetuo illam proprio ſignans ſpiritu, ac tanquam aquam vini qualitate ad vim ac firmitatem temperans. Nam ideo re vera factus eſt homo, ut gratia nos conſtituat Deos.“

Neque ignorari voluit Hilarius, qua ratione corpori noſtro, ſalva ipſius naturæ veritate, naturam divinitatis invehendam diceret. Quippe in Pſ. 118. litt. 17. §. 12. mentem ſuam explicat his verbis: „Faciem Domini ad illuminationem ſuam Propheta orat. Ex majeſtate enim & vultu videntis nos Dei lumen accipimus, & deflexus in nos miſericordiæ ſuæ vultus ad gratiam ſpiritalis virtutis irradiat. Vel certe cum judicii die aderit, cum viſibilis in gloria paternæ majeſtatis asſiſtet, tunc nos faciei ſuæ lumine illuminabit. Ut enim quædam metalla atque gemmæ *natura ſua* fulgorem in ea, quæ ſibi proxima ſunt, refundunt, & æmulantem ſpeciem ex vicina ſui ſpecie præſtant; & ut Moyſes ex contemplatione Dei lumen accepit, ita ut honorem gloriæ ſuæ contemplari populus non poſſet; ſic & Propheta ſervum ſe Dei confitens illuminari precatur, & conformis, ſecundum Apoſtolum, effici gloriæ Dei.“

Hæc qui perpenderit, nullum patietur ſcandalum, cum apud Hilarium variis in locis leget, Chriſtum ſecundum asſumtum hominem in forma, in natura, in genere naturæ, in unitate naturæ Dei per gloriam ex-

iſtere,

iſtere, ut in ipſo Deus & homo *jam ambo unum ſint*; vel quod idem eſt, eum per reſurrectionis gloriam „naſci ad id, quod ante tempora erat, ſed quod in tempore totum non erat, " item: „gigni ad id, quod ſuum fuit, gigni ad perfectum Dei filium, & pennas ſuas ſumere, in ſpiritum evolare, in ſpiritalem redire naturam, totum Deum fieri."

Hæc enim omnia cum tantum ſonent plenam, atque perfectam, quantum homini licet, cum Deo conſenſionem, illibata naturæ humanæ veritate ab eo dicta ſunt. Hanc autem conſenſionem in eo præſertim conſtituit, ut corruptionis, mortalitatis, & infirmitatis loco ſuccedant incorruptio, immortalitas, virtus, ac ſplendor æternæ claritatis, divinæ prorſus, non humanæ naturæ proprietates. Quas ut obtinet quisque ex naturæ divinæ conſortio, ita etiam obtinuiſſet Chriſtus homo ſtatim, ut a Verbo asſumtus eſt, niſi Verbum naturæ ſuæ virtutem ob diſpenſationis myſterium cohibuiſſet. Sed hoc expleto, laxata, ut ita dicam, naturæ divinæ virtus humanam longe inferiorem ita ſuperavit, ut penitus intra ipſam abſorpta, hoc eſt, prædictis proprietatibus divinis circumveſtita, nihil præ ſe niſi divinum tulerit. Tum ceteri homines, cum propter ſocietatem carnis cum Chriſto conjuncti ſint, ab eo in ſe ipſos circumfluentes excipient divinas illas qualitates: quibus efficietur, ut & ipſi gloriæ Chriſti conformes fiant, & ſic Deus ſit omnia in omnibus.

Hæc tota eſt Hilarii de gloria Chriſti hominumque doctrina, catholicæ fidei nihil repugnans, etſi ſingularibus loquendi modis enuntiata.

Quanquam non obſcure ſignificat ſeſe ad hos loquendi modos ſcripturarum auctoritate impulſum, ac præſertim cum verbis Joannis 13. 32. *Deus honorificavit eum in ſe;* tum his ad Phil. 2. 11. *Dominus Jeſus in gloria Dei patris*, ex quibus lib. 9. de Trinit. §. 42. hoc conficit argumentum: „Quem enim in ſeſe Pater glorificavit, in ejus gloria confitendus eſt: & qui in Patris gloria confitendus eſt, & quem Pater in ſe glorificavit, in his ſine dubio intelligendus eſt eſſe, quibus Pater eſt; cum & in ſe eum glorificaverit, & in gloria ejus ſit confitendus. Non enim hic tantummodo in gloria Dei eſt, ſed in gloria Dei Patris eſt; neque glorificavit gloria exteriore, ſed glorificavit in *ſeſe*. In eam eum, quæ ſua eſt, gloriam reſumendo, & eam gloriam, quam apud eum habuit, eum & apud ſe glorificat, & in ſeſe.“

Et quaſi vim hujus ſententiæ: *Deus honorificavit eum in ſe*, nondum ſatis expreſſiſſet, hanc rurſum §. 42. ſic explicat: „In ſe enim Deus glorificavit, id eſt, in ea natura, qua Deus eſt, quod eſt, ut ſit Deus omnia in omnibus.“

Similia ſunt, quæ ex aliis Joan. 17. 3. verbis deducit in eodem lib. §. 39. ubi ait: „Glorifica vero me apud te, non idem eſt, quod: Glorifica me. Non enim ſemet ipſum glorificari tantum ita, ut ſibi aliquid ſit proprium gloriæ, rogat, ſed apud ſemet ipſum Patrem glorificari ab eo precatur.“ &c.

Ex

Ex aliis verbis Pauli v. 9. *Resurget corpus spiritale. Absorpta est mors. Ut sit Deus omnia ex omnibus;* & similibus expressæ sunt Hilarii de gloria Christi, hominumve locutiones.

---

6. Cum ad gloriam Christi pertineat regnum ipsius, sicque de eo loquatur Hilarius, ut difficultates non desint, has quoque ex consequenti complanare, aut saltem præmonstrare conabimur.

Christum pro duplici natura, duplici etiam ratione regnantem considerat. Et de divina quidem ipsius natura ubi dixit in Ps. 65. §. 12. „Illa ut semper est dominans, ita & dominabitur semper:“ §. 13. de humana subjicit: „Unigenitus Dei filius etsi regnavit semper, non tamen semper regnavit in corpore.“

Neque de hoc sempiterno Christi regno ulla est disceptandi causa. Ubi enim Hilarius unam Dei unigeniti cum Patre gloriam, virtutem, potestatem, ac naturam esse demonstrat, nullum in utriusque regno discrimen ponendum esse, pro certo constituit.

Instituta igitur quæstio tota est de regno, quod Christo homini in tempore obvenit. Ut autem dignoscatur, quando in scripturis de temporario Christi regno sermo sit, hanc in eodem tractatu tradit regulam: „Ubi designati & tanquam demonstrati seculi dominatio continetur, tempus illud ostenditur, quo glorificato in gloriam Dei corpori & nomen Dei donatur, & regnum.“ Unde intelligere est, Christum in corpore regnare tum cepisse, cum in corpore gloriam accepit.

De hoc Christi regno tria præsertim quærenda: primo quomodo illud Hilarius à regno Dei distinguat: deinde qui Millenariorum aliorumque eis affinium non faveat errori: postremo, qua in re velit cum Dei, tum Christi regna sita esse, unde eum a recepta Ecclesiæ fide de Sanctorum hinc migrantium beatitudine non alienum esse conficietur.

a) Utrumque regnum Christi & Dei discernere videtur Hilarius temporibus, locis, nominibus, ac beatitudinis gradu. Et Christi quidem regno non aliud attribuit tempus, quam quod a morte cujusque justi ad diem judicii excurrit. Inde autem incipit regnum Dei justis concedere. Itaque regnum Christi est in animas justorum corporibus solutas, regnum vero Dei in eosdem justos resurrectionis gloriæ donatos. His, ut in Ps. 148. §. 7. declarat, „non in hoc seculo, neque in aere, sed in superioribus locis sedes beati illius regni est constituta."

At regno Christi, forsan ut solis animabus constanti, quibus non congruat corporeus locus, corporeum locum non ita diserte adscribit. Nisi forte verbis tract. in Ps. 120. §. 16. quibus Sancti regno Christi gaudentes, traduntur „in sinu interim Abrahæ collocati, quo adire impios interjectum chaos inhibet:" corporeum locum intelligendum sentiamus.

Longe magis animas corporum expertes is decet, in quo alias situm esse docet Domini regnum: ut pax & unanimitas Sanctorum sit locus, in quo feliciter requiescant. „Quia, inquit in Ps. 147. §. 2. Domini *nostri regnum* in pace, & unanimitate Sanctorum est;

(&

(& factus est in pace locus ejus;) conventus ille beatorum, qui Dei (rectius Domini) regnum est, Jerusalem tanquam civitas pacis est dictus."

Neque negaverit quisquam hæc ad regnum Christi referenda esse, cum de ea Jerusalem sint dicta, quæ per resurrectionem nondum consummata sit, de qua nimirum proxime subjicitur: „Civitatem vero hanc vivis, ut ait Apostolus, lapidibus exstructam Sanctorum cœtus conformis gloriæ Dei ex resurrectione consummat."

Quod ad nomina attinet, regnum Dei Patris a Filii regno duobus præsertim adjunctis distinguit: aut enim illud *cæleste* regnum, cum situm ipsius respicit, aut cum ævum, *æternum* cognominat. Quippe quod in Ps. 144. §. 16. & in Ps. 148. §. 8. *regnum æternum*: in Ps. 120. §. 16. *regnum cæleste, regnum cælorum, æternum & beatum regnum*: & prologo in Psalterium §. 11: *sancta civitatis & cælestis Jerusalem tempora*: nuncupari audis, ad unum Dei regnum haud dubie pertinet. Regnum autem Christi, quamvis pluribus ac magnificis titulis appellet, nusquam tamen cœleste aut æternum.

Quamquam hoc etsi nusquam regnum æternum, tamen in Ps. 57. §. 6. *requiem æternam* vocat. „Inter hæc, inquit, justi cujusque, tamquam Lazari in Abrahæ sinu requiescentis lætitia monstratur . . . Lætitia justi est, cum viderit vindictam: quia peccatoribus puniendis, deductum se per Angelos in æternam requiem lætatur." Et hanc quidem requiem in *Dei susceptione* sitam se sentire in Ps. 53. §. 10. sic significat:

„Habeat itaque hanc innocens religio fiduciam, ut si quando injustæ mortis vis afferatur, excedentem habitaculo corporis animam sciat in Dei susceptione requiescere." Ibi tamen mallemus: *in susceptione Domini*; ut *susceptio Domini* id esset, quod *custodia Domini* in his tract. Ps. 120. §. 16. „Exeuntes autem de corpore ad introitum regni cœlestis per custodiam Domini fideles reservabuntur, in sinu scilicet interim Abrahæ collocati."

Ex duobus superioribus locis definire sic liceret illud filii regnum: Requies est æterna animæ justæ, quæ excedens habitaculo corporis, in susceptione Domini requiescat; aut ex postremo, sinus est Abrahæ, in quo fideles ad introitum regni cœlestis per custodiam Domini reservantur.

Regnum idem jam ex tract. Ps. 147. §. 2. vocari audivimus: *conventum beatorum*, *Sanctorum cœtum*, *civitatem vivis lapidibus exstructam*, quæ quia civitas est pacis, *Jerusalem* dicta sit. Rursum in Ps. 2. §. 48. *sedes beatorum*. In Ps. 148. §. 8. sanctæ Jerusalem *regnum beatum*. Et in Ps. 141. §. 5. nisi forte alium senserit Hilarius locum latroni, alium ceteris justis concessum *terra viventium*, *Paradisi incolatus*, *&* *regnum hæreditatis Christi cognominatur*.

Hinc non obscurum est, eum huic Christi regno non requiem tantum, sed & beatitudinem, lætitiam, gloriam & honorem attribuere. Quod in Ps. 118. lit. 18. §. 10. confirmat, ubi de Lazari beato excessu hæc habet: „Abrahæ sinu continetur, & miseriam vitæ laboriosæ beatæ quietis honore demutat." Hujus

jus tamen felicitatem regni Dei beatitudini coæquare non videtur. Nam cum prologo in Psalterium §. 11. triplicem gradum ad salutem distinguat; regno Christi non dat nisi secundum, & regno Dei supremum reservat. „Cum enim primus gradus sit ad salutem in novum hominem post peccatorum remissionem renasci; sitque post pœnitentiæ confessionem regnum illud Domini in sanctæ illius civitatis Jerusalem tempora reservatum; & postea consummata in nos cœlesti gloria in Dei Patris regnum per regnum filii proficiamus."

Rursum in Ps. 62. §. 7. triplicem memorans vitam, in seculo nimirum, in Abrahæ sinu, & in cœlo; hanc, quam misericordiam vocat, quia per misericordiam Dei præparatur, duabus aliis meliorem asserit." Est enim vita post vitam, qua in Abrahæ finibus vivendum est, in qua Dei nomen pauperis quiete benedicitur, secundum illud Prophetæ: Non mortui laudabunt te, Domine, sed nos, qui vivimus, benedicimus Dominum. Super has igitur vitas misericordia ea est, quæ, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, his, qui Dominum diligunt, præparavit."

Itaque Hilarius videri aliquo modo potest regnum Christi sic spectasse veluti medium quendam statum, miseriarum, quas hic patimur, expertem, sed nondum ejus consortem felicitatis, quæ nobis in cœlis promissa est. Quocirca in Ps. 119. §. 1. nobis de morte nostrorum non dolendum esse hinc probat, quod „nostrorum abscessio spei communis sit accelerata properatio." Et §. 11. docet, Christi jussu

„accelerationem regni cœleſtis orandam eſſe,“ cum ab eo jubeamur, ut dicamus: *Adveniat regnum tuum*; quaſi ſpe noſtra non ſimus potituri, niſi cum conſummatis omnibus Sanctis regnum Patris adveniet. Cum tamen utrumque illum locum maxime confirmet verbis Pauli, quibus diſſolutionem corporis ſui & Chriſti conſortium concupiſcit; nihil inde conficitur, ut regni Chriſti, & regni Dei diverſa beatitudo demonſtretur.

Id forte comprobabit efficacius, quod in Pſ. 148. §. 8. de Chriſti regno ait: „Illud Sanctorum eſt regnum, per quod regnante Domino ad beatum regnum Dei Patris aſcendent.“ Et mox: „Illis proprius hic hymnus eſt, qui per hoc ſanctæ Jeruſalem regnum beatum æterno regno proximi, poſt regnum Domini J. C. in regnum Dei Patris Domino congregante tranſibunt.“ Et ad calcem: „Hic ergo populus eſt propinquans regno Dei Patris per regnum filii Dei proximus. Regnat itaque Dominus, traditurus Deo Patri regnum, non regni poteſtate cariturus, ſed nos, qui regnum ejus ſumus, Deo Patri traditurus in regnum. Regni traditio noſtra provectio eſt, ut qui in regno Filii erimus, in regno quoque ſimus & Patris: digni per id regno Patris, quia digni regno erimus & Filii: proximi tum Patris regno, cum Filii erimus in regno.“ Quis enim eos in eodem beatitudinis gradu conſtituat, qui Deo propinquant, & qui ad eum pervenerunt; qui regno æterno proximi, & qui illud ſunt conſecuti, quibus nonnihil ſupereſt aſcendendum, & qui ſummum beatitudinis apicem obtinuerunt? Sed

in

in quo ſita ſit illa diverſitas, prius quam penitius investigemus, removendæ ſunt nonnullæ ſuſpiciones, quæ e verbis ſuperioribus oriuntur.

b) Cavendum inprimis, ne, cum Hilarius docet per regnum filii ad regnum Patris perveniri, id eo intellectu dixiſſe exiſtimetur, quo asſerit Irenæus l. 5. c. 32. Chriſti regnum eſſe „principium incorruptelæ, per quod regnum, qui digni fuerint, paulatim asſueſcunt capere Deum.“ Hoc quippe dixit Irenæus Papiæ, ejusque ſequacium Chiliaſtarum errore imbutus, a quo ſane procul abeſt Hilarii ſententia. Ille enim Domini regnum in ſpiritalibus deliciis conſtituit, puta in pace, & unanimitate Sanctorum, in Chriſti conſortio & benedictione Dei, iſti in terris & voluptatibus terrenis, ut merito Auguſtinus l. 20. de Civit. Dei c. 21. *carnales illos mille annos* vocet, qui in carnalium rerum affluentia ponuntur.

Deinde apud iſtos regnum Chriſti non adeunt Sancti, niſi poſt reſurrectionem univerſam, apud illum autem eo gaudet juſtus quisque ſtatim poſt mortem. Præterea ejus opinionis, qua Sanctos in regno Chriſti detineri dicunt, donec paulatim asſueſcant capere Deum, nulla eſt apud Hilarium vel tenuis umbra. Poſtremo Chiliaſtæ ſic cognominati ſunt, quod mille annorum curriculo regnum Domini in terris disterminarent: quod Hilarius nullo certo locorum aut temporum ſpatio definit, ſed indefinite ad judicium usque protendit.

Neque vero in his tract. in Pſ. 120. §. 16. „Exeuntes autem de corpore ad introitum regni cœleſtis

per custodiam Domini reservabuntur:" id existimandus est sentire, quod Lactantius l. 7. c. 21. ubi habet: „Nec tamen quisquam putet animas post mortem protinus judicari. Omnes in una custodia detinentur, donec tempus adveniat, quo maximus Judex meritorum faciat examen." Etsi enim in una *custodia* voce cum illo consentiat, in ea tamen intelligenda longe dissidet, cum *custodia* apud Lactantium locum quendam clauso carceri similem sonet, apud Hilarium autem protectionem Domini, ex cujus societate Sancti ab omni malo protegantur. Unde in Ps. 119. §. 1. docet, nihil nobis a seculi violentia timendum, *cum Christi consortium mors adquirat*. Sed & uterque hoc maxime discrepat, quod cum Lactantio in una custodia detineantur animæ omnes, justæ, & injustæ, & quidem nullo prævio judicio, Hilario in custodia Domini reserventur unæ animæ fideles atque justæ, & ut in Ps. 57. §. 7. innuit, præmisso antea judicio.

Lactantii opinioni affinis est Tertulliani sententia, qua licet Martyribus paradisum concedat, reliquas tamen animas „in recessu intimo & in ipsa terra operto & intra ipsam clauso" in diem Domini detinet. Sed hanc distinctionem ignorat Hilarius, qui non Martyres solos, sed justos omnes, non in subterranea inferorum obscuritate, sed in beatæ quietis honore, Christi conformes facit.

Sed ne Vigilantio quidem suffragatur, quem Hieronymus ubi memoravit sentire: „vel in sinu Abrahæ, vel in loco refrigerii, vel subter aram Dei animas Apostolorum vel Martyrum consedisse, nec posse

suis

suis tumulis, & ubi voluerint esse præsentes," eum subinde sugillat his verbis: „Senatoriæ videlicet dignitatis sunt, ut non inter homicidas teterrimo carcere, sed in libera custodia, in fortunatorum insulis & campis elysiis recludantur. Tu Deo leges pones? Tu Apostolis vincula injicies, ut usque ad diem judicii teneantur custodia, nec sint cum Domino suo; de quibus scriptum est: Sequuntur agnum, quocunque ierit? Si agnus ubique; ergo & hi, qui cum agno sunt, ubique esse credendi sunt. Et cum diabolus, & dæmones toto vagentur orbe, & celeritate nimia ubique præsentes sint: Martyres post effusionem sanguinis sui arca operirentur inclusi, & inde exire non poterunt?"

Et vero Hilarium cum Hieronymo potius facere quis neget? Cum eo quippe Sanctos non solum Christi comites esse asserit, sed & in Ps. 124. §. 5. prædicat eosdem nostros esse tutores, atque custodes. Immo l. 11. de Trinit. §. 3. inter testimonia divinitatis Christi illud non silet, quod „hunc Apostolorum & Martyrum per virtutum operationes resonant sepulchra." Quænam autem Sanctorum tumulis ederentur Virtutum operationes, lib. in Constantium §. 8. sic explicat: „Sanctus ubique beatorum Martyrum sanguis exceptus est, & veneranda ossa quotidie testimonio sunt, dum in his dæmones mugiunt, dum ægritudines depelluntur, dum admirationum opera cernuntur:" &c. ut non dubium sit, quin preces nostras coram Sanctorum tumulis fusas approbarit, senseritque eas illas posse percipere, iisque perceptis ea, quibus indigemus, pro *suá pietate apud Dominum* nobis impetrare. In

In quo igitur regnum filii a regno Patris discernit? Aut quomodo saltem errori non favet, ob quem Marcellus olim damnatus, ac depositus fuit, cum Christus non secus, ac ille regnandi finem præscribere videatur? Qui etiam sibi ipse constat, cum in Ps. 65. §. 13. docet, Christum seculo dominaturum, cum evacuaverit omnem principatum & potestatem, quod non fiet, nisi extremo judicio, postquam in Ps. 60. §. 5. tradidit, eum regnaturum esse, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis, „ut tempus illud, quo eum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis, oportet, a generatione usque in generationem sit comprehensum," hoc est, ut ibidem exponit, a tempore mortalitatis nostræ ad illud, quo immortalia corpora recepturi, in æternam vitam regenerandi sumus? Qui in uno loco judicium novissimum regni Christi initium, in altero finis sine pugna intelligitur?

Nec pugnat ille secum, nec errori Marcelli favet. Nam ut alibi passim, ita & in ipsummet Ps. 65. §. 13. Christum etiam modo regnare conceptis verbis profitetur. Neque docet, eum a judicio regnaturum simpliciter, sed regnaturum solum, ut regnum ipsius, quod modo princeps mundi hujus nonnihil perturbat, tunc integrum & absolutum futurum sit, & a nulla adversa potestate distrahendum. „Tunc, inquit, *solus* in virtute sua seculo dominabitur. Nunc enim, quamvis regnet, tamen princeps hujus seculi petiit, ut modo tritici Apostolos cerneret; & sunt spiritales nequitiæ, adversus quas spiritualibus nos armis beatus Paulus instruxit." Hinc satis significat, se non intra tem-

pus,

pus, quod ad judicium excurrit, regnum Christi coarctare.

Sed & in Ps. 60. ubi dixit: „In æterno regno consedentem oportet regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis:" prudenter cavens, ne cum Marcello regni finem asserere existimetur, adjecit: „Non ut rex ipse tum non sit, sed cum tradiderit regnum Deo Patri, conregnabit his ipse, qui reges sunt." Ita dum expendimus, quid sit regnum Deo tradi, & quo modo Christus regno non cedat, quod Patri tradiderit, sensim sine sensu discimus, quid sit regnum Dei; qua parte distincte percepta, minus erit abstrusum, quid Hilarius de Christi regno sentiat.

c) „Regnum Dei est, ut ipse definit in Ps. 2. §. 42. ubi peccatum vincitur, ubi mors perimitur, ubi non regnat hostis." Mors autem non perimitur, nisi per gloriosam resurrectionem secundum illud Augustini serm. 233. „morietur & in nobis mors: sed quando? in fine seculi, in resurrectione mortuorum." Unde & Hilarius paulo post allata verba subjicit: „Hoc nobis erit regnum Dei, cum omnibus vitiorum nostrorum aculeis contusis labes erit corporeæ infirmitatis absorpta."

Dei igitur regnum gloria est corporis, cui mors non amplius dominatura sit, sed beata, & æterna vita, adeo, ut Christum Deo Patri regnum tradere nihil aliud sit, quam gloriæ corporis sui nos conformes efficere.

Nec latet, cur hoc regnum Dei vocet, curve dicat, ei a Christo tradi. Nam cum æternitas Dei propria sit, ejus proprietati nos subjicit Christus, cum

æter-

æternos efficit. Hoc ſenſu explicans Hilarius traditionem regni, ea nihil Chriſto demi, ſed nobis multum acquiri non immerito teſtatur in his l. 11. de Trinit. §. 39. „Tradet ergo regnum Deo Patri, non ita, tanquam tradens poteſtate concedat, ſed quod nos conformes gloriæ corporis ſui facti regnum Dei erimus. Non enim ait: Tradet ſuum regnum; ſed: Tradet regnum, effectos nos per glorificationem corporis ſui regnum Deo traditurus.“ Quibus ſimilia ſunt iſthæc tract. in Pſ. 148. §. 8. jam ſuperius relata: „Regnat itaque Dominus traditurus Deo Patri regnum, non regni poteſtate cariturus, ſed nos, qui regnum ejus ſumus, Deo Patri traditurus in regnum. Regni traditio noſtra provectio eſt.“

Enim vero ſi regnum Deo tum trademur, cum gloriæ corporis Chriſti efficiemur conformes, traditione illa multum accedit nobis, ſed Chriſti regno nihil detrahetur. Immo cum hanc gloriam ab eo ſumus mutuaturi, ei tum longe abſolutius ſubjiciemur.

Apertius & hoc probari ſic poteſt: Chriſtus nos regnum tradit, cum Reges efficit; Reges autem efficit, cum Dei, qui maximus eſt Rex, hæredes; hæredes autem Dei conſtituit nos, cum ſui cohæredes. Ipſe Hilarius ſic mentem ſuam explicat in Pſ. 2. §. 43. „Qui hæredes Dei Patris, cohæredes autem D. N. J. Chriſti erunt per id, quod æterno Regi cohæredes ſunt, id neceſſe eſt conſequantur, ut reges ſint.“ Atqui Chriſto de hæreditate & gloria ſua nihil tum peribit, nihil igitur & de regno; ſed ut loquitur in *Pſ. 60. §. 5.* „Conregnabit his ipſe, qui reges ſunt,“

cum

cum hac ſcilicet ſpeciali gloria, quod hi ab ipſo habeant, ut reges ſint. Et tunc „quemadmodum ipſe regnans in gloria corporis ſubjicienti ſibi univerſa ſubdetur," ita „nos gloriæ regnantis corporis ſui ſubdemur, ut in ea ſimus claritate, qua regnat in corpore, quia corpori ejus conformes erimus."

Itaque cum Hilarius a Millenariorum opinione longe ſit alienus, cumque regnum Dei, quod Sanctis tantum poſt reſurrectionem concedit, gloriam intelligat corporis, nihil vetat, quo minus ſenſiſſe exiſtimetur æternam beatitudinem, ipſumque Dei conſpectum Sanctis ſtatim a morte indulgeri.

Neque aliud conficitur ex eo, quod ait lib. 11. de Trinit. §. 39. „Tradet autem Deo Patri regnum, & tunc, quos regnum Deo tradiderit, Deum videbunt." Inde enim non magis ſequitur, ut non antea viderint, quam cum in Pſ. 65. §. 13. docet, Chriſtum tunc ſeculo dominaturum, cum evacuaverit omnem principatum, non ſequitur, quod non ante dominatus ſit.

Idem dicendum de his tract. in Pſ. 62. §. 3. „Hoc animæ deſiderium, hæc ſitis ſpei ejus eſt, ut Dei ſibi proveniat aſpectus, ut quam primum raptus in nubibus, Deo Chriſto obviam elevatus appareat." Immo ut hinc concludatur, verbis: *Ut Dei ſibi proveniat aſpectus*: judicii diem notari, velut quo optatus Sanctis Dei intuitus obveniat, prius impetrandum eſt, hæc ad idem tempus pertinere, ad quod ſubſequentia: *Ut quam primum raptus in nubibus &c.*

Sed

Sed & hoc obtento, consignatam habebis diem valde in scripturis testatam, qua Dei conspectus universo justorum cœtui concedendus sit: at hanc beatitudinem Sanctis singulis quotidie a nobis migrantibus negari indidem non habebis. Aut certe qui iniqua agentes ad judicium novissimum appellat, pari jure credendus sit criminum vindictam ad illum diem prærogatam arbitrari. Si vero verborum superiorum ordine rerum ordo significetur, Sanctis ante Dei prævenit aspectus, quam Christo ad judicium venienti obviam eant: adeoque ante judicium, & in regno Christi faciem Dei contemplantur.

De hoc Christi regno, si quid expiscari distinctius liceat, nunc indagemus.

Occurrit 1) in Ps. 2. §. 42. „Christus regnat in nobis, cum per eum ipsi dominorum in nos jure regnemus.“ Quod licet generalius dictum, & ad eos coaptari posse videatur, qui adhuc in carcere degant, quamdiu tamen nobis est non modo adversus spiritales nequitias, sed & adversus carnem & sanguinem assidua colluctatio, quis non pleno & absoluto dominorum in nos jure regnare concedat? Quatenus autem hoc justi per Christum obtineant, necdum exploratum.

Liquidius nonnihil præsefert tractatus Ps. 119. §. 1. ubi Hilarius nixus Apostoli verbis: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo:* disertis verbis eloquitur, quod *justis consortium Christi mors acquirat.* Neque aliunde quærendum putamus, cur regnum Christi nuncupet tempus illud, quod justorum mortem excipit,

quam

quam ex illo Chriſti conſortio, quod Apoſtolus diſſoluto corpore ſibi ſperat.

Ipſum etiam modum, quo juſtos carne exutos intelligat cum Chriſto habitare, in Pſ. 91. §. 9. aliis Apoſtoli ejusdem verbis ſic explicat: „Oportet autem cognoſci quidem quomodo in requiem, quam impii non adibunt, pii & Deo ſubjecti poterunt introire: neceſſe eſt enim ſpem, quæ malis negata eſt, bonis relinqui. Sed ſi Chriſtus Dei requies eſt, ergo hi, qui in Chriſto erunt, erunt in Dei requie. In Chriſto velle eſſe ſe Apoſtolus clamat dicens: Sequor autem, ſi apprehendam, in quo & apprehenſus ſum" Et mox concludit: „Ergo per conjunctionem carnis asſumtæ ſumus in Chriſto:" nos quidem interim fide, ſancti autem, ut ita dicam, re. „Omnes enim, inquit & in Pſ. 13. §. 4. currimus apprehendere, in quo apprehenſi ſumus a Chriſto, id eſt, inveniri in ejus corpore, quod ex nobis ipſe præſumſit, in quo ante conſtitutionem mundi a Patre ſumus electi, in quo reconciliati ex inimicis, & acquiſiti ſumus ex perditis, in quo Apoſtolus cum damno univerſorum optat inveniri dicens: & omnia arbitror ut ſtercora, ut Chriſtum lucrifaciam, & inveniar in illo."

Quid quæſo hæc ſibi volunt? Niſi fallimur, Hilarius Pauli verba: *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*: ex iſtis ejusdem Apoſtoli: *Sequor autem, ſi apprehendam, in quo & apprehenſus ſum*: interpretatus ſenſit Sanctos carne depoſita, carni, quam Chriſtus ex nobis aſſumſit, conjungi, in eaque requieſcere, donec pro-

prium corpus recipiant: & hanc Sanctorum in corpore Christi requiem, regnum Christi nuncupavit.

Intellectum hunc confirmat, quod in verba Ps. 14. *Quis requiescet in monte sancto tuo?* sic disserit §. 5. „Quid sublimius Christo? quidve excelsius Deo nostro? Mors autem ejus est illud, quod ex homine corpus assumsit, in quo nunc habitat & sublimis, & excelsus super omnem principatum & potestatem, & omne nomen." Et post pauca: „Si ergo requiei nostræ spes omnis est in Christi corpore, & cum in monte sit quiescendum, montem non aliud possumus intelligere, quam corpus, quod suscepit ex nobis. Ad illud enim post habitationem Ecclesiæ scanditur, in illo in Domini sublimitate requiescitur, in illo cum Angelorum choris, cum & nos simus Dei civitas, sociabimur." Illud quippe: *Quo post habitationem Ecclesiæ scanditur:* nihil aliud intelligere est, quam quo proxime post mortem migrant, qui in Ecclesiæ sinu & caritate obierint. Hanc gratiam nobis precantur postrema hæc ejusdem tractatus verba: *Habitantes in Ecclesia, tandem in gloria corporis Christi quiescamus.*

Huc referri potest, quod cap. 4. in Math. §. 3. habet: „Beati mites, quoniam ipsi hæreditabunt terram. Mitibus terræ hæreditatem pollicetur, id est, ejus corporis, quod ipse Dominus assumsit, habitaculum."

Neque jam obscurum esse debet, quod in Ps. 62. §. 4. memoratis nonnullis sancti viri virtutibus adjecit: „Non nisi per hæc probati, vel assumti habebuntur a Christo, vel ei obviam rapientur in nubibus." Eorum enim, qui probatæ vitæ fuerint, pro

diver-

diverso tempore, quo hinc excesserint, merces diversa ratione enuntiatur: ut si imminente judicio obierint, cum propriis corporibus obviam Christo in nubibus rapiantur; si ante a Christo assumti in ejus corpore requiescant. Aut certe, quod eodem redit, Sanctorum eorundem duplex status distinguitur, ut primum post hanc vitam habeantur a Christo assumti, & in ejus corpore requiescant; ac demum judicii die, propriis corporibus receptis, obviam Christo in nubibus rapiantur.

Eodem sensu in eodem loco pro diverso illo statu Sancti dicuntur, *apparentes Filio*, vel *suscepti a Filio*: puta apparentes Filio, dum ei obviam in nubibus rapiuntur; suscepti autem a Filio, dum in ipsius corpore requiescunt. Hinc in memoriam revocatur, quod supra ex tractatu in Ps. 53. §. 10. audivimus: „Excedentem e corporis habitaculo animam in susceptione Dei (vel Domini) requiescere:" hoc est, a Filio susceptam esse, donec recepto corpore in nubibus ei obvia appareat.

Hilarius quidem in Ps. 61. §. 5. nec non in Ps. 58. §. 6. & alibi in unum respiciens jus, quod a Christo ex susceptione carnis nostræ, universis hominibus factum est, ut in glorioso ejusdem corpore habitarent, generatim ait, homines in Christo coexcitatos, & a dextris Dei in cœlestibus collocatos esse. At habitationis hujus gloriam eis solis, qui in Christi fide ac dilectione ad mortem usque perseverantes, ab indulto jure non ciderint, obtingere haud ambigue in Ps. 51. §. 17. declarat his verbis:

 „Qui

„Qui enim non manebit in Christo, regni Christi incola non erit. Non erit autem, non, quod sibi non patuerit incolatus, universis enim patet, ut consortes sint corporis Dei atque regni, quia Verbum caro factum est, & habitavit in nobis, naturam scilicet in se totius humani generis assumens.“ &c.

Ex eo quippe loco observare est, unum Hilario & idem esse, *regnum Christi & corporis Christi fieri consortem*: deinde hoc ab eo inter homines, qui in carne degant, & eos, qui corpus exuerint, discrimen statui, quod illis ad Christi regnum patens aditus, his in eodem jam incolatus concedatur.

Ex hoc etiam consequitur, eorum maxime, qui ex hac vita migraverint, proprium esse, ut in Christi regno habitent, quamvis alii quoque ob indultum eis jus, patentemque aditum, in corpore, & perinde in regno Christi esse interdum prædicentur. Quocirca in Ps. 51. §. 19. Judæos, quia a jure illo ceciderunt, & infidelitate sua aditum sibi patentem præcluserunt, *avulsos* vocat non modo a *Christi corpore*, sed & *ex illo beatitudinis regno*. Immo in Ps. 118. lit. 15. §. 12. fideles, qui in peccatis demorantur, a cœlo cadere, eoque cœli peccatores esse, ubi affirmavit in hunc modum: „Quisquis cœli doctrinæ & spiritalis gratiæ particeps factus, in peccato demorabitur, non terræ peccator est ille, sed cœli,“ hanc dicti sui rationem subjicit: „Omnes enim credentes in se Dominus noster Jes. Ch. coexcitavit & collocavit in cœlestibus: ex quibus, qui decidet, tanquam cœli peccator arguitur.“

Sicut

Sicut igitur hæredes vocamus filios, ſive quibus patris obtigerit hæreditas, ſive quibus tantum deſtinata ſit, ita & Hilarius in Chriſti corpore ac regno habitare dixit cum eos, quibus hanc gratiam meruit Chriſtus, tum eos, quibus illam conceſſit. At quantum diſtat inter hæreditatem deſtinatam, & acquiſitam, tantum diſtare credidit inter homines, quibus habitandi in Chriſti regno poteſtas facta eſt, & inter juſtos, quibus *conſortium Chriſti mors acquirat.*

An vero Sancti illi, quibus nova quadam ratione *conſortium Chriſti mors acquirit*, aliter in Chriſto habitent, quam quod ei per dilectionem cohærentes in beata corporis illius contemplatione conquieſcant, donec propriis corporibus receptis gloriæ corporis illius conformes efficiantur, ut non explicat Hilarius, ita nec definire libet. Aliis etiam definiendum permittimus, utrum eis præter corporum gloriam nihil ad beatitudinem deeſſe ſenſerit.

Quanquam quid eis deſiderandum, ſi Deo fruantur? Aut qui eos Deo frui non ſenſit, quos cum Chriſto & in Chriſto eſſe credidit? Ut enim ratiocinatur Gregorius lib. 4. Dial. c. 2. veritas per ſe teſtatur: „Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur & aquilæ: quia ubi ipſe redemtor noſter eſt corpore, ibi procul dubio colliguntur juſtorum animæ. Et Paulus: Cupio disſolvi, & eſſe cum Chriſto. Qui ergo Chriſtum in cœlo eſſe non dubitat, nec Pauli animam in cœlo eſſe negat.“

Hæc certe non negarit Hilarius, qui, cum Chriſtum in cœlo eſſe non dubitet, nihilo minus ibi juſtos,

ubi Christus est, post mortem esse affirmat. „Nam cum, inquit lib. 9. de Trinit. §. 50. Pater velit credentes in Filio vitam æternam habere, Filius vult illic, ubi ipse sit, esse credentes. Nisi forte cohabitare Christo non sit æternitas." Si autem Christo cohabitare vita æterna est, æterna vita potiuntur, qui cum Christo sunt: atqui ex sententia Hilarii cum Christo sunt, qui in regno ejus sunt: illi ergo potiuntur vita æterna.

Potest & illinc hoc aliud confici argumentum: Qui Christo cohabitant, illic sunt, ubi Christus est: atqui Christus est in cœlis: in cœlis itaque sunt, qui Christo cohabitant. Porro qui in regno Christi sunt, Christo cohabitant: illi igitur pariter sunt in cœlis.

Præterea eos, qui post hanc vitam Christi consortes fieri merentur, faciem Dei intueri in Ps. 142. §. 9. non obscure significat his verbis: „Non avertas faciem a me, & similis ero descendentibus in lacum. Lacum pœnalem inferorum locum scriptura commemorat. Ergo nisi facies Dei, qui utique Christus est, qui imago Dei invisibilis est, unicuique Sancto adfuerit, erit illis similis, qui pœnæ inferni deputati e vita hac sine spe quietis excesserint." Unde in Ps. 119. §. 4. Adam jam gloriæ donatum dicere non dubitat: „Adam confessus, veniæ reservatus, glorificatus in Christo est."

Aliunde etiam constat, nunquam eam Hilarii sententiam fuisse, nulli Sancto ante judicium cœlum patere. Hujus hodieque incolas esse, qui in passione Domini resurrexerint, se existimare declarat in Ps. 2.

§. 26.

§. 26. Neque eum de Domini sui benignitate tam male sensisse credibile est, ut cum in Ps. 67. §. 27. narret eum „ Virtutibus cœlestibus animisque Sanctorum iter ejus præeuntibus " cœlum conscendisse, Christus beatos illos Sanctorum animos itineris sui comites passus, eos secum in Patriam cœlestem recipere dedignatus sit. Immo etiam post Christi in cœlos ascensum, Protomartyrem Stephanum eo se recepisse, ac venienti ei a Patre in primoribus cœli occursum esse innuit in Ps. 58. §. 6. Hanc quoque ceterorum Martyrum spem fuisse, ut mactatis corporibus in cœlum evolarent, sic in Ps. 65. §. 23. testatur: „Per hæc igitur genera pœnarum Martyres in fidei testimonium corpora sua holocausta voverunt, ut in Dei domum, id est, in cœlestis domicilii habitationem consummatis hostiarum suarum sacrificiis introirent."

Certe si, ut ait Ambrosius epist. 29. ad Iren. „Ipse est Dominus Jesus summum bonum" ægre admodum percipi potest, quomodo ii, quibus consortium Christi mors acquisivit, non fruantur summo bono, aut non summe felices sint, maxime ex sententia Hilarii superius explicata, qua Christum etiam secundum hominem totum Deum profitetur. Et vero lib. 10. de Trinit. §. 34. latronem Christi regni, quod confessus fuerat, sic consortem facit, ut in eo non qualemcumque felicitatem, sed consummatæ beatitudinis delicias sit adeptus.

---

7. Fuit, qui non ferendi erroris de judicio novissimo Hilarium accusavit, caditque ejus censura in id præ-

fertim, quod in Pf. 1. §. 16. Hilarius ait: „Cum enim dicit: Qui credit in me, non judicabitur, exemit judicio fideles: & cum fubjecit: Qui autem non credit, jam judicatus eft, non admifit ad judicium infideles.“ Et §. 17. „Sed ademto in credentes non credentesque judicio, caufam Dominus judicii & auctores, in quos judicari neceffe effet, adjecit. Sunt enim aliqui inter impios, piosque, qui medii fint, ex utroque admixti, neutri tamen proprie, quia in id ipfum conftiterint ex utroque; nec fidei admifcendi, quia fit illis aliquid infidelitatis infertum; nec infidelitati deputandi, quia aliquid habeant & fidei.“ Et poft pauca: „Hi ergo judicabuntur, qui neque ut pii non judicabuntur, neque jam fuerint ut impii judicati:“ quod rurfum in Pf. 57. §. 7. explicat.

Jam olim monuerat Origenes nonnullos his verbis Pf. 1. *Ideo non refurgent impii in judicium*: adductos effe, ut impiorum judicium negarent. „Hujus loci, inquit, auctoritate freti fimpliciores quidam ex fidelibus, negant malos refurrectionis compotes futuros, aut Dei judicio dignandos.

Et in hunc quidem fcopulum incidiffe videtur Lactantius lib. 7. div. Inft. c. 20. ubi de judicio extremo fcribit: „Nec tamen univerfi tum a Deo judicabuntur, fed ii tantum, qui funt in Dei religione verfati. Nam qui Deum non agnoverunt, quoniam fententia de his in abfolutionem ferri non poteft, jam judicati, damnatique funt, fanctis litteris conteftantibus, non refurrecturos impios in judicium. Judicabuntur ergo, qui Deum fcierunt, & facinora eo-

rum,

rum, id est, mala opera cum bonis collata ponderabuntur, ut, si plura & gravia fuerint bona, justificentur ad vitam beatam, si autem mala superaverint, condemnentur ad pœnam."

Expendamus, an Hilarius in hunc errorem impegerit! observandum est primo: duplex ab Hilario judicium distingui, unum scilicet in consummatione mundi, & alterum post mortem cujusque hominis. Hujus, vel etiam utriusque meminit in Ps. 57. §. 7. ubi hæc Psalmi ejusdem verba: *Utique est Deus judicans eos in terra:* sic enarrat: „Dicens ergo homo, an fructus sit justo, non ambigitur exspectare judicium, justo tamen jam in terris, quia per Angelos in Abrahæ sinum deductus sit, judicato." Ibi quippe justum jam in terris judicatum hinc probat, quia per Angelos in sinum Abrahæ deductus sit, quod non sine prævio judicio factum est. De altero autem interpretari licet, quod adhuc exspectari prædicat.

Neque solum justum, sed & infidelem ante judicium novissimum judicari in eodem loco subinde affirmat in hunc modum: „Cum ergo Sanctus non judicandus sit, qui in vitam sit transiturus ex morte, & infidelis jam judicatus ad pœnam sit, intelligitur in eos reliquum esse judicium, qui pro gestorum qualitate inter peccata, fidemque medii sint."

Quando autem impius judicatus ad pœnam sit, in Ps. 2. §. 48. declarat disertis his verbis: „Non morosa hæc ira est, per quam de justa via pereunt, ne quis sibi interim in pœnæ lucro inter moras judicii blandiatur. In brevi namque exardescit ira. Excipit enim nos statim ultor

infernus: & decedentes de corpore, si ita vixerimus, confestim de via recta perimus. Testes nobis evangelicus dives & pauper, quorum unum Angeli in sedibus beatorum, & in Abrahæ sinu locaverunt, alium statim pœnæ regio suscepit. Adeo autem statim pœna mortuum excepit, ut etiam fratres ejus adhuc in supernis manerent. Nihil illic dilationis aut moræ est. Judicii enim dies vel beatitudinis retributio est æterna, vel pœnæ: tempus vero mortis habet interim unumquemque suis legibus, dum ad judicium unumquemque aut Abraham reservat, aut pœna."

Hunc locum ex solido describere non piguit, quo confirmetur, nihil vetare, quo minus Hilarius Sanctos ante judicium cœlo donatos sensisse existimetur, quamvis in Ps. 120. §. 16. scribat „eos ad introitum regni cœlestis per custodiam Domini reservari." Impios enim pariter ad judicium reservari docet, quos nihilominus inferno ultore interim excipi ac puniri profitetur.

Deinde hoc eodem loco instituta quæstio, an Hilarius aliquos a judicio novissimo excluserit, non mediocriter illustratur. Quid enim est: *Interim unumquemque ad judicium aut Abraham reservat, aut pœna?* Nonne hoc unum, & fideles nimirum, qui in Abrahæ sinu locati sunt, & impios, quos infernus ultor suscepit, novissima die de integro coram summo judice sistendos? Immo etiam hoc ipse in Ps. 55. §. 7. plane affirmavit in hunc modum: „Cum omnis caro redemta in Christo sit, ut resurgat, & *omnem* assistere ante tribunal ejus necesse sit, non tamen omnibus gloria & honor est promiscuus resurgendi." Quocirca l. 3. de

Tri-

Trinit. §. 16. verba Christi: *Clarifica me*: sic exponit: „Hæc carnis deprecatio est, in qua eum *judicii die* compunctum, & de cruce recognitum universi videbunt.“

Sicut igitur ab eo errore, quo simpliciores nonnulli malos resurrectionis compotes futuros negarunt, absolvitur Hilarius, cum omnem carnem resurrecturam affirmat, ita & cum omnem ante tribunal Christi sistendam significat, non est implicandus cum iisdem, qui rursum malos Dei judicio non dignandos existimarunt. Quorsum enim omnis caro pro Christi tribunali sistenda, nisi ut ipsius sententiam excipiat? Hoc Hilario ita persuasum, ut de justis & impiis, quos interim ad judicium aut Abraham reservat, aut pœna, loco memorato asserat: „Judicii dies beatitudinis retributio est æterna, vel pœnæ.“ Quomodo porro pœnæ, vel beatitudinis retributio est, nisi per sententiam condemnantis aut remunerantis? Itaque in illa die ut justos, ita & iniquos sensit judicandos esse.

Præterea siquid ex tract. in Ps. 1. conficitur, dicendus est, non iniquos tantum, verum etiam Sanctos a novissimo judicio removisse. Atqui liquet, eum Sanctorum neminem ab extremo judicio existimasse immunem: nam in Ps. 118. lit. 3. §. 12. ne ipsam quidem excipit Dei matrem, quam tamen ceteris hominibus sanctitatis merito præcellentem satis innuit, dum ait: „Si in severitatem judicii capax illa Dei Virgo ventura est, desiderare quis audebit a Deo judicari?“ Perperam igitur concluditur ex tract. in Ps. 1. Hilarium impios opinatum esse non judicandos.

Et

Et vero aliud omnino ſonat, quod c. 5. in Math. §. 12. ſcribit: „Si gentibus idcirco indulgetur æternitas, ut mox igni judicii deſtinentur.“ &c. Dum enim legimus, reddendam infidelibus æternam corporum ſubſtantiam, non ut continuo ardeant, ſed ut mox deſtinentur igni, nondum dictam, ſed mox dicendam intelligimus ſententiam ſupremi judicis, quam inſuper notat verbum ſubſequens, quo eos non ſimpliciter igni, ſed *igni judicii* tradendos eſſe declaratur.

Huc facit, quod in Pſ. 2. §. 44. infideles, impœnitentesque Judæos a Ninivitis & regina Auſtri, generatimque a Sanctis criminoſos quosque judicandos asſerit.

Quid igitur ſibi vult, quod eos alias judicandos negat? Ut hæc componantur, verbi: *judico:* duplex vis eſt diſtinguenda. Nam cum actum judicis ſonet, ſpectari tamen poteſt Judex, aut ut ſententiam dicens, aut ut ea, de quibus ſententiam dicturus eſt, examinans. Si priore ſenſu hoc verbum accipias, fatetur Hilarius, impios judicandos: ſi poſteriore, negat. Si hanc diſtinctionem reſpueris, eandem verborum pugnam non modo in diverſis locis offendes, ſed & in hoc ipſo lib. 6. de Trinit. §. 1. „Judicaturus ipſe de omnibus, & pro majeſtatis ſuæ miſericordia pœnæ meritum ignoranti moderaturus errori, negantes ſe non judicabit utique, ſed negabit.“ Nam ſecundum hæc *Dominus judicaturus de omnibus*, neque tamen de omnibus eſt judicaturus, *ſed negantes ſe non judicabit.*

Cur autem pios & impios non judicandos priore intellectu dixerit, ipſe in Pſ. 1. §. 17. declarat: „Quid enim

enim necesse est judicare credentem? Judicium enim ex ambiguis rebus existit: & ambiguitate ademta, judicii non desideratur examen. Ex quo ne infideles quidem necesse est judicari, quia ambiguitas, quin infideles sint, non resedit."

Et hoc quidem, inquit ad rem nostram cum Hilario prorsus concinens Paulinus poem. 7.

„Quoniam imminentem præferent mortis notam
Signum salutis non gerentes frontibus."

Quod non ita dictum est, quasi Deo quidquam obscurum sit. Non in Deum, sed in judicandos, aut etiam in eos, qui judicio assistent, cadit illa ambiguitas: ideoque tantum, ut cum Origene loquamur, fiet illa disquisitio, „Ut eorum, quæ a nobis acta sunt, conscii, cur pœna vel honore afficimur, perspectum habeamus."

Neque longa erit. „Volens enim Deus, ut Origenes ait, quæcunque totius temporis decursu acta sunt, in omnium memoriam revocare, ut rerum a se bene, vel male gestarum quisque conscius sit, id virtute ineffabili efficiet."

Tum ubi cuique perspecta erunt a se bene, vel male gesta, iniquorum infidelitatem, incuriam & impœnitentiam judicabit, condemnabitque collata eis bonorum fides, charitas & pœnitentia. Hac ratione Hilarius in Ps. 2. §. 44. explicat, quo pacto bonis, ut terræ judices sint, concedetur: Qua in re non minus a Lactantio dissidet, quam cum & malos resurrecturos, & in judicium, hoc est, ut judicentur, resurrecturos docet.

Hanc

ab Ecclesia haberi, qui in criminibus, aut qui in sanctitate vitam degerunt, adeoque peccatis per pœnitentiam habenas non laxari. Deinceps vero probat non aliter ea in re Ecclesiam se gerere, quam Dominus ipse post exactam vitam nostram sese erga nos gerit, cum aliis statim fidei & virtutis mercedem largitur, alios in carcerem mittit, donec reddant novissimum quadrantem; alios, qui peccata omnia passione purgarunt, statim coronat, alios, quibus multa restant emundanda, diutino igne purgat, & emundat. Hinc non frustra censuit Pamelius cum aliis bene multis, Ecclesiæ de igne purgatorio fidem eo Cypriani loco approbari.

Eadem non minus confirmant, quæ alii Patres de igne Judicii tradidere.

De hoc ipso judicii igne variæ moventur quæstiones. 1. An eum Hilarius aliique Patres omnibus omnino subeundum senserint? 2. Unde hoc senserint? 3. An crediderint ab eo Sanctos pœnæ quidquam passuros? 4. An ignem illum opinati sint alium ab eo fore, quo diabolus cum suis in æternum est cruciandus? 5. An ex eorundem opinione nemo ante judicium ejus pœna affligatur? singulas paucis perstringamus!

a) Ignem judicii omnibus subeundum esse se existimare, satis indicat Hilarius in Ps. 118. lit. 3. §. 12. ubi ait: An cum ex omni otioso verbo rationem simus præstituri, diem judicii concupiscemus, in quo nobis est ille indefessus ignis subeundus, in quo subeunda sunt gravia illa expiandæ a peccatis animæ supplicia?

plicia? Beatæ Mariæ animam gladius pertransibit (flammeus) ut revelentur multorum cordium cogitationes: si in judicii severitatem capax illa Dei virgo ventura est, desiderare quis audebit a Deo judicari? „Quasi diceret: si ab hoc igne ne Ss. quidem Dei mater futura est immunis, quis ab eo se immunem fore præfidat?

Cum Hilario consentiunt Origenes hom. 6. in Exod. & in Ps. 36. hom. 3. Lactantius lib. 7. Inst. c. 21. Ambrosius in Ps. 118. serm. 3. §. 14. Paulinus Nolan. epist. 28. & poem. 7. Cæsarius Arel. in app. serm. August. 104. §. 4. Eligius Noviom. hom. 8.

Ea demum opinio ita apud Veteres recepta fuit, ut Ambr. in Ps. 118. serm. 20. §. 12. de S. Joanne Evang. scribat: „De morte ejus aliqui dubitaverunt, de transitu per ignem dubitare non possumus."

b) Illi in hanc opinionem abiere adducti tum ex verbis Pauli 1. ad Corinth. 3. 13. *Uniuscujusque opus, quale sit, ignis probabit.* Tum maxime ex loco Gen. 3. 24. in quo Deus, Adamo & Eva e Paradiso ejectis, in introitu ejus Cherubim cum gladio flammeo collocasse legitur. Unde nemini ad Paradisum viam esse arbitrati sunt, nisi per flammeum illum gladium.

Hoc certe non obscure innuit Ambrosius his laudati sermonis 3. verbis: „Est etiam Baptismum in Paradisi vestibulo, quod antea non erat, sed postea, quam peccator exclusus est, cœpit esse romphæa ignea, quam posuit Deus." Et serm. 20. in Ps. 118. §. 14. „Illo igitur igneo gladio iniquitas exuretur." Quocirca Tertullianus apolog. Paradisum definit: „Locum amœnitatis recipiendis Sanctorum spiritibus destina-

tum, maceria quadam igneæ illius zonæ a notitia orbis communis segregatum." Huc spectat illud ejusdem lib. de anima: „Nullis romphæa Paradisi janitrix cedit, nisi qui in Christo decesserint."

Porro Hilarius, eum, quod prædixit Mariæ Simeon: „Animam tuam pertransibit gladius:" de flammeo illo gladio pertranseundo interpretaretur; inde, ob præconceptam de ejusdem Virginis præ cunctis hominibus merito ac sanctitate opinionem, non male conclusit, nemini non timendum judicium, ac neminem quantalibet sanctitate præditum a gladii flammei probatione immunem fore.

c) At sicut omnes igne judicii probandos, ita non omnes ejus vim pariter sensuros esse, magno consensu prædicant Patres.

Lactantius lib. 7. c. 21. „Quos autem plena & perfecta justitia incoxerit, ignem illum non sentient."

Origenes hom. 3. in Ps. 36.: „Omnes nos ad illum ignem venire necesse est. Etiamsi Paulus sit aliquis, vel Petrus, venit tamen ad illum ignem: sed illi tales audiunt: Etiamsi per ignem transeas, flamma non aduret te."

Ambrosius dicto sermone 20. §. 13. „Qui habuerit hic charitatis ignem, illic ignem gladii timere non poterit." Et mox de Petro: „Sed ille examinabitur ut argentum, ego examinabor ut plumbum." Quippe ut loquitur Paulinus epist. 28. viros illos Petri similes „ignis ut commendatos suscipiens blando lambet attactu." Et, ut habet Eligius hom. 8. „Tanta facultate

cultate illi igni prævalebunt, quanta charitate fidei & dilectionis Christi in vita custodierint præcepta."

Apposite itaque a Gregorio Naz. sub initium orat. 26. appellatur „ignis ille postremus, quo nostra omnia expendentur, aut purgabuntur:" utpote qui, cum sordes purget, expendat tantum, ac probet sanctitatem.

Duplicem illam hujus ignis proprietatem tangit Cæsarius in app. sermonum August. serm. 15. §. 4. „Ut ergo, inquit, sanctum Jacob Deus noster velut aurum purgatum in judicio præsentaret, prius ab illo omnes maculas peccatorum abstersit, ut in eo ignis ille arbiter, quod exureret, invenire non posset." Et sermone 104. in eadem app. §. 8. generatim ait: „Aurum, argentum, lapides pretiosos superædificantes, per ignem illum, de quo dicit Apostolus: Quia in igne Domini revelabitur: absque ulla violatione transibunt."

Si autem absque ulla violatione aut mora ignem hunc transibunt, quibus nihil supererit purgandum, sequitur, quod, quibus plures abstergendæ erunt peccatorum maculæ, acrius vim ejus sentiant, aut etiam in eo detineantur diutius. Hoc præ ceteris docet Eusebii Gallicani homilia, quam Fausti Regiensis esse opinantur. In ea porro legere est: „Quanta fuerit peccati materia, tanta est pertranseundi mora. Quantum exegerit culpa, tantum sibi ex homine vindicabit quædam flammæ rationabilis disciplina. Et quantum stulta iniquitas gesserit, tantum sapiens pœna desæviet." Hæc verba rursum habes descripta in appendice Augustini serm. 252. §. 3.

Propter discretionem, qua ignis ille, cum peccata puniat, reveretur sanctitatem, cognominatur a Fausto: *Flamma rationabilis*, & *sapiens pœna*; a Paulino epist. 28. §. 2. & in epist. ad Marcellam: *Ignis sapiens*; a Cæsario Arel. serm. 15. & a Paulino Nol. poem. 7. *Ignis arbiter*.

Quæ cum ita sint, ex verbis Hilarii: *Si in judicii severitatem capax illa Dei Virgo ventura est*: adversus gloriam & sanctitatem purissimæ Dei genitricis nihil conficitur. Non enim obscure significat, se scripturæ auctoritate coactum, ut illam in judicio per gladium flammeum pertransituram confiteretur. Ex quo dum concludit: *Desiderare quis audebit a Deo judicari?* innuit neminem B. illi Virgini ut sanctitate ita & privilegiis comparandum esse. At quæ ex lege communi per flammam pertransibit, tanto pertransibit gloriosius, quanto magis illæsa pertransibit. Si enim, ut loquitur Faustus homilia laudata „illuc justi velut per amœnos gurgites, incendiis naturam suam mutantibus, transmeabunt, & intacta ignibus corpora ipsis honorificanda erunt pœnis, quia non sunt onerata peccatis." Quanto magis hoc de B. Virgine Hilarium sensisse existimandum est? Quod enim ipse crediderit, hominem ad eam innocentiam pervenire posse, ut ei ab illo igne nihil timendum sit, liquet ex eodem tractatu lit. 3. §. 13. ubi notans Prophetam non judicium desiderare, sed concupiscere desiderare, desiderii hujus ratio, in quo sita sit, sic explicat: „scilicet ut in tanta innocentia maneat, ut tuto jam & sine metu judicii terrorem desideret."

d) Mino-

d) Minoris momenti est scire, utrum eodem igne, quo cruciandi sunt reprobi, expiandæ sint peccatorum reliquiæ? Diversum eum fore, disertis verbis docet Faustus hom. laudata. Neque minus perspicua sunt hæc Ambrosii in Ps. 118.. serm. 3. verba: „Alius est iste ignis, quo exuruntur peccata non voluntaria, sed fortuita, quem paravit servis suis D. Jesus, ut eos ab ista commeratione, quæ permixta est mortuis, emundet: Aliud iste ignis, quem deputavit diabolo & angelis ejus.“ Unde, cum Hilarius judicii ignem, *ignem indefessum* nuncupat, non tam ignis hujus æternitatem spectasse intelligendus est, quam naturam, qua vis ejus vel longo urendi ministerio minime debilitatur. Tertullianus vero Apologet. de judicio agens *jugis ignis*, *ignis æterni*, & jugis judicii meminit: sed ibi in solos reprobos respicit.

e) Restat de expiatoriis pœnis ante judicium quæstio ceteris non levior, quæque ab Augustini ævo suos jam adversarios patiebatur, quibus ille respondet lib. 21. de Civit. Dei c. 16. „Quisquis igitur cupit pœnas evadere sempiternas, non solum baptizetur, verum etiam justificetur in Christo; ac sic vere transeat a diabolo ad Christum. Purgatorias autem pœnas nullas futuras opinetur, nisi (proxime) ante illud ultimum tremendumque judicium.“ Ipse autem, cum hanc eis opinionem liberam utcunque permittat, sese aliter sentire postea non dissimulat. Jam etiam nonnihil confectum est, unde Hilarii ea de re sententia explicetur. Ab eo quippe audivimus, unumquemque statim a morte judicari, ac præter omnino bonos aut omnino malos

quoddam distingui hominum genus inter utrosque medium. Singulis etiam sortem attribuit diversam, ut cum ex ipsius opinione impios statim excipiat ultor infernus, justis autem consortium Christi mors acquirat, eorum, qui medii sunt, judicium ad Domini diem reservetur, non quod ignoret Deus, quid mereantur, sed quod altiori consilio illis non revelandum censeat. Jam vero quis neget, vel ex hac Hilarii opinione consequi, quod medius ille status non leves pœnas patiatur? An levis pæna est animæ ad fruendum Deo creatæ, a consortio Christi, quo mediante Deo potimur, retardari? Quid de illa anxietate dicam, qua interim medius ille status cruciatur, donec utrum amore, an odio, pœnis inferni, an cœli gaudiis dignus sit, novissimo judicio accipiat.

Si præterea perpendatur, quod in Ps. 138. §. 22. ait: „Humanæ ista lex est necessitatis, ut consepultis corporibus animæ ad inferos descendant:“ conficietur primo, eum ab hac lege immunem sensisse neminem, maxime ubi adjecta fuerint subnexa: „Quam descensionem Dominus ad consummationem veri hominis non recusavit.“

Deinde facile intelligetur, ideo huic legi, quam Christus implevit, ut verum hominem sese per omnia demonstraret, ceteros homines ab Hilario dici necessario obnoxios, quia omnes post mortem per ignem sunt probandi, utrum Christi regno digni sint, quemadmodum omnes omnino in die judicii, corporibus receptis, per ignem sunt transituri, antequam ad regnum Patris pervehantur. Hoc concesso non infici-

andum

est eos, in quibus ignis ille multa concremanda reperit, tamdiu in inferis detineri, & cruciari, quamdiu purganda eis fuerit aliqua peccatorum macula.

Ne vero cuiquam ab Hilario aliena videatur hæc interpretatio Origenis, ipsi, ut notum est, familiaris, subjicienda sunt verba, quibus aperte adstruitur, quod apud ipsum minus explicatum est. Hic autem commentariis in 1. Reg. tradit hinc longe feliciorem esse nostram, quam eorum, qui ante Christum vixerunt, conditionem, quod nulli eorum, non Abrahæ, non Patriarchis, non Prophetis datum sit eo, ubi lignum vitæ erat, prætergredi. „Nos vero, inquit, qui in seculorum consummationem advenimus, habemus quid eximium ultra ceteros. Quid illud est? Si ex hac vita excesserimus boni & probi, non una nobiscum peccatorum sarcinis conductis, pertransibimus flammeum gladium, nec in locum illum, in quo, qui ante ejus adventum quieverant, Christum exspectabant, deveniemus. Pertransibimus nullo nobis a flammeo illo gladio damno illato. Uniuscujusque vero, quale opus sit, ignis ipse probabit. Si alicujus opus combustum fuerit, damnum contrahet, ipse vero salvabitur sic, quasi per ignem. Pertransibimus ergo."

Quid clarius? Christianis ante judicium concessum est ad Paradisum pervenire: eo tamen nemo pervenit, nisi per gladium flammeum. Sed per ignem illum alii pertranseunt illæsi, aliis damnum infertur.

Piaculares quoque flammas probat Tertullianus ad calcem libri de anima. Ubi enim ostendit, æquum esse, ut cum anima in bene aut male actis primas

habeat, prima etiam, nondum recepta carne aut plectatur, aut recreetur: tandem concludit: „In summa cum carcerem illum, quem Evangelium demonstrat, inferos intelligamus, & novissimum quadrantem, modicum quodque delictum mora resurrectionis illic luendum interpretemur: nemo dubitabit animam aliquid pensare penes inferos, salva resurrectionis plenitudine per carnem quoque."

Hinc confirmatur, quod supra est observatum in hæc Cypriani verba: „Aliud missum in carcerem non exire inde, donec solvat novissimum quadrantem; aliud statim fidei & virtutis accipere mercedem; aliud pro peccatis longo dolore excruciatum emundari & purgari diu igne." &c. Ea nimirum non de pœnitentibus vivis, sed de fidelibus defunctis, quibus aut nihil, aut aliquid purgandum superest, dicta esse.

---

8. Hilarii de Gratia Christi sententiam examinaturis, prius quid de spiritualibus rebus in universum senserit, inquirendum est.

Hilarius a Claudiano Mamerto lib. 3. de statu animæ cap. 9. reprehenditur, quod nihil creatum incorporeum dixisset, censuræ huic locum præbuere verba cap. 5. in Math. §. 8. „Nihil est, quod non in substantia sua & creatione corporeum sit, & omnium sive in cœlo, sive in terra, sive visibilium, sive invisibilium elementa formata sunt. Nam & animarum species sive obtinentium corpora, sive corporibus exulantium, corpoream tamen naturæ suæ substantiam sortiuntur, quia omne, quod creatum est, in aliquo sit necesse est."

Si

Si soli in Mathæum commentarii superessent, facile daremus illum consensisse cum Methodio apud Photium in fine cod. 234. Cassiano Coll. 7. c. 13. Theophilo Alex. contra Anthropomorphitas apud Gennadium, ac denique Gennadio apud Augustinum de dogmatibus Eccles. c. 11. Qui omnes Deum solum incorporeum, ceteras vero naturas corporeas pronuntiant. At cum aliis in scriptis alias a divina natura spiritales disertis verbis ac pluribus locis adstruat, iniquum est ex uno obscuro, de vera illius sententia judicare. Nihilo tamen minus reperire est, qui Claudiani censuram emendet, nec Hilarium inter eos recenseat, qui corpoream hominis animam tradiderunt. Immo non satis claram ei fuisse rerum spiritalium notitiam fuerunt, qui scripserint. Rectene nunc videamus!

Tres tantum in rerum natura cognoscimus substantias spiritales, Deum, Angelos, hominem secundum animam.

De Deo quidem quantam adeptus sit scientiam, testes fere sunt singulæ operum ipsius paginæ. Quis enim de eo altius sentit, quis loquitur magnificentius? Sed & de Angelis tam multa tradit, ut vix etiamnum de iis quidquam sciatur, quod ille non clare docuerit. Sive enim eorum naturam, sive officia, sive gloriam spectemus, quam perspicua illius de singulis doctrina? Non enim eos tantum dicit *natura* nostra *potioris*, sed & aperte prædicat pluribus in locis, *spiritales*, *incorporales*, & ex natura sua immortales, quippe qui „ex ea, quam adepti sunt, naturæ suæ sorte, ut sint semper, accipiant.“

Quod ad ipſorum officia attinet, cum alia erga Deum, alia erga homines obeant, de utroque illo genere multa præclare ſic ediſſerit, ut ſe eos incorporeos ſenſiſſe palam faciat. Certe licet quosdam tanquam lege *proprioris officii* id privilegii obtinere teſtetur, ut throno Dei asſiſtant, omnes tamen repreſentat velut ex communi conditionis ſuæ ſorte *asſiſtentes ante claritatem Dei, throno Dei asſiſtentes, & continuata voce in Dei laudibus permanentes.*

Et cum eos in cœlis throno Dei ſemper asſiſtere, ac beata illius viſione nunquam non gaudere,* proptereaque *Deos in cœlo* nuncupari ſentiat, eosdem tamen ob ea, quæ Deus per illos in terris agit, hic vocat *æternas, beatasque virtutes, illic divinorum miniſteriorum auxilia, iſthic oculos, aures, manus, ac pedes Dei.* Sed ne id in contumeliam Dei cedat, prudens ſubjicit: „Interceſſione itaque horum non natura Dei eget, ſed infirmitas noſtra.“ Neque ſilet quot modis infirmitati noſtræ opitulentur, & dum quoddam recenſet obſequii genus, ſive, ut vocat, *juſtificationem circa Angelos*, eos propter impenſa beneficia nonnullo a nobis cultu honorandos innuit. Sed his non multum immoramur.

Obiter etiam notamus, qui gloriam ipſis extra operis mercedem conceſſam declaret. „Lilia, inquit, non laborantia, neque nentia ſignificari intelligenda ſunt Angelorum cœleſtium claritates, quibus extra humanæ ſcientiæ eruditionem, ſuique operis mercedem a Deo gloriæ candor indultus eſt, nequid ex proprio labore aut arte exiſtimarentur habuiſſe.“ Jam vero

quis

quis consentiat, hanc Hilario aut carnalem, aut minus claram fuisse angelicæ naturæ cognitionem, qua illos in cœlo simul, & in terra, hominibus opem ferentes, assistentesque Deo constituit?

De variis Angelorum ordinibus nihil veniret observandum, nisi Cotelerius in lib. 8. constit. Apost. notasset, in his Hilarii lib. 2. de Trinit. §. 9. „Archangeli nesciunt, Angeli non audierunt, secula non tenent," seculorum nomine novum Angelorum ordinem designari. At opinioni illius assentiri prohibemur primo, quod, cum Hilarius sæpissime varios Angelorum enumeret ordines, nusquam inter eos secula cognominet. Deinde in commentariis in Psalmos sæpe ei enarrandum occurrit seculi nomen, sed ne in uno quidem loco interpretationem ad Angelos deflectit. Immo in Ps. 65. §. 12. & 13. vim vocis αιων data opera expendens, hac nescit quidquam, nisi determinatum tempus significari. Quod indicio est, eum Græcorum quorundam æonas aut ignorasse, aut respuisse, ut revera l. 6. de Trinit. §. 9. respuit Valentini æonas, quos ibi *æternitates*, non *secula* nuncupat. Postremo secula etiam alias memorat, sed ne vel semel hoc nomine Angelos intelligit. Nisi forte cum in eo ipso lib. 2. §. 13. ait: „Transeuntur tempora, transmittuntur secula, tolluntur æternitates." Et mox: „Meus autem piscator illiteratus, indoctus, liber a tempore, solutus a seculis est, vicit omne principium." Et lib. 6. §. 37. „Sacramentum occultum a seculis per revelationem Petrus didicit:" secula Angelos dixerit, non tempora. Itaque quod a Prophetis simplicius: *A se-*

culo

culo non est auditum: id allato loco: *Secula non tenent*" eleganter ab Hilario dici arbitramur.

Si a bonis ad pravos Angelos veniamus, amplus erit locus suspiciendi, quam multiplex fuerit illius de eorum malitia, potestate, artibus, ac tormentis scientia. An vero natura eorum spiritualis sit, incertum eum fuisse, quis suspicetur, cum non modo audierit eos passim *spiritales nequitias* nuncupari, sed & in Ps. 118. lit. 1. §. 8. legerit, diabolum *puncto temporis omnem amplitudinem mundi hujus obire*, quo habeat, unde nos accuset? Cui enim naturæ tanta pernicitas, nisi spiritali? Quodlibet corpus in partes, quas cogitare valeas, subtilissimas atque mobilissimas comminue: sane nunquam ei dabis, ut omnem mundi hujus amplitudinem puncto temporis obeat. Hanc tamen Hilarius diabolo concedit potestatem, quamvis ejus vires adventu Domini obtritas, & confractas esse fateatur. Sic enim eum post judicium gravioribus suppliciis addicendum docet, ut etiam *nunc virtute Dei tactus fumet*, *licet nondum totus uratur*. Hæc similitudo ducta est ex ligno nondum penitus accenso, in quod ignis suppositus vim suam exserere incipiat, ac fumum jam exprimat.

Hæc de Angelicis naturis prælibata sufficiant, ex quibus Hilarium non in omnium naturarum spiritalium notitia caligasse non minus liquet, quam constat eum præter Deum aliquid incorporeum asseruisse.

Si præterea consulantur tractatus in Ps. 52. §. 7. nec non lit. 10. Ps. 118. §. 6. & Ps. 129. §. 4. 5. 6. ubi humanam animam non modo *spiritalis*, quod forte dubium omne non solveret, sed & *incorporalis* esse naturæ,

turæ, sæpius repetitur, persuasum erit apud omnes, illum nihil sensisse corporeum, quod corpore vacare cognoscamus. Sed hanc illius de animæ nostræ natura sententiam nonnullis argumentis illustrare & confirmare operæ pretium est.

Ac primo quidem sese offert illud lit. 10. Ps. 118. §. 6. quod „homo internam, & externam in se naturam disponentem aliam ab alia contineat, & ex duobus generibus in unum sit animal rationis particeps constitutus.“ Qui homo ex *duobus generibus constitutus*, qui *naturam dissonantem aliam ab alia* contineat, si ut corpus, ita animam sortitus est corpoream? Nonne anima, quantumvis subtilis, si tamen corporea cogitetur, unius ejusdemque generis, cujus est corpus, fore dicenda est? Mutabit forte subtilitas speciem, at eam uni generi partes corporeæ subjicient: adeoque homo non duo in se rerum genera, non naturam aliam ab alia dissonantem continebit.

Tantum autem inter utramque illam substantiam discrimen perspexit, ut in Ps. 61. §. 3. innuat, majore miraculo corpus cum anima in homine, quam hominem cum Deo in Christo copulatum esse; & cum primum factum sit, ambigendum non esse, quin fieri potuerit alterum. „Quasi, inquit adversus Philosophos, qui Deo assumti hominis consortium detrahebant, difficilius Deo sit assumsisse hominem, quam eum in tanta naturæ, ac vitæ suæ ratione formasse.“ Quod perinde est, ac si diceret: Quid humanæ divinæque naturæ conjunctionem veluti repugnantem respuitis? Certe minus dissident Deus, & homo secundum animam,

quam

quam anima & corpus. Animæ enim & corporis genus eſt omnino diverſum, at vero quamvis infinitis perfectionum gradibus anima a Deo ſeparetur, non diverſum tamen utriusque genus eſt. Potuit autem corpus cum anima conjungi, poteſt igitur & Deus cum homine.

Nemini non probabitur hæc interpretatio, maxime ubi in eodem loco legerit: „Quod veluti inſitum, impreſſumque omnibus ſit, divinam ineſſe nobis animarum originem opinari, cum non exiguam in ſe *cœleſtis generis cognationem* mens ipſa cognoſcat." Verbum enim *cœleſtis* loco *divini* uſitatum eſt, ſicque hic uſurpari, antecedentia ſatis declarant. At vero niſi anima noſtra ſpiritus ſit, ſicut Deus eſt ſpiritus, quæ in ea divini generis cognatio, quæ affinitas? Unde ſicut illam ſuperius incorpoream aperte docet, ut natura a corpore diſſonantem, ita & nunc, cum divini generis cognatione præditam tradit, ſpiritalem eam eſſe non minus plane ſignificat. Neque enim animabus cœleſtis generis cognationem, divinamque ineſſe originem ideo dixit, quod cum Priſcillianiſtis apud Auguſtinum hær. 70. quamlibet animam opinaretur eſſe partem Dei, ejusdem naturæ & ſubſtantiæ, cujus eſt Deus. Quippe licet Origenes erroris hujus ſuſpicione laborarit, illum tamen ſe ea in re minime ſecutum eſſe oſtendit, dum non ex ſubſtantia, ſed ex *afflatu Dei, & de theſauris poteſtatis divinæ*, hoc eſt, ex una Dei omnipotentia, animam ortum habere, & *opus Dei* eſſe, cap. 10. in Math. §. 24. & in Pſ. 67. §. 22. lib. 10. de Trinit. §. 20. teſtatur.

Mitti-

Mittimus & locos, quibus divisionem in Deum ullo pacto cadere negat. Sed si animam ex substantia Dei non credit, non minus persuasum ei erat, illam ex substantia hominis nequaquam posse existere. Nam cum eos, qui Christum ex Virgine carnem simul & animam assumsisse contendebant, vehementer abhorrens ait: „Quasi vero si tantum ex Virgine assumsisset corpus, assumsisset quoque ex eadem & animam, cum anima omnis opus Dei sit, carnis vero generatio semper ex carne sit;" ac subinde certo asseverat, Verbum ex se assumsisse animam, „quæ utique nunquam ab homine gignentium originibus præbetur:" vix permittit dubitari, quin eam ab homine præberi nullatenus posse censeat. Ex hoc evidenter sequitur, quod animam minime corpoream existimarit. Nam qui corpoream existimat, eam quoque dividi, & ad modum carnis propagari, adeoque a parentibus præberi posse concedat, necesse est.

Sed quid consectaria sectamur, cum ipse in Ps. 118. lit. 10. §. 6. suam de animæ simplicitate, & cum divina natura cognatione sententiam plane, dilucideque declaret? Ibi quippe Genesis verba, quæ hominis institutionem narrant, acute expendens, triplicem distinguit Dei operationem: primam, qua animam solo verbo, & post habitum quodammodo de ea re condenda consilium creaverit; alteram, qua de accepto pulvere formaverit corpus; postremam, qua utrumque copulaverit. De anima vero cum subjicit: „Primum opus non habet in se assumtæ alterius naturæ originem, *incorporale* est quidquid tum de consilii sen-

tentia

tentia inchoatur; fit enim ad imaginem Dei:“ diſerte ſignificat, animam primo neque divinæ, neque alterius alicujus ſubſtantiæ partem eſſe; deinde eam eſſe incorporalem; demum illam ideo incorporalem credendam eſſe, quia haud dubie ad imaginem Dei facta ſit. Unde perſpicuum eſt, Hilarium animæ cum divina natura cognationem in hoc præſertim exiſtimaſſe ſitam, quod illa, ſicuti Deus, incorporalis ſit. Hoc §. 7. confirmat his verbis: „Divinum in eo (primo opere) & *incorporale* condendum, quod ſecundum imaginem Dei & ſimilitudinem tum fiebat: exemplum ſcilicet quoddam in nobis imaginis Dei eſt, & ſimilitudinis inſtitutum. Eſt ergo in hac rationabili & *incorporali* animæ noſtræ ſubſtantia primum, quod ad imaginem Dei factum ſit.“ &c.

Uberius in Pſ. 129. quatenus homo ad imaginem Dei conditus ſit, explicat. „Ac primum quidem, inquit §. 3. intelligendum eſt, Deum incorporalem eſſe, neque ex partibus quibusdam atque officiis membrorum, ex quibus unum corpus efficitur, conſiſtere. Legimus enim in Evangelio, quoniam Deus ſpiritus eſt, inviſibilis ſcilicet & immenſa, atque intra ſe manens, & æterna natura.“ Ubi obſervare eſt, id Hilario ſpiritum non eſſe, quod non ſit expers partium. Proſequitur deinde: „Deus autem, qui & ubique & in omnibus eſt, totus audit, totus videt, totus efficit, totus incedit. . . Virtus ergo Dei, quæ æqualis, & indiſcreta eſt, officiorum ac membrorum habet nomina, ut virtus, qua videt, oculi ſint, virtus, qua audit, aures ſint.“ &c.

Sic

Sic porro propugnata simplici, incorporea, spiritalique Dei natura, §. 4. Anthropomorphitis occurrit, qui ob verba Genesis: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, Deum corporeum volunt, quasi homo ad imaginem Dei non esset, si esset Deus incorporeus, respondetque „hominum institutionem naturis duabus contineri, animæ scilicet, & corporis, quarum alia spiritalis, alia terrena est:" eos vero non ex utraque illa sui parte obtinere, ut ad imaginem Dei sint, alias Deum pariter ex anima & corpore compositum cogitandum esse.

Tum §. 5, ubi animam interiorem hominem, & corpus exteriorem ab Apostolo vocari observavit, illi soli id privilegii attribuit, ut Dei in se imaginem exhibeat. Tandem §. 6. in quo ipsa creatorem suum imitetur, exponit his verbis: „Ergo ad imaginem Dei homo interior effectus est rationabilis, mobilis, movens, citus, *incorporeus*, subtilis, æternus. Quantum in se est, speciem naturæ principalis (divinæ) imitatur, dum transcurrit, dum circumvolat, & dicto citius nunc ultra oceanum est, nunc in cœlos evolat, nunc in abyssis est, nunc orientem, occidentemque perlustrat, dum nunquam, ut non sit, aboletur, natura quidem Dei in his omnibus est, neque, ut alibi adsit, decedit aliunde."

In hoc posteriore loco possent forte isthæc: *mobilis*, *movens*, *citus*, *subtilis*, ad corpoream naturam referri, si fineret intermedia vox *incorporeus*. Neque vero obscurum est, animum ideo citum, & subtilem dici, quod dicto citius nunc ultra oceanum est, nunc

in cœlos evolat, ſicque evolat, ut, cum alibi adſit, non decedat aliunde. Ita etiam reſpectu voluntatis, quæ lib. 8. de Trinit. §. 12. *motus mentis* definitur, commode intelligitur *movens*, & *mobilis* animus. Quanquam neque poterit harum vocum ambiguitate decipi, qui proxime in eodem loco legerit: „Anima humana in hac ſenſus ſui mobilitate ad imaginem opificis ſui facta eſt, dum naturam Dei mobilitas animæ perennis imitatur, *nihil* in ſe habet *corporale*, nihil terrenum, nihil grave, nihil caducum.“ Nam cum quisque animum, propter voluntatis motum, mobilem poſſe dici ſciat, ſic eum præterea hic cognominari audit propter mobilitatem ſenſus. Hæc porro mobilitas cum actionem, non levitatem animi ſonet, ideone perennis ab Hilario dicta eſt, quod perpetuam eſſe intelligeret animæ noſtræ cogitationem, qua opificem ſuum nunquam otioſum, nunquam non operantem imitetur.

Hanc alteram impreſſæ in animo noſtro imaginis, Dei notam allato loco memorat, quod nimirum ſit *æternus*. Animæ autem æternitatem atque immortalitatem cum & fide, & ratione ſibi compertam teſtetur, præter ſacrarum litterarum auctoritatem hanc unam dicti ſui rationem affert, quod illam Deus ex mera bonitate ſua condiderit; „Nec id in bonitatem ejus malitiæ cadat, ut in nobis hoc ſuum munus, quo naſcimur, interimat.“ Porro autem, ut lib. 1. de Trinit. §. 9. loquitur, „non eſſe hoc dignum Deo, ratio ipſa ſuadebat,“ ſcilicet ut, quod fecit, aboleret. Argumentum ſane validum, & efficax homini, qui animam incorpoream, nulliſque partibus conſtantem pro

certo

certo ponat, quique inde eam a nulla vi creata dividi, aut interimi, ſed ab uno tantum Deo ut inſtitui, ita & deſtrui poſſe, conficiat.

Adeo autem Hilario perſuaſum erat, animam ſimplicem, individuam, ac partium expertem eſſe, ut in Pſ. 118. lit. 19. §. 8. 9. declaraturus, quomodo Deus incorporalis „totus ubicunque eſt, & non pro parte usquam eſt, ſed in omnibus omnis eſt," velut magis nota magisque familiari utitur comparatione animæ humanæ, quæ in membris omnibus tota, tota adeſt ſingulis, iisque præciſis ipſa præcidi neſcit. „Ubique eſt Deus modo animæ corporalis, quæ in membris diffuſa, ſingulis quibusque partibus non abeſt. Etiamſi privata quædam ei & regia in toto corpore ſedes eſt, tamen in medullis, digitis, artubus infunditur." &c. Hactenus quidem hoc loco obtinuerat modo *anima incorporalis*, ſed ex Mſs. præferendum videtur: *Corporalis*. Neque vero obſcurum eſt, cur anima hic corporalis dicatur. Nam cum Angelos ſpectare liceat velut animas a corpore liberas, vel certe quæque anima humana aut corpori devincta ſit, aut ſoluta, nec anima corpore ſoluta, nec Angeli idonei eſſent, qui Dei valde ſimplicis majeſtatem ubique præſentem illuſtrarent. Ad hoc autem percipiendum unice conducit animæ etſi ex natura ſimplicis, in ſingulis tamen corporis ſui membris præſentis cognitio. Unde planum eſt, animam hic corporalem dici propter habitudinem ad corpus, cui unita ſit, atque ſociata.

Ita & qui vocis *corpus* multiplicem vim apud antiquos, & apud ipsummet Hilarium receptam expendet, verbis ipsius in Mathæum non movebitur, ut eum ibi animarum naturam corpoream sensisse existimet, quas pluribus in locis spirituales, incorporales, & partium expertes esse tam disertis verbis asserit.

Corporeum autem est, quod immensitate aut æternitate carens intra se non manet: sive quod cum alicubi adest, abest aliunde: vel quod cum ex partibus aut qualitatibus natura sua compositum sit, nihil non habet, quod ad integritatem sui pertineat, quo spectat illud Hilarii in Ps. 129. §. 4. „Quidquid compositum est, habet initium, quo corporatur, ut maneat." Immo apud Phœbadium Hilarii æqualem vacuo, ac inani & non pleno corpus opponitur. Ipse enim Dei filius ab illo vocatur: „Dei sermo non sonus vocis, sed res substantiva, ac per substantiam corpulentiva." Tum prosequitur: „Non enim sine substantia constitit, quod de tanta substantia fuit. Nihil ergo vacuum de pleno, nihil inane de solido, quia Dei sermo spiritus Dei Christus instructus est, & ut evidentius dicam, sermonis corpus est. Corpus enim spiritus, sed corpus sui generis. Nam & invisibilis, & incomprehensibilis spiritus: nunquid tamen & inane, & vacua res Deus?

Hoc sensu Tertullianus lib. de carne Christi dixisse videtur: „Omne, quod est, corpus est sui generis. Nihil est incorporale, nisi quod non est." Sic & Tullius lib. 4. de fin. „Alii, quasi nullum corpus sit hominis, ita præter animum nihil curant, cum præser-

præsertim ipse quoque animus non *inane*, nescio, quid sit, neque enim id possum intelligere, sed in quodam genere corporis."

Id demum corporeum vocare licet, quod est sine aliqua ad corpus habitudine; sicque intelligi commode potest illud Evadii apud Augustinum epist. 158. §. 11. „Animam ergo omni corpore carere penitus non posse, illa res, ut puto, ostendit, quod solus Deus omni corpore semper caret."

Forsan, quod naturæ curiosissimus & expertissimus Bonnetus statuit, jam olim nescio, qua ex ratione sensit Hilarius, animas nunquam existere extra omne corpus, quæ quidem sententia multum minuit difficultates, queis alias doctrina de mortuorum resurrectione subjacet.

Plurimum præprimis facit ad difficilis Hilarii in Mathæum loci intelligentiam, si quod ad calcem lib. 8. de Trinit. & initio lib. 9. de corporali in Christo divinitatis habitatione edisserit, conferatur. Cum enim ibi corporalem divinitatem interpretetur, quæ una, vera, plena, ac tota sit, „Divinitas, inquit, corporalis in Christo est, non ex parte, sed tota; neque portio est, sed plenitudo;" sic & corporeum non pleno, non integro, atque perfecto opponere, commode intelligitur, cum in Mathæum ait: „Nihil est, quod non in substantia sua & creatione corporeum sit, & omnium sive in cœlo, sive in terra, sive visibilium, sive invisibilium elementa formata sunt, nam & animarum species, sive obtinentium corpora, sive corporibus exulantium, corpoream tamen naturæ suæ *substantiam sortiuntur.*"

Immo mentem ſuam ſatis explicat, dum priorem hanc ſententiam: „Nihil eſt, quod non corporeum ſit," his aliis verbis repetit: „Et omnium elementa formata ſunt:" ut illic id *corporeum* ſit, quod hic *formatum*: formatum autem id dicat, quod non eſt informe, & imperfectum. Ex quo conficietur, id Hilarium ſibi velle, omnia ſcilicet Dei opera bona eſſe, atque perfecta, & nulli eorum quidquam deeſſe, quod ad ſubſtantiæ integritatem neceſſarium ſit: indeque illum appoſite curioſitatem eorum retundere, quibus cum Dei promiſſis indubitatum eſſe debuiſſet, animas cum corporibus in æternum eſſe victuras, inquirentibus tamen, nec asſequentibus, quomodo victuræ eſſent, ambigua efficiebantur Dei promiſſa. Fruſtra igitur adducitur hic locus, quo corpoream animæ noſtræ naturam asſeruiſſe probetur, cum in eo nec de ipſa animæ natura ſermo ſit.

Levioris momenti eſt alterum, quod alii notarunt, Hilarium præter communem opinionem ſapuiſſe. Quamvis enim, ut volunt, & ut verba ipſius in Pſ. 118. lit. 10. & in Pſ. 129. ſonant, animam primi hominis aliquo ante corpus intervallo conditam crediderit, id tamen de primo homine opinatus eſt innoxie, quod de poſteris ejus nec dixit, nec dicere licet, cum hinc Eccleſiæ de originis peccato fides non parum labefactaretur. In hac vero ipſe nunquam nutavit. Ac licet de homine paſſim, maximeque in Pſ. 134. magnifice admodum loquatur, ipſum tamen peccato primi hominis a priſtino ſtatu ſuo cecidiſſe, eoque caſu in *omne infirmitatum*, ac miſeriarum genus cecidiſſe, nihilo rarius inculcat.

Hinc

Hinc per se exoritur quæstio ceteris jam absolutis non inferior, quid nimirum Hilarius de gratia senserit.

Mera sophismata sunt, nec refutationem merentur, quæ Sculteus reponit, ut ipsius de libero arbitrio, de justificatione, & bonorum operum meritis allata testimonia eludat. Ut enim probet, bonorum operum merita interdum ab Hilario excludi, opponit prima ejus verba c. 7. in Math. §. 2. „salus gentium omnis ex fide est,“ ac reticet subnexa: „Et in præceptis Domini vita est universorum.“

Rursum ovare sibi videtur, quod c. 8. §. 6. legat: „Remissum esse a Christo, quod lex laxare non poterat, fides enim sola justificat.“ Quasi vero hoc Hilarius alio sensu dixerit, quam quo dictum est ad Rom. 3. 28. „justificari hominem per fidem sine operibus legis.“ Ubi sane Paulus, uti Augustinus c. 14. de fide & oper. §. 21. notat: „Non hoc agit, ut percepta, ac professa fide opera justitiæ contemnantur, sed ut sciat se quisque posse per fidem justificari, etiamsi legis opera non præcesserint.“ Quid autem de fide operibus destituta sentiendum sit, Hilarius in Ps. 51. §. 15. luculenter aperit his verbis: „Si quis incredulus nati in corpore Dei fuerit, vel & credens maneat, fructibus tamen fidei suæ careat, eradicabitur aut ob infidelitatem, aut ob sterilitatem fructuum negatorum.“ Quæ quidem, aliaque hujusmodi plurima qui audierit, Sculteto eum inconstanti sententia modo commendasse opera, modo respuisse affirmanti, nunquam assentietur. — Sed hæc de fide justificante, de-

que operum merito controversia bono Theologiæ fato hodie inter antiquitates ecclesiasticas veteris Polemices recensetur.

Qui Hilarium gratiæ necessitatem ac naturam non satis nosse contendunt, his non negandum eum aliquot in locis videri nonnihil tribuere voluntati, quod gratiæ munus esse Ecclesia deinde docuit. Sed & ipsi fateantur, necesse est, 1. generalem humani generis morbum eum minime latuisse: 2. Neque incompertam ipsi fuisse medici necessitatem: 3. Persuasum ei fuisse & quod gratuita sit justificationis gratia, & quod in justificatis concupiscentia remaneat, adeo, ut in nullo hic sit perfecta bonitas, in nullo perfecta mandatorum custodia, in nullo rectus, indeflexusque homo secundum primi hominis naturam: 4. Eum ad vitam æternam consequendam, ad repellendas tentationes, ad tolerantiam malorum, ad præcepta Dei non solum exequenda opere, sed & intellectu assequenda, ad intelligendas scripturas, ad laudandum Deum, ad credendum, & orandum, gratiam homini sensisse necessariam. Quam in rem videri possunt: cap. 18. in Math. §. 10. cap. 20. §. 7. comment. in Ps. 118. lit. 15. §. 6. in Ps. 52. §. 11. in Ps. 118. §. 6. lit. 3. lib. 8. de Trinit. §. 30. in Ps. 118. lit. 1. §. 12. in Ps. 142. §. 10.

Deinde si dubitant, utrum probata, perspectaque ei fuerit voluntatis nostræ perversitas, & infirmitas, audiant in Ps. 118. lit. 10. §. 18. dicentem: „Ut fidem, ita & humilitatem ac modestiam discere a Propheta nos convenit, orante, ut sibi immaculatum cor fiat. . . *Hoc igitur* immaculatum fieri deprecatur, unde tot,

tan-

tantorumque vitiorum, quasi ex quodam fomite initia suggeruntur." Et lit. 17. §. 8. „Si nihil impedimenti usquam occurreret, si adversantes sibi non undique adessent, suis ipse viribus in ea, quæ agere vellet, confirmaretur. Sed ubi insidiæ sunt, ubi bellum est, opus est potioris auxilio, ne in se dominetur omnis injustitia." Legant & his similia lit. 3. §. 6. aliisque locis.

Ex his planum est, Hilarium non eam tantum gratiam nobis necessariam existimasse, quæ intellectum illustret, sed & quæ adjuvet voluntatem. Unde in Ps. 126. §. 13. voluntatis sibi relictæ infirmitati dolorem scientia addi sic explicat: „Cum enim Veritatis cognitio voluntatem nostram ad profectum consequendæ utilitatis instiget, & naturæ consuetudo voluntatem scientem se proficere oportere detineat, profectus scientiæ, profectus doloris est."

Ii ipsi postea audiant cap. 12. in Math. §. 8. docentem: „Christum invenisse est gratuitum." Et in Ps. 48. lit. 6. §. 4. adversus humanam insolentiam proponentem, ac laudantem Prophetæ exemplum, „qui omnia vult a bonitate Dei in se inchoari:" de quo & §. 2. scribit: „Misericordiam itaque primum deprecatus est, dehinc salutare. Salus enim nostra ex misericordia Dei est, & bonitatis suæ hoc munus in nobis est: & inde cœpit oratio, unde & salus inchoat deprecantis."

Tum redeant ad illud in Ps. 51. §. 20. „Stultitiæ atque impietatis extremæ est, non intelligere se sub Deo, & ex Deo vivere, sed in his, quæ gerit, & exspe-

exſpectat, ſua magis velle confidere poteſtate, cum ſiquid illud in ſe ſit, ex Deo ſit. Ad Deum itaque ſpes omnis noſtra ſit, & confeſſio (forſan confiſio?) omnis in Deo ſit."

Dehinc occurret in Pſ. 123. §. 2. „Quis enim relictus eſt nobis gloriandi locus, recordantibus, *omnia ex Deo eſſe.*" Et mox: „Si non in omnibus opus eſt Dei miſericordia, etiam omnia nobis tanquam ex noſtro ſint, gloriemur." Et §. 3. „Ad hunc habitantem in nobis gaudia noſtra referamus, huic, ſiquid in nobis eſt, debeamus, a B. Paulo edocti, nihil noſtrum exiſtimandum dicente: Quid enim habes, quod non accepiſti?"

Inde ad tractatum Pſ. 126. progreſſus, unde bonorum operum initium, unde perſeverantia ſit, ſic diſces §. 5. „Bene autem inania humani operis Propheta eſſe opera prophetavit. Scit inutiles eſſe humanarum cuſtodiarum vigilias, ſcit incaſſum eſſe conſurgentium matutinas ſollicitudines . . . A Deo ergo domus eſt ædificanda, ne pereat, quia niſi a Deo cuſtodita ſit civitas, diruetur."

Plurima identidem recurrent hujusmodi exempla. Nunc quippe homines conſiderat velut alliſos, & ad lapſum pronos, quibus novus ſemper caſus, nova peccati plaga ſemper immineat. Nunc animam etiam *Sancti* terræ comparat, „quæ ſine aqua arida & infœcunda eſt, & irrigari ſe ſemper imbre pluviæ cœleſtis exſpectat." Et cum certo ſciret, hominem continuo Dei egere auxilio, hancque ſpei noſtræ doctrinam eſſe crederet; „ut Deus oratus & miſereatur, & ſalvet."

Aptiſ-

Aptissime concludit in Ps. 63. §. 6. „Vigilandum ergo in oratione Dei est, & semper orandum, ut cum fatigari anima & affligi subrepentium illecebrarum aculeis cœperit, Deus semper oratus exaudiat." Et in Ps. 144. §. 14. „Totis itaque in Deum allisi & cadentes oculis adspectant: neque quisquam ita de se confidat, ut non semper cadere, semper se vereatur allidi." Denique ex verbis tract. in Ps. 118. lit. 14. §. 20. „Ne quod a multis dici sæpe solet, rationis aliquam habeat auctoritatem, cum asserunt, proprium Dei munus esse, ut quis in Dei rebus atque operibus versetur, excusantes infidelitatem suam, quod cessante erga se Dei voluntate maneant infideles." &c. apparet doctrinam tunc communem fuisse, quæ omnia bona nostra Dei dona esse crederet, hincque infideles plurimos pertinaciæ suæ excusandæ ansam arripuisse, quod a Deo, ut fideles essent, necdum essent, consecuti. Et eorum quidem improbitatem dum vincere conatur Hilarius, nonnulla habet, quæ ad limatioris, & adcuratioris Theologiæ normam non satis exacta sint. Verum eo loco, similibusque, si non tam quid sonent verba illius, quam quid iis sibi velit, attendamus, non latebit, eum hoc tantum cavere, ne cum Manichæis liberum arbitrium destruere existimetur.

Sane in bona voluntate quid a Deo, quid a nobis esset, non satis distinguens, hanc a Deo dari negavit, quatenus hoc donum libertatem tolleret, & inferret necessitatem, uti ipse lib. 8. de Trinit. §. 12. declarat his verbis: „Non utique dedit Deus voluntatem, quæ si data esset, non haberet fides præmium,

cum

cum fidem nobis necessitas affixæ voluntatis inferret.“ Sed si in particularibus illis locis, in quibus ad tuendum liberum arbitrium unice intentus est, nonnihil tribuit voluntati, quod sola non potest sine Dei gratia; ex doctrina, quæ per omnia ipsius scripta diffusa est, constat, eum omnem operum gloriam gratiæ Dei adscribendam censuisse, nihilque ei negasse, nisi quod libertatem nostram everteret. Et vero sic ubique loquitur, quasi jam extitissent gratiæ hostes. Vix enim ullos laudat virtutum actus, quin nos statim infirmitatis nostræ memores esse, & siquid agendum sit, vires a Deo sperare; siquid bene actum, hoc ad ejusdem auxilium referre commoneat.

Hæc summaria in Scripta Hilarii Crisis suffecerit. Litterariam Scriptorum ejus historiam proximo Volumini præmittendam interim spondemus. Vale Lector!

S. HILA-

S. HILARII

CONTINUATIO

TRACTATUUM SUPER PSALMOS.

PROLOGUS.

In cantica quindecim graduum.

1. Psalmorum tituli, ut in plurimis ostendimus, habent proprias suas significationes, rationem & argumenta scriptorum, quæ subjacent brevissime continentes, nosque quodam doctrinæ indicio in intelligentiæ semitam dirigentes: de quibus nunc non necesse est aliquid tractare. Tum enim id fieri oportet, cum psalmus unusquisque tractabitur. Cum enim sibi invicem auctoritatem præstent psalmus & titulus; debilis erit sermo, si de aliquo eorum absque altero differetur. Nunc vero Cantica graduum attingimus, quorum & continua, & æqualis inscriptio est, atque ideo significatione conveniente titulorum, sub unius expositionis judicio universorum reperietur ratio esse monstrata.

2. In plerisque psalmis multa secundum historiæ ordinem in superscriptionibus eorum esse edita legimus: ut, cum fugit David a facie filii sui Abessalon, cum mutavit vultum suum coram Abimelech, cum post Bersabee ab Nathan monetur, & in reliquis sicubi gestorum veritas ipsis psalmorum titulis continetur. Sed meminisse nos oportet, hos eosdem psalmos non idcirco omnes corporaliter intelligendos, quia his corporalium negotiorum significatio antefertur:

quin potius oportet nos spiritalem intelligentiam sub hac quadam gestarum rerum commemoratione sectari: de quo non est nunc temporis dicere, sed simplicitati legentium consulentes, legentem fuit congruum commonere. Ergo ne secundum prædictos ex pluribus titulos, hi quoque graduum psalmi aliquid de historia contineant, videndum est.

3. In Esaiæ enim libro orante Ezechia signum ei positum prorogatæ salutis in gradibus est. Erant autem in domo ejus gradus decem, quos sol ultra temporis sui cursum lumine suo accedente conscendit, rursumque, die mortis ejus, de temporis sui limite lumine decedente descendit. Sed nulla ad psalmos hujus historiæ similitudo est, cum graduum ne numerus quidem ipse conveniat. Hoc tamen, quod Ezechiæ datum signum est, manifeste ostendit Dei lumen his, quibus ob negotiorum secularium merita futuræ vitæ beatitudo impertietur, accedere; illis vero, quibus sit negata, decedere.

4. Esse autem in templo gradus quindecim, historia nobis locuta est, dispositosque ordines consistentium, quibus quædam quasi dignitas in antecedentibus obtineretur: ut Levitæ primum consisterent, post Israelitæ, tum proselyti, & deinceps alii. Sed quid de psalmis antea scriptis ex historia posteriore præsumimus: cum, si quid ex ea suscipiendum sit, suscipi ita debeat, ut psalmi historiam subsequantur? nisi tamen aliquid sit ad futuram historiam prophetatum. Sed contuentes ipsam illam templi atque altaris ædificationem, umbram esse incorrupti templi, & sanctificati speciem altaris: his, quæ in eodem corporaliter præfigurata sunt, intelligeremus, nisi auctoritas præsumeretur ex psalmis. Psalmi autem non sui tantum temporis res enuntiant, neque in eas solum ætates conveniunt, quibus scripti sunt; sed universis, qui in vitam venirent, Dei sermo consuluit, *universæ ætati ipse* aptissimus ad profectum. 5. Erat

5. Erat namque illa ſacerdotii lex, quam ſecundum legis obſervantiam in Evangelio Lucas ſub Joannis Baptiſtæ nativitate diligenter expoſuit, neminem in ſancta ſanctorum aſcendere, niſi qui eſſet princeps ſacerdotum, eumdemque toto in anno uno tantum die. Quæ omnia in ſimilitudinem antea geſta, in uno Domino noſtro expleta eſſe, & fides noſtra, & ipſe Dominus nobis in Evangelio auctor eſt, dicens: Non veni legem ſolvere, ſed adimplere. Apoſtolus quoque omnem conſummationem legis in Domino noſtro Jeſu Chriſto eſſe teſtatur, dicens: Finis enim legis Chriſtus eſt. Sed & hic idem David propheta æternum eum ſacerdotem docet, dicens: Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Hic igitur princeps ſacerdotum ingreſſus cœlos, ſedens ad dexteram Dei, orans ad Patrem, ut, ubi ille eſſet, & nos quoque eſſemus, qui & excitavit, & collocavit nos in cœleſtibus: ille jam per Prophetam monuerat, quibus modis, quibusque vitæ operationibus aſcendi poſſet ad ſeſe. Sed per Eſaiam ita ait: Lavamini, mundi eſtote, auferte nequitias ab animis veſtris e conſpectu oculorum meorum: deſinite a malitiis veſtris, diſcite bonum facere, exquirite judicium, eruite injuriam accipientem, judicate pupillo, & juſtificate viduam; & venite diſputemus, dicit Dominus omnipotens. Hi ſunt igitur gradus perfecti illius æternique templi, quos Princeps ſacerdotum facta per ſanguinem ſuum peccatorum noſtrorum propitiatione tranſſcendit, modo terreni ex lege ſacerdotis, ſeu gradibus in ſanctorum ſancta ſcandentis, ſeu litationis hoſtiam pro populo offerentis.

6. Ac de quindecim quidem gradibus, & ſuperſcriptione cantici jam in exordio pſalmorum, tum, cum ſermo de numeris, & de ſuperſcriptionibus incidit, aliqua tractavimus, ex duobus ſcilicet numeris hebdomade, & ogdoade, quorum unus ob ſabbatum

legis sit, alius ob accedentem ad sabbatum octavam, quæ & prima est: Evangeliorum sit, hunc numerum convenire. Per quæ eorum canticorum quasi Legis & Evangeliorum gradibus ad cœlestia nos, & æterna conscendimus: cognoscentes collocandos nos cum summo Sacerdote in cœlestibus, si tamen secundum Apostolum conversatio nostra in cœlis sit. Hos gradus canticorum quæramus, per quos scandere ad loca, quæ sunt sanctorum, sancta possimus. Arduus enim usque in ea & augusti itineris ascensus est. Gradus quindecim fuisse scimus in templo: psalmos quoque graduum quindecim legimus. Numerosus est hic desideratæ illius sedis ascensus. Forte enim, ut in templo paulatim, & per gradus singulos conscendebatur ad sancta, ita per singulos psalmorum profectus docebimur, his gradibus, qui cantantur ascensis, posse nos in excelsis & sanctis, & æternis collocari.

7. Plures autem sunt, qui in his psalmis solam captivitatem populi, qua in Babylonia septuaginta annis detentus est, existiment prophetatam; sed & reditum populi ejusdem cum restauratione civitatis amissæ. Quibus nunc non calumniamur. Neque enim ambigitur, Prophetam ea, quæ impietati hujus populi imminerent, scire potuisse. Sed quam captivitatem populi, & cujus civitatis ædificationem Propheta commemoret, ipsi psalmi nobis auctores erunt, qui ita cœperunt.

PSALMUS CXIX.

Canticum graduum.

Ad Dominum, cum tribularer, clamavi: & exaudivit me. Domine libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua dolosa. Quid detur tibi, aut quid apponatur

tibi

tibi ad linguam dolosam? Sagitta potentis acuta cum carbonibus desolatoriis. Heu me! quia incolatus meus prolongatus est: habitavi cum habitantibus Cedar: multum incola fuit anima mea. Cum his, qui oderant pacem, eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis.

TRACTATUS PSALMI.

1. Propheticus sermo, licet communi usu humani sermonis utatur, tamen non eamdem, quæ communi sensui adjacet, significantiam continet. Namque quamvis, prout possemus intelligere, rerum cœlestium enuntiationem temperarit; virtutem tamen significantiæ suæ moderata licet verborum electione servavit. Cœpit enim ita: *Ad te, Domine, cum tribularer, clamavi, & exaudisti me.* De consuetudine enim forte, & pro humani sensus affectione clamor hic ad Deum Prophetæ existimabitur, ut promiscuus hic dolor sit, ob quem etiam cum vociferatione Deum precetur; quia multos aut periculi metus mortisque terror, aut damni anxietas ac pecuniæ dolor, aut orbitatis telum dolorumque vulnera ad Deum vocem efferre compellunt; tamquam non omnia eorum, quæ accidant, bonis spebus aptissima sint. Apostolus dissolvi, & cum Christo esse sibi melius testatur, curam pecuniæ radicem totius malitiæ condemnat, & flendos potius vivos Evangelia dixerunt: & quid, contra hæc fidei nostræ proposito firmato, loci adversus nos seculo relinquetur, cum Christi consortium mors acquirat, inopia pecuniæ præstet inopiam peccati, nostrorum abscessio spei communis sit accelerata properatio?

2. Sed si istæ non sunt; quæ ergo erunt tribulationes, ob quas clametur ad Dominum? Sunt plane & maximæ, trahentes nos in profundum peccati. Propheta enim hominem gradibus ad æterna scandentem ex persona sua formans, a quibus maxime

malis cavere debeat, docet; his namque, quæ consiliorum auctoritatibus, & hortationum impulsibus, & blanditiarum illecebris nos in infernum demergunt; cum alius nos hortatur ad honores, alius otio, somno, gula, luxu ad præsentem vitam detinet, alius ad falsarum religionum superstitionem deducit, alius hortatur ad schismata, alius ad hæresim sollicitat: de quibus scriptum est: Subvertunt mores bonos colloquia mala. Namque adversus hæc omnia animi nostri imbecilla natura est. Circumcursant enim undique, ac variis nos blandimentorum suorum aculeis compungunt. Ac prima illa spes vitæ est, ut irrumpentibus illis in sensum nostrum vi, fraude, dominatu, tamquam e media tribulatione clamemus ad Dominum; ut conversio nostra ad eum, conflictantibus calamitatibus, totis fidelis clamoris viribus audiatur. Jam autem ipse clamor ad eum nostra erit requies, & ipsa conversio deprecandi maxima pars ac spes est salutis. Et idcirco ait: *Ad te, Domine, cum tribularer, clamavi, & exaudisti me.* Ipse enim solitus est precantibus dicere: Ecce adsum.

3. Et quia adest, de his, quæ consequuntur, rogandus est: *Domine, libera animam a labiis iniquis, a lingua dolosa.* Hæc enim sola tribulatio justis periculosa est, malæ adhortationis societas, & pestiferi consilii consuetudo, a qua animus referendus est, & aures obstruendæ sunt. Distinxit autem labia iniqua, & linguam dolosam. Et quidem iniquitas inverecunda est, palam audet, palam molitur, palam perficit. Hi sunt, qui abnegantes Deum, nullum humanis rebus afferunt reliquum esse in religione Dei profectum; sed solum hoc sibi bonum esse, quod luxui & corpori vivant, adimentes Deo curam, providentiam, arbitrium, potestatem. Horum ergo labia sunt iniqua. Dolosæ autem linguæ opus fallax est, & per simulationem noxium, quod sub religionis nomine evertat

reli-

religionem, & per vitæ ſpem deducat in mortem. Hæreticorum quoque iſta mendacia ſunt, prophetarum dictis & Evangeliorum virtutibus, & Apoſtolorum præſcriptionibus mendacio occultatis, aliter omnia tradere, & docere, quam ſcripta ſunt. Ab his igitur per Dei miſericordiam orantes liberamur: & inter illorum tribulationes, clamantes ad Deum exaudiemur.

4. Sequitur: *Quid detur tibi, & quid apponatur tibi ad linguam doloſam?* Bene ad id, quod dictum eſt: *Ad te, Domine, cum tribularer, clamavi, & exaudiſti me: Domine, libera animam meam a labiis iniquis, a lingua doloſa,* ſubjicitur, *quid detur tibi, & quid apponatur tibi ad linguam doloſam?* Ut per Prophetam impleretur, quod a Domino dictum eſt: Ecce adſum tibi; tamquam in ipſo puncto imprecationis hæc Domini vox refertur: *Et quid detur tibi, & quid apponatur tibi ad linguam doloſam?* Frequenter autem interrogantis Domini perſonam legimus & in novo, & in veteri Teſtamento, ut ad Adam: Ubi es Adam? ut ad Cain: Ubi eſt frater tuus? ut ad turbas, cum mulier fimbriam attigiſſet: Quis me tetigit? ut ad diſcipulos: Quem me dicunt homines filium hominis? Vos autem quem me dicitis? Non ille doceri vult, qui ſcrutans corda & renes Deus eſt, & cogitationum noſtrarum inſpector eſt, ſed per confeſſionem interrogatorum aut peccatis veniam, aut fidei honorem redditurus interrogat. Denique Adam confeſſus, veniæ reſervatus, & glorificatus in Chriſto eſt: Cain negans maledicto diaboli adæquatus eſt; eſt enim jam a principio deſignatus homicida. Confeſſa mulier fide ſanata eſt: reſpondens fide Petrus claves cœli ſortitus eſt. Atque ita omne ſpei noſtræ præmium in confeſſione conſiſtit: ut ea, quæ conſequi nos poſſe credidimus, conſecuturos eſſe teſtemur.

5. Et idcirco quædam a Propheta interrogationis eſt facta converſio: ſed fidei digna conſecuta re-

ſponſio eſt. Ad id enim, quod quæſitum eſt: *Quid detur tibi, & quid apponatur tibi ad linguam doloſam?* id eſt: Quid tibi adverſus falſitatem hujus præſidii afferatur? reſponſum eſt: *Sagittæ potentes acutæ, cum carbonibus deſolatoriis.* Solæ enim Domini potentes ſunt, & acutæ ſagittæ, quæ linguam doloſam valeant configere, habentes in ſe virtutem perurendæ fraudulentiæ atque vaſtandæ; de quibus in ſeptimo pſalmo ait: Sagittas ſuas arſuris operatus eſt: quæ ſibi utraque conveniunt. Dei enim verbum omnem nequitiam configit, & omnem ſenſum petulantiæ convulnerat, & ipſum illum vehementiſſimum mortis aculeum compungit. Namque peccator cum audiat Deum æternum: Deum mundi conditorem: Deum judicem, ſeſeque hominem intelligat Deo debere, quod natus ſit, quanto doctrinæ Dei telo conſcientia ejus errorque ferietur, cum ſe igni inextinguibili, ſeparatum ut paleas a tritico, & deſolatum bonorum fructuum conſortio, cognoſcat urendum? Cujus doctrinæ per Apoſtolos revelandæ in pſalmo altero meminit, dicens: Sagittæ parvulorum factæ ſunt plagæ eorum. Has potentes ſagittas, hos carbones deſolationis dari ſibi fidelis quisque orat, & ad linguam doloſam exſpectat apponi, emendandis his, qui tribulant, vel doctrinæ telo, vel metu pœnæ.

6. Sed & beatus Job hoſtem ſuum, quo confixus fuerat, ignorans, cruciatus corporis ſui, & dolores ſagittas Domini eſſe dixit, dicens: Sagittæ enim Domini in corpore meo ſunt, quarum indignatio ebibit ſanguinem meum. Et forte has quoque ultricium pœnarum ſagittas adverſus labia iniqua, & linguam doloſam imprecetur Propheta, quibus confixa cum lingua doloſa univerſa labia iniqua perurantur.

7. Quamquam ſint plures, qui ſpiritaliter ſuſcepta a fidelibus cœleſtis doctrinæ præcepta ſagittas velint exiſtimari, & carbones deſolationis peccatorum emun-

datio-

dationem: atque ita accipiendum putent carbones desolationis, quia Dominus dixerit: Ignem veni mittere in terram; & quid volo, si jam accensus est? Non est autem dubium, peccatorum eum ablutionem & remissionem attulisse; quam ignem jam accensum esse dixerit, quia per eum vitiorum omnium fiat, sordiumque purgatio. Accomodant autem ad hoc illud, quod dictum ad Esaiam est, cum per forcipem carbone comprehenso labia ejus contacta sunt: Ecce abstuli injustitias tuas, & peccata tua purgavi.

8. Sagittam autem ipsum Dominum nuncupatum in eodem Esaia meminimus hoc modo: Et posuit me tamquam sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me, & ait: Grande tibi est hoc, vocari te puerum meum. Esse itaque intelligimus etiam hunc utilem sagittam & potentem, confixis vitiorum nostrorum aculeis, salubri nos vulnere utilique penetrantem; de qua sagitta sponsa illa in Canticis dixerit: Vulnerata dilectionis ego sum.

9. Sint ergo hæ sagittæ utrumque in modum exspectatæ, vel in pœnam conscientiæ iniquos ac dolosos configentes, vel in dilectorum sibi corporibus peccata & vitia vulnerantes. Sitque vel devastans carbo, vel purgans, dummodo abnegantes Deum per pœnam absumat, purget autem ad perfectam innocentiam confitentes.

10. Sed quæ ad superiora dicta sequens Prophetæ responsio est? *Heu me! quod incolatus meus prolongatus est.* BONA non possunt videri vere bona a nobis judicari, nisi expetantur. Nam quomodo fidem judicii nostri, nisi eorum, de quibus bene judicaverimus, efficientia præstabimus? Bonam pudicitiam existimamus: qui ergo opinionis nostræ fructus, nisi in ipsa pudicitiæ appetitione consistet? Bona est innocentia: sed nisi festinantes atque exercentes eam, vere ita sentire non intelligemur. MENTIUM enim judicia non

verbis significanda sunt, sed rebus exeplenda. Convenit igitur Prophetam, exspectantem post sagittas Domini & illos carbones desolationis beati illius regni, & æterni temporis gloriam, id, quod exspectat, desiderare. Et desiderat plane. Neque solum desiderat, sed moras odit, & ipsam illam non potiendi jam desiderii tanti dolet dilationem, dicens: *Heu me! quod incolatus meus prolongatus est.*

11. Querelam istiusmodi a plurimis sanctis frequenter audivimus, de tarditate spei suæ morosam corporum dissolutionem deflentium. Dominus in Evangeliis suis docuit accelerationem regni cœlestis orandam. Impatientem enim charitatem esse eorum, quæ amet, convenit: atque ideo dici oportet, quod, ut dicamus, a Domino præcipimur: Adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua. Paulus beatus inhabitationem corporis sui congemiscit, per incolatum carnis peregrinari se a Deo conquerens. Quo contra peregrinandum in carne scit sibi esse, ut ei cum Deo sit incolatus: sed tamen melius ei esse dissolvi, & cum Christo esse: & Ecclesiastes ait: Et laudavi omnes, qui mortui sunt, super omnes, qui vivunt usque nunc: liberata scilicet per dissolutionem corporis anima, onere atque consortio eam esse infirmis hujus atque periculosæ carnis exutam. In hoc igitur nimium sibi prolixo in corpore incolatu congemiscit Propheta, festinans peregrinari a terrenis, & incolere cœlestia; ut derelictis corruptibilibus atque præsentibus, consequatur invisibilia & æterna.

12. Job sanctus, & testimonio Dei dignus, non solum corporis istius incolatum congemiscit, sed ipsam illam nativitatis suæ diem maledicit, dicens: Pereat dies ille, in quo natus sum, & nox, in qua dixerunt: Ecce masculus natus est: & Jeremias similiter: Maledicta dies, in qua genitus sum; maledictus nuntians patri meo, & dicens: Quia natus est tibi masculus.

Atquin

Atquin idem a Domino audierat: Prius, quam te formarem in utero, novi te; & prius, quam exires de vulva, ſanctificavi te. Quid ergo? Maledicat eſſe ſe, qui ante, quam eſſet, & Deo cognitus eſt, & ſanctificatus a Deo eſt? Abſit iſtud. Non enim hoc in ſe, quod ſanctificatus eſt, odit: ſed ea, quæ in ſanctificationem conſecuta ſunt, maledicit, provectum ſe ſcilicet per incrementa corporis in has moleſtias corporei incolatus. Formatus enim intra matris vulvam, & per virtutem Creatoris ſui in ſubſtantia animæ ad Dei imaginem figuratus, non conceptus, nec figurationis ſuæ ortum, ſed eum, qui ex incremento acceſſit profectum editi corporis congemiſcit, in quo ſibi in malis ſeculi, & infirmitatibus carnis vitiisque vivendum ſit. Jam tamen conformato in utero, & in vulva ſanctificato, ſpecie in ſe originis cœleſtis æterna, non ambiguum, quin ex Dei ſanctificatione poſt legem mortis hujus eſſet manſurus æternus.

13. Sed Prophetæ hujus non multum longe alius effectus eſt, quam Job atque Jeremiæ. Non enim incolatum, ſed prolongatum incolatum ſuum queritur. Nam poſt prolixi hujus incolatus ſui querelam, conſequitur ad id, quod ait: *Heu me! quod incolatus meus prolongatus eſt; Et habitavi cum habitantibus Cedar.* Cedar gens eſt Ismahelitarum deſerta incolens, cujus fines usque ad Medos & Perſas proferuntur. Cedar enim Ismael filius fuit, Geneſi teſtante: Primitivus, inquit, Ismael Nabaioth & Cedar: Hi ſunt nunc Saraceni nuncupati. Qui ergo pſalmos iſtos terreno ingenio intelligendos putant, id volunt ex perſona populi captivi Prophetam conqueſtum fuiſſe, quod in habitaculis Cedar longus ei fuerit incolatus. Sed virtutem verbi non intelligentes, nec Prophetæ ſpiritum ſentientes, auctoritatem nominis ad confirmationem ſtultæ opinionis aſſumunt, pſalmo omnino nihil, quod captivitati populi congruat, continente.

14. Cedar enim ſecundum hebraicam linguam id eſt, quod nobiſcum pronuntiatur obſcuratio. In hoc enim obſcuro tenebroſoque corporum habitaculo, inviſibilis illa animarum noſtrarum conformatio continetur; habetque hunc contagioſi incolatus ſui carcerem, cœleſtis naturæ captiva generoſitas. Meminit hujus tabernaculi ſponſa illa in Canticis canticorum, dicens: Nigra ſum & formoſa, filiæ Jeruſalem, ſicut tabernaculum Cedar: ex tabernaculi hujus obſcuritate confeſſa ſe nigram; ſed non abnuens, quia Chriſti ſponſa ſit, ſe eſſe formoſam. Omnis enim ſe ſpondens Chriſto, in ſpecie jam conſiſtit æterna. In his nos illuminari tabernaculis Dominus præcepit, dicens: Lucerna corporis tui eſt oculus tuus; &: Si lumen, quod in te eſt, tenebræ ſunt, tenebræ ipſæ quantæ ſunt? Et rurſum: Vos eſtis filii luminis, non filii tenebrarum.

15. Servavit autem etiam hanc rationem Propheta, ut *cum habitationibus Cedar* habitaverit, non in habitationibus. Licet enim ſancti in carne vivant; tamen ſi habeant arma militiæ non carnalia, ſed potentia Deo, cohabitabunt tabernaculis Cedar, non inhabitabunt. Peregrinantes enim a corpore, ut Dei accolæ audient ab Apoſtolo: Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu: ſi tamen ſpiritus Dei habitat in vobis. Sic ergo habitavit, ut cohabitaret habitantibus, oſtendens in eo, quem doleat, incolatu ſe eſſe peregrinum. Et quia iniquorum conſortium & cohabitationes habitantium in obſcuritatibus odiſſet, quamquam de futuro jam queſtus eſſet, adhuc etiam de præterito ait: *Multum incola fuit anima mea*, in multis ſcilicet tribulationibus labiorum iniquorum, & linguæ doloſæ, ob quas ad Dominum proclamavit.

16. Sed cujuſmodi incolatus ſibi fuerit, oſtendit, dicens: *Cum odientibus pacem, eram pacificus.* Hoc proprium & dignum Prophetæ eſt, ſimultates & motus

natu-

naturæ alienæ, voluntatis ſuæ pace cohibere, & infidas quasque animorum ac turbulentas affectiones omni placabilitatis modeſtia continere. Et hæc Dominus docuit, pacificans ipſe in ſemet, quæ in cœlis & in terra ſunt, orare pro perſequentibus, neminem odiſſe, amare inimicos. Et Apoſtolus monet: Si poſſibile eſt in vobis, cum omnibus pacem habeatis. Et Dominus hanc veluti præceptorum ſummam conſignat: Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Hæc igitur conſervabit corda noſtra in Chriſto, hæc nos patriarchis adæquabit, hæc etiam eos, qui pacem oderunt, per pacem obſequentes in pace retinebit.

17. Sed Prophetæ reſtat & aliud officium, doctrinam ſcilicet Dei univerſis conſtanter ingerere, & verbum vitæ æternæ jugiter prædicare. Non immemor quoque hujus fuit miniſterii; nam ait: *Cum loquebar illis, impugnabant me gratis.* Erat quidem pacificus cum pacis inimicis; ſed prædicationem pacis ipſius oderant pacis inimici, & ad doctrinam Dei commovebantur, quos per modeſtiam Prophetæ ſilentium ejus in pace cohibebat: atque ita cum inimicis pacis Propheta pacificus eſt, & prædicare pacem Propheta non deſinit; ſed pacis prædicatorem inimici pacis impugnant.

INCIPIT

PSALMUS CXIX.

EX CODICE VERONENSI.

Canticum graduum.

Ad te, Domine, cum tribularer, clamavi, & exaudiſti me.

Pſal.

Psalmorum tituli, ut in Psalmis ostenditur, habent suas proprias significationes, rationem & argumenta scriptorum, quæ subjacent brevissime continentes: de quibus nunc non est necesse tractare. Tunc enim id fieri oportet, cum Psalmus unusquisque tractabitur. Nunc vero Canticum graduum adtingimus, quorum continua & æqualis inscriptio est. In plerisque autem Psalmis multa secundum historiam, & ordinem in superscriptionibus eorum esse indita legimus: ut, cum fugit David a facie filii sui Abessalon, cum mutavit vultum suum coram Abimelech, [cum post Bersabee a Nathan Propheta monetur, & in reliquis, sicubi gestorum veritas ipsi psalmorum titulis continetur. Sed meminisse nos oportet, ejusdem psalmos non idcirco omnes corporaliter intelligendos; qui potius oportet nos spiritalem intelligentiam sub hac gestarum rerum commemoratione suscitari. Ergo si secundum titulos superscriptos in hoc Psalmo, aliquid de historia contineat, videndum est. In Esaiæ enim libro orante Ezechia signum ei positum est in gradibus prorogatæ salutis. Erant autem in domo ejus gradus decem, quos sol ultra temporis sui cursum lumine suo accedente conscendit, rursumque die mortis ejusdem temporis sui lumine decedente descendit. Sed nulla ad psalmos historiæ similitudo est. Hoc tamen, quod Ezechiæ datum est signum, manifeste ostendit Dei lumen his, qui pro meritis futuræ vitæ beatitudo impertitur, accedere; illis vero, quibus sit negata, discedere. Esse autem in templo gradus quindecim, historia nobis locuta est, dispositosque ordines consistere, quibus quædam quasi dignitas in antecedentibus obtineretur: ut Levitici primum consisterent, post Israelitæ, tunc Proselyti, & deinceps alii. Psalmi enim non sui tantum temporis res nunciant, quibus scripti sunt, sed universis, qui in vitam venirent, Dei sermo consuluit. Hos ergo gradus Cantici

tici quæramus, per quos aſcendere ad loca, quæ ſunt Sanctorum, poſſimus. Arduus enim usque in ea, & anguſti itineris aſcenſus eſt. Ideo ait David Propheta:

Ad te, Domine, cum tribularer, clamavi, & exaudiſti me. Cum eum quis *deprecans juſte clamet ad Dominum*, audiet continuo dicentem ſibi: Ecce adſum. Et quia adeſt, iterum rogandus eſt.

Domine libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua doloſa. Doloſa autem lingua opus eſt fallax, quod per vitæ temporalis ſpem deducit in mortem. Hæreticorum quoque iſta mendacia ſunt, aliter omnia tradere & docere, quam ſcripta ſunt. Ab his igitur Dei miſericordiam orantes liberamur: & inter eorum tribulationes, clamantes ad Deum, exaudiemur. Sub hoc ſubſequitur:

Quid detur tibi, & quid apponatur tibi ad linguam doloſam? id eſt, quid tibi adverſus fálſitatem ejus præſidii afferatur? Reſponſum eſt: *Sagittæ potens acutæ in carbonibus deſolatoriis.* Sagittam autem ipſum Dominum nuncupatum Eſaias oſtendit, hoc modo dicens: *Poſuit me ut ſagittam electam, & in pharetra ſua abſcondit me, & ait: Grande tibi eſt hoc, vocari te puerum meum.* Sint ergo hæ ſagittæ utrumque in modum exſpectatæ, vel in pœnam iniquorum, vel in ſanctorum corporum peccatum vulnerantes: ſitque vel devaſtans carbo, vel purgans, purgat autem ad perfectam innocentiam confitentes.

Heu me, quod incolatus meus prolongatus eſt. Poſt enim ſagittas Domini, & illos carbones deſolatorios beati illius regni gloriam deſiderat. Neque ſolum deſiderat, ſed omnes moras odit dicendo:

Heu me! quod incolatus meus prolongatus eſt. Tale hoc dictum eſt, ut cum in Evangelio petimus: *Adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua.* In hoc igitur corpore poſitus Prophetæ ſpiritus, nimium ſibi prolixum incolatum queritur hic, feſtinans peregrinari a

terre-

terrenis, & incolare cœleſtia, ut derelictis præſentibus, conſequatur inviſibilia & æterna: ideoque ait: *Heu me! quod incolatus meus prolongatus eſt: habitavi cum inhabitantibus Cedar.* Cedar gens eſt Iſmaelitarum deſerta incolens, cujus fines uſque Medos & Perſas proferuntur. Cedar enim Iſmael filius fuit, Geneſi teſtante. *Primitivus*, inquit, *Iſmael Naveoth, & Cedar.* Hi ſunt nunc Saraceni nuncupati. Qui ergo Pſalmos iſtos terreno ingenio intelligendos putaverunt, id volunt ex perſona populi captivi Prophetam conqueſtum fuiſſe, quod in habitaculis Cedar longus illi populo fuerit incolatus. Sed virtutem verbi non ſic intelligere debemus: Cedar enim ſecundum Hebraicam linguam, ut nobiſcum pronuntiatur, obſcuratio eſt. Meminit hujus tabernaculi Sponſa illa in Canticis canticorum dicens: *Nigra ſum, & formoſa ſum filia Hieruſalem, ſicut Tabernaculum Cedar.*

Propheta ergo quia iniquorum conſortium, & habitationem eorum in obſcuratis odiret, ideo ait: *Multum incola fuit anima mea; cum his, qui oderant pacem, eram pacificus, cum loquebar illis, impugnabant me gratis.*

Erat quidem Propheta pacificus cum pacis inimicis; ſed prædicationem ipſius oderant, & a doctrina Dei commovebantur. Hos ergo modeſtia ſua Propheta in pace cohibebat: ideoque prædicare pacem Propheta non deſinit, ſed pacis prædicatorem inimici pacis impugnant.

EXPLICIT PSALMUS CXIX.

PSALMUS CXX.

Canticum graduum.

Levavi oculos meos in montes, unde veniet adjutorium mihi. Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum &

& terram. Non det in commotione pedem tuum, neque dormitet, qui custodit te. Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel. Dominus custodiat te, Dominus protectio tua, super manum dexteræ tuæ. Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Dominus custodiet te ab omni malo: ita super manum dexteræ custodiat animam tuam Dominus. Dominus custodiat introitum tuum & exitum, ex hoc nunc & usque in seculum.

TRACTATUS PSALMI.

1. Secundum hunc psalmum canticorum graduum, aliqui referendum esse ad personam Domini & salvatoris nostri existimant, aptantes maxime ei dictum hoc: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Impletam enim hanc prophetiam eo tempore putant, quo in passione Domini sole obscurato nox intercessit. Sed judicio eorum nihil decerpimus. Neque enim sensum intelligentiæ hujus arguimus, uniuscujusque arbitrio relinquentes, quid ex his, quæ aut legerint, aut intellexerint, sequi magis velint. Nos tamen non potuimus sermonem nostrum nisi his, quæ intelligebamus, aptare.

2. *Levavi oculos meos in montes.* Humanæ mentis natura est; ut, si cogitatione aliquid contemplemur, talem se nobis unaquæque species exhibeat, qualem eam & cogitando formemus. Quoquo enim mentis nostræ oculos intenderimus, id ipsum, in quo defixi sunt, referunt ad sensum. Et ut planius intelligi id, quod dictum est, possit, afferemus exemplum. Si quis hiemis die ver cogitaverit, & ornamentum ejus lumine mentis inspexerit, obliterata hieme, in qua sit atque algeat, totum ei in sensu suo ver cum habitu suo ornatuque consistet. Adeo mentis oculi oculis corporis præstant, ut ineunte in nos oblivione præsentium, totos nos obtineat quidam quasi animo

præsumtus usus absentium. Hoc igitur, quo spectet, mox videbimus.

3. Levat in montes Propheta oculos. Quosnam oculos? Nempe de quibus scriptum est: Revela oculos meos, & cognoscam mirabilia ex lege tua; & rursum: Præceptum Domini lucidum illuminans oculos. Numquid non isti oculi nostri corporali lumine ad contemplandum accensi sunt? numquid non naturam videndi sortiti sunt? Quæ illuminatio, vel quæ revelatio erit necessaria? Deinde quæ visuri mirabilia in lege? Nisi forte in casis festa frondium, in templo pecudum sanguinem, in Pascha agni victimam, in summa religione sabbati otium? Sed, ut puto, fieri hæc ab his, qui aspectatores aderant, videbantur. Non ergo ad id revelandi sunt oculi, quod cernebatur, sed ad id, quod intelligi optabatur in lege.

4. Mentis ergo oculos Propheta elevavit in montes. Quosnam in montes? Non utique in hos lucis atque aris profanatos & conventibus impios, neque in illos silvis horridos, saxis nudos, præruptis invios, nivibus concretos: quid enim in his aut admirationis, aut spei situm est? Sed montes accipimus propheticos libros ex terra in altum elatos, per quos sit in superiora conscensus, & gradus in æterna. Poterimus autem & montes existimare angelica ministeria, & cœlorum virtutes, & potestates, quarum ministerio nobis in sublimia præstatur ascensus. Si enim secundum Danielem Dominus ipse mons magnus est; non ambigendum est, montes eos nuncupari, qui præcepti ejus, & voluntatis, & communicandæ in nos beatitudinis sunt ministri.

5. In hos igitur montes Propheta oculos cordis elevans, horumque intra se omnium monita, ministeria, officia, dona contemplans: & in his intelligentiæ suæ lumen intendens, reddidit sensui suo contemplatæ speciei integram, perfectamque naturam, &

totum

totum id, quod cogitatione viderat, mente continuit, ſciens, unde ei venturum eſſet auxilium, dicens: *Unde veniet auxilium mihi.* Statimque ſibi beata confeſſione reſpondit: *Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum & terram.* Ad montes quidem oculi elevantur: quia per eos eſt doctrinæ miniſterium profectus, aſcenſus. Sed cum confitendum ſit, unde veniat auxilium: *Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum & terram.* Hæc felix fides eſt, hæc vera confeſſio, hæc ſpes æterna, & cœleſtis benedictionis digna muneribus.

6. Denique quia prophetia omnis in ſpiritu eſt, ſtatim beatam hanc ejus confeſſionem in perſona Prophetæ ſancti Spiritus conſecuta benedictio eſt: *Ne det in commotionem pedem tuum, neque dormitet, qui cuſtodit te.* Senſus ipſe ſignificat converſionem factam eſſe perſonæ. Ad eum enim, qui ſuperius locutus eſt, ſermo converſus eſt: *Ne det in commotionem.* Quis? Nempe qui fecit cœlum & terram: *Pedem tuum.* Cujus? quærimus. Namque ejus, qui levavit oculos in montes, & qui confeſſus eſt, quod auxilium ejus eſſet a Domino. Sed & illud, *ne det*, optantis & benedicentis affectus eſt. Et quis optat? Ille ſcilicet, qui nobis eſt, præter Dominum, alius advocatus, de quo ait: Et alium advocatum mittet vobis: qui & loquitur in prophetis. Quid ergo advocatus hic loquitur? Confeſſorem utique hujus fidei & ſpei benedicit: *Ne det in commotionem pedem tuum, neque dormitet, qui cuſtodit te.* Sed utraque hæc indigna Deo ſunt, ut & commotioni tradat, & dormitet; & poſt cuſtodiæ vigiliam ex quadam laboris continuatione requieſcat. Sed ante, quam id attingamus, quid in pede ſignificationis ſit, tractandum eſt.

7. Pes eſt pars corporis, omne corpus in res efficiendas agendasque circumferens. Et quia Scriptura per corporalia ſpiritalia docet, & inviſibilia per viſibilia demonſtrat; ſub pedis nomine motus mentis

noſtræ inceſſusque ſignificat, ut in hoc eodem Propheta: Mei autem paulo minus moti ſunt pedes. Utique hi ſemper carnales moventur in corpore: & quomodo periculi res eſt, quod pæne ſint moti, quorum, ut ſemper moveantur, proprium officium eſt? Sed & in Evangeliis Dominus pedes alios ſignificans, dextrum ſcandalizantem juſſit abſcindi, dicens: Et ſi pes tuus dexter ſcandalizat te, abſcinde eum. Numquid ſi in pede dextro ſcandalum eſt, minus ſcandalizabit ſiniſter? Aut quid illa pars corporis poteſt tentationis afferre, cum ipſa absque aliquo appetitionis affectu ſolum in re habeat miniſterium neceſſariæ ſervitutis? Ergo ut oculi mentis, ita & pedes intelligendi ſunt, habentes in ſe & intelligentiæ viſum, & voluntatis motionem.

8. Non eſt autem intelligendum, quod ideo iſta benedictio ſit: *Ne det in commotionem pedem tuum*, tamquam aliquos Deus tradat in vitia, in quæ pedibus corruptæ mentis invehimur. Non ille nos tradit, ſed cum ab eo abſcedimus, conſequitur. Nam cum pedibus corruptæ mentis invehimur, non ille nos tradit, ſed nos ab eo per peccata deſciſcimus. Et cum in peccatoribus ipſe non habitet, diſceſſionem noſtram ab eo conſequitur, & abſceſſio ejus a nobis, quia nos ab eo per peccata diſcedimus. Et diſcedente eo a nobis, in omnes delictorum foveas incidimus, & per ampliſſimam mortis viam currimus, dominatui dæmonum ſubditi, quibus nos Dei a nobis abſceſſio derelinquit. Et deſolatio ejus idcirco traditio eſt, quia peccatores obtinere diabolus, niſi Deo ab his abſcedente, non poterit.

9. Ceterum nobis penes eum manentibus, vel eo in nobis manente, pervigil cuſtodia eſt, & indefeſſa munitio. Verum ſi per teporem fidei dormiamus, dormit ipſe in nobis. Non enim in æterna Virtute ſomnus aut requies eſt, cujus Angeli & nomine,

&

& natura vigilantes sunt; hæc enim sunt terrenis corporibus necessaria: sed quia secundum fidem nostram aut vigilantem, aut dormientem, Dei auxilium nobiscum aut vigilabit, aut dormiet, idcirco Dominus frequenter & vigilans significatur, & dormiens. Quo exemplo illud in hoc eodem Propheta dictum est: Cum sancto sanctus eris, & cum perverso perverteris. Numquid Deus non semper sanctus est, ut etiam aliquando perversus sit? Non utique. Non enim quidquam nisi bonum in eo & æternum est: sed quia secundum uniuscujusque mores ac studium unicuique Deus adjacet; idcirco & perversis aversus, & sanctus in sanctis est.

10. Atque ut ostenderet ex nostra potius ad fidem dormitione somnum esse custodiæ, neque in naturam custodiæ cœlestis somni requiem convenire, quia indefessa sit & æterna; statim connexuit: *Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel.* Imprecatus superius, ne dormitaret, nunc neque dormitare, neque dormire ait: dormitationem superius ex nostra ab eo discessione significans; nunc autem neque dormitare, neque dormire, quia sit æternitas indefessa, demonstrans. Sed quis hic est, qui neque dormitet, neque dormiat? Ille scilicet, *qui custodit Israel.* Israel Genesis exponit eum esse, qui Deum viderit. Jacob enim patriarcha post luctam, quam cum Deo habuerat, hoc nomen accepit. Ultra humanam naturam Deum contuens fidei suæ oculis, dignus hoc nomine est. Deum autem adeo vidit, ut benedici se ab eo precaretur. Meminit & Paulus esse nunc in plebe gentium, id est, in populo Ecclesiæ, Israel dicens: Pax super eum, & super Israel Dei; ne forte nomen hoc antiquæ tantum illius plebis fuisse existimaretur. Ergo & si ille non dormit, qui custodit Israel, & proprium Israel nomen est Deum videntis; ille necesse est custodiatur, qui elevatis

ad montes oculis vidit, & dixit: *Auxilium meum a Domino, qui fecit cœlum & terram.* Impenditur ergo fidei huic cœlestis custodia, & æternæ vigiliæ munitionem confessio ista sortitur, quæ perfecte sectanda, obtinenda, retinenda est, numquam custodia ejus in nos, quem sic confitebimur, dormiente.

11. Ac ne alicujus alterius insomnis custodia demonstrari existimaretur, subjicitur. *Dominus custodiet te*; ille utique, qui fecit cœlum & terram. Dehinc custodiæ ipsius ratio distincta est: *Dominus protectio tua supra manum dextera tuæ.* Jam & superius diximus, per ea, quæ corporalia sunt, significari incorporalia. Infirmitas enim intelligentiæ nostræ consequi invisibilia non potest, nisi per visibilium comparationem: ut nunc id, quod dicitur, sensum nostrum nisi per nomen manus & dexteræ non adit. Quamquam hic contra naturæ intelligentiam manus & dextera posita sit. Sic enim dicitur: *Dominus protectio tua supra manum dextera tuæ.* Absoluta res esset, si dictum esset supra manum dexteram tuam. At vero cum ita dicatur, *supra manum dextera tuæ;* significari videtur dextera, habens manum & dexteram & sinistram. Hoc non recipit, nec natura hominis, nec sensus. Verum semper Scriptura dexteram partem optimam atque utilissimam demonstrat. Et quidem Evangelia per eos, qui a dextera & sinistra sunt, significantiam intelligentiæ utriusque monstrabunt. Manum vero effectum omnis operis accipimus. Unde illud etiam ab hoc eodem Propheta sic dictum est: Libera me de ore leonis, & de manu canis unicam meam. Neque enim in hoc animal oblatrans, & rabidum pars hæc corporis conveniebat: sed ab operibus se malitiæ liberari deprecatur. Ergo quia adversantes nobis dæmonum virtutes, optima & validissima fidei nostræ opera debilitare & convulnerare contendunt; idcirco *supra manum dextera* custodia Dei vigilatura promittitur: ut illibata

in

in nobis bonæ voluntatis opera perseverent, quibus manentibus æterni illius & beati temporis regno, abstersa omni infirmitate corporeæ labis, utemur.

12. Nam id nobis in eo, quod sequitur, Prophetæ spiritus pollicetur, dicens: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.* Elementorum horum natura hanc in se efficientiam habet, ut unumquodque eorum in suo tempore humanorum corporum vires per demutationem imbecillæ in nobis substantiæ infirmet, ut sol calore, luna frigore adurat: sitque per anni cursum talis eorumdem conversio, ut hiberno tempore sol non adurat, luna adurente, sed solvat; rursumque æstivis mensibus sol urat, & luna dissolvat.

13. Qui itaque hæc putant corporaliter intelligenda: quæro, quid afferant Prophetam ei, qui in montes oculos suos elevaverit, polliceri in eo, quod dicitur: *Per diem sol non uret te, neque luna per noctem?* Non enim manente natura corporis nostri, natura quoque elementorum demutabilis fiet; ut non naturæ suæ in naturam nostram consuetudine perseverent. Aut numquid quisquam audebit hanc sibi in hoc seculo firmitatem corporis sperare, ne aduri nocte ac die possit, beato patriarcha Jacob perustum se noctis frigore, & calore diei conquerente, cum dicit: Et fui diei perustus calore, & gelu noctis?

14. Sed Propheta nunc, vel Spiritus per Prophetam novit illam beatitudinem temporum, in qua a nobis omnis demutatio corporeæ infirmitatis abscedit, in qua non frigus, non calor, non nox & demutatio, sed æterna dies, & beata temperies sit, justitiæ in nos sole dominante. Cujus temporis requiem jam in deserto Dominus præformans, populo suo diurnum calorem columna nubis, & nocturnum frigus ac tenebras columna ignis temperabat. In hac igitur æterna temporum & beata temperie, quisquis Domini custodiam promeruerit, permanebit: ne natura corporis

gelu lunæ, & calore solis uratur; sed seculi hujus malis & injuriis liberatus, in æternis & beatis, & temperatis quiescens, glorificari corporis sui sumat solidam indemutabilemque naturam.

15 Sequitur deinde: *Dominus custodiet te ab omni malo.* Et a quibus malis custodiet Dominus? Non opinor ab his, quæ putantur: hæc enim sunt infirmitati nostræ & corpori debita, mori, infirmari, egere: quæ si mala essent, nec Abel mortuus, nec Job cruciatus esset, nec Petrus pecunia, quam in eleemosynam poscebatur, eguisset. Ergo fidelem animam ab omni malo Dominus custodit, id est, ne eam diaboli tinca corrumpat, ne fur obrepat, ne canis oblatret, ne lupus laceret, ne ursus desæviat, ne pardus insiliat, ne tigris advolet, ne leo vastet. Hæc enim nunc sunt diaboli ministeria, hæc omnia ejus in tempore seculi hujus officia vitiis consumere, blandimentis subrepere, oblectationibus lacerare, ambitione insilire, lasciviis advolare, & tota virtutis suæ potestate vastare. Ab hoc igitur omni malo Dei exspectanda custodia est. Et quia in animam maxime sæviat; nam debitum nobis est, ut adversus eum pugnemus in corpore, non est enim nisi ex concertatione victoria: idcirco subsequitur: *Custodiet animam tuam Dominus;* ne quid tot tantisque superius memoratis malis in eam sit potestatis.

16. Tenuit autem propheticus sermo ordinem suum, dicens: *Dominus custodiet exitum tuum, & introitum tuum ex hoc & usque in seculum.* Non enim temporis hujus & seculi est ista custodia, non aduri sole atque luna, & ab omni malo conservari; sed futuri boni exspectatio est, cum exeuntes de corpore ad introitum illum regni cœlestis per custodiam Domini fideles omnes reservabuntur, in sinu scilicet interim Abrahæ collocati, quo adire impios interjectum chaos inhibet, quo usque introeundi rursum in regnum cœ-

lorum

lorum tempus adveniat. Custodiet ergo Dominus exitum, dum de corpore exeuntes, secreti ab impiis interjecto chao quiescant. Custodiet introitum Dominus, in æternum illud & beatum regnum introducens. Ipse est enim, qui ait: Ego sum janua; & : Nemo vadit ad Patrem nisi per me; id est: Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

INCIPIT

PSALMUS CXX.

EX CODICE VERONENSI.

Canticum graduum.

L*evavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi.*

Humanæ mentis natura ea est, ut si cogitatione aliquid contemplemur, talis se nobis unaquæque species exhibeat, qualem eam & cogitando formemus. Quoquo enim mentis nostræ oculos intenderimus, id ipsum, in quod fixi sunt, referunt ad sensum. Levavit ergo in montes Propheta oculos: quosnam oculos? Nempe de quibus scriptum est: *Revela oculos meos, & cognoscam mirabilia de lege tua.* Non ergo in id revelandi sunt oculi, quod cernebatur, sed ad id, quod intelligi optatur in lege. Mentis oculos Propheta elevavit in montes: quosnam in montes? Non illos utique, quos aspectus videt humanus, sed montes accipimus propheticos libros ex terra in altum elevatos, per quos sit in superiora conscensus. Poterimus autem & montes intelligere evangelica mysteria, & Cœlorum virtutes, & potestates, quorum ministerio nobis ad Cœlum præstatur ascensus. In hos

igitur montes Propheta oculos cordis elevans, & in his igitur intelligentiæ suæ lumen intendens, totum id, quod cogitatione viderat, mente continuit, sciens, unde venturum esset auxilium, & dicens:

Unde veniet auxilium mihi. Statimque sibi beata confessione respondet: *Auxilium meum a Domino, qui fecit Cœlum & terram.* Hæc felix fides, hæc vera confessio est, hæc spes æternæ cœlestis benedictionis digna muneribus. Tum dicit:

Auxilium meum a Domino, qui fecit Cœlum & terram; ideoque ait: *Intende in commotionem pedem tuum, neque dormiet, qui custodit te.*

Pes est pars corporis, omne corpus in res agendas efficiendasque circumferens. Sub pedis nomine motus mentis nostræ incessusque significat, & in Evangeliis Dominus pedes alios significans, pedem dextrum scandalizantem jussit abscindi dicens: *Et si pes tuus dexter scandalizat te, abscinde eum.* Ergo ut oculi mentis, ita & pedes intelligendi sunt, habentes in se & intelligentiæ visum, & voluntatis motionem. Et subjecit: *Neque dormiet, qui custodit te.*

Domino itaque manente in nobis, pervigil custodia, & indefessa munitio est. Verum si per teporem fidei dormiamus, dormit & ipse nobiscum; non enim in Deo somnus est; cujus Angeli & nomine, & natura vigilantes sunt, sed quia secundum fidem nostram aut vigilantem, aut dormientem Dei auxilium nobiscum aut vigilabit, aut dormiet; idcirco Dominus frequenter & vigilans significatur, & dormiens.

Dominus protectio tua super manum dexteræ tuæ.

Semper Scriptura dextram partem optimam atque utilimam demonstrat, manum vero effectum omnis operis accipimus, unde illud etiam sic dictum est per Prophetam: *Libera me de ore leonis, & de manu canis unicam meam.* Liberari se ab operibus malitiæ deprecatur: idcirco *super manum dexteræ* custodia Dei vigilatura

latura promittitur, ut illibata in nobis bonæ voluntatis opera perseverent, quibus manentibus in nobis æterni illius & beati temporis regno detersa omni infirmitate utemur. Nam & hoc nobis, quod sequitur, Prophetiæ spiritus pollicetur dicens:

Per diem sol non uret te, neque luna per noctem.

Spiritus enim prophetalis novit illam beatitudinem temporum, in qua a nobis omnis demutatio corporeæ infirmitatis abscedet; in qua non frigus, non calor, non nox, sed æterna dies, & beata temperies sit, justitiæ in nos Sole dominante, cujus temporis requiem jam in eremo Dominus præformans, populo suo diurnum calorem in columna nubis, & nocturnum frigus, ac tenebras in columna ignis temperabat. In hac igitur æternorum temporum custodia, quisque Domini custodiam promeruit, permanebit, ne gelu lunæ, & calore solis uratur; sed seculi hujus injuriis liberatus in æterno, & beato regno corporis sui sumat solidam, immutabilemque naturam. Sequitur deinde:

Dominus custodiet te ab omni malo.

Fidelem animum ab omni malo Dominus custodit, id est, ne eum Diabolus corrumpat, ne fur obrepat, ne lupus laceret, ne leo vastet. Hæc enim sunt Diaboli ministeria vitiis consumere, blandimentis subrepere, obtrectationibus lacerare, & tota virtutis suæ potestate vastare. Ab hoc igitur omni malo exspectanda custodia est; idcirco consequitur:

Custodiet animam tuam Dominus. Ne quid tot malis in eam sit potestatis.

Dominus custodiet exitum tuum, & introitum tuum, ex hoc nunc, & usque in seculum.

Cum enim exeuntes de corpore ad introitum illum regni cœlestis per custodiam Domini fideles omnes reservabuntur, in sinu scilicet interim Abrahæ collocati; quo usque introeundi rursum in regnum cœlorum

rum tempus adveniat. Custodiet Dominus exitum, custodiet introitum: ipse est enim, qui ait: *Ego sum janua*; &: *Nemo vadit ad patrem, nisi per me*; ipse est Dominus Jesus Christus, qui est benedictus in secula.

EXPLICIT PSALMUS CXX.

PSALMUS CXXI.

Canticum graduum David.

Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus. Stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem. Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas, cujus participatio est in id ipsum. Illic enim ascenderunt tribus tribus Domini, testimonium Israel ad confitendum nomini Domini: quia illic sederunt sedes in judicio, sedes super domum David. Rogate, quæ ad pacem sunt, Jerusalem, & abundantia diligentibus te. Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Propter fratres meos & proximos meos loquebar autem pacem de te. Propter domum Domini Dei nostri quæsivi bona tibi.

TRACTATUS PSALMI.

1. Qui spe cœlestis desiderii detinetur, nihil obscuritatis in psalmo habebit: ex suo enim sensu intelligentiam propheticæ magniloquentiæ consequetur; namque cum se meminerit scriptum Dei cohæredem, & consortem æternorum bonorum, & similem Angelis ex resurrectione renovandum, & corruptione deposita in gloriam Dei ac Domini nostri Jesu Christi corporis conformandum, futurumque incolam civitatis cœlestis vivis lapidibus exstructæ, de qua scriptum est in Evangelio: cum Dominus jurare per cœlum inhibuisset, adjecit dicens: Neque per Jerosolymam

lymam, quia civitas est regis magni; non utique eam significans, quæ prophetas occidit & lapidat, sed eam, cujus beatus Paulus ita meminit: Vos estis cives sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum & prophetarum: cumque legerit, ea, quæ nunc sunt, ex parte esse, nosque per speculum interim, & in ænigmate videre; perfecto autem veniente, & quæ nunc pro parte sint, destruenda, & facie ad faciem, tamquam corporali visu, ea, quæ nobis nunc sunt invisibilia contemplaturos, ubi non ægritudo, non mors, non mæstitia, non terror sit. Hæc cum quis annuntiata ab Angelis, præformata in lege, exposita a prophetis, a Domino exemplis repræsentata, prædicata ab Apostolis, ipsi sibi hæc eadem per fidem possibilia cognoverit; proclamari necesse est exemplo Prophetæ: *Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi.*

2. Sed quæ sunt illa, quæ dicta sunt, ex quibus lætitia suscepta est? Nempe id, quod sequitur: *In domum Domini ibimus.* Hinc gaudetur, hinc exsultatur, quia hæc dicta sunt, quod eundum in domum Domini sit. Domus Domini quæ sit, psalmo altero docuit dicens: Quoniam elegit Dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi, hic habitabo, quoniam præelegi eam: non utique, ut diximus, hanc terrenam & caducam, & pœnas impietatis suæ luentem, sed illam liberam, & cœlestem Jerusalem, quia eadem & Sion est; per cujus incolatum, quia Domus Dei est, nos quoque cives sanctorum, & domestici Dei sumus. Hinc ergo lætitia est, quod dictum sit in domum Domini nos ituros.

3. Sed qui ista dixerunt, ne forte ignorent, neve a domo eadem, in quam nos ituros nuntiant, peregrinentur; sed dicunt: *Stantes erant pedes nostri in atriis Jerusalem.* Non incerta nuntiant, non in-

cognita

cognita pollicentur. Hanc domum desiderabilem & dilectam a multis agnovimus. Nam dicit Scriptura: Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnes dies vitæ meæ, ut videam delectationes Domini, & visitem templum ejus. Et rursum: Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. Hæc domus desiderabilis, hic auditus lætabilis, fundamento duodecim vivarum gemmarum esse vivos lapides exstructos, excisos primum ad opus ædificationis a Moyse in lege, a prophetis in passionibus suis, a Domino in corpore, ab Apóstolis in martyriis, a sancto Spiritu in virtutibus. Hi ædificatores, hæc ædificia, hæc civitas. Hi stantes pedes in ejus atriis, custodes scilicet, quibus datæ sunt claves domus hujus; dictum est enim: Vobis dabo claves regni cœlorum. Speciem domus ignorantibus nuntiantes beati pedes, & a Propheta merito laudati: Quam pulcherrimi pedes evangelizantium pacem.

4. Ac ne convenire quidquam horum in eam Jerusalem, quæ terrena fuit, existimaretur, id consecutum est: *Jerusalem, quæ ædificatur ut civitas.* Non civitas, sed ut civitas: quia illa terrenæ civitatis ædificatio, & templi exstructio, & tabernaculi institutio, speciem æternæ illius & cœlestis civitatis præfigurabat. Et quia in omne tempus, & usque ad seculi consummationem, & per omnium generationum ætatem ædificatio cœlestis hujus civitatis explenda est; ideo ædificari eam sine temporis definitione significat, dicens: *Ædificatur ut civitas;* donec, ut Apostolus ait, intret plenitudo gentium, & tunc, quod est reliquum, Israel salvabitur.

5. Sed quia unum Ecclesiæ corpus est, non quadam corporum confusione permixtum, neque singulis in indiscretum acervum, & informem cumulum adunatis, sed per fidei unitatem, per charitatis socie-

tatem, per operum voluntatisque concordiam, per ſacramenti unum in omnibus donum, unum omnes ſumus, in quod nos hortatur Paulus dicens: Obſecro vos, fratres, ut id ipſum ſapiatis omnes, eamdem charitatem exercentes: & cum fuerit, ut ſcriptum eſt: Erat autem omnium, qui credebant cor & anima unum; tunc erimus civitas Dei, tunc ſancta Jeruſalem: quia Jeruſalem ædificatur ut civitas, *cujus participatio eſt in id ipſum.* Diſſidentes autem a cœtu ſanctorum, & ſe ab Eccleſiæ corpore peccatis præcipitantibus ſeparantes, participationem ſanctæ iſtius domus non habent: quia participatio hujus civitatis in id ipſum eſt. Ex conſortio enim perfectæ civitatis unanimes non poſſunt participationem in diverſo habere, ſed *in id ipſum.* Omnes igitur, qui unum erunt, in ea erunt, ut teſtis eſt pſalmus; ait namque: *Illuc aſcenderunt tribus, tribus;* non una, ſed plures.

6. Sed forte ſine ulla exceptione ab univerſis ædificanda videbitur civitas, quod in tribubus cognominatis nulla fiat exceptio; eritque populis Dominum neſcientibus in hanc domum communis ingreſſus? Sed intelligi illud Scriptura non patitur, adjiciens ad id, quod dixerat: *Illuc aſcenderunt tribus, tribus Domini.* Sunt enim, qui non ſunt Domini, quibus dictum eſt: Vos eſtis a diabolo; & rurſum: Abite a me maledicti in præparatum ignem diabolo & angelis ejus. Tribus ergo, quæ erunt Domini, aſcendent.

7. Sed forte ſibi Iſrael hoc eſſe debitum vindicavit, id eſt, qui ſecundum litteram, & non ſecundum ſpiritum; qui carnalis, & non cœleſtis; qui crucifigens Dominum, non qui adorans eſt? Sed ab hac ſpe repulſus eſt. *Illuc* enim *aſcenderunt tribus, tribus Domini, teſtimonium illi Iſrael.* Non tribus Iſrael in teſtimonium gentium, ſed tribus Domini in teſtimonium Iſrael. Tribus enim Domini ſumus, & in domum Dei Jacob introibimus, & annuntiabit nobis viam

ſuam,

ſuam, & ambulabimus in ea. Tribus enim Domini dixerunt: Venite aſcendamus ad montem Domini, & in domum Dei Jacob: & annuntiabit nobis viam ſuam, & ambulabimus in ea. Ex Sion enim exiet lex, & verbum Domini ex Jeruſalem. Ex Jeruſalem enim exiens verbum Domini, venit ad gentes. Hæ introeunt in ſanctam civitatem, in teſtimonium Iſrael.

8. In quod tandem teſtimonium? *Ad confitendum*, inquit, *nomini Domini*. Tribus enim Domini nomen Domini confitentur. Hoc autem eſt teſtimonium Iſrael. Ille Iſrael a Domino in Pharao vindicatus, in mari ablutus, in deſerto Angelorum cibo paſtus, in lege eruditus, in prophetis objurgatus, in nativitate a Domino per conſortium corporis ſuſceptus, in cruce ſi crederet ſalvatus, in reſurrectione ſi confiteretur glorificatus, nihil horum ſuum credidit, nihil horum manere ſuum voluit. Habens manna, cucumeres Ægypti deſideravit; legem vitæ a Deo exſpectans, vitulum adoravit; prophetas audiens occidit. Virginis partum prophetatum ſibi infamavit: Deum in carne non credidit, peccati remiſſorem falſo peccati reum arguit, emit ad mortem, in crucem ſuſtulit. Teſtes reſurrectionis ad ſilentium corrupit: Apoſtolos morte interfecit. In hoc ſceleris ſui teſtimonium, tribus Domini aſcendunt. Illi promiſſum eſt, hæ obtinent. Illius teſtamentum, ſed harum hæreditas eſt. Hunc ejus cruciarium, Deum ſuum tribus confitentur. In hoc itaque teſtimonio agnoſcit Iſrael, quem compunxit, & ab acceſſu ejus inhibetur, quem reſurrexiſſe non credidit. Hunc Archangeli adorant, huic omnes cœleſtes virtutes miniſtrant, hic tribus ſuas conformes gloriæ corporis ſui præſtat. Confitentur ergo nomini Domini, quia Deus eſt, quia filius unigenitus ingeniti eſt. In hoc itaque teſtimonium Iſrael, in domum Domini tribus Domini conſcendunt, confitentes nomini Domini.

9. Sed

9. Sed confessio ista judicium est. Judicatur enim per eos, quibus dictum est: Sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel. Non solum hi judicabunt, sed & regina Austri condemnabit, & Ninivitæ condemnabunt; quia hi pœnitentiam super Jonæ prædicatione egerunt, & illa ex ultimis terrenæ partibus veniens sapientiam Salomonis audivit: in quibus Ecclesiæ præfiguratio est, quæ peregrina & incognita, & pœnitentiæ credidit, & sapientiam desideravit audire.

10. Hic igitur sedes judicii erit, ubi in testimonium Israel tribus Domini ascendent ad nomen Domini consitendum, in Ecclesia scilicet, sanctorum lapidum civitate, quæ domus Domini est. Ait enim: *Quia illic sederunt sedes in judicium, sedes super domum David.* David nunc quoque, sicut in ceteris locis, Domino nomen ex corpore est. Scriptura enim ubicumque mentionem assumendi corporis facit: David eum solita est nuncupare, nomen ei ex parente carnis assumens. Non est autem ex eo perturbatio intelligentiæ suscipienda, quod quædam ex præterito prophetæ locuti sint: jam enim de hoc eodem in plurimis locis rationem & frequenter edidimus. Deo namque complectenti in se omnia, futura pro factis sunt. Et cujus tam fidelis præscientia est, ut, quæ nondum gesta sunt, tamen ab eo jam perfecta, & pro præteritis habeantur, & gestis. Denique statim res se futuri temporis loqui Propheta demonstrat.

11. Nam cum tamquam de præterito commemorasset, ascendisse illuc tribus Domini, & sedisse super sedes domus David; nunc jam velut publicæ doctrinæ & admonitionis affectu, commonuit in futurum dicens: *Rogate, quæ ad pacem sunt, Jerusalem*; ut præscientiæ fidem in iis, quæ gesta dixisset, ostenderet, conservaret vero temporum ordinem in gerendis. Exstructio itaque ejus in pace est, & participatio in

idipſum eſt, & unius mentis, & fidei, & charitatis domus illa eſt. Diſcenda eſt ergo doctrina pacis. Nunc enim *rogate* non orandi, ſed interrogandi ſecundum proprietatem græcitatis eſt ſermo. Sed pacem diſcere, in voluntate eſt audientium. Cum enim de pace ejus interrogaverint, tunc lætabuntur dici ſibi: *In domum Domini ibimus.*

12. Neque enim interrogatæ pacis fructus exiguus eſt: quia id ſequitur: *Et abundantia diligentibus te.* Perfectos fructus dilectio pacis exſpectat, & abundantem felicium proventuum copiam ſperat. Quod idipſum benedictio in Jacob ad ſpem fidelium præformata ſignificat: benedictus enim ita eſt, fratris benedictionibus occupatis; Ecce odor filii mei, ſicut odor agri pleni, quem benedixit Deus. Ager plenus & fertilis, reddens centeſimum fructum, huic æternis copiis abundabit. Et nunc quidem interim beatis fructibus abundamus, quos nobis in ſpeciem fructuum æternorum Eccleſiæ ſacramentum, & pacis unitas ſubminiſtrat. Hoc autem ſacramentum ſpei communis corporalium, & communium rerum nominibus oſtenſum eſt: quod ſcientes intelligent. Namque abundantiæ hujus, & copiæ idem Propheta pſalmo altero meminit, dicens: Dediſti lætitiam in corde meo, a tempore frumenti, & vini, & olei ſui multiplicati ſunt in idipſum. Haec igitur abundantia eſt in idipſum. Per hanc enim pacis, & ſacramentorum abundantiam, beata illa pax, & indeficiens, & æterna bonorum cœleſtium abundantia præparatur.

13. Dehinc ſequitur: *Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus gravibus tuis.* Pax atque virtus domus huius connexa ſibi ſunt. Poſſe enim aliquid niſi ex pace non poterit; quia participatio ejus in idipſum eſt: in idipſum autem eſſe pax ſola conſequitur. Perfecta vero, ac pacata virtus eorum tantum eſt,

qui

qui congregantur in idipſum: & idcirco ait: *Fiat pax in virtute tua.*

14. Civitatem autem neceſse eſt diverſo ædificiorum genere conſiſtere. Non enim omnis eſt murus, porta, turris; neque omnis plateæ, porticus, tabernæ; neque domus, forum, templa, palatium: ſed & differentibus inter ſe domorum magnificentiis differunt quoque cohabitantium dignitates. In omni vero genere civitatis, nihil neque firmius, neque utilius, neque celſius turribus eſt. Solita vero Scriptura eſt gravia pro firmis, & immobilibus nuncupare: ſicuti ait: In populo gravi laudabo te. Nunc quoque cum de pace virtutis memoraſſet, abundantiam beatitudinis perfectæ, & æternæ civitatis hujus principibus tamquam firmiſſimis deputavit, dicens: *Et abundantia in turribus gravibus tuis.* Superius dixerat: *Et abundantia diligentibus te*; non ergo omnium eſt abundantia, ſed diligentium Deum. Deinde adjecit: *Fiat pax in virtute tua,* Pax enim Eccleſiæ, & unitas virtutem nobis firmitatemque præſtat; ſecundum illud Apoſtoli: Et pax Dei, quae exſuperat omnem ſenſum prudentiæ, cuſtodiet corda veſtra in Chriſto Jeſu. Nunc quoque hanc abundantiam, quam diligentibus ſpoponderat, propriam eſſe gravium turrium commemorat; eos graves turres ſignificans eſſe, quicumque diligerent. Per quod intelligendum eſt, abundantiam hanc non promiſcuam eſſe, nec totius admodum civitatis: ſed eorum tantum ſanctorum, & fidelium virorum, qui ceteræ civitatis huius ædificationi tamquam turrium firmitate præſtiterint.

15. Sequitur deinde Prophetæ magnus affectus, & in omnem hominem credentem, ſollicitudo piæ admonitionis. Ait enim: *Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te: propter domum Domini Dei mei quæſivi bona tibi.* Multitudinem in fratribus ſuis

proximisque hujus significat civitatis, propter quos pacem de ea locutus est: ut audientes se ipsos in ædificium consummandae hujus civitatis aptarent. Sed qui pacem propter fratres, & propinquos suos de ea loquitur, civitati eidem propter domum Dei bona quærit, dicens: *Propter domum Domini Dei mei quæsivi bona tibi.* Civitati ergo bona propter domum Domini quæsita sunt. Discernens enim gloriam domus Dei a civitatis universitate, quia necesse est ornatum domus regiæ, ædificationi civitatis totius anteferri; quæsivit bona eidem civitati. Primum enim fratres, & propinqui eius per prædicationem pacis facti sunt Domini civitas. Secundo vero civitas ipsa jam ex propinquis ejus, & fratribus constituta, audiens dignitatem domus Dei domus omnis Dei ipsa esse properavit. Ac sic civitati huic quæsita sunt bona, dum ex civitate Domini in domum Dei proficit; secundum illud Apostoli: Vos estis templum Dei, & Spiritus Domini habitat in vobis. Fidelis enim est, qui ait: Pater pro his te rogo: ut omnes unum simus, ego in illis, & tu in me: Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

INCIPIT

PSALMUS CXXI.

EX CODICE VERONENSI.

Feliciter Canticum Graduum.

L*ætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus.*

Quis spe coelestis desiderii tenetur, nihil obscuritatis in hoc spiritus Psalmo habebit: namque cum se meminerit scriptum cohaeredem, & similem Angelis,

lis, ex resurrectione renovandum, futurumque incolam civitatis coelestis vivis lapidibus exstructæ, de qua Paulus memorat: *Jam non estis advenæ, neque peregrini, sed estis cives Sanctorum, & domestici Dei, superædificati super fundamentum Apostolorum:* cumque legerit ea, quæ nunc sunt, ex parte annuntiata ab Angelis, formata in lege, exposita a Prophetis, prædicata ab Apostolis; tunc ipse sibi necessario proclamavit, exemplo Prophetæ dicens:

Lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi. Sed quæ sunt illa, quæ dicta sunt, in quibus lætitia suscepta est? Nempe id, quod sequitur.

In domum Domini ibimus.

Ergo quia hæc antea dicta sunt, propterea lætatur, gaudetur, quod eundum in domum Domini sit. Quæ autem sit domus Domini, in alio Psalmo declarat, dicens: *Quoniam elegit Dominus Sion, prælegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in secula seculorum, hic habitabo, quoniam prælegi eam:* Non utique hanc terrenam, quae Prophetas occidit, & lapidauit; sed illam liberam, & cœlestem Hierusalem. Ne forte quis ignoret in vanum nos in eam domum ituros, subiecit dicens:

Stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalem. Non incerta nuntiant, non incognita pollicentur. Hanc domum desiderabilem, & dilectam a multis agnovimus. Nam in alio Psalmo ait:

Unam petii a Deo, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ. Hæc domus desiderabilis est, fundamento duodecim vivarum gemmarum esse vivos lapides exstructos, excisos: primum id opus ædificationis est a Moyse in lege, a Prophetis in passionibus suis, ab Apostolis in martyriis. Hi ædificatores, hæc civitas, hic stantes sunt pedes Sanctorum, cujus domus custodes sunt Apostoli, quibus datæ sunt claves, sicuti dictum est: *Vobis dabo claves*

 regni

regni Cælorum. Hæc eſt *Hieruſalem, quæ ædificatur ut Civitas:* ædificatur enim usque ad diem conſummationis, donec intret in eam plenitudo gentium, *cujus participatio eſt in ipſum.* Quicumque enim ſe a cœtu Sanctorum, & ab Eccleſiæ corpore ſeparant, participationem ſanctæ iſtius domus non habebunt. Quia participatio civitatis huius in ipſum eſt: omnes enim, qui uno animo ſunt, in ea erunt:

Aſcenderunt tribus tribus Domini. Sunt enim, qui non ſunt Domini, quibus dictum eſt: *Vos eſtis filii Diaboli.* Tribus ergo, quæ ſunt Domini, aſcendent, id eſt, qui ſecundum teſtimonium Dei intrant in ſanctam civitatem.

Ad confitendum, inquit, *nomini ejus.* Sed confeſſio iſta judicium eſt. Judicatur enim per eos, quibus dictum eſt: *Sedebitis ſuper duodecim tribunalia, judicantes duodecim tribus Iſrael.* Non ſolum hi judicabunt, ſed & Regina Auſtri & ipſa judicabit, & Ninivitæ condemnabunt; quia hi pœnitentiam prædicante Jona Propheta egerunt, & Regina Auſtri ex ultimis terræ partibus veniens ſapientiam Salomonis audivit: in qua Regina Eccleſiæ figura eſt, quæ peregrina, & incognita pœnitentiæ credidit, & ſapientiam deſideravit audire.

Quia illic ſederunt ſedes in judicium, ſedes ſuper domum David. Sicut enim in ceteris locis nomen Dei ex corpore eſt; nunc quoque Scriptura ipſum Deum David nuncupat, nomen ei ex parente carnis aſſumens.

Rogate, quæ ad pacem ſunt, Hieruſalem. Rogate non orandi, ſed interrogandi ſermo eſt: pacem diſcere in voluntate eſt audientium. Cum enim de pace ejus interrogaverint, tunc lætabuntur, tunc confidenter dicere poterunt: *In domum Domini ibimus.* Dehinc ſequitur: *Pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.*

Pax atque virtus domus hujus invicem connexa ſunt ſibi. Sed in omnibus genere civitatis nihil neque firmius, neque utilius, neque excelſius turribus eſt. Nam cum de pace virtutis memoria eſſet, abundantiam beatitudinis perfectæ civitatis hujus principibus populorum, tamquam firmiſſimis, & graviſſimis deputavit, dicens:

Et abundantia in turribus tuis. Per quod intelligitur, abundantiam hanc non promiſcuam omnibus eſſe, ſed Fidelium tantum, & Sanctorum virorum, qui ceteris velut turribus ædificiorum emineant; id eſt, Patriarchæ, Prophetæ, Apoſtoli, Martyres, de quibus Dominus in Evangelio ait: *Pater, pro his te rogo, ut omnes unum ſimus:* hic eſt Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula.

EXPLICIT PSALMUS CXXI.

PSALMUS CXXII.

Canticum graduum.

Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cœlo. Ecce ſicut oculi ſervorum in manibus dominorum ſuorum, ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ: ita oculi noſtri ad Dominum Deum noſtrum, donec miſereatur nobis. Miſerere nobis: Domine, miſerere nobis: quia multum repleti ſumus contemtione: quia multum repleta eſt anima noſtra. Opprobrium abundantibus, & deſpectio ſuperbis.

TRACTATUS PSALMI.

1. Efficitur rebus, quod titulo præſcriptum eſt: gradibus enim cantici tamquam de humilibus ad excelſa conſcenditur. Namque in primo cantico graduum ad dominum de tribulatione clamatum eſt. Poſtea levati oculi in montes ſunt, & quæſitum, unde

veniret auxilium. Dehinc quia elevanti oculos, & unde auxilium veniat quærenti, adest doctrinæ propheticæ institutio; in his, quæ sibi sunt dicta, lætatus est. Nunc vero quia usque ad id, quod doctrina instituebat, accessum est; de quodam quasi profectus sui gradu cantat Propheta: *Ad te levavi oculos meos, qui habitas in cælo*, incrementis competentibus contemplandi Dei usus, tamquam post multam cæcitatem, per modica, & dimensa admissæ sibi lucis intervalla, ad consuetudinem totius luminis præparatus. Deus enim, qui primum in tribulatione invocatus est, quæsitus est a prophetis, eosque prophetiæ lætificavit auditu. Sed nunc jam oculis mentis per fidei fiduciam contemplandus est habitans in cœlo.

2. Sed cœlum hoc, quod visibus nostris per materiem sui subjacet, quod tamquam fumus solidatum firmamenti & naturam, & nomen accepit, præteribit, & non erit: sedes autem Domini manet in æternum. Necesse est vero, ut habitatio habitatore suo digna sit: ne corruptibili loco id, quod infinitum, & incorruptibile est, concludamus, dum Deum in cœlo hoc habitare credimus. Quæramus ergo, quæ habitatio Dei sit. Nempe is, qui dixit: Pater enim in me, & ego in Patre; & rursum: Ego & Pater unum sumus; & de quo dictum est: Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: digno & sufficiente Filio, in quo Pater per eamdem naturæ habitet virtutem; Patre autem filium, quem ex se genuit, non separante a se differentia divinitatis. Sed non nunc de inseparabili virtute Patris & Filii sermo est. Deus enim ex Deo genitus non abest per naturam ab eo, ex quo genitus confitendus est: & Deus innascibilis, unigenitum Deum gignens, manet in aliquo, quem genuit proprietate generandi. Omnis autem spes in eo nostra est, ut unigenitum Deum noverimus. Nam de innascibili Deo, nemo tam amens est, qui cœ-

lum

lum contuens Deum esse non sentiat. In hoc ergo cœlo Deus inhabitat, digno majestatis suæ & divinitatis habitaculo.

3. Sed est & alia complacita Deo & electa habitatio, eorum scilicet, de quibus dictum est: Habitabo in his, & deambulabo in ipsis, & ipsi mihi erunt in populum, & ego illis in Deum: de quibus & Apostolus ait: Vos estis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis. Idem quoque Apostolus ait: Qualis de limo, tales & de limo; & qualis cœlestis, tales & cœlestes. Cœlestis ergo est secundus Adam, & idcirco cœlestis, quia Verbum caro factum est, ex Spiritu scilicet & Deo homo natus. In hoc ergo Verbo, non inani sono vocis, sed in Deo Verbo; neque in dissidenti a se diversaque substantia, sed in Dei Verbo: Deus tamquam in cœlo habitat, in eo scilicet, quod ex se ac suum est, manens; per eum in eis quoque, qui cœlestes sunt, habitans, sicut ipse ad Patrem ait: Ut omnes unum sint, ego in illis, & tu in me. Ergo si qui in Adam limus fuimus, nunc cœlestes sumus in Christo, & Christus habitator est nostri; per habitantem Christum in nobis etiam ille quoque habitator est nostri, cui est habitans in nobis Christus habitatio.

4. Et quia secundum corporalem intelligentiam ille nobis subest sensus, ut cœlum, quod ultra firmamenti hujus naturam est, Deus inhabitare existimetur; non excludimus publicam illam de sede Dei opinionem, ut ei cœlum cœli thronus sit; sed & illam dignam Deo habitationem in cœlesti Adam suo significatam esse credentes. Etiam hoc ergo Deus cœlum habitare noscendus est, per eum quoque inhabitans, quos in eo constituit esse cœlestes.

5. Oportet autem eos, qui ad Deum oculos mentis erexerint, non retorquere eos, atque deflectere: quia, ut in Evangeliis dictum est: Nemo retro respiciens aratrum tenens aptus est regno cœlorum.

Relinquentes enim templa, aras, cupiditates, lascivias, & omne vitiorum profundum, convenit indefesso obtutu invictoque persistere. Si enim gentes errore suo cœcæ indemutabili pertinacia falsis religionibus detinentur, ita, ut reflecti a superstitionibus suis veri ratione non possint, diuersis Diis, ut vocant, perseverante stultitia servientes; & si anima peccantium, capta vitiorum illecebris, devotissime servit tamquam imperanti sibi corpori: quanto nos magis convenit Deum conditorem cæli & terræ cognoscentes, (qui ut potens fuerit ex terra inanima animare hominem, ita & potens sit hominem, qui jam animatus occiderit, in æternitatis consortium excitare,) sine deflexu aliquo ac devia religione venerari, neque quoquam intentæ fidei pertinaciam deflectere?

6. Et docet Propheta hos mentis suæ oculos indemutabili ad Deum esse semper obtutu, dicens: *Ecce sicut oculi servorum in manus dominorum suorum; & sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ: sic oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis.* Exempli comparationem Propheta posuit, ut sicut in manus dominorum oculi servorum sunt, ita ad Deum oculi fidei suæ intenti sint: quia fidelis servus ad omnem obedientiam voluntatis dominicæ sollicitus sit, indeflexosque oculos semper intendat. Sed si de servis, ac dominis corporalibus sermo esset; dictum ita fuerat, oculos servorum in oculis vel in lingua, vel in conspectu esse dominorum: aut nutu enim his jubetur, aut ore. Sed manus pro operibus Scriptura frequenter significat. Sunt autem, qui neque hominum, neque Dei servi sunt; sed servi sunt peccati. Domino dicente: Omnis, qui facit peccatum, servus est peccati. Hi ergo servi harum spiritalium nequitiarum in cœlestibus, in opera eorum tamquam in manus dominorum suorum oculis mentis suæ semper intenti

sunt,

ſunt, vitiorum in id deſiderio, atque admiratione defixi. Sunt autem hæc diabolica, id eſt, Deorum gentilium opera, quæ ſignificantur in manibus, venter, otium, luxus, libido, ſuperbia, avaritia, ambitio. In hæc ergo voluntatum, quarum dominatui ſubjacent, opera ſpectantes ſenſus ſui oculis intendunt, quibus Dii plures ſunt innumeroſique domini, prout uniuscuiusque ſtudium, & natura auctorem ſibi religionis elegerit. . .

7. Nobis autem unus Deus eſt: non tamen per unionem Dei Domino noſtro Jeſu Chriſto, quod Deus eſt, abnegantes; ſed ſequentes Legem & Prophetas, & Evangelia & Apoſtolos, divinitatis unitatem in innaſcibili Deo, & in unigenito Deo ſecundum proprietatem, atque naturam cum fide, & veritate profitemur. Nusquam enim genere plurali, nec Deos, neque Dominos ſermo propheticus nuncupavit; ſed unumquemque ſuo ordine. Geneſis namque ait: Et pluit ſulphur, & ignem Dominus a Domino; & Propheta: Unxit te, Deus, Deus tuus; &: Dixit Dominus Domino meo; & Evangelia: Et Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum; & Apoſtolus: Unus Deus, ex quo omnia, & unus Dominus Jeſus, per quem omnia; & rurſum: Ex quibus Chriſtus, qui eſt ſuper omnia Deus. Hoc ergo propter Dominum dictum eſt: ut intelligeremus per id, quod unus innaſcibilis Deus eſt, non adimi unigenito Deo poſſe, quod Deus eſt. Deus enim unus uterque eſt: non quod unus diviſus in duos ſit, aut uterque ipſe ſit, ut nuncupatio ſola fecerit patrem & filium, non natura gignendi: ſed idcirco Deus unus, quia neque duo innaſcibiles, neque unigeniti duo, ſed unus ex uno, & ambo unum, non diſſimili ſcilicet, aut differente a ſe ſubſtantia divinitatis in vtroque.

8. Sequitur deinde: *Et ſicut oculi ancillæ in manus dominæ ſuæ.* Tenuit vero eumdem Propheta ordinem,

ut in comparationis exemplum ancillæ quoque oculos in manus dominæ esse commemoraret intentos: ut in operum potius efficientias hæc desideria servorum doceret intenta. Sed cum plures servi plurium dominorum sint positi in exemplum; quærendum, cur ancilla una unius commemorata sit dominæ. Plures enim servi, ut superius diximus, plurimorum sunt Deorum. Nunc autem una ancilla, & una domina: quia natura una est animæ humanæ, sicuti & terrenæ carnis una natura est. Et quia nunc de peccatoribus, qui peccati servi sunt, sermo est; hæc ancilla anima carni dominæ suæ dedita est, per corporalium & vitiorum blandimenta subjecta: habetque inferioris sui per illecebrarum fomenta dominatum, fructus operum ejus inspiciens. Ergo ut hos servos, & hanc ancillam indemutabiles vitia sua detinent, ut in his quadam religiosa stultitiæ suæ intentione persistant; ita fidem, quæ non temporaria ac mobilis sit, neque emissis tentationibus defatigetur, sed usque ad consummationem misericordiæ Dei immobilis, & indemutata permaneat.

9. Et idcirco Propheta pertinaciam spei suæ usque ad finem accipiendæ misericordiæ demonstrat, dicens: *Ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec misereatur nobis.* Non desinit, non absistit, tardet licet ad tentationem fidei misericordiam suam Dominus; quia fides constantem præstare debet fiduciæ suæ exspectationem, & desperatio omnis diffidentiæ confessio sit. Sed Propheta non incertus est misericordiæ Dei: nam oculi ejus in eum, quoad usque misereatur, intenti sunt. Intenti autem adeo, ut intentioni eorum oratio gemminata subjecta sit. Ait enim post hæc: *Miserere nobis Domine, miserere nobis.* Et intentus est, & intentus orat: ea scilicet perseverantia, qua vitiorum servi in dominantibus sibi vitiis demorantur, ille certissima bonorum æternorum spe, & perfectæ in se misericordiæ fiducia perseverat.

10. Sequitur vero, ut ſæpenumero cognovimus, hanc fidelium ſpem gravis iniquorum obtrectatio, & moleſta malignorum inſectatio. Juſtitiam enim a nobis prædicari, iniquus odit: pudicitiam ſi laudamus, impudicus offenditur: execratur in nobis ebrietas jejunia. At vero cum ad liberalitatem cohortamur, inſipientiam noſtram avarus accuſat. Cum Chriſtum Deum prædicamus crucifixum, religionem Judæus & omnis ex gentibus perſecutor exprobrat. Cum judicium Dei exſpectamus, offenduntur ſeculi reges, & Deum arbitrum vitæ ab unoquoque actæ recuſant. Cum reſurrectionem annuntiamus, mortua cum vitiis ſuis infidelium corpora contradicunt. Fidem quoque noſtram a Lege & Prophetis, & Evangeliis & Apoſtolis ſuſceptam omnes hæreticorum falſitates coarguunt. Cædimur, maledicimur, fugamur, necamur ferro, flammis, profundo; deſævitur in noſtram verecundiam, deſævitur in corpora; dolor nobis eſt ex injuriis noſtris. Et quia injuriæ noſtræ his, qui eas inferunt, mors eſt, dolor nobis eſt ex miſeratione pereuntium. Ideoque poſt gemminam precationem; qua dixerat: *Miſerere nobis Domine, miſerere nobis*; adjecit: *Quia multum repleti ſumus aſpernatione, quia multum repleta eſt anima noſtra.* Deo ſolo adverſum hæc opitulari potente, ut ab aſpernatione atque contemtu eximat usque in finem miſericordiæ in ſe ſemper intentum. Et idcirco donec ſibi Deus miſereatur, intentus eſt, idcirco gemina oratione miſericordiam ſibi Dei precatur, quia multum ipſe atque anima ſua repleta aſpernatione ſit: Deo, ut diximus, tantum potente in multa aſpernatione miſereri: neque ſolum in id potente, ſed potente etiam in contraverſum omnia retorquere, & quamdam viciſſitudinem præſtare patienti.

11. Teſtis nobis eſt & pauper in Abrahæ ſinu quieſcens, & dives peruſtus in pœna. Ille enim in

aggestu fimi ante divitis januam, fame tabidus, ulcerum sanie defluens sederat, canibus vulnera dissoluta lingentibus. Sed hæc erat malita corporis, hæc adversum seculum pugna. Interius tamen anima ejus per fidem invulnerabilis, & ad omne telum voluptatis ac vitia invia: & idcirco ab Angelis post carnis dissolutionem beata in Abrahæ sinum fertur. Ille vero, cui omnis erat vestitus in purpura, cui totius civitatis nobilitas gravi dominatu subdita famulabatur, cui æris, terræ, maris copiæ in usum convivii congerebantur, uni ventri ejus officiis elementorum omnium servientibus, qui huic pauperi januam clauserat, micas de mensa excidentes negaverat, & tamquam contumeliam suam occursum ejus exprobraverat: excedens hoc, quo male usus erat corpore, impenetrabili a sanctis chao separatur, omni pœnarum ministerio excipitur, dolet, vexatur, amburitur, irrorari se, ac refrigerari minimo digito requiescentis in sinu Abrahæ pauperis deprecatur. Cui Abraham respondit: Fili, recordare, quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu vero cruciaris. Fit alterna conversio: & demutatur lætitia in mærorem, & mæror in gaudium. Et videamus, an idipsum, quod Evangelium exposuit, nunc quoque Propheta significet.

12. Ait namque: *Opprobrium abundantibus, & aspernatio superbis.* Post superiores, quas commemoravimus, insectationes regum, gentium, Judæorum, hæreticorum, atque etiam sæpe nostrorum, facta hic quoque est evangelica conversio, ut abundantibus sit opprobrium, & superbis aspernatio. Superbia in contemtum, & copia mutatur in inopiam: rursumque & contemtus in superbiam, & inopia demutatur in copiam: Propheta utrumque istud per verba eadem monstrante, cum dicit: *Opprobrium abundantibus, & aspernatio superbis;* sive quodmodo opprobrium

ferant,

ferant, qui poſtea in regno Domini abundabunt, & quod nunc in aſpernatione ſint, qui poſtea per fidei confidentiam ſuperbient: ſive quod judicii tempore opprobrium & aſpernatio in eos, qui nunc in ſeculo abundent, ac ſuperbiant, revertatur.

13. Paulus in infirmitatibus, & in anguſtiis ſuis gloriatur. Judicem quoque eligi potentium ex contemtibilibus Eccleſiæ præcepit. Mutuam ſibi legem ille & Petrus inſtituunt, ut meminiſſent egenorum, eorumque curam facerent ſollicite. Minimorum Angeli Deum quotidie vident: humilis exaltabitur: & optimum ſacrificium Deo eſt cor contribulatum. Non ergo abiiciamus humilem, non contemnamus pauperem, non transeamus indigentem: ne profundo ab his chao ſeparemur, ne refrigerare nos minimo digito ſuo dedignemur; quia *opprobrium abundantibus, & aſpernatio ſuperbis ſit.* Demutabilis eſt iſta converſio, & digna in bonos ac malos viciſſitudo, quam in Euangeliis oſtendit dicens: Beati lugentes, quoniam ipſi conſolabuntur; & rurſum: Væ vobis, qui ridetis, quoniam flebitis, ait Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS CXXIII.

Canticum graduum David.

Niſi quod Dominus erat in nobis, dicat nunc Iſrael, niſi quod Dominus erat in nobis; cum ſurgerent homines in nos, forte vivos deglutiſſent nos. Cum iraſceretur animus eorum in nos, forſitan aqua abſorbuiſſet nos. Torrentem pertranſivit anima noſtra: forſitan pertranſiſſet anima noſtra aquam immenſam. Benedictus Dominus Deus, qui non dedit nos in capturam dentibus eorum. Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venatorum. Laqueus con-

tritus

tritus est, & nos liberati sumus. Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.

TRACTATUS PSALMI.

1. Attulit magnum nobis compendium Psalmus anterior: ab eo enim in hunc scanditur. Oculi namque mentis nostræ intenti in Deum fuerunt usque ad misericordiæ finem, multis undique aspernationibus & opprobriis circumstantibus. Post quæ misericordiam consecutos, & de opprobrio in abundantia, de aspernatione in superbia collocatos, quid agere ac loqui nos oporteat, Propheta demonstrat, dicens: *Nisi quod Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, nisi quod Dominus erat in nobis; cum surgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos.* Et quidem sermo ipse talis est, ut intelligatur Prophetæ esse, instruentis quid dici a ceteris oporteat. Primum enim res ipsa dicta est: dehinc, qualiter sit dicenda, monstratur. Et hic fuit ordo, ut, quid agendum, dehinc quatenus agendum esset, ostenderetur. *Nisi quod Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel.* Dictum est ergo, quid dici ab Israel oporteret. De Israel frequenter admonuimus, eum existimandum esse, qui Deum mentis oculis contemplatus sit. Nunc ergo secundum propheticam doctrinam cognito quid dicere debeat. Israel loquitur: *Nisi quod Dominus erat in nobis; cum surgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos.* Hoc ergo Israel exemplum accipiens a Propheta, dicit: quia audivit: *Nisi quod Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel.*

2. Non est autem leve mandatum illud, quod necesse fuit præeunte quodam Prophetæ præconio demonstrari. In his namque rebus, quæ difficiles sunt, desideratur exemplum. Omnis enim natura hominum insolens ad res secundas est: & imbecillitatis suæ immemor, inconsulte in prosperis jactans est, quod ab homi-

homine doctrina Dei erudito abesse oportet. Quis enim relictus est nobis gloriandi locus, recordantibus omnia ex Deo esse? Si nos nobis vitam inseruimus, debeamus & nobis corporum speciem: si ipsi pluvias æstusque moderamur, ex nostro esse proventus fructuum gloriemur: si non in omnibus opus est Dei misericordia, etiam omnia nobis, tamquam ex nostro sint, vindicemus. Numquid fortis fortem se gloriabitur, quem corporis ægritudo efficiet infirmum? Numquid dives in opibus gloriabitur, cui hæc omnia forte fur, prædo, tyrannus abripiet? Numquid nobilitas gloriabitur, effecta nonnumquam indigna, & miserabilis servitus? Numquid sapiens gloriabitur, incertus, quid in momenta sibi accidat? Sed si quid horum sine molestiæ alicujus interpellatione utimur; delectamur, efferimur. Et si ex aliqua tristitia in gaudium revertamur, hujus ipsius vix adepti gaudii incapaces ultra sensum humanæ imbecillitatis extollimur; immemores dicti hnjus: Non glorietur sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua, neque dives in divitiis suis: sed in eo glorietur, qui gloriatur, intelligere se, & cognoscere, quoniam ego sum Dominus. Ergo nos de consuetudinis nostræ vitio insolentes, quodam præscripto confessionis Propheta formavit: & ad honorem Deo reddendum, & in eo gloriandum exemplo admonitionis edocuit dicens: *Nisi quod Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel.*

3. Auditis igitur a Propheta, quæ dicere nos oportet, dicamus & nos: *Nisi quod Dominus erat in nobis; cum insurgerent homines in nos, forte vivos deglutissent nos.* Perpessi namque hominum insectationes, regum impias constitutiones, consiliatorum illecebrosas adhortationes, cum in fide maneamus, cum in timore Dei resideamus, cum in spe bonorum æternorum immoremur, adjuti Dei misericordia, scientes fidelem eum, qui dixit: Ecce ego vobiscum sum

omnibus diebus usque ad consummationem seculi, ad hunc habitantem in nos gaudia nostra referamns: huic si quid in nobis est, debeamus, a beato Paulo docti nihil nostrum existimandum, dicente: Quid enim habes, quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? A sancto vero Jacob Patriarcha modestiam referendæ gratiæ cognoscentes, cum dicit: Deus, qui enutrivit me a juventute mea, & Angelus eruens me ex omnibus malis.

4. Non est autem in usu hominum, ut vivos alios vorent: neque usque ad carnes glutiendas odia procedunt. Sed neque nunc de eruto a morte corpore gaudium est; sed de anima a peccato conservata, atque a peccatorum consortio liberata. Idcirco ait, forsitan vivos deglutiendos fuisse, scilicet in corpore adhuc positos a morte pervasos, atque a peccato comestos. Hæc enim virorum mors est, vivere luxui, somno, sacrilegiis, adulteriis, cædibus. Deo ergo gratiæ agendæ sunt manenti in nos: quod per fidem ejus doctrinamque viventes non deglutimur ab istis. Fit ergo hic in gratulatione ordo, qui est in iniquitatibus. Namque ab insurgentibus primum adversus nos deglutiti non erimus; sed ne postea quidem irascentibus eorum animis ab aqua, protegente Domino, absorbebimur.

5. Ait enim: *In eo cum irasceretur animus eorum adversus nos, forsitan aqua absorbuisset nos.* Sed quid hoc est? Animi hominum irascuntur, & aqua nos absorbet? Numquid ad motus mentium incitatarum ultrices aquæ assistunt, aut animales sunt, ut absorbeant? Enecari in aqua, qui demersi sunt, possunt? Absorbere autem id, quod inanimale est, non potest. Quærendum ergo nobis est, quid hic intelligi oporteat. Et meminisse eorum locorum necessarium est, in quibus aquæ facta sit mentio. Et quidem in exordio libri Genesis ita scriptum est: Et tenebræ erant super

abyss-

abyssum, & spiritus Dei superferebatur super aquam; & iterum: Dixit Deus: Fiat firmamentum in medio aquæ, & sit dividens inter aquam & aquam; & rursum: Aqua, quæ super cœlos est, laudet Dominum; & rursum: Viderunt te, aquæ Deus, viderunt, & timuerunt. Ergo quia lex spiritalis est, & fides historiæ non periclitatur, si rebus effectis inesse & connexam sibi extrinsecus signficantiam existimemus, videmus & aquas esse, super quas sit Spiritus Dei, & aquas esse, quæ super cœlos sint, esse & quæ in terris sint, & aquas esse, quæ laudent, & aquas esse, quæ timeant. Per quod recte significari aquas populos intelligimus, in quibus sint spiritales, sint & tenebrosæ; sint cœlestes, sint & terrestres; sint gloriosum adventum Domini laudaturæ, sint & timentes. Hæ ergo sunt trepidæ, terrenæ, tenebrosæ, absorbere nos volentes, animis in ira concitatis, & toto diabolici furoris impetu commotis, tamquam maxima hiemis tempestate torrentibus, & per præceps ruentibus.

6. Atque ita in ordine confessionis nostræ ad Dominum adjecit Propheta: *Torrentem pertransivit anima nostra; forsitan pertransisset anima nostra aquam immensam.* Ecce diaboli, & suorum irruentes impetus, & ex turbidis motibus concitatos furentesque procursus, & tempestatis temporariæ torrentes: sed hæc intollerabilis aqua animam non transiit, in qua Deus habitat. Intollerabilis autem est Deo vacuis; his autem, in quibus Deus est, torrens repentinus, post paululum vero ad transeundi facultatem aridus & exhaustus.

7. Atque ut nullus hic de aquis sensus esset, consequitur: *Benedictus Dominus, qui non dedit nos in capturam dentibus eorum.* Et qui sunt horum torrentium dentes? Sunt plane ad laniandum apprehendendumque vehementes, ira, cupiditas, lascivia, odium, gula, avaritia. Hi sunt dentes mali, & tenaces. Per

hæc enim in nos captos laniatosque dominantur, dum vitiorum suorum aut ministros, aut consortes esse nos faciunt: quibus non carnes nostræ, sed animæ, nisi Deus in nobis esset, manderentur.

8. Ait enim: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venatorum.* Laqueos, qui venantur, occulte & fallentes prætendunt, aut absconsos vallibus, aut herbis contectos, aut cibis oblitos, aut nubibus concolores. Et hæc quidem ad bestias atque aves ceteras: nobis vero adversus animam hæc parantur. Est enim nobis laqueus in otio, pecunia, ambitione, lascivia. Hæc prætenduntur, hæc blandiuntur, hæc fallunt: sed ab his omnibus voluntas nostra est referenda. Omnibus enim hi laquei prætensi sunt, sicut scriptum est: Non enim injuste in terra prætenduntur retia avibus. Perfecta enim gloria est, ab his laqueis, qui prætensi sunt, evolare.

9. Denique Psalmus ita dicit: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venatorum:* non utique venantium, sed eorum, quibus in venatione tensi sunt laquei. Non enim, cum quis in laqueum inciderit, tunc fiet peccator: sed cum omnibus tendantur, ille tantum, qui jam sit peccator, in laqueo est; sicut scriptum est: Oculus meretricis, laqueus peccatoris. Ergo a peccatis omnibus abstinendum est, ne incidamus in laqueum. Spiritales enim sumus, & evolamus ut passeres. Passer avis domestica, & ædificiorum incola: non momentanea, non temporaria, sed sine demutatione ulla, aut temporis observatione consistens. Nos ergo sine vicissitudine temporum Ecclesiam incolentes, abstineamus a peccatis, ut a laqueis evolemus. Laqueus enim per Deum in nos habitantem conteritur: quia ita sequitur: *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus. Adjutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram.* Hoc adjutorio laqueus conteritur, hoc adjutorio liberamur, in nomi-

in nomine Domini, qui fecit cœlum & terram: quod eſt ſcilicet ſuper omne nomen, in quo omne genu flectatur cœleſtium, terreſtrium, & inferorum: & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus in gloria eſt Dei Patris, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS CXXIV.

Canticum graduum.

Qui confidunt in Domino, ſicut mons Sion, non commovebitur in æternum, qui habitat in Jeruſalem. Montes in circuitu ejus, & Dominus in circuitu populi ſui, ex hoc nunc, & usque in ſeculum: quoniam non derelinquet virgam peccatorum ſuper ſortem juſtorum; ut non extendant juſti in iniquitate manus ſuas. Benefac Domine bonis & rectis corde. Declinantes autem ad obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem: pax ſuper Iſrael.

TRACTATUS PSALMI.

1. Faciunt nobis plerique obſcuritatem, volentes Scripturas propheticas ſolo aurium judicio æſtimare, & non aliud in his intelligere, quam quod ſub ſingulis rerum quarumque vocabulis audiatur. Quod cum volunt, neque nobis, quod intelligamus, relinquunt, neque Prophetas non dico cœleſtia, ſed nec terrena quidem rationabiliter dixiſſe conſtituunt. Quid enim aut a nobis congrue tractabitur, aut ab illis recte dictum exiſtimabitur, cum aquas laudantes, videntes, timentes, & plaudentes manibus audiemus, niſi ex auctoritatibus Scripturarum earumdem, ſub aquarum nomine aliud ſignificari, quod alterius ſit generis monſtremus? Id ſcilicet, quod ſit vivum ac ſen-

tiens, & ad rei uniuscujusque judicium ſuo motu ſenſuque ſe permovens: quod eſſe homo intelligitur, laudans, videns, timens, plaudens, judicans. Hæc enim humanæ affectionis genera in aquis eſſe ſermo propheticus edidit: quorum quia in aquas natura non convenit, nec Propheta de aquis dixerit, nec nos de aquis dictum intelligamus. Hæc propter ea, quæ in præſenti Pſalmo ſunt, retractari convenit, quæ talia ſunt.

2. *Qui confidunt in Domino, ſicut mons Sion, non commovebitur in æternum, qui habitat in Jeruſalem. Montes in circuitu ejus.* Nomen montis Sion, & habitatio Jeruſalem, & montis circum eam, ſi nullam interioris intelligentiæ habent cauſam, inanis eſt Pſalmus, & mendax Propheta, in quo Spiritus Sanctus locutus eſſe credatur. Eſt enim mons Sion civitati Jeruſalem imminens: eſt eadem civitas, circa quam extrinſecus plures ſunt montes. Qui ergo confidit in Domino, quem profectum habebit, ut ſit ſicuti mons Sion? Ex rationabili homine fieri ſaxum, arborem, ceſpitem, & de natura animali in naturam inanimalem referri? Jam vero quomodo fidelis hic ſermo ſit, non commovendum eum in æternum, qui habitet in Jeruſalem? Numquid Jeruſalem ipſa ſanctificationem habitantibus afferebat, ut habitatio ejus firmitas eſſet æterna: cum illinc ſacrilega cædes Prophetarum, judicium mortis in Deum, fuga Apoſtolorum, crucis ſcandalum ſit? Habitantes autem in ea quotiens captivi, quotiens peremti? Ad ultimum urbs ipſa funditus diruta eſt, & qui vaſtationi ejus reſidui erant, capti atque diſperſi ſunt: Propheta hoc impietati ejus excidium antea ita nuntiante: Terra veſtra deſerta, civitates veſtræ igni concrematæ, regionem veſtram in conſpectu veſtro exteri comedent, & deſolata, & ſubverſa a populis extraneis derelinquetur filia Sion, ut tabernaculum in vinea, & ſicut caſa cuſtodiaria

in

in cucumerario. Jam ergo inanis eſt ſermo, inanis eſt Propheta, qui addiderit. *Montes in circuitu ejus, & Dominus in circuitu populi ſui ex hoc nunc, & usque in ſeculum.* Jeruſalem everſa eſt, populi ejus extincti ſunt, reliquiæ ejus diſſipatæ ſunt: hodie in ea non habitatur; non ſacerdos, non propheta, non princeps; ſed ipſa obtrita, deſerta, ſine fructu eſt. Et quomodo habitator ejus non commovebitur in æternum? Et Dominus in circuitu populi ejus ex hoc nunc, & usque in ſeculum? Ergo non poteſt de ea prophetatum videri, a qua prophetiæ veritas diſſidebit. Sequens igitur eſt, ut quæramus, in quos dictorum ratio conveniat?

3. Et quidem primum animadvertendum eſt, non alterius montis, quam Sion, factam mentionem. Legimus enim montem eſſe Domini & Choreb, usque ad quem primum Moyſes cum multa obiſſet, acceſſit: eſſe & montem Domini Sina, in quo populo lex ſcripta ſit. Eſt & Sion mons ſuperimminens Jeruſalem. Sed quia in hunc montem prophetiæ nullus eſt fructus, videndum eſt, quid in monte intelligi oporteat. Et habemus optimum intelligentiæ ducem Esaiam. Nam cum ſuperius montem Domini excelſum ſignificaſſet, ad quem gentes venturæ eſſent, ait: Propter hoc ſic dicit Dominus: Ecce mitto in fundamenta Sion lapidem præclarum, electum, angularem, pretioſum in fundamenta ejus; & qui crediderit in eum, non confundetur. Et non ambiguum eſt Apoſtolum fundamentum, Chriſtum ſignificaſſe; per quod beata illa dominici corporis Eccleſia, cujus fundamentum eſt Chriſtus, ſignificari videtur in monte. Quam idem Apoſtolus & Jeruſalem nuncupat, dicens: Quæ nunc eſt Jeruſalem, & ſervit cum filiis ſuis: ea autem, quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra. Habemus ergo montem Sion Domini, habemus & civitatem Dei Jeruſalem: & nominis Sion

interpretatio est speculatio. Sic ergo montem Domini in Daniele accipimus, ex monte in lapidem, & rursum ex lapide in montem: exinanivit enim se in forma Dei constitutus, & formam servi accepit, & per passionem suam mundo cum superstitionibus suis terroribusque prostrato, in gloria Dei Patris est, & Deus super omnia est; propter infirmitatem carnis ex monte in lapidem exinanitus, propter gloriam passionis ex lapide rursum effectus in montem: mons superimminens & excelsus, in quo ipsi nosmetipsos per assumtionem carnis nostræ corporisque speculamur.

4. In eo enim sumus resurrectionem nostram in resurrectione nostri in eo corporis contemplantes: speculatio est enim Sion mons. Loquatur interpretationem hanc hebraica lingua, qua dictum est: Mons Sion mons speculationis est. Loquatur Paulus, & dicat: Nostra autem conversatio in cœlis est, unde & salvatorem nostrum exspectamus Dominum Jesum nostrum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, conformatum corporis gloriæ suæ; dicat & rursum: Et cum essemus mortui peccatis, vivificavit nos simul cum Christo, & coexcitavit, & collocavit in cœlestibus. Dicat & Evangelium: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Dicat ergo nunc & Propheta: *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion, non commovebitur in æternum, qui habitat in Jerusalem.* Sequamur Apostolum, sequamur Evangelium, sequamur Prophetam. Confidamus in Domino, ut conformes corporis gloriæ Dei simus. Habitemus nunc Ecclesiam cœlestem Jerusalem; ut non moveamur in æternum. In hac enim habitantes, habitabimus & in illa; quia hæc illius forma est. Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Et nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Sed & hæc cœlestis, & illa cœlestis; & hæc Jerusalem est, illa quidem ecclesia

Ange-

Angelorum multitudinis frequentium: ſed eſt eccleſia primitivorum, eſt & eccleſia ſpirituum in Domino fundatorum. Fundandi ergo ſumus in ſpiritu, & in habitantibus ſtandum eſt, non diſcurrendum; ſicut Moyſi dictum eſt: Tu autem mecum ſta. Non ſimus procurſibus vagi, neque viis incerti, neque inanis doctrinæ vento evolantes. In æternum enim manendum eſt, ſi ſine commotione ſteterimus.

5. Sed neque deſunt ſtare volentibus Sanctorum cuſtodiæ, neque Angelorum munitiones. Dicitur enim: *Montes in circuitu ejus, & Dominus in circuitu populi ſui ex hoc nunc, & usque in ſeculum.* Hos enim ſecundum ſuperiora exempla montes eſſe exiſtimabimus, humilitatem terræ excedentes, firmos, & excelſos, & immobiles. Cum enim & montem ſignificari Eccleſiam, id eſt: Dominum in corpore legimus, & invenimus montes Dei exultare atque lætari; (ſcriptum eſt enim: Montes exultarunt ut arietes) quomodo poſſumus montes, non eos ſignificatos eſſe, intelligere, qui ſuper terrenam naturam glorioſi iam in Dei rebus exultant.

6. Ac ne leve præſidium Apoſtolis, vel Patriarchis, ac Prophetis, vel potius in Angelis, qui Eccleſiam quadam cuſtodia circumſepiant, crederemus; adjectum eſt: *Et Dominus in circuitu populi ſui ex hoc nunc, & usque in ſeculum.* Sed forte Apoſtolorum, vel Angelorum cuſtodia ſufficiens exiſtimetur. Verum id quidem eſt; ſed & Moyſen audiamus. Namque cum ei Dominus dixiſſet: Ecce angelus meus antecedet te; & ille reſpondit: Niſi tu mecum ambulaturus es, ne me expellas hinc. Bonum quidem præſidium Angeli, ſed melius Domini. Multis anima noſtra laqueis appetitur, multis adverſus nos armis dimicatur. Non terra, non maria, non aer a fidei noſtræ periculo vacant. Rapiunt oculos noſtros raræ incogniti maris gemmæ, occupat animum terræ

 aurum,

aurum, totis noſtræ mortis illecebris ſpiritales nequitiæ, & aeris hujus virtutes circumvolant, per vitæ præſentis moleſtias, per alienæ voluntatis mores atque laſciviam inſidiantes, ut iraſcamur, ut oderimus, ut amemus: undique exſpectamur, & appetimur. Sciens ergo Dominus non adverſus carnem, & ſanguinem nobis pugnam eſſe, ſed adverſus mundi hujus potentes, & nequitias ſpiritales, ait Evangelia conſummans: Ecce ego vobiscum ſum omnibus diebes usque in conſummationem ſeculi. Adeſt enim: & cum fideliter invocatur, per naturam ſuam præſens eſt. Spiritus namque eſt omnia penetrans, & continens. Non enim ſecundum nos corporalis eſt, ut, cum alicubi adſit, abſit aliunde: ſed virtute præſenti, & ſe quacumque eſt aliquid porrigenti, cum replente omnia ejus ſpiritu in omnibus ſit, tamen ei, qui in eum credat, aſſiſtit. Nam & tribus, vel duobus in nomine ſuo congregatis erit præſens, & in circuitu populi ſui eſt ex hoc nunc, & usque in æternum.

7. Sed quid ſibi vult, eſſe eum *in circuitu populi ſui ex hoc nunc, & usque in ſeculum? Quia non relinquet virgam peccatorum ſuper ſortem juſtorum; ut non extendant juſti ad iniquitatem manus ſuas.* In virga poteſtatem intelligi convenit; inſigne enim poteſtatis eſt. Virgam accepit Moyſes, qua poſſet omnia: fuit & virga Aaron. Sed fuit & virga Pharaonis, fuit & virga Nabuchodonoſor. Ergo in circuitu nos Dominus cuſtodit: ne ſuper ſortem noſtram peccatorum virga derelinquatur. Veniunt quidem tribulationes, ſed non permanent: veniunt perſecutiones, ſed non perſiſtunt. Multi redigere libertatem fidei noſtræ in captivitatem volunt: ſed CONFISIONI noſtræ, quam in Chriſto habemus, nemo dominatur. Non enim ſuper ſortem noſtram peccatoris virga derelinquetur. Dominus namque in circuitu populi ſui eſt in æternum: ne victi, & fatigati virgæ imperio, ad iniquitatem

tatem extendamus manus noſtras. Sed virga cum inciderit, auferetur: & peccator cum incubuerit, non derelinquetur. BREVE EST, quidquid patiemur ab adverſariis Dei: ET HABET victoriæ præmium, licet non habeat prœlii longi laborem. Dominus adeſt. Etiam ſi vis aliqua compellet, abſtineamus manus noſtras ab iniquitatibus, non extendamus opera noſtra in peccata: quia Domino in circuitu nobis conſtituto, virga peccatoris non derelinquetur, ut maneat.

8. Poſt quæ converſio fit Prophetæ, retributionem a Domino ei, qui ab iniquitate manus abſtinuerit imprecantis: *Benefac Domine bonis, & rectis corde*; probitatem & facti, & voluntatis in utroque ſignificans. Multis enim vel propter hominum favorem, vel propter periculum & metum, facti opus bonum eſt. Verum niſi ex voluntate boni ſimus, etiamſi hominibus boni videbimur, tamen Deo boni non ſumus: quia PERFECTA BONITAS in recti cordis conſiſtit affectu.

9. Retributio autem ut bonis adeſt, ita & malis non abeſt. Nam ſequitur: *Declinantes autem ad obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem.* Et hic quoque duplicis ſignificantiæ ſermo eſt, declinantium ad obligationes, & operantium iniquitates. Qui declinant, ex alio in aliud declinant, id eſt, ex bonis operibus recti cordis in obligationes. Et quas eſſe obligationes exiſtimabimus? Eas nempe, quas ſolvi Propheta monuit, dicens: Non tale jejunium elegi, dicit Dominus; ſed ſolve omne vinculum iniquitatis, diſſolve obligationes vehementium commutationum. Si quis ergo ſe, a præceptis Dei declinans, his obligationibus colligaverit; adducetur cum operantibus iniquitatem, in eamdem ſcilicet ſententiæ pœnam transgreſſor, & iniquus futurus. Qui enim operatur iniquitatem, ab obſervatione legis alienus eſt: qui autem declinat ex lege, legem, in qua manſit ante, transgreditur.

10. Non

10. Non declinandum igitur ad obligationes eſt: neque libertas noſtra eſt nexibus ſeculi, & mundialium negotiorum vinculis inſerenda. Novit beatus Paulus ſolutos ligari non oportere, cum dicit: Solutus es ab uxore? Noli quærere ligationem. Et hoc non de criminoſo vinculo neceſſariæ ligationis ita ſenſit. Ceterum ſunt alia vincula, quæ fidem noſtram impediunt, & obligant, ſibique connectunt: maxime augendæ pecuniæ labor, & negotiandi inſincerus profectus. Hæc enim ita obligant peccatis, ſacramentis, commerciis, ut ſibi nos captos poſſeſſosque detineant. Ab his ergo mens, voluntas, ſtudium ſolvendum eſt: quia declinantes ad obligationes una adducentur cum operantibus iniquitatem.

11. Erit autem Iſrael pacificus, non derelicta ſuper ſe virga peccatoris: ſed in fide perfecta, ac ſpe aeterna manens, audiet pro portione ſibi dici: *Pax ſuper Iſrael.* Ille eſt enim pax noſtra, qui fecit utraque unum: Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

INCIPIT

PSALMUS CXXIV.

EX CODICE VERONENSI.

Feliciter Canticum Graduum.

Qui confidunt in Domino, ſicut mons Sion, non commovetur in aeternum. Qui habitat in Hieruſalem, montes in circuitu ejus, & Dominus in circuitu populi ſui.

Eſt enim mons Sion civitati Hieruſalem imminens: eſt autem eadem Civitas ita poſita, ut circa ipſam plures ſint montes. Qui ergo confidit in Domino, illum profectum habebit, ut ſit ſicut mons Sion.

Non

Non enim Hierusalem ipsa sanctificationem habitantibus afferebat, ut habitatio ejus firmata esset æterna: cum exinde sacrilegia, cædes Prophetarum, judicium mortis in Deum, fuga Apostolorum, Crucis scandalum sit. Habitantes autem in eam quoties captivi? quoties peremti? Ad ultimum civitas eadem funditus diruta est. Hierusalem itaque eversa populi ejus extincti sunt: hodie in ea non Sacerdos, non Propheta, non princeps. Et quomodo habitatio ejus non commovebitur in æternum? & Dominus in circuitu populi ejus? Sed quia in hoc monte fructus Prophetiæ nullus est, quid in monte intelligi oporteat Esaias docet, montem Domini excelsum significans, ad quem gentes venturæ essent. *Ecce mitto in fundamenta Sion lapidem praclarum, electum, angularem, pretiosum; & qui credit in eum, non confundetur.* Hoc in loco fundamentum Christum significat; per quem beata illa Ecclesia intelligi videtur, quam Apostolus alio nomine Hierusalem nuncupat dicens: *Quæ nunc est Hierusalem serviens cum filiis suis:* ea autem, quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra. Habemus ergo montem Sion Domini, habemus & Civitatem Dei Hierusalem: & nomen montis interpretatio est speculatio. Sequamur ergo Apostolum, sequamur Evangelium, sequamur Prophetas. Confidamus in Domino, qui mons dictus est: habitemus nunc in Ecclesia Hierusalem, quæ non movetur in æternum.

Et Dominus in circuitu populi sui ex hoc, & usque in seculum. Hoc in loco *in circuitu populi* Evangelium significat. Namque cum ad Moysem Dominus dixisset: *Ecce Angelus meus antecedet te;* ille respondit: *Nisi tu mecum ambulas, ne me expellas hinc.* Bonum quidem præsidium Angeli, sed melius Domini: multis enim anima nostra postea laqueis appetitur, multis adversus nos armis dimicatur. Sciens ergo Dominus non adversus carnem, & sanguinem nobis pugnam esse,

sed

ſed adverſus mundi hujus poteſtatem, ait Evangélia conſummans: *Ecce ego vobiscum ſum omnibus diebus usque in conſummationem ſeculi.*

Qui non relinquit virgam peccatorum ſuper ſortem juſtorum, ut non extendant juſti in iniquitate manus ſuas.

In virga poteſtatem intelligi convenit. Virgam accepit Moyſes, qua poſſet facere ſigna: fuit & virga Aaron, fuit & virga Pharao, fuit & virga Nabuchodonoſor. Ergo in circuitu nos Deus cuſtodit; ne ſuper ſortem noſtram peccatorum virga derelinquatur. Veniunt quidem tribulationes, ſed non permanent: veniunt perſecutiones, ſed non perſiſtunt. Non enim ſuper ſortem noſtram peccatoris virga derelinquitur; Dominus namque in circuitu populi ſui eſt in æternum. Quam autem retributionem a Deo mereatur is, qui ab omni iniquitate manus ſuas abſtineat, inſequitur dicens:

Benefac Domine bonis & rectis corde.

Nam retributio ut bonis, ita & malis non deeſt; ſicut obſequitur:

Declinantes autem ad obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem. Qui enim operatur iniquitatem, legis alienus eſt: qui autem declinat ex lege, transgreſſor eſt legis. Ab his ergo mens noſtra alienanda eſt, ne adducatur homo cum operantibus iniquitatem. Qui enim iſta univerſa obſervaverit homo pacificus, non derelinquit ſuper ſe virgam peccatoris; ſed fide perfecta permaneat in æternum: & audiet pro meritis ſibi dici: *Pax ſuper Israel.* Ille eſt enim pax noſtra, qui fecit utraque unum, Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula.

EXPLICIT PSALMUS CXXIV.

PSAL-

PSALMUS CXXV.

Canticum graduum.

In convertendo Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes: Magnificavit Dominus facere nobiscum; sumus lætantes. Converte Domine captivitatem nostram, sicut torrens in austro. Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. Euntes ibant, & flebant mittentes semina sua. Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos.

TRACTATUS PSALMI.

1. Nisi essent in Psalmis quædam tales prophetiæ, ut in res atque homines eorum temporum, quibus scripta sunt, non convenirent; profecto auderent multi nihil in Psalmis spiritaliter dictum existimare, putarentque nos quasdam commentitias assertiones, & ementitias interpretationes inquirere, quibus videremur altius, nescio quid, ac profundius ceterorum sensu intellexisse: perinde quasi nos sensui nostro ea, quæ scripta sunt, coaptemus, & non magis ex his, quæ scripta sunt, sensum diligentis & sollicitæ intelligentiæ consequamur. Scriptura enim legis manet, atque est anteriorioribus, quam adesset Dominus, temporibus consummata a Prophetis, edita a Judæis, pertractata a regibus, suscepta a gentibus; sed intellecta & probata a Christianis.

2. Hoc forte insolens existimetur. Plane insolens est, si nobis hanc gloriam præsumimus, si tantum infirmitati nostræ licere volumus, ut tantis temporibus abstrusa, tantis humani generis obscura ætatibus, in quibus intelligendis frustra reges laboraverint, ipsi doctores & magistri legis erraverint, nos

stulti

ſtulti ſeculo, & purgamenta mundi, & deliramenta ſapientibus, eorum intelligentiam gloriemur. Sed tamen intelligimus, quia non mendax eſt, qui dixit: Petite, & dabitur vobis; quærite, & invenietis; pulſate, & aperietur vobis. Et ſcriptum eſt, quia, qui dixit: Quoniam oportebat impleri omnia, quæ ſcripta ſunt in lege Moyſi, & in Prophetis, & in Pſalmis de me, tunc aperuit ſenſum eorum, ut intelligerent Scripturas, & dixit illis: Quoniam ſic ſcriptum eſt: Chriſtum pati, & reſurgere ex mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum in omnes gentes. Non ergo ex nobis eſt, quod intelligimus; ſed ex eo, qui, quæ ignorabilia erant, fecit intelligi. Itaque ab eo ſperanda intelligentia eſt: qui & pulſantibus aperiet, & quærentibus demonſtrabit, & petentibus non negabit.

3. Nam quomodo intelligi poterit hic Pſalmus, qui a rerum geſtarum hiſtoria disſentit? Nusquam enim captivitas populi hujus usque ad David tempora ſcribitur: ſed longe poſtea, quam Salomon filius ejus regnum obtinuit, ſervivit captus Iſrael Aſſyriis, dehinc Juda Babyloniis. Quomodo ergo David in eodem Pſalmo tamquam captus orat? Aut quomodo averſa a ſe captivitate lætatur? dicens: *Deum avertit Dominus captivitatem Sion, facti ſumus tamquam conſolati. Tunc repletum eſt gaudio os noſtrum, & lingua noſtra exultatione. Tunc dicent inter gentes: Magnificavit Dominus facere cum illis,* Quamquam autem religioſum ſit exiſtimare, futuræ captivitatis demutationem ſecundum prophetiæ ſcientiam prænuntiatam fuiſſe; & ea, quæ indubitate eſſent gerenda, per fidem gerendorum commemoraſſe pro geſtis; tamen dictorum verborumque virtus ejus reditus gratulationem, qui poſt captivitatem Babyloniæ indultus eſt, nunc nos intelligere non patitur: cum præſertim eumdem reditum gravior poſtea ſit conſecuta captivitas, & indi-

gnum

gnum ſit Propheta, tamquam ignorantem, amoto omni captivitatis opprobrio gratulari, cum indemutabili rurſum opprobrio captivitas iterata ſucceſſerit. Eſt autem nunc omnis in Pſalmo, ſicuti ſingularum rerum expoſitione monſtrabimus, ex captivitate vitiorum in libertatem cognitionis Dei redeuntis animæ gratulatio.

4. Et quidem gravis eſt captivitas corporalis, quæ, jure libertatis amiſſo, victorum dominatui ſubditur. Et ſerviunt tum quidem corpora, ſed nequaquam capitur fidelis animæ libertas. Teſtes ſunt mihi tres pueri inter flammas cantantes: teſtis Daniel in fame leonum, Prophetæ prandio ſaturatus: teſtis Eleazar inter jura dominorum, patriis ſuis legibus liber: teſtes cum matre ſua Martyres ſeptem: Deo gratias inter nova mortis tormenta referentes. At vero quanto infelicior eſt animæ captivitas? Si eam avaritia ceperit, per corpus latrocinatur, ac graſſatur: ſi libido vicerit, communicat cum corpore ſervitutem: ſi luxus, ira, odium, temeritas, ebrietas, invidia ſubegerit; his imperantibus ſibi dominis & anima, & corpus in commune famulantur: atque ita captivitatem animæ, & corporis ſequitur mentis captivitas. Ceterum conditionem corporis religioſæ animæ generoſitas deſpicit. Officium quidem durum, tamen homini non omnino miſerabile, quia ſerviatur a ſervis: at vero animæ captivitas quam infelix eſt?

5. Avarus cariturus ſemetipſo, carere timet pecunia; negotioſus, triſtis, anxius, ſine requie ulla, damni metu ſemper detinetur; honeſtatis immemor, amicitiarum inobſervans, humanitatis fugax, religionem neſcit, bonitatem omnino odit. At vero cui libido domina eſt, in quo cœno dedecoris volutatur? Pendet ad occaſiones adulteriorum: anxius circa laſciviæ ſuæ furta, oculis, mente, corpore totus in ſcortis eſt. Videns quotidie, atque audiens humanas in

adulteros leges, adulterium in ipso foro cogitat; quod agit, timet, & quod timet, non fugit. Quid vero infelicius ebrietatis dominatu? ventri ultra capacitatem infundere, sensui rationem adimere, non loqui, non meminisse, non stare, & mortem quamdam naturæ incolumi imperare? Quam dedecorosus autem est furentium motus, temeritatis impetus, odiorum stimulus, livoris anxietas? Quanta ergo perturbatio eorum est, quanta calamitas, qui supra memoratis malis serviunt?

6. Verum si cognita sapientiæ doctrina, & Dei prædicatione, & remissione peccatorum, & resurrectione corporum, & æternitatis consortio, & regno cœlesti, a dominantibus superioribus de avaritia ad munificentiam transeamus, de libidinibus ad continentiam migremus, de ebrietate ad jejunia revertamur, de furore, temeritate, odio, livore ad placabilitatem, rationem, misericordiam, benignitatem evolemus: discentes hæc omnia a Lege & Prophetis, Evangeliis & Apostolis; & cantantes ex Lege: Dominus conterens bella: Dominus nomen est illi; cognoscentes a Propheta: Ego sum, qui feci cœlum & terram ex nihilo; credentes ab Evangelio: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum; pronuntiantes ab Apostolo: Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso constituta sunt omnia in cœlis, & in terra: & cum gentes conversionem nostram ex vitiis in virtutes, ex ignorantia Dei in confessionem ejus effectam admirabuntur; tunc Psalmi prophetiam a nobis intelligi posse testabimur, dicentes: *Dum avertit Dominus captivitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione. Tunc dicent inter gentes: Magnificavit Dominus facere cum illis.* Avertit enim Dominus captivitatem nostram per remissionem peccatorum. A dominatu enim vi-

tiorum

tiorum animam liberavit, anteriora delicta non reputans, & nos in vitam novam renovans, & in novum hominem transformans, constituens nos in corpore carnis suæ. Ipse est enim Ecclesia, per sacramentum corporis sui in se universam eam continens. Non erat Sion ante, quam liberaretur; sed Sion est, quæ liberata est. Nomen cum libertate convenit. Neque enim manentis, sed aversæ captivitatis hoc nomen est.

7. Quod vero ait: *Facti sumus sicut consolati*, meminit & Apostolus interim tamquam consolatum esse se, dicens: Miser ego homo, quis me liberabit a corpore mortis hujus? Et qui nunc pro parte scit, & pro parte prophetat, & qui scit repositam nobis esse Jerusalem in cœlo, & cum dicit: Dissolvi me melius est, & cum Christo manere. Sumus nunc quidem consolati; quia Dominus ait: Mittet vobis & alium consolatorem. Cum dicit: Alium, superesse se docet. Superest enim: exspectat namque omnis creatura revelationem filiorum Dei. Revelatio illa, consummata consolatio est. Ceterum tunc *tamquam* consolatio est; ipsa interim non carentes, licet sit consummationis suæ nobis residua perfectio.

8. Repletur etiam gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione: non enim sufficientia sunt ad referendas Deo laudes linguæ nostræ atque oris officia. Mutavimus crimina in innocentiam, vitia in virtutes, ignorantiam in cognitionem, interitum in immortalitatem: & hoc a Deo, gratiam faciente pœnitendorum, & novorum bonorum initia reddente. Quod enim optabilius nobis est tempus, quo adulterabamus, aut quo maluissemus virgines fuisse, quo ebrii eramus, aut quo jejuniis lætamur? quo pecuniæ serviebamus, aut quo pecunia nostra benignitatis est usus? quo dæmonia adorabamus, aut quo dæmoniis imperamus? quo placere seculo gestiebamus, aut quo seculum vin-

cimus? quo Deum nesciebamus, aut quo hæredes Deo præparamur?

9. Hanc spei nostræ fidem gentes contemplantes, dicunt: *Magnificavit Dominus facere cum illis.* Hanc in virtutes vitiorum demutationem contuentes, Dei in nos magnificentiam admirantur. Idipsum etiam ex sensu adeptæ hujus beatitudinis, nos quoque confitemur in oris gaudio, & linguæ exultatione: *Magnificavit Dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes.* Lætamur enim de profundo, ac miserabili cœno nunc ablutos nos fuisse, & novos ex omnibus vitæ anterioris vitiis constitisse.

10. Et quia Propheta futuræ spei gaudia loquebatur, licet secundum Scripturæ consuetudinem tamquam de præteritis gratularetur: tamen per consequentem precem non sui temporis res has esse declarat, dicens: *Converte, Domine, captivitatem nostram.* Si fuit tamquam consolatus, cum aversa est captivitas; quomodo nunc, ut a se avertatur, orat? Sed in superioribus propheticæ scientiæ fuit sermo, futurorum gaudia tamquam de præterito nuntiantis; nunc autem de avertendis communis est oratio, cui se Propheta, tametsi ipse non est captus, admisceat, tamquam adhuc in iisdem se esse cognoscat. Scriptum est enim: Justus in principio sermonis sui, ipse sibi accusator est; & rursum: Confitere primum peccata tua, ut justificeris; &: Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur. Scit quidem Propheta se liberum; sed quamquam captus Deo subditus est, sive per propriæ confessionis disciplinam: quia ubi peccati confessio est, ibi & justificatio a Deo est; quod in publicano & pharisæo Dominus testatus est, cum pharisæus justum se gloriatus est, publicanus vero pro peccatis orasset; ait enim: Amen dico vobis, quoniam magis justificatus est publicanus, quam pharisæus. Sive ergo ob id Propheta converti captivitatem in com-

mune precatur, seu quod populum omnem a peccatis captum sciebat; & sicut, cum Apostolo, membro uni corpus omne compatitur, ita & populo captivo a peccatis Propheta concaptus est.

11. Sed tamen orare pro captivitate sua bonum sibi esse demonstrat, dicens: *Qui seminat in lachrymis, in gaudio metet. Euntes ibant, & flebant mittentes semina sua. Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos.* Quis hic ad Judæos sermo est, ut eorum in hoc psalmo videatur prophetata captivitas? Quæ vero ad communem humani generis consuetudinem ratio est? Quis enim umquam serens flevit? Aut numquid hujus lamentabilis sationis Judæis usus ex lege est? Nequaquam igitur istud scriptum usquam aut gestum est: sed est prophetia superioribus dictis connexa. Duas autem esse sationes sanctus apostolus Paulus docuit, carnis & spiritus: demonstratis & enumeratis seminibus sationis utriusque, cum caro adulteria, veneficia, comessationes, ebrietatem, avaritiam, idololatriam, & cetera his similia sereret; spiritus vero pacem, gaudium, continentiam, charitatem, sobrietatem, mansuetudinem, & quæ sunt his consequentia, seminaret; & sata sua uno quoque messuro. Cum igitur optimum Deo sacrificium sit cor contribulatum; & beati sint lugentes, quoniam ipsi consolabuntur; & unusquisque, quæ severit, metet, operum suorum fructus in judicium tamquam manipulos laturus: seminandum nobis est cum confessione peccatorum, cum luctu corporalis infirmitatis, cum lamentatione ac dolore conscientiæ nostræ, quod nequaquam possimus digne Dei præcepta secundum propositum voluntatis explere. Tunc, quæ in lachrymis severimus, metemus in gaudio: euntesque flentes, cum exultatione veniemus, repleti fructibus nostris, & manipulis elaboratæ a nobis messis onerati, consolati per Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

ADMONITIO
IN QUINQUE TRACTATUS SUBSEQUENTES.

Tractatus proximus demto exordio, nec non quatuor ſubſequentes toti extant inter Sermones ſancti Zenonis Veronenſis nomine vulgatos: adeoque de eorum auctore nonnulli ambigunt, quos inter Theophilus Rainaudus Erotem. de bonis ac malis libris pag. 142. ait: *Explicatio Pſal. 127: qua apud ſanctum Hilarium legitur, Zenoni Veronenſi ab aliis adſcribitur*, ubi & alias quoque enarrationes non advertit utrique adſcriptas. Raphael Bagata Tractatus illos Zenoni ſatis aſſertos putat ex ſcripti codicis, quo uſus eſt, antiquitate. Ceterum ab aliis Sermonibus ſtilo eos diſcrepare non inficiatur. Neque nos negamus antiquam eſſe illam Zenonis Sermonum collectionem. Hanc in codice, quem Hincmarus Remenſis Epiſcopus bibliothecæ ſancti Remigii dono dedit, vidimus duos in libros diſtributam, quibus præmittitur: *Sermo venerabilis Coronati Notarii de vita ſancti Epiſcopi & Confeſſoris Zenonis*. Eo in Sermone prædicatur Zeno a matris utero ſanctificatus, ac poſtmodum Paſtor ordinatus in monaſterio degiſſe, donec Imperatoris Gallieni juſſu quæſitus, ut unicam filiam a dæmone liberaret, Veronam ingredeṙetur, ubi *non multo poſt receptus in pace eſt*, ac deinde *baſilica in honorem Dei, & ipſius ſancti Sacerdotis* haud procul a fluvio Atheſis, *ubi nunc ſanctum ipſius corpus requieſcit, conſtructa eſt*. Hunc Coronati Sermonem excipit hic titulus: *Tractatus ſancti Zenonis Veronenſis Epiſcopi*. Tum ſequitur index Tractatuum, qui, uti diximus, in duos libros, ac longe alio ordine, quam in Bibliotheca Patrum extant, diſtributi ſunt. His obiter animadverſis, difficile admodum non eſt demonſtrare, prædictos Tractatus non

ex

ex Zenonis Sermonibus inter Hilarii lucubrationes, ſed ex lucubrationibus Hilarii inter Sermones Zenonis fuiſſe immiſſos.

Ac primo quidem antiquitati codicis eos Zenoni adſcribentis opponimus Regium ac Miciacenſem Mſs. antiquitate non inferiores, qui eosdem Hilario Pictavenſi attribuunt. Deinde ſtili eorum a ceteris Zenonianis diſſimilitudo, cum Hilarianis autem ſimilitudo, de vero illorum parente nullum dubitandi locum permittit. Demum cum illi nullo veterum teſtimonio Zenoni aſſerantur, & contra primum ex iis atque ſecundum Hieronymus epiſt. 141. ad Marcellam, tertium vero atque quartum Hincmarus lib. de Prædeſt. c. 25. Hilario adſcribant, neſcio, an tuto liceat tantæ auctoritati non cedere.

Verum etiamſi tam gravia nobis deeſſent in gratiam Hilarii teſtimonia, in promtu eſſet idipſum ratione non minus certa atque evidenti evincere. Illi quippe in Cantica graduum Tractatus, quales apud Hilarium extant, ſpectari nequeunt velut disjuncta quædam Opuſcula minimeque inter ſe cohærentia, quæ & ab aliis diſtrahi, & Hilario adſui commode potuerint. Unum omnes conficiunt Opus præfatione connexum, quo maxime confutantur, qui iis Canticis captivitatem Babylonicam, & ab ea reditum prænuntiari aſſerebant; adeo, ut ſi quinque Zenoni, pariter & alii decem cum prologo ei haud dubie adjudicandi ſint. Jam vero illis ita Zenoni adjudicatis, eidem quoque adſcribenda erit Præfatio generalis in librum Pſalmorum, quam auctor horum Tractatuum prologi n. 6. ſuam agnoſcit. Erit proinde Zeno Tractatuum in Pſ. 118. auctor declarandus. Qui enim illos conſcripſit, prædictam Præfationem generalem non ſemel in iis memorat ut propriam. Hallucinatus eſt igitur Caſſiodorus, qui hanc Præfationem Hilarii nomine laudat. Erravit & Auguſtinus, qui Tractatus in Pſal. 118. to-

ties cum lib. de nat. & grat. tum contra Julian. non Zenoni, ſed Hilario attribuit. Erravit Hincmarus, errarunt & alii, quotquot Hilarii in Pſalmos teſtimonio ſe uti exiſtimarunt, cum Zenonis verba in medium proferrent. Æquius eſt, ut collectionem Sermonum illorum, qui Zenonis nomine circumferuntur, quamvis antiquam, Hilarii tamen ævo poſteriorem eſſe exiſtimemus. Aut ſi quis contendet illam ejus Zenonis eſſe, qui Gallieno imperante vixerit, certe concedat neceſſe eſt eam poſtmodum alienis opuſculis auctam, cum non Hilarii modo, ſed & Baſilii Tractatibus aliquot conſtare prudens quisque non negaturus ſit.

PSALMUS CXXVI.

Canticum graduum Salomonis.

Niſi Dominus ædificavit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam. Niſi Dominus cuſtodierit civitatem, in vanum vigilavit, qui cuſtodiet eam. In vanum eſt vobis ante lucem ſurgere: ſurgite, poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris. Cum dederit dilectis ſuis ſomnum, ecce hæreditas Domini filii, merces fructus ventris. Sicut ſagittæ in manu potentis, ita filii excuſſorum. Beatus vir, qui implevit deſiderium ſuum ex ipſis: non confundentur, cum loquentur inimicis ſuis in porta.

TRACTATUS PSALMI.

1. Ratio & temporum, & prophetiæ intentam adhiberi ad præſentem Pſalmum cognitionis poſtulat diligentiam: ne forte nos ad inanem intelligentiam abſoluta quædam verborum ſpecies, & ipſe ille geſtorum corporalium ordo ſollicitet: maxime cum plures, interiores cauſas doctrinæ propheticæ neſcientes,

ſen-

ſenſu Judaico præteritorum temporum prophetiam contineri in his graduum canticis opinentur; ut ea captivitas Jeruſalem prænuntiata ſit, quæ ſub Jeremiæ diebus acciderit, & ejusdem rurſus depulſæ captivitatis gratulatio prophetetur; ſitque eorum, quæ Pſalmis his enuntiantur, aut ſervitutis dolor, aut reditus lætitia. Non improbamus hunc ſenſum, neque eorum intelligentiam coarguimus. Dignum eſt enim, ut miſerabilem populi caſum, & impietatis ejus debitam pœnam, & poſt longæ ſervitutis ſufficientem peccatis gravibus ſatisfactionem, & miſericordem in eos Dei indulto reditu voluntatem, ſecundum providentiæ ſcientiam Prophetæ ſpiritus præloquatur.

2. Verum cum captivitatis illius reditum gravior ſit & irremiſſa captivitas conſecuta, & ædificationem civitatis receptæ miſerabilis maneat, & non demutanda vaſtatio, ſciantque & ſpiritalis reditus gloriam Israel reliquo reſervari, & cœleſtis ac ſanctæ Jeruſalem ædificationem usque ad beati ac dominici regni tempora comparari; maximeque cum ſpes illorum dierum atque res, omnium horum Pſalmorum virtutes & genera teſtentur: non intelligo, cur tantum de caducis ac demutabilibus malis, ac non etiam de æternis eſſe velint Prophetæ dolorem; & temporalium magis gaudiorum, & eorum, quæ graviſſimæ poſtea demutaturæ eſſent calamitates, potius quam indemutabilium, & æternorum intelligant demonſtratam eſſe lætitiam; cum magnificentiæ propheticæ magis dignum ſit, beata & æterna, & cœleſtia prædicaſſe. Quamquam igitur Pſalmi ſuperiores captivitatem non corporalem tantum, & terrenam, ſicuti libertatem non caducam, non præſentem, non ſecularem in ſe demonſtrati ſint continere: tamen etiam hic quoque Pſalmus nihil in ſe terrenum, nihil humile, nihil prætèritis temporibus conveniens intelligitur eſſe complexus: ſed ſecundum propheticam & evangelicam, &

apostolicam auctoritatem eas spes omnes prænuntiare, in quas se Patriarcharum desiderium, Sanctorum exspectatio, Apostolorum fides, Martyrum confessio, & omnium credentium cursus extendit, id est, in sancta tempora, in æternæ civitatis incolatum atque cœtum, in regni dominici beatitudinem, in spiritalis libertatis novam gloriam, in consortium divinæ æternitatis, & regni. Atque ut id absolutius intelligatur, ipsas illas verborum virtutes proprietatesque tractemus.

3. *Nisi Dominus ædificaverit sibi domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam. Nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilaverunt, qui custodiunt eam. In vanum est vobis diluculo surgere.* Volunt plures sanctum Salomonem, ædificationi civitatis & templi studentem, in eo ipso molitionis suæ tempore eversionem civitatis ac templi, quod conderet, prophetasse: quia & titulus antelatus auctorem eum Psalmi hujus esse demonstrêt. Magnis enim viribus, & totis regni sui opibus magnificum aliquid, & Deo dignum efficere tentabat. Nam ad centum quinquaginta millia virorum, sicuti scriptum est, in diversos ædificationis usus ac ministeria occupabantur. Et quamquam, instituta a se consuetudine, perfectis omnibus maxima custodia civitatis & templi sollicitudo esset adhibenda: tamen cum non ignoraret inanem tanti laboris operationem futuram, civitate eadem a Babyloniis ob peccata populi diruenda, ista dixisse: *Nisi Dominus ædificaverit sibi domum, in cassum laboraverunt ædificantes eam.* Putant autem prophetiam hanc consummatam in ea tempora fuisse, quibus post captivitatem populi Dario rege reditum impertiente, ædificata rursum per Zorobabel & Josedech civitas fuit.

4. Quorum inopem sensum ipsa illa posset consummatio ædificationis arguere. Nam per Aggæum Prophetam ita ad hos eosdem restauratores Jerusalem Dominus est loquutus: Adhuc semel, ego movebo

cœlum

cœlum & terram, & mare, & aridam; & ſubvertam ſedes regum. Pſalmi ergo virtus non in tempora tantum Salomonis, ſed etiam in Aggæi intelligenda eſt convenire. Ædificationis enim utriusque labor vanus eſt. Ædificata namque per Zorobabel civitas, ſolum hodie ex ſe conflagrationis ſuæ cinerem, & deformium ruinarum præbet fœditatem. Et has ſedes regum, quas ſe ædificatores regni æterni gloriam reſtaurare arbitrabantur, vaſtatio iterata ſubvertit, ſede adhuc etiam ceterorum ſubvertenda regnorum.

5. Bene autem inania humani operis Propheta eſſe opera prophetavit. Scit inutiles eſſe humanarum cuſtodiarum vigilias, ſcit in caſſum eſſe conſurgentium matutinas ſollicitudines. Civitas & a ſe inſtituta, & ab aliis reſtituta, jam nulla eſt: non profecit ædificatio vel prima, vel conſequens. Et recte ille ipſe evertendæ civitatis Propheta eſt, qui auctor fuerit exſtruendæ. A Deo ergo domus eſt ædificanda, quæ maneat: quia, niſi quæ a Domino ædificata ſit, non manebit. A Deo civitas eſt cuſtodienda, ne pereat: quia, niſi a Deo cuſtodita ſit civitas, diruetur. Et primum, quæ domus Dei ſit, intelligamus: per id cognoſci poſſit, quatenus ab eo ædificanda manſura ſit.

6. Domus eſt habitantis habitatio. Sermo enim divinus ſecundum intelligentiæ noſtræ conſuetudinem naturamque ſe temperat, communibus rerum vocabulis ad ſignificationem doctrinæ ſuæ, & inſtitutionis aptatis. Nobis enim, non ſibi loquitur; atque ideo noſtris utitur in loquendo. Conventus quidem eccleſiarum, ſive tum templi, quos ad ſecretam ſacramentorum religionem ædificiorum ſepta concludunt, conſuetudo noſtra vel domum Dei ſolita eſt nuncupare, vel templum. Scriptura quoque vel prophetica, vel apoſtolica ad demonſtrationem locorum his eſt uſa nominibus. Verum non hanc, quæ a nobis

ac

ac nobiscum ita nuncupatur, domum Dei esse ex ipsius dictis docemur. Ait enim: Cœlum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum: quam domum mihi ædificabitis, aut quis locus requietionis meæ? Nonne hæc omnia fecit manus mea? Non concluditur ergo ædificiorum domibus infinitus Deus, nec locis in aliquibus continetur virtus immensa, quæ omnia fecit; Apostolo idipsum ita testante: Deus, qui fecit mundum, & omnia, quæ in eo sunt: hic cum sit cœli & terræ Dominus, non in manu factis templis habitat.

7. Nulla ergo Deo requies est, & nulla habitatio? Et forte nequaquam creditur esse, qui nusquam est. Audiamus ergo ipsum de requie sua, & habitatione testantem; ait enim: Hæc requies mea in secula seculorum: hic habitabo, quoniam elegi eam. Elegit autem Sion: sed numquid eam, de qua præsens prophetiæ hujus querela est: *Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam?* Sion, in qua templum fuerat, eversa est: & ubi sedes Domini æterna, ubi requies sempiterna; quod habitabile templum? Nempe illud, de quo dictum est: Vos estis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis. Hæc domus, & hoc Dei templum est, doctrinis, & virtutibus Dei plenum, & sanctitate cordis divini capax incolatus, de quo idem hic Propheta ita testatus est: Sanctum templum tuum, mirabile in æquitate. Sanctitas, æquitas, continentia humana, Deo templum est.

8. Domus ergo hæc ædificanda per Deum est. Humanis enim operibus exstructa non permanet, nec doctrinis seculi instituta consistit, nec inanis laboris & sollicitudinis nostræ cura custodietur. Exstruenda aliter est, custodienda aliter est: non super terram, non super fluxam, & dilabentem arenam initianda; sed fundamentum ejus super Prophetas & Apostolos locandum est. Lapidibus vivis augenda est, angulari

lapide

lapide continenda, & mutuæ connexionis augmentis in virum consummatum, & in mensuram Christi corporis exstruenda, specie quoque ac decore gratiarum spiritalium adornanda. Hæc ita a Deo, id est, doctrinis ejus ædificanda, non concidet. Hujus domus ædificationem nunc Israel captivus post plenitudinem gentium consequetur. Hæc domus in domos plures diversis fidelium ædificationibus in unoquoque nostrum ad ornatum, & amplitudinem beatæ illius civitatis excrescet.

9. Cujus civitatis jam diu Dominus vigil custos est, cum Abraham peregrinum tuetur, cum immolandum Isaac reservat, cum Jacob servientem ditat, cum Ægypto Joseph venditum præficit, cum Moysen adversus Pharao confirmat, cum ducem bellis Jesum deligit, cum David omnibus periculis liberat, cum Salomonem dono sapientiæ muneratur, cum prophetis adest, cum Eliam rapit, cum Eliseum eligit, cum Danielem pascit, cum in camino pueros irrorat, cum tribus quartus assistit, cum gignendo se ex virgine Joseph per Angelum instruit, Mariam confirmat, Joannem præmittit: Apostolos eligit, Patrem precatur, dicens: Pater sancte, serva eos; cum essem cum his, custodiebam eos in nomine tuo: cum denique ipse ille post passionem æternæ in nos custodiæ suæ vigilias pollicetur, dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem seculi. Hæc civitatis illius beatæ, atque sanctæ æterna custodia est, quæ ex multis in unum convenientibus, & in unoquoque nostrum Deo civitas est. Est enim hæc sancti corporis, & fidelis animæ ei placita possessio.

10. Quam autem per Dominum ædificanda sit, ipse in Evangelio testatur, dicens: Amen dico vobis, non consummabitis civitates Israel, donec veniat filius hominis. Et hujus quidem temporis & ædificationis beatus Apostolus meminit, dicens: Cum

autem

autem intrarit plenitudo gentium, tum, quod reliquum est Israel, salvabitur. Hæ igitur civitates, *id est*, sancti cujusque corporis atque animæ Deo placitus incolatus & cœtus, hunc unum habent perfectæ hujus beatitudinis & ædificationis artificem. Ædificanda ergo per Dominum est hæc civitas, ut in augmentum consummationis suæ crescat. Non enim jam ædificatio cœpta perfectio est: sed per ædificationem perfectionis consummatio comparatur.

11. Ceterum in ædificandis his domibus corporum, & animarum civitatibus, humanæ artes vacant. Inanes enim sunt omnes philosophorum vigiliæ; & otiosæ sollicitudines, & frustratum in investigandis naturæ secretis, & perscrutandis mundi laboribus studium. Sed lapsuram cito domum operatio talis ædificat. Inanis quoque erit matutina eorum resurrectio: quæ quamquam omnibus, quæ in lucem venerint, sit constituta corporibus: tamen ea, quæ non fuerint ædificata per Dominum, nequaquam eam, quæ in Domino ex mortuis resurgente jam cœpta est, matutinæ resurrectionis gloriam consequentur. . .

12. Ac ne aliquam Psalmus opinionem intelligentiæ in se terrenæ, & corporalis admitteret, perfectionis istius tempus, & ædificandorum significationem ipso dictorum suorum ordine docet. Nam humanis ædificationibus, & terrenis custodiis, & matutinis eorum surrectionibus improbatis, ait: *Surgite, postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini filii, merces fructus ventris.* Nullus relictus est in his dictis ambigendi locus: intelligentiæ tantum fides necessaria est; rem enim verba eloquuntur. Nam prophetiæ veritatem gesta deinceps consummant: cognitionem vero gestorum doctrina evangelica, atque apostolica subministrat. Civitas ergo a Deo est ædificanda, quæ maneat; quia humana ædificatio infirma sit & caduca.

Ac

Ac ne lapides, cæmenta, ligna civitatem hanc esse existimaremus; quæ hæc esset, & quando esset perfecta civitas, docet dicens: *Surgite, postquam sederitis.* Sessio quiescentium requies est: a qua surgere jubentur, qui ad perfectam hanc civitatem sint comparandi.

13. Et qui tandem sunt isti, qui surgere, postquam sederint, jubentur? Nempe *qui manducatis panem doloris.* Panem doloris manducat, quisquis se hominem in vitiis natum ac vivere meminit. Cum enim voluntas nostra per Dei metum, & spem æternorum ad perfecta innocentiæ opera contendat; & contra naturalis quædam nos consuetudo vitiorum in ipsis illis, e quibus emergere nitimur, demoretur: vitæ dolorem per infirmitatem destitutæ voluntatis accipimus, secundum dictum Prophetæ: Qui apponit scientiam, apponit dolorem. Cum enim veritatis cognitio voluntatem nostram ad profectum consequendæ utilitatis instiget, & naturæ consuetudo voluntatem scientem se proficere oportere detineat; profectus scientiæ, profectus doloris est: cum in tantum se per naturam doleat detineri, in quantum naturam sibi per cognitionem intelligat relinquendam. Hinc ergo dolor vitæ est, hinc panis doloris est. Cujus vitæ, & doloris hic idem Propheta meminit, dicens: Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis lachrymarum in mensura. Tendendum autem est semper, non etiam desinendum: neque idcirco ad perfectum non contendendum, quia doleamus id, quo tenditur, non posse contingi. Sed in ipsa contendendi pertinacia dolendum est, non contingere nos posse, quo tendimus. Doloris hujus Dominus meminit, dicens: Beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur; beatitudinem consolationis ob luctum & dolorem non adeptæ consummationis impertiens.

14. Propheticam autem virtutem ipse ille dispositus in tempora verborum ordo servavit, dicens:

Sur-

Surgite, postquam sederitis. Quorum alterum in præsens est, id est, *surgite*, ne fides tamquam de incertis, & dubiis ambigeret: cum veluti præsentem efficientiam veritas propheticæ admonitionis afferret, & vivis nobis fiduciam spei non cunctantis insereret. Tempus autem hujus, quod præsens est, mandati distulit in futurum in eo, quod ait: *Cum sederitis.* In non ambigendis ergo mandatis præsentis est veritas; in consequendis autem exspectandi temporis dispensatio reservatur.

15. Ut autem, quando sibi surgendum esset, cum sederint, sciant, temporis ipsius demonstrata est plenitudo: *Cum dederit*, inquit, *dilectis suis somnum.* Mortem sanctorum Deus somnum frequentissime nuncupat: ut ad hunc eumdem David: Cum dormieris, & requieveris cum patribus tuis, tunc excitabo de semine tuo, qui mihi erit in filium, & ego ero ei in patrem; & Dominus de Lazaro: Lazarus dormit; & Apostolus de resurrecturis ait: Quoniam nos, qui vivimus, non præveniemus eos, qui dormierunt. Plenitudine itaque gentium post somnum mortis recepta, & Israel reliquo salvato, tunc post hanc sessionem, atque somnum, resurrectionis est tempus. Et quia dum temporum plenitudo concluditur, gentium quoque crediturarum, secundum Apostolum, consummabitur plenitudo; idcirco ait: *Cum dederit dilectis suis somnum;* hoc surgendi sedentium, quod & dandi dilectis somni tempus esse demonstrans, id est, omni plenitudine jam recepta.

16. Qui autem sint dormientes dilecti, & resurrecturi sedentes, continuo cum quadam significatione rei præsentis ostendit, dicens: *Ecce hæreditas Domini.* Sancti scilicet dormientes, & resurrecturi sedentes hæreditas Domini est: non ille carnalis Jacob, neque terrenus Israel, factus ex divisione gentium portio, & funiculus hæreditatis, secundum Moysen dicentem:

Cum

Cum divisisset Excelsus gentes secundum numerum angelorum Dei, & facta est portio Domini Jacob, funiculus hæreditatis Israel. Et quia jam hic Israel ob impietatem suam esse non meretur hæreditas; quæ hæreditas esset, ostendit, dicens: *Ecce hæreditas Domini filii, merces fructus ventris.* Ea ergo in filiis Domini hæreditas est, quam ex mercede fructus ventris acceperit. Non enim inanis hic fructus est, cum ex virginali ventre manens antea Deus nascitur. Nam merces ejus hæreditas est, & hæreditas filii sunt. Quotquot, inquit, eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri; & rursum: Filioli, adhuc pusillum vobiscum sum. Hi ergo filii hæreditas est, & hæc hæreditas *merces fructus ventris.* Est ergo Dominus fructus ventris, quem ex se in vitæ nostræ fructum pariens Virgo progenuit. Et hæc ejus merces est, qui ex Virgine nascendo fructum ventris esse voluit: ut ei gentes, quas in filios per fidem generaret, hæreditas sit. . .

17. Quod autem, quia fructus ventris effectus sit, hanc mercedem hæreditatis acceperit, Psalmus alius testatur, dicens: Posce a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ: testatur & Apostolus, dicens: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: sed se exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu repertus ut homo; humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod exaltavit illum Deus, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, & terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quoniam Dominus Jesus in gloria est Dei patris. Hæc ergo merces fructus ventris est, quæ donatur in nomine, quæ defertur in honore, quæ præstatur in gloria. Et hanc habet

retributionem ab immortali ejus natura humanæ infirmitatis suscepta nativitas: ut quia fructus ventris factus ipse est, merces quoque ejus gentium fiat hæreditas, & hæreditas ipsa sint filii.

18. Dehinc sequitur: *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum.* Sagittarum hic usus est, ut emissæ celeri volatu ferantur, & ad destinata quæque indeflexa linea dirigantur. Esse autem sagittas, quibus Dominus utatur, ita legimus, cum ait: Misit sagittas suas, & dissipavit eos. In Esaia quoque ita scriptum est, quod etiam de ipso Domino dictum esse possit intelligi: Et posuit me tamquam sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me, & dixit mihi: Magnum tibi est hoc vocari te puerum meum. Sunt ergo istiusmodi Dei sagittæ volatu citæ, ictu fideles: quas, quantùm ratio spiritalis demonstrat, significare doctrinas propheticas atque apostolicas, in quibus Dei verbum est, oportet intelligi, ubique missas; compungentes, arguentes, volantes.

19. Quamquam plurimis locis meminerimus esse & mortiferas, & letales sagittas, de quibus scribitur: Sagittas suas arsuris operatus est. Verum hic de ultricibus sagittis dici aliquid, intelligi non potest: quia nunc *sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum.* Pharao in mari rubro in interitum ob crimen impietatis excussus est. Excussum quoque apostolicis pedibus pulverem, scimus sententiam esse maledicti. Et quia sive Prophetæ ipsi, qui excussorum, id est, peccatorum & maledictorum filii, tamquam volantes & fideles sagittæ doctrinæ cœlestis emissi sunt: vel Apostoli ecclesiarumque doctores de excussis per impietatem suam in maledictum gentibus crediderunt: idcirco ait: *Tamquam sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum:* orbem terræ volatu peragrantes, infidelia corda doctrinæ telo vulnerantes, & peccatorum omnium incentiva salutari jaculo pungentes.

20. At-

20. Atque ut id ex his dictum intelligi posset, quos Deus de excussorum filiis ad doctrinam salutis modo emitteret sagittarum, id consecutum in dictis est: *Beatus vir, qui implevit desiderium suum ex ipsis; non confundentur, cum loquentur inimicis suis in porta.* Beatus ergo ille est, qui ex ipsis desiderium suum potuerit implere, id est, vel de sagittis, vel de filiis excussorum; desiderabilibus se scilicet doctrinæ verbis replere, & de prædicatis fructibus futurorum bonorum, exspectatisque satiare. Atque ut hos ex Dei doctrina ædificatores esse illius, quam superius memoravit, civitatis ostenderet; idcirco ita clausit: *Ex ipsis non confundentur, cum loquentur inimicis suis in porta.* Quod ait, *ex ipsis*, sive ad beatum virum pertinet, qui desiderium suum implevit ex ipsis: vel ipsis filiis excussorum erit proprium, quia ex ipsis non confundantur, cum in porta inimicis suis loquantur.

21. Neque ambiguum est, qui in porta loquentur ædificatæ per prædicationem suam a Domino civitatis, Meminimus autem Psalmo altero dictum: Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudes tuas in portis filiæ Sion. Et hic quidem plures portæ sunt, in quibus Propheta a portis mortis exaltatus omnes Dei laudes prædicat: sed scimus unam esse portam regiam, dominicam, cœlestem, de qua dictum est: Hæc est porta Domini, justi intrabunt per eam. Et cum non confundentur hi excussorum filii in porta inimicis suis loquentes; necesse est, ut his inimicis suis loquentes non confundantur, qui cum justis non merebuntur intrare; exprobrantes illis impietatem in Deum, inobedientiam in prædicantes, infidelitatem in æterna promissa, odia in innocentes, & in ipsa Ecclesiæ membra sævitiam: ipsi confidentes, & nulla fidei suæ ac religionis ambiguitate trepidantes, sed hos inimicos suos ab ejus aditu ingressuque prohibentes, qui ait: Nemo vadit ad Patrem,

nisi per me, Dominus noster Jesus Christus; qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS CXXVII.

Canticum graduum.

Beati omnes, qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus. Labores fructuum tuorum manducabis: beatus es, & bene tibi erit. Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filii tui sicut novellæ olivarum in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum. Benedicat te Dominus ex Sion: & videas, quæ sunt bona Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ. Et videas filios filiorum tuorum: pax super Israel.

TRACTATUS PSALMI.

1. Quotienscumque de timore Domini in Scripturis est sermo, animadvertendum est, numquam eum solitarium relinqui, tamquam sufficientem nobis ad consummationem fidei: sed subjici multa, aut anteferri, ex quibus timoris Domini ratio & perfectio intelligatur: ut cognoscimus ex eo, quod per Salomonem in procemiis dictum est: Si enim sapientiam invoces, & intellectui des vocem tuam, & exquiras eam tamquam argentum, & tamquam thesauros investiges eam, tunc intelliges timorem Domini. Videmus enim, quantis usque ad timorem Domini gradibus perventum sit. Ante enim invocanda sapientia est, & omne legendi officium intellectui est deputandum, & exquirenda, ac pervestiganda sapientia: & tunc timor Domini intelligendus. Sed quantum ad communem humanæ opinionis pertinet sensum, non ita de timore sentitur. Timor est enim humanæ imbecillitatis trepidatio, metuentis id perpeti, quod sibi nolit

nolit accidere. Exiſtit autem, & commovetur in nobis de reatus conſcientia, de jure potioris, de impetu fortioris, de ægritudinis caſu, de feræ occurſu, & de omnis mali paſſione. Hic ergo timor non docetur; ſed ex natura infirmitatis occurrit. Neque quid timendum ſit, diſcimus; ſed terrorem ſuum ipſa illa nobis injiciunt, quæ timentur.

2. At vero de timore Domini ita ſcriptum eſt: Venite filii, audite me, timorem Domini docebo vos. Diſcendus ergo Dei timor eſt, quia docetur. Non enim in terrore, ſed in ratione doctrinæ eſt: neque ex trepidatione naturæ, ſed præceptorum obſervantia, & operibus vitæ innocentis, & cognitione veritatis ineundus eſt. Nam ſi idcirco Deus timendus eſt, quia plura fulminibus arſerint, tonitru proſtrata ſint, terræ nunc motu conciderint, nunc hiatu recepta ſint; nullum fidei meritum in timore eſt, qui ex terrore accidentium commovetur. NOBIS autem TIMOR DEI OMNIS IN AMORE EST: metum ejus dilectio perfecta conſummat. DILECTIONIS autem noſtræ in eum hoc proprium officium eſt parere monitis, ſtatutis obtemperare, pollicitis confidere. Audiamus ergo Scripturam dicentem: Et nunc Iſrael, quid Dominus Deus tuus poſtulat a te, niſi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in omnibus viis ejus, & diligas eum, & cuſtodias præcepta ejus ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, ut bene ſit tibi? Quibus dictis convenientia & congrua Propheta in exordio Pſalmi locutus eſt, dicens: *Beati omnes, qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus:* oſtendens non ex trepidatione noſtra, quia hæc timoris auctor eſt in ceteris; neque ex terrore ejus, qui terribilis ſit, beatos eſſe, qui timeant; ſed ex eo, quod in viis Dei incedant. Timor enim, ut diximus, non in metu, ſed in obedientia eſt: & timoris teſtimonium eſt obſequela. Ceterum ſi quis timeat, neque pareat;

erit quidem timens ex trepidatione naturæ, sed non erit beatus ex timoris officiis.

3. Multæ ſunt autem viæ Domini; cum ipſe tamen via ſit. Sed cum de ſe loquitur, viam ipſe ſe nuncupat, & rationem, cur ſe viam nuncupaſſet, oſtendit dicens: Nemo enim poteſt ad Patrem venire, niſi per me. Verum cum de Prophetis ac ſcriptis eorum, quibus ad Chriſtum pergitur, ſermo eſt; tunc viæ plures ſunt in unam viam undique congruentes: quod utrumque eodem per Jeremiam prophetam loco ſignificatum eſt dicentem: State in viis Domini, & interrogate ſemitas Dei æternales: & videte, quæ eſt via bona, & ambulate in ea. Multæ itaque viæ interrogandæ ſunt, & in multis inſiſtendum eſt; ut unam, quæ bona eſt, inveniamus, per multorum ſcilicet doctrinam, viam unam vitæ æternæ reperturi. Viæ enim in Lege, viæ in Prophetis, viæ in Evangeliis, viæ in Apoſtolis ſunt: viæ quoque in diverſis præceptorum operibus ſunt, in quibus per timorem Dei ambulantes beati ſunt, quibus dicitur.

4. *Labores fructuum tuorum manducabis.* Sermo ad plures cœptus, ad unum refertur, docens nos omnes, qui in Chriſto crediderimus, unum eſſe: Apoſtolo ita confirmante: Omnes enim vos unum eſtis in Chriſto Jeſu: Sive ergo ad unum, ſive ad plures loquatur; in uno id erit ſignificantiæ, quod in pluribus.

5. Eſt autem contuendum, propheticum hunc ſermonem ab uſu communis opinionis diſcrepare. In hac enim vitæ converſatione, qui manducant, laborum ſuorum fructus manducant, ex proventibus elaborati operis ſumentes. At vero Propheta ait labores fructuum manducandos. Non conſequitur ſenſus humanus dicti hujus intelligentiam. Ex laboribus enim fructus eſt, non ex fructibus labor. Deinde labor miniſterium corporis eſt: fructus vero merces laboris.

boris. Ministerium autem corporis incorporale est, licet corpore fit. Nihil vero edere, nisi quod corporale est, possumus.

6. Sed Propheta nihil de terrenis & præsentibus tractat: de beatitudine enim timentium Dominum, & in viis ejus ambulantium ei sermo est. Qui enim in viis Domini ambulabunt, illi labores fructuum suorum manducabunt. Non enim hic manducatio corporalis est; quia neque id, quod manducandum est, corporale sit. Sed habemus hic cibum spiritalem, animam nostram in vitam alentem, bona scilicet opera, bonitatis, castitatis, misericordiæ, patientiæ, tranquillitatis, in quibus nobis contra corporum nostrorum vitia laborandum est. Horum laborum fructus in æternitate est: sed labor hic æternorum fructuum ante comedendus est, eoque in vita hac corporali anima nostra alenda est, per cibum horum laborum obtinentes panem vivum, panem cœlestem, ab eo, qui dixit: Ego sum panis vivus de cœlo: quem qui indigne secundum mandatum Apostoli acceperit, judicium sibi acquirit. Hi sunt ergo labores fructuum manducandi, eorum scilicet fructuum, qui in cœlis metentur. Nunc dum in terra sumus, opera sumenda sunt. Hæc enim nunc animam saturant, hæc in cœlum suis fructibus prosequentur. Denique sequenti versu utriusque hujus temporis beatitudinem Propheta demonstrat, dicens: *Beatus es, & bene tibi erit.* Quorum alterum in præsens obtinetur, quod *beatus es:* quod vero *bene tibi erit*, repositum est in futurum, quia interim labor futurorum fructuum manducetur.

7. *Uxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Filii tui sicut novella olivarum in circuitu mensæ tuæ. Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum.* Multis forte sermo iste in præsentis benedictionis gaudium aptus videbitur: ut ex misericordia Dei suppetat pacifica, & utilis in domo conjugis salus, &

dulcissimus circum convivium cœtus filiorum. Sed si hæc perfecte bona fuissent, quæ cum sint bona, non tamen cœlestia bona sunt; tamen si in his beatitudo timoris Dei constitisset, obtinuisset utique princeps fidei & timoris Dei Abraham, cui uxor diu sterilis; bis abrepta est; filius ex promissione unus offerri in hostiam jussus, & sacrificio admotus intulit orbitatis dolorem. Ipsi deinde Isaac duo filii diffidentes, & usque ad odium mortis inimici. Jacob autem ignoratæ uxoris inopinatus maritus, & ad nuptias alias falso coactus, & viventis funus parricidali fratrum mendacio plangens, caruit timentium Deum benedictionibus. Et apud quos, & a quibus fides est, apud eos fidei sanctificatio non reperietur. Quantos autem peccatorum videmus florere domo, conjuge, liberis? Jam vero benedictionibus Dei privabitur felix illa & beata virginitas, causam sibi beatitudinis non relinquens: & ubi illud erit Pauli: Vellem autem omnes homines esse sicuti & me. Et nescio, quomodo Propheta perfectam eam beatitudinem constituerit, quæ negata sanctis est, peccatoribus usitata, non speranda virginibus sit.

8. Ergo quia secundum humanam intelligentiam, propriam, & perfectam beatitudinem dicti hujus sermo non explicat, erigendæ sunt in spiritalem doctrinam mentes, atque aures. Lex enim omnis secundum Apostolum spiritalis est: & ipse non humilem, nec terrenam beatitudinem, sed spiritalem secutus est, dicens: Benedictus pater Domini nostri Jesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus. Cum itaque in spiritalibus, & cœlestibus benedici se ostendat, perfecta illa sanctorum beatitudo non in his terrenis, & corporeis esse speranda est: sed potius intelligendum est, per corporalium, & terrenorum nuncupationem, cœlestium bonorum esse intelligentiam consequendam. Numquid cum Domi-

nus

nus secundum Evangelia sponsus est, & secundum Joannem habet sponsam, de sponsis terrenis, & corporalibus significari existimandum est? Non utique: sed per hanc sermonis consuetudinem docemur eum esse, qui promissus sit gentibus, cuique a Patre Ecclesiæ hæreditas, per adoptionem corporis, quod ex virgine præsumturus esset, desponsa sit.

9. Ut autem nunc cognoscamus, quid sub uxoris nuncupatione intelligi oporteat, contuendum est, quid & alibi sub hoc eodem uxoris nomine tractetur. Salomon itaque ait: Quæsivi sapientiam sponsam adducere mihi ipsi. Et quia, qui sponsam requirit, divitem quærit; hujus sponsæ suæ opes memorat, dicens: Honestatem glorificat, convictum Dei habens, & omnium Dominus dilexit eam, & si multam quis cognitionem desiderat, novit, & quæ a principio sunt, & quæ futura sunt, conspicit. Et item: Uxorem virilem quis inveniet: pretiosior est autem lapidibus multi pretii istiusmodi. Et hæc in proverbiis dicta sunt: quia proverbium non hoc, quod verbis sonat, explicat, sed dictorum virtutem ex usu verborum communium nuntiat. Docet autem Dominus in Evangeliis, quid proverbia intelligenda sint, dicens: Veniet hora, ut jam non in proverbiis loquar vobis, sed palam de Patre annuntiem vobis. Ergo secundum proverbiorum rationem uxorem virilem nosse debemus, eam nempe, quam sibi Salomon sponsam optavit assumere; de qua & rursum ait: Judicavi igitur hanc adducere ad convivendum mecum, & amator factus sum pulchritudinis ejus. Hæc igitur tamquam uxor assumta sapientia virilis est, perficiens omnia, & sibi subdens, & in labore utilium operum valida. Ipsa Deo placita, & per doctrinam ejus digna & præteritorum scientia, & futurorum cognitione perrecta.

10. Hæc timentis Deum uxor totis domus suæ lateribus diffusa, fecundæ vitis modo, se per omnia

operum nostrorum latera extendit. Dominum autem non ambigitur hoc animæ nostræ esse domicilium, quod sibi unusquisque, per timorem Dei & vias ejus ineundo, ad habitationem Sapientiæ emundat. Ex hac igitur filii qui erunt, tamquam novella olivarum in circuitu mensæ nostræ erunt. Non in circuitu convivii futuros ait esse, sed *mensæ*. Mensa enim Domini est, ex qua cibum sumimus, panis scilicet vivi: cujus hæc virtus est, ut ipse vivens eos, qui se quoque accipiant, vivificet. Est & mensa lectionum dominicarum, in qua spiritalis doctrinæ cibo alimur. Sed qui doctrinam Dei consectantur, (de qua in Psalmo alio scriptum est: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in retributiônem, & in scandalum; in captionem enim illis, & in scandalum omnis intellectæ ipsius prophetiæ lectio proficit:) sed qui doctrinam Dei consectantur, nisi in operum bonorum ministerio versentur, mensæ illius cibo non proficient. Nam sicut ex conjuge liberi, ita ex sapientia bonæ voluntatis opera procreantur. Hæc igitur tamquam novella olivarum mensam nostram circumibunt, id est, doctrinæ nostræ cognitionem optimorum quasi ramorum fructibus obumbrabunt. Servavit autem etiam hanc Propheta rationem, ut neophytam olivam diceret, id est, nuper plantatam: quia per sapientiam, tamquam conjugem assumtam, cujus filii sunt opera fidelia, hæc eadem in hac terra nostri corporis plantatur. Hæc igitur uxor est modo vitis abundantis in domus nostræ lateribus diffusa: hi filii, id est, ex tali conjuge opera procreata, tamquam plantatæ olivæ in mensæ nostræ circuitu assistent. Et quia hæc timentium Deum beatitudo est; Propheta subjecit: *Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum.*

11. Jungitur ad timentis meritum etiam Prophetæ votum dicentis: *Benedicat te Dominus ex Sion, &* *vide-*

videas, quæ sunt bona Jerusalem. De Jerusalem & Sion jam in superioribus Psalmis frequenter sumus locuti: ex quibus, vel in quibus bonorum omnium consummatio speranda est. Nunc enim quamvis bonis cœlestibus perfruamur, tamen majora nobis in Sion & Jerusalem temporibus spe reservantur. Hoc enim seculum promissorum bonorum capax non est. Væ enim nunc mundo a scandalis, in quo & zizania diabolus superserit, in quo regio est corruptionis, & locus iniquitatis, & convallis plorationis, in quo mundipotentes sunt harum tenebrarum. Sed habemus interim promissorum nobis bonorum lumen, in quo tamquam per speculum & in ænigmate felicium rerum imaginem contuemur: tunc facie ad faciem visuri, non interposita obscuritatis nube, aut speculi æmulante splendore, sed vera & conspicabili beatitudinis nostræ contemplatione lætabimur, operum nostrorum fructus contuentes, & mercedem vitæ innocentis videntes. Nam ut opera ex sapientia gignuntur, ita ex operibus retributio nascitur. Est ergo sapientia innocentiæ mater: & rursum innocentia fructus retributionis parit. Hos ergo consequemur diabolo contrito, aculeo mortis retuso, & omni principe ac potestate hujus seculi exemto, cum jam pax in nobis sit hoste victo & peremto: quod Propheta Psalmi ipsius conclusione testatur, dicens: *Benedicat te Dominus ex Sion, & videas bona Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ, & videas filios filiorum tuorum, & videas pacem super Israel.* Speremus ergo bona Jerusalem cœlestis, & Sion, montis, & pacis Israel: quia locus Domini in pace est, in Domino nostro Jesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSAL-

PSALMUS CXXVIII.

Canticum graduum.

Sæpe impugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Israel. Sæpe impugnaverunt me a juventute mea: etenim non poterant mihi. Super dorsum meum fabricaverunt peccatores: prolongaverunt iniquitatem suam. Dominus justus concidat cervices eorum: confundantur & revereantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion. Fiant sicut fœnum ædificiorum, quod, priusquam evellatur, arescet: de quo non implebit manum suam, qui metet, & sinum suum, qui manipulos colliget. Et non dixerunt, qui præteribant: Benedictio Domini super vos, benedicamus vos in nomine Domini.

TRACTATUS PSALMI.

1. Instituimur dictis propheticis ad tolerantiam præsentium passionum: & naturæ nostræ infirmitas adversus seculi injurias semper impatiens, suscipit patientiæ doctrinam ab eo, qui in præsenti Psalmo ait: *Sæpe impugnaverunt me a juventute mea.* Non otiosa ætas religiosi viri est, neque quietam exigit vitam. Impugnatur jam ab ipsis, juventutis suæ annis, & impugnatur *sæpe.* Non novella itaque, neque rara impugnantium odia sunt; sed ea sæpe etiam ab ipsis initiis ætatis infesta sunt. Et idcirco hæc sunt, quæ fidem probant, quæ patientiam testantur, quæ invictæ virtutis coronam merentur. Novit beatus apostolus Paulus hanc longi prœlii coronam, dicens: Nemo coronatur, nisi qui legitime certaverit. Certamen tantum non sufficit ad coronam: legitime certandum est, id est, omnia passionum bella peragenda sunt; non sufficit semel neque unius certaminis bello militasse. Et audiamus hoc ipsum legitimum certamen, cum dicit

cit de se: In laboribus copiosius, in plagis abundantius, in custodiis eminentius, in mortibus frequenter: a Judæis quinquies quadraginta una minus accepi, ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragavi, noctem & diem in profundo feci. Merito iste tot, & tantis prœliis perfunctus dicere ausus est: De cetero jam superest mihi corona justitiæ: quia nemo, nisi qui legitime certaverit, coronatur.

2. Huic etiam vox hæc prophetica competit: *Sæpe impugnaverunt me a juventute mea.* Confidentiæ maximæ gratulatio est, tantorum & tam numerosorum bellorum recordari: sed nunc tacito impugnantium nomine, impugnatio sola memoratur. Et causa noscenda est, cur auctores impugnationis silentur. Omnes humanæ injuriæ, quæ religiosis viris inferuntur, non eosdem habent auctores, quos habent ministros. Executio quidem hominum est: sed diaboli instinctus est. Et hujus nobis intelligentiæ Apostolus auctor est, dicens: Non enim nobis certamen est adversus carnem & sanguinem, sed adversus potestates mundi hujus potentes harum tenebrarum, spiritalis nequitiæ in cœlestibus; & rursum: Secundum principem aeris hujus, spiritus qui nunc operatur in filiis inobedientiæ. Operantur ergo hæ spiritales nequitiæ in his, qui inobedientes Dei legi sunt, quos voluntatis suæ tamquam operarios eligunt, in res suas alienæ intercessionis ministerio usuri.

3. Neque solum id ex Apostoli dictis intelligimus, sed etiam ex libro Job docemur. Cum enim diabolus potestatem tentandi Job postulasset, per direptionem substantiæ ejus primum desæviturus, homines ad pastorum cædem, & ad direptionem pecudum excitavit, eosque in hanc voluntatem latrocinii accendit. Egit ergo, quod volebat, per humanæ operationis officium. Judas quoque in passione Domini ministerium diaboli fuit, & per eum effectum volun-

voluntatis propriæ est executus, Evangelista testante ita: Intravit, inquit, satanas in Judam, qui cognominatur Scariotha.

4. In omni igitur, quam perpetimur, injuria, alterius opus, alterius instinctus est: & non sibi efficit, quisquis aliquid per turbulentæ voluntatis impetum gerit. Non ergo his irascendum est, a quibus aliqua perpetimur, sed quotiens per contumelias ad iracundiam provocamur, quotiens per convicia ad lites excitamur, quotiens ad dolorem, ac impiam damni querelam per rapinas, & furta compellimur, aut in corporis voluptates blandæ adhortationis sollicitamur instinctu, agnoscendus est hostis ille, per quem hæc operum ac dictorum incentiva præbentur. Neque irascendum est hominibus alienæ instigationis operariis: sed potius in his detestandi officii intercessio fœda miseranda est, quod sint vasa diaboli, satanæ ministerium, & latrocinantium tela, & alienæ malitiæ, ac nequitiæ portitores: Ob hanc ergo cognitionem Propheta sine distinctione nominis tantum impugnantium meminit, de his atque illis indiscrete locutus: quia per homines in se id, quod spiritalium nequitiarum est, gerebatur.

5. Cœpit itaque tamquam ex persona sua Propheta: sed quid a nobis dici oporteret, quodam ipse confessionis exemplo ante præloquitur. Talis enim ordo dictorum est: *Sæpe impugnaverunt me a juventute mea, dicat nunc Israel.* Ante ergo docetur Israel, quod dicere debeat: tum deinde tamquam doctus, & exemplo propheticæ confessionis imbutus Israel ipse jam loquitur: *Sæpe impugnaverunt me a juventute mea: etenim non poterant mihi.* Talis religiosorum debet esse confessio. Et hæc vera fidei probatio est, ut, qui sæpe & a juventute impugnant, numquam tamen eorum, quos & sæpe, & pridem impugnaverint, præpotentes sint. Adversus autem validiores & longum,

&

& frequens est prœlium: & idcirco inimicæ spiritalesque virtutes firmos fide, & timore Dei viros & diu, & sæpe pertentant: quia iterari necesse est, quod & diu geritur, & numquam obtinetur. Maneamus ergo, ut sæpe impugnemur; & sæpe impugnati habeamus hanc gloriam, ne aliquando cedamus; & HINC sit impugnationis nostræ assiduitas, quia non sit impugnantium præpotens fortitudo.

6. Mos autem est eorum, qui nequaquam longis, atque assiduis prœliis prævalent, ut victorem exercitum, & firmis agminibus incedentem a tergo adeant, & dorso, sicubi jam prætereat, insidias machinentur, illic dolos fabricentur, illic omnia insidiarum artificia exerceant. Ita & peccatores, tentatos in cassum fideles viros euntes jam in veritatis via dorso adeunt, dorso insidiantur, dorso dolos concinnant. Et idcirco ait: *Supra dorsum meum fabricabant peccatores.* Currit Apostolus, ea, quæ retro sunt, obliviscens, seque in ea, quæ priora sunt, extendens. Lex ad fideles ita locuta est: Persequentur te inimici tui, & non comprehendent. Non comprehendisse autem eos docet, cum ait, *fabricabant*, indefiniti enim temporis significatio est. Fabricabant enim semper, numquam fabricationis suæ effectum consequentes, indefesso fidei cursu eo, cui quotidie supra dorsum fabricabantur bella, currente.

7. Atque hanc pertinacem infestantium iniquitatem sequens versus absolvit: *Prolongaverunt iniquitatem suam.* Esaiæ prophetia est, dicentis: Væ, qui trahunt peccata sua tamquam funem longum. Non desinunt enim peccatis peccata connectere, & tamquam funem longum ea implexa semper extendere. Sancto enim currente, & peccatoribus in dorsum fabricantibus, cum huic ad destinatum currendi, illis semper fabricandi modus nullus sit; fit peccatorum prolixa series, & multiplex longitudo.

8. Sed

8. Sed quid tandem hanc iniquitatum longitudinem maneat, noſcendum eſt. Sequitur enim: *Dominus juſtus concidet cervices peccatorum.* Juſtus Dominus, patiens ſcilicet in ultionem, diſſimulator ad pœnitentiæ tempus, non inter exordia humanæ iniquitatis promtus ad pœnam, ſed deſinendi a criminibus ſeram licet voluntatem peccatoris exſpectans, tum cervices concidet, cum ſine aliquo deſinendi modo fabricatur, cum in longum peccata tenduntur, cum jam omne patientis miſericordiæ tempus excluſum eſt. Exprobrari autem ſemper contumacibus legis meminimus, quod dura cervice ſint: cum cervicoſum populum eſſe Moyſes ad Deum arguit; cum Propheta filiabus Sion exprobrat, quod alta cervice incedant; cervice ſcilicet judum dedignante, operibus fidei inſolente, patientia Dei ad producendam peccatorum longitudinem abutente. Submittenda autem cervix eſt jugo ſuavi, ad quod Dominus invitat, dicens: Tollite jugum meum ſuper vos, & diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde. Non concidenda cervix eſt, huic ſe jugo ſubdens. Eſt enim hoc humilitatis, & manſuetudinis jugum, non ſemper impugnans, non in dorſo ſabricans, non peccata prolongans, ſed humilitate & patientia cervicem ſubditam fovens, ſuperba illa inſolentique cervice juſti judicii concidenda decreto.

9. Dehinc ſequitur: *Confundantur, & revertantur retrorſum omnes, qui oderunt Sion.* Frequenter admonuimus, Sion montem eſſe Jeruſalem proximum. Sed cum rex Sion, cum filia Sion, cum portæ Sion a Prophetis nuncupantur: primum ipſo nomine intelligi oportet aliud ſub Sion ſignificatione monſtrari. Sion enim ſpeculationis interpretatio eſt: quod enim nobiscum ſpeculatio, id hebraice Sion dicitur. Tum deinde dicti Apoſtolici meminiſſe nos convenit, ad montem Sion & Jeruſalem cœleſtem acceſſiſſe nos, in Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum credentes: in cujus

jus glorificato corpore, quod in cœleſtem gloriam transformatum eſt, ſpei noſtræ honorem ſpeculamur, humilitatis noſtræ corpore in gloriam corporis ſui conformando. Eccleſiam autem eſſe corpus Chriſti, cujus invicem membra ſumus: Apoſtolus teſtis eſt, quæ ipſa ſit Sion mons Domini, regis filia, civitas ſancta vivis lapidibus in fundamento Prophetarum & Apoſtolorum ædificata. Hanc ergo Sion quisquis odit, odit eum, cujus & corpus eſt: eſt enim ſpeciale adverſus fideles infidelium odium. Confundendi ergo erunt, qui Sion oderunt, retrorſum revertentur, non in cœleſtia currentes, neque ad futura tendentes, ſed ad terrena ſua, & originalia revertentes; pudorem iniquitatis, & infidelitatis ſuæ judicii tempore ſentientes, & in pœnalem corporum ſenſum amiſſa reſurrectionis demutatione redeuntes.

10. Idipſum autem Pſalmi conſequentia docent: *Fiant ſicut fœnum ædificiorum, quod; priusquam evellatur, aruit: de quo non implebit manum ſuam, qui metet, & ſinum ſuum, qui manipulos colliget. Et non dixerunt, qui præteribant: Benedictio Domini ſuper vos.* Nullum, ut arbitror, ſecundum corporalem intelligentiam ædificiorum fœnum eſt: eſt autem agri, ejusdemque fructuoſiſſimi. Ergo nihil hic ſecundum aurium ſenſum tractandum, atque opinandum eſt. Sunt autem ſecundum Scripturæ auctoritatem ædificia firma, ſunt & infirma. Firma ſunt, quæ fundamentis fidelibus ſupra petram jacta, fluviis, ventis, inundationibus non moventur. Sunt & infirma, quæ arenoſo ædificata fundamine, cum tempeſtates ortæ erunt, efficiunt ingentem ruinam. Sunt & ſationes duæ ſecundum Apoſtolum, ſpiritus, atque carnis: & qui ſpiritalia ſerit, ſpiritalia metet; & qui carnalia ſerit, carnalia metet. Ergo qui ſæpe & pridem impugnabant, qui ſuper dorſum fabricabant, qui prolongaverunt iniquitates, quorum concidentur cervices, qui ode-

runt Sion, hi ſicut fœnum ædificiorum erunt inutiles, & corporeæ hujus præſentisque vitæ fructum caſſum inanemque referentes. Ædificia enim, atque tecta ſecundum evangelicam comparationem humana ſunt corpora aut fide firma, aut infidelitate ruitura. Ab hoc etiam ædificii tecto inſtante perſecutione Dominus unumquemque vetuit deſcendere, dicens: Et qui ſuper tectum eſt, non deſcendat tollere de domo aliquid. Certe in perſecutione fugiendum eſt: & quomodo de tecto inhibuit deſcendere, niſi cura corporis derelicta, quia ſuper tectum inſiſtens, id eſt, ſuper terrenam naturam manens, humilia repetere, & deſcendere ad inferiora prohibetur? Verum impii ædificiorum fœnum ſunt, inania enim ſeverunt: & fœnum etiam ante, quam evellatur, areſcens, de quo neque manum ſuam meſſor implebit, neque ſinum manipulos collecturus onerabit, non præteriens fructum gratulatione benedixit. Inanes ſunt, vacui ſunt, inutiles ſunt: inania enim & inutilia ſeverunt. O infelices labores, & infructuoſa carnis opera, infructuoſo ædificiorum fœno comparata, & ante, quam evellantur, arida, id eſt, ante ipſum inutilis ipſius meſſis tempus emortua.

11. Sed quia horum ædificiorum fœnum carnalium operum fructus eſſe tractavimus; conſiderandum eſt, quæ differentia ſit in eo, qui implet manum, & qui manipulos ſinu colligit. Non enim idem eſt, neque Scriptura res eaſdem iterare geminis elocutionibus ſolita eſt; plus eſt enim ſinu colligere, quam manum replere. Et quidem, qui manum replent, fructum recipere recte geſtorum videntur: quia in manibus ſermo divinus opera ſignificat; in ſinu vero, conſcientiæ & fidei, & perfectæ voluntatis demonſtratur affectus. Plus enim metit conſcientia, quam geſta: hæc namque manum replent, manipulos vero illa colligit. Duos denarios viduæ inopis acceptiores.

res Dominus habet copiosis divitum nummis. Tanto præstat operibus voluntas. Et opera quidem manum implent: sed sinus manipulis sunt capaces. Ergo hoc ædificii fœnum neque metentis manum, neque manipulos colligentis sinum replebit.

12. Sed neque prætereuntes dicent: *Benedictio Domini super vos.* Et qui sunt prætereuntes, nisi qui peregrinantes corporalis vitæ seculum transeunt; non manentes in his, quæ nulla sunt, sed ad æterna tendentes; neque his, quæ conspectui subjacent, immorantes, sed ad invisibilia pergentes? Ut autem penitus, qui sunt transeuntes, intelligamus, audiamus Moysen, cum in rubo ignem conspexit sine damno rubi, in quo conflagrabat ardentem. Ait enim: Transibo, & videbo visionem hanc. Quid est istud, transibo? Nulla eum locorum intervalla discreverant, eodem in loco & loquitur, & videt: quid ergo transit? Transit plane corporales carnalesque curas: & Soceri sui oves pascens, in cœlestem cognitionem relictis terrenis operibus excedit. Verum & ipse pertransit, qui in superiore Psalmo ait: Vidi impium superexaltatum, & elevatum sicut cedros Libani: & transivi, & ecce non erat. Quem admiratus in seculi rebus est, quem in corporeis operibus manens excelsum elatumque conspexit; hunc transiens, id est, peregrinus seculo factus, & in cœlestem, ac spiritalem cognitionem de terrenis & caducis rebus excedens, hunc nihilum habuit, etiam non esse dixit, & mortuum deputavit. Negant ergo ædificiorum fœno prætereuntes Dei benedictionem, fructibus aridis & caducis scientes gratiam divini muneris denegandam.

13. Sed Prophetæ vota dura, atque aspera esse credentur: totus enim ejus sermo tamquam optantis fuit, cum ait: *Fiant sicut fœnum ædificiorum.* Sed absit istud, ut Propheta imprecatus esse credatur. Prophetali autem scientia hæc locutus est; & cognitio-

nis fuit sermo iste, non voti: simul ut peccatoribus terror ingrueret, inanitatem fructuum suorum arescentium cognituris.

14. Porro autem votorum suorum ostendit affectum, dicens: *Benedicamus vos in nomine Domini.* Promta benedictio est, si hi, qui serebant ædificiorum fœnum, serere incipiant, quod messoris manum, & colligentis manipulos sinum repleat. Aridis ergo operibus emortuos fructus suos in fœno ædificiorum Propheta monstravit, benedictiones negando: vota autem sua erga pœnitentium salutem pro reditu bonæ operationis ostendit, benedictiones rursum, quas negavit optando. Seramus ergo utiliter, & labores nostros in replendis manibus ac sinibus præparemus: ut benedictionum Dei participes simus in Domino nostro Jesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS CXXIX.

Canticum graduum.

De profundis clamavi ad te, Domine, Domine exaudi vocem meam. Fiant aures tuæ intendentes in vocem orationis meæ. Si iniquitates observes Domine, quis sustinebit te? Quoniam apud te propitiatio est, & propter legem tuam sustinui te Domine. Sustinuit anima mea in verbum tuum: speravit anima mea in Domino. A custodia matutina usque in noctem speret Israel in Domino: quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemtio. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eorum.

TRACTATUS PSALMI.

1. Inter multa præclara, quæ ad Romanos Apostolus scribit, cum de fide gentium, & infidelitate

litate Judæorum locutus esset, & multa de judiciis Dei decretisque tractasset, ait: O profundum divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam sunt inscrutabilia judicia ejus, & investigabiles viæ ejus? Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? aut quis ante dedit ei, & retribuetur illi? Quia ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi claritas in secula seculorum. Humanæ infirmitatis religiosa confessio est, ex Deo hoc solum nosse, quod Deus est. Ceterum secreta illa, & profunda imperspicabilis judicii decreta mens terrena non penetrat. Investigare quidem ea perscrutarique pium est, sed inscrutabilia ea esse & investigabilia confitenda sunt: quorum est alterum religiosæ voluntatis, alterum imperspicabilis naturæ. Quis enim causas naturasque cœli & hujus, & superioris, & ceterorum sciet? Quis Angelorum, & Potestatum, & Dominatuum, & Thronorum, & Principatuum officia rationesque perceperit? Quis Cherubim & Seraphim perpetuas voces æternasque intelliget? quis laudantes Deum super cœlum aquas cognoscet? quis solis, lunæ, & astrornm lumina comperta sibi esse gloriabitur? quis hanc inanis nobis, ut putamus, aeris plenitudinem metietur? Jam vero quis aut dispositionem orbis terrarum, aut elementorum virtutes, aut temporum mutationes, aut fluminum cursus, aut maris fines, aut Oceani vicissitudines, aut ventorum flatus, aut naturas animalium, aut rabies bestiarum, aut genera arborum, aut virtutes radicum, & origines animarum, & incrementa corporum, & infantium mortes, & senum vitam, & labores seculi, & sanctorum gloriosas calamitates, & irreligiosorum infelices beatitudines, & Legis, & Prophetarum, & Evangeliorum, & Apostolorum arcano cœlesti libros consecratos, plenæ cognitionis scientia consequetur?

2. In his igitur omnibus hærens ac detentus Propheta, ex interno cordis sui secreto, secundum Apostoli vocem & ipse clamat, dicens: *De profundis clamavi ad te Domine.* Pone illum, secundum Apostolum, in profundo divitiarum Dei imperscrutabilium, & investigabilium demorantem; statue illum de profundo humanarum calamitatum æstu precantem, secundum eam Domini, quæ in anteriore Psalmo est, vocem: Veni in profundum maris, & tempestas demersit me; existima illum non labiis, sed secreto, ut jussum est, cordis orare: apta aut ignorationi, aut passioni, aut orationi vox ista dicentis est: *De profundis clamavi ad te Domine;* dum aut nescit, aut patitur, aut precatur. Et quia de profundis clamat, confidenter ait: *Domine exaudi vocem meam; fiant aures tuæ intendentes in vocem orationis meæ.*

3. Sed quærendum est, an idipsum sit, *exaudi vocem meam;* &, *fiant aures tuæ intendentes in vocem orationis meæ.* De profundis enim orat, & profundum est, quidquid orat. Ac primum intelligendum est: Deum incorporalem esse, neque ex partibus quibusdam, atque officiis membrorum, ex quibus unum corpus efficitur, consistere. Legimus enim in Evangelio: Quoniam Deus spiritus est, invisibilis scilicet & immensa, atque intra se manens & æterna natura. Scriptum quoque est: Quoniam spiritus carnem, & ossa non habet. Ex his enim corporis membra consistunt, quibus substantia Dei non eget. Deus autem, qui & ubique, & in omnibus est, totus audit, totus videt, totus efficit, totus incedit. Et hoc ex Scripturis docemur, cum dicitur: Ego sum Deus appropians, & non de longe; & rursum: Quoniam in ipso vivimus, & movemur, & sumus. Virtus ergo Dei, quæ æqualis, & indiscreta est, officiorum ac membrorum habet nomina: ut virtus, qua videt, oculi sint; virtus, qua audit, aures sint; virtus, qua effi-

cit,

cit, manus sint; virtus, qua adest, pedes sint: officiorum diversitates virtutis hujus potestate peragente. Deus ergo ubique est, & ubique adest, audit, videt, efficit: sed orandus a nobis est, ut secundum precem nostram adsit, audiat, videat, efficiat. Naturæ suæ est, ut audiat; sed fidei nostræ est, ut precemur audiri. Audit conviciantes, audit maledicentes, audit etiam intra secreta cordis loquentes: sed fides officium suum exequitur, ut Dei auditionem roget; ut, qui per naturam suam audit, per orantis precem dignetur audire.

4. Quod si qui forte corporeum Deum, & conformabilem, & membris diversum, quia non idem oculus, quod & manus est, ob id esse existimabit, quod dictum est: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: primum meminisse debet hominum institutionem naturis duabus contineri, animæ scilicet & corporis, quarum alia spiritalis, alia terrena est; & inferiorem hanc materiam in efficientiam atque operationem naturæ illius fuisse potioris aptatam. Ergo quisquis ita volet credere, ut corporalis Deus sit, quia ad imaginem ejus homo factus est; compositum esse Deum statuet, ex potiore scilicet inferiorique natura, quia de talibus homo constat. Quidquid autem compositum est, necesse est, non fuerit æternum; quia compositio habet initium, quo corporatur, ut maneat. Sed hæc infidelitatis deliramenta sunt, dum per cœlestis naturæ ignorationem intra has opinionis angustias vitio ingenii degeneris coartatur.

5. Deus autem semper & in omnibus manens ubicumque idem, & ipse nusquam non totus, cum pulcherrimum opus perfecto jam mundo inchoaret, hominem scilicet ad imaginem sui faciens, eum ex humili natura cælestique composuit, anima videlicet & corpore. Et prius quidem animam divino illo & in-

comprehensibili nobis virtutis suæ opere constituit. Non enim cum ad imaginem Dei hominem fecit, tunc & corpus effecit. Genesis docet longe postea, quam ad imaginem Dei homo erat factus, pulverem sumtum, formatumque corpus; dehinc rursum in animam viventem per inspirationem Dei factum, naturam hanc scilicet terrenam atque cœlestem quodam inspirationis fœdere copulatam.

6. Scit se beatus apostolus Paulus per interiorem & exteriorem hominem dissidere. Per interiorem quidem hominem delectatur lege, per exteriorem vero hoc, quod non vult, agit: cum interior homo spiritus opera desiderat, exterior voluptates corporis concupiscit. Ergo ad imaginem Dei homo interior effectus est rationabilis, mobilis, movens, citus, incorporeus, subtilis, æternus. Quantum in se est, speciem naturæ principalis imitatur, dum transcurrit, dum circumvolat, & dicto citius nunc ultra Oceanum est, nunc in cœlos evolat, nunc in abyssis est, nunc Orientem Occidentemque perlustrat, dum numquam, ut non sit, aboletur, (natura quidem Dei in his omnibus est,) neque ut alibi adsit, decedit aliunde. Sed anima humana in hac sensus sui mobilitate ad imaginem Opificis sui facta est, dum naturam Dei mobilitas animæ perennis imitatur, nihil in se habet corporale, nihil terrenum, nihil grave, nihil caducum. Et audiamus adhuc Paulum hoc ita docentem: Exspoliantes veterem hominem cum gestis ejus, & induentes novum, qui renovatur in cognitionem secundum imaginem Creatoris. Numquid aliquid corporale induimus, cum in agnitionem renovamur? Nihil, ut opinor. Induimus autem agnitionem Dei, fidem æternitatis, innocentiæ sinceritatem, & bonitatis mores. Hæc enim animæ magis sunt indumenta, quam corporis, quæ omnia Deo propria sunt. Hæc, in agnitionem novi, induimus: ut in omni ministerio animæ

nostræ,

nostræ: simus secundum imaginem Creatoris, bonitatis & sanctitatis, & charitatis agnitione perfecti. Hæc propter aures Dei, ne corporalis existimaretur, tractata brevibus sunt.

7. Et quamquam hæc ita se, ut dicta sunt, habeant; tamen meminimus, esse plures spiritales virtutes, quibus angelorum est nomen, vel ecclesiis præsidentes. Sunt enim, secundum Joannem: Asianis ecclesiiis Angeli. Sunt &, Moyse testante, secundum numerum angelorum fines gentium Adæ filiis constituti. Sunt &, Domino docente, pusillorum Angeli quotidie Deum videntes. Sunt secundum Raphael ad Tobiam loquentem: Angeli assistentes ante claritatem Dei, & orationes deprecantium ad Deum deferentes. Hoc ideo commemoratum sit, ut si forte hos esse oculos, vel aures, vel manus, vel pedes Dei intelligere voluerimus; habeamus non improbabilis intelligentiæ auctoritatem: maxime cum scriptum sit: Sunt enim efficientes spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hæreditabunt salutem. Intercessione itaque horum non natura Dei eget, sed infirmitas nostra. Missi enim sunt propter eos, qui hæreditabunt salutem: Deo nihil ex his, quæ agimus, ignorante, sed infirmitate nostra ad rogandum & promerendum spiritalis intercessionis ministerio indigente.

8. Dehinc sequitur: *Si iniquitates observabis Domine, Domine quis sustinebit?* Non negligenter dicti hujus ratio tractanda est. Non enim ait: Si peccata observabis; sed: *Si iniquitates observabis.* Differt enim iniquitas a peccato. Numquid Deus peccata non observabit, & criminum memoria non erit? Erit certe: quin etiam de otioso verbo rationem unusquisque præstabit, & omnis in carcerem missus reddet novissimum quadrantem. Differre autem iniquitatem & peccatum docemur, cum dicitur: Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata; & rursum:

Iniquitatem meam ego agnovi, & peccatum meum non abſcondi. Iniquitas enim omnis transgreſſio legis Dei eſt, quæ eſt gravior peccato. Quod ipſum Apoſtolus abſolutiſſime diſtinxit, dicens: Qui enim inique peccaverunt, inique peribunt: qui autem per legem peccaverunt, per legem judicabuntur. Ergo peccatum iniquitatis jam periit, ceterum peccatum legis judicabitur. Peccatum autem iniquitatis eſt, quidquid extra legem derelinquitur, ut gentilium crimina ſunt, quæ jam cum ipſa legis ignoratione damnata ſunt. Legis autem peccata judicanda ſunt: quia licet peccata ſunt, tamen in lege peccata ſunt. Ergo ſi Deus iniquitatum recordetur, quis ſuſtinebit furta, cædes, falſa teſtimonia, ſtupra, perjuria? Hæc enim crimina ſunt, quæ inique, id eſt, extra legem Dei geruntur, quæque novæ generationis Sacramento abluuntur. . .

9. Sed horum plane jam Deus non recordatur: & cur non recordetur, in ſequenti verſu Propheta demonſtrat, dicens: *Quia apud te propitiatio eſt.* Eſt enim unigenitus Dei filius Deus Verbum redemtio noſtra, pax noſtra, in cujus ſanguine reconciliati Deo ſumus. Hic eſt, qui venit tollere peccata mundi, qui cruci chirographum legis affigens, edictum damnationis veteris delevit. Sive igitur ad Patrem, ſive ad Filium oratio Prophetæ eſſe exiſtimabitur, (unum enim ambo ſunt: & qui vidit Filium, vidit & Patrem; quia Pater in Filio, & Filius in Patre eſt. Ex ſimilitudine gloriæ alter in altero glorioſus eſt. Glorioſus Filius; quia dignus conſortio Patris ſit: glorioſus Pater, digno conſortio ſuo Filio) recte, ad quem voles, Propheta dixiſſe credetur: *Quia apud te propitiatio eſt*; quia in Patre ſecundum ſimilitudinem gloriæ Filius eſt: & Filius ipſe pro peccatis noſtris & propitiatio, & redemtio, & deprecatio eſt, iniquitatum noſtrarum, quia ipſe earum propitiatio ſit, non recordans.

10. Scit

10. Scit autem Propheta ingentis periculi rem esse, inique, id est, sine lege peccare, quia peccato sine lege perditio est, peccato autem in lege est. Et idcirco ait: *Propter legem tuam sustinui te, Domine.* Lex autem sancta & spiritalis est, & in ea verba vitæ sunt, & legis finis Christus est: & hoc sequenti versu ostenditur. Ait enim: *Sustinuit anima mea in verbum tuum.* Corporalia quidem legis officia Propheta exequitur, scilicet sacrificiorum, & holocaustomatum, & neomeniarum, & sabbatorum, quæ omnia umbra sunt futurorum: sed anima ejus sustinuit in verbum Dei. Propter legem ipse sustinet, id est, ut dixi, corporaliter officia legis gerit. In verbum autem Dei anima sua sustinet: scilicet filii Dei adventum, qui & Verbum Dei, & Deus Verbum est, spiritali fide exspectat: Qualiter autem exspectet, demonstrat dicens: *Speravit anima mea in Dominum, a custodia matutina usque in noctem.* Recordemur evangelicæ comparationis tenorem, & meminerimus quosdam operarios vineæ omnem diem in labore transigere. *A custodia matutina usque in noctem.* Propheta sperat: nullum tempus habet vacuum, totius diei indefessus operarius est.

11. Sed quid tandem erit spei? Non omnis ita diem suum in spe Domini exigit; sunt enim operarii horæ tertiæ, sunt sextæ, sunt nonæ, sunt & undecimæ: & videtur Propheta, qui a custodia matutina usque in noctem speravit, spem nobis evangelicæ mercedis abscindere. Non abscindit plane. Ait enim: *Speret Israel in Domino.* Sine præfinitione temporis spei adhortatio est. Ille quidem, ut perfectus operarius a custodia matutina usque in noctem speravit. Sed ad spem omne tempus est liberum: & mercedem non operis, sed misericordiæ, undecimæ horæ operarii consequentur. Ita enim ait: *Speret Israel in Domino: quia pud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemtio. Et ipse redimet Israel ex omnibus ini-*

quita-

quitatibus eorum. Bonus est, in quem speratur: & sperandum in eo est, quia misericors est, quia copiosa apud eum redemtio est, quia redemit ab omnibus iniquitatibus suis universos. Hora undecima est, conclusa sunt diei tempora: curramus omnes, festinemus, ne nox adsit, ne hora prætereat. Senes sumus, nox mortis insistit, nec ad undecimam saltem vitæ nostræ horam procedimus. Beatus quidem, qui a mane usque ad noctem laborans, pactum denarium tamquam debitum postulat: sed quia bonus est Dominus, quia misericors est, speremus in eum; ut undecimæ licet horæ operarii, diurni laboris denarium consequamur per Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS CXXX.

Canticum graduum.

Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus super me. Si non humiliter sentiebam, sed exaltavi animam meam. Sicut ablactatum super matrem suam, sic retribues in animam meam; Speret Israel in Domino, ex hoc nunc, & usque in seculum.

TRACTATUS PSALMI.

1. Brevis Psalmus est, & distinctione magis, quam Tractatu explicandus: ad humilitatem nos, & mansuetudinem docens. Et quia plurimis aliis locis nonnulla de humilitate tractavimus, otiosum est eadem repetere. Certe meminisse debemus MAXIMUM FIDEI NOSTRÆ OPUS ESSE HUMILITATEM: cum hanc pro optimi operis conscientia Propheta commemoret, dicens: *Domine, non est exaltatum cor meum.*

Opti-

Optimum enim ſacrificium Deo, cor contribulatum. Non ergo cor ſecundis rebus efferendum eſt: ſed Dei metu intra manſuetudinis fines humilitate cohibendum.

2. *Neque elati ſunt oculi mei.* Alia iſtud proprietate græcitas elocuta eſt, dicens: οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου, id eſt, non ex alio in aliud elati ſunt. Elevandi autem oculi ſecundum dicta Prophetæ ſunt: Elevate oculos veſtros, & videte, quis oſtendit hæc omnia. Et Dominus in Evangelio ait: Elevate oculos veſtros, & conſpicite regiones: quia albæ ſunt ad meſſem. Elevandi ergo ſunt oculi; ſed non ſurſum in aliud elevandi: ut ſemel in id, quod elati ſunt, perſeverent.

3. Dehinc ſequitur: *Neque ambulavi in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.* Magni periculi res eſt, ſi in modicis ambulamus, & ſi non in mirabilibus demoramur. Magna eloquia Dei ſunt, ipſe mirabilis in excelſis eſt: & quomodo tamquam bonum opus de ſe Propheta præfert, quod in magnis & mirabilibus non ambulet? Sed cum addidit, *ſuper me;* in his non ambulat, quæ hominum mirabilia & magna creduntur. David enim & propheta, & rex, erat humilis antea, & abjectus, neque convivio patris ſui dignus: ſed Deo complacuit, unctus in regem eſt, aſpiratus eſt in Prophetam. Non inſoleſcit in regno, non odiis commovetur: perſequentem ſe amat, inimicorum mortes honorat, inceſtuoſis & parricidalibus filiis parcit. Imperator contemnitur, pater læditur, propheta vexatur: ultionem non ut propheta orat, vindictam non ut pater ſumit, contumeliam non ut imperator exequitur. In his ergo, quæ ſuper ſe magna & mirabilia ſunt, non ambulat.

4. Sed videamus, quæ ſequuntur. *Si non humiliter ſentiebam, ſed exaltavi animam meam.* Quæ Prophetæ iſta diverſitas eſt? Non exaltat cor: exaltat animam. Non in magnis & mirabilibus ſuper ſe ambulat:

bulat: ſed non humiliter ſentit. Excelſus animo eſt, & corde ſubmiſſus. Humilis in ſuis eſt, ſed non humilis in ſenſu eſt. Senſus enim ejus in cœlo eſt, anima ejus eſt in excelſis. Corde autem (ex quo ſecundum Evangelium exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falſa teſtimonia, blasphemiæ) humilis eſt, ſuavi illi manſuetudinis jugo ſubditus eſt. TENENDUS ergo & humilitatis, & altitudinis modus eſt: ut corde humiles, ſenſu vero & anima ſimus excelſi.

5. Dehinc ſequitur: *Sicut ablactatum ſuper matrem ſuam, ſic retribues in animam meam.* Ablactato Iſaac, accepimus Abraham feciſſe cœnam: quod ablactatus, jam puerili ætati proximus CIBUM lactis excederet. Et Apoſtolus omnes rudis fidei, & infantilis adhuc in Dei rebus ſcientiæ, lacte potat. Ergo profectus maximus eſt, jam lacte non indigere. Ad fortiorem enim cibum tranſiſſe filium ſuum Abraham, etiam convivii lætitia teſtatus eſt: & Apoſtolus carnalibus & parvulis in Chriſto panem negat. Propheta itaque orat, quia non exaltaverit cor ſuum, quia non in magnis, & mirabilibus ſuis ambulaverit, quia non humilia ſenſerit, ſed exaltaverit animam ſuam, uti tamquam ablactato ſuper matrem ſuam retribuatur animæ ejus: ſcilicet perfecti & cœleſtis, & viventis panis retributione ſit dignus, quia per ſuperiora, quæ commemoravit, opera, cibum jam lactis exceſſerit.

6. Sed neque ſibi tantum hunc vivum e cœlis panem precatur: univerſos autem ad ejus ſpem adhortatur, dicens: *Speret Iſrael in Domino, ex hoc nunc, & usque in ſeculum ſeculi.* Spem noſtram nullo fine temporum claudit, in immenſum exſpectationis noſtræ fidem tendit. In ſeculum ſeculi ſperandum eſt: quia per ſpem præſentis ſeculi, ſpem futuri ſeculi conſequemur, in Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSAL-

PSALMUS CXXXI.

Canticum graduum.

Memento Domine, David, & omnis mansuetudinis ejus. Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob. Si intrabo in tabernaculum domus meæ: si ascendero in lectum stratus mei. Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob. Ecce audivimus eam in Ephratam, invenimus eam in campis silvæ. Intravimus in tabernacula ejus: adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus. Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ. Sacerdotes tui induantur justitiam, & sancti tui exultent. Propter David servum tuum, non avertas faciem Christi tui: Juravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. Si custodierint filii tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos; & filii eorum usque in seculum sedebunt super sedem tuam: quoniam elegit Dominus Sion, prælegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi: hic habitabo, quoniam præelegi eam. Viduam ejus benedicens benedicam: pauperes ejus saturabo panibus. Sacerdotes ejus induam salutari: & sancti ejus exultatione exultabunt. Illuc producam cornu David: paravi lucernam Christo meo. Inimicos meos induam confusionem: super ipsum autem floreat sanctificatio mea.

TRACTATUS PSALMI.

1. Omnes quidem anteriores Psalmi graduum in profectum nos spei celsioris extollunt: & per doctrinam fidei, spei, confessionis, humilitatis, operationis in sublime gradibus suis provehunt. Sed hic præcipue Psalmus nos ad cognitionem filii Dei edocet, & sacramento assumtæ ab eo carnis instituit. Cœpit

pit enim ita: *Memento Domine, David, & omnis mansuetudinis ejus.* Audent Judæi adventum Domini nostri, quo in corpore salutem humano generi reddidit, abnegantes, hunc Psalmum ad David referre, ut in passione Domini impii, ita & in prophetiæ scientia imperiti; legentes, & non intelligentes, habentes, & nescientes, venerantes, & non obedientes. Qua enim religionis simulatione Prophetarum libros venerentur, multis cognitum est. Contrectare legentes manu non audent, linteo substernunt, ad fidem sacramenti testes eos adhibent: & hoc eo proficit, ut majore irreligiositatis crimine eorum, quibus tantus honos debetur, dicta aut contemnant, aut dissimulent, aut nesciant. Hoc eo dictum est, quia cum in Prophetis longe postea, quam David corpore excesserat, scriptum habeant in Jeremia ita: In illa die, dicit Dominus, contribulabo jugum a cervice eorum, & vincula eorum disrumpam, & non operabuntur ipsi adhuc aliis Diis, & operabuntur Domino Deo suo, & David regem ipsorum suscitabo illis; & rursum: Suscitabo illis David regem, orientem, justum, & regnabit rex, & intelliget, & faciet justitiam & judicium super terram: in diebus ejus salvabitur Judas, & Israel commorabitur fidens; item in Esaia: Et excitabo super eos pastorem unum altum, & pascet eos servus meus David: & erit his pastor, & ego ero illis in Deum, & David princeps in medio eorum, ego Dominus locutus sum, & disponam ad David testamentum pacis: nolunt credere, quod docentur, neque his fidem habent, quibus deberi venerationem confitentur. Et religiosi quomodo erunt, auctoritatem abnegantes religioni?

2. David cum patribus quiescebat, ipse testamentum datæ per Moysen legis cognoverat: tanto postea Deus per Prophetas locutus est David excitandum, pastorem, regem, orientem, justum, in

cujus

cujus diebus salus Israel sit, ad quem Deus testamentum pacis disponit. Ergo est David, non hic Jesse filius Psalmorum ex parte conscriptor: sed David ob custodiam gregis sui pastor; Pastor enim bonus pro ovibus suis animam ponit; ob æterni regni gloriam rex, cui dictum est: Rabbi tu es rex Israel: ob judicium justus. Pater enim non judicat quemqam, sed omne judicium dedit Filio; ob lumen mundi oriens: Erat enim lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; ob filii dignitatem testamenti pacis hæres; Omnia enim mihi data sunt in cœlo & in terra; &: Pacem meam relinquo vobis. Confiteantur ergo necesse est Judæi, longe post tempora David hæc esse prædicata. Est autem David iste, qui nomen parentis secundum originem carnis accepit: nomen sumens ejus, cujus ex genere sumebat & corpus. Omnia autem, quæ Psalmo continentur, & a gestis Prophetæ David, & a natura humanæ infirmitatis, & ab ætatis temporibus diversa sunt. Et quia ei non res, non conditio, non tempus aptatur, & in eum David, quem postea Deus per Prophetas pollicitus est, conveniunt; non est ambiguum, quin etiam hic Propheta egregius & magnus de eo David, qui postea extitit, Dei spiritu, Prophetæ officio sit locutus.

3. Ait enim: *Memento Domine, David, & omnis mansuetudinis ejus.* Non ait: Memento mei; sed: *Memento Domine, David;* ut alterum, qui loqueretur, ostenderet. Orationem autem omnem hanc esse unigeniti Dei filii per Prophetam loquentis existimari necesse est, memoriam Dei Patris erga eum sibi, quem assumturus erat, hominem deprecantis. Est enim nunc Jesus, secundum Apostolum, in gloria Dei patris: & ei omne cœlestium & terrestrium, & infernorum genu flectitur. Ergo se primogenitus Dei filius Deus Verbum jam David nuncupat, per Prophetam

ejus sibi hominis nomen assumens, qui secundum divinitatis suæ privilegium una secum esset in Patris gloria collocandus. *Memento Domine, David, & omnis mansuetudinis ejus*: ait enim ipse: Quia mansuetus & humilis corde sum. Et testimonium de eo Patris est: Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo complacuit anima mea: ponam spiritum meum super eum, & judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. Ut omnis ergo ejus mansuetudinis Pater meminerit, deprecatur, per cujus mansuetudinis modestiam Deo patri officium humilitatis suæ voverit.

4. *Sicut*, inquit, *juravit Domino, votum vovit Deo Jacob.* Sacramenti mentio ad professionem voluntatis assumitur. Et nescio, an Unigenitus juraverit. Certe ita & gessit, & locutus est omnia, ut sacramenti religioni satisfacere videretur. Namque cum quædam de passione sua locutus ad discipulos suos fuisset: & Petrus tamquam indignum hoc Dei filio detestatus esset; Petrum, cui superius claves regni cœlorum dederat, super quem Ecclesiam ædificaturus erat, adversus quam portæ inferni nihil prævalerent, qui quæ in terris solvisset, vel ligasset, ea in cœlis vel soluta persisterent, vel ligata, hunc itaque tali convicio, detestantem hoc sacramentum passionis, excepit: Vade post me satana, scandalum mihi es. Tanta enim ei religio fuit pro humani generis salute patiendi, ut Petrum primum filii Dei confessorem, Ecclesiæ fundamentum, cœlestis regni janitorem, & in terreno judicio judicem cœli, satanæ convicio nuncuparet. Quin etiam in tumultu eo, quo se dedendum passioni præbuerat, cum idem Petrus servo sacerdotis gladio aurem abscidisset, ait: Reconde gladium tuum in thecam: calicem, quem dedit mihi Pater, non bibam illum? Impium & profanum docens esse, si non omnia, quæ erga humanam salutem Patri vovisset, expleret. Absolute

ſolute autem in eo oſtendit devotam paſſionis ſuæ religionem, cum poſt aceti poculum eſſet ſpiritum traditurus: perfectis enim omnibus ait: Conſummatum eſt, & inclinans caput tradidit ſpiritum. Percucurrerat enim omnia ſacramenti officia: & ubi conſummatione gaudetur, ibi in ſuſcepti operis perfectione lætitia eſt. Ergo quia ſecundum hanc geſtorum devotionem ita omnia acta ſunt, ut videantur ſtudioſe pro religione, quia jurata ſunt hæc, eſſe perfecta: ſequens eſt, ut videatur, quid ſit, quod David iſte & juravit, & vovit.

5. *Si intrabo in tabernaculum domus meæ, ſi aſcendero in lectum ſtrati mei, ſi dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec eum inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.* Humanæ naturæ vota eſſe iſta non poſſunt: & conditio ſacramenti infirmitatem terrenæ neceſſitatis excedit. Adeundum tabernaculum domus non eſt, ſtrato lecti abſtinendum eſt, ſomnus oculis, & palpebris dormitatio, & requies temporibus non danda eſt, donec eum inveniatur Domino locus, & tabernaculum Deo Jacob. Standum ergo erit nocte dieque ſub cœlo, & numquam in requie corpus jacebit: oculi autem ſemper vigiles laborabunt, & ne ipſis quidem palpebris connivendo dormitationi permittetur obductio. Tempora vero, quæ maxime toto in capite & corpore injuriis vigiliarum, & ſtationis obnoxia ſunt, requiem non habebunt. Homo iſta de ſe jurare non ſinitur; etiamſi maxime nolit, conditionem tamen voti hujus pro ipſa naturæ ſuæ neceſſitate violabit. Vigilet liceat animus, & corpus in ſtatione contineat; tamen neceſſe eſt infirmitatis dominante natura, & procidat, & dormiat, & requieſcat invitus. Dehinc quem locum Deo homo inveniet? Incomprehenſibilem infinitamque naturam quali tabernaculo continebit? cum de ſe ipſe per Prophetam Deus locutus eſt,

dicens: Cœlum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum: quam domum ædificabitis mihi, aut quis locus requietionis meæ? Omnia enim hæc fecit manus mea, & mea sunt omnia hæc. Non ignarus autem hujus divinæ vocis Propheta est, & scit humanæ & terrenæ operationis domum Deo esse non posse, idipsum Psalmo anteriore contestans, cum ait: Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt, qui ædificant eam. Ergo si neque natura hominis conditionem voti istius recipiet, neque locum & tabernaculum Deo humana requiret operatio; cognoscendum est per cœlestium Scripturarum auctoritatem, quod sit hoc votum, per cujus satisfactionem locus Domino, & tabernaculum Deo Jacob sit repertum.

6. Domino nostro Jesu Christo unigenito Dei filio, qui omnia humanæ salutis sacramenta tamquam juratus explevit, & quem a Prophetis David significatum docuimus, hoc opus maximum fuit, ut hominem ad scientiam divinam eruditum dignum habitaculo Dei redderet. Et esse hominem sedem atque habitationem Dei ita docemur, Deo ipso per Prophetam loquente: Quia habitabo in his, & in illis ambulabo, & ero illorum Deus, & ipsi erunt mihi populus; & rursum: In æternum exultabunt, & inhabitabo in his. Dominus autem ipse in Evangelio ait: Si quis diligit me, verbum meum servabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Apostolus quoque ait: Vos estis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis. Habitat autem Deus religiosorum mentes, non corporali aditu, neque naturæ gravioris ingressu, ut aliunde decedens, illic tantum, quo se intulerit, insistat: sed spiritali virtute in vacua se terrenis labibus corda permittit, seseque luminis modo in patentes innocentiæ foribus mentes illuminaturus infundit. Assumto igitur cor-

pore

pore unigenitus Deus, neque ante ſe cum homine ſuo ingreſſurum tabernaculum domus ſuæ jurat, id eſt, in cœleſtem habitationem ſuam eſſe rediturum, quam hæc religioſi pectoris loca Domino inveniat.

7. Sed neque ſtratum lecti ſui aſcenſurum ſe eſſe vovit. Stratum requies humanorum laborum eſt, & feſſorum corporum refectio. Sed quia in cœlo ſemper quieſcitur, & quia indefeſſa illa natura laborem neſcit; ſemper in ſtrato, id eſt, ſemper eſt in quiete. Dominus noſter in forma Dei manens formam ſervi accepit, & obediens usque ad mortem fuit, & mortem crucis; ut plus, neſcio quid, morte pateretur. Ob id autem tantum obediens usque ad crucis mortem eſt, ut nos habitatione Dei dignos eſſe præſtaret. Mori igitur voluit, qui vita eſt, & effici ſe indefeſſa virtus ad habitationem corporis non recuſavit infirmam, ut in forma Dei manens formam ſervi acciperet. Exceſſit ergo ex illo æternæ beatitudinis ſuæ ſtrato. Et teſtis nobis quadrageſimus Pſalmus eſt, qui ex perſona Domini omne ſacramentum paſſionis eloquitur, dicens: Univerſum ſtratum ſuum verſaſti in infirmitate ejus. Cum per obedientiam voluntatis paternæ ex Deo homo, ex potente infirmus, ex vivificante mortuus, ex æterno ſeculorum judice crucis reus dicitur; tum ſtratum ejus in infirmitate convertitur. In illud igitur æternæ & beatæ quietis ſtratum vovit, niſi reperto Dei tabernaculo, non redire: ſed nec ante ſomnum oculis ſuis dare.

8. Quis iſte eſt ſomnus? Nempe ille, de quo ait: Ego dormivi, & ſomnum cepi, & ſurrexi, quoniam Dominus ſuſcipiet me. Mortis hic ſomnus eſt, quem non ante oculis ſuis dabit, quam locum habitationis inveniat. Hujus etiam ſomni beatus Patriarcha Jacob in benedictione Judæ, qui princeps gentis iſtius extitit, meminit, dicens: Catulus leonis Juda, ex frutice filius meus, procidens dormiſti ut leo, &

ſicut catulus leonis. Quis ſuſcitabit eum? Et ſuperior & conſequens benedictio nec ætati Judæ, nec geſtis convenit; ſed ei, qui ex Judæ frutice ſicuti ex radice Jeſſe eſt, qui & catulus leonis eſt, & Jacob erit filius. Ex hac enim Judæ tribu Maria eſt, quæ Domino noſtro ſecundum carnem mater fuit. Hic ergo procidens dormivit ut leo. Leo terrori eſt feris omnibus, & veluti dominans eſt ceterarum beſtiarum: & hic ſolus per confidentiam & ſecuritatem dormit intrepidus. Terror omnium vigilans eſt; ipſe autem ſecurus in ſomno eſt. Et idcirco addidit: Quis ſuſcitabit eum? Quia intrepidæ & præpotentis naturæ ſecuritatem nulla externi terroris timiditas inquietet. Ne ergo quidquam humile atque paſſibile impaſſibilem unigeniti Dei ſubſtantiam perpeſſam exiſtimaremus in ea morte, quam ſubiit, feræ hujus intrepide dormientis exemplum ad ſecuræ mortis intelligentiam eſt relatum: ut extra humani terroris eſſe in ſomno illo inquietudinem doceretur, qui per generis ſui naturæque virtutem, dormiens licet, timere non poſſet. Servata autem diligentiſſime ea ratio eſt, ut in unigenito Deo æterni & gignentis eum Dei gloria noſceretur, cum dicitur: Sicut leo, & ſicut catulus leonis. Ad id enim, quod ex Deo ipſe ſubſiſtit, catulus eſt leonis: ad id vero, quod leo eſt, paternæ in eo majeſtatis indifferens generoſitas prædicatur. Ut unum ambo ſint, leo eſt: ne unus atque ipſe ſit, catulus eſt leonis.

9. Id ipſum autem etiam Pſalmi conſequentia docent. Ne enim indefeſſa illa virtus & impaſſibilis unigeniti Dei natura mortis ſomno dormitatura exiſtimaretur, rem omnem ad officium corporis, cui diſceſſio immortalis animæ mors eſt, retulit dicens: *Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.* Temporibus ſecundum translatio-

lationis fidem, non ætatis ſpatiis, ſed capitis partibus requiem negat. Et hæ affectiones ſunt corporales, quas labor longus, & vitæ anxietas exagitant. Quievit autem ille, cui mors ſomnus eſt: & id, quod nobis pœnalis demutatio eſt, unigenito, & in corpore manenti Deo requies fuit.

10. Sed ante hanc requiem & Apoſtoli eliguntur, & ſolvendi ac ligandi & in terra, & in cœlo jus ſortiuntur, & poteſtatem adverſus virtutem omnem adverſariam ſumunt, & templum Dei ſunt, & ipſi ex lege venientes, dignum Deo Jacob tabernaculum ſunt reperti. Ac ne forte nos per multiplicem humani ingenii intelligentiam, vim veritati afferre quidem arbitrentur; ut quod ex David perſona dictum ſit, id ad Dominum ſalvatoremque noſtrum multimodis translationum ſubtilitatibus transferamus; contuenda ſunt, quæ ſequuntur, ut ex his veritatem invitis licet & renitentibus ingeramus. Ait enim: *Ecce audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis ſilvæ, introibimus in tabernacula ejus, adorabimus in loco, ubi ſteterunt pedes ejus.* Superius ubi juratur ac vovetur, voti ſacramentum non convenire huamanæ naturæ docuimus; quia tanti temporis vigilias labor terreni corporis recuſaret. Et nunc ubi loca ipſa eorumque nomina commemorantur, ne quid in David referri poſſit, veritas ipſa & extantis hodie regionis fides contradicit. David enim diſperſum populum in regno ſuo habens, cui nulla religionis ſedes eſſet, aream in Jeruſalem coemit ad locum templi, ut illuc ad explenda legis ſolemnia conveniretur. Sed templum hoc filius ejus Salomon ædificavit, ornavit, & religionibus initiavit.

11. Volunt ergo Judæi David areæ hujus coemtorem, peregrinationem a domo, & vigiliarum injuriam, & laborem corporis, donec cum hunc locum, & hoc tabernaculum Deo Jacob poſſet invenire, vo-

visse. Sed hoc neque historia Regnorum aut Præteritorum, in quibus David gesta continentur, loquitur; neque Psalmus admittit. Et cur non admittat, in absoluto est. David aream coemit: locus templi locus areæ fuit; ubi fruges congestæ, ubi tritæ, ubi & paleæ a tritico separandæ sunt. Requies autem Domini in Ephrata est: & prius audita in Ephrata est, & postea in campis silvæ reperta. Et quid commune Jerusalem ad Ephrata? quid areæ ad silvæ campos? Nihil hic conveniens est, nihil non dissonans. Aream, in qua requievisse Deus Jacob existimatur, novissimis temporibus ventilabro Dominus emundat: triticum ejus horreis condit, paleas autem inextinguibili igne urit. Probatos legis viros apothecis dignos habet: inutiles & infructuosos igni judicii deputat. Templum illud hodie jam nullum est: incensum est, dirutum est, informe ruinis est: & ubi ergo Dei requies est? Mentitus Propheta est, & irritum sacramenti ipsius votum est? Deus etenim requiem, quam ei se juratus reperturum voverat, amisit? Itaque quia neque Dei dignitati, neque naturæ hominis, neque locorum veritati, neque temporum demutationi hæc irreligiosarum opinionum figmenta conveniunt; ex ipsis nunc Scripturarum cœlestium auctoritatibus demonstrandum est, ad personam Domini nostri Jesu Christi, & ad Ecclesiæ sanctificationem Psalmum esse referendum.

12. Diximus superius, etiam hunc Prophetam de David illo justo, pastore, rege, oriente, in Psalmo isto prophetasse, & ex persona ejus locutum esse, cum dixit: *Si intrabo in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob.* Nunc vero ut se voti hujus non ignarum, neque imperitum esse Propheta ostenderet, ex persona

sua

ſua loquitur, dicens: *Ecce audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis ſilvæ.* Superius, ubi ſacramenti religio commemoratur, unus juravit ac vovit. Unus enim in forma Dei manens formam ſervi accepit: & unus Dominus Jeſus Chriſtus eſt, per quem omnia, uno Deo patre, ex quo omnia. Nunc autem ubi ſcientiæ propheticæ cognitio oſtenditur, ex perſona plurimorum dicitur: *Audivimus eam in Ephrata, invenimus eam in campis ſilvæ:* quia a pluribus requies Domini prophetabatur.

13. Auditur itaque in Ephrata. Ephrata eadem eſt, quæ Bethlehem, in qua Dominus natus ex Maria eſt. Teſtis nobis eſt Propheta, dicens: Et tu Bethlehem domus Ephrata non es minima, ut ſis in millibus Juda; ex te enim exiet, qui erit rex Iſrael; & rurſum: Et tu Bethlehem Judæ non es minima inter principes Juda; ex te enim exiet, qui reget populum meum Iſrael. Illic enim primum Dei requies auditur, ubi primum unigenitus Deus corpus humanæ carnis habitavit; & quod in Ephrata auditur, in campis ſilvæ invenitur. Initium itaque Eccleſiæ in Bethlehem auditur; eſſe enim cœpit a Chriſto: ſed in gentibus reperitur, quæ ſunt ex ſilvis campi, ex horrentibus nitidæ, ex ſterilibus fructuoſæ, ex ignis pabulo vitalis cibi regio, & ferarum cubilibus Dei requies, domus templum atque poſſeſſio. Quod autem gentes tamquam ſilvæ cubile diaboli fuerint, Pſalmus nobis ſeptuageſimus nonus erit teſtis, dicens: Devaſtavit eam aper de ſilva, & ſingularis ferus depaſtus eſt eam. Illic enim de vinea ſermo eſt, id eſt, de Dei, ut tunc putabatur, populo, quem infidelem & impium diabolus gentes inhabitans vaſtaverat. In his ergo campis ſilvæ Dei requies, quæ in Ephrata audita eſt, invenitur.

14. Servata autem temporum ratio eſt, ut quod & *audivimus*, & *invenimus*, præteritam ſignificet æta-

tem; id autem, quod deinceps consequitur, spem futuri temporis doceat, cum ait: *Intrabimus in tabernacula ejus, adorabimus in loco, ubi steterunt pedes ejus.* Corporali istud vitæ præsentis officio Propheta desperans, fide & spiritu præsumit, ut tabernacula requiei Dei, quia ea & vidit, & audivit, introeat. Sed superius super uno tantum tabernaculo juratum est; nunc autem multa tabernacula introibunt. Sunt enim ex una Apostolorum Ecclesia, de qua superius votum est, plures ecclesiæ, & multa tabernacula: sed eadem Dei requies in pluribus est. Hæc ergo requiei Dei tabernacula introibunt. Neque solum introibunt, sed etiam adorabunt, ubi steterunt pedes ejus. Cum statur uno in loco, ex quo decedi non oporteat, consistitur: ubi vero pedibus statur, illic toto corporis officio insistitur. Lex præteriit, prophetia clausa est, finis eorum Christus est, demutationis alterius locus nullus est: in hoc in æternum standum est, ubi jam decursu legis & Prophetarum Dominus insistit. Discurrit quidem per Apostolos prædicatio, quos frequenter pedes significatos meminimus; sed in Evangeliis consistitur. Illic ergo adorabitur, ubi Domini pedes, id est, prædicationis novissima sine demutationis alicujus transgressione constiterint.

15. Et quia in Evangeliis legimus dictum: Multi prophetæ & justi cupierunt videre, quæ vos videtis, & audire, quæ auditis, sanctus Propheta desiderii hujus impatiens est. Postquam enim requiem Dei audivit & reperit, post quam introiturum se adoraturumque credidit; spei tantæ fieri jam particeps deprecatur, dicens: *Exurge Domine in requiem tuam*, quam reperturum se David tuus vovit, quam nos in Ephrata audivimus, quam in campis silvæ invenimus, in cujus tabernacula introibimus, adoraturi illic, ubi pedes tui steterunt. Exurge igitur in eam requiem, quæ voti sacramento quæsita est, quæ prophetiæ scientia

in

in loco audita est, quæ gentium cultu frugifero reperta est, quæ introeuntibus frequentabilis est, quæ loco indemutabilis est, quæ adorantium religione venerabilis est.

16. Sed non solum tu, Domine, exurge in requiem tuam, sed *& tu, & arca sanctificationis tua*. Non arca testamenti, non arca legis: sed *arca sanctificationis tua*. Et quidem esse arcam testamenti meminimus, intus ac foris auream, ubi tabulæ lapidum, ubi sanctæ litteræ, ubi liber Testamenti, ubi gomor mannæ. Sed hæc omnia ejus, quod Dominus assumsit, corporis species est, omne in se sacramentum continens legis. Nunc & Deitatis spiritu, & origine carnis unitum, intus scilicet ac foris aureum est; est enim Dominus noster Jesus Christus in gloria Dei patris. Manna in se continens æternum; ipse enim panis est vivus. Testamenti intra se tabulas & legis librum conservans; sunt enim in eo verba vitæ. Ut igitur cum Domino etiam hæc sanctificationis arca (hunc enim Dominum secundum Evangelia & sanctificavit, & signavit Pater) in requiem exsurgat, Propheta orat. Ceterum arca illa terrena & frequenter, & ab Allophylis capta est, & polluta a regibus: & hodie templo atque urbe subversa jam nulla est. Et videamus, quid sequitur.

17. Ait enim: *Sacerdotes tui induantur justitiam, & sancti tui lætentur.* Induuntur Deo, &, arca sanctificationis ejus in requiem resurgente, justitia sacerdotes, validissimo, ut Apostolus ait, thorace. Induentes thoracem justitiæ, quo inimici jacula excipiant, quo terrenum hominem communiant, sancti autem lætentur. Et videamus causam, cur & sacerdotes justitiam induant, & sancti lætentur. Ait enim: *Propter David servum tuum ne avertas faciem Christi tui.* Christum ad Deitatis spiritum retulit, David ad corporis carnem. Formam enim servi, qui in Dei forma mane-

manebat, accepit. Ne igitur avertat a sacerdotibus atque sanctis Christi faciem, rogat: ut eos divinitatis suæ gloria, qui propter David, id est, propter assumti ab eo corporis sacramentum lætantur, illuminet.

18. Et cur propter David servum suum, ne faciem Christi sui avertat, ostendit dicens: *Juravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur eum.* Dominus jurat, & jurat veritatem, & dicti sui fidem etiam sacramento, ne ambigamus, affirmat. Non fraudabit igitur David suum veritate jurata. Et quid ei juraverit, dignum est contueri: *De fructu ventris tui ponam super sedem meam. Si custodierint filii tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos; & filii eorum usque in seculum sedebunt super sedem tuam: quoniam elegit Dominus Sion, prælegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in secula seculorum: hic habitabo, quoniam prælegi eam.* Quid hic, quod David sit proprium, continetur? Urbs illa, quæ generis ejus fuit regia, capta a Babyloniis, & eversa regni dignitatem sub dominantium jure non tenuit: post etiam a Romanis capta & incensa, jam nulla est. Et ubi Dei requies in æternum est? ubi ex fructu ventris ejus in sede Dei reges sunt? Serviunt enim hodie, exules, patria carentes, toto in orbe dispersi. Et ubi illa, quæ jurata est, veritas? ubi illud, quod non frustrandus est veritate? Et ubi filius David regni æterni sedes sempiterna? Quæ electa Sion dicitur, horret ruinis, vacua incolis est: & quomodo Dei requies est *in secula seculorum?* Currunt tempora, & hoc vitæ nostræ seculum manet: Deus ergo sine requie est.

19. Sed qui hæc infelicis erroris opinione sic credunt, audiant, cui David juratum sit. Nempe illi, de quo dictum est: Posui adjutorium meum super potentem, & exaltavi electum de plebe mea. Inveni David sevum meum, oleo sancto meo linivi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum

con-

confortabit eum: Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adjiciet nocere eum. Et concidam inimicos ejus a facie ipsius, & odientes eum in fugam convertam. Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso, & in nomine meo exaltabitur cornu ejus. Et ponam in mari manum ejus, & in fluminibus dexteram ejus. Ipse invocabit me, Pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum super reges terræ. In æternum servabo illi misericordiam meam, & testamentum meum fidele ipsi. Et ponam in seculum seculi semen ejus, & thronum ejus sicut dies cœli. Si dereliquerint filii ejus legem meam, & in judiciis meis non ambulaverint, si justificationes meas profanaverint, & mandata mea non custodierint; visitabo in virga injustitias eorum, & in verberibus peccata eorum: misericordiam vero meam non dispergam ab eo, neque decipiam in veritate mea, neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita. Semel juravi in sancto meo, si David mentiar, semen ejus in æternum manebit: & sedes ejus sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta manet in æternum, & testis in cœlo fidelis. Promissiones istæ David ejus sunt, qui adversus potentem adjutor electus est, cujus in mari manus est, cujus in fluminibus dextera est, qui nuncupare Deum patrem audet, quia est: qui ipse primogenitus est, qui excelsus super reges terræ, cujus semen in seculum seculi est, cui, quæ sunt dicta, non irrita sunt, cui semel sine mendacio juratur in sancto, cujus sedes sicut sol in conspectu Dei est, & permanet ut luna perfecta in æternum. Ex hujus igitur ventris fructu super sedem Dei collocabuntur.

20. Quomodo autem ex fructu simus ventris ejus, audiamus Prophetam Jeremiam docentem: Si itaque audistis hujusmodi, si peperit masculus. Partum se-

xus iste non recipit; sed generatio, quæ a Deo est, partus instar obtinuit. Audiamus & Paulum parturientem in filiis procreandis, cum dicit: Filii mei, quos iterum parturio. Esse autem omnes nos sibi filios ipse Dominus in Evangelio testatur, dicens: Fili, remissa sunt tibi peccata; & iterum: Filii, adhuc vobiscum sum. Filii itaque ipsius sunt in sede Domini collocandi.

21. Et spei conditio præponitur: *Si*, inquit, *custodierint filii tui testamentum meum, & testimonia mea hæc, quæ docebo eos.* Moyses legem scripsit, in qua testimonia Dei continentur, Propheta hic idem totus diversatur in lege: & quomodo adhuc filii illius David in testimoniis sunt docendi? Non præsentis ætatis est sermo, sed his proprius, de quibus dictum est: Confitebor tibi, Domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis. Sed docti & manentes in his, quæ docebuntur, quid consequentur? *Usque in seculum*, inquit, *sedebunt super sedem tuam.* Et qui isti sunt, qui sedebunt? Nempe de quibus dictum est: Et vos sedebitis super duodecim thronos, judicantes duodecim tribus Israel.

22. Non negligendum est autem id, quod superius & inferius dicitur. Superius enim dictum est: *Ponam super sedem meam*; nunc autem dicitur: *Sedebunt super sedem tuam.* Et hoc quid erit? Nempe id, quod dicitur: Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt. Sedes ipsa Patris & Filii sedes est, quia: Ego & Pater unum sumus. At quomodo intelligitur: *Ponam super sedem meam*, &: *Sedebunt super sedem tuam*, nisi quod per concordem, & non dissimilem a se innascibilis unigenitique naturam, & Pater in Filio, & Filius in Patre est, Deitatis in utroque nec genere, nec voluntate diffidente substantia, cum paternæ majestatis gloria Unigenito congenita sit? Atque ob id sedem Filii, sedem

suam

suam Pater nuncupat: quia & ex se, & in gloria indemutabilis divinitatis suæ unigenitus & verus Deus natus sit, nec contumeliam communicatarum cum eo sedium sentiat, cui ex se genito in naturæ similitudine nulla diversitas est.

23. Dignitas deinde eorum, qui in seculum super sedem sessuri sunt, ita ostenditur: *Quoniam elegit Dominus Sion, prælegit eam in habitationem sibi. Hæc requies mea in seculum seculi: hic habitabo, quoniam præelegi eam.* Non montem scilicet Sion desertum, & inutilem elegit, neque civitatem dirutam, & eversam. Locis enim Deus non continetur: neque omnipotens, & æterna substantia, aut in desertis montium solitudinibus, aut in nominibus urbium ruinis jam deformium conquiescit. Sed elegit eorum requiem, de quibus Dominus in Evangelio ait: Nemo venit ad me, nisi Pater, qui misit me, adducat illum. Illam Sion sanctam & cœlestem Jerusalem elegit, concordem scilicet fidelium cœtum, & sanctificatas sacramentis Ecclesiæ animas: in quibus tamquam rationabili & intelligenti, & emundata, & æterna per resurrectionis gloriam domo, rationabilis & intelligens, & impolluta, & æterna inenarrabilis divinitatis natura requiescat. Non quod ex ea, in qua est infinitas sua, immensitate desistat, ut humanarum mentium angustiis coartetur: sed quia per digni se habitaculi sedem, qui ubique & idem, & totus, & semper est, in sanctis probabilibusque requiescat: ubi nulla offensionum demutatio, sed *in seculum seculi*, id est, in æterna tempora digna & placens habitatio sit electa.

24. Dehinc sequitur: *Viduam ejus benedicens benedicam.* Quidam translatorum interpretatus esse ita repertus est: *Captionem ejus benedicens benedicam:* tamquam venatoribus, & piscatoribus hominum effectis Apostolis, hæc eorum benedicta sit captio: maxime quod Bethsaida, ex qua Apostoli sunt, per interpre-

tationem linguæ hebraicæ domus venantium nuncupetur. Sed nobis sequenda est prima illa, & sub Judæorum temporibus ante Domini adventum ad Ecclesiæ doctrinam consignata translationis auctoritas: *Viduam ejus benedicens benedicam.* Quanta viduarum dignitas est, & honesta unius thori conscientia, & felicis continentiæ indemutata constantia? Hæc enim benedicitur, & benedicendo benedicitur: ex judicio scilicet benedicentis, benedictione fit digna. Sed Apostolus gentium doctor hortatur nos & aliud de vidua, quæ benedicenda est sentire. Lege enim non per virtutem spiritalis efficientiæ, sed per finem observantiæ ejus emortua, viduam eam esse, quæ ex Synagoga effecta Ecclesia sit, docet dicens: An ignoratis fratres, (scientibus enim legem loquor) quoniam lex dominatur homini, in quantum temporis vivit? Quæ enim sub marito est mulier, vivo marito vincta est legi. Si autem mortuus fuerit maritus, evacuata est a lege mariti. Ergo vivente marito adultera vocabitur, si jungatur alii viro. Si autem moriatur maritus ejus, liberata est a lege, ne adultera teneatur conjuncta alii viro. Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi: ut & ipsi sitis alterius, ejus, qui a mortuis resurrexit. Comparatione viduæ, quæ mortuo marito libera, quibus volet, nuptiis jungitur, desinente jam lege viduam legis Ecclesiam esse demonstrat, Christo legitime copulandam. Hanc ergo levis viduam benedicendo benedicet.

25. Deinde ait: *Pauperes ejus saturabo panibus.* Bonum est in Ecclesia pauperes non esurire: quia, cum inops pascitur, aut sitiens potatur, aut nudus vestitur, aut infirmus visitatur, aut carcere clausus requiritur; ei hæc officiorum obsequia deferuntur, qui in singulis nobis esurit, & sitit, & alget, & infirmatur, & clauditur; quique ait: Amen, amen dico

vobis,

vobis, quia, quæ fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis. Per hanc ergo dictorum ejus fidelem professionem pauperes ejus panibus saturat. Saturat autem & eos panibus, qui per humilitatem cordis contemtumque seculi se ipsos in paupertate constituunt, quos cibo vitæ perennis explebit, sicut loco alio dictum est: Divites eguerunt & esurierunt; inquirentes autem Dominum non minuentur omni bono.

26. Dehinc sequitur: *Sacerdotes ejus induam salutari, & sancti ejus exultatione exultabunt.* Sacerdotes superius justitia induuntur, sed profectum honoris sui sumunt: salutari scilicet induuntur, conformes effecti gloriæ salutaris: quia, secundum Apostolum, de cœlis salvificatorem nostrum exspectamus, qui potens est, secundum operationem efficientiæ suæ, corpus humilitatis nostræ conformare corpori gloriæ suæ. Hoc ergo salutari sacerdotes induuntur; sed & sancti exultatione exultabunt. Superius exultabunt tantum adhuc in humilitatis corpore positi, & spe tantummodo æternitatis læti: ceterum nunc perfecta exultatione exultantes, non spe, sed veritate, non in imagine, sed corpore. Est enim plerumque exultatio, quæ demutari solet vel casu, vel infirmitate, vel tempore: at vero hæc sanctorum exultatio est, ut exultatione consummatæ in se exultationis exultent.

27. Causa autem exultationis ostenditur: *Illic producam cornu David.* Cornu regni insigne est: per hoc enim unguentum regium regnaturis infundebatur. *Illic* cum dicitur, requies significatur, de qua dictum est: *Hæc requies mea in seculum seculi.* In hac igitur requie cornu David, id est, regnum illius, de quo prophetatur David, Deus producit: non illud humanum, nec corruptibile, nec caducum, sed illud, quod secundum requiem Dei in seculum seculi est. Et quorum erit regnum cœlorum? Nempe de quibus dictum est: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est re-

gnum cœlorum, id eſt, in quos æternus rex, & cujus ſecundum Danielem regni finis nullus eſt, regnabit.

28. Non occultus igitur hic rex eſt: hunc lex prædicat, hunc Prophetæ pollicentur, hunc Joannes pœnitentiæ prædicator oſtendit. Ille eſt enim, ſecundum Domini in Evangelio dictum, lucerna ardens, Chriſtum tenebris mundi hujus oſtendens. Omnis igitur de eo prophetia, lucerna eſt ejus, ignorantiæ noſtræ nocti ſcientiæ lumen oſtendens, infideles atque impios veritatis luce confundens, & in Unigenito paternæ majeſtatis gloriam docens. Et hoc illud eſt, quod ſequitur: *Paravi lucernam Chriſto meo, inimicos ejus induam confuſione: ſuper ipſum autem floriet ſanctificatio mea.* Parata lucerna eſt, ne ad cognoſcendum eum nox ignorationis obſiſteret. Inimici ejus confuſione induentur; videbunt enim filium hominis in majeſtate Patris ſui: & non ſalute, ſed confuſione induentur, terreni ſcilicet, & in dedecoris corpore reſurgentes: *ſuper ipſum autem floriet ſanctificatio mea.* Exaltavit, inquit, eum Deus, & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen: ut in nomine Jeſu omne genu flectatur cœleſtium, & terreſtrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus in gloria eſt Dei Patris, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS CXXXII.

Canticum graduum.

Ecce quam bonum, & quam jucundum habitare fratres in unum. Sicut unguentum in capite, quod deſcendit in barbam Aaron, quod deſcendit in oram veſtimenti ejus, ſicut ros Hermon, qui deſcendit in montem Sion: quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, & vitam uſque in ſecula.

TRA-

TRACTATUS PSALMI.

1. Per omnem doctrinæ ordinem gradibus ſcanditur; nam per gradus ad ſuperiora provehimur. In eo enim, quod ita cœpit Propheta: *Ecce quam bonum, & quam jucundum*, docemur, quid bonum atque jucundum ſit: ut per cognitionem eorum, in bonis jucundisque maneamus. Servata autem ſcienter ea ratio a Propheta eſt, ut bonum jucundumque ſociaret: quia non omne, quod bonum eſt, jucundum eſt, neque omne, quod jucundum eſt, bonum eſt. Jucundus eſt luxus, ſed bonus non eſt; eſt enim in ipſa illa corporalis laſciviæ amœnitate detrimentum & ſalutis, & famæ. Bona eſt tolerantia injuriæ, maxime cum ad irreligioſitatem compellimur pœnis famis, ſitis, frigoris, vigiliarum, contumeliarum, dolorum; ſed jucunda non eſt: illic enim injurioſum perfectæ virtutis officium eſt. Et ita per hæc nonnumquam & bonum jucunditate, & jucunditas ſolet eo carere, quod bonum eſt.

2. Videamus, quid ſit illud, quod bonum & jucundum eſſe Propheta demonſtrat, ſcilicet *habitare fratres in unum*. Non humanas cohabitationes, nec terrenarum domorum communionem Propheta David dicit. Nam fratres ſub hæc ipſa tectorum conſortia diſſidentes videmus, & inimicos ſæpe ejusdem domicilii habitatio continet: & nonnumquam incrementum odiis ipſa illa cohabitandi indignatio ſubminiſtrat. Sed novit eſſe Apoſtolus communem, & religioſam domum, dicens: Ut ſcias, quemadmodum te oporteat in domo Dei diverſari, quæ eſt Eccleſia Dei vivi, columna & firmamentum veritatis. Itaque bonum & jucundum eſt in unum habitare fratres. Cum in unum habitant, conventu Eccleſiæ congregantur: cum fratres nuncupantur, unicæ voluntatis charitate concordes ſunt.

3. Ad primam enim Apostolorum prædicationem hoc præcipuum fuisse credentium præconium legimus, quod dicitur: Erat enim omnium credentium cor & anima una, assensu eadem, voluntate non dissonans, fide socia, amoris ac sententiæ unanimitate perfecta. Et hoc testatur ille gentium Doctor dicens: Ut sitis omnes perfecti, eodem sensu, eadem sententia. Et rursum: Implete gaudium meum, ut idipsum sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, unum sentientes, nihil per æmulationem, sive per inanem gloriam agentes, sed in humilitate invicem arbitrantes præcellere super invicem, non sua, sed aliorum unusquisque vestrum contemplantes. Hoc Apostoli gaudium est, idipsum nos sapere, amore eodem contineri, per unius sensus sententiam unanimes permanere, non per æmulationem separari, neque per inanis gloriæ studium diffidere, non sua, sed aliorum unumquemque cogitare oportere; ut ea, quibus alienæ voluntates in concordia detinendæ sint, cogitemus. Quod alio in loco admonet, dicens: Si possibile est, ex vobis ad omnes pacem habentes. Ex nobis vult esse, ut, si possibile est, pax ad omnes sit. Voluntas nostra omnium amicitiis dedita sit, si & ceterorum natura habeat pacis affectum; dummodo non ex nobis causa, aut interruptæ, aut non conservatæ pacis existat. Hoc itaque populo Dei congruit, sub uno patre fratres, & sub uno spiritu unum esse, sub una domo unanimes incedere, sub uno capite unius corporis membra esse. Non enim oculus aurem odit, nec nares os execrantur, nec manus pedem spernit. Hæc enim ut officiis mutuis sibi, ita & amore districta sunt. Hoc jucundum & bonum est, habitare fratres in unum, in eodem esse, idem esse, nec congregatione fieri, nec amore diversos.

4. Comparationem vero hujus boni jucundique *Propheta* constituit, dicens: *Sicut unguentum in capite,*

pite, quod descendit in barbam, barbam Aaron; quod descendit in oram vestimenti ejus. Aaron unguento, cujus compositio & confusio ex odoribus continetur, unctus est in sacerdotem. Hanc consecrationem primi sacerdotis sui Deo esse complacuit. Dominum quoque nostrum invisibiliter & incorporaliter unctum esse cognovimus, cum dicitur: Unxit te Deus, Deus tuus oleo exultationis. Unctio ista terrena non est, incorporea est, invisibilis est: non de oleo ut sacerdos & Propheta, non cornu ut rex, sed oleo exultationis ungitur. Opus istud lætitiæ spiritalis est, & ad sacramentum cœlestis unctionis exultationis fructus adhibetur: non materies creaturæ est. Quia corporalia corporalibus indigebant: Aaron myro confusionis ungitur: sed id, quod corporale est, per efficientiam virtutis spiritalis imbutum, speciem olei cœlestis imitatur. Denique post hanc unctionem Aaron secundum legem christus est nuncupatus, post quam unctionis confusio per id, quod a Deo confundi demonstrata est, in speciem unctionis invisibilis consecratur. Ut igitur hoc myrum omnes fœtentes odores, & immundos cordium spiritus, quocumque infusum fuerit, extinguit, seque in omnia, in quæ infertur, odor hic suavitatis infundit: ita per hoc sacramentum unctionis infusæ, & per eam omni terrenorum ac sordentium vitiorum nostrorum fœtore deterso, Deo jam, quod est suave, spiramus. Novit hunc suaveolentiæ spiritum beatus Apostolus Paulus, dicens ita: Christi bonus odor sumus Deo in omni loco, in his, qui salvantur, & in his, qui pereunt; & in istis quidem odor ex morte in mortem, istis autem odor ex vita in vitam: ut odorem vitæ nos esse viventibus, ita odorem esse mortis his, qui in peccatis suis morerentur, ostendens. Ipse autem Christi odor ex nobis bonus Deo est. Ut igitur placitum hoc in primo, id est Aaron, sacerdote unguentum Deo extitit, quo in ex-

emplum olei exultationis perungebatur, gratum Deo ex se fidei & innocentiæ odorem præbens: ita bonum & jucundum est habitare fratres in unum, per quod unanimitas voluntatis ejusdem, primis & maximis sacramentis bonorum cœlestium comparatur.

5. Descendit autem unguentum a capite in barbam. Barba virilis ætatis ornatus est. Neque enim nos parvulos esse in Christo oportet, nisi ad id tantum, quod dictum est: Parvuli malitia, non sensu. Infideles autem omnes idem Apostolus parvulos esse, quia infirmes ad cibum firmum manentes adhuc lactis egeant; objurgat dicens: Lacte vos potavi, non cibo: nondum enim poteratis, sed neque adhuc potestis. De se autem ita: Cum factus sum vir, ea, quæ sunt parvuli, dereliqui. Occurrere vero in id festinat, in virum consummatum, in mensuram ætatis plenitudinis corporis Christi. Unguentum hoc ergo *in barbam Aaron*, id est, in consummatæ fidei virum, descendit a capite. Caput, secundum Apostolum, viri Christus est, Moyses unguentum hoc composuit & confudit; sed componendum & confundendum Deus docuit, & Deus mediator in lege. De capite ergo, id est, de Christo descendit in barbam: & ab eo descendit, cui dictum est: Unguentum exinanitum nomen tuum. Descendit autem in eum, qui per ætatis infirmitatem indemutabilis esset fidei firmitate mansurus. Descendit autem etiam *in oram vestimenti*. Ora vestimenti ea sunt, quæ usque ad pedes defluunt, per quod ad omne corpus hic unguenti odor a capite in barbam, & deinde ad vestimenti oram descendit. In his autem mulieribus, quæ ungentes Dominum typum Ecclesiæ in Evangelio prætulerunt, ita docemur, quod una caput, alia pedes unxerit: per quod quæque earum significatur in parte corporis omne corpus unxisse. Media itaque corporis prætermissa sunt. Nam dum ora vestimenti & barba memorantur, omne in his corpus ostenditur.

6. Ad-

6. Additur etiam & alterius comparationis exæquatio, cum dicitur: *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.* Ros ab Hermon in Sion non descendit; multo enim a se intervallo hi montes divisi sunt. Neque sane natura fert, ut ros a loco in locum descendat. Sion autem est secundum doctrinam cœlestem Ecclesia, vel quæ nunc est, vel quæ erit sanctorum, quæ per resurrectionem glorificatorum, & lætantium Angelorum cœtu frequentatur. Hermon autem mons est in Phœnice, cujus interpretatio anathema est: quod enim nobiscum anathema nuncupatur, id hebraice *Hermon* dicitur. Fertur autem id, de quo etiam, nescio, cujus liber extat, quod angeli concupiscentes filias hominum, cum de cœlo descenderent, in hunc montem maxime excelsum convenerint. Sed hæc prætermittamus. Quæ enim libro legis non continentur, ea nec nosse debemus: commemorata autem ob id tantum sunt, quia nos de hoc monte Dei per Prophetam professio commovebat. Certe hodie gentes montem hunc profana religione venerantur; & interpretationem nominis sui, quod est anathema, ipsa illa impiæ superstitionis sede testantur.

7. Ros vero de cœlis est, & inter benedictionum munera optari eum meminimus, cum Isaac ad Jacob ait: Et det tibi Deus a rore cœli, & ab ubertate terræ multitudinem. Ergo quia munera & benedictiones Dei, quibus primum omnia, cum creata & facta sunt, benedixit, postea vero ex peccato Adæ in anathemate constiterunt; gratum Deo est, ea rursum in sanctificationis sedem redire, atque descendere. Benedictus enim homo fuit: sed post benedictionem peccavit, & statim impius fuit. Sed qui mavult peccatoris pœnitentiam, quam mortem, vult benedictionis suæ rorem ab Hermon in Sion descendere, id est, ex impietatis sede in sanctificationis locum transire. Rore enim omnia virescunt, aluntur, augentur: ita

principali illa Dei benedictione homo gignitur, spirat, excrescit. Est ergo bonum atque jucundum, ut a gentili errore, id est, a profana Hermon veneratione descendens, ad Sion, id est, ad æternæ beatitudinis domum transeat, & eum, qui salute omnium lætatur, oblectet, ob id: *Quoniam illic mandavit Dominus benedictionem, & vitam usque in secula;* in Sion scilicet, vel etiam in unanimitate cohabitantium fratrum. Benedictiones enim Ecclesia sola largitur, vitam æternam unanimitas promeretur. Qui dixit enim æternæ vitæ viam pandens, diligite invicem, sicut ego dilexi vos, non mendax est. Est enim ipse veritas, via, vita, Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

INCIPIT

PSALMUS LXIII. CXXXII.

EX CODICE VERONENSI.

Ecce quam bonum est, & jucundum habitare fratres in unum.

Bonum & jucundum est in unum habitare fratres. Cum in unum habitant, conventu Ecclesiæ congregantur: cum fratres nuncupantur, unicæ voluntatis charitate concordes sunt. Ad primam enim Apostolorum prædicationem hoc magnum præceptum fuisse legimus, quod dicitur: *Erat enim omnium credentium cor, & anima una.* Hoc itaque populo Dei congruit, sub uno Patre fratres esse, sub uno Spiritu unum esse, sub una domo unianimes incidere, sub uno corpore unius corporis membra esse. Jucundum & bonum est habitare fratres in unum. Comparationem vero hujus boni jucundique Propheta constituit, dicens:

Sicut

Sicut unguentum de capite, quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti ejus. Aaron unguentum, compositio fuit ex odoribus, unde ungitur in sacerdotem. Hanc consecrationem primum Sacerdoti suo Deo esse complacuit. Dominum quoque nostrum invisibiliter unctum esse a consortibus suis. Unctio ista terrena non est: non cornu, ut reges ungebantur, sed oleo lætitiæ unctus est. Denique post hanc unctionem Aaron . . . . .

PSALMUS CXXXIII.

Canticum graduum.

Ecce nunc benedicite Dominum omnes servi ejus: qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum. Benedicat te Dominus ex Sion, qui fecit cælum & terram.

TRACTATUS PSALMI.

1. Finem sumunt Cantica graduum, sed ascensionibus suis dignum. Cum enim per ea ad cognitionem sacramenti cœlestis scandatur, necesse est, ut postea benedictio ei, ad quem conscensum sit, debeatur. Vocat igitur omnes Propheta ad benedicendum Dominum: & tamquam consummatis omnibus, universos ad contestationem honoris debiti congregat, dicens: *Ecce nunc benedicite Dominum omnes servi ejus.* In eo autem, quod ait: *Ecce nunc*, elaboratæ ascensionis perfectum opus esse significat: ut jam nunc benedicant, quia proficientes ascenderint. Benedicendus est, quia nos in excelsum provexerit, quia fidei gradibus in sublime domus suæ elevaverit. Benedictione autem Dei os peccatoris indignum est: &

idcirco ait: *Omnes servi ejus.* Non omnium est Deo accepta benedictio: neque se promiscuus putet placere posse. Soli istud competit Dei servo, non peccati servo, nec seculi servo. Omnis enim, inquit, qui facit peccatum, servus est peccati. Servo igitur Dei competit, ut Dominum suum religioso ore benedicat.

2. Ac ne ipsi quidem servo hoc erit proprium, qui se servum nomine solo profiteatur, qui etiam nunc cunctabundus & fluctuans incerto fidei vento circumferatur, cujus cogitatio & voluntas in recordatione peccaminum, & in curas voluptatum evagetur. Et idcirco, cum dixisset: *Ecce nunc benedicite Dominum omnes servi ejus*, adjecit: *Qui statis in domo Domini in atriis domus Dei nostri.* Qui stat, loco non movetur. Jam cucurrit, jam ascendit; jam immobilis manet, jam avide bibit beatam illam Prophetæ vocem: Statuit super petram pedes meos; & rursum: In petra exaltasti me; & audiet tamquam Moysi sibi dici: Tu autem sta hic mecum. De peccatoribus autem ita legimus: Dilexerunt movere pedes suos. Standum ergo est in domo Domini: quia benedictio stantium placeat, & stantium in domo illa sancta & cœlesti Jerusalem, & Angelorum frequentium, ad quam per hanc Ecclesiæ & conventus nostri domum scanditur.

3. Et quia plures apud Patrem mansiones sunt, benedicunt Dominum non solum in domo stantes, sed etiam in atriis ejus. Non omnis domus atrium est. Domus est etiam, quidquid extra atrium est: interior autem & familiarior atrii sedes est. Interius ergo stabunt, qui in atrio sunt: quia sic licet dignitas in domo stare; prævenit tamen ille, qui in atrio steterit. Diversos vero esse eos, qui in domo, & eos, qui in atrio sint, alibi Propheta demonstrat, dicens: Plantati in domo Domini, in atriis Dei nostri florient. Major fructus est efloruisse. Et licet plantatio habeat

digni-

dignitatem, præcellit tamen efflorescentium honor: quia, ut initium in plantatione est, ita gaudium boni operis in flore est.

4. Reperi autem quosdam ambiguos circa hoc, *in atriis domus Domini*, fuisse; dicentes idcirco hoc a translatoribus primis adjectum esse, quia sub iisdem versibus sequenti Psalmo continetur, opinantibus ipsis scriptorum vitio in libris hebraicis fuisse præteritum. Sed novi interpretes, quæ volunt, tractent: nobis vero obsequendum est & auctoritati translationum, & vetustati.

5. In hanc autem spem standi in domo, & in atriis Domini Propheta nos hortatur, dicens: *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.* Agimus enim, secundum Apostolum, sub principibus harum tenebrarum; & nox nos seculi detinet, quæ per evangelicam prædicationem jam prodiit in lucem. Nox enim jam proficiscitur, sicut in die decenter ambulate. In hac igitur nocte ignorantiæ, insidiarum, infirmitatum, concupiscentiarum, vitiorum, elevandæ manus sunt in sancta; non ad precandum & orandum tantum, sed & ad operandum. Preces enim nudæ non proficiunt. Elevanda autem opera nostra sunt in Dei sancta, id est, in nudis vestiendis, in esurientibus cibandis, in sitientibus potandis, in afflictis consolandis, in oppressis adjuvandis, in omnibus diligendis. Hæc enim nos in hac corporis nostri infirmitate sanctificant, hæc Deo placita, & sancta sunt. Et hoc non ignorat Propheta, dicens: Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Nunc enim in consummationem seculi, quod est vespertinum, non in tauris, & in hircis, sed in operibus bonis Deo hostia est. Moyses nos docuit exemplo, qui cum elevatis constitisset manibus, vincebat; summissis vero in terram, vincendum populum ab hoste præbebat: ostendens per hanc formam, hostem nostrum,

strum, si terrena opera nostra sint, vincere; si excelsa vero sint, esse vincendum. Elevandæ igitur manus nostræ sunt in noctibus, ut plantemur in domo, ut in atriis floreamus. Et benedicendus est Dominus, id est, cum Dei benedictione semper operandum est, ne, cum panem inopi præbeas, metu famis tristis sis; nec cum sumtus indigenti offeras, damnum putes; ne, cum nudum veste induas, exui te existimes. Hilarem enim datorem amat Deus.

6. Quid autem læta & benedicentia elevatarum manuum opera mereantur, ostendit dicens: *Benedicat te Dominus ex Sion*, Dominus scilicet Ecclesiæ, & sanctæ Jerusalem, & civitatis vivis gemmarum lapidibus exstructæ. Et ut in Deo vero & æterno spem omnem nostram positam cognosceremus, adjecit: *Qui fecit cœlum & terram*, eum scilicet Ecclesiarum Deum esse demonstrans, qui cœlum fecisset & terram: per Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS CXXXIV.

Alleluja.

Laudate nomen Domini, laudate servi Dominum: qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. Laudate Dominum, quia benignus est Dominus: psallite nomini ejus, quoniam suave est: quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in possessionem sibi. Quia ego novi, quam magnus est Dominus, & Deus noster præ omnibus Diis. Omnia, quæcumque voluit, fecit in cœlo & in terra, in mari, & in abyssis. Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit. Qui producit ventos de thesauris suis, qui percussit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus. Emisit signa & prodigia in medio tui Ægypte, in Pharaonem

nem

nem, & in omnes servos ejus. Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes. Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan occidit: & dedit terram eorum hæreditatem Israel populo suo. Domine, nomen tuum in seculum, & memoriale tuum in generationem & generationem. Quia judicabit Dominus populum suum, & in servis suis consolabitur. Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur, oculos habent, & non videbunt; aures habent, & non audient; nares habent, & non odorabunt; manus habent, & non palpabunt; pedes habent, & non ambulabunt, neque est spiritus in ore eorum, non clamabunt in gutture suo. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes, qui confidunt in eis. Domus Israel benedicite Dominum, domus Aaron benedicite Dominum, domus Levi benedicite Dominum, qui timetis Dominum, benedicite eum.

TRACTATUS PSALMI.

1. Psalmus secundum simplicitatem audientium absolutus videtur. Ea enim ex majore parte in eo continentur, quæ libro Exodi inscripta sunt, Ægypti plagæ, Pharaonis pœna, regum mortes, & hostilis terræ obtenta hæreditas. Sed secundum Apostolum, quæ in lege sunt, umbra sunt futurorum; quæ in ea gesta fuerunt, allegorumena sunt, non negligenter audienda sunt: quia sub corporalium gestorum fide in exemplum sint spiritalium operum constituta. Magnæ autem diligentiæ res est, virtutem verborum collocatorum expendere, & scire, quid cuique rei sub eorum, quæ dicta sunt, significatione sit proprium. Ut enim non omnium est, herbarum genera virtutesque nosse, & si quis imperitus, aut nescius in agrum his salubribus herbis divitem venerit, omnia inutilia & promiscue genita existimans præteribit; at vero si peritus & doctus hunc pretiosum in his graminibus agrum fuerit ingressus, omnia, quæ ab aliis præterita

erunt,

erunt, demetet, & ea, quæ ab ignaris erunt neglecta, mirabitur; sciens, quando utile metendorum eorum tempus sit, & in quæ genera sanitatum his utendum sit, & quantum ex his, aut quo usque moderandum sit: sic & in divinis Scripturis esse intelligendum est, ut si eas impia auris, & mens rustica audiat, tamquam otiosas, & non necessarias negligat; at vero SI CALENS AD COGNITIONEM Dei auditor aut lector adstiterit, & cui frequens lectio, & spiritalis gratiæ donum scientiam dijudicandi singula, intelligendique præstiterit, mirabitur omnia, atque his secundum naturales eorum virtutes, & efficientias utetur; non ignarus, quando quid præsumendum sit, & in quam curationem eligendum; quando ex eo corpori sanatio, quando animæ medela tribuenda sit; ne quid præproperum, ne quid importunum ac tardum sit: sed collatis & virtutibus, & temporibus, & rebus, non imperite his, quæ sibi comperta fuerint, utatur: quod quidem maxime in hoc Psalmo ita esse intelligitur. Incredibilem enim in modum ea rebus gestis verba subjecta sunt, ut, cum fideliter illa, quæ gesta sunt, enuntiarent, majorem tamen internæ, & spiritalis intelligentiæ profectum ex se ita collocata præstarent. Neque tantum hæc ratio observata est, ut res ipsæ, quæ corporaliter gestæ sunt, ad ostendendam Dei magnificentiam commemorarentur: verum etiam ut per cognitiones gestorum, & virtutes nominum exemplum de se gerendis, in his, quæ sunt gesta, præberent. Itaque necessarium est, hæc singula personis, temporibus, virtutibus discernere: ut ea, quæ incuriosæ aures tamquam non necessaria forte perdiderint, ipsa illa ad humanæ infidelitatis medelam sanationemque referantur. Et hoc ipsis rebus in Psalmo docebimus, qui ita cœptus est:

2. *Laudate nomen Domini, laudate servi Dominum: qui statis in domo Domini, in atriis domus Dei nostri.*

Lau-

Laudate Dominum, quia benignus est Dominus: psallite nomini ejus, quoniam suave est. Et contuendum in exordio Psalmi est, quod ad laudem nos Dei advocat, cum in superiore Psalmo ad solam benedictionem hortatus sit. Præstare autem laudem benedictioni non ambiguum est. Primus enim ordo in benedictione positus est, sed consummatur in laude. Et laus non incipienda confuse est, sed ordine ac modo confitenda est. Hoc enim primum est: *Laudate nomen Domini.* Nomen ergo Domini primum laudare admonemur, quia Deus cœli sit, quia Deus terræ sit, quia Deus mundi sit, quia Deus, quod fidei nostræ, & spei proprium est, Abrahæ & Isaac, & Jacob sit. In his enim primum Deo laus est.

3. Sequens vero præceptum est: *Laudate servi Dominum.* Per cognitionem nominis Dei ad scientiam ejus proficimus. Jam enim non nomen Domini, sed Dominum laudamus, cognoscentes, cur Deus cœli sit, cur Deus terræ sit, cur Deus mundi sit, cur Deus Abrahæ & Isaac, & Jacob sit. Hæc enim primum puerilis doctrinæ rudimenta transgressi, Deum non jam per obedientiam subditorum, sed per immensæ virtutis suæ magnificentiam laudamus, & laudamus servi ejus: neque solum servi ejus nudo tantum professionis nostræ vocabulo nuncupati, sed stantes in domo ejus: jam non vagi, neque erratici, sed stantium firmitate stabiliti: neque tantummodo stantes, sed etiam in atrio Domini Dei nostri: internæ potius & mediæ domus sede suscepti. Per hunc igitur ordinem a servis & a stantibus in domo, atque atrio laus inchoatur.

4. Laudandus Deus ob id est, quia benignus est. Nam ut omnipotens sit, naturæ suæ virtus est: ut vero benignus sit, nobis necessarium est, quos corporis infirmitas & conditio originis in peccatis detinet. Et quid spei est humanis delictis, si benignitas Deo absit? Sed dictorum ratio consideranda est. Namque qui lau-

dandus est, quia benignus est: psallendum nomini ejus est, quia suave est. *Psallite nomini ejus, quoniam suave est.* *Psallite* ubi dicitur, ad corporis opera refertur: ut per organi nostri, id est, corporis multimoda opera, consonans Deo fiat & apta laudatio. Psallere ergo nomini ejus jubemur, *quia suave est.* Suave enim est Deo, corpora nostra complacito ministerio probabilique famulari: vel ipsum illud potius nomen Domini suave est.

5. Et quid suavitatis in se habeat, vel nomen ejus, vel ei psallere, continuo subjecit, dicens: *Quoniam Jacob elegit sibi Dominus, Israel in possessionem sibi.* Initium originis Judæorum secundum sanctificationem generis Abraham est; adhuc enim primum Dei fuit sermo: & cur potius Jacob, quam Abraham, Dominus elegit? Dehinc cum idem secundum nuncupationis allocutionem sit Israel, qui & Jacob, cur iterum additur: *Israel in possessionem sibi?* Ordo exigebat principem electionis Abraham, non eum, qui jam tertius in electione est Jacob commemorari. Ratio quoque admonebat, ut significatus Israel in Jacob intelligeretur. Quin etiam illud accedit, quod, qui Jacob est, eligitur; qui Israel, possidetur.

6. Sed jam in exordio sermonis monuimus, illa ex rebus corporaliter gestis commemorata in Psalmo esse, in quibus futuri species tamquam in speculo reluceret: ea quoque gestis rebus coaptata verba esse, quæ, cum ea, quæ gesta sunt, enuntiarent, tamen intelligentiam nobis absolutiorem eorum, quæ spiritaliter in gestis rebus præfigurabantur, afferrent. Dei nomen suave est, non uni tantum genti, atque ipsi irreligiosæ, sed omnibus jam gentibus, atque linguis. Jacob enim sibi elegit, majorem natu supplantantem, ementem primitias cibo & desperatione venalis, abripientem benedictionem, impœnitentem post servitutem, deinde post luctam Deum videntem & Israel

nun-

nuncupatum. Ante enim Jacob eſt, & ſic Iſrael. Circumſpiciamus Eccleſiæ corpus, quæ ſe per differentiam fidei & Jacob, & Iſrael habet. Et hic cœtus populum legis fide ſupplantat, primitias ejus accipit, benedictionem ejus diripit, ſecundum Domini dictum, dicentis: A diebus autem Joannis regnum cœlorum vim patitur, & vim facientes diripiunt illud. Jacob eſt ergo, qui eligitur, Domino dicente: Ego vos elegi, non vos me. Iſrael eſt, qui poſſidetur, in præteritis primogenitis & benedictionibus cognitus, in ſervitute multi temporis fidelis, in ſacramento luctæ potens, in promerendis rurſum benedictionibus pertinax, in Dei cognitione & conſpectu Iſrael.

7. Novit autem Spiritus prophetiæ præpotentem hanc nominis Dei in congregandis gentibus & poſſidendis fidelibus ſuavitatem, dicens: *Quia ego novi, quam magnus eſt Dominus.* Officio quidem oris ſui Propheta loquitur, ſed cognitione non ſua. Vox iſta ejus eſt, qui ait: Nemo novit Patrem, niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare. Et Filius quidem Patrem, ſi cui voluerit, revelabit: ſed magnitudinem ejus nemo cognoſcit, Propheta dicente: Cujus magnificentiæ non eſt finis. Cognitio ergo infinitatis hujus ei ſoli erit propria, qui ſecundum perfectam originis ſuæ plenitudinem ipſe imago eſt infiniti.

8. *Quia ego cognovi, quam magnus eſt Dominus: & Deus noſter præ omnibus Diis.* Non præ Diis omnibus illis eſt, de quibus infra ait: Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: os habent, & non loquentur. Nihil enim magnum, ſi metallis & ſaxis, & lignis comparatus præfertur. Et quia iſti Dii non ſunt, quærendum eſt, quos Deos dixerit. Non enim Deorum multitudinem Eccleſia cognoſcit. Error hic gentium eſt, ut coitus, & conceptus, & procreationes, & ſucceſſiones Deorum aut fingat, aut credat. Nobis autem, ſecundum Apo-

ſtolum, unus Deus, ex quo omnia, & nos in ipſo; & unus Dominus noſter Jeſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum. Unus ex uno, Deus ex Deo eſt. Non recipit alterum innaſcibilis, ut duo ſint; nec admittit, quod eſt unus unigenitus, ne Deus ſit. Non ſunt duo innaſcibiles, non ſunt duo unigeniti: in eo unusquisque quod eſt, unus eſt: dum parem nec unigenitus habet, nec innaſcibilis admittit; neque unigenitus Deus ex alio, quam innaſcibili Deo, ſubſiſtit.

9. Videndum autem eſt, præ quibus omnibus Diis Deus noſter ſit. Invenio Deos dici per Prophetam ita: Deus ſtetit in congregatione Deorum, in medio autem Deos diſcernit. Et hoc quidem videtur ambiguum, nec ſatis abſolute enuntiare, quos Deos ſignificet. Sed Dominus in Evangeliis errore nos nuncupationis hujus liberavit, dicens: Ego dixi, Dii eſtis, & filii excelſi omnes. Et adjecit: Si ergo illos dixit Deos, ad quos verba Dei facta ſunt, & non poteſt ſolvi Scriptura. Indisſolubilis Dei ſermo eſt, homines Deos nuncupantis. Invenio & Moyſen Deum nuncupari, cum ei dicitur, Deum te poſui Pharaoni. Sed & Apoſtolus docuit dici alios Deos, cum ait: Namque etſi ſunt, qui dicuntur Dii ſive in cœlo, ſive in terra, ſicut ſunt Dii multi, & domini multi: ſed nobis unus Deus pater eſt, ex quo omnia, & unus Dominus noſter Jeſus Chriſtus, per quem omnia. Unus quidem Deus nobis eſt, & unus Dominus: ſed multi Dii ſunt, qui vocantur, in cœlo & in terra. Et quidem ſi hoc Deorum nomen hominibus ſecundum ſententiam Dei competit, multo magis Angelis, Archangelis, Thronis, Dominationibus, Principatibus, Poteſtatibus dignum, quos Apoſtolus Deos in cœlo nuncupari demonſtrat.

10. Dii ergo ſunt, qui vocantur, ſed præ omnibus Deus noſter eſt: non comparatione, qui incom-

para-

parabilis præcellit, ſed poteſtate præ ceteris eſt. Et quomodo præ ceteris ſit, mox oſtendit, dicens: *Omnia, quæ voluit, fecit in cælo & in terra, in mari, & in abyſſis.* Soli Deo congrùit omnia facere, quæ velit. Sola enim perfecta virtus in nullo impeditur, quo minus, quod velit, & faciat: & ei, ex quo omnia ſunt, nihil difficultatis occurrit. Inferioris ab eo naturæ eſt, ne totum, quod velit, & faciat. Dum enim alii ſe debet, caret omnipotentiæ virtute: quia in id ipſum, quod ſubſiſtit, habeat alium auctorem. Et qui non ſe ſibi debet, non omnia poteſt, dum a potiore ſubſiſtit. Sed videamus, quid ſit illud, quod omnipotentia Dei ſecundum voluntatem ſuam fecerit, *in cælo, & in terra, in mari, & in abyſſis.*

11. Et quidem magnum eſt, ſi contueamur indemutabilem cœli firmitatem, ſolem annuis curſibus indefeſſisque moderatum, viceſque anni definitis limitibus temperantem; perennes quoque lunæ viciſſitudines, & imperturbatos ortus, lapſus, converſioneſque ſignorum: jam vero terræ opes, & fecundos ejus fructus in vitam hominum, volucrum, pecudum, beſtiarum: plena deinde incolis ſuis maria, & ſpirantium intra fluctus piſcium vitam: tum porro, quia plurali genere maria græcitas elocuta eſt: Oceani inæſtimabiles vices, & capacis abyſſi imperſpicabilem naturam, qua refuſus in terram æſtus reſorbetur. Sed cum hæc ſecundum humanam opinionem plena miraculis ſint; ac de ipſis dici merito debeat: *Omnia, quæ voluit, fecit in cælo & in terra, in mari, & in abyſſis:* videamus, quæ ea omnia ſint, quæ voluit, & fecit.

12. *Educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit. Qui producit ventos de theſauris ſuis.* Præterito Thronorum, Dominationum, Principatuum & Poteſtatum, Cherubim & Seraphim, Angelorum & Archangelorum, cœli, terræ, maris, abyſſi miraculo: in his omnia Deus, *quæ voluit, fecit, in cælo, & in*

terra, in mari, & abysso; educens nubes ab extremo terræ, fulgura in pluviam fecit, qui producit ventos de thesauris suis? An hæc tantum perfectæ in Deo voluntatis omnipotentia est, terras exhalare nubes, coruscare pluviis imminentibus fulgura, alternatis spiritibus flare ventos? Sed arguunt hanc opinionem nostram virtutes, verborum & naturæ generum. *Educens*, inquit, *nubes ab extremo terræ.* Quid enim sibi vult, quod nubes deducuntur, & educuntur *ab extremo terræ*? Exhalant quidem valles uvidæ nebulas: sed neque valles extrema terræ sunt, neque quisquam nebulam id ipsum existimavit esse, quod nubem. Dehinc *fulgura in pluviam fecit.* Quæ hic humani sensus intelligentia est? Fulgura nonnumquam sine pluviis videmus, & pluvias sæpe esse sine fulgere. Non pluviæ fulgura efferunt, neque rursum fulgura pluvias defundunt. Sequitur quoque: *Qui producit ventos de thesauris suis.* Quæ hic humani sensus intelligentia est? Anne in concavo aliquo & communito thesaurorum loco conditos esse ventos existimabimus, ex quibus venti soleant tamquam pretiosissima thesauri portio produci? Et cum solent mutationes ventorum frequentes & incertæ sæpe, & contrariæ commoveri, totiens negotiosus ad hæc Deus ipsos istos, ut demutentur, ut dissideant, ex secreto divitiarum suarum producit?

13. Sed hæc a me volenti virtutem & rationem dictorum ostendere, ita commemorata sint, ut nihilo minus invisibilis & omnipotentis virtutis esse intelligatur a mari, quod est ab extremo terræ, nubes educi, & inter pluvias fulgura coruscare, & ventos ex occultis spirituum suorum sedibus flare. Verum quia non in his tantum omnipotentia Dei est, neque in his solum, *quæ voluit, fecit in cælo, & in terra, in mari, & in abyssis;* & in his, quæ corporaliter gesta esse memorantur, spiritalia significari meminimus: demonstrandum est nunc, quid sub his dictis per virtutem prophetiæ intelligere debeamus.

14. In eo, quod *omnia, quæ voluit, fecit in cælo, & in terra, in mari, & in abyssis,* quantum cognitioni nostræ permissum est, nihil amabilius Deo homine est. Et subest causa, ut peculiare hoc ei animal sit. Mundus vero consistit, homo autem cum consilio efficitur, non verbo, sed opere cogitatio. Fit quoque ad imaginem Dei: per inspirationem etiam Dei vivens anima perficitur. Legem accipit, voluntati suæ permittitur, liber ab omnibus mundi dominus constituitur, paradisi incola est, invidia diaboli dignus est, post peccatum misericordiæ reservatur, omni seculi hujus ætate ad cognitionem Dei eruditur, judex angeli præparatur. Revelationem ejus creatura exspectat, vanitati in spem & ipsa subjecta; ob pœnitentiam ejus ex peccato Angelorum in cœlis maximum gaudium est. Hic ipse per sacramentum nativitatis secundum hominem Jesum Christum assumtus in eum est. Jam ubique irreligiosum ante os ejus religionem docet, jam pollutum stupris corpus continentia purum est, jam cæca quondam a cognitione Dei mens, Israel facta est. Jam invidia in imitationem boni profecit, jam ebrietas in jejunia exarsit, jam odium in amorem demutatum est, jam vitia in virtutum vitam peremta sunt.

15. Fecit ergo Dominus *omnia, quæ voluit in cælo, & in terra, in mari, & in abyssis.* NIHIL enim in his omnibus carius homine suo habuit, ob quem etiam Unigenitus ejus Deus homo extitit: & fecit ita, *educens nubes ab extremo terræ.* Nubibus Dominus præcepit, ne super spinosam, & infecundam vineam pluerent: Mandabo, inquit, nubibus, ne pluant super eam. Cognovi & nubem, in qua locutus est Deus: In columna, inquit, nubis loquebatur ad eos. Et testatur mihi Paulus in hac nube non hoc solum, quod legitur intelligendum, dicens: An nescitis, quia patres nostri sub nube fuerunt, & in Moysen baptizati sunt?

sunt? Nubes itaque hæc significat doctrinam apostolicam: quæ inumbrans, & a calore defendens, æstum omnem futuri judicii excludit. Quod autem a novissimis terræ sint, audiamus Apostolum dicentem; Puto autem Deus nos Apostolos extremos ostendit sicut abortivos. Dominus ipse, cum de loco & dignitate inter discipulos sermo esset, ait: Qui voluerit in vobis esse primus, sit omnium novissimus. Has ergo nubes Deus, omnia, quæ vult, faciens, a novissimis terræ educit: & hanc inumbrantem doctrinam terræ humilia exhalant.

16. *Fulgura in pluvias fecit.* Fulgur est virtutis cœlestis agnitio: & hoc ipse Dominus testatur dicens: Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & paret usque ad Occidentem; ita erit adventus filii hominis. Et hoc quidem ita in Domino, qui non in locis ut corporalis, sed ubique, adveniens cernetur. Ceterum in singulis hodie quicumque virtutem Dei annuntiabunt, qui cognitionem ejus per doctrinam præstabunt, fulgura in pluvias facti sunt: fulgure primum ipsi scientiæ coruscantes, tum deinde verborum imbrem profundentes. Et hujus pluviæ ex se profundendæ Moyses non jam spiritaliter per doctrinam, sed corporaliter per gloriam fulgens ita meminit: Adtende cœlum, & loquar: & audiat terra verba ex ore meo. Exspectetur sicut pluvia eloquium meum, & descendant sicut ros verba mea, & sicut pluvia super gramen, & ut nives super fœnum. Illa fulgura in has pluvias facta sunt, verba scilicet vivificantia, & potantes irrigantia.

17. Servatus autem ordo est, ut post congregatas ex novissimis terræ nubes, post fulgura in pluvias constituta, producat ventos de thesauris suis. Quos autem ventos producat, non ambiguum est: os nempe, de quibus ait: Faciens angelos suos spiritus. Sunt enim Angeli parvulorum quotidie Deum

viden-

videntes. Hi igitur ſpiritus ad ſalutem humani generis emiſſi ſunt: neque enim infirmitas noſtra, NISI DATIS AD CUSTODIAM ANGELIS, tot, tantisque ſpiritalium cœleſtium nequitiis obſiſteret. Opus ad id fuit naturæ potioris auxilio: & hoc ita eſſe ex his dictis docemur, quibus trepidum ac paventem Moyſen Dominus confirmat, dicens: Ecce Angelus meus antecedet te. Hos igitur de theſauris ſuis ventos producit, tribuens in his auxilium humanæ infirmitati: ut hæc nos divina præſidia, adverſus mundipotentes harum tenebrarum in hæreditanda nobis ſalute tueantur.

18. Sequitur deinde hic ordo dictorum: *Qui percuſſit primogenita Ægypti ab homine usque ad pecus, & miſit ſigna & prodigia in medio tui Ægypte, in Pharaonem & in omnes ſervos ejus. Qui percuſſit gentes multas, & occidit reges fortes. Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Baſan, & omnia regna Chanaan occidit: & dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Iſrael populo ſuo.* Frequenter ſermo divinus, eum intelligendum eſſe Deum cœli atque terræ, & univerſitatis creatorem docet, qui Ægyptum percuſſerit, mare diviſerit, Ægyptios demerſerit, populum ſuum magnis & mirabilibus virtutibus eduxerit, in eremo manna aluerit, ejectis gentibus in terram repromiſſionis induxerit. Et quidem omnia hæc magnifica & præclara opera Deum eſſe teſtantur. Neque enim mediocris & moderatæ virtutis eſt tanta geſſiſſe: admirandus in his intelligendus eſt. Sed docet nos Apoſtolus cum veneratione geſtorum præformationem in his doctrinæ atque operis ſpiritalis agnoſcere: cum lex ſpiritalis eſt, cum geſta ejus allegorumena ſunt, cum ſub nube patres fuerunt, cum in Moyſen baptizati ſunt, cum de ſpiritali petra biberunt, cum petra Chriſtus eſt, cum poſtremo ſecundum exaltati in deſerto ſerpentis formam exaltandus eſt Dominus. Ergo licet illa in Ægypto corporali-

ter gesta sint, spiritaliter tamen nunc geruntur in nobis.

19. Ægyptus, in quo seculi forma est, virtutibus & plagis Dei percutitur, signis portentisque terretur. Plagis Dei percutitur, cum judicium suum audit, cum damnationem suam cognoscit, cum in ipso conscientiæ suæ reatu quotidie judicatur, cum principales suas originariasque virtutes cruci suæ Dominus confixit. Locutus quoque est tamquam ad viventem animalemque Ægyptum, (ut non hebetem terram inanimemque regionem, sed incolas ejus, quos rationales animalesque constituerat, alloqui existimaretur,) *Misit signa & prodigia in medio tui Ægypte, in Pharaonem, & in omnes servos ejus. In medio tui* quid est? Cognoscimus ex eo, quod dictum est: Dominus Deus autem rex noster, rex ante secula, operatus est salutem in medio orbis terræ. In medio itaque orbis terræ loco, in quo Dominus salutem nobis operans passus est, signa & prodigia misit, dum crucis suæ horis sol effugit, tremit terra, saxa rumpuntur, sepulchra panduntur, mortui exsurgunt. Hæc in medio tui Ægypte signa facta sunt. Pharao tuus, id est, diabolus, aquis necatur baptizato populo, ipse cum exercitu suo obrutus. Percussæ deinde gentes multæ; extincti scilicet innumerabiles in nobis vitiorum incolatus. Reges quoque fortes peremti, fortes plane.

20. *Seon regem Amorrhaeorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaan occidit.* Et quid istud est? Tot regna eversa sunt, tot reges extincti sunt: & horum tantum fit memoria? Fit quidem secundum gestorum fidem paucorum memoria ex pluribus: sed hi tantum memorantur, in quibus quamvis quidem res gesta cognosceretur, tamen per conditiones virtutesque nominum spiritalis in his esset conditio subtexta. Nam Seon infructuosæ arboris interpretatio est: quod enim nobiscum arbor infructuosa, id hebraice Seon nun-

cupa-

cupatur: Amorrhæus vero exacerbantis. Has ergo ſub horum nominum ſignificatione infructuoſas in nobis exacerbantibus virtutes delevit, infructuoſos ſcilicet principes, qui nos, qui exacerbabamus in Dominum, obtinebant: & ob id ſecundum dictum evangelicum exemplo infructuoſæ arboris exciſos. Og vero rex interpretationem habet maceriæ, ſive valli: Baſan vero confuſionis, ſive pudoris. Regem hunc ergo confuſionis pudorisque noſtri extinxit, ſolvens ſecundum Apoſtolum maceriam, vel vallum, id eſt, quo a cognitione Dei prohibebamur, obſtaculum diruens. Occidit deinde omnia regna Chanaan. Maledictum Chanaan eſſe Geneſis docet, & eſſe ſervum fratrum ſuorum, ob contumelioſam ejus in patrem injuriam. Interpretatio autem nominis Chanaan motio eſt. Quæ igitur nos in vitia in maledictam impietatem commovebant, atque in nos vi ſua ac poteſtate regnabant, Dominus extinxit. Quod autem per varias virtutes, quæ in filiis obedientiæ operantur, non regnent peccata in nobis: Apoſtolum audiamus dicentem: Non regnet amplius in mortali corpore veſtro peccatum. Regna ergo hæc occiſa ſunt: jam enim non dominantur in nobis.

21. Sed occiſis his, quid conſequitur? *Dedit terram eorum hæreditatem, hæreditatem Iſrael populo ſuo.* Data quidem terra eſt regum & gentium ſuperius memoratarum: ſed amiſſa rurſum eſt. Hodie a gentibus incolitur, Iſrael ubique exul eſt: & quomodo terra, quæ data eſt, hæreditas eſt? Manet ergo idem ordo: ut ſub his, quæ corporaliter geſta ſunt, ea, quæ ſpiritaliter eſſent gerenda, præſcripta ſint. Data igitur corporum noſtrorum terra in hæreditatem eſt, quæ antea erat in Chanaan maledicta, & in vitia mobilis, in Baſan confuſionis pudorisque plena, in Amorrhæo exacerbans, & irritans, quam poſſidebat in Og infidelitatis maceria, quam occupaverat in Seon arbor

infructuosa. Hæc igitur terra, soluto infidelitatis vallo, & excisa ex ea arbore infructuosa, data est hæreditas, & data Israel populo suo. Quæ autem hæc hæreditatis terra sit, & qui sit hic Israel, audiamus Apostolum Paulum dicentem: Sicut portavimus imaginem terrestris, portemus imaginem cœlestis. Hic est Israel, cui terræ beatæ hujus continget hæreditas, cui conglorificati in Domino terreni corporis sui erit æterna possessio. Hoc Christianis est proprium, qui hoc in se nomen incolume per cœlestis imaginem usque ad finem retinuerint.

22. Atque ita ait: *Domine, nomen tuum in seculum.* Numquid a nobis optandum hoc Deo est, aut æterna virtus eget voto nostro, ut maneat in æternum? Ut in nobis potius maneat, optandum est. Sicuti eum dicimus: Sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum, fiat voluntas tua sicut in cœlo, & in terra; non utique hæc Deo proveniant optamus: ut sanctificetur, qui sanctus est; ut voluntas sua fiat, cujus factum in voluntate est. Nostræ hæc potius rei vota sunt, ut per egregia fidei nostræ opera nomen ejus sanctificetur in nobis; ait enim: Estote sancti, quoniam ego sanctus sum: ut in nos regnum ejus adveniat; & digni æterno regno per indultam nobis æternitatis substantiam simus: quia spes vitæ est, confiteri regnum ejus; & dicenti sibi latroni: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum, respondit: Amen dico tibi: hodie mecum eris in paradiso: ut sicuti voluntati ejus in cœlis ab indefessis & cœlestibus virtutibus paretur, ita & a nobis in terra pareatur, ne corporalis nos infirmitas ab exequenda ejus voluntate deflectat: (in cœlis enim indefessis quotidie vocibus dicitur: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth: pleni sunt cœli & terra gloria tua;) ut nobis quoque nihil aliud in opere sit, per quod sanctificatur nomen ejus; nihil aliud in spe, per quod & in

in nos regnum ejus ſperamus; nihil aliud in voluntate, per quod ei æternæ a nobis laudes ſunt deferendæ. Profectus hic voti noſtri indigentiæ res eſt, ut nobiscum nomen ejus maneat in æternum.

23. Dehinc ſequitur: *Et memoriale tuum in generatione & generationem.* Non, ſicut ſæpe, a ſeculo in ſeculum, neque a generationibus in generationes: ſed *in generatione & generationem.* Et hoc non de nomine, ſed de memoriali: Memoriale enim eſt memoria operum Dei, quæ libro legis continentur. Et quia lex, & memoriale Dei in generatione prima, Judæorum ſcilicet, usque in plenitudinem temporum manſit; ſicuti plebi Sodomæ & Gomorrhæ usque ad plenitudinem peccati pœna dilata eſt: ita menſuram omnium impietatum cum prima generatio expleſſet, memoriale Dei, & omnium operum ſuorum memoria in generationem alteram transiit, in Chriſtianos namque, cum quibus hodie legis veneratio eſt, & prophetia; & nomen Domini.

24. Tenuit autem hunc eumdem in conſequentibus ordinem, dicens: *Quia judicabit Dominus populum ſuum, & in ſervis ſuis conſolabitur.* Differt judicari & conſolari; & differt populus & ſervus. In ſervis autem conſolatio, in populo vero judicium eſt. Populum Dei Israel ſecundum carnem nuncupatum eſſe quis neſcit? Dictum autem ab Apoſtolo eſt: Qui in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. *Judicabit* ergo *Deus populum ſuum*; ſed *in ſervis ſuis conſolabitur*, nempe illis, de quibus Dominus ait: Qui credit in me, non judicabitur, ſed transiet de morte in vitam: qui autem non credit, jam judicatus eſt. Conſolabitur autem Dominus, judicato Israel; in ſervis ſuis. In omnibus enim fidelibus terræ ſolatium habebit ex damno.

25. Voluiſſet enim populum ſuum, quem in patribus eorum Abraham & Iſaac, & Jacob elegerat,

non

non judicari: ob quem post diversas plagas Ægyptum afflixerat, ob quem in columna ignis & nubis adstiterat, ob quem mare diviserat, aquam e petra ejecerat, manna e cœlo miserat, legem posuerat, veniam tantis sacrilegiis indulserat, tot irreligiosorum regna dejecerat, prophetas miserat, Unigenitum suum nasci hominem voluerat. Sed tot tantisque beneficiis populus ingratus, & colonus vineæ primus electus, in ipsum Dominum vineæ parricidales manus intulit, Deum, quantum in se est, crucifixum in homine mortificans. Sed electi sunt servi, quibus vinea fructum ejus reddentibus traderetur: in quibus Dominus, judicato populo suo, pietatis suæ damnum consolaretur. Itaque consolantur eum gentes, in Martyribus & confessoribus, & fidelibus suis fructus ex se commissæ sibi gratiæ rependentes. Non nova autem, nec hujus tantum Prophetæ vox ista est. Moyses in præclaro illo Deuteronomii cantico, cum peccata populi hujus, & impietates novissimas, & fidem generationis alterius prædicaret, ait: Quoniam judicabit Dominus populum suum, & in servis suis consolabitur. Sanctus etiam Eleazar, cum a principibus populi sui degustare ementitum sacrificatum cogeretur, gloriam martyrii sub hac eadem voce consummat, sciens Dominum in servis suis voluntatem ejus operantibus, judicato populo, consolandum.

26. Convertitur deinde ad depellendum errorem gentilium prophetico sermone, ut stultas atque irreligiosas superstitiones ex ipsis superstitionum causis coarguat, dicens: *Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum. Os habent, & non loquentur; oculos habent, & non videbunt; aures habent, & non audient; (nares habent, & non odorabunt; manus habent, & non palpabunt; pedes habent, & non ambulabunt: non clamabunt in gutture suo:) neque est spiritus in ore eorum. Similes illis fiant; qui faciunt ea, &*

omnes,

omnes, qui confidunt in eis. Frequenter & in aliis Psalmis idipsum de simulacris gentium dictum est: & prophetia omnis hoc laborat, ut humanum errorem a stultissimis his irreligiositatum studiis avertat. Addunt enim plerique his impietatibus suis auctoritatem, ut pretiis metallorum honorem Diis, quos sibi fecerint, quærant; auro eos argentoque formando: sed hoc tantum, quod possunt, largiuntur, imaginem scilicet oris, oculorum, aurium, narium, manuum & pedum, Deos suos in forma mortui corporis adorantes, cui spiritu evolante os mutum est, oculi hebetes, aures surdæ, nares inanimæ sunt, manus dissolutæ, pedes rigentes, omne corpus immobile est. Sed errori eorum id, quod nec sperare audent, deputatur: ut eorum sint similes, quos adorant, venerantes sint in consortio veneratorum, ipsi simulacrorum modo emortua corpora sine vitæ spiritu relinquendi.

27. Demonstrato autem errore gentili, ad doctrinæ ordinem propheticus sermo se retulit, dicens: *Domus Israel benedicite Dominum, domus Aaron benedicite Dominum, domus Levi benedicite Dominum, qui timetis Dominum, benedicite eum.* In his nominum atque officiorum distinctionibus omnem Ecclesiæ populum complexus est: sed per nuncupationum & proprietatum significationem ipsa illa officiorum merita divisit. In eo enim, quod dicitur *domus Israel*, & *domus Aaron*, & *domus Levi*, & *qui timetis Dominum*, aliud ab alio esse discernitur: ut, secundum Apostolum ad Corinthios scribentem, quædam fit in nominibus distinctio, cum ait: Vocatis, sanctis, cum omnibus, qui invocant nomen Domini nostri Jesu Christi; ut aliud vocatos, aliud sanctos, aliud invocantes nomen Domini esse significet. Nunc autem primum Israel nuncupari videmus, secundo Aaron, tertio Levi, quarto timentes Dominum. Et in Aaron sacerdotes significari non ambiguum est: sacerdos enim in lege Aaron primus fuit,

fuit, & exinde in succeſſione eius ſacerdotum honor manſit. In Levi autem miniſtros oſtendi abſolutum eſt: hæc enim tribus in miniſterium electa eſt. Reliquus autem populus, cui non ſacerdotii, neque miniſterii, ſed timoris officium eſt, in his, qui timent Dominum, nuncupatur. Docet autem nos Apoſtolus ſuper omnes hos eſſe Israel, cum ait: Et quotquot regulæ huic obſecundabunt, pax ſuper eos & miſericordia, & ſuper Israel. Sacerdotes & miniſtros officii ſui regula in eo, quod agunt, continet: ſed præſtat longe voluntate magis aliquid agere, quam lege. Et optimum eſt, per miniſterii ordinem non ſolum ſatisfacere miniſterio, ſed per doctrinæ ſcientiam & fidei calorem ad cognitionem Dei contemplationemque contendere. Eum ergo, qui Deum intelligens, & videns eſſet, quod eſt proprium Israel, in primo benedicentium ordine collocavit: (qui officium in quo eſſet, atque honorem ſacerdotis, hac ipſa cogniti per fidem & contemplati Dei virtute præcelleret:) quia, cum plures ſint Aaron, id eſt, ſacerdotes, pauci tamen Israel, id eſt, qui cognitione mentis Deum contemplaturi ſint, reperientur. Hi ergo primum ad benedicendum advocantur: ceteris aliis poſt eos, in eo, quo & ipſi eſſent, officio, benedicturis. Sed benedicunt Deum, & domus Israel, & domus Aaron, & domus Levi, & omnes, qui timent Dominum: eum ſcilicet, qui eſt benedictus Deus ex Sion, qui habitat Jeruſalem, ſanctum montem Sion, & civitatem cœleſtem, Eccleſiam primitivorum, manentium & ſcriptorum in cœlis, in Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS CXXXV.

Alleluja.

Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Confitemini Deo Deorum, quoniam in ſecula miſericordia ejus. Qui fecit mirabilia ſolus, quoniam in ſecula miſericordia ejus. Qui fecit cælos in intellectu: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Qui firmavit terram ſuper aquam: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Qui fecit luminaria magna ſolus: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Solem in poteſtatem diei: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Qui percuſſit Ægyptum cum primogenitis eorum: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Et eduxit Iſrael de medio eorum: quoniam in ſecula miſericordia ejus. In manu forti, & brachio excelſo: quoniam in ſecula miſericordia ejus, Qui diviſit mare rubrum in diviſiones: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Et transduxit Iſrael per medium ejus: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Et excuſſit Pharaonem, & virtutem ejus in mare rubrum: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Qui transduxit populum ſuum in deſertum: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Qui perduxit aquam de petra rupis: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Qui percuſſit reges magnos: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Seon regem Amorrhæorum: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Et Og regem Baſan: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Et dedit terram eorum hæreditatem: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Quoniam in humilitate noſtra memor fuit noſtri: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Et redemit nos de inimicis noſtris: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Qui dat eſcam omni carni: quoniam in ſecula miſericordia ejus. Confitemini Deo cæli: quoniam in ſecula miſericordia ejus.

TRACTATUS PSALMI.

1. Non est otiosus propheticus sermo neque ex inanibus ac superfluis caussis spiritalis loquela est. Si enim in viris prudentibus exspectari id maxime solet, ut ea, quæ loquuntur, gravitate eorum doctrinaque digna sint; omnisque sermo non sit fortuitus & vagus, sed ex rationalibus caussis profectus, & exspectationi audientium utilis, & auctoritati congruus disserentium: quanto magis id in cœlestibus eloquiis opinandum est, ut, quidquid in his est, excelsum, divinum, rationabile & perfectum esse existimetur. Sed plerumque, immo semper, vitio nostro accidit, ut, quæ legi in ecclesia audimus, auribus atque animis nostris longe ab his peregrinantibus negligamus: ut per audiendi incuriam, vilescat apud nos dictorum cœlestium dignitas. Cum in lectionis tempore rationes supputamus, iras concipimus, injurias cogitamus, luxus recolimus, tunc ad hæc occupatis nobis surdæ aures sunt, & hebes mens est; & si quid forte in aures nostras eorum, quæ leguntur, inciderit, virtutem tamen dictorum obrutus seculi curis animus non sentit: & quorum intelligentiam non consequitur, levem existimabit auctoritatem.

2. Omnia autem, quæ in libris propheticis sunt, maximum humanæ & salutis, & doctrinæ profectum in se habent, nostrique causa universa scripta sunt: ut nunc nobis institutionem vitæ innocentis afferrent, nunc scientiam Dei intimarent, nunc originis naturæque nostræ cognitionem tribuerent, nunc futurorum intelligentiam non spe tantum, sed ratione præstarent, nunc causas universitatis hujus ortusque proferrent, & humanum sensum tantarum rerum intelligentiæ incapacem ad capiendam horum cognitionem variis doctrinæ generibus distenderent. Partibus enim quibusdam & divisionibus opus fuit, per quas

sensim

ſenſim ſub uſu exercitationis aſſiduo opinio ſaltem incomprehenſibilis nobis hujus intelligentiæ poſſet irripere. Plures Prophetæ ſunt, & ingentia eorum copioſaque dicta. Plures etiam Pſalmi ſunt, & ſingulis multa & varia congeſta ſunt. Et quamquam omnes unam atque eamdem in ſe doctrinæ formam complectantur, diverſis tamen inſtitutis in eamdem nos ſcientiæ vitam dirigunt; non omnia in unum congerentes, (incapaces enim omnium ſumus), ſed partes partibus explicantes; ut per id, quod ſingula cognoſcuntur, proficiatur ad multa. In hoc autem Pſalmo, quia ſingulis ejusdem rei argumenta diverſa ſunt, id continetur, ut cauſam univerſitatis hujus, id eſt, cur cœlum, cur terra, cur homines, cur cetera ſint, ex bonitate ac miſericordia Dei profectam intelligamus per id, quod dicitur: *Confitemini Domino: quoniam bonus, quoniam in ſecula miſericordia ejus.*

3. Ac primum in eo ita cœptum eſt: *Confitemini Domino*, duplicis intelligentiæ ſignificatio affertur: ut aut Deum in confeſſione laudemus, quia bonus, quia miſericordia ejus in ſecula ſit; aut peccata noſtra confiteamur ei, ab eo indulgenda, quia bonus eſt, & cujus indeficiens miſericordia ſit. Utrumque naturæ noſtræ conveniens eſt; ut & eum, ad cujus cognitionem naſcimur, laudemus, & ei, qui bonus & miſericors in ſecula ſit, confiteamur peccata ſub agnitione peccati. Non enim confeſſio eſt, Deo, qui nihil ignorat, ea, quæ geſſeris, confiteri: quia confeſſione iſta Deus non eget, cujus cognitioni nihil occultum eſt, cujus aditui nihil invium eſt, cujus virtuti nihil reliquum eſt, extra quem locus nullus eſt. Sed confeſſio eſt, rei ſcilicet ejus, quæ ignorabatur profeſſa cognitio, ex alterius judicii opinione in alterius intelligentiæ proficiens ſententiam. Utile enim ſibi ac jucundum quisque eſſe antea exiſtimaverat, rapere, cædere, furari, ſuperbire, potare, ſcortari:

sed ubi hæc omnia æternæ damnationi obnoxia esse cognovit, cognitis his confitetur errorem. Confessio autem erroris, professio est desinendi. Desinendum ergo a peccato est, ob quod peccati cœpta confessio est. Ceterum extra veniam est, qui peccatum cognovit, nec cognitum confitetur.

4. Confitendum autem semper est: non quod peccandum semper sit, ut semper confitendum; sed quia peccati veteris & antiqui utilis sit indefessa confessio. Docet autem Spiritus sanctus semper confitendum, cum ait per Prophetam: Justus ipse sibi accusator est in primo sermone suo. Justus non se ex præsentibus, sed ex præteritis accusat: cui enim adest præsentium accusatio, justi nomen aufertur. Et audiamus se Apostolum Paulum ex præteritis arguentem, cum ait: Quia non sum dignus vocari Apostolus, propter quod persecutus sum Ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum id, quod sum. Hæc est illa justi viri vera confessio, quæ justitiam præsentem ex præteritorum conscientia & confessione commendat. Ad quam & alibi per Prophetam monemur: Confitere, inquit, peccata tua prior, ut justificeris: Ad hanc ergo confessionem in Psalmo vocamur: *quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus*: confessionis nostræ hunc impensiore maxime fide invocantes, quia cui confitemur, & bonus est, & nescit misericors esse desinere.

5. *Confitemini Deo Deorum*: *quoniam in secula misericordia ejus*. Ut in Evangeliis responsione Domini ad Sadducæos docemur, non est Deus mortuorum, sed vivorum: per quem & dictum est: Ego dixi, Dii estis, & filii Excelsi omnes. Non dignatur Deus corruptibilium & mortuorum Deus esse: sed eorum, qui in cœlestem gloriam transformandi, exuti vetere homine terreno, novum, qui in cœlis induerunt, qui conformes erunt corpori gloriæ Dei. Et Deos hos effici,

licet

licet & ut fidei eorum meritum exigat, tamen ea maxima causa est: *quoniam in seculum misericordia ejus.* Non ille eguit Deorum Deus nuncupari: sed bonitatis & misericordiæ suæ est, ut Deos faciat, honorem nominis sui ex affectu misericordiæ & bonitatis impertiens.

6. *Confitemini Domino dominorum: quoniam in secula misericordia ejus.* Deos plures nuncupari sive in cœlo, sive in terra: Apostolus docuit; ut non solum humanæ naturæ istud, sed spiritali competere videretur, cum ait: Sed & si sunt Dii, qui nominantur in cœlo, & in terra; per cœli & terræ significationem utrique naturæ nomen hoc competens esse demonstrans. Idem quoque Apostolus Dominum dominorum esse significat, cum ait: Rex regum, & Dominus dominantium: Dominatus in viles, & in degeneres indignus Deo est. Rex ille regum est, & Dominus dominorum, ut est Deus Deorum. Et Deos quidem, quos significet, non ambiguum est: de quibus dixit: Deus stetit in synagoga Deorum. Reges autem idem Apostolus absolute ostendit, dicens: Jam sine nobis regnatis, & utinam regnaretis. Reges sunt, in quos non regnat peccatum, qui dominantur corporibus suis, quibus est in jus subditæ & subjectæ sibi carnis imperium. Hi ergo reges sunt, & horum Deus rex est. Hi etiam Domini sunt, qui non erunt servi peccati: quia, qui facit peccatum, servus est peccati. Dominandum ergo peccato est, non serviendum. Domini autem sunt, qui hæc peccati corpora dominationi suæ per subjectionem vitiorum suorum peccatorumque subdunt. Novit se esse Apostolus corporis sui dominum, cum ait: Subjicio enim mihi corpus meum, & in servitutem redigo. Qui in servitutem redigit, domini necesse est jure in servitutem eum, qui serviturus est, redigat. Horum ergo talium dominorum Deus dominus est, vocans eos per spem

æternitatis, ut domini ſint, ut in his dominis Deus dominus ſit: & hoc non ob aliam cauſam, niſi ob id, *quia in ſecula miſericordia ejus*: donans nobis per æternæ miſericordiæ ſuæ benignitatem, ut effectis nobis dominis digni ſimus, quorum ipſe ſit dominus.

7. *Qui fecit mirabilia magna ſolus.* In plurimis quidem humanorum operum geſtis multa magna & mirabilia extiterunt: ſed quidquid in his geſtum eſt, ad eum refertur, cujus virtus illa geſſit. Multa mirabilia Moyſes in Ægypto egit: ſed teſtimonium Magi incantatoresque perhibent, quia in operibus illis digitus Dei eſt: ſicut ſcriptum eſt: Dixerunt ergo incantatores Pharaoni: Digitus Dei eſt hoc. Ex quo oſtenditur virtutem Dei per Moyſen operatam fuiſſe, cujus tum illa miniſterio gerebantur. Magni quoque miraculi illud fuit tum, cum dicente Jeſu Nave: ſol ſtetit contra Gabaon, & luna contra vallem Haylon. Neſcio, quid hoc mirabilius effici poſſit: cum in verbo hominis ſol & luna in diei unius moram ex curſus ſui lege detenti ſunt. Sed virtutis hujus auctorem Scriptura mox addidit, dicens: Non fuit dies talis, neque prius, neque poſtea, ut ſic exaudiret Dominus hominem: quia Dominus pugnavit pro Iſrael. In eo enim, quod Jeſus exauditus eſt, & pugnabat Deus in Iſrael, virtus ejus in geſtis, qui & pugnabat, & exaudivit, oſtenditur.

8. *Qui fecit cœlos in intellectu: quoniam in ſecula miſericordia ejus.* Faciendorum ſola miſericordiæ ſuæ cauſa eſt; neque enim eguit, ut fierent. Sed qui bonus eſt, in id univerſa fecit, ut plures bonitatis ſuæ copiis uterentur. Fecit autem cœlos in intellectu, non irrationabiles, neque informes, neque confuſos & inordinatos. Sed cum regionem cognitioni ſuæ, qui infinitus eſt, collocaret; cœlo ſuperiore atque primo eodemque in orbem collocato, terminum quemdam Virtutibus, quæ primæ ad cognoſcendum ſe gi-

gneren-

gnerentur, inclusit. Neque enim gignendæ creationes virtutum inconspicabilis Dei ferre potuissent, nisi naturæ temperationis objectu sedem hanc moderatæ ad infirmitatem habitationis incolerent. Aquis enim elevatis ipsam illam primi cœli naturam temperavit, quæ circumfusi Dei accensa virtute nequaquam ab inferioribus esset patienda naturis.

9. Cœlum vero inferius, non uniforme, sed multiplex tetendit: quod totum firmamentum nuncupans, valida ad sustentationem aquarum superiorum temperationemque aeris nostri firmitate solidavit. Et idcirco plures cœlos doctrina prophetica prodidit: quia necessarium naturæ nostræ fuit, per momenta quædam & profectus rationabilium moderationum, regionem hanc indulti nobis ad præsens habitaculi temperari.

10. De numero vero cœlorum nihil sibi humanæ doctrinæ temeritas præsumat. Apostolus usque ad tertium tantum cœlum sese raptum intelligit. Plures quidem Thronos, Dominatus, Potestates, Principatus connumerat: quibus necesse est, proprias sedes habitationis congruæ deputari. Sed & alia, quorum cognitionem futuris temporibus promittit, esse significat, cum ait: Et super omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro. Sed de numero Apostolus nihil docuit: & nescio, an tacuerit, an ignoraverit. Nunc enim & professus est se ex parte cognoscere: & tamen, cum raptus ad cœlos est, audisse se, quæ non sint loquenda, testatur. Nobis sufficit plures cœlos scire esse: quippe cum & cœli cœlorum, & aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent Dominum.

11. Sub inferiore autem superioris circuli cœlo, quod firmamentum nuncupavit, terram inferius collocavit: quam mediam suspendens & confirmans, ita manendi sedem moderatus est, ut paribus undique

 men-

ex Ægypto Moysen ducem elegit, sed perfectius memor fuit humilitatis nostræ, cum ipsam humilitatem nostram corporeus natus assumsit, cum hoc humile terrenumque corpus gloria in se naturæ cœlestis absorpsit. Neque tunc redemit de manu inimicorum, cum eos a dominatu Ægyptiorum exemit; nam postea inimicis subditi sunt, & hodie jure alieni imperii coercentur: sed redemit nos, cum se pro peccatis nostris dedit, redemit nos per sanguinem suum, per passionem suam, per mortem suam, per resurrectionem suam. Hæc magna vitæ nostræ pretia sunt. Magno enim, ait Apostolus, pretio redemti estis: & redemti ab inimicis, a diabolo, ab angelis ejus, a filio perditionis, a principibus aeris, a mundipotentibus, ab inimica morte. Et redemit escam dando omni carni: *Qui dat escam omni carni. Omni carni*, id est, quæ redemta est, dat escam incorrruptam, æternam, panis vivi, panis cœlestis. Et in his singulis, quod humilitatis nostræ memor est, quod redemti sumus, quod omnis redemtorum caro escam accipit; ea causa est, *quoniam in seculum misericordia ejus*; & (ob quod ei confitendum est. *Confitemini* enim *Deo cœli, quoniam in secula misericordia ejus.*) Quod cœlum, quod terra, quod cetera sunt, & ipsum illud, quod sumus, qui non fuimus, quod erimus, quod non sumus, caussam aliam non habet, nisi misericordiæ Dei: quia ad consortium bonorum suorum nasci nos voluit ille, qui bonus est. Unus enim bonus est, ait Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum, Amen.

PSALMUS CXXXVI.

Super flumina Babylonis illic sedimus & flevimus, cum recordaremur tui Sion. In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra. Quia illic interrogaverunt, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum; & qui abduxerunt nos: Hymnum cantate nobis de canticis Sion. Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Si oblitus fuero tui, Jerusalem, oblivioni detur dextera mea. Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. Si non proposuero Jerusalem in principio lætitiæ meæ. Memento Domine filiorum Edom in die Jerusalem. Qui dicunt: Exinanite, exinanite quoad usque fundamentum in ea. Filia Babylonis misera, beatus, qui retribuet tibi retributionem, quam retribuisti nobis. Beatus, qui tenebit, & allidet parvulos tuos ad petram.

TRACTATUS PSALMI.

1. Captos secundum Jeremiæ prophetiam Judæos, & in Babyloniam deductos fuisse non obscura cognitio est. Neque dubium est, per hunc eumdem Psalmorum librum potuisse captivitatem populi prophetari. Nam & in alio Psalmo manifestum est, absolute eversionem gentis istius atque urbis prophetatam fuisse, cum dicitur: Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Jerusalem velut pomorum custodiam. Et in hoc quoque præsenti Psalmo idipsum significari videtur: maxime cum quibusdam placuerit, eum tamquam Jeremiæ titulo inscribi; quia ab ipso sit, ante quam accidit, denuntiata captivitas. Certe cum Hebræis senioribus, secundum cognitionem, quam ab his adepti sumus, Psalmus hic sine inscriptionis istius titulo est.

2. Non dubium autem est, omnia, quæ in patres; aut per patres nostros gesta sunt, futuri formam in his, quæ gesta sunt, prætulisse. Et idipsum ita esse, hic quoque Psalmorum liber testis est. Nam, quæ cum in septuagesimo & septimo Psalmo omnia ea, quæ in Ægypto atque in deserto, & in ceteris deinceps locis gesta essent, recenserentur, ea ipsa parabolica esse ita demonstrata sunt: Attendite populus meus in legem meam, inclinate aurem vestram in verba oris mei. Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. Per id enim, quod & parabolæ, & propositiones sunt, rerum futurarum effectibus comparantur. Apostolus quoque docet, ea ipsa, quæ gesta sunt, in præfigurationem gesta esse, dicens: Quia lex umbram habet futurorum bonorum, & omnia in præformationem acciderunt his; scripta sunt autem propter nos, in quos fines seculorum devenerunt. Gesta igitur ipsa in exemplum, & scripta in doctrinam sunt.

3. Itaque & hanc corporalem populi captivitatem referri in exemplum spiritalis captivitatis oportet. Captæ enim mentes nostræ sunt corporum seculique dominatu, captæ a dæmonibus sunt jure vitiorum, quæ imperium in nos suum per diversa ministeriorum genera exercent: dum nos ebrietas possidet, dum luxus subigit, dum avaritia devincit, dum ambitio occupat, dum malevolentia obtinet, dum ira usurpat, dum omnia in nobis regnant hæc incentiva vitiorum. Venit enim Dominus, secundum Prophetam, captivitatem avertere, cum dicitur: Prædicare captivis remissionem. Venit ligatos solvere, cum ait: Hanc filiam Abrahæ, quam ligaverat satanas decem & octo annis, nonne oportuit solvi in die sabbati? Venit servientes in libertatem deducere, dicens: Amen dico vobis, quoniam omnis, qui facit peccatum, servus est peccati. Servus autem non

manet

manet in domo in æternum, filius manet in æternum. Si vero Filius vos liberaverit, vere liberi eritis. Capimur ergo & ligamur, & servimus, non tam corpore, quam & mente. Et mihi in præsenti Psalmo omnis virtus & ratio verborum non tam corporalem captivitatem tractare, quam spiritalem videtur. Ea enim & in querelis, & in incolis, & in rebus, & in nominibus momenta sunt, ut spiritalem potius captivitatem hæc lamentabilis Prophetæ querela significet.

4. *Super flumina Babylonis illic sedimus & flevimus, cum recordaremur Sion. In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.* Affectus humani sensus iste est, ut inter injurias præsentium calamitatum, ad præteritorum bonorum recordationem ingemiscat. Contemplemur enim animo, capta Jerusalem, servientes dominis victoribus reges, subditos antistitibus gentilium impietatum sacerdotes, ereptum omnibus jus matrimonii, substratum libidini Babyloniorum captæ virginitatis pudorem; & ex gemitu eorum, qui perpessuri ista erant, proclamasse digne Prophetam existimabimus: *Super flumina Babylonis illic sedimus & flevimus, cum recordaremur Sion.*

5. Sed quia Sion illa æternæ beatitudinis sedes est, & mater cœlestis nobis Jerusalem frequentium Angelorum, & primitivorum in cœlis conscriptorum civitas sancta est; & illa Babylon civitas est irrationabili motu turbulenta, quæ, ut Genesis docet, a confusarum linguarum hominibus nuncupata Babylon est; illic enim loqui universarum gentium linguis, cum unus omnium esset sermo, cœperunt; & ipsum illud Babylonis vocabulum interpretationem habet confusionis; quisquis ergo in crimine primi parentis Adæ exulem se factum illius Sion recordabitur, in qua sine cupiditate, sine dolore, sine metu, sine crimine vita est, & traditum se seculo confusionis hujus tamquam Babyloni, traditum corpori, quod vitiorum

&

& appetitionum, & cupiditatum perturbatione confusum est, recte & ipse spiritaliter captivus proclamabit: *Super flumina Babylonis illic sedimus & flevimus, cum recordaremur Sion. In salicibus in medio ejus suspendimus organa nostra.*

6. Eos, qui secundum litteram intelligenda omnia existimant, interrogare vellem, quæ flumina Babyloniam prætermeant, ut illic captus populus consederit, & non potius aut in plateis, aut in portis, aut in turribus, aut in domibus captivitatem suam fleverit: deinde cum quibus tympanis, aut citharis, aut organis captus sit, quæ historia ista locuta sit, cum omni musico apparatu Israelem victoribus servisse: postremo quæ umquam salices in media urbe fronduerint, ut illic tamquam in publica musicorum apotheca organa suspensa penderent. Quæ si omnia gestis negotiorum corporalium inania sunt, sequenda ea ratio est, quæ ex propheticis auctoritatibus ad spiritalem nos scientiam cohortatur. Flent omnes, qui se captos in Babylonia sentiunt, & sedent super flumina. Omnia enim seculi & corporum opera, modo fluminum sine aliqua cursus sui statione præterfluunt; currunt namque & elabuntur, & transeunt. Quæ enim corporalis voluptas non præterita jam nulla est? Quod terrenum gaudium non cum ipso fugitivo sensu præsentis fructus sui transit? Super hæc igitur secularium captivitatum flumina sedentes, & flentes ad recordationem Sion, amissorum desiderio, & præsentium calamitate ingemiscunt.

7. Neque solum sedent atque flent, sed etiam in medio ejus organa sua in salicibus suspendunt. Lignorum salicum natura ea est, ut arefacta licet, si modo aquis abluantur, virescant; deinde excisa atque in humido fixa, radicibus sese ipsa demergant. Et sub hujus arboris natura sanctos & fideles significari prophetica auctoritas est, Esaia dicente: Exorientur,

entur, inquit, tamquam in medio aquæ fœnum, & tamquam salix super defluentem aquam. Oritur enim ex mortuo quisque antea peccatis arduis; & ab anterioris vitæ radice decisus, nunc eloquio Dei & sacramento baptismi aquis vitalibus reviviscit. Sed & cum festivitas scenopegiorum Judæis corporaliter traderetur; (quod tabernaculum frondeum cum ad futuræ lætitiæ tabernaculi exemplum ex electarum arborum ramis pararetur,) etiam ex ramis fluvialis salicis effici jussum est: quia ex conventu sanctorum virorum cœlestis tabernaculi futura esset lætitia perfecta. Organa autem Scriptura humana corpora, quorum honestis motibus & concinentibus operationibus, quæ Deo placita sunt, psallimus, esse significat. In media igitur harum secularium confusionum captivitate hi, qui amissam Sion recordantur, qui in Adam extorres se factos esse cœlestis Jerusalem meminerunt, qui & captos se esse in Babylonia sentiunt: hi sedentes & flentes corpora sua in formam sanctorum virorum habitumque suspendunt, a terrenis se desideriis erigentes.

8. Sed licet per continentiæ studium in salicibus suspensa nostra sint corpora, tamen ea, quæ captivos nos efficiunt, non quiescunt. Sequitur enim: *Quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cantionum, & qui abduxerunt nos: Hymnum cantate nobis de canticis Sion.* Si quis humanæ naturæ consuetudinem recolat, sensum omnem absolutum habebit. Namque qui laborant a vitiis desinere, & eorum, quæ impie gesserint, oblivisci volunt, incentivo tamen consuetudinis ægre desinentis agitantur: & ea, quæ occulta sunt vitia in nobis, admiscere se fidei sacramentis, & inserere pertentant; ut inter divinos hymnos, & sacras lectiones harum inimicarum captivantium nos cupiditatum cogitatio subrepat. Nec sane deest hoc absolutum in plurimis exemplum. Multos enim iniquos videmus legere atque disserere, hos rur-

sum diversatos esse semper in stupris, & in impietatibus deprehendi. Sanctus vero quisque, & qui organum suum in salicibus suspenderit istis, qui se captivos duxerant, consortium Sion cantici negat, neque inimicis sibi virtutibus sanctarum cantionum verba communicat.

9. Quæ autem sint, quæ captivos ducant, nos Apostolus docet, dicens: Video aliam legem in membris meis militantem adversus legem mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Cum igitur inter concupiscentiam carnis & spiritus pugna sit, tum ea, quæ captivos nos conantur sibi subdere, pertentant occupare corpus, ejusque dominari, seque doctrinis spiritalibus, ut per consuetudinem his auctoritatem adimant, inserere. Sed resistendum est, & Prophetæ voce respondendum: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Terra nostra retinenda est, & in libertatem tuenda. Polluta enim terræ corpora audire de canticis Sion nihil possunt: & aliena a Deo, licet nostra sint, erunt, si a lege peccati cœperint esse captiva.

10. Sed memoria semper cœlestis illius Jerusalem, & sanctæ Sion continenda est, vel dum redhiberi optatur, vel dum fletur amissa. Id enim sequitur: *Si oblitus fuero tui Jerusalem; oblivis catur me dextera mea. Adhæreat lingua mea gutturi meo, si non meminero tui, si non præposuero Jerusalem in principio lætitiæ meæ.* Cum oblivionis pœna, recordationis memoria splendetur. Sed id, quod ait: *Oblivis catur me dextera mea*, obscurum est per conditionem latinitatis. Nam secundum græcitatis proprietatem, qua ita dictum est: ἐπιλησθείη ἡ δεξιά μου non ut ipsa oblivis catur, sed ne oblivio ejus fiat, ostenditur. Et magni periculi res est, si dexteræ nostræ fiat oblivio. Omnes enim, qui spei bonæ pleni sunt, dexteræ deputantur; peccatoribus in sinistra collocandis. Conditionem ergo oblivis cendæ dexteræ

suæ,

suæ, quam sibi fide & exspectatione præsumit, sub pœna non recordatæ Jerusalem ipse præposuit: ut a memoria dexteræ suæ, id est, qua in dextera collocaretur, si ipse memoriam Jerusalem non retinuisset, excideret.

11. Addidit & aliam pœnam oblivionis, dicens: *Adhæreat lingua mea gutturi meo, si non meminero tui.* Scit infelix os suum esse a Dei laudibus mutum. Scit beatas illas æternasque Virtutes throno Dei assistentes, continuata voce in Dei laudibus permanere dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth: pleni sunt cœli & terra gloria tua. Scit & de his, qui mortuorum modo taciti in Dei laudibus viverent, dictum esse: Sepulchrum patens est guttur eorum: quia in gutture eorum, tamquam in sepulchro patente, in laudes Dei emortua vox sileret. Huic igitur sese silentii pœnæ sub oblivionis conditione subjecit, si memor Jerusalem non fuisset: sed etiam per id, quod sequitur: *Si non præposuero Jerusalem in principio lætitiæ meæ.* Unicuique nostrum secundum voluntatis suæ sententiam lætitiæ causa subjecta est, & ex affectu animi sui initium gaudii sumit, ut potator ex ebrietate, ut gulosus ex cibis, ut avarus ex pecunia, ut ambitiosus ex honoribus, ut seditiosus ex turbis, ut libidinosus ex stupris. Hæc ergo unicuique, prout his delectatur, lætitiæ afferunt causam. Sed Propheta Jerusalem sibi initium lætitiæ proponit, hinc exordium gaudii sumens, quod in Jerusalem receptus immortalis ex mortali erit, quod Angelorum frequentium cœtui admiscebitur, quod in regnum Dei recipietur, quod conformis gloriæ ipsius fiet. Nescit ergo alia gaudia, neque aliud habet, unde lætetur, solam sibi Jerusalem gaudii initium præponens.

12. Et quia meminit per multas corporis infirmitates, per multas spiritus angustias, per multa subre-

pentium vitiorum incentiva eo esse veniendum; veretur, ne quid sibi per naturam corporis ex vitiis adhærescat. Post hæc enim ad Dominum precatur, dicens: *Memento, Domine, filiorum Edom in diem Jerusalem. Qui dicunt: Exinanite, exinanite quoad usque fundamentum in ea.* Edom interpretatur terrenum. Vitia itaque terreni corporis nostri, quæ quia ex natura corporis exeunt: Edom filii nuncupantur, his Babyloniis, id est, confusionibus & perturbationibus sensus nostri imperant, ut nos ea plenitudine, qua repleti sumus, evacuent. Scriptum est enim: Quoniam de plenitudine ejus omnes accepimus. Quisquis enim capax est Domini, ipse & de plenitudine ejus impletus est. Est autem hæc natura turbidi confusique per vitia corporis sensus, ut si semel nos in omnem peccati voluntatem & consuetudinem traxerit; omnibus nos bonarum virtutum studiis exinaniat. Hæc ergo vitia his sensus nostri turbidis confusionibus imperant, uti nos fundamento ipso exinaniant. Quisquis enim sanctus est, pro parte Jerusalem ipse est; quia ex conventu beatorum virorum, & cœlesti consortio dignorum, Jerusalem vivorum & pretiosorum lapidum civitas erit, quam hæc terrena vitia usque ad fundamentum exinanire nituntur. Et quod fundamentum in nobis sit, Apostolus docet, dicens: Fundamentum autem aliud nemo potest ponere, præter illud, quod positum est, quod est Christus. Omne igitur religionis initium, omne fundamentum spei nostræ evacuare tentant: ne qua in nobis memoria & recordatio Dei resideat, ne qua spes boni alicujus relinquatur. Fundamento enim fidei, quod est Christus, eruto & everso, ne ipsius quidem ædificandæ nobis per pœnitentiam veniæ consolatio relinquetur.

13. Commemorata autem Jerusalem captivitate, & filiorum Edom in exinaniendis nobis usque ad fundamentum adhortatione, consequens est, ut, quatenus

nus adversus hæc nobis providendum sit, Propheta demonstret. Et demonstrat plane, non inopes nos, neque imperitos relinquens, cum ait: *Filia Babylonis misera, beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. Beatus, qui tenebit, & allidet parvulos tuos ad petram.* Vellem percontari eos, qui otiosas esse spiritales Psalmorum intelligentias existimant, quam hic a Propheta Babylonis filiam dictam esse intelligant: & quomodo, cum superius superba filia Babylonis, nunc misera sit. Sed quia sensus legentis corporali intelligentia caret, spiritalis ratio tractanda est. Ad infelicem enim illam confusionis & perturbationis nostræ carnem sermo omnis revertitur, quæ secundum historiæ fidem ex confusionis patribus genita est: quia omnis caro superioris carnis est filia. Ex his enim, qui primum confusis linguis confusionis urbem, quæ Babylonia est, condiderunt, universarum gentium initia dispersa sunt. Hæc ergo misera Babylonis est filia, id est, caro omnium. Cui qui retribuet retributiones suas, beatus est, scilicet qui carnem suam dominatui animæ subjecerit, quippe eam spiritui subdiderit. Illa enim omnes eos, qui impertiti de Deo & ignari erant, omnibus voluptatibus & desideriis suis subegerat, & captivæ menti dominans imperabat. Sed cum per cognitionem Deitatis vitia ejus, non dico abolitione, sed morte perimuntur, cum religio, pudicitia, largitio, sobrietas, & charitas, impietatem, libidinem, avaritiam, ebrietatem, simultatem, odia consumsit, & omnibus operibus spiritus caro victa famulatur; tunc beatus est, qui retributionem suam ei retribuit, id est, qui dominatum in eam spiritus, quo uti ipsa in spiritum erat solita, demutat.

14. Neque solum retributor retributionis beatus: sed & ille *beatus, qui tenebit, & allidet parvulos tuos ad petram.* VITIA CORPORIS non sunt sinenda coalescere, sed in exordiis statim enecanda sunt. Peri-

culosæ enim ſunt jam robuſtæ cupiditates; & difficulter adulta quæque perimuntur. Levius autem eſt prorumpentes avellere, teneras excidere, flexibiles retorquere. Beatus itaque eſt, quisquis in exordio inhoneſtas quasque omnium cupiditatum appetitiones, quæ ex voluntate carnis oriuntur, primum intra jus patientiæ ſuæ virtutisque cohibebit, deinde eas ad fidem atque ad metum Dei eliſas enecabit. Omnis enim, qui ex peccatis ad religionem transfertur, peccata omnia in eam, ad quam deceſſerit, religionem eliſa comminuet. In eo autem, quod parvulos miſeræ filiæ Babylonis tenet & allidit ad petram; & virtus, qua naſcentes cohibet, & fides, qua, ne adoleſcant, allidit, oſtenditur. Et allidit ad petram. Petra autem, ſecundum Apoſtolum, Chriſtus eſt. In quem beatus eſt, qui filiæ Babylonis parvulos, id eſt, tenera adhuc corporis vitia, allidet & conteret. Ipſi unigenito Deo ac Domino noſtro gloria & laus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS CXXXVII.

Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo: quoniam audiſti verba oris mei. Et in conſpectu Angelorum pſallam tibi: adorabo ad templum ſanctum tuum, & confitebor nomini tuo ſuper miſericordiam tuam, & veritatem tuam: quia magnificaſti ſuper omnes nomen tuum ſanctum. In quacumque die invocavero te, exaudi me: multiplicabis in anima mea virtutem tuam. Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ: quia audierunt verba oris tui. Et cantent in viis Domini: quoniam magna eſt gloria Domini; quoniam excelſus Dominus, & humilia reſpicit; & alta de longe cognoſcit. Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me. Super iram inimicorum tuorum extendiſti manum tuam: & ſalvum me fecit dextera tua. Domine,

retribues pro me, Domine, misericordia tua in secula: opera manuum tuarum non omittas.

TRACTATUS PSALMI.

1. Duplicem in confessione significationem esse, in plurimis locis demonstravimus; aut peccati nostri, aut laudationis Dei. Et hoc ita esse, ex evangelicis dictis promtum est noscere. Nam cum ait Dominus: Confitebor tibi, Domine, pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus seculi, & revelasti ea parvulis; laudem Dei patris, ob revelata parvulis, quæ ignorata essent prudentibus, confitetur: docens ideo absconsa ea esse his, qui prudentes viderentur, quia non secundum innocentiam parvulorum præceptis evangelicis credidissent. At vero ubi in eisdem Evangeliis dicitur: Et baptizabantur omnes in Jordane, confitentes peccata sua; illic confessio peccatorum sine ambiguitate significationis alterius continetur.

2. Maxima autem & utilissima est letalium vitiorum morbis in eorum confessione medicina. Sed confessio peccati non est tamquam rerum aliis ignoratarum professio, ut si fur de furto, aut homicida de cæde interrogatus confitetur: neque tamquam ignorans, qui scrutans corda & renes Deus est, ad scientiam sui confessione tua indiget, cui promtum est non solum cogitata, sed cogitanda perspicere. Confessio autem peccati ea est, ut id, quod a te gestum est, per cognitionem peccati confitearis esse peccatum. Nemo enim, quod agit, id ad agendum non aut fructu oblectationis alicujus, aut judicio bonæ in eo opinionis aggreditur: dum aut rectum putat, aut eo gaudet. Sed cum per doctrinam Dei, verique rationem ea, quæ sub specie aut utilitatis, aut voluptatis elegit, intelligit esse peccatum; per peccati intelligentiam peccatum id esse, quod a se gestum est, confitetur.

3. Nullus autem id, quod peccatum esse confessus est, deinceps debet admittere: quia confessio peccati professio est desinendi. Ceterum in intellectis & confessis manere, hæc peccati jam pridem scientia veniam confessionis amittit. Confiteri enim id tamquam recens cognitum non potest, quod a se cum peccati cognitione sit gestum. Desinendum ergo a peccatis est, post quam in confessione est cognitio peccati: & confitendum est, ut Propheta docuit, corde toto, non ex parte, neque aliqua adhuc nobiscum cognitorum peccatorum operatione residente. Quid enim, si quis de furto pœnitens, iniquis & turpibus lucris pecuniam suam auxerit? Non erit quidem fur, sed erit avarus & raptor. Aut si quis ex fornicatione desinens vino se nimio corrumpet; corpus quidem suum non polluet, sed animam contaminabit. Et si quis a cædibus temperans maledicus esse persistet; manum quidem homicidam non habebit, sed linguam habebit. Et quomodo quis ex toto corde poterit confiteri, non exigua secum peccati parte residente? Detersis itaque omnibus vitiis confessione, opus est desinendi; & orandum semper ad Deum est, ut in cohibendis peccatis extinguendisque incentivis eorum, pendula voluntatis nostræ studia confirmet.

4. Ob quod jam confidens Propheta per confessionem ac precem suam in portu se innocentiæ collocatum, ait: *Confitebor tibi Domine in toto corde meo: quoniam exaudisti verba oris mei.* Duplex intelligentiæ hujus, ut superius jam diximus, sensus est. Nam sive laudem Deo confitetur, quia verba oris ejus audita sunt: sive per misericordiam Dei, cum diu orasset, adjutus, jam omnibus peccatis desinentibus confitetur. Fidei nostræ utrumque conveniens, ut & Dominum laudemus, & confiteamur intellecta peccata.

5, Dehinc sequitur: *Et in conspectu Angelorum psallam tibi.* Parum sibi existimat Propheta esse, ut homi-

hominibus tantum præſentibus pſallat: quia homines corporalium tantum negotiorum officia inſpiciunt. In eo enim, quod pſallit, motum complacitæ Deo operationis oſtendit. Non ergo, quæ videntur in corpore, cerni deſiderat: ſed ea, quæ ſpiritaliter naturæ ſpiritales contuentur, gerere feſtinat. Scit enim ſe ſub ſpecula Angelorum vitam omnem moresque agere, & ubique hæc divinorum miniſteriorum auxilia fidelibus cunctis aſſiſtere, ut ſcriptum eſt: Angelus Domini in circuitu timentium eum. Legem etiam Moyſi in manu Mediatoris per Angelos fuiſſe dispoſitam docet Apoſtolus. Nec non & Eliſeus abſolutiſſime docuit, humanas infirmitates Angelorum auxiliis defendi, & in omnibus periculis, ſi fides maneat in nobis, adeſſe ſpiritalium Virtutum defenſionem. Namque cum Rex Syriæ capere Geth urbem, in qua idem Eliſeus Propheta eſſet, pararet, & nocturnis itineribus exercitum ſuum, qui ante lucem urbem obſideret, deſtinaſſet; puer Eliſei conſpecta obſidione dixit: O Domine, quid faciemus? Et dixit Eliſeus: Noli timere: quia plures ſunt nobiscum, quam cum illis. Et oravit Eliſeus ad Dominum, & dixit: Adaperi, Domine, oculos pueri hujus, & videat. Et adaperuit Dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons erat plenus equis & curribus in gyro Eliſei, & deſcenderunt ad eos. Tantus & tam nobilis Propheta ſolus contemplatione auxiliorum ſpiritalium dignus eſt: ſed oratio ejus ad Dominum viſum incorporalium etiam puero ſuo meruit. In horum igitur aſſiſtentium humanis auxiliis Angelorum conſpectu pſallet Propheta, ſpiritalibus ſpiritalium operum contemplatione placiturus.

6. Sed non ſolum coram Angelis pſallet, ſed etiam id, quod ſequitur, efficiet: *Adorabo ad templum ſanctum tuum*; non in templo, ne quid ſecundum conſuetudinem Judæorum corporaliter loqui videretur,

si adoraret in templo; sed *ad templum*, id est, apud templum, spiritu & corpore adoraturus. Templum autem Deo esse sanctos quosque Apostolus docet, dicens: Vos estis templum Dei, & Spiritus Dei habitat in vobis. Habitatio ergo, quæ ex nobis Deo digna erit, Deo templum est.

7. Apud hoc ergo templum Deo sanctum adorabit, non sine perfecta ratione doctrinæ: ne qua hæreticis de incompositæ orationis confusione ad studia sua pateret irreligiositatis occasio. Ait enim: *Et confitebor nomini tuo super misericordiam tuam & veritatem tuam.* Cum Dei nomini confitetur, tenet Evangeliorum & Legis congruam fidem. Quod enim sibi nomen esse sciri Deus voluit, eodem dicto Evangelico & Legis Dominus Sadducæis resurrectionem corporum abnegantibus respondens ostendit. Ait enim: De resurrectione autem mortuorum non legistis, quod dictum est vobis a Deo dicente: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium. In absoluto ergo hæreticorum error est, qui alium atque alium Evangeliorum & Legis Deum asserunt: cum Dominus id, quod principale in Lege est, ad confirmationem spei evangelicæ commemoret. Est autem & nomen aliud Deo, quod in Evangeliis cognoscimus, Domino dicente: Pater, venit hora, honorifica Filium tuum, ut Filius tuus honorificet te. Et post multa alia sequitur: Manifestavi nomen tuum hominibus. Et quod nomen esset, superius ostendit dicens: Pater, venit hora, honorifica filium tuum. Hujus ergo nomen adorat, qui & secundum Legem Deus Abrahæ, & Deus Isaac, & Deus Jacob sit, & secundum Evangelia unigeniti Dei pater est.

8. Extinguit quoque insolentem eorum professionem, qui humanæ naturæ & infirmitatis immemores, & immisericordem Deum prædicantes, peccatis

pœni-

pœnitentium veniam & ſolatium non relinquunt: cum ad pænitentiam, per quam a peccatis deſiſtitur, doctrina Legis, Prophetarum, Evangeliorum, Apoſtolorum eos, qui peccaverint, adhortetur: ut deſperatæ jam ſpei aliquantulum per eam ſolatii comparetur, ut amiſſis licet beatis & maximis, & Deo proximis, ne his ſaltem, quæ talibus ſunt ſecunda, careamus.

9. Tollit etiam ſtultiſſimam eorum temeritatem, qui fruſtrato falſoque corpore Dominum in carne viſum eſſe contendunt: ut eum Pater ementita veritate in habitu falſæ carnis oſtenderit; non recordantes poſt reſurrectionem corporis ſpiritum ſe videre credentibus Apoſtolis dictum eſſe: Quid conturbati eſtis, & quæ cogitationes aſcenderunt in corda veſtra? Videte & manus meas, & pedes, quoniam ipſe ego ſum: palpate & videte, quoniam ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habentem. Ab horum igitur confeſſione confeſſionem ſuam Propheta discernit, perfectæ fidei ordinem tenens: cum in nomine Deum Abrahæ, & Deum Iſaac, & Deum Jacob; cum in miſericordia pœnitentium miſericordem; cum in veritate, quod Verbum caro factum ſit, confitetur.

10. Cauſa etiam confeſſionis hinc ſumitur: *Quoniam magnificaſti ſuper omnia nomen ſanctum tuum.* Non uni tantum genti Dei nomen eſt cognitum: ſed ſuper omnia magnificatum eſt, & in omnes ſe magnitudo ſanctitatis extendit. Non barbarus, non Scytha, non ſervus, non liber, non mulier, non vir, non ætas ulla ſecernitur: ſuper omnia enim magnificatum Dei nomen eſt. Templa collapſa ſunt, ſimulacra mutata ſunt, haruſpices interventu ſanctorum ſilent, augurum fides fallit: unum Dei nomen in omnibus gentibus ſanctum eſt. Adeſt enim ſemper in ſe ſperantibus ſanctis ſuis: & ubicumque invocatum fuerit, præſentem opem tribuit.

11. Ait enim: *In quacumque die invocavero te, exaudi me.* Nullum diem justus quisque sine metu transigit: neque anxia semper erga se fides securi temporis otium recipit. Scit omnes dies plenos insidiarum sibi esse, diabolo atque angelis ejus excidium sibi semper molientibus. Scit diem illam Domini occultam, insperatam, & modo nocturni furis repentinam futuram. Ut igitur se in quacumque die invocantem exaudiat, deprecatur. Nec diffidit Propheta, quid in quacumque die exauditus obtineat. Sequitur enim: *Multiplicabis me in anima mea in virtute tua.* Per multam scilicet Dei curam multiplicabitur ipse in animæ virtute: ne quid in se tribulationibus, ne quid terroribus pateat; sed cum tentationes ingruent, cum metus incidet, omnia multiplicata animæ virtute tollerentur.

12. Et quia certa spes ista est, ut animæ virtus divinæ misericordiæ multiplicetur auxilio; debitam ob id ab omnibus Deo confessionem fatetur, dicens: *Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ: quia audierunt omnia verba oris tui. Et cantent in viis Domini: quoniam magna est gloria Domini; quoniam excelsus Dominus, & humilia respicit, & alta de longe cognoscit.* Et quos reges terræ Propheta significet, jam in plurimis Psalmis ostensum est. *Reges* non gentium, sed *terræ*, id est, sui uniuscujusque corporis reges desinente a se regno peccati. Vocati enim sumus in regnum cœlorum, regno mortis everso. Mors enim regnavit ab Adam usque ad Moysen: & jam unusquisque rex suus est secundum Apostolum: Jam sine nobis regnatis. Horum igitur confessio Deo digna est. Audierunt enim omnia verba oris Dei, & in reges se constitutos sciunt.

13. Neque solum *confiteantur*, sed & *cantent in viis Domini*, non transgredientes vias Dei, sed in his euntes. Viæ autem Dei sunt Prophetæ omnes

&

& Apostoli, in unam viam unumquemque via sua dirigentes. Et quod ex omnibus in unam concurratur, Propheta demonstrat, dicens: State in viis Domini, interrogate semitas Dei æternales, & videte, quæ est via bona, & ambulate in ea. Viæ enim Domini æternæ. In his itaque viis Domini cantandum est, & hymnis prophetalibus concinendum, quia magna Dei gloria est: magnificentiæ enim ejus non est finis. Nam magnitudinem gloriæ suæ opera testantur, cœlum, terra, maria, æther, homo ipse, qui rationis particeps ad horum cognitionem perfectus est, ut per hæc visibilia invisibilem Dei gloriam contueretur.

14. Neque solum magna est Dei gloria, sed etiam *excelsus est, & humilia respicit.* Hinc eminentis celsitudinis suæ admiratio maxima est, quod humilia respicit, qui excelsus est. Sed quæ humilia respicit? Nempe ista: Cor contribulatum & humiliatum Deus non spernet; & rursum: Et super quem respiciam, nisi super humilem & trementem verba mea? Sed quia excelsus humilia respicit, habet in se aliam quoque admirationem, quod *& alta de longe cognoscit.* Superbæ & insolentes cogitationes Deum non fallunt: agnoscit omnia, & nihil scientiæ ejus impenetrabile est. Deus, ut scriptum est, prope est his, qui tribulato sunt corde: non admiscetur autem arrogantibus, neque insolentibus prope est. Unicuique enim nostrum pro fidei diversitate aut proximus est, aut remotus, spiritali virtute, ubi se dignum est, acquiescens. Et ideo a longe alta cognoscit, quia & per indignitatem abest ab insolente, & per virtutem, longe licet, quæ sunt superba, cognoscit.

15. *Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me.* Non abnuit justus iste, ne in mediis tribulationibus ambulet. Scit enim, quia tribulatio, secundum Apostolum, patientiam operatur. Scit improbabilem virum non placere, scit victorem militem,

nisi bello, non futurum, scit intentatam fidem languere, scit in tribulationibus, secundum Apostolum, gloriandum. Scit imparem se tribulationibus, nisi auxilio Dei, esse; & idcirco per Deum salutis suæ certus est: & cum in mediis tribulationibus ambulet, per eumdem se vivificandum esse confidit. Ait enim: *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam: & salvum me fecit dextera tua. Dominus retribuet pro me.* Irascentibus inimicis extensa nos manus Dei protegit. Tribulationes enim inimici afferunt, irascentes fidei & spei nostræ: quia adversarius noster, secundum Apostolum, diabolus tamquam leo rugiens ambulat, quærens nos devorare. Sed super iram inimicorum, per quos diabolus semper operatur, manus Domini extenditur, & sperantes in se salvos facit dextera ejus. Virtus significatur in dextera, & ideo Dominus, qui Dei Virtus, & Dei Sapientia est, nonnumquam Dei dextera cognominatur, per quem adversus omnes inimicos in omnium tribulationum bello protegimur.

16. Servavit autem evangelicæ mansuetudinis Propheta rationem, qua injuriam reddere his, qui nos persequuntur, inhibemur, dicens: *Dominus retribuet pro me.* Illi enim vindicta servanda est, qui in calumnia vestis dimitti & pallium jussit, qui post injuriam alapæ unius præberi & maxillam alteram voluit, qui vetuit malum pro malo reddi; plus vindictæ adepturis, qui æterno judici ultionem præsentis injuriæ reservassent.

17. Concludit deinde fidelissimæ spei voce: *Domine, misericordia tua in seculum, opera manuum tuarum non omittas:* ut, quia Dei misericordia in seculum est, extendens super iram inimicorum manum suam, & fideles suos protegens dextera sua, & pro his retribuens, opera manuum suarum non omittat, hominem scilicet, qui ait: Manus tuæ fecerunt me, & cetera. Nonnumquam manu Dei facta commemorari solent:

homo

homo vero ſemper manibus Dei effectus, nobiliore in eum opere ex manuum commemoratione monſtrato. Ut igitur hunc non omittat, precatur, & ſit ei auxiliator aſſiduus per eum, & in eo, qui ait: Ecce ego vobiscum ſum omnibus diebus usque ad conſummationem ſeculi, Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS CXXXVIII.

Domine probaſti me, & cognoviſti me: tu cognoviſti ſeſſionem meam & reſurrectionem meam. Intellexiſti cogitationes meas de longe, ſemitas meas & directiones meas inveſtigaſti. Et omnes vias meas prævidiſti: quia non eſt dolus in lingua mea. Ecce tu, Domine, cognoviſti omnia noviſſima & antiqua: tu formaſti me, & poſuiſti ſuper me manum tuam. Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me: confortata eſt, non potero ad eam. Quo ibo a ſpiritu tuo, & a facie tua quo fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades. Si ſumſero pennas meas ante lucem, & habitavero in poſtremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua, Domine. Et dixi: Forte tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in deliciis meis. Quia tenebræ non obſcurabuntur a te, & nox ſicut dies illuminabitur: ſicut tenebræ ejus, ita & lumen ejus. Quia tu poſſediſti renes meos, ſuſcepiſti me de utero matris meæ. Confitebor tibi, quia terribiliter mirificatus ſum: mirabilia opera tua, & anima mea novit nimis. Non eſt occultatum os meum a te: feciſti in occulto: & ſubſtantia mea in inferioribus terræ. Imperfectum tuum viderunt oculi mei, & in libro tuo omnes ſcribentur: die replebuntur, & nemo in eis. Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui, Deus: nimis confortatus eſt principatus eorum. Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur: exſurrexi, & adhuc tecum ſum. Si occidas,

cidas, Deus, peccatores, viri sanguinum declinate a me. Quia contentiones in cogitatione accipient in vanitate civitates tuas. Nonne, qui oderunt te, Deus, oderam illos, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos: inimici facti sunt mihi: Proba me Deus, & scito cor meum: interroga me, & scito semitas meas. Et vide, si via iniquitatis in me est: & deduc me in via æterna.

TRACTATUS PSALMI.

1. Omnem propheticum sermonem ex divini Spiritus instinctu profectum non in obscuro est, cum legimus: Hæc dicit Dominus; & iterum: Audite verba Domini; & rursum: Quoniam Dominus locutus est; & in eodem: Os enim Domini locutum est ista: De Psalmis autem ipse Dominus in Evangeliis confirmat, cum de se loquens ait: Si David in Spiritu vocat eum Dominum, quomodo dicitis, quod filius ejus est? Docens omnia David Spiritu prophetico elocutum. Locutum autem de se licet in hoc eodem loco ostenderit, cum ab eo ait Dominum se esse in Spiritu nuncupatum; absolutius tamen ostendit in Psalmis sacramentum omne corporei adventus sui contineri, dicens: Hæc sunt verba mea, quæ locutus sum ad vos, cum adhuc essem vobiscum, quoniam oportebat omnia impleri, quæ scripta sunt in lege Moysi & prophetis, & Psalmis de me. Non est ergo ambiguum, quin in Psalmis de eo scriptum sit. Nam tametsi plerumque in his talia sint, ut ad personam Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, generationis quoque primæ, & generationis sequentis referri oporteant: tamen quia omnia in Christo, & per Christum sunt, quidquid illud in Psalmis est sub diversorum personis prophetatum, omne de ipso est: quia doctrina omnis, diversis licet præceptorum generibus multiformis, hoc per diver-

sos

sos præstet, ut ipse noscatur. Hæc nobis propter præsentem Psalmum commemoranda necessario fuerunt: ne forte improbabili auctoritate præsumsisse existimaremur, ut ad personam Christi omnem hanc prophetiam ejus referremus.

2. Diligenter autem ea observanda ratio est, ut, quæcumque homini illi, quem ex utero sanctæ Virginis assumsit, & in quo se nasci hominem, qui Deus erat, voluit, apta esse & congrua videbuntur, cum debita cœlesti naturæ suæ dignitate tractentur: neque sacramentum salutis nostræ, qua in forma Dei manens formam servi accepit, ad contumeliam indemutabilis suæ & invisibilis, & incorporeæ, & impassibilis substantiæ coaptemus. Quod enim homo fuit, nobis profecit, sibi nihil demisit. Exinanivit enim se, in forma Dei manens; non ut forma servi esset, & forma Dei esse desineret. Ait enim ipse: Quæcumque Pater facit, eadem & Filius facit similiter. Numquid in forma Dei manens, virtutem & divinitatem, qua in forma Dei manebat, amisit? Cum enim in corpore humilitatis nostræ, quæcumque Pater facit, eadem & ipse facit similiter, nihil per consortium carnis a paternæ divinitatis potestate degenerat: neque id corpus, quod assumtum est, virtutem naturæ antea manentis abolevit, cum in eo corpore, quod assumtum est, virtus naturæ antea manentis operetur.

3. Itaque si quid infirmum ex persona ejus dictum reperietur, ad hominem referri oportebit, per quem habitavit in nobis. Verbum enim caro factum est, & habitavit in nobis. Referendum autem ob id est, quia non alienæ, aut simulatæ naturæ hominem assumsit. Verbum namque caro factum habitavit in nobis: non in vitia infirmitatesque carnis ex Verbi virtute deficiens, sed naturæ nostræ infirmitates homo natus assumens. Assumtio autem infirmitatis non fecit infirmum, quia aliud est naturam esse, aliud assum-

sisse

fiſſe naturam. Et extra generis neceſſitatem, voluntatis acceſſio eſt. Non enim peccator fuit, ſed peccata ſuſcepit. Neque infirmus extitit, ſed portavit infirmitates. Ipſe enim, ſecundum Prophetam, peccata noſtra ſuſcepit, & infirmitates noſtras portavit. Et ne quid in impaſſibilem atque indemutabilem divinitatem infirmitatis incidere exiſtimaretur, adjecit: Et nos putabamus eum in doloribus eſſe. Suſcepit ergo infirmitates, quia homo naſcitur; & putatur dolere, quia patitur: caret vero doloribus ipſe, quia Deus eſt. Et cum habitat in nobis, cumque infirmitates noſtras ſuſcipit, & cum ſuſceptis infirmitatibus non dolet; non poteſt non eſſe, qui habitat, nec a ſe defeciſſe, qui ſuſcipit, nec abolitus Deus eſſe, qui non dolet. Et hæc quidem propter præſentem Pſalmum commemorata paucis ſunt, quia videtur ſtatim ex perſona hominis cœpiſſe: ne per hoc, quod tamquam homo loquitur, deceſſiſſe ex paternæ divinitatis gloria videretur.

4. Ait enim: *Domine, probaſti me, & cognoviſti me.* Apoſtolus, cum nos patientiæ & ſpei doctrina erudiret, ait: Tribulatio patientiam perficit, patientia autem probationem, probatio vero ſpem, ſpes vero non confundit. Et hæc quidem in ſanctorum quorumque vita atque operibus fuiſſe cognoſcimus, ut multis paſſionibus tribulationibusque jactati, probabiles Deo facti ſint. Si quis enim exulem Abraham, & in metu parricidii & cœlibatus, & in ceterarum paſſionum injuriis manſiſſe fidelem ſemper meminerit; ſi quis fugam Jacob, & præter æſtivorum dierum laborem, hibernarum noctium vigilias in cuſtodiis ovium recordetur; ſi quis Moyſi quadraginta annorum ſervitutem, & in eo acerba plebis opprobria, & magorum adverſus eum æmulas poteſtates recenſeat: intelliget eos patientia & conſtantia ſpei probatos, non immerito id eſſe prœmii conſecutos, ut in Abrahæ

ſemi-

femine gentes benedicerentur, ex Jacob Israel effet, Moyfes Pharaoni in Deum fieret. Longum eft paffiones ceterorum Patriarcharum, Prophetarum, Apoftolorum, & beata atque invicta illa Pauli in mari, in fluminibus, in terra, in folitudinibus, in urbibus, in propriis, in exteris, in plagis, in vinculis, in carceribus, in theatris fidei documenta memorare. Certe hos omnes patientia probabiles reddidit, per quam non erubefcendæ fpei fuæ fiduciam probaverunt. Sed hæc opportunius & plenius fuis locis tractari oportet: nunc ad eum, ex cujus perfona Pfalmum conftare diximus, revertendum eft.

5. Non confundenda autem perfona divinitatis & corporis eft. Omnis enim nunc in exordio ex perfona ejus hominis, quem affumfit, oratio eft. *Probafti me, & cognovifti me.* Probatus eft, ut cognofceretur: quia pofterior eft probatione cognitio. Et videamus fecundum evangelicam doctrinam, hic Dei filius, quomodo fit, & probatus, & cognitus. Humilitas namque ejus, per quam meruit ab omni cœlefti, terreftri, & inferno adorari, & in gloria Dei Patris effe, probatio ejus fuit. Ita enim Apoftolus ait: Fuit obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter hoc exaltavit eum Deus, & donavit illi nomen, quod eft fuper omne nomen, ut in nomine ejus omne genu flectatur, cœleftium, terreftrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jefus in gloria eft Dei Patris. Propter hanc itaque usque ad mortem obedientiam, & mortem crucis, infirmitas carnis affumtæ, & in nomine atque honore immortalitatis, & in Patris Dei gloria collocatur. Dei enim nomen donatur, & nomen non fine honore donatur: Honor autem, qui donatur, non alius poteft effe, quam nominis; nomen vero indulti honoris, non aliud eft, quam quod gloria eft paterna: ut, qui in forma Dei manens, formam fervi accepit,

propter obedientiam formæ ſervilis cum crucis morte ſusceptæ, in gloria Dei Patris eſſet, cujus antea manebat in forma. Sed hæc Apoſtolus jam de perfectis locutus eſt: demonſtrandum autem in Evangeliis eſt, ubi & probatus, & cognitus eſt.

6. Humilitas itaque ejus probatio eſt. Unigenitus namque Deus, peccatorum remiſſor, æterni regni dominus, baptizari ſe tamquam peccatorem expoſcit. Officium iſtud Baptiſta renuit, agnoſcens eum, qui ſibi potius peccata donaſſet. Ille autem ſuscepti in ſe hominis juſtitiam etiam ſacramento baptismi explevit: & peccati noſtri, peccati ipſe neſcius, particeps fieri non recuſat; & omnem in ſe humilitatem caducæ carnis aſſumens, Jordanem turbis peccatorum mixtus ingreditur. Probatur in iſtis omnibus, dum geruntur: ſed videamus, an probatus agnoſcitur. Ait enim Evangeliſta: Et baptizato Jeſu confeſtim aſcendit de aqua. Et ecce aperti ſunt cœli, & vidit Spiritum Dei deſcendentem de cœlo, ſicut columbam venientem in ipſum, & ecce vox de cœlo dicens: Hic eſt filius meus dilectus, in quo complacui. Probationem mox conſecuta cognitio eſt: & quem humilitas probabilem fecerat, hunc paterna vox filium complacitum ſibi, poſt quam probavit, oſtendit. Eſt & probatio, quam ſtatim conſecuta cognitio eſt. In deſerto agit, tentationi diaboli ſubjicitur, ſeſeque nunc in faſtigium templi, nunc in excelſum montem patitur efferri. Contumeliæ itaque ſe injuriæ tam gravi dedit, dum in deſerto eſt, dum conditione tentationis illuditur, dum elevari poteſt in templum atque montem. Sed tentationum probationem agnoſcentis teſtimonium non reliquit. Ait enim Scriptura: Tunc reliquit eum diabolus, & ecce Angeli miniſtrabant ei. Homo tentatur, homo circumfertur: ſed poſt hæc Angeli miniſtrant. Per probationem cognoſcitur, per cognitionem dignus eſt miniſterio Angelorum. In

ceteris autem quotiens probatus eſt, totiens & cognitus eſt. Petrus paſſionem ejus deteſtatus eſt, crucis in eo ſcandalum præ amore & confeſſæ jam a ſe divinitatis cognitione non ſuſtinens: ſed quia eum ob infidelitatem crucis ſatanam nuncupaſſet, non multo poſt, cum in monte gloriæ ſuæ habitu conſtitiſſet, tali a Patre voce cognoſcitur: Hic eſt filius meus dilectus, in quo complacui, hunc audite. Probationem, quam tentatio Apoſtoli effecerat, paternæ vocis cognitio eſt conſecuta.

7. Dehinc ſequitur: *Cognoviſti ſeſſionem meam, & reſurrectionem meam.* In ſeſſione doctrinam ſignificari, evangelica auctoritas eſt. Seſſiones autem nobiſcum hæ ſunt, quæ a Græcis cathedræ nuncupantur. Moyſes cathedram habuit ſecundum Domini dictum: Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi. Omnia ergo, quæcumque dicunt vobis, facite & obſervate: ſecundum autem opera eorum nolite facere; dicunt enim, & non faciunt. Cum igitur doctrina Phariſæorum ob id probabilis eſſe videatur, quia ipſi in Moyſi cathedra ſederunt, doctrina neceſſario ſignificatur in cathedra. Cognovit itaque ſeſſionem ejus, cum dignitatem ejus in omnibus prædicat, cum voluntatem ejus, qui ſe miſit, exſequitur, cum humilitati corporis ſui gloriam poſtulans audit e cœlo: Et honorificavi, & honorificabo. Sed doctrina non minus in ſeſſione ejus, quam in reſurrectione opus, cognoſcitur. Nam ut ſeſſio doctrinæ præceptum eſt, ita & reſurrectio operationis effectus eſt. Sedens Jeſus docuit in monte: ſed poſt doctrinam ad opera deſcendit. Ita enim ſcriptum eſt: Et deſcendente eo de monte, ſecutæ ſunt eum turbæ. Et ecce leproſus quidam veniens adorabat eum dicens: Domine, ſi vis, potes me mundare. Et extendens manum tetigit eum Jeſus dicens: Volo, mundare. Et ad ſanandam quoque archiſynagogi filiam ſurrexit Dominus; ſcriptum

est enim: Et surgens Jesus, sequebatur eum cum discipulis suis. Cum autem perfectum illud in lavandis Apostolorum pedibus humilitatis suæ officium explevit, ita legimus: Surrexit a cœna, & posuit vestimenta sua, & accepto linteo præcinxit se. Cognoscitur itaque in sessione ejus, & in resurrectione doctrina atque opus: quia & sermone, & opere Dei in se Patris gloriam prædicabat.

8. *Intellexisti omnes cogitationes meas de longe.* Scrutans corda & renes Deus est: & quomodo de longe cogitationes ejus intellectæ sunt. *De longe*, non ad locum, sed ad tempus refert. Non enim, de longe intelligis, ait; ut res loci esse credatur, tamquam longe ab humanis operibus sit, cum visu virtutis suæ & scientia ea, quæ cogitantur, intelligat: sed, *de longe intellexisti*, præteriti potius temporis significans ætatem. Et ubi istud, quod longe ante cogitationes suas cognoverit, reperiemus? Nempe ubi dicitur: Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo complacuit anima mea: ponam spiritum meum super eum, & judicium gentibus nuntiabit. Non clamabit, non contendet, neque quisquam in plateis vocem ejus audiet. Et hujus prophetiæ tum Evangelista meminit, cum his, quos curabat, ut de se tacerent, jubebat. Has ergo cogitationes ejus, humilitatis scilicet & patientiæ, longe ante intellexit; quia de his erat prophetarum ore testatus . . . .

9. *Semitam meam & directionem meam investigasti.* Est autem de semita & directione, antequam id ipsum tractetur, non nihilum præloquendum. Id namque, quod nobiscum semita est, alia virtute atque intelligentia cum Græcis est: τρίβον enim nuncupant, id est, frequenti ingressu discursuque contritam, per quam non semel, neque aliquando, sed semper incessum sit. Quod autem nostri *directionem* transtulerunt, id illi ex hebræo χοινιον interpretati sunt. Σχοι-

νιον autem, quarumdam gentium consuetudine, certum & constitutum modum itineris significat: ut, quod nos millia, id illi χοινιον nuncupent . . . .

10. Dominus itaque noster in eo corpore, quod assumsit, jam transcursam a se, atque tritam in prophetis semitam percucurrit: & certum constitutumque sibi itineris sui finem confecit. Quod autem per tritam prædicationis semitam ambulaverit, audiamus ipsum dicentem: Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quotiens volui congregare filios tuos, sicut gallina congregans pullos suos, & noluisti? Quotiens cum ait, frequentiam numerosæ significationis ostendit. Nihil ergo novi & egit, & passus est, cum per nolentem congregari filios suos Jerusalem, totiens & auditus, & inhonoratus est in prophetis.

11. Quod autem definitum & præscriptum iter confecturus esset, ostenditur in eo, cum ait: Ego te honorificavi super terram, opus consummavi, quod dedisti mihi. Qui datum sibi opus consummat, modum præscriptæ operationis explevit. Scit autem sibi constitutum esse, quid gerere oporteat, cum ait Petro, gladio his, qui ad comprehendendum eum venerant, resistenti: Calicem, quem dedit mihi Pater meus, non bibam illum? Docens se præscriptæ sibi a Patre passionis calicem esse bibiturum. Scit se etiam semitam suam directionemque complesse, cum potato aceto spiritum traditurus ait: Consummatum est; & mox tradidit spiritum.

12. Hanc ergo semitam & directionem suam Pater investigavit. Investigavit autem per Prophetam, cum de sorte vestis prophetavit, ut scriptum est: Et super vestimentum meum miserunt sortem. Et iterum, cum de tradito inter latrones atque suspenso recognita est prophetia dicens: Et cum iniquis deputatus est: vel cum de osse intacto atque impresso vul-

nere ante prædictum est: Os ejus non confringetis; &: Videbunt, quem compunxerunt. Hæc itaque, quæ ei omnia erant in passione præscripta, a Deo pervestigata sunt, ut & fuerint prophetata. Ac ne quid ex his, quæ gessit ac passus est, incognitum fuisse Patri existimaretur, generaliter cuncta complexus est, dicens: *Et omnes vias meas prævidisti.* Sed qui prævidit, vidit ante quam res esset. Prævidit autem etiam hoc, *quia non est dolus in lingua mea;* est enim, secundum propriam professionem, veritas, via, & vita. Non recipit dolum veritas: non enim mentitus est, aut fefellit: lingua omnis ejus officio functa est veritatis, qui ait: Cœlum & terra præteribunt, verba autem mea non præteribunt. Patrem Deum prædicat, se vero esse & hominis, & Dei filium confitetur. Dolum prædicatio ista non habuit, quæ & de se, & de honore ejus, qui se miserat, fatebatur.

13. Proficit deinde paulatim sermo cœptus ab homine, & ad significationem naturæ in eo cœlestis extollitur, cum ait: *Ecce tu, Domine, cognovisti omnia novissima & antiqua: tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam.* Personæ istud Prophetæ non convenit, ut ex se dixisse videatur: *Mirabilis facta est scientia tua ex me*, ut mirabilis Dei cognitio ex eo facta sit: Moyse antea cognitionem nobis Dei libris Legis loquentis. Sed ne ipsi quidem Moysi hoc esse proprium potuerit, Deum ante, quam flragrantem rubum conspicit nescienti, opinione quidem electi in Abraham & Isaac, & Jacob populi sui religioso, verumtamen familiarem cognitionem ante hoc tempus nisi a Deo non adepto. Sed omnis sermo iste ei competit, qui ait: Pater manifestavi nomen tuum hominibus; & qui ait: Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Jesum Christum. Sed hæc suo loco plenius prosequemur.

14. De-

14. Descendendum autem ad id est secundum ordinem dictorum: *Ecce tu, Domine, cognovisti omnia novissima & antiqua.* Novissima sunt, cum *probasti*, cum *cognovisti*, & cetera, quæ propria sunt ejus hominis, quem assumsit. Antiqua sunt, quæ modum non habent, quæ indefiniti temporis significant vetustatem. In principio enim erat Verbum, & omnia per ipsum facta sunt.

15. Dehinc ut novissima Deus & antiqua cognovit, ita in eo, quod sequitur: *Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam*, utrumque significat: ut, quod formavit, antiquum sit; quod superposuit manum, novissimum sit. Quod enim secundum naturam divinitatis formatus sit, Apostolus docet dicens: Qui cum in forma Dei esset; quod enim in forma est, formatur in formam, & quidem paternæ naturæ & divinitatis formam. Et nescio, an, quod formatus in forma servi est, referri possit ad Patrem, ut formatus ab ipso sit: Sapientia enim ipsa sibi ædificavit domum. Sed hinc nec temporis, nec quæstionis est amplius loqui. Quod autem proprie ad corpoream nativitatem referri oporteat: *Et posuisti super me manum tuam*, ita docemur ex persona Patris: Inveni David servum meum, in oleo sancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum. Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adjiciet nocere eum. Et non est ambiguum, omnem hunc Psalmum ad personam Domini esse referendum; quia ea omnia in eo sint, quæ & divinitati ipsius propria sint, & a naturæ nostræ infirmitate dissentiant.

16. Et quia utroque in tempore, id est, novissimo & antiquo, vel ipse prædicando, vel in Apostolis & Prophetis loquendo, cogitationem ex se Dei mirabilem fecit, ait: *Mirabilis facta est scientia tua ex me.* Sed mirabilis quomodo? Nempe cum omnia

esse intra Deum docentur, dum Deus esse in omnibus prædicatur, dum immensa & incomprehensibilis natura intus atque extra manens, locos omnes, quibus contineri possit, excedat. Mirabile est Deum ubique esse, & nusquam abesse; in omnibus esse, & totum esse; & extra locos ac tempora pro infinitate atque æternitate sua semper esse. Hoc mirificum, hoc confortatum, id est, sine infirmis jam intelligentiæ opinione firmatum.

17. Sed quid est istud, quod dicitur: *Non potero ad eam?* Unigenitus ait: Omnia, quæ Patris sunt, mea sunt; &: Sicut Pater habet vitam in semetipso: Ita & Filio dedit vitam habere in semetipso; &: Sicut Pater vivificat mortuos, ita & Filius, quos vult, vivificat similiter; &: Ego & Pater unum sumus. Nulla discretio potestatis in verbis est, nulla etiam differentia virtutis in factis est. Quod unum sumus, plerique irreligiosorum ad voluntatis tantum concordiam retulerunt. Sed cum dicitur: Vel operibus meis credite, quia Pater in me, & ego in Patre, non tantum voluntatis unitas, sed etiam divinæ virtutis ostenditur. Ergo cum omnia, quæ Pater faciat, omnia faciat & Filius; eadem enim facit similiter; quærendum est, quid sit, quod dictum sit: *Non potero ad eam.* Sed cum audio: Pater major me est; & rursum: Non potest Filius facere a se quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem; hæc mihi intelligentiam suggerunt dicti hujus: *Non potero ad eam.* Est enim Pater major Filio, sed ut pater filio, generatione, non genere: filius enim est, & ex eo exivit. Et licet paternæ nuncupationis proprietas differat, tamen natura non differt: natus enim a Deo Deus, non dissimilis est a gignente substantia. Non potest ergo ad eum, ex quo est, exæquari Nam quamvis alter in altero per uniformem ac similem ejusdem naturæ gloriam maneat, tamen & ex quo genitus est, non exæquari in ... videtur posse, quod genuit.

18. Et videamus, an hoc, quod *non potero ad eam*, ad dignitatem paternæ confeſſionis relatum ſit. Sequitur enim: *Quo ibo a ſpiritu tuo, & quo a facie tua fugiam? Si aſcendero in cœlum, tu illic es; ſi deſcendero ad infernum, ades: ſi ſumſero pennas meas ante lucem, & habitavero in poſtremis maris. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Non excedit paternam Filius infinitatem, neque naturam, quæ ultra locos omnes eſt, is, qui in ſinu eſt, transgreditur. Sit licet in cœlo, ſit in infernis, & ultra poſtrema maris evolet, adeſt tamen ille ubicumque, qui ubique eſt: nec ſubterfugi poteſt, intra quem omnia ſunt, & qui in omnibus eſt.

19. Et ne quid irreligioſe ad contumeliam indemutabilis atque impaſſibilis ſubſtantiæ opinemur ex eo, quod dictum eſt: *Aut a facie tua quo fugiam?* ut videatur fugam ob paſſionis metum cogitaſſe, dictorum ratio noſcenda eſt, ut incolumi dignitate hæc neceſſario commemorata eſſe intelligantur. Nemo autem eorum, qui in ſtudiis doctrinæ cœleſtis demorantur, poterit ambigere Deum atque hominem Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum confiteri: & hominem quidem in tempore, Deum vero ſemper & ante hominem, & poſt hominem: utrumque vero, Deum ſcilicet atque hominem, tunc tantum, cum in homine fuit. Erat enim in forma Dei, & formam hominis accepit: & rurſum in gloria Dei patris eſt, forma videlicet ſervili in gloriam ejus, cujus in forma ante manebat, proficiente, corruptionis ſcilicet natura per profectum incorruptionis abſorpta.

20. Cum igitur Pſalmum hunc cœptum ex perſona hominis, quem aſſumſit, meminerimus, diligenter contuendum eſt, ut intelligamus, quid divinitati ejus, quid homini ſit aptandum: atque ita, ut ſenſum noſtrum dictis magis applicemus, quam per fallacis intelligentiæ opinionem ſenſui dicta ſubdamus.

Ait enim: *Quo ibo a spiritu tuo, aut a facie tua quo fugiam?* Diversa significatio est spiritus, atque faciei. Et a spiritu quidem *abibo*, a facie autem *fugiam*. Dehinc sequitur: *Si ascendero in cœlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.* Non eadem est ascensio in cœlum, quæ & descensio in infernum. Tertium deinde est: *Si sumsero pennas meas ante lucem, & habitavero in postremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Jam non hominis hæc vox est, ut pennas sumat, ut suas sumat, ut trans Oceanum habitet, ut deducatur illuc manu Dei, ut teneatur dextera Dei: potioris istud naturæ est. Et quis hic sit, qui confidenter hæc dicat, ipsa dictorum ratio monstrabit.

21. Ostendens igitur unigenitus Deus eam, quæ per se mirabilis facta est, & ad quam non potest, paternæ admirationis confessionem, utrumque in se tempus & naturam utramque significat, scilicet eam, qua & in spiritu, & in corpore manens docuit. Cum enim ait: *Quo ibo a spiritu tuo;* tempus illud, quo & ipse spiritus in spiritu paternæ gloriæ ante assumtionem hominis mansit, ostendit. Non enim potest a spiritu quoquam abesse, qui spiritus est: quia nec hic falli potest, nec ille decipere. At cum ait, *aut a facie tua quo fugiam*, assumtæ a se infirmitatis docuit ætatem: humana enim infirmitas faciei Dei non patitur occursum; quia dictum Moysi est: Quis est homo, qui videbit faciem meam, & vivet? Quod non sustinemus, defugimus; quia infirmitatis humanæ est, occursum naturæ inconspicabilis fugere. Et fugit quidem, quantum ad impatientiam visionis. Sed quia, secundum Prophetam, vultus Dei super facientes mala, naturæ quoque humanæ est, judicium Dei, quod significatur in vultu, fugere non posse. Non enim tamquam peccator, qui peccati nescius est, loquebatur, ut fugeret: sed paternam infinitatem extra omnia

manen-

manentem, cum in ſpiritu ante docuiſſet, nunc quoque ex hominis perſona, qui nusquam Deum fugere poſſet, oſtendit.

22. Sequitur quoque ratio dictorum, ut utrumque ex eo, quod & homo, & Deus erat, dixerit: *Si aſcendero in cœlum, tu illic es*; hoc divinitatis eſt proprium. Nemo enim aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo. Terreni enim corporis natura aſcenſionem hanc niſi in cœleſtem gloriam demutata non obtinet. *Si deſcendero in infernum, ades*: humanæ iſta lex neceſſitatis eſt, ut conſepultis corporibus ad inferos animæ deſcendant. Quam deſcenſionem Dominus ad conſummationem veri hominis non recuſavit. Id autem: *Quo abibo*, aut *quo fugiam*, & *illic es*, & *ades*; ad ſignificationem doctrinæ ejus, quæ mirabilis ex eo facta eſt, pertinet, per quam Deus omnia eſſe, & in omnibus eſſe ſit cognitus: ut licet faciem Dei homo fugiat, quia non ſuſtinet, licet de ſupernis ad inferos mortis lege deſcendat; Deus tamen ubique ſit ſemper & in omnibus.

23. Et quia per hæc ſuperiora discretim ex utroque, in quo erat naturæ genere, prædicavit. Dei ſcilicet atque hominis; tertio unitatem naturæ jam in ſe proficientis oſtendit, dicens: *Si ſumſero pennas meas ante lucem, & habitavero in poſtremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua.* Cum ſumſit pennas, jam corpore non gravatur. Cum ſuas ſumſit, docet hanc evolandi ſemper ſibi fuiſſe virtutem. Cum ante lucem ſumſit, tempus reſurrectionis oſtendit. Cum in poſtremis maris eſt, loca ut Deus humanæ demorationis excedit. Cum deducitur manu, non timet. Cum tenetur dextera Dei, non mutatur, aut decidit. Donavit enim illi Deus nomen, quod eſt ſuper omne nomen, ut in nomine ejus omne genu flectatur cœleſtium, & terreſtrium, & infernorum; & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Je-

sus in gloria est Dei patris. In eo enim, quod datur ei nomen super omne nomen, manu ac potestate Dei patris in gloria ipsius homo susceptus assumitur.

24. Pennas autem ad demutationem terrenorum corporum in spiritalem atque æternam naturam referri, prophetica auctoritas est, cum ad inopem fidei & bonorum operum pauperem dicitur: Ne extendas te, cum sis pauper, diviti, sensu autem tuo abstine: præparavit enim sibi pennas ut aquila, & revertetur in domum ejus, qui præest ei. Pauperem extendentem se in spes divitis arguit, quod infidelitatis suæ inopiam fidelium exæquet opulentiæ. Dives enim non humanis opibus, sed cœlestibus thesauris, parat sibi pennas, quibus revertatur in domum ejus, qui præest ei. Revertetur enim, unde decidit, unde in peccato primi hominis expulsus est. Et quis est iste, cujus hæc domus est; & qui ei præest? Nempe ille, qui dixit: Amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. Meminit & alibi dicens, cum de spiritalium indefessa jam æternitate tractaret: Pennigerabunt tamquam aquilæ, naturam evolandi in cœlum in resurrectionis demutatione sumturi. Sed hic pennas sumit volaturus, non alienas, non novas, sed proprietatis usurpatione præsumtas: quia post passionis voluntariæ sacramentum, & naturæ, & potestatis pennas ad cœlum se habuerit efferendi.

25. Sequitur etiam idem ordo dictorum, & ex utriusque naturæ intelligentia, hominis scilicet & Dei sermo decurrit. Ait enim: *Et dixi: Forsitan tenebræ conculcabunt me.* Vox ista hominis esse existimatur, quia videtur quibusdam aut irreligiosis, aut imperitis sub illa passionis timiditate trepidare: quasi vero nunc sermo iste timoris alicujus habeat professionem, & non magis susceptæ mortis significaverit voluntatem nullo ejus metu ac terrore prælato. Non enim ait: Tenebræ conculcabunt me; sed ait: *Forsitan tenebræ*

concul-

conculcabunt me. Quod *fortuitu* adjecit, incertum humanæ de se opinionis, qua timere inferos creditus est, irrisit errorem. Nemo enim conculcari se certus, idem rursum, an conculcetur, incertus est.

26. Ut autem hoc, quod ait: *Forsitan tenebræ conculcabunt me*, non ad naturæ suæ trepidationem posset intelligi, sed impiæ de se intelligentiæ significaret incertum, continuo subjecit: *Et nox illuminatio in deliciis meis.* Quomodo enim conculcatur a tenebris, cui mors illuminatio in deliciis sit futura? Domino itaque passio ista deliciæ sunt: dum portas æreas confringit, dum vectes ferreos conterit, dum omnem potestatem despoliat, dum de his in se triumphat, dum eum, quem ad imaginem suam fecerat, redimit, dum deliciis paradisi restituit. In his igitur passionis oblectamentis atque deliciis nox ei illuminatio est: & illuminatio ob id, *quia tenebræ non obscurabuntur a te.* Per naturæ unitatem ad indemutabilem divinitatis similitudinem in Filio Pater est; &, operibus ipsis testantibus, quod in eo Pater sit, confidenter ait: *Non obscurabuntur a te;* quia ex persona Patris dictum in Psalmis meminerimus: Cum ipso sum in tribulatione. Et ipse Dominus in Evangeliis, cum de Apostolorum trepidatione loqueretur, ait: Ecce venit hora, ut dispergatur unusquisque vestrum, & me solum relinquatis: sed non sum solus, quoniam Pater mecum est. Sive virtute, qua similia Patri potest; sive natura & genere, & divinitate, qua ex Deo Deus natus est: Pater secum est: Confidenter ergo ait: *Quia tenebræ non obscurabuntur a te.* Non enim sentit virtus indemutabilis tenebras, & infernam noctem lux vera non patitur. Sequitur enim: *Et nox sicut dies illuminabitur; sicut tenebræ ejus, ita & lumen ejus.* Hoc totum ad id refertur, quod dictum est: *Tenebræ non obscurabuntur a te, & nox sicut dies illuminabitur* a te, & *sicut tenebræ ejus, ita & lumen ejus* a te. Semel dictum *a te*, refertur ad plurima. Ideo autem

deliciis nox est, quia *sicut dies illuminabitur*. Illuminabitur autem ob id, quia ut tenebræ, ita & lumen a Deo sint, potente tenebrarum conditore condere lumen in tenebris. Et audiamus istud Evangelistam docentem ita: Et lux lucet in tenebris, & tenebræ eam non comprehenderunt: illo potente, ut lux sit in tenebris, tenebris non potentibus obscuritatis suæ nocte lumen indefessi luminis comprehendere.

27. Sequitur deinde: *Quia tu, Domine, possedisti renes meos, suscepisti me de utero matris meæ. Confitebor tibi, quia terribiliter mirificatus sum.* Tenet etiam nunc ordinem significationis utriusque, ut se & hominem, & Deum doceat. Cum enim possidentur a Deo renes ejus, & a matris utero suscipitur, corporalis in eo conditio monstratur. In renibus enim voluptatis est causa. Sed cujus renes a Deo possidentur, non exeunt in voluptates corporis incentiva lasciviæ. Et qui ab utero matris suscipitur, non ad opera seculi a Deo susceptus excedit. Omnis igitur ejus voluntas ac labor est Patrem prædicare, voluntatem Patris explere, acceptum a Patre calicem bibere. Hæc enim hominis sui, quem assumsit, officia sunt. Sed cum ait: *Confitebor tibi, quia terribiliter mirificatus sum*, confessionem omnem terribilis de se admirationis ad gloriam divinæ substantiæ suæ reddit. Mirificatus est enim ob id, quia Deus possedit renes ejus, quia a matris utero susceptus est. Per id enim, quod voluntas ejus, & operatio Deo dedita fuit, mirificari terribiliter promeruit. Mirificatus autem terribiliter est, dum horis crucis tenebræ sunt, dum tremit terra, dum saxa rumpuntur, dum patent sepulchra, dum mortui resurgunt, dum in eodem corpore ipse conspicitur, dum clausis januis soli sibi penetrabili aditu assistit, dum ad cœlos elevatur, dum Apostoli gentium linguis loquuntur, dum umbræ eorum morbis medentur, dum claudis nummum poscentibus cursus donatur, dum

elee-

eleemosynis inopum mortuus redditur, dum persecutores fiunt prædicatores, dum dissolutis catenis cantatur in carcere, dum in martyrio a Martyre videtur in cœlis: dum postremo in eo, quo elevatus est, corpore a dextris Dei sedet, cujus in gloria & manebat, & permanet.

28. Omnem autem eam, qua terribiliter mirificatus est, dignitatem ad opus ejus refert, cujus & paruit voluntati, dicens: *Mira opera tua, & anima mea novit valde.* Quod enim, inquit, *terribiliter mirificatus sum*, opus tuum est. Eadem autem & in Evangeliis ratio servata est, ut, cum ad demonstrationem virtutis suæ dixerit: Quæcumque Pater facit, eadem & Filius facit similiter; & rursum: Sicut Pater vivificat mortuos, sic & Filius, quos vult, vivificat: tamen dignitatem operum omnium Patri deferens, cum dicat: Non potest facere Filius a se quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem; contestatam de se potestatem, per reverentiæ honorem, ei, cui omnia meminerat, confitenda subjecit; non sibi adimens, quod similia Patri posset, sed eum, per quem similia posset, ostendens. Hæc igitur, quibus terribiliter mirificatus est, licet, quia potuit, virtutis suæ fuerint, tamen Patris operibus universa ea detulit, dicens: *Mira opera tua, & anima mea novit valde.* Humanæ infirmitatis vox ista non est, ut mira opera Dei valde se nosse jactet. Soli hoc competit, qui ait: Nemo novit Patrem nisi Filius. Novit enim, non utcumque, non leviter: novit autem *valde*, per eam fiduciam, qua dicit: Pater in me, & ego in Patre. In eo enim, quod ait *valde*, perfectam scientiam intimæ cognitionis ostendit.

29. Et quia omnia mira opera Dei valde anima ipsius novit, eruditionem doctrinæ in nos suæ memorat, quia nobis paternæ operationis jam non sint occultata mysteria, dicens: *Non est occultatum os meum*

a te, quod fecisti in occulto. Os Christi Ecclesiam esse & prophetica, & apostolica auctoritas est. Nam cum secundum ea, quæ in Genesi dicta sunt, de Adam atque Eva Apostolus tractaret, ita ait: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: ad expositionem dicti hujus adjecit, dicens: Hoc mysterium magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Quod autem per misericordiam Dei patris Ecclesiæ hæc occultata non fuerint, ipse Dominus in Evangelio testatus est, cum ait: Confitebor tibi, pater Domine cœli & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus, & revelasti ea parvulis: ita Pater, quia sic fuit placitum ante te. Ab eo igitur nobis non occultantur, quæ facta sunt in occulto. Nobis quidem non occultata sunt, sed seculi hujus prudentibus facta sunt in occulto.

30. Quod autem omnia ecclesiasticæ spei sacramenta in occulto fuerint, testatur & Apostolus, dicens: Prout potestis intelligere intellectum meum in sacramento Christi, quod aliis temporibus non est cognitum filiis hominum, sicut nunc revelatum est sanctis ejus Apostolis & Prophetis in Spiritu, esse gentes cohæredes & concorporales, & comparticipes pollicitationis ejus in Christo. Et iterum: Secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi ad vos, ad implendum verbum Dei, sacramentum, quod absconditum fuit ante secula, & a generationibus, nunc manifestatum est sanctis ejus, quibus voluit ostendere divitias gloriæ sacramenti Dei inter gentes, quod est Christus in vobis spes gloriæ. Occultum itaque mysterium fuit, quod revelatum est, esse Deo gentes cohæredes, & concorporales, & comparticipes pollicitationis ejus in Christo. Occultum etiam mysterium est, quibus voluit ostendere divitias gloriæ sacramenti Dei inter gentes, quod est Christus in vobis spes gloriæ.

31. Occultum igitur hoc myſterium fuit, quod eſſet Chriſtus in nobis, hoc Pater revelavit. Petro enim dictum eſt: Non caro, non ſanguis revelavit tibi, ſed Pater meus, qui in cœlis eſt. Revelatum autem eſt, Chriſtum eſſe in nobis, in pauperibus ſpiritu, in tribulatis corde, in humilibus terræ, in purgamentis mundi, in Eccleſiæ infimis. Infimum enim Eccleſiæ, id eſt, omni humilitate ſummiſſum. Hoc ergo occultum myſterium revelatum eſt, quod eſt Chriſtus in nobis. Non per Apoſtolum hæc tantum Dominus, ſed etiam in hoc eodem Pſalmo ita loquitur, dicens: *Non eſt occultatum os meum a te, quod feciſti in occulto: & ſubſtantia mea in inferioribus terræ.* Non in inferno, ſicut ſuperius, cum de paſſione tractabat, ſed *in inferioribus terræ*, cum de revelatis a Patre, quæ in occulto fuerant, prædicabat. Occultum autem fuerat, quod eſt Chriſtus in nobis, id eſt, *ſubſtantia mea in inferioribus terræ*; in inferioribus ſcilicet omnium humilitatis officiis . . . .

32. Procedit deinde ſecundum profectum evangelicum ſermo Pſalmi, cum ait: *Imperfectum meum viderunt oculi tui, & in libro tuo omnes ſcribentur: die replebuntur, & nemo in his.* Atque ut omnia ſecundum doctrinam cœleſtem intelligere poſſimus, id quod difficultatem affert, abſolvendum eſt. Quod enim latini translatores *imperfectum* interpretati ſunt, id in græcis libris *ακατεργαστον* ſcribitur: Nec querimur de translatoribus: vereor enim, ne non aliter ſignificari ab his potuerit. Id autem, quod græce eſt *ακατεργαστον*, ſignificat id, quod ſine operatione maneat: ut ſit id ipſum, cum factum tamen non ſit. *Imperfectum* autem nobiſcum id demonſtrat, quod cœptum, nec conſummatum ſit. Sed ſi interius verbi hujus virtutem pertractemus, poteſt non ſane a græcitatis proprietate eſſe diverſum. Deo autem ſoli proprium poteſt eſſe, ut ſit, & infectus ſit: quia, quod eſt, non

eſt

est necessitatis, ut fiat; quod autem fit, non est, quam fiat. Sed qui æternus est, manet, neque factus est. Hoc ergo imperfectum, &, ut ad intelligentiæ profectum dicere audeamus, inoperatum Dei oculi ejus viderunt.

33. *Imperfectum* enim *tuum viderunt oculi mei.* Sed qui tandem oculi? Numquid spiritales illi, quibus Deum patrem solus Unigenitus videt? Sed isti non egent his, quæ sequuntur: *Et in libro*, inquit, *tuo omnes scribentur, die replebuntur, & nemo in his.* Profectum indemutabilis illa unigeniti Dei natura non expetit. Et qui tandem ei erit profectus, ut omnes oculi ejus in libro scribantur, & die repleantur, ut in his nemo sit? Hoc totum contumeliosum & impudens est opinari.

34. Sed quemadmodum ossi ejus, in quo Ecclesiæ corpus ostenditur, quæ occulta erant, non occultata sunt; ita oculi ejus hoc, quod imperfectum Dei est, viderunt. Os autem ad Ecclesiam referri, quæ corpus est Christi, superius admonuimus. In corpore vero oculos principalis esse officii ac virtutis, nemini dubium est. Et quia oculi potiores ceteris membris sunt, in his Apostolos significari non ambigendum est: per quos lumen Ecclesiæ & operationis divina mysteria præbentur. Quod Dominus manifeste in Evangeliis ostendit. Namque cum Apostolos sal terræ, lumen mundi, & lucernam domus in candelabro ob egregia & conspicabilia (ad comparationis exemplum) fidei suæ opera nuncupasset, rursum vocans eos a terrenis & corruptibilibus thesauris, & a seculi lucris, esse oculos corporis dixit ita: Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus simplex est, totum corpus tuum erit lucidum: si autem oculus tuus nequam est, totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt, tenebræ ipsæ quantæ erunt? Extra cor-

pora-

poralem intelligentiam locus iste est; & idcirco spiritaliter intelligendus est: Apostoli itaque, qui Ecclesiæ, id est: Christi corporis oculi sunt, lucidi & simplices jubentur esse, corpore toto lucido his simplicibus mansuro: si autem nequam fuerint, toto corpore necessario tenebroso futuro; nulla scilicet tenebris spe luminis residua, si lumen ipsum in tenebris sit. Ex quo ingenti periculo sacerdotes, qui Ecclesiæ oculi sunt, negotiis seculi, curis pecuniæ, & familiarium rerum incrementis, & conviviorum luxibus occupantur. Ecclesiæ enim lumen sunt, id est, corporis oculi. Et si lumen ipsum avaritiæ & lasciviæ nocte tenebrescat; corpori, id est, Ecclesiæ, cui per naturam suam tenebræ sunt, quantæ insuper tenebræ de exemplo tenebrosi luminis invehentur? Hi ergo oculi ejus imperfectum Dei viderunt. Imperfectum autem Dei diximus, quod factum non sit, & maneat: in quo æternitas infectæ divinitatis ostenditur . . .

35. Sed audax forte est, ut ininitiabilem illam Dei patris æternitatem visam ab Apostolis asseramus; maxime cum dictum sit: Deum nemo videt umquam, nisi unigenitus Filius, qui est in sinu Patris. Sed nihil nostrum dicimus, nihil audax prædicamus: dicat ille, qui dixit: Qui me vidit, vidit & Patrem; non ipsum se patrem esse significans. Non enim roganti Philippo, ut sibi Patrem ostenderet, respondit: Ego Pater sum; sed ait: Qui vidit me, vidit & Patrem. Per indifferentis naturæ virtutem eum, de quo quærebatur, Patrem conspici, & in sese esse respondit: & id adhuc absolutius subjecit: Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis mihi, quoniam ego in Patre, & Pater in me est? Verba, quæ ego loquor vobis, non a me loquor: sed Pater, qui in me manet, ipse facit opera sua. Credite mihi, quoniam ego in Patre, & Pater in me. Sin autem, vel propter opera credite. Arguit non intelligentem, &

[illegible]

[illegible] libro Dei [illegible] de [illegible] autem [illegible] libro Dei [illegible] significatur: [illegible] & cum [illegible] scri- [illegible] enim diversitate, quia

stella

stella a stella differt in gloria, plures in libro viventium erunt. Justi autem in libro Dei scribentur: quia peccatores non modo cum justis non scribentur: sed ne in libro quidem viventium relinquentur.

37. Sed contuendum est, qui profectus eorum sit, qui in libro Dei scribentur. Nempe isti *die replebuntur, & nemo in his.* In quibusdam codicibus ita legimus: *Die formabuntur.* Nec multum differt repleri & formari. Formamur enim, ut conformes simus gloriæ corporis Dei. Et Apostoli dictum est: Filioli, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Replemur autem secundum dictum Prophetæ: Replebimur ab ubertate domus tuæ: *Die* itaque *replebuntur*, id est, vero lumine: (lux enim Christus est. Erat enim lux vera, quæ lucificat omnem hominem venientem in hunc mundum;) non jam ignorantiæ nocte detenti, neque tenebris hujus seculi cæci, sed veritatis luce illuminati & die repleti. Quod autem repletum est, nihil præter id, ex quo plenum est, recipit. Nox enim in eum, qui die repletus est, non penetrat, secundum illud Apostoli: Quæ enim participatio est luci ad tenebras? Neque sedem Spiritus Christi adit spiritus mundi, ut scriptum est: Vos enim non spiritum hujus mundi accepistis, sed spiritum, qui a Deo est. Neque, qui mundo mortuus est, vivit sibi, sicut Apostolus docet: Vivo enim jam non ego, vivit autem in me Christus. Qui die repletus est, diem tantum in se habet; & ideo ait: *Die replebuntur, & nemo in his.* Nemo in his erit præter diem, quo repleti sunt: non pecuniæ æstus, non voluptatum stimulus, non ambitionis ardor, non odiorum malignitas, non invidiæ aculeus, non conviciorum furor, non superbiæ amentia, non cetera, quæ diaboli sunt, arma atque virtutes; sed lux vera, sed dies sola, qua repleti sunt; ceterarum quoque jam

rerum effecti sunt incapaces. Et dignum plane hi, qui sola die pleni sunt, testimonium sumunt.

38. Sequitur enim: *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortati sunt principatus eorum. Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur* Quid cum his dictis homini commune, ut eos, qui super arenam multiplicabuntur, dinumeret? Ei tantum istud competit, cui sine recensione & calculo innumerabilis numeri cognitio est. Amici autem ejus nimis honorificati sunt. *Nimis* cum dicitur, non secundum latinitatis consuetudinem intelligendum est. *Nimis* enim nobiscum id significare solet, quod necessarium modum inutiliter excedat. Sed Græci id, quod nostri *nimis* transtulerunt, λίαν interpretati sunt: in quo magis *valde*, quam *nimis* continetur. Valde ergo honorificati amici ejus sunt. Et amicum quidem Abraham Deo fuisse cognoscimus. Amicum & Moysen Lex esse Deo locuta est. Evangelia vero plures jam Deo amicos esse significant, Domino dicente: Jam non dico vos servos, quia servus nescit, quid velit dominus ejus: sed vos dico amicos, quoniam perstitistis mecum in omnibus tentationibus. Hos igitur, quos nunc amicos nuncupat, ut superius ostendimus, & a Patre sibi datos, & Patris esse confessus est; & secundum id, quod ait: Et mea omnia tua sunt, & tua mea, amicos Patris esse eos dicit. Non solum autem ipsi honorificati sunt, sed etiam principatus eorum confortati sunt. Ipsi quidem honorificantur, cum amici sunt, cum die pleni sunt, cum in his nemo est. Sed principatus eorum confortantur, Ecclesiæ scilicet ab ipsis cæptæ, ab his principia sumentes: quæ super terram toto in orbe fundatæ fortibus principiis constiterint.

39. Et ut ad Ecclesiæ populos referri istud necessario intelligeretur, adjecit: *Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur.* Numquid numerus eorum

incer-

incertus est, qui in libro Dei scribuntur? Ergo nulla est difficultas in numero, quorum veritas maneat in scripto: sed aliqui id, quod dictum est: *Super arenam multiplicabuntur*, non ad homines tantum referendum existimaverunt, quia Abrahæ dictum esset: Et erit semen tuum sicut arena maris est: ad id, quod super arenam multiplicabuntur, amicis Dei multitudo angelicæ numerositatis accedat. Non enim aliter sibi convenire sicut arena maris & super arenam maris putaverunt, nisi hominum multitudini connumeraretur copia Angelorum. Sed nos uniuscujusque sensui non contraimus. Quid autem secundum donum spiritalis gratiæ senserimus, sine cujusquam contumelia tractabimus.

40. Promissiones duas Abrahæ fuisse in Genesi accipimus. Unam ante Ismahel generationem, Deo dicente: Quia omnem terram, quam tu vides, tibi dabo eam, & semini tuo in æternum, & faciam semen tuum tamquam arenam maris. Si potest quis enumerare arenam maris, ita & semen tuum dinumerabitur. Nato vero Isaac, & in holocaustum, quantum ad Abraham spectat, oblato, hæc sequens repromissio fuit: Nisi benedicens benedicam tibi, & multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, & sicut arenam, quæ est ad oram maris. Et si secundum Apostolum hæc duo Testamenta sunt, unum secundum Ismahelem in servitutem generans, aliud secundum Isaac in libertatem matris nostræ Jerusalem, quæ in cœlis est, educens; duum necesse est seminum in stellis, & in arenis numerositas prædicetur. Ergo amici Dei super arenam maris dinumerantur. Quis enim ambigat, secundum Ecclesiam toto in orbe numerosam multitudinem gentis Judææ copia in Christo credentium præveniri? Atque ideo super arenam multiplicabuntur: quia copiosiores his erunt, qui ex legis impio populo terreni & aridi significantur in arenis.

41. Dein sequitur: *Surrexi, & adhuc tecum sum. Surrexi* ad resurrectionis gloriam spectat: sed secundum præscientiam Dei id, quod futurum est, tamquam præteritum loquitur; quia Deo ob scientiam atque virtutem, quæ futura sunt, facta sunt, ut etiam nosmetipsi facta esse existimamus, quæ futura esse confidimus. Id autem: *Et adhuc tecum sum*, nondum temporis esse significat, ut resurgat, quia nondum tempus sit passionis, cum se adhuc esse cum Deo profiteatur. Ipse enim ait: A Deo exivi, & veni. Adhuc ergo tecum sum: quia nondum temporis est, ut a te veniam, & veniam in mundum, ut, quæ prophetata sunt, expleam.

42. Quod autem ait: *Si occidas Deus peccatorem*; numquid, qui venit salvare, quod perierat, & peccatorem redimere, peccatorem precatur occidi? Absit, ut velit occidi. Sed peccator occiditur, cum seculo moritur, cum Christo commoritur, ut vivat in Christo. Beatus Apostolus ait: Quotidie morior. Et rursum: Mortuus sum legi, ut vivam Christo. Morimur autem ita, quando in nobis per fidem peremta peccata moriuntur. Audiamus adhuc, quomodo Deus peccatores occidit, per id, quod dicitur: Mortificate ergo membra vestra super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam & avaritiam. Sic peccator occiditur, cum generatio vitæ spiritalis vitiorum omnium & peccatorum morte renovatur.

43. Sequitur deinde: *Viri sanguinum declinate a me: quoniam dices in cogitatione: Accipient in vanitatem civitates suas.* Latina translatio, dum virtutem dicti ignorat, magnam intulit obscuritatem, non discernens ambigui sermonis proprietatem. Quod enim nobiscum scribitur: *Quoniam dices in cogitatione*, cum Græcis hoc modo est, ὅτι ἐρεῖς εἰς διαλογισμὸν, & illud ἐρεῖς pronuntiatione non distinguitur, ut aut *dicis* intelli-

telligatur, aut *contentio*: utrumque enim ſub iisdem verbis ſignificatur hoc dicto: Sed hi, qui hebraici ſermonis ſcientiam conſecuti ſunt, non *dicis*, ſed *contentiones* in eo, quod ἐρεις translatum eſt, prodiderunt. Et ſane id ita eſſe, ratio & intelligentia monſtrabit.

44. *Viri*, inquit, *ſanguinum declinate a me*. Memini in Ezechiele dictum: Epiſcopos reos ſanguinis futuros, quorum adulanti ſilentio plures in interitum incidiſſent, ita: Fili hominis, ſpeculatorem dedi te domus Israel, & audies ex ore meo verbum, & comminaberis: & ſi non diſtinxiſti, neque locutus es, ut diſtingueres iniquo, ut ſe averteret ab itineribus ſuis, & viveret; iniquus ille in iniquitate ſua morietur, ſed ſanguinem ejus de manu tua requiram. Et invenio alium ſanguinarium, de quo dictum eſt: Virum ſanguinum & doloſum abominabitur Deus. Ut igitur viri ſanguinum ſunt, quorum adulans doctrina eſt; ita & viri ſanguinum ſunt, quorum doloſa eſt doctrina.

45. Doloſa autem doctrina eſt hæreticorum, ſub nomine Dei blasphema, ſub prætextu religionis impia, ſub veritatis ſpecie fallax: quorum in animo & cogitatione ſolum contentionis ſtudium perſiſtit. Nihil ad ſalutem hominum laborant, nihil ad ſpem acquirunt, nihil pacificum cogitant: ut omnis his in contentionibus labor ſit, & pugnam meditentur. Iſti infelices animas extinguunt, & in vanum eccleſias ſibi congregant: quas civitates Dei, ſecundum propheticam evangelicamque conſuetudinem, nuncupari frequens & plurima auctoritas eſt. Hoc ergo ſignificatur his dictis: *Viri ſanguinum, declinate a me, quia contentiones in cogitatione, accipient in vanum civitates ſuas*. Viri ſanguinum ſunt, propter deperditarum animarum reatum: declinare jubentur, quia contentiones in cogitatione ſunt. Hi in vanum civitates Dei accipiunt, infructuoſarum eccleſiarum cœtus per ſchismatum disſidia reddentes.

 46. Sed

46. Sed plane, quia pax & justitia, & veritas est, affectum in eos suum ostendit, dicens: *Nonne odientes te, Domine, odivi, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi.* Est religiosum odium: quotiens in nobis odio est, qui Deum odit. Inimicos quidem nostros amare præcipimur: sed nostros, non & Dei. Nam, juxta Deum, & patrem & matrem, & conjugem, & filios, & fratres odisse, devotum est. Odit ergo odientes Deum, & inimicorum odio tabescit, & odit odio perfecto, & inimici sibi facti sunt. Non enim Filius diversus a Patre est; ut non alteri inimicus, utrique fiat inimicus.

47. Concludit deinde libertatis suæ fiduciam: simulque ut ea, quæ per præscientiam tamquam gesta memoraverat, nunc ad demonstrationem temporis gerenda monstraret, dixit: *Proba me, Deus, & scito cor meum; interroga me, & scito semitas meas. Et vide, si via iniquitatis in me est, & deduc me in viam æternam.* Humanæ naturæ fiducia ista non est, ut probari se velit, ut sciri cor suum postulet, ut cognosci semitas suas exspectet, ut inspici non metuat, si via iniquitatis in se sit, ut per hanc cognitionem in æternam viam deducatur. Vox ista ejus tantum potest esse, qui dixit: Ecce venit princeps hujus mundi, & non invenit in me quidquam. Solus enim extra peccatum est Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS CXXXIX.

Eripe me Domine ab homine malo, a viro iniqua libera me. Quia cogitaverunt malitiam in corde, tota die constituebant prœlia. Acuerunt linguas suas sicut serpentes; venenum aspidum sub labiis eorum. DIAPSALMA. *Custodi me, Domine, de manu peccatoris, ab hominibus ini-*

iniquis eripe me, qui cogitaverunt supplantare gressus meos. Absconderunt superbi laqueum mihi, & funes extenderunt muscipula pedibus meis: continuata semitis scandala posuerunt mihi. DIAPSALMA. *Dixi Domino, Deus meus es tu: exaudi Domine vocem orationis meæ. Domine, virtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum. Non tradas me a desiderio meo peccatori; cogitaverunt: non tradas me, Domine, ne umquam exaltentur.* DIAPSALMA. *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipsorum operiet eos. Cadent super eos carbones ignis, & dejiciet eos; in miseriis non subsistent. Vir linguosus non dirigetur super terram: virum injustum mala capient in interitum. Cognovi, quoniam fecit Dominus judicium inopis, & vindictam pauperum. Attamen justi confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum facie tua.*

TRACTATUS PSALMI.

1. Cœptus est Psalmus ex persona hominis inter multas infestationes inimicorum anxii, adversus quem multæ insidiæ, & doli plures sint: & convenire hæc omnia in personam hujus Prophetæ David videntur, cujus vita infestata undique, & plena semper periculis fuit: Saul eum in deserto, in urbibus, bello ac dolis sequebatur; persequente quoque filio ipsius Abessalon, & multa adversus regnum vitamque ejus moliente & audente. Multis præterea aliis & domesticis, & extraneis insidiis subjectus semper fuit. Sed mihi speciale ex his omnibus in Psalmo continetur, ut propria personæ ejus oratio esse credatur. Generalis autem forte & ex spiritu prophetiæ Psalmus esse noscitur, unumquemque nostrum per orationis exemplum, cum in mediis infestantium in nos odiis jactemur, erudiens, quali Deum prece oporteat deprecari.

2. Sed contuenti mihi penitus quasdam virtutes proprietatesque verborum, quæ ultra humani sermo-

nis consuetudinem altius, nescio quid, & sublimius eloquuntur, ejus potius hominis, in quo ex partu Virginis ad sacramentum humanæ salutis unigenitus Dei filius natus est, repertus est Psalmus iste intelligi oportere. Secundum enim eam, quæ in se fuit, generis utriusque naturam, Dei videlicet, atque hominis, non modo in Evangeliis, sed etiam in Prophetis, ita coaptatis ad utrumque dictis locutus est, ut, dum divinitatis suæ impassibilem atque indemutabilem virtutem docet, infirmitatem quoque naturæ corporeæ non taceret: rursumque, cum ex susceptione carnis, infirmitatis in eo sermo esset, præconium quoque mox non infirmandæ ex aliquo divinitatis assisteret. Quod enim Deus est, naturæ suæ est: quod autem homo fuit, naturæ nostræ assumtio est. Loquitur itaque in Psalmo ex infirmitatis nostræ, quam assumsit, affectu: cum traditorem suum novit, cum consilia adversus se inita prospicit, cum quæstionum prœlia, & obtrectationum venena perpetitur, cum tentationum scandala, & verborum laqueos vitat, cum Patri confitetur, cum ad eum orat, cum ei omnis virtus ab eo est, cum licet ex infirmitate corporis anxius sit, non solum tamen se relinquendum in die passionis meminerit. Hæc igitur omnia ex persona ejus in Psalmo contineri docemur: atque ita, ut in his, quæ naturæ humanæ societas permittit, personæ etiam nostræ ex aliquo intelligi possit oratio.

3. Hoc enim, quod ita cœptum est: *Eripe me, Domine, ab homine malo, a viro iniquo libera me*, ad communem quoque credentium omnium precem pertinet. Omnes enim insidiæ, quascumque nobis spiritales nequitiæ prætendunt, maxime per homines aptantur: & occasiones vitiis nostris alienæ naturæ perversitas subministrat. In lites nos iniquus exagitat, in anxietates adversantium & insidiantium nobis terror impellit. In libidinem facultas se in id præ-

bentis

bentis loci invitat. Oculus enim meretricis laqueus peccatoris est. Oramus ergo in his malis positi, dicentes: *Eripe me Domine ex homine malo, a viro iniquo libera me.* Sed propria hæc esse oratio Domini ex consequenti docetur, cum ait: *Qui cogitaverunt malitias in corde.* Cogitationes cordis nosse non nostrum est, sed ejus, de quo dictum est: Scrutans corda & renes Deus; ejus quoque, qui dixit sciens cogitationes eorum: Quid cogitatis mala in cordibus vestris? Ille occultos omnes malignorum cordium sensus penetrabili atque pervio aditu obeunte natura virtutis suæ contuetur.

4. Sed qui eripi se de homine uno malo & iniquo deprecatus est, in quo significare traditorem suum existimatur, jam de plurimis mala in corde cogitantibus loquitur, dicens: *Qui cogitaverunt malitias in corde, tota die constituebant prœlia. Acuerunt linguas suas sicut serpentes: venenum aspidum sub labiis eorum,* Non omni & tota adversum David die armis certatum est, neque semper instructa sunt prœlia. Adversum autem Dominum, secundum evangelicas narrationes ejus, nullum tempus vacuum fuisse ab insectantium odiis invenimus. Paralyticum sanat: mox de eo ob illicitam, ut putabant, peccati indulgentiam venenato ore disseritur. Aridam manum reformat: statim violatæ legis reatus adscribitur. Dæmoniacos curat: continuo per Beelzebub dæmoniorum principem hæc perficere arguitur. Nihil est, quod non ei plenum semper insidiis sit, quod non vipereæ linguæ veneno objectum sit Nostra quoque omnium vita, maximeque eorum qui religioni student, quæ adversantium virtutum sustinet bella, atque obtrectationum venenata jacula suscipit; quo fraudulentæ blandiloquentiæ veneno appetitur? Et hæc omnia per homines, in quibus spiritales nequitiæ operantur, existunt. Scriptum est enim: Excitavit Dominus satanam Salomoni, Ad[illegible]

Idumæum. Et adversatus est Ader, non ut homo, sed ut satanas: Salomoni omnibus diebus vitæ ejus. Et Salomoni quidem, quia ita meruit: Ader in satanam a Deo est excitatus: sed per istiusmodi homines hæc multimoda infestantium in nos odia desæviunt, inimicæque virtutes horum ministerio grassantur.

5. Intercessio autem Diapsalmæ attulisse videtur aut personæ, aut sensus demutationem. Fit autem repetitio orationis ejusdem: ita tamen, ut absolutius ea, quæ in confusum ante adjecta sunt, recenseantur; & quæ superius fuerat de verbis, nunc fit querela de factis. *Custodi me, Domine, de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me, qui cogitaverunt supplantare gressus meos.* Ab uno tantum cœpta deprecatio refertur ad plures: ut significaret & in uno traditorem, & in pluribus populus nosceretur. Et uni quidem, & nunc, & superius, malitiam & peccatum, & iniquitatem exprobrat: in plurimis vero cogitatas supplantationes, absconsos laqueos, extensas funium captiones, & continuata semitis scandala arguit, dicens:

6. *Qui cogitaverunt supplantare gressus meos. Absconderunt superbi laqueum mihi, & funes extenderunt in muscipulam pedibus meis, continuata semitis scandala posuerunt mihi.* Cogitaverunt enim Synagogæ principes supplantare gressus ejus, cum post depulsam necem Lazari de eo occidendo cogitant, cum ob receptos oculos cæco illi a nativitate maledicunt, cum taceri de eo decernunt, cum mortem confessoribus ejus denuntiant. Egregium itaque divinarum operationum suarum gressum atque cursum istiusmodi rebus supplantare cogitaverunt. Absconderunt autem laqueos superbi: cum Sadducæi fraudulentiam simulatæ de resurrectione interrogationis occultant, cum responsionis laqueum captioso sermone prætendunt. *Superbi*: cum admisceri peccatoribus dedignantur, cum convi-

via

via publicanorum ei, qui peccatorum eſt remiſſor, exprobrant. Funes etiam extenderunt in muſcipulam pedibus ejus: cum tributum poſcitur, cum de dando Cæſari tributo interrogatur. Abſconſus autem ſuperius laqueus fuit, nunc autem funes in laqueum extenſi ſunt: ut validior hic interrogationis laqueus eſſe noſceretur in funibus, cum per extenſum interrogationis laqueum, captioſæ ab eo profeſſionis reſponſio adverſus nomen Cæſaris quæreretur. Continuantes autem ſemitæ ſcandala poſuerunt ei: cum de mandatis legis interrogaretur, cum dives, legi utpote ſatisfaciens, quid ſibi adhuc deſit, requirit, cum apud eum de repudii conditione tractatur. Hæc enim interrogationum ſcandala viæ ſuæ doctrinæque legis continuata ſtatuerunt: ut ſub ſpecie, ac earum familiaritate, quæ in lege ſcriptæ ſunt, quæſtionum, hæc ei ubique continuantium ſemitæ interrogationum & reſponſionum ſcandala ponerentur.

7. Nobis autem meminimus vitæque noſtræ ubique funes, ubique ſcandala, ubique laqueos occurrere: nihilque eſſe, ubi non prætentæ nobis ſemper inſidiæ ſint. Et difficile eſt nunc laqueo ventrem abſolvere: quia confuſio illis eſt, quorum Deus venter eſt. Rarum etiam eſt nunc a laqueo oculum liberare: quia, qui ad concupiſcentiam vidit, jam mœchatus in corde eſt. Arduum quoque eſt linguam laqueo eximere: de omni enim otioſo verbo in die judicii erit ratio reddenda. Maximi etiam laboris eſt cor a laqueo referre: malæ enim cogitationes de corde exeunt. Hi omnibus nobis laquei ubique prætenſi ſunt: & orandus eſt Dominus, ut ab his omnibus laqueis fidei noſtræ pennis & ſpiritu evolemus.

8. Dehinc ſequitur: *Dixi Domino: Deus meus es tu: inaurire, Domine, vocem orationis meæ. Domine, virtus ſalutis meæ, obumbraſti ſuper caput meum in die belli. Ne tradas, Domine, a deſiderio meo peccatori: co-*

gitaverunt adversum me: non tradas me, Domine, ne umquam exaltentur. Et hic intercedentes Diapsalma videtur aliquam demutationem attulisse, & non exiguam quidem. Namque cum superius de cogitata supplantatione, de absconditis laqueis, de extensis muscipulis, de scandalis positis sermo omnis fuisset; nunc ad Deum refertur oratio: *Dixi Domino: Deus meus es tu.* Non levis atque exiguæ fiduciæ est Domino dixisse: *Deus meus es tu.* Loqui istud mens libidinosa, avara, insolens, ebria fideliter non potest. Renuntiandum his omnibus, & a servitute eorum ac famulatu desinendum est, ut ab his desinentes dicere audeamus: *Dixi Domino: Deus meus es tu.* Et hæc quidem personæ nostræ, quam in quantum fas est, Psalmo admiscemus, ita coaptata sunt.

9. Sed & Domino quoque usitatum, & frequens & proprium est, ut diximus: *Dixi Domino: Deus meus es tu.* Numquam confessionis hujus honorem negavit, ut & Dominum confiteretur, & Deum, dicens: Confitebor tibi, pater Domine cœli & terræ; & rursum: Ad Deum meum & Deum vestrum. Oratio quoque ei ad Deum semper omnis fuit. Lazarum suscitaturus orat: panes & pisces benedicturus ipso ad cœlum aspectu precatur: calicem bibiturus pernox orat. Post confessionem itaque Domini & Dei sui, sequitur: *Inaurire, Domine, vocem orationis meæ.* Honoris confessio præcessit, cum Dominum suum & Deum dicit. Exaudiendæ autem orationis precatio consequitur, cum se orat audiri.

10. Sed in eo, quod sequitur: *Domine, virtus salutis meæ,* non communis est fiduciæ professio. Non enim ait: Salus virtutis meæ. Humani namque voti res ista est; ut virtuti nostræ salutem precemur, ut sanitas his, in quibus valemus, a Deo sit. Hæc autem e contrario precatio est, ut non virtutis suæ salus, sed salutis suæ virtus a Deo sit. Qui saluti virtutem

tutem precatur, jam de salute non ambigit, & certus est nihil in se caducum, nihil mortale esse. Sed ei, quod assumsit, infirmo ut virtus præstetur, orat per corpus, quod Dominus in se gerebat. Quod tametsi secundum nos morti debitum erat, non tamen erat obnoxium corruptioni, ipso per Prophetam loquente: Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

11. Non est igitur de salute naturæ hujus in se infirmis incertus. Solam a Deo virtutem ejus, quæ in se sit salutis, orat: & orat per hanc confidentiam, qua ait: *Obumbrasti super caput meum in die belli.* Si ex persona cujusque hominis Psalmus hic omnis est; quomodo sibi tam diversa convenient, ut, cum dictum sit: *Eripe me, Domine, ab homine malo*; &: *Custodi me de manu peccatoris, Domine*; nunc rursum securus de omnibus dicat: *Obumbrasti super caput meum in die belli*; & cum superius ex metu fuerit oratio, nunc sit gratulatio ex securitate? Hoc autem totum dici ab eo ex ratione poterit, qui gerens hominis Deique naturam, habebat & ex hominis infirmitate trepidationis affectum, & ex conscientia divinitatis fiduciam securitatis. Scit autem se in die gloriosi illius belli, quo mortem perimet, quo diabolum vincet, quo omnes potestates inimicas triumpho crucis suæ configet, obumbratum protectumque iri. Namque cum ex persona Dei patris dictum de eo antea fuerit: Cum ipso sum in tribulatione; & rursum: Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum, nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non adjiciet nocere ei: quid profecit inimicus Judam ad voluntatem traditionis inspirans? Permissum enim corpus passioni est; sed permissa sibi, dominata mors non fuit: Sanctus enim non vidit corruptionem. Et iniquitatis filius cum eum traderet, ad nocendum ei quid adjecit? Non modo in vitam corpus rediit ex morte,

sed

ſed etiam ad divinitatis gloriam natura corruptionis abſorpta eſt.

12. Securus itaque & confidens obumbratum ſe eſſe in die belli, etiam hoc precatur: *Ne tradas me, Domine, a deſiderio meo peccatori.* Qui ait: Non veni voluntatem meam facere, ſed voluntatem ejus, qui me miſit, ſuſceptum opus etiam pro obedientiæ obſequela feſtinat implere: ſed ita, ut meminerimus eſſe in eo voluntatis officium. Vult namque, quæ Pater voluit. Id enim, quod ait: Non veni voluntatem meam facere, ſed voluntatem ejus, qui miſit me: eum, a quo eſt miſſus, cuique obedit, oſtendit, non tamen ſibi detrahit voluntatem. Omnia ergo, quæcumque Patri placita ſunt, conſummare optat, & univerſa, quæcumque ſibi in paſſione deſiderabilia ſunt, exequi properat: ne quid ex his ſit, quod præveniens peccator impediat. Deſiderio deſideravit cum diſcipulis paſcha manducare; feſtinato paſchæ cœnam peregit. Deſideravit calicem paſſionis bibere, dicens: Calicem, quem Pater meus mihi dedit, non bibam illum? Quærentibus ſe ultro his, qui ad comprehendendum eum venerant, & interrogantibus, qui Jeſus eſſet, ingeſſit. Scit ſibi aceti poculum eſſe potandum: hoc ut bibat, poſtulat. Magnum in eo, cum bibiſſet, voluntatis ſuæ fructum capiens, ait: Conſummatum eſt; quo in verbo deſiderabilis voti gratulatio continetur. Liberari animam ſuam a framea in Pſalmis frequenter oraverat, os non comminuendum ſignificaverat, ſortitu veſtem ſuam obtinendam denuntiaverat. Hæc omnia, quæ deſiderii ſui ſint, ad prophetiæ fidem, ut impleantur, orat: ne quid ex his peccatori ſit poteſtatis, ne paſcham præveniat, quæ deſiderio deſideratur, ne calicem paſſionis ingerere non audeat, (nam ad primam Domini reſponſionem peccator omnis, qui ad comprehendendum eum venerat, procidit;) ne acetum, quod potandum eſt, non

non præſto ſit, ne, ante quam ſpiritum emittat, lancea miles latus fodiat, ne frangendi oſſis manente adhuc ſpiritu pateat occaſio, ne quid ex prophetia minus fiat, ne aliquid peccatori ex deſideriis ſuis tradatur; ſed in ſe omnia, quæ & deſiderata ſibi, & prophetata ſunt, impleantur. Orat autem de his, non quod implenda non eſſent, ſed ut de ſe prophetata eſſe intelligi poſſint.

13. *Cogitaverunt*, inquit, *adverſum me: non derelinquas me, ne quando exaltentur.* Multa adverſus eum cogitata ſunt: ſed maxime illud, ut pecunia militibus collata, fama ab his furati corporis venderetur. Sed eo in corpore rurſus adſtante, inanis hæc impiæ cogitationis meditatio fuit. Non relictus peccatoribus exaltandi ſe locus ullus eſt: impletur prophetia. Pendet in ligno vita eorum, aceto ac felle potatur, anima ejus a framea liberatur, os non conteritur, ſors ſuper veſtem mittitur; nihil e deſideriis unigeniti filii Dei peccatori traditur, tertia die reſurgit, non relinquitur in inferno, nec corruptionem Sanctus videt: & omnia, quæ geruntur in Domino, ad confundendas & conſternendas impiorum cogitationes, habent in ſe & rerum præſentium admirabilem efficientiam, & prophetiæ indemutabilem veritatem.

14. Dehinc ſequitur: *Caput circuitus eorum, labor labiorum ipſorum operiet eos. Cadent ſuper eos carbones ignis, & dejicies eos, in miſeriis non ſubſiſtent.* Poſt ſuperiorem ſermonem, in quo omnis ad Deum de ſe fuerat oratio, nunc etiam interventu Diapſalmæ demutavit ordinem ſenſus. Retulit enim ſe ad peccatorum juſtiſſimam pœnam, quos primum ipſum illud conventus ſui caput, deinde labor labiorum ſuorum, & omne maledictionis opus operiet. Ut enim omnibus Sanctis caput Chriſtus eſt, ita omnibus iniquis caput diabolus eſt. Teſtatur autem frequenter iſtos impios erga ſe circuitus Dominus, cum ait: Circumdederunt me ge-

mitus mortis; & rursum, Tauri pingues obsederunt me; & iterum: Circumdantes circumdederunt me; & statim: Circumdederunt me sicut apes.. Quod autem principe diabolo hæc gesta sint, testantur Evangelia, cum dicunt: Et immisit se diabolus in cor Judæ, ut traderet eum. Laboratum est autem multa voce populi, cum clamatum est: Crucifige, crucifige. Operiet igitur eos caput circuitus, & labor labiorum eorum, ut, cum alii immortalitatis gloria induentur, illi impietatis suæ pudore, & damnatione diaboli operiantur. Et quæ ea damnatio esset, qua operientur; adjecit: *Cadent super eos carbones ignis, super terram dejicies eos, in miseriis non subsistent.* Hæc impiorum operimenta sunt, hæc irreligiosorum æterna vestis est: ut adversus decidentes carbones, & ingruentes miserias non subsistentes, tali cum ipso circuitus sui capite & labore labiorum damnationis suæ onere deprimantur.

15. Tenuit autem etiam nunc eum ordinem, quo in superioribus usus est, ut, cum in pluribus populum ostendat, nunc in uno Judam significare videatur, dicens: *Vir linguosus non dirigetur super terram: virum injustum mala capient in interitu.* In linguoso anceps & dubium, & fallax os proditoris ostenditur: qui sero criminis sui scelere comperto, laqueo se a vita & fide profugus suspendit. Nihil enim directum in eo, nihil simplex, nihil absolutum fuit. Fur antea, dehinc proditor, postremo ipse in se dignus ultor. Nunc mulierem effuso in caput Domini unguento damni inutilis arguens, nunc Judæis omnes Domini aditus & egressus nuntians, nunc de pretio justi sanguinis paciscens. Linguosus semper, semper in verbis; ut in eum Prophetæ dictum competenter aptetur: De multiloquio non effugies peccatum. Hic ergo in hoc multiloquio suo peccator non directus in vitam est, neque rectum fidei iter tenuit: sed, ut dignum est,

mala

mala eum in interitu ceperunt. Impius in Deum cum fuisset, postea in semet quoque ipsum impius mansit. Fur pecuniæ, venditor sanguinis justi, proditor Dei, & quantum in se est, parricida, nec vitæ veniam potuit habere, nec mortis.

16. Non nescius itaque hujus vindictæ suæ unigenitus Deus est; ait enim: *Cognovi, quia faciet Dominus judicium inopis, & vindictam pauperum.* Pauper Dominus secundum hominem est. Paupertavit enim se, secundum Apostolum, ut nos locupletaremur, cui in seculi rebus nihil nisi corpus fuit. Hujus enim salutis causa nasci inops voluit ex virgine: non pecuniam, non agrum, non pecus cœlorum Dominus elegit. Pauper ergo in homine tantum suo fuit, sed non solum judicium inopis, sed & vindictam pauperum Dominus faciet. Judicium inopis referri ad damnationem eorum, qui injusti in Dominum extiterunt, oportet. Convenit enim eos secundum judicium, non secundum vindictam judicari. Inferioris naturæ est, quid debeat vindicari. Vindicantur ceteri pauperes, id est, qui Dominum exemplo passionis secuti sunt, qui ex contemtu seculi & pecuniæ pauperes fuerunt. Fit ergo judicium inopis, cum ob passionem Domini impii judicantur. Pauperes vero vindicantur, quorum sub ara occisorum sanguis clamat, vindictam in impios postulans: qui quotidie in gloria martyri manentes, Dei nomini confitentur.

17. Et sermo ipse, quo Psalmus clauditur, ita loquitur: *Attamen justi confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum facie tua.* Justorum confessio potest etiam corporalis videri: quia plures in carne adhuc licet positi, Dei nomini confitentur. Recti autem habitantes cum facie Dei, nihil in se corporale retinere intelliguntur. Natura enim carnis, Dei non patitur aspectum, ipso dicente: Nemo videbit hominum faciem meam, & vivet. Hoc jam cœlestium est,

& transformatorum, & terrenam corruptionem cœlesti incorruptione mutantium: quos jam divinitatis honore claros, conregnaturos ipse Deo patri tradet in regnum Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS CXL.

Domine, clamavi ad te, exaudi me: intende voci orationis meæ, cum clamavero ad te. Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo. Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Pone, Domine, custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis. Non declines cor meum in verba mala, ad excusandas excusationes in peccatis, cum hominibus operantibus iniquitatem: & non combinabo cum electis eorum. Corripiet me justus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum; absorpti sunt continuati petræ judices eorum. Audientur verba mea, quoniam potuerunt: sicut crassitudo terræ ereptum est super terram. Dissipata sunt ossa nostra secus infernum; quoniam ad te, Domine, oculi mei: in te speravi, non auferas animam meam. Custodi me a laqueo, quem statuerunt mihi, & a scandalis operantium iniquitatem. Cadent in retiaculo ejus peccatores: singulariter sum ego, donec transeam.

TRACTATUS PSALMI.

1. Omnium Sanctorum fidelis oratio, clamor est Deo: fide enim ad eum, non vocis clamore clamatur. Moyses instante Ægyptiorum rege mæstus stabat in littore: sed tacente licet eo, excelsæ mentis fidelem orationem Dominus audivit, dicens: Quid proclamas ad me? Martyrum quoque sanguis voce corporis caret; sed indignitas necis eorum Deo cla-

mor

mor est, ipso Domino de Abel ad Cain dicente: Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. Sic & sub ara Dei Martyrum animæ proclamare scribuntur, magna voce dicentes: Quo usque Dominus sanctus & verus non judicas, & vindicas sanguinem nostrum de habitantibus in terra? Si igitur non humilia, nec terrena, nec corporalia fidei spiritu oremus: tacens licet oratio nostra Deo clamor est. Atque ideo Propheta totus ad Deum spiritu orationis intentus, ita cœpit: *Domine, clamavi ad te, exaudi me.* Et ut clamorem istum non vocis, sed fidei doceret esse, adjecit: *Intende voci orationis meæ, dum clamabo ad te.* Clamor etiam invitis nobis penetrat in auditum, ac se sponte in aures nostras vi contentæ vocis immittit. Sed quia Propheta non tali clamore clamat, orat, ut clamante se Deus in vocem orationis intendat: per id namque, quod intenditur, fidei inspectio est, non clamoris auditio. Id enim, quod internus est, intenditur: ceterum clamorem corporalem intendi non necesse est, per semetipsum omnem sensum aurium occupantem.

2. Dehinc sequitur: *Domine, dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Quorum pura & recta, & sinceris oratio est, hi dicere poterunt: *Dirigatur oratio mea;* ceterum si externarum cogitationum interventu depravabitur, non dirigetur. Sed quod ait: *Dirigatur ut incensum;* intelligendum est, quid sibi velit comparatio proposita incensi. Et primum natura incensi ea est, ut in altum se de humilibus extollat, spirans optime, & sese nobis in sensum suaveolentiæ immittens. Hinc ex quatuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis componitur, stacte, onyche, galbano, thure: quæ omnia hæc in formam orationum fidelium constituta esse, beati Joannis Apocalypsis ostendit, cum ait: Et illi quidem viginti quatuor seniores prociderunt ante Agnum, habentes quisque citharam, & phialas au-

reas plenas odoribus, qui sunt orationes Sanctorum. Quatuor autem genera orationum Apostolus esse significat, ad Timotheum scribens: Exhortare ergo primo omnium fieri precationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones. Humilitatis nostræ est deprecari, magnificentiæ Dei est orari, fidei est postulare, confessionis & laudis est gratulari. Et forte quatuor illa genera odorum ad unum thymiama ex partibus subtilissimis comparata, singulis quoque generibus poterunt consummandæ orationis aptari. Quamquam speciem quatuor elementorum, horum quatuor odorum natura & species significare videatur: ut thus, quod perlucidum est, spiritui comparetur, stacte vero aquis, galbanum & onyx terræ & igni: ut per hæc omnium, quæ in cœlo, & infra cœlum, & in terra, & in aquis sint, placita Deo incensi modo hæc offeratur laudis oratio. Sed hæc his, quos profundioris scientiæ cognitio delectat, relinquamus: nobis sufficit prophetica atque apostolica auctoritas, quæ & incensum orationes esse significat, & orationes deprecatur dirigi ut incensum.

3. Sed qui deprecatus est orationem suam dirigi ut incensum, etiam illud post hæc ait: *Allevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.* Plurimis locis tractavimus, in allevatione manuum excelsi operis officium monstrari: ut, cum Moyses elevatis manibus stare præceptus est, populo in allevatione & demissione manuum suarum vel victore, vel victo. Apostolus quoque orantes jubet elevare manus puras. Et cum ait: Sine ira & contentione; non habitum orandi constituit, sed præscriptum divinæ operationis adjecit. Denique Dominus per Esaiam Prophetam orationes impiorum improbans, ita locutus est: Si extendatis manus, avertam oculos meos a vobis: non utique si elevetis, sed si extendatis manus; quia habitus orandi in manibus extendendis est; perfecti autem operis efficientia est in elevandis. 4. Ma-

4. Manuum ergo elevatio, ſacrificium veſpertinum eſt. Non enim ſanguine & holocauſtis nos, in quos conſummatio ſeculorum devenit, ſacrificamus Deo. Sed quod ſacrificium veſpertinum placitum ſit, audiamus Dominum in Evangeliis dicentem: Venite benedicti Patris mei, poſſidete præparatum vobis regnum a conſtitutione mundi. Eſurivi enim, & dediſtis mihi manducare; ſitivi, & dediſtis mihi bibere; hoſpes eram, & ſuſcepiſtis me; infirmus, & viſitaſtis me; in carcere fui, & liberaſtis me. Et reſpondentibus illis, quod numquam his officiis humanæ neceſſitatis eguiſſet, ait: Amen dico vobis, quamdiu feciſtis uni ex his fratribus minimis, mihi feciſtis. Hoc ſacrificium veſpertinum, id eſt, temporum noviſſimorum eſt. In hoc manus elevandæ ſunt: quia iſtiusmodi orationibus, jam ab initio mundi, benedictis Dei regni cœleſtis præparata poſſeſſio eſt.

5. Sed meminit Propheta, præter clamorem fidei, præter orationem, quæ dirigenda eſt ut incenſum, & præter elevationem manuum, in qua ſacrificium veſpertinum eſt, & aliud ſibi adhuc opus conſummandæ in ſe juſtificationis optandum. Dicti ſcilicet hujus evangelici memor: Ex verbis tuis juſtificaberis, aut ex verbis tuis condemnaberis; recolens quoque de omni ſe verbo otioſo rationem in die judicii redditurum, neceſſario deprecatus eſt, dicens: *Pone, Domine, cuſtodiam ori meo, & oſtium circumſtantiæ labiis meis.* Non levem cuſtodiam ori orat apponi, oſtium ſcilicet circumſtantiæ: ut cuſtodia illa non obſervatio ſit aliqua, ſed clauſtrum. PERICULOSUS enim linguæ & promtiſſimus lapſus eſt: & ex ea maledictum, mendacium, perjurium, obtrectatio motu facili & aditu patenti efferuntur. Oremus ergo nobis circumſtantiæ oſtium. In eo enim libro, qui nobiscum Salomonis inſcribitur, apud Græcos autem, atque Hebræos Sapientia Sirach habetur, ita monemur.

illicitis, non est misericordiam præstare, sed justitiam misericordiæ non tenere. Quam rationem diligentissime Apostolus Joannes retinuit, dicens: Si quis scit fratrem suum delinquere, sed non ad mortem; petat, & dabit illi Deus vitam. Est enim peccatum ad mortem, sed non pro eo dico. Quod autem justus in misericordia corripere atque arguere eum, qui lapsus sit, debeat, beatus Paulus docet, dicens: Fratres, & si præventus fuerit homo, in aliquo delicto vos, qui estis spiritales, consummate eum in spiritu lenitatis. Sed ne ipse quidem rationis justæ misericordiæ immemor fuit: præventum enim in delicto, non voluntate delinquentem, consummari per arguitionem jubet. Atque ideo Propheta cum ait; *Corripiet me justus in misericordia, & increpabit me*; & fidei suæ, & humanæ infirmitatis memor, corripiendum se in his ait, quæ justæ misericordiæ arguitione sunt digna.

9. Orat autem adhuc & aliud, ne doctrinis videlicet peccatorum imbuatur, neve usque ad peccantium misericordiam decidat: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum*. Vult eum, qui nos doceat atque arguat, conscientiæ puræ esse. Dominus vero in Evangeliis, cum de jejuniorum puritate loqueretur, ait: Vos autem cum jejunatis, ungite caput vestrum, & faciem vestram lavate. In abluenda facie nitorem puræ conscientiæ exegit; ne quid in nobis sordidum, ne quid oblitum adhæreret: in capite vero ungendo doctrinis nos atque operibus spiritalis institutionis perfectos esse præcepit. Oleum enim luminis pabulum est; & doctrina atque opus spiritale cœlestis nobis gloriæ causa est. Ut enim lumen ex oleo luminis habet causam, ita, ut lucem spiritalis gloriæ retineamus, doctrina atque operatio præstat: ut caput nostrum, sedes scilicet vitæ & prudentiæ, & omnium sensuum, oleo operationis doctrinæque pinguescat. Sed oleum hoc non a peccatore sumendum est: &

oran-

orandus est Deus, ne hoc peccator infundat. Ut enim a sancto & fideli viro argui se velle prudentis est; quia ægris animis & peccatorum morbo languentibus utilis est severæ objurgationis sub honesto auctore medicina: ita miserum est per peccati miserationem usque ad ipsam peccantium misericordiam decidisse. Hoc ergo utrumque a se detestatur Propheta.

10. Sequitur deinde: *Quoniam adhuc & oratio mea in beneplacitis eorum; absorpti sunt continuati petræ judices eorum.* Causam, cur absorbeantur continuati petræ, eam dicit, quia adhuc sit oratio sua in beneplacitis eorum. Orat Propheta eadem, quæ superiora sunt, ne oleum peccatoris caput suum impinguet: Hoc Propheta orat. Sed peccatores ne hac quidem Prophetæ oratione terrentur, ut ab his, quæ placita sunt sibi, desistant. Nemo enim in peccatis, nisi quia his delectatur, perseverat: & causam in unaquaque re permanendi, voluptatis oblectatio subministrat. Ergo quia adhuc orante eo in beneplacitis eorum sunt, id est, quia, quod erant, non demutatur per eos voluntate peccandi, & peccatores esse persistunt; nec oratio ejus finem accipit: quia tam diu in beneplacitis eorum ejus oratio est, quam diu beneplacitum illis fuerit peccare ....

11. Idcirco *absorpti sunt continuati, petræ judices eorum.* Petram non novimus nisi Christum; quia dictum est de eo: Petra autem erat Christus. Quo adveniente, cum se hi peccatorum electi & judices ipsi continuabunt, absorbentur. Mors enim tunc, & corruptio, & peccatum absorbebitur, ut scriptum est: Absorpta est mors in contentionem. Ubi est aculeus tuus? ubi est contentio? Aculeus enim mortis peccatum est. Absorbentur autem continuati petræ horum judices cum illo suo principe, de quo dictum est: Et tunc revelabitur ille impius, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui, & evacuabit eum præ-

sentia

sentia adventus sui. Per hanc ergo adventus Domini præsentiam evacuabuntur absorpti, & absorpti judicio Sanctorum. Sequitur enim: *Audient verba mea, quia potuerunt.* Potuerunt vel absorbere, vel audire. In præsentia enim Domini absorbentur, propheticæ veritatis arguitione, & impiæ suæ falsitatis opprobrio.

12. Neque solum audient verba, quæ possunt, sed etiam id, quod sequitur, his accidet: *Tamquam crassitudo terræ eruptum est super terram.* Quod autem crassitudo impietatis & vitiorum aut comes sit, aut causa, Propheta testatur, dicens: Incrassatum est cor populi hujus. Sed & Moyses irreligiositatem populi insolentis pronuntians ait: Manducavit & bibit Jacob, & repletus est, & incrassatus est, & calcitravit dilectus. Virtutem dicti hujus ex ipsa terræ natura absolutius intelligemus. Namque scimus crassiores pinguioresque terras in eas scrobes, e quibus effossæ sunt ex solido non redire; quia erumpente earum crassitudine rursus ipsarum sunt incapaces. Itaque secundum id, quod ait: *Tamquam crassitudo terræ ereptum est super terram;* docuit exemplo, quia omnis terræ nostræ, id est, corporis crassitudo, ex naturæ suæ lege vitiis effossa erumpit, & capax sui non est, in perniciem suam, ne in se reformari possit, exæstuans.

13. Erumpente autem hac crassitudine super se, habet mærorem Propheta, dicens: *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum.* Se dissipari, se dispergi, se secus infernum abigi in peccatorum calamitate existimat. Si enim unum membrum compatitur, compatiuntur & omnia. Omnes enim invicem unius corporis membra sumus, ut & in altero Psalmo ait: Dispersa sunt omnia ossa mea: non utique ea ossa, per quæ corpus nostrum in hanc firmitatem virtutis suæ continetur: sed quia omnes unum corpus sumus, & invicem membra sumus, corporis nostri ossa sunt ceteri.

14. Vel-

14. Vellet potius non erumpere craſſitudinem terræ eorum, neque diſſipari oſſa ſecus infernum; ſed omnes magis hac, quæ conſequitur, voce voti uti: *Quia ad te, Domine, oculi mei: in te ſperavi, non auferas animam meam. Cuſtodi me a laqueo, quem ſtatuerunt mihi, & a ſcandalis operantium iniquitatem.* Intenti Prophetæ ad Dominum oculi, non deflectuntur in aliquas ſuperfluarum rerum admirationes, non ad contumeliam pudicitiæ honeſtas humanorum corporum ſpecies contuentur, non capiuntur aut pretioſarum veſtium opere, aut blando argenti nitore, aut illecebroſo fulgore auri, aut inani honore gemmarum, aut factioſo ſpectaculi theatralis certamine, aut ambitioſa poteſtatum ſecularium pompa: ſed in omnia magnifica Dei opera, ad admirationem ejus, qui ea eſt operatus, intendunt. Neque ſolum oculis, ſed etiam mente ſemper intentus eſt, dicens: *In te ſperavi, non auferas animam meam.* Ablatio animæ non abolitio ejus eſt: ſed cum a gloria conſtituti ſibi honoris aufertur, cum ab exſpectatione & affectu ſpei ſuæ decidit.

15. Multa autem ſpei ſuæ pericula non ignorat eſſe, cum ait: *Cuſtodi me a laqueo, quem ſtatuerunt mihi, & a ſcandalis operantium iniquitatem.* Ubique laquei, ubique ſunt ſcandala, mundus omnis plenus inſidiis eſt, ſive per principem aeris hujus, ſive per ſpiritales virtutes in cœleſtibus, ſive per filios inobedientiæ, in quibus ſpiritus erroris operatur. Habemus enim laqueos in hominibus malæ adhortationis, periculoſi exempli, & elicitæ neceſſitatis: cum nos voluptates adhortantur, cum in proſperis rebus ſuis in Deum impii ſunt, cum per contumelias & injurias ad motum non turbulentæ voluntatis exagitant. Differt autem laqueus a ſcandalo. Laqueus enim eſt adhortatio voluptatum, & incentivum appetionis inhoneſtæ, quod modo laquei fallens capit. Scandalum autem

eſt

est uxor irreligiosa, filius iniquus, & cetera deinceps domi nomina, & omnis ex Ecclesia frater aut contumeliosus, aut avarus, aut ebriosus, aut turpis. In his enim nobis est scandalum, quotiens ad necessitatem irascendi, arguendi, inhibendi, vindicandi; ex illa quietæ fidei nostræ mansuetudine provocamur.

16. Novit autem unum, qui per omnes iniquitatem operantes ipse potius in his laqueis semper operetur, dicens: *Cadent in retiaculo ejus peccatores;* ejus scilicet, qui operatur in plurimis. Quidquid enim iniquitatum homines gerunt, a diabolo suggeritur: quem nunc sub singulari numero demonstrat, cum superius sub plurali ministeria ejus significasset in plurimis. Plures in eo, & eum significat in pluribus: atque ideo iniqui laqueos prætendunt, & in retiaculo ejus cadent peccatores; quia iniqui retiaculi sui laqueos prætendunt. Cadent autem peccatores: non tunc peccatores, cum ceciderint, effecti, sed cadentes ob id, quia peccatores sunt, captioni retiaculi effecti, per id, quod peccatores sunt, opportuni.

17. Propheta autem, per spem suam ac fidem tutus, confidenter de se ait: *Singulariter sum ego, donec transeam.* Scit impiam esse, ut supra ostendimus, combinationem. Deo autem deditus, nullis aliis seculi negotiis occupatus, est & singularis, donec transeat. Et quid est illud, quod transeat? Scandala scilicet, & retiacula, & laqueos. Et quo transeat, quærendum est. Nempe eo, quo dictum est; fidelis enim, & sanctus, & verus est, qui ait: Qui autem credit in me, non judicabitur, sed transiet de morte in vitam; Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS CXLI.

Intellectus David cum esset in spelunca oratio.

Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus sum. Effundo in conspectu ejus tribulationem meam: ante ipsum pronuntio, in deficiendo ex me spiritum meum. Et tu cognovisti semitas meas. In via hac, qua ambulabam, absconderunt laqueum mihi. Considerabam ad dexteram, & videbam: quia non erat, qui cognosceret me. Periit fuga a me: & non est, qui requirat animam meam. Clamavi ad te, Domine; dixi: Tu es spes mea, portio mea in terra viventium. Intende in orationem meam: quia humiliatus sum nimis. Libera me a persequentibus me: quia confortati sunt super me. Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo, Domine. Me exspectaverunt justi, donec retribuas mihi.

TRACTATUS PSALMI.

1. Psalmi hujus ratio titulo continetur, sed potius spiritali, quam corporali intelligentia: & ideo in titulo *intellectus oratio* est. Nam si simplex, secundum David gesta, sensus esset, *oratio* tamquam Psalmi titulo fuisset inscripta, Sed quia ad orationis cognitionem spiritali intelligentia opus esset, idcirco *intellectus oratio*, quia sit intelligenda, præscribitur. Scimus enim esse & illum David, cujus tabernaculum, quod ceciderat, excitatum est, justum, orientem, regnantem, id est, Dominum nostrum Dei filium: qui frequenter fugerit, frequenter latuerit, frequenter oraverit, in ipso quoque tempore passionis & fleverit, & ad Deum in tribulatione clamaverit, non ob naturalem quasi passionis metum, sed affectum hominis, quem gerebat, ostendens: ut per hanc orationem & filius Dei, ad quem oraret, & ipse non simulatus

homo,

homo, ſed verus poſſet intelligi. Ejus itaque eſſe hæc intelligitur oratio. David quidem in ſpelunca loquitur; ſed prophetat in Chriſto. David fugit, ſed fugam Domini ſui non tam per verba, quam per fugam prophetat. David ſpiritu defecit; ſed & Domino triſtis eſt anima usque ad mortem. David ſemitas Deus cognoſcit; ſed & Filium nemo novit niſi Pater. David in fidei ſuæ viis laquei abſconſi ſunt; Domino quoque in prædicationis ſuæ curſu ubique parantur inſidiæ. Hic in ſpelunca orat; ille orat in corpore. Servus Dominum prophetat Chriſtum: David iſte illum David omnium paſſionum prophetat exemplo. Atque ideo hæc non tam David de ſe ipſo, quam de Domino per David dicta intelligitur oratio.

2. *Voce mea ad Dominum clamavi, voce mea ad Dominum deprecatus ſum. Effundo in conſpectu ejus orationem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuntio. In deficiendo ex me ſpiritum meum.* Egregie verborum ordo diſpoſitus eſt. Primum voce clamatur: omnis enim fidelis viri etiam tacita & ſpiritalis exſpectatio Deo clamor eſt. Deinde voce oratur, id eſt, deſiderii & fidei petitio verbis vocis effertur, ſecundum illud Apoſtoli: Pſallam ſpiritu, pſallam & voce. Tertio in conſpectu Dei oratio effunditur, non verbis ſcilicet de lingua excidentibus, ſed de profundo & interno fidei fonte oratio precantis effunditur; & effunditur in conſpectu Dei, non negligenter neque ex ſecuritate, ſed tamquam Domino præſente: qui enim oratur, ut exaudiat, præſens neceſſe eſt eſſe credatur: qui autem præſens exiſtimatur, non abſentis diſſimulatione, ſed præſentis honore reverendus eſt. Quarto quoque tribulationem ſuam pronuntiat. Non impeditur, cum tribulatur, quin ſemper ad Deum omnium anguſtiarum ſuarum & paſſionum moleſtias referat. Neque ſane leves tribulationes ſunt, quas ante Deum effuſa oratione pronuntiat: ſed in eo

cum

eum deficit ab eo ſpiritus ſuus. At vero nos leves tantum tentationes aſſiduitate orationis impediunt: & quantulamcumque, in ſecundis modo rebus, animi noſtri conſtantiam a devotionis officio repentinus exiguæ difficultatis motus avertit. At vero hic, ne deficiente quidem ſpiritu ſuo, ceſſat & tribulationem ſuam pronuntiare, & orationem effundere, & voce orare ipſa, & ſpiritalis fidei voce clamare.

3. *Tu cognovisti ſemitas meas. In via hac, qua ambulabam, abſconderunt laqueum mihi.* Hæc tam illius, quam hujus David, oratio eſſe poterit exiſtimari: quia, ut diximus, omnia Domini dicta atque geſta & ſervi fide, & Prophetæ præfiguravit exemplo. Numquam vero Pſalmorum prophetia, quotienscumque ex perſona Domini profertur, non aliquid peculiare ejus ac proprium, quod alii cum eo commune eſſe non poſſit, adjecit, ut, quia multa ex perſona ejus hominis, quem aſſumſit, commemorata, perſonis hominum eſſent naturisque communia, Pſalmi potius de eo prophetia ea, quæ proprie ex perſona ejus dicerentur, oſtenderet: ut illud nunc: *Conſiderabam ad dexteram, & videbam, quia non eſt, qui cognoſcat me. Periit fuga a me: & non eſt, qui requirat animam meam.* David enim licet fugeret, non tamen incognitus erat: neque ſolum ad dexteram contuebatur, ſed etiam ad ſiniſtram ei conſpectus patebat. Illud autem quomodo perſonæ ejus aptabitur: *Periit fuga a me*; dehinc illud: *Et non eſt, qui requirat animam meam*; poſtremo etiam illud, quo Pſalmus concluditur: *Me exſpectant juſti, donec retribuas mihi?* Contraria ſibi iſta ſunt, ex perſona hominis intellecta. Si enim ſunt juſti exſpectantes; quomodo nemo cognoſcit? quomodo animam nemo requirit? Per id enim nemo animam requirit, & nemo animam cognoſcit, quia perſpiciente eo a dextris, nemo juſtus eſt viſus.

4. Sed hæc omnia in Domino tempore passionis impleta sunt, cum euntem eum ad crucem eorum nemo comitatus est, quos ad possessionem regni cœlestis secundum evangelicam dispositionem separatos a sinistra dexteræ præparabat, ob quos & homo erat natus: cum in tot tantisque crucis ipsius signis Deum nemo cognovit: cum frequenter antea latens, se his, qui eum quærebant, & prodidit, & ingessit. Et per oblationem spontaneæ voluntatis fuga ab eo periit, cum nullus virtutem vitæ ejus, quæ in animæ significatur, inquirit. Corpus enim, quod cruci affixerunt, contuentes, potestatem animæ, quæ se signis & factis Deum probaverat, nemo quærebat.

5. Jam illa, quæ sequuntur, licet communia videantur esse cum ceteris, tamen etiam per eum tempore passionis omnia dicta gestaque sunt. *Clamavi ad te, Domine, dixi: Tu es spes mea, portio mea in terra viventium.* Clamans dixit: *Tu es spes mea*, cum ait: Pater commendo in manus tuas spiritum meum. Pars ejus in terra viventium est, cum latroni die eodem incolatum paradisi promittit, id est, sortem & regnum hæreditatis suæ: ut, licet ad inferos adiret, tamen per spiritalem potestatem doceret se a paradiso non abesse.

6. Redit deinde ad orationis suæ modestiam, dicens: *Intende orationem meam: quia humiliatus sum nimis.* Humiliatus est enim, formam servi accipiens, & obediens factus usque ad mortem, & mortem crucis. *Libera me a persequentibus me: quia confortati sunt super me. Educ de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo, Domine.* Quamquam enim potestatem haberet ponendi animam suam, & resumendi; tamen semper, per reverentiam filii, honorem paternæ majestati reservavit, cum orat: Pater, clarifica me; cum proclamat: Deus meus, quare me dereliquisti? In his enim non est infirmitatis suæ confessio, sed paternæ

virtutis prædicatio. Liberari ergo se nunc similiter a persequentibus orat, *quia confortati sunt*. Confortati enim sunt, cum crucifigere audent, cum per carnem Deum nesciunt, cum eos habitus humilitatis, & forma in eo servilis hortatur.

7. Deinde rogat, ut anima sua educatur e carcere. Si in carcere positis, etiam ante Noe tempora, resurrectionem secundum beatum Petrum Dominus prædicavit; carcer est inferi, a quo se educi rogat, ut & in altero Psalmo erat precatus: Non contineat super me puteus os suum. Oratio omnis ista ad confessionem, ut diximus, virtutis paternæ est. Sed adjecit & causam, cur sese de carcere oret educi: *Ad confitendum*, inquit, *nomini tuo*. Resurrectio ejus paternæ in se virtutis prædicatio est; quia potestas ei omnis ex Patre est.

8. Sed per quos sit Dei nomini confitendum, subjecit dicens: *Me exspectant justi, donec retribuas mihi*. Omnium Apostolorum fides usque ad resurrectionis tempus fuit trepida: quam in Domino contuentes, exspectationis suæ securitate firmati sunt. Et hinc illud est a Domino dictum: Tristis est anima mea usque ad mortem. Non enim ait, propter mortem: quia licet se passioni daret, non tamen virtus æterna dolorem passionis exciperet. Sed quia Apostolorum metus per humilitatem passionis exortus, (adeo, ut & firma superædificandæ in ea Ecclesiæ Petra trepidaret,) post mortem & resurrectionem Domini in eadem trepidatione esse desineret; idcirco usque ad mortem tristis est, post quam trepidantis fidei essent securitate firmandi. Exspectant ergo justi, donec sibi retribuatur a Deo. Et quid ei a Deo retribuatur, Apostolus docuit, dicens: Propter hoc exaltavit eum Deus, & donavit ei nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua

confiteatur, quia Dominus Jesus in gloria est Dei patris. Hæc ei a Deo retributio est, ut ei corpori, quod assumsit, paternæ gloriæ donetur æternitas. Quæ autem sit justorum exspectatio, idem Apostolus docet, dicens: Nostra autem conversatio in cœlis est, unde & Salvatorem nostrum exspectamus Jesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ, conformatum corpori gloriæ suæ. Exspectant ergo eum justi, dum retribuatur illi: scilicet ut conformes fiant gloriæ corporis ejus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS CXLII.

Ipsius David, quando persequebatur eum Abessalon.

Domine, exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam: in veritate tua exaudi me, in tua justitia. Et non intres in judicia cum servo tuo: quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra vitam meam, collocavit me in obscuris, sicut mortuos seculi. Et anxiatus est super me spiritus meus: in me turbatum est cor meum. Memor fui dierum antiquorum, & meditatus sum in omnibus operibus tuis: in factis manuum tuarum meditabar. Expandi manus meas ad te: anima mea sicut terra sine aqua tibi. DIAPSALMA. *Velociter exaudi me, Domine, defecit spiritus meus. Non avertas faciem tuam a me: & similis ero descendentibus in lacum. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam: quia in te speravi, Domine. Notam fac mihi viam, in qua ambulem: quia ad te levavi animam meam. Eripe me de inimicis meis, Domine, ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam, quia tu Deus meus es. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam propter nomen tuum, Domine, vivifica-*

ficabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua disperdes inimicos meos., Et perdes omnes, qui tribulant animam meam: quoniam ego servus tuus sum.

TRACTATUS PSALMI.

1. Psalmi superscriptio nulla esse secundum Hebræos videtur: id enim ab his, qui utraque lingua eruditi sunt, traditur. Translatoresque ceteri nihil omnino de rebus gestis, id est, Abessalon in David patris sui insectatione scripserunt. Sed hi septuaginta seniores, quibus Legis ac Prophetarum scientia ultra præscriptum & ambiguitatem litteræ fuit, addendum hoc Psalmo judicaverunt. Causam veró judicii istius in exordio Psalmorum docuimus, per quam nihil in Psalmis, nisi propheticum, cognoscimus oportere tractari. Cum enim nec gestis sermo, nec temporibus ordo conveniat, reliquum est, in exemplum ad scientiam gerendorum, & gesta omnia in David, & ab his intellecta esse doceamur. Apposita ergo nunc Psalmo superscriptio est, quæ non extat in libro: ut, ubi extat, (id est, sicut in Psalmo tertio, in quo a facie ejus, qui nunc persequi scribitur, fugerit,) ad scientiam propheticæ intelligentiæ vocaremur.

2. Prophetat ergo nunc David passionibus suis dominicas passiones: non de Abessalon conquerens, sed de his, qui Abessalon ad impietatis crimen ignirent. Ignita enim secundum Apostolum diaboli sunt jacula: quæ se in cor Judæ, ut Dominus traderetur, injecerint, & nunc in filiis inobedientiæ operentur. Ob quod Dominus assumta peccati carnis similitudine, de peccato condemnavit peccatum in carne. Tractabimus ergo Psalmum ex persona Prophetæ, intelligentis se in peccati corpore positum, & inter multas & graves diaboli tentationes per hominem fatigari. Nam ut Dominus principem mundi non ignor

in se per Judæos Judamque gessisse, cum ad Apostolos dicit: Ecce ex vobis unus est satanas; totus enim hoc est, quia per eum animabatur, ostenditur: ita & David Abessalon eos, per quos Abessalon est talis, intelligit. Et quia jam in tertio Psalmo latior hinc fuit sermo; nunc Psalmi ipsius dicta tractemus ita, ut meminerimus omnia, quæcumque sub Prophetæ nomine dicentur, etiam ad personam Domini esse referenda: qui se ex forma Dei evacuans, ac formam servi assumens, infirmum naturæ nostræ hominem etiam usque ad ignoratæ diei, atque horæ suæ scientiam sit professus.

3. *Deus exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam: in veritate tua exaudi me, in tua justitia.* Primum orationem suam deprecatur audiri: quia id humilitatis humanæ est, ut audientiam Dei his, quæ oret, exoptet. Secundo deinde, secundum propheticam scientiam, ut in veritate Dei audiatur, expostulat. Non est huic fideli viro Deus ex elementis seculi, non ex regum nominibus, non ex errore seculi in saxis, metallis & lignis: sed verus ei Deus est, æternus, omnipotens, & universitatis effector. Tertia quoque postulatio est, ut in justitia Dei audiatur. Non est tyrannicæ voluntatis Deus, non prædura & iniquæ pertinaciæ arbiter; sed qui rationem habeat infirmitatis humanæ: neque qui hos demutabilis naturæ nostræ promtissimos lapsus secundum indemutabilis substantiæ suæ indeflexam constantiam metiatur; sed justus & moderans tantum ab homine exspectet, quantum meminerit humanæ licere naturæ.

4. Et ideo subjecit ad id, quod se in justitia Dei oravit audiri: *Et non intres in judicium cum servo tuo: quia non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Quid enim spei est, si judicare nos secundum se Deus velit, si ad comparationem sui vitæ nostræ innocentiam postulabit. Justificatur autem in conspectu Dei quis vi-

ven-

ventium poteſt? cui ira, cui dolor, cui cupiditas, cui ignoratio, cui oblivio, cui caſus, cui neceſſitas vel per naturam corporis, vel per motum animæ ſemper fluctuantis admixta ſit: cui & quotidie graviſſimus hoſtis immineat, diabolus videlicet animæ viri fidelis inſidians, eamque ad interitum perſequens? Hanc enim eſſe cauſam docet, qua nemo vivens juſtificari in conſpectu Dei poſſit: *Quia perſecutus eſt inimicus animam meam, humiliavit in terram vitam meam, collocavit me in obſcuris ſicut mortuos ſeculi.* Obſcuritas per corporis vitia effunditur: & cum per diaboli laqueos in cupiditates carnis incidimus, a cognitionis luce depulſi in obſcuris collocamur, gentilium tenebris demerſi, & ſecularium operum nocte detenti.

5. Sed quantumlibet perſequens animam inimicus, & humilians in corpore tamquam mortuum ſeculi collocet in obſcuro; ſpiritalis tamen viri anxietas his corporis tenebris non tenetur, & cor ſuper hac ipſa naturæ ſuæ infirmitate turbatur, repugnansque vitiis hominem ſuum in memoriam primæ ſuæ conſtitutionis, & in meditationem Dei operum convertit. Non enim eum inimicus in obſcuris mortuum ſeculi collocavit: per quod libertas ſpiritus ſemper in ſe anxii reſervatur.

6. Id enim ſequitur: *Et anxiatus eſt ſuper me ſpiritus meus: in me turbatum eſt cor meum. Memor fui dierum antiquorum, meditatus ſum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabor.* Scit Adam a diabolo captum; & idcirco memor eſt antiquorum dierum. Scit eum per transgreſſionem legis conſtitutæ & a promiſſionibus Dei, & ab incolatu paradiſi excidiſſe; & ideo memor eſt operum Dei. Scit non ſufficere ex præterito innocentiam, ſed beatum eſſe, qui usque in finem innocens eſſe permanſerit; & ideo in factis Dei manuum meditabitur. Facta manuum Dei homo ipſe eſt: qui, poſt quam peccavit, peccati

 ſervus

servus effectus est. Talis igitur esse meditatur, qualis ille, qui a Deo factus est, fuit ante peccatum. Per quod quia non mortuus seculi, sed tamquam mortuus seculi in obscuris est collocatus, meditabitur semper; & meditabitur semper: quia antiquorum dierum memor, scit per transgressionem legis mortem introisse peccati.

7. In eo autem, quod & memor antiquorum dierum, & in operibus Dei meditatus est, atque meditabitur, quamquam per fidem suam cœperit, tamen non proprium suum esse, ne insolens existimetur, sed per auxilium Dei, ad quem oravit, sibi indultum esse demonstrat, dicens: *Expandi manus meas ad te: anima mea sicut terra sine aqua.* Terra sine aqua arida, & infecunda est, & irrigari sese semper imbre pluviæ cœlestis exspectat: ita & Sancti anima naturæ suæ conscia, immadescere se dono divini eloquii desiderat; de quo Moyses ait: Exspectetur sicut pluvia dictum meum, & descendant sicut ros verba mea, ut pluvia super gramen, & ut nives super fœnum. Arens ergo & sitiens anima, tali propheticæ doctrinæ imbre perfunditur: ut mortua & jejunia ariditate naturæ, in uberes fructus præceptorum Dei cognitione revirescat.

8. Jam in his, quæ sequuntur, humanæ fidei & conscientiæ confessio est, per Diapsalmæ intercessionem impatientia prophetici desiderii monstrata. *Velociter exaudi me, Domine, defecit spiritus meus.* Moras corporis sui Propheta non patitur; & secundum illud Apostoli: Dissolvi me melius est, & cum Christo esse; & illud: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? & illud: Quia in hoc veteri tabernaculo congemiscimus desiderantes superindui; tædium ipse in hoc mortis corpore patitur: sed velocitatem auxilii, quod ob defectionem spiritus deprecatur, cum gratia divini in se muneris optat expleri. Quid enim sibi proderit exauditum esse velociter, nisi

tam-

tamquam fidelis, & Deo placens, & beatis locis quieturus excedat e corpore?

9. Et idcirco ait: *Non avertas faciem a me: & similis ero descendentibus in lacum.* Lacum pœnalem inferorum locum Scriptura commemorat, ut in his Psalmis ait: Tu, Domine, abstraxisti ab inferno animam meam, servasti me a descendentibus in lacum. Ergo nisi facies Dei, qui utique Christus est, qui imago Dei invisibilis est, unicuique Sancto adfuerit; erit illis similis, qui pœnæ inferni deputati e vita hac sine spe quietis excesserint.

10. Sed de spe sua Propheta non ambigit, neque extra evangelicæ securitatis fiduciam est. Tempore quidem ipse anterior, sed in spiritu apostolici gaudii particeps: qui resurrectionem Domini contuentes, æternitatem caducorum corporum crediderunt. Id enim in consequentibus ait: *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam: quia in te speravi.* Matutinæ hujus misericordiæ gaudium locis plurimis demonstratur, velut tum, cum ait: Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Hoc enim resurrectionis est tempus, in quo per misericordiam Dei potestas mortis infracta est. Quam misericordiam, quia in ea Propheta speravit, optat audire.

11. Dehinc sequitur: *Notam fac mihi viam, in qua ambulem; quia ad te levavi animam meam.* Apostolus per speculum & in ænigmate videt, & pro parte scit, & pro parte prophetat. Propheta quoque tamquam per naturam humanæ fragilitatis ignorans, notas sibi fieri, in quibus ambulet, vias orat. Non enim hæ seculi viæ utiles sunt: spiritales & cœlestes ille nosse desiderat. Id enim ait: *Quia ad te levavi animam meam.* Non in humilibus est anima illius sed in excelsis; & idcirco excelsarum viarum postulat notionem. Scit enim esse inimicos sibi, qui se in alias vias evocent, qui in voluntatem alteram deducant. De inimicis

istis spiritalibus Apostolus multa & frequentes ingessit. Ab his ergo se eripi orat, & viam illam tribulatam, quæ ad cœlum agit, cognoscere rogat, & de voluntate Domini doceri, & per Spiritum ejus in terram rectam deduci; id est, ut constituatur in hominem non vitiis perversum. Nam in rectam terram se dirigi quomodo optat, si de elementi hujus creatura dixisse existimabitur: nisi quod secundum primi hominis naturam, cui post peccatum dictum est: Terra es, & in terram ibis, constitui se hominem rectum indeflexumque desiderat? Id enim sub his dictis continetur: *Notam fac mihi viam, in qua ambulem: quia ad te levavi animam meam. Eripe me de inimicis meis, Domine, ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam propter nomen tuum, Domine.*

12. Consonans Apostoli confessio est ad id, quod ait: *Doce me facere voluntatem tuam*, illud, quod per eum dictum est: Et qui putat se scire, nondum scit, quemadmodum oporteat sese scire. Quod si nec orare quidem adhuc scimus, & loqui desideria nostra non novimus: Spiritu potius pro nobis inenarrabilibus gemitibus postulante, & imperitiam nostram arcano conscientiæ affectu repensante, secundum hoc Apostoli dictum: Quid enim oremus secundum id, quod oporteat, nescimus; sed ipse Spiritus pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus: non incondite Propheta creditur orare, ut voluntatem Dei doceatur explere. Et competens illa humanæ verecundiæ professio est, ut, quod per Spiritum Dei in terram rectam deducendus sit, id non meriti esse sui arroget, neque per satisfactionem proprii obsequii id sibi postulet: sed totum hoc ad clarificandum in se Dei nomen exspectet, ut propter honorem Dei nominis in terra recta esse statuatur.

13. Et

13. Et quia hanc terram rectam scit sibi non in corpore mortis hujus posse concedi, quia labes carnis humanæ per admixtam in se vitiorum consuetudinem aboleri penitus, nisi cum naturæ demutatione, non possit; vivificari se, quasi nondum vivat, expostulat, dicens: *vivificabis me in æquitate tua. Educes de tribulatione animam meam, & in misericordia tua disperdes inimicos meos. Et perdes omnes inimicos, qui persequuntur animam meam: quoniam servus tuus sum ego.* Habuit quidem, ut diximus, hoc justitia verecundiæ, ut, quidquid illud sibi beatitudinis sperat, id pro magnificentia Dei potius, (quia Deo beata & æterna, & bona tribuere sit dignum,) quam pro merito suo postulet. Sed tamen præferens honorem & misericordiam Dei, merendi quoque id per se non exclusit officium. Nam cum vivificandus sit, vivificandus tamen est in æquitate; quia æquum sit vitam retribui stipendiis sanctitatis. Et cum per misericordiam Dei educto eo de tribulatione disperdendi sint ejus inimici, jam non est misericordia indiscreti confusique judicii; cum, quæ a tribulatione educit, eadem disperdat inimicos: quia ex meritorum diversitate, vel in pœnam, vel in misericordiam judicium temperatur.

14. Non leves autem sibi esse inimicos Propheta demonstrat, sed eos, qui etiam animam persequantur: non, quod cum corpore possit occidi, sed quod ita diabolicis infestationibus fatigetur, & sub injectorum sibi vitiorum incendiis aduratur, ut a Domino mereatur occidi. Verum ut etiam inimici sui pereant, quamquam ad id potissimum & nomen, & misericordia Dei est; tamen cum etiam ea causa est, quod servus Dei est, cujus animam persequantur; & liberalitas admiscetur, & meritum; atque ad Domini misericordiam, servi quoque & fides, & nomen adjungitur: ut misericordia Dei quamquam omnibus promta sit, his tamen, qui servi ejus sunt, intelligatur assistere.

ftere, per eum, & in eo, qui ait: Ego fum vobiscum omnibus diebus usque ad confummationem feculi: Dominum noftrum Jefum Chriftum, qui eft benedictus & nunc, & femper, & in omnia fecula feculorum. Amen.

PSALMUS CXLIII.

Pfalmus David in Goliam.

Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad bellum, & digitos meos in prælium. Mifericordia mea & refugium meum, fusceptor meus & liberator meus. Protector meus, & in ipfo fperavi: qui fubjiciet populum meum fub me. Domine, quid eft homo, quia innotuifti ei? aut filius hominis, quod deputas eum? Homo vanitati fimilis factus eft: dies ejus ficut umbra prætereunt. Domine, inclina cælos tuos, & defcende; tange montes, & fumigabunt; corufca corufcantes, & diffipabis eos; emitte fagittas tuas, & conturbabis eos. Emitte manum tuam de alto: eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum. Quorum os locutum eft vanitatem: & dextera eorum dextera iniquitatis. Deus, canticum novum cantabo tibi, in pfalterio decem chordarum pfallam tibi. Qui dat falutem regibus: qui liberat fervum fuum: de gladio maligno eripe me. (Et eripe me de manu filii alieni.) Quorum os locutum eft vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filii funt novellæ plantationes, ftabilitæ in juventute fua. Filiæ eorum decoratæ: & circumornatæ ut fimilitudo templi. Et promtuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. Oves eorum fetofæ, abundantes in itineribus fuis: boves eorum craffi. Non eft ruina maceriæ, neque tranfitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum, cui hæc funt: beatus populus, cujus Dominus Deus ejus.

TRA-

TRACTATUS PSALMI.

1. Et huic quoque Psalmo addendam hanc Septuaginta superscriptionem putaverunt: *Psalmus David in Goliam*; cum neque in hebraicis libris reperiatur, neque translatores alii quidquam aliud, quam simplicem titulum præscripserint, id est: *David*. Quod non sine spiritali ratione effectum fuisse Psalmi ipsius textu docetur: nihilque hic Psalmus proprium habet, quod ad gratulationem peremti Goliæ possit referri, cum magis illic & gestis, & tempori multa contraria sint. Cum enim dicitur: *Subjiciens populum meum sub me*, numquid tum David rex erat? aut quis tum ei populus subjectus est, si allophylorum non erat suus? Sed ne ipse quidem Israel: Saul adhuc regnante, poterat esse subjectus. Deinde & illud: *Domine, inclina cælos tuos, & descende; tange montes, & fumigabunt; corusca coruscationes, & dissipabis eos*, quæ esse intelligetur ob humani belli tempus oratio? Aut cum secundum titulum Golia esset occisus, quid sibi hæ preces volunt: *Eripe me, & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum?* Aut cum rex tantum unus in Israel esset; quid est istud, quod dicitur: *Qui dat salutem regibus?* Numerus plurium intelligentiam ejus temporis, quo unus tantum habebatur, excludit. Sed cum nec in hebræis libris ita sit, neque translatores ceteri horum aliquid addiderint; intelligimus septuaginta hos seniores sensum nobis spiritalis scientiæ reliquisse; ut in David & Golia bellum præfiguratum esse satanæ Dominique sciremus; cum quando neque superscriptio extaret in libris, neque rebus gestis prophetiæ sermo concineret.

2. Affert autem plerumque nobis difficultatem intelligentiæ ratio latinitatis, quæ nominibus pronomina non est solita præponere: ut in David nomine accidit. Cessante enim pronomine, incertum

est, utrum in illum, aut per illum Psalmus extiterit. Cum enim scribitur *Psalmus David*; utrum ab illo dictus sit, aut propter illum, ambiguum facit nominis sola præscriptio: Græcitas vero cum per David Psalmum scriptum esse significat, ita titulum inscribit: ψαλμὸς ὁ Δαβίδ; at vero cum de David vult Psalmum, qui sit scriptus, intelligi, ita superscribit: τῷ Δαβίδ; discernens per utriusque pronominis propriam significationem, utrum David scripti Psalmi auctor, an causa sit: ut superscriptio Psalmi istius continet: τῷ Δαβίδ, ita enim habet, id est, quod propter eum vel illi potius, quam ab eo scriptus sit. Ex qua etiam Psalmi superscriptione monstratur, in eum hominem, quem Dominus assumsit in eo nascens, & quem David sæpissime nominari docuimus, Psalmum hunc Spiritus virtute, & Prophetæ ore cantatum.

3. *Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas in bellum, & digitos meos in prælium.* Si ob id gratulationi interfecti Goliæ deputatur hic Psalmus, quia dictum est: *Qui docet manus meas in bellum*; accipiant exemplum hoc personæ potius Domini convenire. Nam in septimo-decimo psalmo, qui totus ex persona Domini consistit, id ipsum dictum ita meminimus: Qui doces manus meas in prœlium, & posuisti ut arcum æreum brachia mea. Quod autem nihil in illum David referri possit, in omni quidem Psalmo, sed maxime his dictis docetur: Audivit de templo sancto suo vocem meam, & clamor meus in conspectu ejus introivit in aures ejus. Et commota est, & contremuit terra, & fundamenta montium conturbata sunt. Et illud: Clamaverunt, nec erat, qui salvos faceret, ad Dominum, nec exaudivit eos. Et comminuam illos, ut pulverem ante faciem venti, ut *lutum* platearum delebo eos. Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium. Populus, quem non cognovi, servivit mihi ad audi-

tum auris obaudivit mihi. Rebus ipsi inepta eorum intelligentia coarguitur, qui hæc David de se ipso dixisse contendunt: cum omnia in eum hominem, quem Dominus in eo natus assumsit, secundum spiritalem rationem & gesta conveniant.

4. Manus igitur ejus edoctæ ad bellum sunt, cum seculum vincit; Ego enim, ait, vici mundum: cum extensus in crucem invictissimis armis ipsius passionis instruitur: Et posuisti, inquit, ut arcum æreum brachia mea: cum de omnibus virtutibus ac potestatibus in ipso se trophæo gloriosæ crucis triumphat; & principatus, & potestates enim traduxit cum fiducia triumphans eos in semetipso: cum dissidentia inter se cœlestia & terrena pacificat; Et in ipso, inquit, reconciliari omnia in eum, pacificans per sanguinem crucis suæ, sive quæ in terra sunt, sive quæ in cælis. Ad hoc igitur bellum manus ejus edoctæ sunt, in quo arcus ærei certamine vincitur, dehonestatione potentes triumphantur, pace reconciliantur inimici. Sed post manuum bellum, succedit & digitorum prœlium. Omnis enim in eo habitus & pugna passionis ostenditur: Manus enim extenduntur, & digiti configuntur in palmis: vetus scilicet chirographum, secundum Apostolum, delens, & affigens illud cruci, etiam eas partes manuum commemorat in prœlio, cum quibus omnia veterum criminum peccata confixa sunt.

5. Dehinc sequitur: *Misericordia mea & refugium meum, susceptor meus & liberator meus es tu. Protector meus, & in ipso speravi.* Carent ista difficultate. Omnia enim in Evangeliis ista gesta ab eo atque dicta sunt: ut honorem majestatis paternæ per humilitatis nostræ confessionem, quorum habitum assumserat, prædicaret . . .

6. Illud autem, quod ait: *Subjiciens populum meum sub me*, non ex persona unius Judaici populi dictum existimandum est: cum universitatem Ecclesiæ unum

popu-

populum in Psalmo alio nuncupaverit, dicens: Populus, quem non cognovi, servivit mihi. Quod autem etiam hic, qui eum non cognovit, suus sit: Evangelia docent, cum ajunt: In sua venit, & sui eum non receperunt. In mundo erat, & mundus per eum factus est, & mundus eum non cognovit. Sed ne forte hic populus, quem cognovit, & sibi servivit, non suus fuisse, qua non erat cognitus, existimetur; divina illa Moysi cantio errorem hunc omnem ambiguitatis excludit, dicens: Cum divisisset Excelsus gentes, statuit fines gentium secundum numerum angelorum suorum, & facta est portio Domini Jacob, funiculus hæreditatis ejus Israel. Israel iste in hæreditatem æternam fuerat electus: & ideo, quia ille portio Domini erat, ceteri quasi incogniti habebantur, quia illi essent per privilegium portionis electi. Sui autem omnes; quia sibi, quod sunt, tamquam auctori suo debent.

7. Subditi autem ei sunt, cum dicitur: Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne, quod dedisti ei, det illi vitam æternam; Et illud: Omnia data sunt mihi in cœlo & in terra. Data autem nondum ei primum, quia jam in mundo erat, per quem mundus erat factus, qui gloriam repetit, quam ante constitutionem mundi habuerat apud Patrem: sed data post hominis assumtionem; quia ita dictum est: Qui cum in forma Dei esset, formam servi accepit: propter quod exaltavit illum Deus, & donavit illi nomen, quod est super omne nomen. Quid ergo, vel cui donatur? Non ei utique, qui in forma Dei erat, donatur, ut Dei forma sit; erat enim, & quia erat, jam non egebat hoc dono. Sed fuit causa donandi, quia, qui in forma Dei erat, formam servi accepit, & se de forma Dei evacuans formam servi assumens, usque ad mortem obediens fuit. Obedientiæ ergo illi, per quam habitus servilis assumitur, & ipsi habitui

bitui servili id donatur, ut, quod erat, esset: in forma scilicet Dei esset. Damnum enim ad detrimentum sui evacuatio formæ Dei nescit; assumtioni potius servili formam Dei rursus acquirens. Ita neque Virtus in humilitatem, sese licet cohibens, defecit ex sese, cum, quod erat, est: & humilitas cohibita in sese Virtute suscepta, cum, quod non erat, esse cœpit, profectum ejus, quæ a se non defecerat, Virtutis accepit. Et hæc quidem evangelici sacramenti, & humanæ spei veritas est, humanam naturam corruptibilemque carnem per hujus gloriæ demutationem in æternam transformatam esse substantiam.

8. Sed hujus tamquam difficillimi facti admirationem, & maximæ ac pulcherrimæ spei donum, etiam præsenti Psalmo propheticus sermo testatur, dicens ad id, quod dixerat: *Subjiciens populum meum sub me; Domine, quid est homo, quia innotuisti ei, aut filius hominis, quid deputas eum? Homo vanitati similis factus est: dies ejus sicut umbra prætereunt.* Non differenter in octavo quoque Psalmo proclamat Spiritus Sanctus: Quid est homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam visitas eum? Confessio ista pulcherrima est, ut indignum se homo tanto munere ipse testetur. Et cum se indignum confitetur, gratiam ejus, qui sibi hæc largiatur, extollit. Quod enim meritum hominis est, ut ei se cognoscibilem Deus præstet, ut incognoscibilis natura cognitioni nostræ sese ipsa submittat? Aut quæ dignitas est filii hominis, ut deputetur? Deputatur autem; quidquid de eo, in quo est, in aliud destinatur. Rei naturam verborum virtus eloquitur. Homo vanitati similis effectus, & cujus dies tamquam umbra prætereunt, per indultam cognitionem Dei deputatur. Vanitas seculum est, cujus habitus & forma tolletur. Deo enim inane est, quidquid, quamvis extet, tamen non ita subsistit, ut maneat: & umbra quæcumque, etiamsi sit, tamen non

est; quia, cum sit, abeunte eo, per quem efficiebatur, eximitur. Homo itaque non umbra, sed umbræ similis; neque vanitas, sed similis vanitati per intercessionem mortis effectus; per indultam vero sibi cognitionem Dei deputatur. Et in quid deputetur, cognitio indulta testatur. Si enim cognitus fieri Deus homini, nisi assumto homine, non potuit; quia incognoscibilem cognoscere, nisi per naturam nostram, natura nostra non potuit; & per hanc cognitionem homo, qui deputatur, necesse est, ut in id deputetur, in quo Deum ipse cognovit, scilicet, ut conformis Deo fiat, quia hæc sit deputatio cognitionis indultæ.

9. Et quia ex persona ejus hominis, quem Dominus assumsit, hæc omnis oratio est; scit, cum quanta se dignitate Deus legibus mortis absolvat, & iniquorum manibus per gloriam resurrectionis abripiat, dicens: *Domine; inclina cælos tuos, & descende; tange montes, & fumigabunt; corusca coruscantes, & dissipabis eos; emitte sagittas tuas, & conturbabis eos. Emittes manum tuam de alto.* Simile his dictis Psalmo, cujus superius meminimus, continetur; Et inclinavit cœlum, & descendit, & carbones succensi sunt ab eo, & ignis a facie ejus exardescet, & ascendit fumus in ira ejus. Misit sagittas, & dissipavit eos; & fulgura multiplicavit, & conturbavit eos. Misit e summo, & accepit me, & assumsit me de multitudine aquarum. Eripuit me de inimicis meis fortissimis. In eo autem, quod fortissimos dixit, possumus intelligere, quos dixerit: nempe de quibus Apostolus ait: Non est nobis pugna adversus carnem & sanguinem, sed adversus mundipotentes, adversus spiritales nequitias in cœlestibus: satana ipso se in cor Judæ, ut Dominum traderet, inserente. Sed & in hoc Psalmo hoc contuendum est: *Corusca coruscantes, & dissipabis eos; emitte sagittas tuas, & conturbabis eos.* Non illos superius,

de

de quibus ita memoraret, ostendit: quod necesse est ad montes hos referri, qui ad solum Dei tactum fumabunt. Et ne de terrenis istis montibus dictum existimemus, Psalmo alio admonemur, cum dicitur: Ut quid suscepistis montes coagulatos? Et quantum intelligi conceditur, montes interdum etiam diabolicas potestates, ut nunc in hoc loco, significari arbitramur: qui constitutiones divinæ legis transgressi, tamquam ex lactis sinceritate, vitiosa coaguli corruptione coagulaverint. Et hos esse potentissimos inimicos suos Psalmus anterior locutus est.

10. Descendit ergo Dominus inclinato cœlo suo, non corporali motu, ut declinatum descendente eo cœlum sit: sed per corporalem significationem spiritalis sensus instruitur, ut cum Deo somnus, vigiliæ, memoria, oblivio, discessus & accessus adscribitur; quia secundum meritorum nostrorum differentiam, unicuique nostrum aut dormiens, aut vigilans, aut immemor, aut recordans, aut desit, aut adsit. Atque ita inclinatum descendente eo cœlum est: quia cum descendente eo ad assumendum hominem famulatus cœlestis adstiterit, cum Maria evangelizatur, cum pastores æthereum cœtum & sonum vident atque audiunt, cum post tentationem diaboli Angeli ministrant, cum ipse totus in forma licet servi, tamen in paternæ majestatis virtute se gessit. Sic inclinatur cœlum, cum ad terras cœlestium Virtus honorque deducitur.

11. In eo autem, quod tacti montes fumigant potius, quam uruntur, cum tamen id indicet, quod fumetur; deinde cum coruscantibus coruscationibus dissipantur potius, quam illucescunt; tum quod emissis sagittis conturbantur magis, quam configuntur: non sine maxima ratione spiritalis intelligentiæ ita dicitur. Et quidem jam & alius Psalmus his paria significat, cum ait: Præparans montes in virtute tua, accinctus

potentia. Adventu enim Domini confracta & obtrita diaboli potestas est, cum fidei sanctorum hominum subjectus est: non quod non adhuc potentiæ suæ maximas habeat vires, sed per id, quod utcumque subjectus est, præsentis subjectionis conditione ultioni & pœnæ legitimæ præparatur; ut nunc per hanc eamdem subjectionem virtute Dei tactus fumet, licet nondum totus uratur: sed per id, quod interim fumare potuit, & uri posse noscendus est. Uritur non ille tantum, sed & omnes ejus. Non uni tantum præparatus hic ignis est, Domino dicente: Abite in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo & angelis ejus. Hi ergo montes tacti a Domino fumabunt.

12. Dissipabuntur etiam per coruscatas coruscationes: lumen scilicet eorum, de quibus dictum est: Vos estis lumen mundi, non ferentes. Domini namque adventus, tamquam fulgur ab Oriente usque in Occidentem apparens intelligetur. Sed interim coruscationes multæ sunt, id est, apostolicæ prædicationes, & splendor doctrinæ Dei, quæ condensam illam & conspiratam dæmonum virtutem coruscationis luce dispergit.

13. Sagittæ etiam emissæ conturbabunt eos. Meminit eadem quoque prophetia, & loco alio harum sagittarum: Sagittæ, inquit, parvulorum factæ sunt plagæ eorum: parvulorum, ut Apostolus ait, malitia, non sensu. Horum igitur, id est, fidelium ad innocentiam renatorum verba, tamquam sagittæ emissæ, illos fumantes montes conturbabunt: cum regni cœlestis beatitudo & æternitas prædicetur; cum honor seculi contemnatur, & Christi gloria speretur; cum luxus & ebrietas relinquatur, & corpus jejuniis purgetur; cum avaritia vincatur, & largitio exerceatur; cum Virgines corpus suum oderint, cum Viduæ fuisse virgines maluissent; cum Confessores vitam suam detestentur; cum mori Martyribus sit optabile. Et hoc

totum

totum sagittæ istæ, id est, doctrinæ & adhortationum verba præstiterint, quæ emissæ eos, qui his adversabantur, conturbant: cum cessante regno eorum, Christi regni exspectatio prædicatur.

14. Sed & ex alto manus Domini emittitur. Manum autem Dei Dominum nostrum Jesum Christum significari in Spiritu, non obscura est doctrina. Per eum enim facta sunt omnia. Et scriptum legimus: Manus enim, inquit, mea auxiliabitur ei: quia per filium Dei homo assumtus, laqueis mortis, & judicio iniquæ damnationis per gloriam resurrectionis eripitur.

15. Sequitur enim: *Eripe me de aquis multis.* Aquas populos dici, usitata cognitio est, (ut etiam per Esaiam dicentem docemur: Propter hoc ecce Dominus inducet super vos aquam fluvii validam & multam, & regem Assyriorum,) quorum virtus atque vita in abolendum finem exemplo aquæ transfluentis elabitur. Ut hic idem Propheta ait: Perierunt sicut aqua præterfluens: quia natura earum, cessante incremento maris, in quod feruntur, eximitur: *Et de manu iniqua filiorum alienorum.* Dei enim esse destiterant, de quibus dictum est: Filii alieni inveteraverunt: & quibus dictum est: Vos e diabolo patre estis.

16. Sed non solum filii alieni sunt, Dominum suum non recipiendo, sed etiam id, quod sequitur: *Quorum os locutum est vanitatem.* Vanitas oris & confessionis fuit illa, qua dictum est: Nos non habemus regem, nisi Cæsarem. Regem enim seculi, id est, vanitatis, populus in regnum æternum electus elegit. *Et dextera eorum dextera iniquitatis.* Iniqua dextera est, cum palmis cædit, cum virgis laniat, cum calamo collidit, cum coronam spineam coaptat, cum clavo manus ac pedes figit, cum fel aceto admiscet, cum omnia iniquitatis opera consummat.

17. Post quæ potenter a Domino gesta atque perfecta, novo nobis gloriosæ victoriæ erit cantico concinendum. Ait enim: *Deus, canticum novum cantabo tibi, psalterio decachordo psallam tibi.* Et quod hoc novum canticum sit, contuendum est. Plures autem novum canticum cantantes Psalmi reperiuntur. Nonagesimus enim & quintus Psalmus ita cœpit: Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra; & rursum; Annuntiate inter gentes gloriam ejus, in omni populo mirabilia ejus; & rursum: Commoveatur a facie ejus omnis terra, dicite in nationibus: Dominus regnabit. Hoc canticum novum, quod omnis terra cantat, quod jam non intra Judææ limbos atque fines cognitio ejus, qui omnia creavit, esse celebratur; quod jam inter gentes gloria Dei invisibilis nuntiatur, quod omnes patriæ gentium laudationem honoris debiti confitentur, quod in nationibus Deus regnaturus ostenditur. Novum hoc inter tot errores seculi canticum est, & errantibus antea gentibus inopinatus hic hymnus est: per quem Deus invisibilis, incorporeus, æternus, & justi judicii judex, & beatæ æternitatis rex esse cantatur.

18. Est & nonagesimus septimus Psalmus canticum novum cantans: Cantate Domino canticum novum, quia mirabilia fecit Dominus. Sed nescio, an idcirco sit cantico novo cantandum, quia mirabilia Deus fecit. Olim cœlum pulcherrimum atque immobile manet, olim in eo astra indefessis officiorum suorum cursibus perseverant, olim tempora alterno & indemutabili recursu temperantur, olim terra annuis fructibus dives est, olim homo maxime mirabile opus Dei nascitur; & si nihil postea Deus mirabile, cum hæc creavit, adjecit, quæro, quod novum canticum ob mirabilia facta cantandum sit. Et non diu nos Psalmus patitur errare. Ob quæ enim mirabilia novum canticum cantaret, ostendit dicens: Liberavit

eum

eum dextera ejus, & brachium factum ejus. Notum fecit Dominus ſalutare ſuum ante conſpectum gentium. Hoc novum canticum eſt, hoc mirabile Dei eſt: quod liberavit eum dextera ejus, quod ſibi ipſi ſalutem virtus ſua tribuit. Poteſtatem enim, inquit, habeo animam meam ponendi, & poteſtatem habeo animam meam reſumendi. Non externo eguit unigenitus Dei filius ad ſalvandum hominem, in quo naſci voluit, auxilio, & in gloria paternæ majeſtatis manens ſua in ſe uſus eſt poteſtate: per quam reſurrectionis gloriam Salutare ſuum notum gentibus fecit, cum in eo naturæ ſuæ carnem in æternæ ſalutis ſubſtantiam transformatam eſſe cognoſcunt.

19. Cantat & centeſimus quadrageſimus nonus Pſalmus canticum novum. Et cur ſit hoc canticum novum, mox Propheta ſubjecit, dicens: Exaltabit manſuetos in ſalutem. Exultabunt Sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus ſuis. Et exultationes Dei in gutture eorum, & gladii bis acuti in manibus eorum, ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in manicis & compedibus, & nobiles eorum in vinculis ferreis; ut faciant in his judicium conſcriptum; gloria hæc eſt omnibus Sanctis ejus. Hoc canticum novum eſt: Dei Sanctos judicii æterni ſumere poteſtatem. Sancti enim, ſecundum Apoſtolum, mundum judicabunt. Hoc igitur novum cantatur a nobis, ultio in nationes, arguitio in populos, manicæ, & compedes regum, & nobilium vincula ferrea, & conſcripti in eos judicii ſententia.

20. Quod etiam in hujus Pſalmi novo cantico ſimile cantatur: *Deus, cantionem novam cantabo tibi, in pſalterio decachordo pſallam tibi, qui das ſalutem regibus.* In decachordo igitur pſalterio, id eſt, vel quod decem chordarum illud pſalterium ſit, vel quod decem verborum organo atque geſtis cantio nova iſta can-

tatur: vel quod homo ipſe decem quibusdam chordis manibus ac pedibus extentus, perfectus ſpiritalium operum ſuorum geſtu motuque ſic pſallat, ut cantionem novam hanc cantet: *Qui das ſalutem regibus;* regibus, quibus dictum eſt: Venite benedicti Patris mei, poſſidete præparatum vobis regnum a conſtitutione mundi: qui nobiles ligabunt, qui reges manicis & compedibus conſtringent, qui judicabunt, arguent, vindicabunt.

21. Et quomodo ſalus regibus detur, oſtendit: *Qui*, inquit, *liberas David ſervum tuum*, eum nempe David, de quo hic idem liber ex perſona Dei patris alio Pſalmo prophetat: Poſui adjutorium ſuper potentem, & exaltavi electum de plebe mea. Inveni David ſervum meum, oleo ſancto meo unxi eum. Manus enim mea auxiliabitur ei. Ipſe invocabit: Pater meus es tu; Deus meus, ſusceptor ſalutis meæ. Et ergo primogenitum ponam eum, excelſum ſuper omnes reges terræ. Et ſedes ejus ſicut ſol in conſpectu meo, & ſicut luna perfecta in æternum, & teſtis in cœlo fidelis. Et rurſum in Pſalmo eodem ex perſona ejus ad Patrem: Sicut juraſti David in veritate tua, memor eſto, Domine, opprobrii ſervi tui, quod continui in ſinu meo multarum gentium. Quod exprobraverunt inimici tui, Domine, quod exprobraverunt commutationem Chriſti tui. Opprobria multarum gentium in ſinum ſuum David hic unus excepit. Ipſe enim peccata noſtra ſuscepit, & infirmitates noſtras portavit; livore ejus non ſanati ſumus. Ita dum hic David liberatur, & lege mortis eximitur, ſalus quoque regibus datur. Ipſe eſt enim primogenitus ex mortuis. Et ut in Adam omnes morimur, ita & in Chriſto omnes reſurgemus. Liberatio ergo ejus, ſalus regum eſt. Regnabunt enim conformes gloriæ ſuæ, per aſſumtam ab eo naturæ noſtræ conjunctionem, rurſum omnes in naturæ ejus communione manſuri.

22. Eri-

22. Eripitur ergo hic David de gladio malignorum. Spiritum enim Jesus posuit, cum voluit: nec exspectavit, ut animam impressum vulnus emitteret. Jus animæ ejus manus irreligiosa non habuit. Ait enim: *De gladio maligno erue me.* Quamquam enim exanimis jam corporis latus miles transfoderit, usus est ministerio sævitiæ: ceterum potestas spiritus emittendi causam violandæ in se animæ non reliquit.

23. Consummat deinde cantionem novam novæ confessionis hymno, terrena judicia & secularium bonorum gaudia falsa condemnans, cum ait: *Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: quorum filii sicut novella plantatio stabilita in juventute sua. Filiæ eorum compositæ, circumornatæ quomodo similitudo templi. Et promtuaria eorum plena; eructantia ex hoc in illud. Oves eorum fetosæ, abundantes in egressibus suis: boves eorum crassæ. Non est ruina maceriæ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt: beatus populus, cujus Dominus Deus ejus.* Et hæc sunt, quantum arbitror, hujus seculi bona communi universorum beata judicio, res seculi loqui atque agere, rapere aut emere honores; sub pretio falso ditescere, gloriari in adultæ ætatis liberis, quorum efflorescentes anni novellæ exultationis firmitate confidant, optare speciosi corporis filias; atque eas in modum templi damno inutili pecuniæ ingentis ornare, multiplicatis horrea fructibus rumpere; quæ congestas opes in promtuaria alia angusta his; quæ in se conduntur, eructent, geminatis quoque oves fetibus velle, quas egressas nullus feræ occursus imminuat, delectari boum suorum sagina, circumsepta etiam domorum firma præbere, ne transeundi per ea cuiquam sit potestas; non flere, non lugere; non gemere, sed prospero felicitatis suæ cursu nulla adversæ calamitatis molestia impediri. Beatum hunc populum, cui hæc essent, dixerunt; sed Propheta

ſcit falſam eſſe hujus beatitudinis opinionem. Quid enim hæc tot & tanta ſeculi bona ad vitam, quæ morte intercipienda eſſet, acquirent? Et ideo, qui populus beatus eſſet, oſtendit dicens: *Beatus populus, cujus Dominus Deus ejus.* Deus ille Dominus, qui cum ſuperiora hæc terrena præſtiterit, æternitatem tamen illis, qui his recte utentur, impertiet: qui cohæredes nos Filii ſui in ipſo ante conſtitutionem ſeculi elegit, qui erit Deus omnia in omnibus: ipſi gloria, laus, honor, virtus, imperium Patri in Filio: Filio in Patre, & in Spiritu Sancto, & nunc, & ſemper, & in omnia ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS CXLIV.

Laudatio ipſi David.

Exaltabo te, Deus meus, & rex meus, & benedicam nomen tuum in ſeculum, & in ſeculum ſeculi. Per ſingulos dies benedicam te, & laudabo nomen tuum in ſeculum, & in ſeculum ſeculi. Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non eſt finis. Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiam tuam pronuntiabunt. Et magnificentiam majeſtatis tuæ, & ſanctitatem tuam loquentur, & mirabilia tua narrabunt. Et virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt. Memoriam abundantiæ ſuavitatis tuæ eructabunt, & juſtitiam tuam exultabunt. Miſerator & miſericors Dominus, & patiens, & multæ miſericordiæ. Suavis Dominus univerſis, & miſerationes ejus ſuper omnia opera ejus. Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, & ſancti tui benedicant te. Confiteantur tibi gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur: ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tuum regnum omnium ſeculorum:

rum: & dominatio tua in omni generatione & progenie. Fidelis Dominus in verbis suis, & sanctus in omnibus suis. Suffulciet Dominus omnes, qui corruunt, & corrigit omnes elisos. Oculi omnium in te sperant, & das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omnem animam beneplacito. Justus Dominus in omnibus viis suis: & sanctus in omnibus operibus suis. Prope est Dominus omnibus invocantibus eum, omnibus invocantibus eum in veritate. Voluntatem timentium se facit, & orationem eorum exaudiet, & salvos faciet eos. Custodiet Dominus omnes diligentes ipsum, & omnes peccatores disperdet. Laudationem Dei loquetur os meum, & benedicat omnis caro nomen sanctum ejus in seculum, & in seculum seculi.

TRACTATUS PSALMI.

1. Absolutus est Psalmus: Dei tantum laudibus occupatus. Sed & titulus ipse solam contineri in Psalmo prædicationem Dei edocet. Adjecto autem, secundum græcitatis consuetudinem, nunc quoque, ut in ceteris aliis pronomine, ostendit illum David isto laudante laudari. Et quis hic sit, quem Psalmus hic laudet, clamant omnium temporum omnes prophetiæ, ut hic ipse Propheta sæpe de eo ita contestatus est: Sedes tua, Deus, in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem; propterea unxit te Deus, Deus tuus. Et rursum: Et adorabunt eum omnes reges, & omnes gentes servient ei. Erit nomen ejus benedictum in secula, ante solem permanet nomen ejus. Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum. Hujus igitur laus cantatur hoc Psalmo, ex cujus persona dictum meminimus: Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Posce a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam ter-

minos terræ. Reges eos in virga ferrea. Cujus regni perennitatem Daniel ita conteſtatus eſt, dicens: Et in diebus regum illorum excitabit Deus cœli regnum aliud, quod numquam corrumpetur usque in ſecula, regnumque ejus alteri populo non relinquetur: comminuet & ventilabit omnia regna, & hoc regnum in æternum. Et rurſum: Et ecce cum nubibus cœli, ſicut filius hominis veniens, & usque ad vetuſtum dierum pervenit, & oblatus eſt ei, & datus eſt ei principatus, & honor, & regnum: & omnes populi, tribus & linguæ ſervient ei, & poteſtas ejus poteſtas perpetua, quæ numquam tranſibit, & regnum ejus non corrumpetur. Hic igitur rex laudatur per iſta, quæ Pſalmo continentur: *Exaltabo te, Deus meus, & rex meus*; & per illud; *Sancti tui confitebuntur tibi, gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur. Notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tuum regnum omnium ſeculorum, & dominatio tua in omni generatione & progenie.*

2. Et quamquam hic ob æterni regni gloriam, qua Sanctis conregnantibus ipſe regnabit, laus Deo Prophetæ confeſſione cantetur; tamen ita laudationis ipſius ratio & ordo diſpoſitus eſt, ut ea, quæ de eo dicta ſunt, ex ſenſu communis intelligentiæ prædicentur: ut, in quantum humani ſermonis conſuetudo permittit, de immenſa illa & incomprehenſibili Dei natura, licet non ad perfectam cognitionis veritatem, tamen ad admirationem nos ingentis illius, quæ ejus eſt, virtutis inſtituat. POSSUMUS enim eum maxime, quantum in nobis eſt, admirari: cognoſci autem a nobis, quantus ipſe eſt, non poteſt.

3. Verum cum in omni Pſalmo ſimplex Dei, & abſoluta laudatio eſt; meminiſſe debemus Patrem in Filio, & Filium in Patre laudari: & cum ex ſubſtantiæ ſimilitudine ac proprietate naturæ alter in altero

ſit,

ſit, & ambo unum ſint, & qui videt Patrem, videat & Filium, non differre, quis ex duobus laudari exiſtimetur; cum utrumque ſibi invicem & virtutis, atque operum ſimilitudo, & indifferentis naturæ ex Patre Deo genita, & in Filio Deo nata divinitas unum eos eſſe teſtetur.

4. Cæptus ergo ita Pſalmus eſt: *Exaltabo te, Deus meus, & rex meus, & benedicam nomen tuum in ſeculum, & in ſeculum ſeculi. Per ſingulos dies benedicam te, & laudabo nomen tuum in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.* Ratio & virtus propheticæ magniloquentiæ per intentam audiendi diligentiam noſcenda eſt. Ait enim: *Exaltabo te, Deus meus, & rex meus.* Multi Deum per ea, quæ in operibus mundi ab eo inſtituti cognitioni noſtræ ſunt ſubjecta, magnificant: ſed pauci ſunt, qui regem ſibi futurum velint credere, dum aut curam negant humanorum operum Deo eſſe, aut ad conſolandam eorum, quæ impie egerunt, conſcientiam, præſumta animæ & corporis abolitione, nolunt divinum in bonos & malos conſtitutum eſſe judicium. Sed Propheta hinc prædicandi Dei ſumit exordium, quod ſibi rex ſit. Sed & nunc quidem nomen ejus, qui ſibi rex atque Deus ſit, ob exſpectationem regni benedicit, cum ait: *Benedicam nomen tuum in ſeculum.* Sed quia ſcit ſe gratiam Deo atque regi ſuo, etiam tum, cum in regno ejus maneat, debere; quia demutata caduci corporis ſui infirmitate, depulſoque inimicæ mortis imperio, regi ſuo conformis & coæternus aſſiſtat, adjecit: *Et in ſeculum ſeculi*, id eſt, in illo ſeculo, quo, habitu ſeculi hujus exemto, jam ut ſeculum ſeculi, æternitatis ſucceſſione renovabitur.

5. Et in hoc quidem ſeculo quisque benedicens Deum poteſt non ſemper in benedictionis officio permanere, dum aut luctu impeditur, aut metu occupatur, aut ægritudine anxius detinetur; & aut torpeſcente animo, aut ingrato in benedictionibus Dei mu-

tus eſt. Sed perfectio prophetalis fidei ab iſtiusmodi infirmitatum demutationibus libera eſt, dicens: *Per ſingulos dies benedicam te.* Nullum vacuum habet tempus, & dies ei nulla eſt otioſa, quin ſemper in benedictionum confeſſione verſetur. Accidit autem frequenter, ut, de quibus bene loqui poſſimus, laudare eos non poſſimus. Abſtinere a malo, benedictione dignum eſt. Sed ſolum malum non admittere, non habet laudem, niſi mali abſtinentiam etiam gloria boni operis conſequatur. Et beneficium quidem in nos benedicere poſſumus; quia natura exigit, non obtrectare nos illis, quorum benevolentia confovemur; ſed ſi & aliis vitiis aſperſi ſunt, noſtro quidem commodo benedicuntur, ſed veri judicio prædicantur. Perfectio autem Dei nihil in ſe eſſe patitur pro parte. Nam ut benedictus, ita & laudabilis eſt; habens & ex his, quibus beneficentia in nos ſua utimur, benedictionis noſtræ confeſſionem, & ex perfectarum in ſe virtutum admiratione præconium. Ob quod benedicturus per dies ſingulos Propheta etiam id adjecit: *Et laudabo nomen tuum in ſeculum, & in ſeculum ſeculi.* Cum benedictum laudat, & laudat in ſeculum ſeculi; in nullo Prophetæ officium infirmum eſt, nec benedictione, nec laude, nec tempore.

6. Dehinc ſequitur: *Magnus Dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis ejus non eſt finis.* Hæc Dei prima & præcipua laudatio eſt, quod nihil in ſe mediocre, nihil circumſcriptum, nihil emenſum, & magnitudinis ſuæ habeat & laudis. Virtus ejus opinione non clauditur, locis non continetur, nominibus non enuntiatur, temporibus non ſubditur: artus ad id ſenſus noſter eſt, ingenium hebes eſt, ſermo mutus eſt. Finem magnificentia ipſius neſcit: & aliquam ementiendi ſe opinionem immenſa magnitudo non patitur. Extenta ubique, extenta ſemper eſt, hanc habens infinitatis ſuæ laudem: ceterum omnem intelligentiam infinitæ hujus in ſe qualitatis excedens.

7. Et

7. Et quia hæc vel immensæ magnitudinis cognitio, vel laudatio operum Dei non omnium gentium est; quibus a constitutione mundi vita & sensus fuisset, futuraque esset, consequenter subjecit: *Generatio & generatio laudabit opera tua.* Non utique generationes & generationes, quæ & temporibus, & gentibus multæ atque adversæ sunt; sed *generatio*, quæ ab Abraham cœpit, quæ per signum circumcisionis deputatur in Legem; *& generatio*, quæ renovatur in Christo, quæ ex doctrinis propheticis ad fidem evangelicæ justificationis instruitur. Harum igitur generationum proprium est: Dei opera laudare.

8. Laudari opera Dei non alia ratio admonet, quam quod omnia ab eo potenter effecta sunt: quia præconium habeat, non aliquid egisse, sed potenter egisse. Et ideo subjecit: *Et potentiam tuam pronuntiabunt.*

9. Sed potentia operum ea demum prædicanda est, quæ magnificentiæ exæquetur operantis: ut potentis magnificentiæ potens intelligatur operatio. Ob quod consequitur: *Magnificentiam majestatis tuæ.*

10. Sed magnificentia, si, quod in se est, tantum sibi habeat, habet admirationem, non habet laudem: & otiosa aliis est potentis operatio, nisi per operantis sanctitatem usum aliquem ex se illis, qui laudabunt, & admirabuntur, impertiet. Ex quo competenter hoc sequitur: *Et sanctitatem tuam loquentur.* Et sanctitas quidem jam bona est, neque tantum sibi proficit: neque hoc, quod ex se est, intra usum commodi proprii consumit. Nam etiam, ad provocandam in se aliorum beneficentiam, sanctitatis officiis sese ipsa commendat. Sed nihil de se dignum admiratione præstabit, si sibi sola sit. At vero hoc proprium est & admirabile sanctitatis, cum hoc, quod in se est, in usum aliorum, quibus est sancta, concedat: ipsa aliquo non egens, nisi forte per benevolen-

tiam

tiam eo tantum, ut se alius utatur. Ad id ergo, quod dictum est: *Et sanctitatem tuam loquentur;* merito subjecit: *Et mirabilia tua narrabunt.*

11. Et mirabile quidem est, sanctitatem nihil sibi proficientem in usum alienæ beatitudinis exuberare; sed mirabilius est, sanctitatem plenam esse terroris; ne si non indiscretam se utentibus aut abundantibus præstet, dum bonis ac malis promiscua est, & tamquam ex naturæ necessitate se præbens, admirationem non habeat sanctitatis. Et idcirco mox subdidit: *Et virtutem terribilium tuorum dicent;* ut sanctitatem loquentes, & mirabilia narrantes, dicant quoque terribilium virtutem; media admiratione inter sanctitatem atque terrorem, dum & terror suavis & terribilis suavitas admirabilem facit & terrorem suavem, & terribilem suavitatem.

12. Ob quod ingentem hanc admirandæ temperationis magnitudinem Propheta intelligens, subjecit: *Et magnitudinem tuam narrabunt.* Magnitudinis enim infinitæ est in Deo, quod terribile est suave esse, & quod suave est esse terribile. Magnitudo autem non habet modum: ne, si moderata sit, jam magnitudo non sit per id, quod modo non caret. Ut ergo propriæ admiratio sanctitatis atque terroris in magnitudinis suæ infinitate consistat; mansura est & semper, & abundans, nec tempore definita, nec copia. Et idcirco connexuit: *Memoriam abundantiæ suavitatis tuæ eructabunt;* quia nec memoria oblivione intercipitur, nec abundantia per inopiam detrahitur.

13. Tenuit autem ordinem Propheta orationis; ut memoriam & abundantiam suavitatis conditione & moderatæ, & conservatæ magnitudinis temperaret, dicens: *Et justitiam tuam exultabunt.* Infinita quidem est memoria & abundantia suavitatis; quia nequaquam Deus aut obliviscitur esse suavis, aut desinit; sed infinitatem memoriæ atque abundantiæ justitia interjecta mode-

moderatur. Moderatur autem non præbendi modo, ſed utendi: dum, quod per abundantiam & memoriam Dei ſemper æquis omnibus patet, id ab iniquis utendi indignitate non capitur. Sanctitas Dei iter populo ſuo diviſo mari præbuit: ſed eadem ſanctitas & terribilis fuit virtus, cum ingreſſis in ipſum iter impiis, ubi fuerat ſalus religioſorum, ibi pœna conſtitit impiorum. Circumſtant alios firmitate muri ſolidatæ undæ, alios refuſæ ipſæ illæ, quæ conſtiterant, abſorbent. Ad iſtos pelagus naturam ſuam neſcit; hos per naturam ſuam punit. Ad iſtos ex mari terra eſt; iſtis quod erat, mare eſt. Horum ſalus ſanctitas eſt; horum mors terror eſt. Aut cum tribus pueris in camino cantantibus, circumſtantes flammis, quas illi non ſentiunt, aduruntur, illis in roris humore ignis temperatur, hos exæſtuans ignis amburit. Ipſæ intus extraque flammæ ſunt, quarum pro diverſitate meritorum, & deficit a ſe natura, nec deficit. Nam quod eſt, manet ergo eos ignis eſſe, quos urit; & quod non eſt, neceſſe eſt in his eſſe, quibus ros eſt. Atque ita magnitudinem memoriæ & ſanctitatis Dei juſtitia ſola moderatur; cum per juſtitiam Dei ad iniquos atque juſtos, & terrorem ſanctitas, & terror temperet ſanctitatem.

14. Et juſtitia quidem recta atque utilis eſt; ſed tamen eadem ipſa aliquando prædura eſt; ita ut ſibi uti bonitate non liceat, dum pro diverſitate judicii decernendo, quod juſtum eſt, fit ſevera. Sed Dei justitia juſtitiæ non coæquatur humanæ. Neque enim naturæ legi ſubdita eſt, per quam eſt lex ſtatuta naturæ: ut neceſſitatem non habeat bona non eſſe, cum juſta ſit. Habet Dei juſtitia miſerandi voluntatem: neque tamen per miſerandi voluntatem ita a ſe erit demutata, ne juſtitia ſit. Humana autem juſtitia ſolet in id devenire, ne miſericors ſit; & miſericordia ita ſe præſtare, ne juſta ſit. Miſericordia enim

non erit, si miserabiliter inopi calumnianti jus opulentioris invideas, si feminæ lacrymas viri præferas contumeliæ, si cæci convicia non putes arguenda. At vero e contrario misericordiam iustitia non tenebit, si furem unius nummi, ut furem ingentis thesauri plectas; cum tamen in uno nummo thesaurum habuerit, qui amisit: ut adolescentem in uno tantum & eodem infami adulterio irretitum, pari in morte, ut plurium adulteriorum artificem, pœnarum quæstione vexabis; cum tamen crimen sit mortis in utroque. Hæc atque istiusmodi imperfectam faciunt & misericordiam, & justitiam humanam; Dei autem justitiam misericordem præstat criminosorum pœnis indulta patientia. Qui cum contra mortem humanæ impatientiæ non festinat punire, miseratus est: tenens justitiam in pœna, post misericordiam non proficiente patientia; habens misericordiam in pœna, post patientiam exserendo justitiam. Non enim Deus rapit humanorum criminum occasiones, neque tamquam infirmitatis nostræ naturæque nescius, ipsum illud ad pœnam erroris & peccati nostri tempus invadit: sed dissimulat & differt, & pœnitentiæ solatium dilatione ultionis exspectat; suavem se omnibus præstans, dum per misericordiæ & justitiæ modum, temperandæ severitatis indulgentiæ se reservat.

15. Hoc in Deo præcipuum, hoc in potente laudandum: non cœlum fecisse, quia potens est; non terram fundasse, quia virtus est; non annum astris temperasse, quia sapiens est; non hominem animasse, quia vita est; non mare in accessus ac decessus movisse, quia spiritus est: sed misericordem esse, qui justus est; sed miserantem esse, qui rex est; sed dissimulantem esse, qui Deus est. Ad id enim, quod dictum est: *Justitiam tuam exultabunt*, tamquam necessarium sequitur: *Miserator & misericors Dominus est, patiens & multæ misericordiæ. Suavis Dominus universis,*

&

& miserationes ejus super omnia opera ejus. Quod enim potens est, naturæ suæ virtus est: quod autem misericors est, salutis nostræ profectus est. ET PLUS EST, non suis uti, sed aliis præstitisse, quæ sua sunt: atque ideo præstat ceteris Dei operibus misericordia, quia magnifica ejus operatio virtutis suæ res est, misericordia vero ejus usus alienus est.

16. Ob quod tamquam in apice ipse divinarum ob misericordiam laudum Propheta consistens, debitum Deo honorem veluti publicæ confessionis ostendit, dicens: *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua, & sancti tui confiteantur tibi. Gloriam regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur: ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui. Regnum tuum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione & progenie.* Dignus prophetica magniloquentia ordo dictorum est. Opera Deum confitentur: quam magnificus enim sit, operum & creaturæ magnificentia confitetur. Sed confitentur & Sancti, quibus rex esse dignatur. Gloriam regni eloquuntur: ne ignorata non desideretur usuris. Magnificentiam quoque gloriæ regni Dei nuntiant: ne desperetur æterna. Dominatus etiam in generationem & generationem ostenditur: ut se dominatui intelligat coæternam. Atque ita cognitio Dei in operibus est, sanctorum officium in doctrina est, prophetiæ usus in prædicatione est, regni gloria in æternitate dominatus est, dominatus æternitas eos necesse est habeat, in quos agatur æternus.

17. Atque ad id spebus fidelibus expetendum, adhortatio Prophetæ continuo subjecta est: *Fidelis Dominus in verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Verborum fides forte nutaret, nisi sanctitas operibus esset admixta. Atque ita sanctitas in operibus, fidem confirmat in verbis: ut de sancti fide in promissis non ambigas, cujus sanctitate utaris in rebus. Si enim sanctum esse

Deum intelligimus per id, quod nascimur, vivimus, alimur, & copiis omnibus humanæ naturæ congruis abundamus, sanctitas ita esse non potest infidelis in dictis.

18. Scit autem Propheta esse & aliud sanctitatis Dei opus in eo, quod sequitur: *Suffulcit Dominus omnes, qui ruunt, & erigit omnes elisos.* Adest omnibus Dei sanctitas, & se humanis auxiliis non subtrahit. Sed servat etiam nunc justitiæ & misericordiæ Propheta rationem. Suffulcit enim Dominus, non collapsos, sed cadentes. Quos, etsi trahat pronus naturæ lapsus in casum, pœnitentia tamen, quæ auctor est desinendi, ne penitus jam ceciderint, sistet, in lapsu suffulcit. Ruere enim, non ruisse, potest in id confirmatum esse, ne ruerit.

19. Sed & eriguntur allisi. Differt autem, vi exteriore collidi, & ruisse suo casu. Alliditur namque ille, quem per diaboli instinctum calens ætas præcipitavit in casum, quem ignoratio compulit in errorem, quem fraudulentis usa blanditiis naturæ infirmitas egit in crimen. Hic potius eliditur, quam ille, qui voluntate permanserit, quem hic vitiorum usus oblectet, quem non pœniteat admissi. Habet enim veniæ apud Deum solatium, pœnituisse de gestis: nec temperamento severitatis indignum est, quod per admissi dolorem, affectum ita profitetur inviti.

20. Et cur cadentes suffulciat, & allisos corrigat, consequentibus docet, dicens: *Oculi omnium in te sperant, Domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno. Aperis tu manum tuam, & imples omnem animam benedictione.* Totis itaque in Deum allisi, & cadentes oculis aspectent: neque quisquam ita de se confidat, ut non semper cadere, semper se vereatur allidi. Ab illo sperandum est, ne casu periclitemur, ne allidamur infirmitate naturæ. Omnia autem nobis vitæ subsidia ex ipso sunt: cum ex opportnitate

fru-

fructuum indultis cibis vivimus, cum manum aperiendo animas nostras donis spiritalibus replet, & cum ex virtutis suæ fonte copia in nos eorum, quæ sibi beneplacita sunt, exuberat. Quod utrumque in his, quæ consequuntur, discernit ita: *Justus Dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Justus in viis est, cum infirmitatem nostram in æternum regnum suum confirmata donorum spiritalium communione deducit; sanctus autem in operibus suis, cum universis fructus in temporum opportunitate suppeditat: sanctitatem suam in omnium alimonia docens, justitiam vero in replendis beneplacito animis conservans.

21. Post quæ sequitur: *Prope est Dominus invocantibus eum.* Non longe abest, qui per naturæ suæ virtutem, & ipse ubique semper est, & totus semper, & ubique est, secundum illud Apostoli: Quia in ipso sumus, & in ipso vivimus ac movemur. Prope est ergo invocantibus, cum nihil sit, quod sine eo sit. Sed quibus invocantibus prope sit, ex subjectis docet: *Omnibus invocantibus eum in veritate.* Non ex otio invocantibus, neque ex infidelis ambiguitatis incerto, sed verum Deum fideli invocantibus veritate.

22. Et cum prope adsit, quid invocantibus se in veritate tribuat, demonstrat, dicens: *Voluntatem timentium se faciet*, non turpium voluntates, neque vitiosorum cupiditates Deus faciet; sed *timentium se*, per metum innocentes, per fidem honestas, per reverentiam verecundas: & voluntates non otiosas, neque mutas, neque sperare aliquid a se quodam contemtu silentii dedignantes; sed quas eloquatur oratio, quas preces contestentur. Et ideo subjecit: *Et orationem eorum exaudiet.* Voluntas ergo ea a Deo fit, quæ voce orationis exauditur. Sed quæ voluntas fiet orantium? *Et salvos*, inquit, *facies eos.* Hoc volunt timentes. Deum, hoc ut audiantur, orant, ut non

 domi-

dominetur eorum æterna mors, non in interitum perpetui judicii deputentur, sed sub custodia Dei tuti sint. Sequitur enim: *Custodit Deus diligentes ipsum.* Salvos ergo faciet eos custodiendo, id est, æterni regni participes reservando: sed eos, qui & timebunt, & precabuntur, & diligent. Dehinc sequitur: *Et omnes peccatores disperdet*, qui nec ut homines timuerint, nec ut subditi oraverint, nec ut donati vita mundoque dilexerint.

23. Conclusit autem Propheta honoris debiti confessionem, dicens: *Laudationem Domini loquetur os meum.* Laudasse non sufficit, nisi & laudare non desinat. Laudabit enim adhuc, cum jam tamen laudet. Sed cum ille laudet, omne quoque ad benedictionem Dei humanum genus adhortatur: *Et benedicat omnis caro nomen sanctum ejus.* Per officii sui & fidei constantiam semper quidem ille laudabit: sed Propheta & curat, ut omnes Deum benedicant, & optat. Non enim ait, benedicent, tamquam certus sit in futurum; sed ex voti affectu ait: *Benedicant*; & illud, potius ut intelligeretur, optare, quam confidere sic futurum. Deinde benedictionem non temporariam esse postulat, sed æternam, *in seculum, & in seculum seculi.* Nobis potius optandum, ut in æternum benedicamus Æternum: quia in æternum benedicens, Æterno illi necesse est maneat coæternus: Domino scilicet nostro unigenito & primogenito Dei filio Jesu Christo, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS CXLV.

Psalmus David. Alleluja. Aggæi & Zachariæ.

Lauda anima mea Dominum, laudabo Deum in vita mea, psallam Deo meo, quam diu ero. Nolite confidere in prin-

principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus. Exivit spiritus ejus, & revertetur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Beatus, cujus Deus Jacob adjutor ejus, & spes ejus in Domino Deo ipsius, qui fecit cœlum & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt. Qui custodit veritatem in seculum, facit judicium injuria patientibus, dat escam esurientibus. Dominus solvit compeditos: Dominus sapientificat cæcos. Dominus erigit allisos. Dominus diligit justos. Dominus custodit advenas, pupillum & viduam suscipiet, & vias peccatorum exterminavit. Regnavit Dominus in seculum Deus tuus Sion, in generatione & generationem.

TRACTATUS PSALMI.

1. Etiam huic Psalmo addere aliquid translatoribus visum est. Nam cum Hebræis sola *alleluja* sit prælata confessio, illis placuit Aggæum & Zachariam in titulo anteferre: hoc eo, ut Psalmum esse propheticum nosceremus: quia per hos prophetas, sub quibus ædificata rursum Jerusalem est, ipso illo tum tempore æternæ Jerusalem ædificatio prædicatur, etiam Evangelio testante, cum ingressuro templum Domino, & nummulariorum mensas, & ementium ac vendentium negotia subversuro, ita scriptum est: Hoc autem factum est, ut impleretur, quod dictum est per Zachariam Prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum novellum subjugalem.

2. Et, ut arbitror, hujus Jerusalem potius & Sion regem Psalmus ostendit, qui ita cœpit: *Lauda anima mea Dominum, laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo, quam diu ero.* Scienter & de Prophetæ doctrina dictorum ordinem tenuit. Primum enim eam hortatur ad laudem, quæ in hanc est constituta naturam, ut maneat æterna. Tum deinde, quia per resurrectionis donum glorificato corpore totum se ei

meminerit coæternum, tamquam de futuro confidens ait: *Laudabo Dominum in vita mea.* Non enim ea vita, quæ nunc eſt per infirmitates corporis, ſua eſt: ab Adam namque iſta cœpit, non cum Adam inchoata eſt, quam non vitam, ſed mortem eſſe, Apoſtolus novit dicens: Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus. In hac ergo vita ſua Deum, qualis primum in homine eſt, inſtituta laudabit. Tum tertio ne in hoc eodem nunc corpore irreligioſus exiſtimaretur, adjecit: *Pſallam Deo meo, quamdiu ero.* In omni autem hoc Pſalmorum libro, in *pſallere* religioſas operationes corporis ſignificari meminimus: apta & conſona corporei motus varietate placituri.

3. Poſt quæ ſtultas hominum opiniones, & inanes in regum nominibus religiones, quos ſibi Deos antiquitas finxit, redarguit dicens: *Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus. Exibit ſpiritus eorum, & revertentur in terram ſuam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* Confidere vetuit in regibus. Et quibus regibus? ſubjecit: *Et in filiis*, inquit, *hominum.* Et quibus filiis hominum? *quibus non eſt ſalus.* Et cur ſalus non ſit, oſtendit: *Exibit ſpiritus eorum, & omnes revertentur in terram ſuam.* Et reverſuris in terram quid erit? *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum;* corruptæ ipſi ſcilicet originis; quia eſſe filii hominum perſtiterunt, nec filii Dei eſſe voluerunt: nullius quoque ſalutis; quia exeunte ſpiritu, & in terram corporibus disſolutis, cogitationes eorum corporeæ atque terrenæ cum terreno corpore interibunt.

4. Sed ut ita in iſtiusmodi reges fiduciam non conferas, in quem ſperandum eſſet, oſtendit: *Beatus, cujus Deus Jacob adjutor ejus: ſpes ejus in Domino Deo ipſius, qui fecit cœlum & terram, mare & omnia, quæ in eis ſunt, qui cuſtodit veritatem in ſeculum, facit judicium his, qui patiuntur injuriam.* Non eſt caduca cogita-

gitatio in regem iſtiusmodi ſperare: & ſpes illa non interit, quæ in Creatorem cœli & terræ, & maris, & omnis univerſitatis hujus extenditur. Hic ſperandus adjutor eſt, in quo dolus non eſt. Nam cum, ſecundum prophetiam, omnis homo mendax ſit; veritatem in ſeculo ſolus ille cuſtodit: & cuſtodiens veritatem, judicium facit ob eos, qui patiuntur injuriam. Beatus ille eſt, quem adjuvando ex Jacob faciet Iſrael. Spes ejus æterna eſt, quia in Creatorem cœli & terræ, mariſque confidit. Creator autem horum omnium hic & verus, & judex eſt, & veritatem cuſtodiendo & faciendo judicium.

5. Neque ſolum judicium facit, ſed etiam id, quod ſequitur: *Dat eſcam eſurientibus. Dominus ſolvit compeditos, Dominus ſapientificat cæcos: Dominus erigit eliſos: Dominus diligit juſtos. Dominus cuſtodit proſelytum, pupillum & viduam ſuſcipiet, & viam peccatorum exterminabit.* Hæc quidem & corporaliter intelligere non otioſum eſt: ſed altius, neſcio quid, & majus ſermo complectitur. *Dat*, inquit, *eſcam eſurientibus.* Videamus, quam eſcam, & quibus eſurientibus. Et hæ quidem eſcæ corporales non tum ſemper præbentur a Deo, cum eſuritur a nobis, Annuum namque earum munus eſt: & ideo intra tempus præbentur, ut intra tempus ne quis eſuriat. Eſt igitur alia eſuritio, & ſunt aliter eſurientes, quibus eſurientibus eſca præbetur. Scriptum namque eſt in Amos Propheta: Ecce induco famem ſuper terram, non famem panis; neque ſitim aquæ; ſed famem, ut audiatur verbum Dei. Hanc igitur eſcam prædicationis eſurientibus Dominus impertit. Quæ cum in cibum fuerit aſſumta, vincula diaboli reſolvuntur. Ligavit enim, ſecundum Evangelia, decem & octo annis Abrahæ filiam. Compedes quoque avaritiæ, libidinis, ebrietatis, cibus talis abſolvit. Et abſolutis compedibus, cæcis ſapientiam præſtat. Si de corporalibus donis Propheta lo-

& anteriori Psalmo in Aggæum & Zachariam titulum præscribere, existimemus in illius temporis homines prophetiæ hujus præscientiam convenire. Propheta enim non ignarus mysterii cœlestis, cum in ædificatione Dei civitatis humanam ædificationem inanem esse dixisset, cum Deo civitas nisi per ipsum ædificata æterna esse non posset; non nos nunc ad gratulationem ædificatæ a Deo rursum Jerusalem adhortaretur, quam vane ab hominibus ædificari ante prædixerat. Quod si quis forte putabit, id quod in alio Psalmo ita dictum est: Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laborant, qui ædificant eam: nisi Dominus custodierit civitatem, in vanum vigilabit, qui custodit eam, idcirco dictum fuisse, quia eversionem ejus urbis, in qua templum ædificandum esset, Propheta præ-noscceret: meminisse hæc debet ita intelligens, eumdem hunc Prophetam ædificationem eam, quæ a Zorobabel secundo innovata est, inanem & caducam futuram fuisse, non ignorare potuisse; neque illam, quæ a Salomone cœpta est, non a Deo constitutam idcirco dixisse, quia per regem Babyloniæ esset destruenda, cum post septuaginta deinde annos rursum eadem sit reformata; hanc vero, quæ a Zorobabel gesta est, esse ædificationem Dei prædicatam, cum exinde diruta & sine aliqua restauratione sit dissoluta; & eam dirutam licet renovatio sit consecuta, inanem atque humanam tamen prædicasse; hanc vero, quæ sine spe reformationis acciderit, divini operis perpetuitate renovari. Hæc omnia intelligentiæ genera stulta atque ridicula sunt.

2. Laudat autem Propheta Dominum ædificantem Jerusalem illam, quæ secundum Evangelia sancti regis est civitas, in qua per Dominum resurgentes sancti demonstrantur, quæ invectum pullo asinæ Dominum in spe sanctorum læta suscepit. Corporaliter quidem tali vectione illam, quæ occidit Prophetas & lapidat

pidat Apoſtolos, Dominus ingreſſus eſt: ſed alterius civitatis erat illa lætitia. Ob illius ergo ædificationem Propheta nos advocat, dicens: *Laudate Dominum, quoniam bonus eſt Pſalmus: Deo noſtro jucunda ſit laudatio.* Non levis gratulationis laus eſt, cujus Pſalmus bonus eſt. Et Pſalmus non tam vocis, ut frequenter diximus, quam corporeæ operationis officium ſignificare ſolet. Deum enim non tam ſermone, quam re & geſtis obedientiæ laudamus: ut mare & terra, & cœlum Deum non tam voce, quam officiorum ſuorum viciſſitudine atque obſervatione laudant. Advocat igitur nos Propheta ad Dei laudem, *quia bonus Pſalmus eſt*; & optat, ut hujus boni Pſalmi *Deo noſtro fiat jucunda laudatio*, ſcilicet ut placentia Deo opera noſtra ſint, per quæ a nobis geſtorum noſtrorum laudatur obſequio.

3. *Ædificans Jeruſalem Dominus, & diſperſiones Iſrael congregans. Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum. Numerans multitudinem ſtellarum, & omnibus his nomina vocans.* Reverſuris de Babylonia in Jeruſalem Judæis ſub Dario rege edicto poteſtas data eſt revertendi. Neque alibi tum, quam in regni Babyloniæ finibus detinebantur: ex qua ergo diſperſione Iſrael congregatur? Nempe de ea, de qua ait Dominus: Emittet Angelos ſuos cum tuba & voce magna, & congregabit electos a quatuor angulis ventorum, quorum congregatio cœtum ſanctæ civitatis efficiet, quæ hodie per ſpei & fidei opus ædificatur in nobis. Et idcirco anterior ædificatio congregatione eſt, quia nos ad futuræ civitatis congregationem Dei miſericordia per gratiam juſtificationis ædificet. Ceterum ſi de terrena ædificatione loqueretur, prior fuerat congregatio prædicanda: quia non niſi congregatus Iſrael Jeruſalem ædificare poſſet everſam.

4. Tenet deinde ordinem competentem, dicens: *Qui ſanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.*

Con-

Congregato enim Israel, & in unam, quæ ædificatur, civitatem collecto, omnes humanæ infirmitates & labes corporeæ auferentur. Absorpta enim corruptione, & omnibus humanæ naturæ vitiis devoratis, incorruptio æterna & in nullis anxietatum mortibus conterenda succedet. Venit enim Dominus, secundum Evangelia, sanare contritos corde, prædicare captivis remissionem, & cæcis visum, dimittere confractos in requiem, prædicare annum Domini acceptum, & diem retributionis. Et hæc quidem pro parte jam cœpta sunt; quia per speculum & in ænigmate, & in imagine futurorum secundum Apostolum demoramur. Sed tamen nondum nobis ejus temporis fructus est, quo secundum Prophetam dicere adepta spei consummatione possimus: Convertere anima mea in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi. Quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lachrymis, pedes meos a lapsu, placebo Domino in regione vivorum. Sanata enim omni cordis contritione, & ne perpetuo rursum subeat alligata, his omnibus humanarum passionum infirmitatibus liberati, placebimus Deo in regione vivorum, anima nostra in requiem suam, ex qua per transgressionem primi parentis sui Adæ ejecta est, revertente.

5. Sed post prædicationem sanati cordis, etiam id ad præconium divinæ bonitatis adjectum est: *Numerans multitudinem stellarum, & omnibus his nomina vocans.* Si laus Deo ob ædificatam corporaliter Jerusalem defertur; quid hic numerus stellarum, & omnibus his nomina tamquam ad præcipuam divini operis laudationem proferuntur? Aut numquid laudabilius Deo est numerasse, & nuncupasse stellas, quam creasse; cum creatio & numerum fecerit, & nomina imposuerit, & vocabulis nomina numerumque discreverit? Sed numerantur hic stellæ, quas Abraham contuitus in cœlo est, quas Isaac accepit in semine, quas

Pau-

Paulus discrevit in gloria. Quod autem nominibus ſuis vocentur, audiamus eum, qui vocaturus eſt. Dicit enim in Evangeliis: Nolite mirari iſta; quoniam venit hora, in qua omnes, qui in monumentis, audient vocem ejus, & procedent. Vocantur ergo & prodient. Adeo autem numerantur per Deum, ut capilli quoque, qui in ſingulis nobis innumerabiles eſſe exiſtimantur, in numero ſint, eodem Domino dicente: Nonne & capilli capitis veſtri numerati ſunt? Hoc Domino potius dignum, hoc in miſericordia ejus præferendum, ut eos, quos contritos corde ſanaverit, quorum alligaverit contritiones, nominibus vocet, proprietate numeret, cæleſti luce clarificet.

6. Ob quæ mirabilia ejus atque præclara ait: *Magnus Dominus noſter, & magna virtus ejus, & ſapientiæ ejus non eſt numerus. Suſcipiens manſuetos Dominus, humilians autem peccatores usque ad terram.* Hoc enim manſuetorum proprium eſt, (quia, ſecundum Evangelia, manſueti poſſidebunt terram,) ut digni apud Deum ſint nuncupatione, numero, claritate. Magnus eſt Dominus, cum diſperſiones congregat. Magna virtus ejus, cum contrita clarificat. Innumerabilis ſapientia ejus eſt, cum univerſa & nominibus diſcernit, & numero. Sed qui ſuſcipit manſuetos, humiliat quoque peccatores usque ad terram. Poſt meritum ſanctitatis, impietatis pœna ſubjecta eſt, cum ſuſceptis manſuetis in claritate ſtellarum, peccatores usque ad terram humiliati infernæ legis judicio deſtinantur.

7. Ob quæ nos, tamquam cunctantes & hæſitantes, Propheta cohortatur ad laudem, dicens: *Inchoate Domino in confeſſione, pſallite Deo noſtro in cithara, qui operit cœlum nubibus, qui parat terræ pluviam, qui producit in montibus fœnum, qui dat jumentis eſcam ipſorum, & pullis corvorum invocantibus eum.* Frequenter admonet propheticus ſermo, ut eum univerſitatis hu-

jus

jus esse Dominum credamus, quem omnis lex Deum locuta est, qui se nuncupari Deum Israel voluerit: ut nunc in eodem hoc Psalmo, cum dixisset: *Ædificans Jerusalem, & congregans dispersiones Israel*, & ad laudem ejus cohortatus adjecit: *Qui operit cælum nubibus, qui parat terræ pluviam*; ut non alius atque alius legis latæ, & creationis istius Deus posset intelligi. Ita autem temperata doctrinæ istius ratio est, ut ea creationis enumeratæ & nomina commemorarentur, & genera, quæ cum creatorem Deum esse latæ legis ostenderent; significationem tamen in se institutionis typicæ & propheticæ continerent. Et nunc confiteri Deum ob id admonemur, quia *operit cælum nubibus*, quia *parat terræ pluviam*, quia *producit in montibus fænum*, quia *dat jumentis escam ipsorum, & herbam servituti hominum, & pullis corvorum invocantibus eum.* In his enim omnibus Dei & providentia significatur, & bonitas: ut subtecto nubibus cœlo terris pluvias infundat, ut vertices collium fœno vestiat, jumentis pabulum præbeat, & avibus cibos præstet, quia ab eo alimoniam universa, quæ creavit, exspectent. Sed hæc omnia diligentius introspecta, significationis alterius virtutem in se habent.

8. Scimus enim esse nubes, quibus Deus, ne super vineam pluant, mandat, sicut per Esaiam dictum est: Et nubibus mandabo, ne pluant super eam pluviam; vinea enim Domini Sabaoth domus Israel est. Novimus nubes, quæ præ fulgore ejus in conspectu Domini transeunt: Præ fulgore, inquit, ejus in conspectu ejus nubes transierunt. Novimus nubes, quas Deus in ascensum suum posuit; Et posuit nubem in ascensum suum. Novimus nubes, ad quas usque Dei veritas est: Et usque ad nubes veritas tua. Et has nubes aliquot locis Sanctorum doctrinam significari ratio absoluta est, quæ vetitæ infidelibus pluere, eloquio arida impiorum corda non rigant. Quæ cum Domi-

Dominus adſit, eſſe ceſſabunt: ut orto ſole ſtellarum lumen hebetatur, ita & doctrina nubium Domino ipſo jam per ſe fulgente prætereat. Per quas etiam ad Dominum conſcenditur, dum divina prædicatio iter nobis regni cœleſtis oſtendit: & ideo hæ nubes nobis poſitæ ſunt in aſcenſum. Veritas quoque Dei usque ad nubes easdem eſt; quia in ſe veram Dei cognitionem hæc doctrina prophetica continet.

9. Hæc ergo ad commemorationem Dei laudum creaturarum genera electa ſunt, quæ cum præconium in ſe Creatoris oſtenderent, parabolicam tamen, ſive, ut Apoſtolus ait, allegorumenam nobis doctrinam ita commemorata præberent. Cœlum ergo nubibus ſubtegitur, id eſt, prophetica doctrina rebus eſt ſubjecta divinis. Pluvia terris infunditur, eloquia ſcilicet harum ſubtectarum nubium profunduntur, per quæ infructuoſi ipſi atque aridi ad eliciendos ex nobis fructus dono divini imbris humeſcimus. Et hæc eloquia divina tamquam imbrem intelligenda eſſe Moyſes teſtatus eſt dicens: Exſpectetur ſicut pluvia eloquium meum, & deſcendant ſicut ros verba mea, ut pluvia ſuper gramen. Hæc ergo terræ pluvia præparatur; per quam fœnum in montibus producitur, & jumentis in eſcam propriam præbetur. Opinor fecundiores eſſe montibus valles, quæ circumjectorum collium concavo declivi in ſe humore pingueſcant: & quid rationis eſt, ut ad eſcam jumentorum produci fœna laudentur in montibus? Et quamquam plures montes fecundis verticibus atque herbidis ſunt; tamen rerum corporalium nominibus ſpiritalis doctrina conſerta eſt. Producunt ergo montes jumentis in eſcam ſuam fœnum: ſed montes, qui exultaverunt ſicut arietes, in quos frequenter Propheta oculos erexit, dicens: Levavi oculos meos in montes. Hi ergo montes, Patriarcharum, Prophetarum, Apoſtolorum, Martyrum altitudines, fœnum pecoribus producunt.

ut ea, quæ superius dicta sunt, de homine dic
per nuncupationem ipsius hominis intelligerentu
nos non egemus hoc sensu. Nam licet non im
adjectus; non tamen eum, tamquam non aliis
jus intelligentiæ confirmationem uti possimus,
ctimur. Hic enim ordo dictorum est: *Qui ope
lum nubibus, & parat terræ pluviam, qui producit i
tibus fœnum, dat jumentis escam ipsorum, & herb
vituti hominum, & pullis corvorum invocantibu.*
Sive igitur per nubium pluviam producto jume
montibus fœno, ut allegorica doctrina posset in
hæc herba servituti hominum præbetur, qui pe
ignoratione deposita: Deum tandem rationabilite
perissent; sive, quod absolutius intelligi potest,
ba fructus humanis cibis præstiti edocentur, quia
fructus per herbam confirmantur in messem:
utrumque laudi est, infirmitati eum nostræ vel
rales in fructus cibos, vel spiritalia in propheti
pabula præbuisse.

11. Sed id, quod sequitur, quomodo in

rum cadaverum fœtidas sordes Deus orantibus se corvorum pullis & pecudum mortes ad cibum vitæ præsentis impertiet? Hæc ita intelligere, non dicam erroris, sed irreligiositatis extremæ est. Quid ergo intelligi oporteat, prout ipsi dono gratiæ cœlestis adepti sumus, loquemur.

12. Corvum in formam peccatoris constitutum esse tum, cum ex arca emissus non rediit, meminimus. Cum enim consistendi nusquam locus esset aquis in universa diffusis, ipse, columba postea non reperta requie revertente, non rediit. Cum enim illic arca Ecclesiæ formam habuerit, is, qui Ecclesiam, cum numquam alibi posset consistere, derelinquit, peccatoris in eo exemplum est constitutum, qui cum nullam aliam præterquam Ecclesiæ requiem habeat in seculo, mavult tamen in inanibus seculi demorari. Hanc quoque avem legimus in pastum Eliæ deputatam, cibos semper ei fuisse solitam inferre; & hoc tum, cum impiissime omnis populus & irreligiosissime diversaretur. In famulatum ergo tanti Prophetæ hæc avis, quæ in formam peccatoris erat constituta, delecta est. Cum enim anterior populus improbabilis repertus est, tum Dei prædicatio, quæ cibus & esuritio est prophetarum, per eorum, qui peccatores erant, officia expletur. Nos enim, vel ceteri ante nos, & impudentibus, & procacibus, & immundis, & cruentis geniti atque nati, tamquam pulli corvorum Deum invocamus, agnitione, confessione, famulatu: ut ex jumentis & pecoribus per agnitionem Dei homines effecti, rationis scilicet participes ex rationis ignaris, quibus quotidie a Deo producente in prophetis doctrinæ prædicationem, tamquam in montibus fœnum, cibi cœlestis præbetur alimonia.

13. Ut autem omnia hæc, quæ allegorice commemorata sunt, in profectum humanæ salutis geri intelligerentur; Psalmi conclusione confirmat. Ita enim

ait: *Non in viribus equi voluntatem habebit, nec in tabernaculis viri beneplacitum est ei. Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in omnes, qui sperant super misericordia ejus.* Contraria ista sibi sunt, si corporaliter intelligantur. Quomodo enim Deus jumentis fœnum producit in montibus, cui non est beneplacitum in equis? Necessitatis namque ministerium, non providentiæ benignitas est alimoniam præbere non placitis. Sed quia omnis Dei misericordia curam habet humanæ salutis, allogorice superius dicta conclusionis absolutione consummat: non pecorum speciem atque virtutem, nec pretiosarum domorum Deo ornamenta placuisse, quæ maxima est humanæ opinionis ambitio, habere nobiles equos, domos pulchras; sed placere tantum timentem, sperantem, & potestatem Dei, & misericordiam spe metuque testantem. Misericors enim & potens est, qui dixit: Qui credit in me, non judicabitur, sed transiet de morte in vitam. Est potens mortem demutare vita, & misericors judicii amovere terrorem, Dominus noster Jesus Christus, qui est benedictus in secula seculorum. Amen.

PSALMUS CXLVII.

Alleluja. Aggæi & Zachariæ.

Lauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam confortavit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem & adipe frumenti satiat te. Qui emittit eloquium suum terræ, velociter currit sermo ejus. Qui dat nivem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Emittit crystallum suam sicut frustra panis: ante faciem frigoris ejus quis subsistit? Emittet verbum suum, & liquefaciet ea; flavit spiritus ejus, & fluent aquæ. Pronuntians verbum suum Jacob, justitiam

tiam & judicia sua Israel. Non fecit taliter omni nationi, & judicia sua non manifestabit eis.

TRACTATUS PSALMI.

1. Et huic Psalmo, ut ei, qui ante superiorem fuit: *Aggæi & Zachariæ*, cum in hebraicis non extet, nomen adscribitur: ut & per hunc, & per eos, sicut superius ostendimus, æternæ Jerusalem prophetia posset intelligi.

2. *Lauda Jerusalem Dominum, lauda Deum tuum Sion.* Non differt Jerusalem a Sion; nam secundum locorum nomina urbis ipsius locus idem est: sed nominum interpretatio geminam hanc ejusdem urbis commemorationem necessario desiderabat. Jerusalem enim est civitas pacis. Et quia Domini nostri regnum in pace & unanimitate sanctorum est? Et factus est, inquit, in pace locus ejus: conventus ille beatorum, qui Dei regnum est: Jerusalem tamquam civitas pacis est dictus. Civitatem vero hanc vivis, ut ait Apostolus, lapidibus exstructam, sanctorum cœtus conformis gloriæ Dei ex resurrectione consummat. Qui se, qualis futurus esset, per fidem in corpore Domini ante speculatus est, & idcirco etiam Sion nuncupatur. Corpus quidem Domini, secundum interpretationis virtutem, quia in eo spem nostram fide contemplamur, in omnibus Scripturis Sion nuncupari existimatur; quia Sion speculatio est. Sed & civitas illa, quæ Jerusalem est, quæ propter unanimitatem civitas pacis est; etiam propter conformationem in se corporis Dei, in quo se ante speculata est, Sion nuncupatur: & cujus gloriam adepta est, accepit quoque ejus & nomen. Ergo & conventus ille pacificus, & gloria illa corporum demutatorum, in Jerusalem & Sion nomine, quod utrumque unum est, non saxa inanima, neque ædificationes hebetes, sed rationale animal, fundamentorum vivarumque lapides gemma-

rum, & cives sanctitatis, & Dei in domesticos suos dominatus hæc civitas est, quæ ex sensu beatitudinis suæ, & confessione præconii advocatur ad laudem.

3. Et Propheta causam laudationis adjecit: *Quoniam confortavit seras portarum tuarum, benedixit filios tuos in te. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te.* Hæc est illa beatæ terræ hæreditas, quam Dominus in Evangelio mansuetis spopondit, dicens: Beati mansueti, quoniam ipsi hæreditabunt terram. Plurimis in locis Prophetæ beatitudinis hujus tempus prædicaverunt, & firmitatem civitatis hujus æternæ: cujus ita portæ & seræ confirmatæ sunt, ut adversariis nobis inimicisque virtutibus impenetrabilis, invia, indissolubilisque perseveret; nullius egens ad corporis animæque substantiam, æternitate firma, benedicta in incolis, voluntate pacifica, vitæ substantia copiosa.

4. Sed ad hanc Dei prædicationem etiam illud adjungitur: *Qui emittit eloquium suum terræ; velociter currit sermo ejus.* Prædicationis regni Dei non fuit lenta properatio, sed in omnem terram indefessa mobilitate & celeri transcurrit. Ubi enim non statim, cum Dominus regni sui gloriam in corpore natus ostendit, apostolicæ & propheticæ doctrinæ cursus egressus est? Per hanc namque velocem transcursionem ædificatio beatæ hujus civitatis est cœpta, quæ auditis opulentiæ suæ copiis, quotidie ubique vivis fidelium lapidibus structa, usque ad incolatus sui plenitudinem comparatur, cujus in congregandis omnibus ex quatuor partibus mundi velox sermo præcucurrit, rursum ad confrequentandam hanc beati regni civitatem in cœtum consummatæ plenitudinis congregandis.

5. Sed & prædicatio alia connectitur: *Qui dat nivem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Mittit crystallum suam sicut buccellas, ante faciem frigoris ejus quis sustinebit? Emittet verbum suum, & liquefaciet ea; flabit spiritus ejus, & fluent aquæ.* Vitæ via, sicut Dominus

nus in Evangeliis ait, angusta & tribulata est; neque nisi per maximas difficultates & molestias hac ad cœlorum regnum via pergitur. Quod quidem de molestiis hujus seculi dictum fuisse intelligi oportet; per præsentes enim vexationes in requiem æternam aditur. Et quamvis rerum præsentium laboribus, quasi quadam violentia asperrimæ hiemis, uramur; tamen post harum præsentium acerbitatum rigores, Deo eos resolvente, in placidis & tranquillis, & serenis quiescemus. Secundum enim dictum propheticum & allegorumeni consuetudinem, nunc in nive & nebula, & crystallo, quæ omnia per naturam suam urunt atque mortificant, secularium in nos molestiarum & calamitatum; & dolorum nocturnum frigus significatum esse credendum est. Scit hic idem Propheta beatæ hujus civitatis participem nequaquam jam frigore isto injuriæ secularis urendum, dicens: Per diem sol non uret te, neque luna per noctem. Hæc enim omnia, quibus per præsentes calamitates adurimur, rursum Dei bonitate resoluta liquuntur. Nix namque lanæ mollitudine defluens, tegens omnia intra se detinet: pruina quoque nebulæ descendentis cineris modo sparsa constringit: crystallum etiam ultra consuetudinem grandinis duratum, & in frustra solidatum, habet in se & impetum, & rigorem. Et si hæc perpetuo permanerent, numquid non universa horum frigore perusta semper arerent? Quis enim ferre æternas corporis calamitates indeficientesque posset, si series mali nostri sempiterna traheretur?

6. Sed dissolutis infirmitatibus corporis, regni beati hujus tempus æternum est, ubi non flendum, non dolendum, non corporeæ cupiditatis demutatione labendum est: sed in his vivendum, quæ, inquit, oculus non vidit, & auris non audivit, & in cor hominis non ascendit. Cessat in bonis futuris intelligentiæ auditus & aspectus: nec conspectui subjicitur, nec

auditu capitur, nec mente percipitur, quidquid illud Beatis æternis beatum æternumque promittitur. Solventur igitur hæc omnia nivis, pruinæ, cryſtalli frigora, tamquam flatu tepenti, tum cum poſt hos ſecularis noctis rigores, tempora illa regni æterni in unam atque indemutabilem tranquillitatem Dei ſpiritus temperabit.

7. Atque ut ſub nivis & nebulæ, & cryſtalli frigore intolerabili ſi maneret, Dei tamen ſpiritu in deliquium reſolvendo, ſignificaſſe illam æterni regni æterno populo beatam temperiem noſceremus, Pſalmum Propheta tali confeſſione concluſit: *Ante faciem frigoris ejus quis ſuſtinebit? Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea; flabit ſpiritus ejus, & fluent aquæ. Qui annuntiat verbum ſuum Jacob, juſtitias & judicia ſua Iſrael. Non fecit taliter omni nationi, & judicia ſua non manifeſtavit eis.* Peculiaris hæc in Jacob & Iſrael Dei voluntas eſt: non in eum Iſrael, neque in eum Jacob, qui hoc corporis nomen ad ſolatium veluti generoſæ in ſe ſtirpis amplectitur; ſed in eum Jacob, qui ſupplantavit priorem, qui primogenita ſpe æternitatis emit, cui Iſrael de Deo videndo cognomen eſt, qui ipſe Jeruſalem & pacis eſt civitas, qui ædificatus ſupra petram fidei, confirmatis portarum ſeris, fortiores portarum portas inferi obtinebit, qui in verbo Dei congregatur, qui non inopia eget, non ſecularis rigoris frigore aduretur; ſed liquefactis omnibus, & Dei ſpiritu abſolutis temperie æternæ ſerenitatis utetur. Huic pronuntiatur hoc verbum, hic per ſpiritalem intelligentiam has Dei juſtitias, & judicia exſpectat. Conſors boni hujus nulla gens alia eſt, neque hanc judicii gloriam infidelitas irreligioſa cognoſcit. In ſua enim venit, & ſui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri Dominus noſter Jeſus Chriſtus, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSAL-

PSALMUS CXLVIII.

Alleluja.

Laudate Dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes angeli ejus: laudate eum omnes virtutes ejus. Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellæ & lumen. Laudate eum cæli cœlorum, & aquæ, quæ super cœlos sunt, laudent nomen Domini. Quia ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt. Statuit ea in æternum, & in seculum seculi: præceptum posuit, & non præteribit. Laudate Dominum de terra dracones & omnes abyssi. Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, qui faciunt verbum ejus, montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri, bestiæ, & omnia pecora, serpentes & volucres pennatæ, reges terræ & omnes populi, principes & omnes judices terræ, juvenes & virgines, seniores cum junioribus laudent nomen Domini; quia exaltatum est nomen ejus solius. Confessio ejus super cœlum & terram. Exultavit cornu populi sui. Hymnus omnibus sanctis ejus, filiis Israel, populo appropinquanti sibi.

TRACTATUS PSALMI.

1. Superiores tres Psalmi, quibus prophetia nos ad laudem Domini advocat, beatæ illius spei nostræ distributionem ipso collocationum suarum ordine sunt secuti. Primus enim eorum ob spem æternitatis & cœlestis regni exspectationem cantatus est. Secundus ob ædificationem sanctæ civitatis, & congregationem Sanctorum, qui ad plenitudinem sanctæ hujus civitatis conveniant, subsecutus est. Tertius iste jam ob gratulationem exædificatæ civitatis, & æterna pace fundatæ, & post seculi urens arensque frigus cœlesti spiritu temperatæ, in hunc hymnum est comparatus.

Doctrinæ ergo idem eſt ordo, qui rerum. Nam, ſecundum propheticam & apoſtolicam prædicationem, beati iſtius regni & civitatis æternæ in his ordo diſpoſitus eſt, in reſurrectionis demutatione, in congregatione Sanctorum, in dominicorum civium conſrequentantium incolatu.

2. Poſt quæ, jam in æterna beatitudine omnibus conſtitutis, ad canendas Dei laudes hoc conſequenti Pſalmo chorus cœleſtium virtutum poteſtatumque contrahitur: ut ob depulſam ſeculi vanitatem creatura omnis ex magnis officiorum ſuorum laboribus abſoluta, & in beato regno æternitatis aliquando reſpirans: Deum ſuum & læta prædicet, & quieta, & ipſa ſecundum Apoſtolum in gloriam beatæ æternitatis aſſumta, cum ait: Etenim exſpectatio ipſius creaturæ revelationem filiorum Dei exſpectat. Vanitatem enim creatura ſubjecta eſt, non volens, ſed propter eum, qui ſubjecit in ſpe: quia & ipſa creatura liberabitur a ſervitute corruptionis, in libertatem claritatis filiorum Dei. Hinc ergo hymnus eſt libertatis indultæ, quod officiorum ſuorum neceſſitate abſoluta, & antea in uſus humani ſubjecta ſervitii, jam conformata tandem filiorum Dei gloria in æternam beatitudinem, creationum elementa requieſcunt. Cujus beatitudinis longo jam diu ſecundum Apoſtolum Petrum deſiderio detinebantur, cum ait: Hæc, quæ modo vobis nuntiata ſunt, per eos, qui vobis Spiritu ſancto evangelizaverunt, quæ miſſa ſunt e cœlo, in qua re concupiſcunt Angeli proſpicere. Exſpectatio itaque cœleſtium eſt beatitudo terrena: & corruptionis noſtræ demutatio divinarum creationum demoratur elementa, proſpicere hanc evangelicæ prædicationis ſpem concupiſcentia, gloriam ſuam ex gloriæ noſtræ conformatione ſuſceptura: qua jam ſecundum prophetiam Pſalmi adepta, in conſonam laudem perceptæ beatitudinis advocantur.

3. *Lau-*

3. *Laudate Dominum de cælis, laudate eum in excelsis. Laudate eum omnes Angeli ejus: laudate eum omnes virtutes ejus. Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellæ & lumen. Laudate eum cæli cælorum: & aqua, quæ super cælos est, laudet nomen Domini. Quia ipse mandavit, & creata sunt; ipse dixit, & facta sunt; & statuit ea in seculum, & in seculum seculi: præceptum posuit, & non præteribit.* Absoluto quidem ad intelligentiam sermone Propheta omnes cœlestes virtutes adhortatur ad laudem, sed non sine perfecta ratione doctrinæ. Primum enim errorem hunc humanæ ignorationis avertit, quo fortuitis concursibus hunc mundi habitum in se coisse, atque ita ex inordinatione in ordine constitisse, quidam ausi sunt opinari: tum quod alii hunc ipsum mundum Deum esse, qui se agitet ac moveat, & in annuam temperiem cursu dimensæ rationis moderetur, existiment: postremo quod quædam sibi ex his ipsius unusquisque legit elementis, aut cœlum, aut solem, aut aquam, aut aera, quibus Dei honorem inani atque impia religione deferret. Omnem igitur errorem ignorationis exclusit, dicens: *Quoniam ipse dixit, & facta sunt; ipse præcepit, & creata sunt.* Nullus igitur hic fortuitorum concursus, nulla naturæ propriæ virtus, nulla æternitatis ex semet substantia, in his, quæ creata docentur, admittitur.

4. In quo dicto etiam id docetur, quod & Genesis distinxit, & Evangelia testata sunt, & Apostolus prædicavit: Dei jussu facta esse omnia; non per se extitisse, tamquam ipsa illa materia obedientiæ vitalis existeret, cum esse ac subsistere juberetur: sed omnia ex mandato creata esse, & dictum fuisse ab eo, qui dicebat, ut fierent. Ita enim Genesis est locuta: Et dixit Deus, & fecit Deus. Et nunc Propheta ait: *Dixit, & facta sunt.* Non enim sibi præcepit, ut fierent, sed sunt facta, cum dixit. Facta autem sunt per eum, de quo Evangelista testatus est:

Omnia

Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil; & Apostolus ait; Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condita sunt omnia in cœlis, & in terra, visibilia & invisibilia; sive Sedes, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates, omnia per ipsum & in ipso condita sunt. Et Sapientia de se ita locuta est: Ego eram apud illum componens; mihi adgaudebat, cum lætaretur orbe perfecto. Cessat itaque ambiguitas intelligentiæ, & novi & veteris Testamenti auctoritate convicta: Patri Filium ante secula manentem in creandi mundi exordio adstitisse.

5. Causam etiam Propheta aliam laudis adjecit: *Quoniam ipse dixit, & facta sunt; ipse mandavit, & creata sunt; statuit ea in seculum seculi.* Manent enim ex nihilo substituta, & gratiam ex eo, quod sunt: Creatori suo debent cum sensu vitæ suæ, bonitatem ejus & virtutem sentientia, per quem vivere se sentire cœperunt. Vivunt autem adeo, ut & in seculum seculi maneant, &, secundum Apostolum, revelationem filiorum Dei exspectent, a corruptionis servitio in conformem eorum gloriam liberanda. Contuendum autem est, in his creaturis, quæ in seculum seculi sunt statuta, neque cœlum hoc, quod firmamentum nuncupatur, neque terram, quæ arida dicta est, connumerata fuisse: quia & in Prophetis dictum sit: Ecce ego facio cœlum novum, & terram novam; & Dominus in Evangelio dixerit: Cœlum & terra præteribunt, verba autem mea non præteribunt; de quibus non hujus loci sermo est. Tantum illud ad admonitionem commemorandum a nobis fuit, non dissolubiles creationes nunc ad laudem Dei fuisse numeratas, sed eas, quæ in æternitatis sunt substantiam constitutæ. Ac ne forte, quod in æternum manerent, naturale illis esse ex substantiæ beatitudine crederetur; subjecit: *Præceptum posuit, & non præteribit*; ut hoc,

quod

quod sunt, id est, ut maneant in æternum, non naturæ suæ esse intelligant, sed præcepti ejus sit, qui potens sit rebus ex nihilo substitutis naturam æternitatis afferre. Non enim, inquit, præteribit præceptum, id est, mandati ejus non erit finis: quia in æternum maneant, quibus æternitatem Virtus æternitatis indulsit.

6. Post quæ rursum terrena cetera advocantur ad laudem, quæ etsi non omnia sunt horum cœlestium & beatorum bonorum consortia, partim per irrationabilem sensum, partim per innanimalem naturam, partim per impietatis offensam; tamen Deum per id, quod talia sunt instituta, ipsa institutionis in se habitæ providentia prædicant. Ait enim ita: *Laudate Dominum de terra dracones & omnes abyssi. Ignis, grando, nix, crystallum, spiritus procellæ, quæ faciunt verba ejus, montes, & omnes colles, ligna fructifera, & omnes cedri, bestiæ, & universa pecora, serpentes, & volucres pennatæ, reges terræ, & omnes populi, principes, & omnes judices terræ, juvenes & virgines, seniores cum junioribus laudent nomen Domini.* Omnia laudem Dei concinunt, licet quædam sensu laudis carentia sint; sed per institutionis ordinem qualitatemque gignendi præconium Creatoris ostendunt. Detenti in terra dracones, eorumque plures in abyssis demersi: ut nos intra metum & religionem, dum ipsi intra abyssum terramque religati impietatis nostræ pœnis præparantur, coercerent. Natura ignis, nivis candor, crystallis glacies, procellæ spiritus, montium celsitas, distinctio collium, arborum fructus, bestiarum varietas, pecorum utilitas, serpentium nisus, volucrum volatus, regum potestas, populorum famulatus, principum dignitas, judicum æquitas, ætatum omnium & sexuum mores, studia, virtutes; hæc itaque omnia in diversos ineffabilesque usus formata, distincta, animata, perfecta: Creatoris providentiam laudant. Et eorum,

quæ aut inanima, aut irrationabilia ſunt, qualis laudatio eſſet, oſtendit, dicens: *Quæ faciunt verbum ejus;* ut ex eo, quod in hunc officiorum ſuorum ſint ordinem conſtituta, præconium ejus, a quo ita ſint inſtituta, teſtentur.

7. Regibus vero, & ceteris aliis tamquam rationis conſortibus, hæc laudandi cauſa propoſita eſt: *Quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius, confeſſio ejus ſuper cœlum & terram.* Et hac quidem Deus regum & populorum, & principum, & judicum, & ætatum omnium conſtitutione laudabilis eſt, quia humanæ vitæ curſum tali diverſorum officiorum temperatione contineat. Tamen quia omnis ſuperior laudatio beati illius regni tempus oſtendit; hanc cauſam laudis adjecit: *Quia exaltatum eſt nomen ejus ſolius.* Tum enim Deus unus etiam ab invitis & intelligitur, & videtur, religato diabolo, & angelis ejus pœnæ cum eo æterni ignis addictis, & omni ſpiritalium nequitiarum poteſtate ſublata; cum jam non peccatum, non mors, non terrenus hic mundus ſit. Ait enim: *Confeſſio ejus ſuper cœlum & terram, & exaltavit cornu populi ſui:* id eſt, in illo beatæ civitatis illius ſeculo, ubi cornu populi ſui Dominus exaltabit, & incorruptionem ei, quæ ſignificatur in cornu, per honorem immortalitatis impertiet. Tum enim cœlum novum & terra nova erit, cum his præſentibus diſſolutis nova illa & æterna ſuccedent. Ideo confeſſio ejus ſuper cœlum & terram reddetur: quia non in hoc ſeculo, neque in hoc aere, ſed in ſuperioribus locis ſedes beati illius regni eſt conſtituta.

8. Et quia illud Sanctorum eſt regnum, per quod regnante Domino ad beatum regnum Dei patris aſcendent; Pſalmum ita Propheta concluſit: *Hymnus omnibus Sanctis ejus, filiis Iſrael populo appropinquanti ſibi.* Sanctorum omnis hic hymnus eſt, qui Deum, non ut ceteri reges aut principes, aut judices, pro virtutis

tutis & confeſſionis admiratione laudent, ſed pro gaudio conſummatæ in ſe beatitudinis, & gratulatione cantantium: Sancti ſcilicet, qui & Iſrael filii ſunt: Deo propinquantes: non illi utique, de quibus dictum eſt: Plebs hæc labiis me honorat, cor autem eorum longe eſt a me; ſed hi, qui merebuntur audire: Prope eſt Dominus omnibus invocantibus eum. Illis ergo proprius hic hymnus eſt, qui Deo propinquabunt, qui per hoc ſanctæ Jeruſalem regnum beatum æterno regno proximi, poſt regnum Domini Jeſu Chriſti in regnum Dei patris Domino congregante tranſibunt, Apoſtolo dicente: Cum tradet regnum Deo patri, cum evacuaverit omnem principatum, & omnem poteſtatem, & virtutem. Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ejus. Omnibus enim ſubjectis ſub pedibus ejus, noviſſima evacuatur mors. Cum dixerit: Omnia ſunt ſubjecta præter illum, qui ſubjecit omnia, tunc ipſe ſubjectus erit illi, qui ei ſubjecit omnia, ut ſit Deus omnia in omnibus. Hic ergo populus eſt propinquans regno Dei patris per regnum filii Dei proximus. Regnat itaque Dominus, traditurus Deo patri regnum; non regni poteſtate cariturus, ſed nos, qui regnum ejus ſumus, Deo patri traditurus in regnum. Regni traditio, noſtra provectio eſt; ut, qui in regno Filii erimus, in regno quoque ſimus & Patris: digni per id regno Patris, quia digni regno erimus & Filii; proximi tum Patris regno, cum Filii erimus in regno: qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

beneplacitum est Domino in populo suo: exaltavit ma
in salutem. Exultabunt Sancti in gloria: lætabun
cubilibus suis. Exultationes Dei in faucibus eoru
gladius ancipitis in manibus eorum, ad faciendam
ctam in nationibus, increpationes in populis. Ad a
dos reges in manicis & compedibus, & nobiles eorum i
culis ferreis. Ut faciant in eis judicium conscriptum
ria hæc est omnibus Sanctis ejus.

TRACTATUS PSALMI.

1. Superior Psalmus omnem creationum diversi
ad laudem Dei creatoris est adhortatus: &
a cœlestibus cœptus, cuncta terræ ac maris, &
animantia percurrit, universo quoque genere æt
sexuum, potestatum ad honorem debitæ confe
admonito, ut gloriam ejus, qui se ad vitam anin
firmasset, ornasset, pius gratiarum sermo celeb
Post quam, ut dignum fuit, Propheta Psalmi
fine proprium officii sui munus expleverat, on
quidem ad laudem divinam adhortatis, hymnu
tum esse Sanctorum ejus ostendit, filiis scilicet

mus anterior novitatis admirationisque credatur, cum si quid illud in gratulatione nostra sensuque sit, idipsum in laude oportere esse præscriptum sit. Efferre autem se ultra cœlestem sedem mens nostra non sufficit: sed laudare Deum ea, quæ supra cœlos sunt, admonentur. Rursum autem se tendere ultra abyssi immensitatem intelligentiæ nostræ opinio non potest: verum ea, quæ in his sunt, ad laudis officium advocantur. Jam vero ipsa illa natura aeris in grandine, nive, crystallo, procellæque spiritu concinere gloriam tantæ laudis jubentur. Tum porro universitas generis humani in regibus, in principibus, in judicibus, in omni vel ætatis flore, vel senectutis maturitate, Dei laudem cantare præcepta est; quia hæc omnia sibi imperturbato cursu moderatoque consistant, fluantque universa ita naturæ suæ lege præcepta, ut decedere his ex ea, quæ creata sunt, constitutione non liceat.

2. Cum ergo nulla, extra hæc rerum divinarum cœlestiumque decreta, videatur homini concessa esse cognitio, cognitionisque laudatio, videamus, ad quod nunc novum canticum advocemur, cum dicitur: *Cantate Domino canticum novum.* Et plane novum canticum. Cujus quidem novi cantici gratulatione jam & in superioribus Psalmis, in quibus novum canticum cantatur, ostendimus; cum in gentibus Dominus esse regnaturus ostenditur; cum ipsum ad regni gloriam dextera sua salvabit, cum assumens ex inferno animam suam nos secum assumsit in reges. Proprium ergo hoc canticum novum est Sanctis ejus. Id enim sequitur: *Laudatio ejus in ecclesia Sanctorum. Lætetur Israel in eo, qui fecit eum, & filii Sion exultent super regem suum: laudent nomen ejus in choro, in tympano & psalterio psallant ei.* Id est, in eo, qui secundum nonagesimi & quinti Psalmi canticum novum regnabit in gentibus, & quem in sequenti cantico novo, in mirabilibus factis suis Dominus salvabit dextera sua. Super

 hoc

hoc igitur rege lætatur Israel, & Sion filii, ejus scilicet Sion, quæ mater in cœlis est, quæ conscriptorum primitivorum & Angelorum frequentantium civitas est; & Israel ille, qui spiritu, non littera, & super quem Apostoli pax est. Hi ergo filii, qui suscipientes confitentesque regem filii Dei facti sunt, & hi ergo, qui in corpore Deum mentis oculis agnoverunt, lætabuntur in choro, in tympano psalterioque psallentes. Hæc autem musica lætitiæ in tabernaculis justorum est, & in symphoniæ cantu in reditu filii pœnitentis auditur.

3. Quæ autem nunc proprie post creaturarum laudationem, & superiora cantica nova, hujus cantici novi causa esset, ostendit dicens: *Quia beneplacitum est Domino in populo suo: exaltabit mansuetos in salutem. Exultabunt Sancti in gloria.* Omnia quidem Deo, cum sunt creata, placuerunt, Genesi testante, cum dicit: Et vidit Deus, quia bona sunt; sed beneplacitum ei in populo suo esse cognoscimus. Bona quidem creatio hominis est, ut quæ initium creationis secundum originem Dei similitudinemque sortita est; sed judicio se immutabilis Dei secundum demutationem humanæ voluntatis atque arbitrii temperante, tum quia peccassent & agerent pœnitenda, pœnitere se, quia fecisset hominem, testatus est. At vero ipsis illis ex peccato in vitam reformatis, depulsa pœnitentiæ querela, jam beneplaciti in eos affectus ostenditur. Reconciliati enim sumus per corpus & sanguinem Christi ex inimicis in filios Deo: cum nobis æterni Sacerdotis placationem impœnitentiæ sacramento spopondisset, Propheta dicente: Juravit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Complacitum ergo est, quod impœnitens esse juratum est ei, quo regnante secundum ordinem Melchisedech, id est, gentium & rege, & sacerdote, primum mansuetis salus, deinde splendor est Sanctis exultantibus super regem suum.

4. Sed

4. Sed post Sanctorum gloriam intelligendum est, quid ad cantici novi plenitudinem consequatur: *Lætabuntur in cubilibus suis. Exultationes Dei in gutture eorum, & gladii bis acuti in manibus ipsorum.* Jam non lachrymis stratum rigabitur, nec in hoc mortis corpore degentium ob peccati necessitatem ac dolorem noctibus singulis lectus lavabitur. In cubilibus enim jam suis Sancti lætabuntur in gloria; & ob id Dei exultationes semper in gutture. Per significationem gutturis, internæ conscientiæ protestatur affectum. Sed neque solum in eorum gutture exultatio Dei est, verum etiam ipsorum manus bis acutis gladiis armabuntur. Hæc filiis Sion cognitio regis indulget, quibus in choris tympanisque psallentibus disposita sit & salus, & gloria, & lætitia, & exultatio, & potestas. Nam potestatem in gladio significari, tum pluribus locis, tum consequentibus admonemur. Cum enim bis acuti gladii in manibus eorum essent, edocuit mox Propheta, dicens: *Ad faciendam vindictam in nationibus, objurgationes in populis; ad alligandos reges eorum in compedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis; ut faciant in his judicium conscriptum: gloria hæc est omnibus Sanctis ejus.* Hoc ergo est canticum novum, dum humiles terræ tribulatique corde regibus constituantur in reges, cum existimati purgamenta mundi, & vel abortiva gentium lumen mundi, & ultores sint nationum. Gladii enim bis acuti in manibus eorum sunt: quia sancto illi in Apocalypsi gladius bis acutus ex ore sit, judicium undique potestatis exercens. Nam & gladium venit Dominus mittere in terram: & Sancti secundum Apostolum mundum judicabunt, & in illis judicabitur mundus. Dictum est enim: Aut nescitis, quia angelos estis judicaturi? Fit ergo per eos vindicta in nationibus; Deus enim in nobis est ultionum. Objurgatio deinde exseritur in populos: fidelis namque est, qui ait: Arguam te, & statuam hæc contra faciem tuam. Sed arguitionis hujus hic exi-

exitus eſt, ut reges nationum nobileſque earum manicis, & compede vinciantur. Vincti enim manibus & pedibus, ſecundum Evangelia, in exteriores tenebras deputantur. Et quia illic erit fletus & ſtridor dentium, fiet judicium conſcriptum, quod Lex ſcilicet præſcripſerat, quod Prophetæ nuntiaverant, quod omnis divinus erat ſermo teſtatus. Hoc fides, pietas, continentia, confeſſio habet meritum: hoc contemtus ſeculi muneris ſumit, fieri regem regum, quorum odia ob Chriſti nomen excepta ſint; vinciri nobiles, quorum nos vincula carcereſque concluſerint; conſcriptum in eos judicium habetur, quorum & gladii deſævierint, & poteſtas. Sic Sanctorum gloria omnis a Deo eſt, cum poſt has vitæ & corporum paſſiones exſerant poteſtatem. Sic cantici novi hymnus impletur, cum poſt gentium opprobrium regumque cruciatus judicium conſcriptum in gentes regeſque decernant, quibus Dominus Jeſus Chriſtus & unigenitus Deus, & Dominus, & rex eſt, qui eſt benedictus in ſecula ſeculorum. Amen.

PSALMUS CL.

Laudate Dominum in Sanctis ejus: laudate eum in firmamento virtutis ejus. Laudate eum in virtutibus ejus: laudate eum ſecundum multitudinem magnitudinis ejus. Laudate eum in ſono tubæ: laudate eum in pſalterio & cithara. Laudate eum in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo. Laudate eum cymbalis bene ſonantibus, laudate eum in cymbalis jubilationis; omnis ſpiritus laudet Dominum.

TRACTATUS PSALMI.

1. Magnis Pſalmorum librum ſacramentis rerum cœleſtium refertum eſſe ſæpe tractavimus, vel cum diſpoſitio ſingulorum, contra temporis geſtorum-

que

que rationem, ordinem, numerumque sortita sit, vel cum superscriptiones nonnullæ aliter, quam Hebræorum libris continentur, adscriptæ sunt, vel cum tituli plures, cum nulli sint, præferantur. Cum ergo ultra litteræ opinionem celsioris intelligentiæ sensu volumen digestum sit; oportuit idipsum digno fine concludi: ut secundum gloriosam spei nostræ perfectionem liber quoque tanti Prophetæ consummatus existeret. Primum enim in eum est numerum distributus, qui ex tripartito quinquagesimo numero esset explendus, cum neque in Hebræis numerus singulis quibusque connexus sit, & plerique apud eos Psalmi, quo minus hic triplicis quinquagesimus numerus conveniret, juncti sunt. Fuit ergo in translatoribus hoc intelligentiæ spiritalis, ut congestam hanc in plurimis continuatamque seriem partirentur in numerum: ut Psalmorum omnium hic & ordo, & numerus, qui in his trisquinquagesimus est, possit expleri; totiusque libri idem hic quasi status existeret, qui fidei, ut in quinquagesimo Psalmo centesimoque tractavimus, quorum unus, secundum præscripta legis, post sabbatorum sabbata confessionem peccati remissionemque complexus est, alius sub ejusdem numeri plenitudine non indulgentiam peccati, sed fructum officiumque justitiæ comprehendit. Post quæ rursum ædificata jam in æternum Dei civitate, & omnibus ad gratulationem ejus laudemque commonitis, sub ejusdem rursum numeri potestate spes est consummata Sanctorum, jam ad spiritalem omnibus gloriam naturamque renovatis: ut gradatim per hoc ad Dei consortium veniretur, cum peccatorum remissio vitæ innocentiam & judicii constantiam mereretur, vitæ autem innocentis judiciique constantia spiritalis gloriæ sumeret dignitatem. Ac sic omnia, baptismum, resurrectio, demutatio continentur, cum prima nos libri hujus quinquagesima regeneret ad innocentiam, sequens ad judicium innocentiæ resurrectio perducat, tertia in naturam spiritus & lau-

dem conſtituat. Poſt vinctos enim compedibus reges ligatosque manicis nobiles, Sanctorum judicium cor ſcriptum, cum in his omnibus gloria conſtitiſſet, glc riæ tamen ipſius conſummatio hæc ſecuta eſt.

2. Superior proximo Pſalmus ad laudem nos D ob creationum magnificentiam advocavit. Sed po cantici novi hymnum Deus non adhuc in operibı laudandus, ſed laudandus in Sanctis eſt, quos poſt jı dicium conſcriptum in æternitatis gloriam collocav rit, & indemutabiles jam cœleſti honore donaveri per quod in virtutis ſuæ laudandus ſit firmamentun quia firmamentum æternæ virtutis invexerit, abſo pta in contentione morte, cum corruptionem incc ruptio devoraverit. Et idcirco firmamentum virt tis laus ſequitur poteſtatum, quia mortem immorta tas conſumſerit, tribuens, quod oculus non vidi nec cor cogitavit, nec auris audivit . . . .

. . . .

in ſanctis & ad laudem . . . ſuas . . . . .

. . . .

Deus ſecundum Apoſtolum nos ante mundi conſtit tionem in cœleſtibus ſpiritali benedictione benedixi ad cujus laudis gloriam omnia & vocis, & operu officia incitant diverſitate habitationum & claritat Laudamus idcirco in cymbalis bene ſonantibus: cymbalis exultationis laus iſta perſicitur. Quæ la omnis in Sanctis eſt, quod ab his corruptionem ca nis ſanguinisque depulerit, quod ad imaginem cre toris ſui ſint reformati, quod conformes jam eſſe gl riæ corporis Dei cœperint, quod in omnem Dei pl nitudinem impleantur, quod; cum Deus ſpiritus ſi Deum tamen non caro jam ſit laudatura, ſed ſpiritı

CAPI-

CAPITULA COMMENTARII S. HILARII IN EVANGELIUM MATHÆI.

VIII. De discipulis in navi excitantibus Jesum, de duobus dæmoniacis in terra Gerasenorum, de paralytico curato, & lectum auferente.

IX. De Mathæo publicano, de pharisæorum,& discipulorum Joannis jejunio, de assuto panno rudi, de profluvio mulieris, de filia principis excitata a mortuis, de duobus cæcis, de surdo & muto.

X. Ubi duodecim discipulos præmittit cum doctrina.

XI. Joannes de carcere ad Jesum mittit, & Jesus de Joanne ad turbas loquitur. Item confessio Jesu ad Patrem.

XII. Discipuli spicas vellunt. Manum aridam hominemque sabbato curavit Jesus. Cæcum & demoniacum curavit. De blasphemia spiritus, de fructu arboris bonæ & malæ, de omni verbo otioso, de Ninivitis & regina Austri, de septem spiritibus & octavo, de matre Jesu & fratribus.

XIII. Sedens in navicula Jesus turbis parabolas loquitur de seminante bonum semen, de zizania & tritico, de grano sinapis, de fermento absconso in farina, & expositio zizaniæ, de thesauro in agro, de bona margarita, de reti misso in mare.

XIV. De scriba in regno cœlorum, de fratribus & sororibus Domini, de Joannis capite in disco, de quinque panibus & duobus piscibus, ubi supra mare ambulat, & Petrum mersum erexit.

XV. De lavandis manibus, & non ea, quæ in os intrant, sed ea, quæ ex ore exeunt, inquinare, de filia Chananeæ mulieris, de septem panibus & paucis piscibus.

XVI. De Jonæ Prophetæ signo. De fermento pharisæorum, de confessione Petri, & benedictione Domini, & de se abnegando, qui Christum sequi voluerit.

XVII. Ubi in monte cum Moyse & Elia videtur, & vox de cœlo auditur, ubi puerum lunaticum sol-

ſolvit, de credentium fide, de didrachma poſtulata, & ſtatere in ore piſcis.

XVIII. De infantibus inhibitis, & de humilitate eorum asſumenda, de manu & pede, & oculo eruendo, & de ove perdita, de corripiendis fratribus ſecreto primum, tum duobus teſtibus, poſtremo eccleſia præſente. Semper ignoſcendum. Qui conſervum ſuum, remiſſo ſibi a domino debito, ſuffocat.

XIX. Uxorem non debere dimittere, de eunuchis, de infantibus inhibitis. Divitem difficile introire in regnum cœlorum.

XX. De ſpe Apoſtolorum, de noviſſimis primis efficiendis. Ubi conducuntur operarii ad vineam. De filiis Zebedæi, de primo accubitu, de duobus cæcis ſecus viam ſedentibus.

XXI. De aſina & pullo ejus, de ejectis a templo nummulariis, de ficu maledica, de duobus filiis ad vineam miſſis, de publicanis & meretricibus.

XXII. De vinitoribus, qui miſſos ad ſe ob repetendos fructus interficiunt, de invitatis promiſcuis & veſte nuptiali.

XXIII. De tributo & imagine Cæſaris, de eadem ſeptem fratrum uxore, de mandatis maximis, de David filio.

XXIV. De cathedra Moyſi, ſuper quam ſederunt ſcribæ & phariſæi, de clauſo ab iisdem regno cœlorum, & ab iisdem comedi domos viduarum, circumeuntibus mare & aridam, & dicentibus: *Quicumque juraverit in templo, nihil eſt*, & decimantibus mentam & anethum, & ædificantibus ſepulchra Prophetarum, & de Jeruſalem, quæ interficit prophetas, & lapidat eos, qui ad ſe miſſi ſunt.

XXV. De ſtructura templi interrogantibus diſcipulis, & de his, qui in templo ſunt, ne deſcendant t[illegible]

 ver[illegible]

ftate fua.

XXIX. De muliere, quæ acceffit ad Jefum in dc Simonis leprofi, habens alabaftrum unguent tiofi.

XXX. De prima azymorum, in qua accefferunt puli ad Jefum, dicentes: *Ubi vis, paremı comedere pafcha?*

XXXI. Cum venit Jefus in agrum, qui dicitur Gı mani, & dicit difcipulis fuis: *Sedete, donec ea orare*, & de trifti anima fua usque ad moı de calice, fi poffibile eft tranfire a fe, de f prompto, & carne infirma, & rurfum: *non poteft hic calix tranfire, nifi bibam illum? voluntas tua.*

XXXII. De Juda, qui erat unus de duodecim pulis, veniente ad Jefum cum plurima turb eum traderet; de gladio, quem juffit Petro vertere in locum fuum.

XXXIII De Pilato, cum federet pro tribunali, ad illum uxor fua, dicens: *Nihil tibi fit & ifti.* De transeuntibus juxta crucem, qui

COMMENTARIUS IN EVANGELIUM MATHÆI.

CAPUT I.

De nativitate Christi, & de Magis cum muneribus, ac de infantibus occisis.

1. Gradum, quem Mathæus in ordine regiæ successionis ediderat, Lucas in sacerdotali origine computat. Quem dum uterque dinumerat, cognationem in Domino utriusque tribus uterque significat. Recteque generationis gradus ponitur; quia sacerdotalis & regiæ tribus societas per David ex conjugio inita, jam a Salathiel in Zorobabel confirmetur ex genere. Atque ita dum Mathæus paternam originem, quæ ex Juda proficiscebatur, recenset: Lucas vero acceptum per Nathan ex tribu Levi genus edocet; suis quibusque patribus Domino nostro Jesu Christo, qui est æternus, & rex, & sacerdos, etiam in carnali ortu utriusque generis gloriam probaverunt. Quod vero Joseph potius, quam Mariæ nativitas recensetur, nihil refert: eadem enim est totius tribus atque una cognatio. Exemplum autem etiam Mathæus & Lucas dederunt, patres invicem appellantes, non tam genere, quam gente: quia ab uno tribus cœpta, sub unius successionis & originis familia continetur. Cum enim filius David atque Abrahæ esset ostendendus, quia ita Mathæus cœpit, *Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abrahæ*; non differt, quis in originis

numero atque ordine collocetur, dummodo universorum familia cœpta esse intelligatur ab uno. Ita cum ejusdem tribus sit Joseph & Maria; dum profectus esse ex Abrahæ genere Joseph ostenditur, profecta quoque docetur & Maria. Hæc enim in lege ratio servata est, ut si mortuus sine filiis familiæ princeps fuisset, defuncti uxorem posterior frater ejusdem cognationis acciperet, fusceptosque filios in familiam ejus, qui mortuus esset, referret: maneretque ita in primogenitis successionis ordo, cum patres eorum, qui post nati essent, aut nomine haberentur, aut genere.

2. Sequens illud est, ut, quia diximus; secundum rerum fidem, generationis istius ordinem nec numero sibi, nec successione constare; hujus quoque rei ratio afferatur. Non enim levis causa est, ut aliud in narratione sit, aliud fuerit in gestis; & aliud referatur in summa, aliud vero teneatur in numero. Namque ab Abraham usque ad David quatuordecim generationes enumeratæ sunt, & a David usque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim, cum in Regnorum libris decem & septem deprehendantur. Sed in hoc non mendacii aut negligentiæ vitium est. Tres enim ratione præteritæ sunt. Nam Joras genuit Ochoziam: Ochozias vero genuit Joam: Joas deinde Amasiam: Amasias autem Oziam. Et in Mathæo Joras Oziam genuisse scribitur, cum quartus ab eo sit. Hoc ita, quia ex gentili femina Joras Ochoziam genuit, ex Achab scilicet domo: dictumque erat per Prophetam, non nisi quarta generatione in throno regni Israel quemquam de domo Achab esse sessurum. Purgata igitur Achab familia gentili, tribusque præteritis, jam regalis in quarto generationum consequentium origo numeratur. Quod vero usque ad Mariam generationes quatuordecim esse scribuntur, cum in numero tredecim reperiantur; nullus error esse poterit

terit ſcientibus non eam ſolum eſſe Domino noſtro Jeſu Chriſto originem, quæ cœpit ex Maria; ſed in procreatione corporea nativitatis æternæ ſignificantiam comprehendi.

3. Generationis autem ratio ſimplex eſt. Nam conceptum ex Spiritu Sancto, natum ex Maria virgine, omnium opus Prophetarum eſt. Sed plures irreligioſi, & a ſpiritali doctrina admodum alieni, occaſionem ex eo occupant turpiter de Maria opinandi, quod dictum ſit: *Priusquam convenirent, inventa eſt in utero habens*; & illud: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam*; & illud: *Non cognovit eam, donec peperit*: non recordantes deſponſatam fuiſſe, & dictum hoc Joſeph volenti eam abjicere, quia juſtus ipſe nollet in eam lege decerni. Igitur ne qua de partu ejus ambiguitas exiſteret, ipſe concepti ex Spiritu Sancto Chriſti teſtis asſumitur: dehinc quia deſponſata eſſet, in conjugem recipitur. Cognoſcitur itaque poſt partum, id eſt, tranſit in conjugis nomen. Cognoſcitur enim, non admiſcetur. Denique cum tranſire Joſeph ad Ægyptum admonetur, ita dicitur: Accipe puerum & matrem ejus; &: Revertere cum puero & matre ejus; & rurſum in Luca: Et erat Joſeph & mater ejus. Et quotienscumque de utroque fit ſermo, mater potius Chriſti, quia id erat; non uxor Joſeph eſt nuncupata, quia non erat. Sed hæc quoque ab Angelo ratio ſervata eſt: ut, cum deſponſatam eam juſto Joſeph ſignificabat, conjugem nuncuparet. Nam ita ait: *Joſeph, fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam*. Ergo & conjugis nomen ſponſa ſuſcepit, & poſt partum in conjugem recognita tantum Jeſu mater oſtenditur: ut, quemadmodum juſto Joſeph deputaretur ejusdem Mariæ in virginitate conjugium, ita venerabilis ejus oſtenderetur in Jeſu matre virginitas.

4. Ve-

4. Verum homines praviſſimi hic præſumunt opinionis ſuæ auctoritatem, quod plures Dominum noſtrum fratres habuiſſe ſit traditum. Qui ſi Mariæ filii fuiſſent, & non potius Joſeph ex priore conjugio ſuſcepti; numquam in tempore paſſionis Joanni Apoſtolo transſcripta eſſet in matrem, Domino ad utrumque dicente: Mulier ecce filius tuus; & Joanni: Ecce mater tua; niſi quod ad deſolatæ ſolatium, charitatem filii in diſcipulo relinquebat.

5. Stellæ autem ortus primum a Magis intellectus, indicat mox gentes in Chriſtum crediturus, & homines profeſſionis longe a ſcientia divinæ cognitionis averſæ, lumen, quod ſtatim in ortu ejus extitit cogni turos. Denique oblatio munerum, intelligentiam in eo totius qualitatis expreſſit: in auro regem, in thure Deum, in myrrha hominem confitendo. Atque ita per venerationem eorum, ſacramenti omnis eſt conſummata cognitio: in homine mortis: in Deo reſurrectionis: in rege judicii. Quod vero repetere iter, atque ad Herodem in Judæam redire prohibentur: nihil a Judæa petere ſcientiæ agnitionisque permittimur, ſed in Chriſto ſalutem omnem & ſpem locantes, admonemur prioris vitæ itinere abſtinere.

6. Parante autem Herode parvuli necem, Joſeph per Angelum monetur, ut eum in Ægyptum transferat: Ægyptum idolis plenam, & omnigenum Deum monſtra venerantem. Jam poſt Judæorum inſectationem, & in extinguendo eo profanæ plebis asſenſum, Chriſtus ad gentes inaniſſimis religionibus deditas tranſit: & Judæam relinquens, ignoranti eum ſeculo colendus infertur: Bethlehem, id eſt, Judæa, Martyrum ſanguine redundante. Herodis vero furor & infantium interfectio, populi Judaici in Chriſtianos ſævientis eſt forma: exiſtimantis ſe beatorum Martyrum cæde poſſe in omnium fide & profeſſione Chriſti nomen extinguere.

7. Sed

7. Sed gloriosus per Prophetam neci eorum honor redditur, dicentem: *Vox in Rama audita est, ploratus & ululatus multus: Rachel plorans filios suos: & noluit consolari, quia non sunt.* Rachel Jacob uxor fuit diu sterilis; sed nullum ex his, quos genuit, amisit. Verum hæc in Genesi Ecclesiæ typum prætulit. Non igitur illius vox & ploratus auditur, quæ nullum habuit amissorum filiorum dolorem, sed hujus Ecclesiæ diu sterilis, nunc vero fecundæ. Hujus ploratus ex filiis, non idcirco, quia peremtos dolebat, auditur; sed quia ab his perimebantur, quos primum genitos filios retinere voluisset. Denique consolari se noluit, quæ dolebat. Non enim non erant ii, qui mortui putabantur; in æternitatis enim profectum per martyrii gloriam efferebantur. Consolatio autem rei amissæ erat præstanda, non auctæ.

CAPUT II.

De Jesu regresso ex Ægypto, & de prædicatione Joannis; & baptismo ipsius, & de Domino baptizato.

1. Post quæ, mortuo Herode, Joseph per Angelum monetur, ut in Judæam cum puero & matre ejus redeat. Et revertens, cum Archelaum Herodis filium regnare audisset, timuit eo venire: & per Angelum monetur, ut in Galilæam transeat, & in regionis ejus civitate Nazareth inhabitet. Reverti ergo ad Judæam monetur: & reversus timet. Et rursum visu admonitus, transire ad regionem gentium jubetur. Sed aut timere eum, qui admonitus sit, non oportuit, aut per Angelum deferri admonitio mox mutanda non debuit. Verum typica ratio servata est. Joseph enim Apostolorum habet speciem, quibus Christus circumferendus est creditus. Hi tamquam Herode

rode mortuo, id eſt, populo ejus in paſſione Domini deperdito, Judæis prædicare ſunt juſſi: miſſi enim erant ad oves perditas domus Iſrael, ſed manente hæreditariæ infidelitatis dominatu metuunt, & redeunt. Admoniti per viſum, Sancti ſcilicet Spiritus donum in gentibus contemplantes, ad eas transferunt Chriſtum, Judææ miſſum, ſed vitam & ſalutem gentium nuncupatum.

2. *In diebus illis venit Joannes prædicans in deſerto Judææ, dicens: Pœnitentiam agite; appropinquavit enim regnum cœlorum*, &c. In Joanne locus, prædicatio, veſtitus, cibus eſt contuendus: atque ita, ut meminerimus geſtorum veritatem non idcirco corrumpi, ſi gerendis rebus interioris intelligentiæ ratio ſubjecta ſit. Fuerant enim prædicanti & locus opportunior, & veſtitus utilior, & cibus aptior: ſed ſubeſt geſtis rebus exemplum, & in eo operatio ipſa meditatio eſt. Nam & ad deſertam Judæam venit, deſertam Dei frequentatione, non populi; & vacuam Sancti Spiritus habitatione, non hominum: ut prædicationis locus, eorum, quibus prædicatio erat miſſa, ſolitudinem proteſtaretur. Pœnitentiam quoque regno cœlorum propinquante pronuntiat, per quam eſt reditus ab errore, & recurſus a crimine, & poſt vitiorum pudorem profeſſio deſinendi: ut deſerta Judæa meminiſſet eum ſe ſuſcepturam, in quo cœlorum eſt regnum; non vacuam deinceps futuram, ſi ſe a veteribus vitiis pœnitentiæ confeſſione purgaſſet. Pilis etiam camelorum veſtis adtexta, peregrinum propheticæ iſtius prædicationis habitum deſignat: cum exuviis immundarum pecudum, quibus pares exiſtimamur, Chriſti prædicator induitur; fitque ſanctificatum habitu prophetali, quidquid in nobis vel inutile fuerat ante, vel ſordidum. Zonæ autem præcinctio, efficax in omne opus bonum eſt apparatus: ut ad omne miniſterium Chriſti voluntate ſimus accincti. In eſum etiam eligun-

liguntur locustæ, fugaces hominum, & ad omnem adventus nostri sensum evolantes: nos scilicet, qui ab omni sermone & congressu prophetarum ipsis quibusdam corporum saltibus efferebamur. Voluntate vagi, operibus inutiles, verbis queruli, fide peregrini, nunc sumus Sanctorum alimonia & satietas prophetarum electi simul cum melle silvestri: dulcissimum ex nobis cibum, non ex alveariis legis, sed ex truncis silvestrium arborum præbituri.

3. Tali igitur Joannes habitu prædicans, venientes Pharisæos & Sadducæos ad baptismum, *progenies* nuncupat *viperarum*: fructum ut dignum pœnitentiæ faciant, monet, neve Abraham patrem habere se glorientur, quia ex lapidibus Deus potens est Abrahæ filios excitare. Non enim successio carnis quæritur, sed fidei hæreditas. DIGNITAS igitur originis in operum consistit exemplis: & prosapiæ gloria fidei imitatione retinetur. Diabolus infidelis, Abraham fidelis. Nam ille in hominis transgressione fuit perfidus, hic vero justificatus ex fide est. Igitur UNIUSCUJUSQUE mores atque vita propinquitatem cognationis acquirit: ut, qui fideles sunt, Abrahæ propago per fidem sint; qui autem infideles sunt, in diaboli progeniem infidelitate mutentur: quando & Pharisæi viperarum natio nuncupantur, & gloriatio sanctificati parentis ejs inhibetur, & ex saxis ac rupibus Abrahæ filii excitantur, & ut operantes dignos fructus pœnitentiæ sint, admonentur: ut, qui diabolum patrem habere cœperant, cum eis, qui de lapidibus excitarentur, rursum Abrahæ filii per fidem fiant.

4. Securis vero radicibus arborum apposita testatur jus præsentis in Christo potestatis, infructuosarum arborum cæde, & concrematione significans inutilis perfidiæ excidium conflagrationi judicii præparari. Et quia Legis opus esset jam inefficax ad salutem, & Joannes baptizandis in pœnitentiam nuntius

extitisset; (prophetarum enim officium erat, a peccatis revocare; Christi vero proprium, salvare credentes;) se quidem baptizare in pœnitentiam dicit, sed fortiorem esse venturum, cujus ferendorum calciamentorum sit indignus officio: Apostolis circumferendæ prædicationis gloriam derelinquens, quibus speciosis pedibus pacem Dei erat debitum nuntiare. Salutis igitur nostræ & judicii tempus designat in Domino, dicens: *Ille baptizabit vos in Spiritu Sancto & igni;* quia baptizatis in Spiritu Sancto reliquum sit consummari igne judicii. *Habens ventilabrum in manu, & purgabit aream suam, & congregabit triticum suum in horreum; paleas autem comburet igni inextinguibili.* Ventilabri opus est, ab infructuosis fructuosa discernere. Quod in manu Domini sit, arbitrium indicat potestatis, triticum suum, perfectos scilicet credentium fructus, horreis recondentis; paleas vero, id est, inutilium atque infructuosorum hominum inanitatem, igne judicii concremantis.

5. *Tunc venit Jesus a Galilæa in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo,* & reliqua. Erat in Christo Jesu homo totus; atque ideo in famulatum spiritus corpus assumtum, omne in se sacramentum nostræ salutis explevit. Ad Joannem igitur venit ex muliere natus, constitutus sub lege, & per Verbum caro factus. Ipse quidem lavacri egens non erat, quia de eo dictum est: Peccatum non fecit; & ubi peccatum non est, remissio quoque ejus est otiosa. Sed assumtum ab eo creationis nostræ fuerat & corpus, & nomen: atque ita non ille necessitatem habuit abluendi, sed per illum in aquis ablutionis nostræ erat sanctificanda purgatio. Denique & a Joanne baptizari prohibetur, ut Deus: & ita in se fieri oportere, ut homo edocet. Erat enim per eum omnis implenda justitia, per quem solum lex poterat impleri. Atque ita & Prophetæ testimonio lavacro non eget, & exempli

empli ſui auctoritate humanæ ſalutis ſacramenta conſummat, hominem & aſſumtione ſanctificans & lavacro.

6. Ordo etiam in eo arcani cœleſtis exprimitur. Nam baptizato eo, reſeratis cœlorum aditibus, Spiritus Sanctus emittitur, & ſpecie columbæ viſibilis agnoſcitur, & iſtiusmodi paternæ pietatis unctione perfunditur. Vox deinde de cœlis ita loquitur: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Filius Dei auditu conſpectuque monſtratur, plebique infidæ & prophetis inobedienti teſtimonium de Domino ſuo mittitur & contemplationis & vocis: ac ſimul ut ex eis, quæ conſummabantur, in Chriſto cognoſceremus, poſt aquæ lavacrum, & de cœleſtibus portis Sanctum in nos Spiritum involare, & cœleſtis nos gloriæ unctione perfundi, & paternæ vocis adoptione Dei filios fieri; cum ita diſpoſiti in nos ſacramenti imaginem ipſis rerum effectibus veritas præfiguraverit.

CAPUT III.

De tentatore diabolo, & de jejunio Jeſu quadraginta diebus, de Petro & Andrea piſcatoribus.

1. Tunc *Jeſus ductus eſt in deſertum a Spiritu, ut tentaretur a diabolo*, & reliqua. Et in deſertum traductio, & quadraginta dierum jejunium, & poſt jejunium fames, & ſatanæ tentatio, & reſponſio Domini, magni cœleſtisque conſilii effectibus plena ſunt. Nam quod in deſertum ductus eſt, ſignificatur libertas Spiritus Sancti, hominem ſuum jam diabolo offerentis, & permittentis tentandi & aſſumendi occaſionem, quam non niſi datam tentator habuiſſet. Erat igitur in diabolo de metu ſuſpicio, non de ſuſpicione cognitio: movebatur enim quadraginta dierum jeju-

[illegible] aquas [illegible] effusas, ex- [illegible] Moysi legem a Deo [illegible] in eremo [illegible] Angelorum [illegible] in ter- [illegible] teme- [illegible] & in hominem fal- [illegible] ejus & [illegible] & [illegible]bus [illegible] & [illegible] Dei beneficia [illegible] Deum in homine [illegible] T[illegible] igitur statim post baptismum Dominus, [illegible] indicans in san- ctificatis nobis maxime diaboli tentamenta grassari: quia victoria ei est magis exoptata de Sanctis.

2. Non cibum etiam hominum esurit, sed salutem: nam post quadraginta dies, non in quadraginta diebus esurit: Moyse & Elia in eodem jejunii tempore non esurientibus. Igitur cum esurit Dominus, non inediæ subrepsit operatio: sed Virtus illa, quadraginta dierum non mota jejunio, naturæ suæ hominem dereliquit. Non enim erat a Deo diabolus, sed a carne vincendus: quam utique tentare ausus non fuisset, nisi in ea per esuritionis infirmitatem, quæ sunt hominis, recognovisset. Quam utique in eo sentiens ita orsus est: *Si filius Dei es.* Anceps sermo est, *si filius Dei es.* Licet esurientem videret, quadraginta tamen dierum in eo jejunium pertimescebat. Qua rerum ratione indicat, post quadraginta dierum conversationem, quibus post passionem in seculo erat commoraturus, esuritionem se humanæ salutis habiturum. Quo in tempore exspectatum Deo patri munus, hominem, quem assumserat, reportavit.

3. Contuendum itaque nunc illud est, quibus tandem interrogationibus usus sit. Ait: *Si filius Dei es, dic, ut lapides isti panes fiant.* Fallax diabolus, &

ad

ad traducendum artifex callidissimus, posse omnia Christum sciebat, & esuritionem in homine ex ipso jejunii tempore sentiebat, ignarus, quidnam esuriretur. Eam ergo in tentando conditionem operis proposuit, per quam & in Deo, ex demutatione lapidum in panes, virtutem potestatis agnosceret; & in homine, oblectamento cibi, patientiam esuritionis illuderet. Sed Dominus non panem potius, quam salutem hominum esuriens, ait: *Non in pane solo vivit homo;* quia ipse non solum homo, sed & Deus, licet usque in tentationis diem cibo hominis abstineret, Dei tamen Spiritu alebatur: ostendens non in pane hoc solitario, sed in Verbo Dei alimoniam æternitatis esse sperandam.

4. Sequens etiam interrogatio talis est, cum eum in summum templi sustulisset: *Si filius Dei es, mitte te deorsum*, & reliqua. Laborat tentatione Dominum de excelsis ad inferiora deducere: & positum in templi summo, id est, super leges & prophetas eminentem, in humilibus continere. Sciebat quidem & ministeria Angelorum promta esse Dei filio, neque in lapidem posse offensionis incidere: quippe super aspidem & basiliscum ambulaturum, & calcaturum leonem & draconem. De his enim, quæ in se dicta sunt, tacuit; sed superiora memorando, vult quoquo modo obedientiam elicere tentato; relaturus hinc gloriam, si sibi Dominus majestatis, licet per confidentiam, paruisset. Sed nulla diabolo contigit tantæ fraudis occasio, idipsum Domino tempore posteriore testante, cum dicit: Venit princeps hujus seculi, & non invenit in me quidquam. Digna igitur hanc ejus petulantiam Domini est secuta responsio: *Non tentabis Deum & Dominum tuum.* Diaboli conatus & tentamenta contundens, & Deum se protestatur & Dominum: docens a fidelibus abesse oportere jactantiam, quia, cum omnia possibilia Deo sint, nihil tamen in tentationem ejus audendum sit.

ſibi ex ſordentibus ac tenuiſſimis ſe principiis coalitos in hanc formam perfecti corporis procreari, & in hunc ſentiendi, contuendi, judicandi, agendi ſenſum, Deo profectum miniſtrante, procedere: nihil cuiquam ſuum eſſe, nihil proprium, ſed cunctis dono parentis unius eadem & veniendi in vitam tribui primordia, & utendi ea ſubſtantiam miniſtrari: ac nos optimi illius, qui nobis ſit iſta largitus, exemplo, perfunctæ in nos bonitatis ejus eſſe æmulos oportere; ut boni omnibus ſimus, communia omnia omnibus exiſtimemus; nulla nos nec ſecularis faſtus inſolentia, nec opum cupiditas, nec inanis gloriæ ambitio corrumpat: ſed ſubjecti Deo ſimus, & de communione vivendi in omnes communis vitæ charitate teneamur: magnum etiam in eo, quod nati ſumus, divinæ bonitatis futurum profectum exiſtimantes, cujus præmium atque honor præſentis vitæ operibus ſit merendus: atque ita per hanc ſpiritus humilitatem, qua de Deo nobis meminerimus & indulta omnia, & deinceps potiora ſperanda, cœlorum regnum erit noſtrum.

3. *Beati mites, quoniam ipſi hæreditabunt terram.* Mitibus terræ hæreditatem pollicetur, id eſt, ejus corporis, quod ipſe Dominus asſumſit habitaculum. Quia per manſuetudinem mentis noſtræ habitaverit Chriſtus in nobis, nos quoque gloria clarificati ejus corporis veſtiemur.

4. *Beati lugentes, quoniam ipſi conſolabuntur.* Lugentibus æternæ conſolationis ſolatia repromittit. Non orbitates aut contumelias, aut damna mærentibus, ſed peccata vetera flentibus, & criminum, quibus obſordeſcimus conſcientia ærumnoſis, hæc ſedula in cœlo conſolatio præparatur.

5. *Beati, qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam; quoniam ipſi ſaturabuntur.* Sitientibus & eſurientibus juſtitiam, beatitudinem tribuit: ſignificans extenſam in Dei doctrinam Sanctorum aviditatem bonis perfectæ in cœlo ſatietatis expleri.

6. Be-

6. *Beati misericordes, quoniam ipsis miserebitur Deus.* Misericordibus misericordiæ munera præparat. In tantum enim Deus benevolentiæ nostræ in omnes delectatur affectu, ut misericordiam suam sit solis misericordibus præstiturus.

7. *Beati mundo corde, quoniam Deum ipsi videbunt.* Mundis corde conspectum Dei spondet. Nihil enim pollutum & sordidum ad occursum divinæ claritatis insistit, & ad conspectum Dei acies obsoletæ mentis hebetatur: eos scilicet & visui, & occursui Dei esse patentes, quibus per animi nitorem ac vitæ puritatem potestas sit contuendi. Non enim nisi spiritu perfecti, & immortalitate immutati, quod solis mundis corde dispositum est, hoc, quod in Deo est immortale, cernemus.

8. *Beati pacifici; quoniam filii Dei vocabuntur.* Pacificorum beatitudo adoptionis est merces, ut filii Dei maneant; parens enim omnium Deus unus est. Neque aliter transire in nuncupationem familiæ ejus licebit, nisi oblivione earum rerum assumta, quibus possemus offendi, fraternæ invicem charitatis pace vivamus.

9. *Beati, qui persecutionem patiuntur propter justitiam,* & reliqua. Perfecta ad postremum eos beatitudine muneratur, quibus omnia pro Christo pati pronus affectus est: quia ipse justitia est. His igitur & regnum reservatur, & merces in cœlo copiosa promittitur, qui in contemtu seculi pauperes spiritu, & damnis rerum præsentium jacturisque probrosi, & adversus maledicta hominum cœlestis justitiæ confessores, ac deinceps gloriosi promissorum Dei martyres; omnem vitæ usum testimonio æternitatis ejus impenderint.

10. *Vos estis sal terræ: Quod si sal infatuatum fuerit, ad nihilum valet id, quod salietur.* Sal, ut arbitror, terræ nullum est: quomodo ergo Apostolos sal

terræ nuncupavit? Sed proprietas est quærenda dictorum, quam & Apostolorum officium, & ipsius salis natura monstrabit. Sal est in se uno continens aquæ & ignis elementum; & hoc ex duobus est unum. Hic igitur in unum usum humani generis effectus, incorruptionem corporibus, quibus fuerit aspersus, impertit, & ad omnem sensum conditi saporis aptissimus est. Apostoli autem sunt rerum cœlestium prædicatores, & æternitatis velut satores: immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum sermo aspersus fuerit, conferentes, atque, ut Joannes superius testis est, sacramento aquæ ignisque perfecti. Merito igitur sal terræ nuncupati sunt, per virtutem doctrinæ saliendi modo æternitati corpora reservantes. Sed natura salis semper eadem est, nec immutari umquam potest. Verum quia conversioni homo subjacet, & solus beatus, qui usque ad finem in omnibus Dei operibus permanserit, ideo eos, sal terræ nuncupatos, monet in traditæ sibi potestatis virtute persistere, ne infatuati nihil saliant, & ipsi sensu accepti saporis amisso vivificare corrupta non possint, & projecti de Ecclesiæ promtuariis, cum his, quos salierint, pedibus incedentium proterantur.

11. *Vos estis lumen mundi.* Natura luminis est, ut lucem, quocumque circumferatur, emittat, illatumque ædibus tenebras interimat, luce dominante. Igitur mundus extra cognitionem Dei positus obscurabatur ignorantiæ tenebris: cui per Apostolos scientiæ lumen invehitur, & cognitio Dei claret, & de parvis eorum corpusculis, quocumque incesserint, lux tenebris ministratur.

12. *Non potest civitas abscondi supra montem ædificata, neque accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio*, & reliqua. Civitatem carnem, quam assumserat, nuncupat: quia ut civitas ex varietate ac multitudine consistit habitantium; ita in eo, per naturam suscepti

pti corporis, quædam universi generis humanis congregatio continetur. Atque ita & ille ex nostra in se congregatione fit civitas, & nos per consortium carnis suæ sumus civitatis habitatio. Abscondi ergo jam non potest: quia in altitudine positus celsitudinis Dei, admiratione operum suorum & contemplandus, & intelligendus omnibus efferatur.

13. Sed nec lucerna accenditur, recondenda sub modio. Qui enim fructus est, clauso impensam luminis continere? Verum Synagogam digne Dominus modio comparavit: quæ susceptos fructus intra se tantum receptans, certum modum dimensæ observantiæ continebat; nunc tamen fructu omni, adveniente se, vacua sit, non tamen adhuc potens luminis occulendi. Atque ideo jam lucerna Christi non recondenda sub modio est, neque operimento occultanda Synagogæ: sed in ligni passione suspensa, lumen æternum est in Ecclesia habitantibus præbitura. Pari etiam fulgere Apostolos monet lumine, ut admiratione operis eorum Deo laus impertiatur: non quod ab hominibus oporteat gloriam quærere, quia omnia in honorem Dei sunt agenda; sed ut, dissimulantibus licet nobis, opus nostrum his, inter quos vivimus, eluceat.

14. *Nolite putare, quoniam veni dissolvere legem aut prophetas: non veni dissolvere, sed adimplere.* Virtus & potestas verborum cœlestium grandia in se momenta complexa sunt. Lex enim operum posita est, & omnia in fidem eorum, quæ in Christo erant revelanda, conclusit: cujus & doctrina, & passio grande, & profundum est paternæ voluntatis arbitrium. Lex autem sub velamento verborum spiritalium nativitatem Domini nostri Jesu Christi, & corporalitatem, & passionem, & resurrectionem locuta est: atque id ita jam ante tempora secularia in ætatis nostræ tempus esse dispositum, frequens & prophetica, & apostolica auctoritas est. Igitur post jejunium dierum quadraginta,

tata-

ſatanas tantis ſuſpicionibus anxius, usque ad tentandi erupit audaciam: ingens in Jeſu pertimeſcens cœleſtis molitionis arcanum. Jeſus enim Domino noſtro nomen ex corpore eſt. Itaque & corporalitas ejus, & paſſio, voluntas Dei & ſalus ſeculi eſt: & ultra humani ſermonis eloquium eſt: Deum ex Deo, Filium ex Patris ſubſtantia, atque intra Patris ſubſtantiam conſiſtentem, primum in hominem corporatum, dehinc morti hominis conditione ſubjectum, poſtremo poſt triduum in vitam ex morte redeuntem, conſociatam Spiritus & ſubſtantiæ ſuæ æternitati materiem ad cœlum asſumti corporis retuliſſe.

15. Ne igitur aliud exiſtimaremus in operibus ſuis eſſe, quam contineretur in lege, non ſolvere ſe legem profeſſus eſt, ſed implere: cœlum quidem & terram, maxima, ut arbitramur, elementa eſſe ſolvenda: ceterum ne minimum quidem poſſe eſſe de mandatis legis infectum; in ipſo enim lex & prophetia omnis impletur. Sub paſſione & jamjam ſpiritum traditurus, magni hujus in ſe certus arcani, potus aceto conſummata omnia eſt profeſſus: fidem enim geſtorum, omnia tum prophetarum dicta ſumebant. Itaque ne minima quidem mandatorum Dei, niſi cum piaculo Dei conſtituit eſſe ſolvenda: futuros minimos, id eſt, noviſſimos, ac pæne nullos denuntians, minima ſolventes. Nulla autem his minora poſſunt eſſe, quæ minima ſunt. Minimum autem eſt omnium, Domini paſſio, & crucis mors: quam ſi quis tamquam erubeſcendam non confitebitur, erit minimus; confitenti vero magnæ in cœlo vocationis gloriam pollicetur.

16. *Dico autem vobis, quia niſi abundaverit juſtitia veſtra plus, quam Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* Pulcherrimo ingreſſu opus legis cœpit excedere, ut non disſolveret eam, ſed profectu potiore præcederet: aditum Apoſtolis in cœlum,

niſi

nisi justitiam Pharisæorum æquitate anteissent, denuntians non futurum. Propositis igitur his, quæ in lege præscripta sunt, profectu ea non abolitione transgreditur.

17. Lex vetuit occidere, reatum homicidii severitate judicii expiatura. Sed male in alterum commotæ mentis affectio idem in Evangeliis habet pœnæ: & ex præcepto fidei non minus rea ira est sine ratione suscepta, quam in operibus legis homicidium. *Et qui dixerit fratri suo racha, reus erit concilio.* Racha vacuitatis opprobrium est: & qui Sancto Spiritu plenum convicio vacuitatis insimulat, fit reus concilio Sanctorum; contumeliam Spiritus Sancti Sanctorum judicium animadversione luiturus. *Qui autem fatuum dixerit, reus erit gehennæ ignis.* Piaculi magni periculum est, quem salem Deus nuncupaverit, eum contumelia infatuati sensus lacescere: & stultorum intelligentiam salientem, stultæ intelligentiæ exasperare maledicto. Istiusmodi igitur æterni ignis erit pabulum. Ita quidquid lex ne in ipsis quidem operibus damnavit, Evangeliorum fides pro contumeliosa tantum verborum facilitate condemnat.

18. Mutua igitur universos charitate devinciens, nullam impacificæ orationis fieri preeem patitur: sed altario munera offerentes, si recordentur habere se cum fratribus aliquid simultatum, reconciliatos humana pace reverti in divinam pacem jubet, in Dei charitatem de charitate hominum transituros.

19. Et quia nullum tempus vacuum affectu placabilitatis esse permittit, cito in omni vitæ nostræ via reconciliari nos adversario benignitate præcepit: ne in reditu gratiæ morosi, in mortis tempus non inita pace veniamus, nosque adversarius judici tradat, & judex ministro, & in carcerem mittamur, & non exeamus inde, donec reddamus novissimum quadrantem. In præceptis dominicæ orationis remitti nobis peccata

nostra

nostra oramus exemplo, & data adversariis conditione veniæ, ipsius veniam deprecamur. Hæc itaque negabitur nobis, si aliis negetur a nobis: nostroque ipsi judicio rei sumus, si in judicii tempus non remissis simultatibus transeamus; adversario tradente nos judici, quia manens in eum simultatis nostræ ira nos arguit. Et quia charitas plurimum peccatorum tegit, & errorum nostrorum ambitiosa ad Deum patrona est; novissimum pœnæ quadrantem solvemus, nisi pretio ipsius aliquantorum criminum culpa redimatur. Quid autem a pluribus in hoc capite sensum sit, non putavi esse tractandum. Hoc enim, quod adversario reconciliari benevolentia jubemur, ad corporis & spiritus adversantium sibi concordiam retulerunt: sed nos ordinem doctrinæ tenentes, & opus legis evangelicis profectibus excedentes, non putavimus intelligentiæ continuationem oportere convelli.

20. *Audistis, quia dictum est antiquis: Non mœchaberis*, &c. Fertur suo cursu ordo præcepti, & prætermissis legis operibus, jam in Evangeliis adulterio motus tantum oculi incidentis æquatur: & cum fornicationis opere punitur illecebrosa visus transcurrentis affectio.

21. *Quod si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & projice abs te*, &c. Fit innocentiæ gradus celsior, & profectum fides sumit. Carere enim non solum propriis vitiis, sed & extrinsecus incidentibus admonemur. Non enim ex causis peccantium membrorum, corporis damna præcepta sunt, dextro enim oculo non minus sinister erraret. Certe pes sensu concupiscentiæ carens damno inutilis est, in quem pœnæ causa non incidet. Sed quia diversa invicem membra corpus tamen omnes unum sumus, abjicere a nobis, vel potius eruere propinquitates charissimorum nominum admonemur, si in illis aliquid tale cernamus, ne in consortium criminis eorum de familiaritate

ritate veniamus: rectius utilibus & maxime necessariis, tamquam oculi & pedis membris carentes, quam usque in societatem gehennæ, vitiosæ propinquitatis teneamur affectu. Esset autem abscisio membrorum utilis, si & cordis esse posset exsectio. Cum enim concupiscentia efficientiæ comparetur, damnum corporis otiosum est, relicto voluntatis instinctu.

22. *Dictum est autem: Quicumque dimiserit uxorem suam, det illi repudium*, &c. Æquitatem in omnes concilians, manere eam maxime in conjugiorum pace præcepit: legi addens plura, nihil demens. Nec sane profectus argui potest. Nam cum lex libertatem dandi repudii ex libelli auctoritate tribuisset, nunc marito fides evangelica non solum voluntatem pacis indixit, verum etiam reatum coactæ in adulterium uxoris imposuit, si alii ex discessionis necessitate nubenda sit: nullam aliam causam desinendi a conjugio præscribens, quam quæ virum prostitutæ uxoris societate pollueret.

23. *Iterum audistis, quia dictum est antiquis: Non perjurabis*, &c. Lex pœnam posuerat perjurio, ut fraudulentiam mentientium sacramenti religio contineret; simulque plebs rudis atque insolens frequentem de Deo suo mentionem haberet familiaritate jurandi. Fides vero sacramenti consuetudinem removet, vitæ nostræ negotia in veritate constituens, abjecto fallendi affectu, simplicitatem loquendi audiendique præscribens; ut, quod erat, esset, non esset vero, quod non erat: quia inter est & non patens esset materia fallendi, *& quod ultra est, id omne de malo est*. Quod enim est, suum est, ut semper sit: quod vero non est, naturæ est, ut non sit. Ergo in fidei simplicitate viventibus jurandi religione opus non est, cum quibus semper, quod est, est; quod non, non: & per hæc eorum & opus, & sermo omnis in vero est.

24. Nem-

24. *Neque per cœlum jurabis, quia ſedes Dei eſt &* reliqua. Non ſolum nos reddere Deo ſacramenta non patitur, quia omnis Dei veritas dicti, factique noſtri ſimplicitate retinenda eſt: ſed ſuperſtitionem contumaciæ veteris condemnat. His enim elementorum nominibus Judæis erat religio jurare, & cœli, & terræ, & Jeruſalem, ſed & capitis ſui, quibus in contumeliam Dei ſacramento venerationem deferebant. Quid enim momenti erat jurare per cœlum Dei ſedem, jurare per terram ſcabellum pedum ejus, jurare per Jeruſalem urbem brevi ob inſolentiam & peccata inhabitantium deſtruendam: cum præſertim in præfigurationem Eccleſiæ, id eſt, corporis Chriſti, quæ magni regis eſt civitas, eſſet conſtituta? Per caput autem jurare cur vellent? Numquid vel capilli unius mutandi facultas eſſe poterat juranti, cum omnibus colorem natura a Deo profecta ſuggereret? Atque in hæc ſacramentorum pignora plena apud eos piaculi fuiſſe demonſtrat: cum ignorato aut neglecto opifice ſuo, religionem operibus impertirentur.

25. *Audiſtis, quia dictum eſt: Oculum pro oculo, dentem pro dente*, & reliqua. Extenſam fidei noſtræ in æternum ſpem rebus ipſis Dominus vult probari: ut ipſa diſſimulandæ injuriæ tolerantia teſtis judicii ſit futuri. Lex infidelem Iſrael intra metum metu continebat, & injuriæ voluntatem injuriæ viciſſitudine coercebat. Fides autem nullius tam gravem dolorem eſſe patitur injuriæ, ut ultionem expetat, & illatæ ſibi quiſquam vindex ſit contumeliæ: quia in judicio Dei, & perpeſſis injuriam plus eſt conſolationis, & pœna ſeverior injurioſis. Atque ita non ſolum ab iniquitatibus non abeſſe Evangelia præcipiunt, verum etiam ulciſcendæ injuriæ exigunt diſſimulationem. Nam accepta alapa maxillam alteram jubemur offerre, & mille paſſus onus vehentes, progredi in ſpatium paſſuum duum millium, injuriæ augmento profectum ultio-

ultionis habituri, ipso virtutum cœlestium Domino ad incrementum gloriæ & maxillas palmis, & flagris scapulas offerente.

26. Non solum autem judicii humani refugienda esse arbitria præcipit, verum etiam cum damni voluntate vitanda; ut tunicam nobis volenti judicio exuere, remittamus & pallium: & per spem bonorum futurorum secularem suppellectilem contemnentes, inanem gentium cupiditatem & vanitatem infructuosæ avaritiæ arguamus. Omnibus etiam dari, quæ poposcerint, jubet, & a precibus volentium mutuari os atque animum non referre; ut his, quibus indigent, per nostram munificentiam expleantur, & eorum vel sitim potu, vel famem cibo, vel nuditatem vestitu indulto arceamus: ac sic bonorum eorum, quibus a Deo indigemus, digni reperiamur, cum obtinendi meritum indulgendi consuetudo conciliet. In officio quoque dispensandæ ejus, quam accepimus, gratiæ, pronos esse oportere demonstrat; ut boni gratuiti sit dispensatio gratuita, & mutuari volentibus non negemus, quod mutuamur a Deo, semper sine habendi damno impertiendi ministerio functuri.

27. *Audistis, quia dictum est: Diliges proximum tuum, & odies inimicum tuum*, & reliqua. Conclusit omnia bonitate perfecta. Amari enim lex proximum exigebat, & in inimicum licentiam odii dabat. Diligi vero inimicos fides præcipit, & petulantes humanarum mentium motus, publicæ charitatis frangit affectu; non solum iram ab ultione depellens, sed etiam in amorem mitigans injuriosi: quia gentium sit amantes amare, & commune sit diligere diligentes. Vocat igitur nos in Dei ut hæreditatem, ita & imitationem; bonis & injustis: Christi sui adventu, in baptismi & Spiritus sacramentis & solem tribuentis, & pluviam. Ita nos ad perfectam vitam, per hanc pu-

blicæ bonitatis concordiam, quia nobis in cœlo pater ſit perfectus imitandus, inſtituit.

28. *Attendite, juſtitiam veſtram ne faciatis coram hominibus*, &c. Omnem curam rerum præſentium amovet, & attentos tantum eſſe in ſpem futuri jubet; neque ſectari vel hominum favorem oſtentatione bonitatis, vel jactantiam religionis orationis publicæ copia, ſed intra conſcientiam fidei fructum boni operis continendum; quia humanæ laudis conſectatio eam tantum, quam ab hominibus expetit, mercedem ſit receptura; ceterum promerendi Dei exſpectatio præmium ſit longæ patientiæ conſecutura. Siniſtra quoque manus ut ignoret opus dexteræ. Sed numquid iſtud natura corporis ſinit? aut intelligentiæ ſenſum manuum miniſteria ſortiuntur? Verum ut in Dei ſcientia opera noſtra conſiſtant: cum ſub nuncupatione membrorum, in his, quæ geramus, eorum, quæ noſtra ſunt, atque nobiſcum ſunt, conſcientia arceatur.

CAPUT V.

De oratione & jejunio, de theſauro in cœlo, de lucerna corporis, de duobus dominis, de cibo & veſtitu, de volatilibus & liliis agri, & fœno, de ſollicitudine diei, de feſtuca & trabe in oculo.

1. Clauſo quoque cubiculi oſtio jubemur orare, atque in omni loco precem fundere edocemur: & Sanctorum oratio inter feras, carceres, flammas, & de profundo maris, ac beſtiæ ventre ſuſcepta eſt. Ergo non occulta domus, ſed cordis noſtri cubiculum ingredi, & clauſo mentis noſtræ ſecreto orare ad Deum, non multiloquio, ſed conſcientia admonemur, quia dictorum verbis opus omne præcellat. De orationis autem ſacramento neceſſitate nos commentandi

Cypri-

Cyprianus vir ſanctæ memoriæ liberavit. Quamquam & Tertullianus hinc volumen aptiſſimum ſcripſerit: ſed conſequens error hominis detraxit ſcriptis probabilibus auctoritatem.

2. *Cum autem jejunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes: exterminant enim facies ſuas, ut pareant hominibus jejunantes*, &c. Jejuniorum profectum docet extra jactantiam confecti corporis eſſe oportere, neque de injuriæ oſtentatione favorem gentium conſectandum; ſed omne jejunium in ſanctæ operationis decore ponendum. Oleum enim fructum miſericordiæ eſſe, cœleſtis & propheticus ſermo eſt. Ergo bonitatis operibus caput noſtrum, id eſt, vitæ noſtræ ſenſus ornandus eſt; quia intelligentia omnis in capite eſt: ſordesque in facie abluendæ, ne quid ſit horroris ex vitiis, ſed magis gratia candoris ſit in occurſu: atque ita nos in ſplendorem bonæ conſcientiæ elutos, & in gratiam miſericordis operis delibutos. Deo jejunia noſtra commendent. Ceterum fugientes in jejuniis hominum conſcientiam unctis capitibus, & ridiculi magis erimus, & cogniti.

3. *Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra*, & reliqua. Prætermiſſa igitur humanæ gloriæ & opulentiæ ſollicitudine, omnem placendi Deo curam ſumi oportere demonſtrat: quia humanam laudem vel corporum vitia, vel obtrectatio invidentium corrumpat; & hic theſaurus pecuniæ, aut detrimento ſit periculoſus, aut furto. Ceterum laus cœleſtis æterna eſt, nec ſubrepentis furto ſubtrahenda, nec tinea aut rubigine invidiæ exedenda: corde noſtro ſedem theſauri utram ſit ſecutum habituro, & intelligentiæ noſtræ lumine aut cum pecunia damnoſa futuro, aut cum Deo ſempiterno.

4. *Lucerna corporis tui eſt oculus tuus.* Continens ſenſus eſt. De oculi enim luminis officio lumen cordis expreſſit. Quod ſi ſimplex & lucidum manebit,

claritatem æterni luminis corpori tribuet, & splendorem originis suæ corruptioni carnis infundet. Si autem obscurum peccatis, & voluntate erit nequam, vitiis mentis natura corporis subjacebit. Et si lumen, quod in nobis est, tenebrosum sit, quantas necesse est ipsarum tenebras esse tenebrarum? Quia jam periculose soleat animi generositati terrenæ carnis vitiosa origo dominari, longeque magis peccata corporum ingravescere, si etiam cupiditatibus adjuventur animorum: ex eoque fieri præter naturam suam corpora nostra tenebrosa, si in illis mentium lumen extinctum sit, quod si per simplicitatem spiritus retinuerimus, lumine suo necesse est & corpus illuminet.

5. *Nemo potest duobus dominis servire*, &c. Duum dominorum infidele servitium est, nec par ejusdem potest esse ad seculum, atque ad Deum cura. In alterum enim necesse est odium sit, in alterum amor: quia idem opus diversæ dominorum non conveniat voluntati, nec pauperes spiritu Deo placentes ambitiosæ seculi hujus possint apti esse jactantiæ.

6. *Ideo dico vobis, ne cogitetis in corde vestro, quid manducetis; neque corpori vestro, quid vestiatis. Nonne anima vestra pluris est, quam esca, & corpus pluris est, quam vestimentum?* Contemtum seculi, & fiduciam futurorum toto superiore sermone præceperat. Nam cum ad injuriam pronos jubet esse, & ad damnum voluntarios, & ad ultionem negligentes, & ad diligendum promiscuos, & ad humanam gloriam incuriosos, confirmari nos in spem bonorum æternorum laborat. Plures enim & amor præsentium, & desperatio futurorum incertos facit: & aut illecebris capit, aut infidelitate confundit. Ergo regnum cœlorum, quod prophetæ nuntiaverunt, Joannes prædicavit, Dominus noster in se esse positum est professus, vult sine aliqua incertæ voluntatis ambiguitate sperari: alioquin justificatio ex fide nulla est, si fides ipsa fiat ambigua. Igitur curam

nullam

nullam esse vestitus & cibi præcipit, dicens & escis animam, & cibo corpus esse pretiosius.

7. Et quidem pulchrum est, præsentium rerum contemtu, curam tantum divinis rebus impendere: sed altius sermo descendit, & in cœlestis dicti intelligentiam verbis subjecta ratio extenditur. Thesaurum Dominus condi jussit in cœlo, & ex oculi lumine corpori quoque splendorem spopondit; & dominis duobus neminem placere posse testatus est: & post hæc ait: *Ideo dico vobis, ne cogitetis in corde vestro, quid manducetis; neque corpori vestro, quid induatis.* Quæ consequuntur non satis propositionibus congruunt. Numquid & unius domini servus non possit circa vestem esse cibumque sollicitus? Numquid per adversam valetudinem hebetato oculi lumine obscurabitur corpus? Aut quod corporis lumen esse possit ex oculo? Numquid thesaurizare in cœlis sola nuditas aut fames poterit?

8. Sed quia corruptus circa futurorum curam infidelium sensus est, calumniantium, quæ in resurrectione corporum species sit futura, quæ in substantiam æternitatis alimonia; & cum ex difficultatibus quæstionum inutilium, quædam utendarum præsentium voluptatum ratio quæsita est, inutili metu circa Dei reverentiam demorantes, in seculi gaudia transeunt; atque ita est, ut duobus dominis unius infidele servitium sit: igitur ex summo pietatis affectu, gravissimo diffidentiæ periculo ante prædicto, ita admonet: *Nonne anima pluris est, quam esca, & corpus pluris est, quam vestimentum?* In dictis Dei veritas est, & rerum creandarum efficientia omnis in verbo est. Ita nec, quod spopondit, ambiguum est, nec inefficax, quod lucutus est. Nihil est, quod non in substantia sua & creatione corporeum sit: & omnium sive in cœlo, sive in terra, sive visibilium, sive invisibilium, elementa formata sunt. Nam & animarum species sive

 obti-

obtinentium corpora, sive corporibus exultantium, corpoream tamen naturæ suæ substantiam sortiuntur; quia omne, quod creatum est, in aliquo sit necesse est. Atque ideo ineptiam inutilissimæ quæstionis Deus arguens, non patitur, anima & corpore in æternitatis substantia collocandis, spem nostram futuri in resurrectione cibi & vestitus sollicitudine demorari: ne tanto pretiosa reddenti, corpus scilicet atque animam, contumelia in non efficiendis levioribus inferatur.

9. *Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque congregant in horrea: & pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis?* Sub nomine volucrum exemplo nos immundorum spirituum adhortatur: quibus sine aliquo negotio quærendi & congregandi, vivendi tamen tribuitur de æterni consilii potestate substantia. Atque ut ad immundos istud spiritus referri oportere monstraret, adjecit: *Nonne vos magis pluris estis illis?* De comparationis præstantia discrimen nequitiæ & sanctitatis ostendens.

10. *Quis autem vestrum potest adjicere ad staturam suam cubitum unum? Et de vestimento quid sollicititi estis?* Fidem vitalis substantiæ nostræ de documento spirituum firmavit: opinionem autem habitus futuri, judicio communis intelligentiæ dereliquit. Cum enim universorum corporum, quæ vitam hauserint, diversitatem in unum consummatum virum perfectumque sit excitaturus, solusque potens sit ad uniuscujusque proceritatem cubitum unum & alterum, tertiumve præstare, de vestitu, id est, de specie corporum, cum quanta ejus contumelia ambigimus? Qui ut æqualem atque uniformem omnem hominem efficiat, tantum mensuræ sit humanis corporibus additurus.

11. *Considerate lilia agri, quomodo crescunt; non laborant, neque nent: Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni gloria sua coopertus est sicut unum ex istis, &c.* Lilia non laborant, neque nent: & Salomon

coopertus eorum gloria non fuit, Propheta magnus, & merito dilectæ ſapientiæ Deo charus. Sed lilia naſcuntur potius, quam operiuntur. Coopertio autem velamentum eſt corporis, non corpus ipſum. Quod ſi ad ſenſum humanæ intelligentiæ refertur, colorem lilii, velamenti candor potuerat æmulari. Sed lilia non laborantia, neque nentia ſignificari intelligenda ſunt Angelorum cœleſtium claritates, quibus extra humanæ ſcientiæ eruditionem, ſuique operis mercedem, a Deo gloriæ candor indultus eſt: ne quid ex proprio labore aut arte exiſtimarentur habuiſſe. Et cum in reſurrectione ſimiles homines Angelis erunt, ſperare nos cœleſtis gloriæ voluit operimentum, exemplo angelicæ claritatis. Eſt autem in natura iſtius germinis, ut aptiſſime cœleſtibus Angelorum ſubſtantiis comparetur. Hoc enim efflorefcens, cum a ſtirpe detentæ humi radicis avellitur, naturæ ſuæ virtutem licet aruiſſe putetur, occultat, & redeunte tempore rurſum lilii ſui honore veſtitur. Ex ſe enim effloreſcit ac redditur; & quod eſt, nec radici poteſt debere, nec terræ: cum ille, qui ſe ſubeat ſuccus, ex ſe ſit. Atque ita annuæ licet hujus viriditatis exemplo, virtutem ſuæ cœleſtis ſubſtantiæ æmulatur: cum ex eo tantum, quod intra ſe acceptum habeat, alatur in florem. Ideo ergo lilia non laborant, neque nent: quia Virtutes angelorum ex ea, quam adeptæ ſunt originis ſuæ ſorte, ut ſint ſemper, accipiant.

12. *Si enim fœnum agri, quod hodie eſt, & cras in ignem mittitur, Deus ſic veſtit; quanto magis vos modicæ fidei?* Fidei noſtræ inviolabilem confidentiam exemplorum auctoritate confirmat: ut tanto majoris periculi res ſit ambigere, quanto impenſiore cura omnem occaſionem infidelitatis abſtulerit. Fœnum non idcirco naſcitur, ut detur igni; neque ideo veſtiendi ejus peculiaris Deo cura eſt, ut cremetur: ſed ſub fœni nomine nuncupatas eſſe a Deo gentes, crebro

invenimus. Germen autem illud eſt, quod virtutis ſuæ flore dilapſo, ad calorem ſolis areſcit. Igitur requies nulla gentibus, neque mortis, ut volunt, compendio quies dabitur: ſed corporalis & ipſis æternitas deſtinabitur, ut ignis æterni in ipſis ſit æterna materies, & in univerſis ſempiternis exerceatur ultio ſempiterna. Si igitur gentibus idcirco tantum indulgetur æternitas corporalis, ut mox igni judicii deſtinentur; quam profanum eſt, Sanctos de gloria æternitatis ambigere, cum iniquis æternitatis opus præſtetur ad pœnam. Omnem igitur exſpectationem noſtram in fide repromiſſionum & virtutis ſuæ poteſtati exigit collocari: ut cura rerum, quibus indigemus, omiſſa; ab eo potius omnia, a quo ipſi vitale exordium ſumſimus, exſpectemus, regnumque Dei vitæ noſtræ ſtipendiis quæramus. Et hæc recte perfecteque viventium merces eſt, ut in novam cœleſtemque ſubſtantiam ex hac corruptibilis corporis materie transferantur, & corruptio terrena cœleſti incorruptione mutetur. Gentium igitur eſt, infidelitatis iſtius cura angi: quibus ſeculi amore detentis, & corporis gaudiis occupatis, nullum per fidem & confeſſionem Dei in cœleſte regnum iter quæritur & optatur.

13. *Nolite ergo ſolliciti eſſe de craſtino. Craſtinus enim dies ſollicitus erit ſibi ipſe. Sufficit diei malitia ſua.* Commune judicium eſt, diem eſſe labentium temporum curſum luce ſolis illuminatum, quem nox interjecta diſcriminat, & interventu ſuo diei diem ſubrogat: futuri autem temporis ſignificantia continetur in craſtino. Ergo de futuro ſollicitos nos eſſe Deus vetuit. Incuria autem ſollicitudinis relaxatæ, non negligentiæ, ſed fidei eſt. Cur enim ſolliciti ſimus in craſtino, cum craſtinus dies ſibi ipſe ſollicitus ſit? Ergo anxietatem noſtram ipſa pro nobis dies ſollicita depellit. Sed ſollicitudo, ut arbitror, proprius eſt hominis affectus: hanc enim excitat aut curæ, aut

metus,

metus, aut doloris anxietas. Dies vero cursus est temporis, & sola providentiam consecuta sollicitudinis recipiunt affectum. Constituetur ergo dies esse animal, quod & caveat, & prospiciat, & curet; cui & malitia propria sufficiat, neque extrinsecus accidenti sit cumulanda peccato. Sed natura rei non capit diei deputare mentis affectum: ergo & quod sibi ipsa sollicita est, & quod ei malitia sua sufficit, & quod inhibemur solliciti esse de crastino; totum sub dictis cœlestis significantiæ continetur. Jubemur igitur non ambigere de futuris; satis enim vitæ nostræ malitiā, & dierum, quibus vivimus, peccata sufficiunt, ut circa hæc purganda & promerenda omnis vitæ nostræ meditatio laborque versetur, ne etiam de futurorum diffidentia inexpiabilis irreligiositas contrahatur: cum cessante cura nostra, ipsa in officio suo, quæ sunt futura, sollicita sint, & nobis æternæ claritatis profectus, Dei procurante bonitate, jam non sollicitis præparetur.

14. *Nolite judicare, ne judicemini. Quo enim judicio judicaveritis, judicabitur de vobis.* Omne judicii officium penitus Deus submovet, nec ullum omnino suscipi patitur. Sed compugnare propositis subsequentia existimantur, cum dicit: *Quo judicio judicaveritis, judicabitur de vobis.* Sed superius ait: *Nolite judicare, ne judicemini.* Numquid boni judicij arbitrium suscipi non oportebit? Atquin profitetur pro conditione judicii judicandos, & universis genere, quo mensi sunt, metiendum. Ergo numquam bene judicabitur, si omnino non erit judicandum. Sed jam dudum, ut superius cognoscitur, nihil in verbis Dei leve aut inane tractatur: omnisque hic ultra sensum gentilium aurium sermo est. Judicari enim de sponsionibus suis vetuit: quia ut judicia ex incertis rebus inter homines sumuntur, ita & hoc judicium adversum Deum ex sentiendi atque opinandi ambiguitate

suscipitur, quod penitus repellit a nobis, ut constans potius fides retineatur; quia non sicut in rebus ceteris, peccatum sit perperam judicasse; sed in his rebus tantummodo de Deo judicium, initium esse sit criminis.

15. *Quid autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides?* & reliqua. In consequentibus docuit, solam in Spiritum blasphemiam extra veniam futuram, ceteris omnibus Deo indulgentiam largiente. Peccatum autem in Spiritum est: Deo virtutis potestatem negare, & Christo substantiam adimere æternitatis: per quem, quia in hominem Deus venit, homo rursum fiet in Deum. Ergo quantum inter festucam & trabem discriminis est, tantum ostendit peccatum in Spiritum conditionem ceterorum criminum excedere: ut cum infideles delicta corporis aliis exprobrent, onus peccati, quo de promissis Dei ambigant, in se ante non videant, infidelitatis trabe in oculo tamquam in mentis acie insidente. Fit enim sæpe, ut assumamus nobis arguendi alios auctoritatem, sine ullo propriæ emendationis exemplo; & medendæ cæcitatis alienæ jactantiam præferamus, ipsi in tenebris corrupti luminis constituti, cum difficile quemquam sit præstare, quod egeat, & OPTIMUM sit exemplo potius docere, quam dictis. Cum ergo propriæ adhibenda est cæcitati: quia ex natura rerum est, non prius aliquem purgandæ de oculo fratris festucæ idoneum effici posse doctorem, quam de mentis suæ lumine trabem perfidiæ gravantis ejecerit.

CAPUT

CAPUT VI.

De margaritis ante porcos, de pseudopropheta, de domo ædificata supra petram.

1. *Nolite dare sanctum canibus, neque miseritis margaritas vestras ante porcos*, & reliqua. Præceptis & promissis Dei nihil pretiosius sanctiusque est, quæ sanctificatis nobis immortalitatis thesaurum largiuntur. Horum igitur sacramenta atque virtutes neque in gentes efferre, neque cum hæreticis conferre permittimur. Canes enim, de oblatrandi adversus Deum rabie, gentes sunt nuncupatæ. Porcorum vero hæreticis est nomen: quia quamvis ungulæ bifidæ sint, acceptam tamen Dei cognitionem non ruminando disponunt. Ergo & concorporationem Verbi Dei, & passionis mysterium, & virtutem resurrectionis non promiscue tractare nos convenit, neque imperite incuriloseque proferre: ne ignorantiam nostram, si perfectæ scientiæ desit instructio, proterant atque conculcent, & infirmitatem in Deo passionis irrideant; conversique in nos, contradictionum aculeis imperitiam nostram fidemque disrumpant.

2. Sed in his, quæ ignorabimus, via nobis consequendæ veritatis aperitur: QUAM obtinere in sola precum mora est. Ut igitur sentiamus credamusque omnia, & nullo ambiguæ voluntatis differamur incerto, orandum est, quærendum est, pulsandum est: oratione misericordiam, inquisitione profectum, tentamento aditum reperturi. Quin etiam ad spem obtinendi, exemplo humani affectus docemur. Nam cum nos filiis piscem panemve poscentibus, non serpentem simus aut lapidem reddituri; quanto magis nobis optimus ac præstantissimus pater Deus orantibus perfectæ fidei munera largietur; neque sit pro vitæ cibo

lapidem duritiæ gentilis, aut pro baptismi conservatione serpentem veneni hæretici præstiturus? Consummavit deinde omnia bonitatis exemplo, universos amoris mutui pace conjungens: in eo legis & prophetarum mandata constituens: ut universorum in nos bonitatem optantes; ipsi omnibus boni simus.

3. *Intrate per angustam portam. Quam lata & speciosa via, quæ ducit ad perditionem!* Arduum in cœlum iter hominis est, & aditus angustus ac tenuis: ceterum perditionis via lata est. Hanc plures obtinent, illam porro pauci inveniunt. Paucis enim damna rerum præsentium chara sunt: quibus cupiditates & animi vincere, & corporis frangere, & exposita totis seculi viribus illecebrarum omnium lenocinia præterire, maximum cœlestis spei lucrum est. Illis autem, quibus solum bonum est scortari, comessari, ambire, insolescere, fastidire, odisse, diripere, plurimus est frequentantium iter tale comitatus.

4. Et quia paucorum esset viam angustam invenire, fraudulentiam eorum, qui eam se quærere mentirentur, exponit, dicens: *Attendite a pseudoprophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium*, &c. Blandimenta verborum, & mansuetudinis simulationem admonet fructu operationis expendi oportere: ut non qualem quis se verbis referat, sed qualem se rebus efficiat, spectemus; quia in multis vestitu ovium rabies lupina contegitur. Ergo, ut spinæ uvas, ut tribuli ficus non generant, & ut iniquæ arbores utilia poma non afferunt: ita ne istis quidem consistere docet boni operis effectum; & idcirco omnes cognoscendos esse de fructibus. REGNUM enim cœlorum sola verborum officia non obtinent: neque qui dixerit: *Domine, Domine*, hæres illius erit. Quid enim meriti est Domino dicere: *Domine, Domine?* Numquid Dominus non erit, nisi fuerit dictus a nobis? Et quæ officii sanctitas est nominis nuncupatio, cum cœlestis regni

iter

iter obedientia potius voluntatis, non Dei nuncupatio repertura sit?

5. *Multi mihi dicent in illa die: Domine, Domine, nonne in tuo nomine prophetavimus?* & reliqua. Etiam nunc pseudoprophetarum fraudulentiam & hypocritarum simulamenta condemnat, qui gloriam sibi ex verbi virtute præsumunt, in doctrinæ prophetia, & dæmoniorum fuga, & istiusmodi operum virtutibus, atque hinc sibi regnum cœlorum pollicentur. Quasi vero eorum aliquid proprium sit, quæ loquuntur, aut faciunt, & non omnia virtus Dei invocata perficiat: cum doctrinæ scientiam lectio afferat, dæmoniorum fugam Christi nomen exagitet. De nostro igitur est beata illa æternitas promerenda: præstandumque est aliquid ex proprio, ut bonum velimus, malum omne vitemus, totoque affectu præceptis cœlestibus obtemperemus: ac talibus officiis cogniti Deo simus, agamusque potius, quod vult, quam, quod potest, gloriemur: repudians eos ac repellens, quos a cognitione sua opera iniquitatis averterint.

6. *Omnis ergo, qui audit verba mea, & facit, similem eum æstimabo viro sapienti, qui ædificavit domum suam super petram*, & reliqua. Sensus est superioribus junctus. Objurgans enim pseudoprophetarum jactantiam, & hypocritarum figmenta, per comparationis exemplum perfectæ in se fidei hominem exponit, quod is, qui verba sua & audiat, & faciat, super petram sit ædificatus, & fundamento stabili firmoque consistat, eumque incidentium tempestatum impetu non posse dissolvi; in petra se ipsum Dominus significans, validum excelsi ædificii fundamentum. Cum autem, qui ex se in sublime opus excreverit, moveri non possit vel pluviis, vel fluminibus, vel vento; in pluviis, blandarum & sensim illabentium voluptatum illecebras significat, quibus primum fides rimis patentibus immadescit: post quas torrentium procursus, id

est, graviorum cupiditatum motus incurrit: atque exinde tota ventorum vis circumstantium desævit, universus scilicet diabolicæ potestatis spiritus infertur. Sed fundamento petræ homo ædificatus insistet, nec moveri loco suo poterit. Stultus vero hæc audita dissimulans, tamquam super arenam opus ædificationis impenderit, infideliter stat, cito pluviis illabentibus subluendus, & fluminibus propellendus, & ventis differendus, secundum naturam super quas ædificatus est arenarum, cum gravi ruinæ suæ strage solvendus.

7. Atque ita superiorum comparationum exemplo Dominus nos voluit & efficere, quæ jussit, & credere, quæ spopondit. Consummatis igitur omnibus, turbæ mirabantur doctrinam ejus, quia se non Scribarum & Pharisæorum more docuisset. In verborum enim virtutibus effectus potestatum metiebantur.

CAPUT VII.

De leproso, quem curavit, de puero tribuni paralytico, de socru Petri, de plurimis & diversis curis.

1. *Et descendente eo de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. Et ecce leprosus quidam veniens adorabat eum dicens: Domine, si vis, potes me mundare,* & reliqua. In exordio sermonis admonuimus, ne quis forte existimaret aliquid rerum gestarum fidei detrahendum, si res ipsas profectus rerum consequentium continere in se doceremus. Nihil enim veritati detrahit, imitationem veritas consecuta. Toto igitur superiore sermone Dominus fidei præcepta tradiderat, legem excesserat, jam inutilem atque inefficacem excedendo significans. Mandatorum observantiam exegerat, ante promissorum suorum spem fidissimam imperaverat:

rat: quid igitur poſt hæc primum geſſerit, contuendum eſt.

2. Adeſt leproſus, emundari ſe rogat, purgatur verbi poteſtate cum tactu, jubetur ſilere, ſed tamen oſtendere ſe ſacerdoti, & munus, quod Moyſes in teſtimonium fieri præcepit, offerre. Curatio igitur audientis & credentis turbæ, & cum Domino de monte venientis in leproſo oſtenditur: quæ vitioſa labe corporis contaminata, auditaque regni cœlorum prædicatione curari ſe rogat; cum tactu corporis viſitatur, Verbi virtute curatur. Et ut ſalus hæc non offerretur potius, quam quæreretur, ſilentium imperatur, & oſtendere ſe ſacerdotibus jubetur: ut prænuntiatus in lege factis & operibus cernatur; & in quo lex infirmabatur, in eo verbi virtus intelligeretur: præmium quoque receptæ ſalutis, qui purgatus eſt, Deo offerat, ſed ut donum illud non ſit ex avibus, ſed ut homo ipſe a ſordibus peccati corporis emundatus, in ſacrificium Dei transeat; quia, quod Moyſes in lege præceperit, teſtimonium ſit, non effectus.

3. *Poſt hæc autem cum introiſſet Capharnaum, acceſſit ad eum quidam tribunus rogans eum, & dicens: Puer meus jacet in domo paralyticus*, &c. Sequitur emundationem leproſi, paralytici pueri curatio. Sed quid iſtud eſt, quod non dignum ſe tribunus pueri dominus profitetur eſſe, ut Chriſtus domum ejus introeat, puerum videat, & præſens præſenti opem afferat; ſeque habere milites, jubere, quod velit, & in poteſtate poſito parere ſibi plurimos; ſimiliter & Dominum curationem verbo poſſe præſtare? De tribuno poſuiſſe me ſatis ſit, principem eſſe gentium crediturarum. Quis hic princeps ſit, cui ſubjecti ſunt plures, qui volet ſcire, Moyſi in Deuteronomio canticum, & Salomonis librum Eccleſiaſticum, ubi de diſperſione gentium quædam locuti ſunt, legat: nobis tantum de puero tractatus ſit.

4. Suc-

4. Succedit deinde in hoc puero post paralysis sanitatem curationi populi de monte descendentis, salus gentium. Jacebat enim puer dissolutus in domo humili, corruptibili, & ingressu ejus, cujus tamen egens erat: Salvatoris indigna: Et tribunus scit puerum verbo posse sanari: quia salus gentium omnis ex fide est, & in præceptis Domini vita est universorum. Igitur jacentes in seculo, & peccatorum morbis dissolutæ gentes existimandæ sunt: omnibus undique artubus fluidis, & ad consistendi officium ingrediendique corruptis. Quarum salutis sacramentum in tribuni puero expletur, non tamen ingressuro domum Christo. Licet enim in seculo demoratus sit, vitia tamen seculi & peccata non adiit.

5. Miratus deinde fidem ait: *Non inveni tantam fidem in Israel.* Non erat tribunus iste de gentibus: & quomodo in Israel fides talis non est reperta, cum, qui crederet, esset Israelita? Sed ut similitudinem futuri hæc ipsa veritas æmularetur; idcirco verbi ratio subjecta est, tantam fidem, quanta gentium est, in Israel non reperiendam, & cum Abraham, & Isaac, & Jacob in regno cœlorum ex ultimis gentibus quieturos. Perfecta quidem est in puero secundum credentis fidem veritas sanitatis: sed præsentium efficientia etiam futurorum imagini proficere monstratur, quando & tribuno credente, & puero salvato, nec talis in Israel fides reperta est, & regni cœlorum consortium cum Abraham gentibus destinatur.

6. *Cum venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem, & febricitantem,* & reliqua. In socru Petri, vitiosa infidelitatis æstimatur affectio, cui adjacet libertas voluntatis, quæ nos quadam sibi conjugii societate conjungit. Ergo ingressu Domini in Petri domum, id est, in corpore curatur infidelitas peccatorum calore exæstuans, & vitiorum ægra dominatu. Mox deinde sanata, officii famulatu ministrat.

Nam

Nam primus credidit, & apostolatus est princeps: & quod in eo ante languebat, Dei verbo invalescens ministerio tamquam publicæ salutis operatum est. Recte autem hanc ex socru Petri similitudinem ad affectionem infidelitatis aptari, loco, qui de nuru & socru consequitur, tractabimus. Nunc autem ideo infidelitas socrus Petri nuncupabitur, quia usque dum credidit, voluntatis suæ servitio detinebatur.

7. *Vespere autem facto obtulerunt ei multos dæmonia habentes: & ejiciebat spiritus immundos*, &c. Curationem promiscuam horis vespertinis, concursu eorum, quos post passionem docuit, recognoscimus: omnium peccata dimittens, omnium infirmitates auferens, & malarum voluptatum insidentium incentiva depellens, passione corporis sui, secundum prophetarum dicta, infirmitates humanæ imbecillitatis absorbens.

8. *Videns autem Jesus turbas multas circum se, jussit discipulos suos ire trans fretum. Et accedens ad eum quidam Scriba ait: Magister, sequar te, quocumque ieris*, & reliqua. Multa incurrunt, quæ sensum communem movere possunt. Atque non nos intelligentiam fingimus, sed gesta ipsa intelligentiam nobis impertiuntur. Neque enim res intelligentiæ, sed rei intelligentia subsecundat. Turbæ plures sunt, & ire trans fretum Dominus discipulis præcipit. Non existimo cadere in Salvatoris bonitatem, ut circumcursantes relinquere voluerit, & secretum quoddam impertiendæ salutis eligere. Deinde consequitur Scriba, dicens, magistrum se, quocumque ierit, secuturum: sed nihil a Scriba dictum factumve legitur, quod posset offendere. Dominus respondit, vulpibus esse foveas, & cœli volucribus nidos quiescendi, filio autem hominis, quo reclinet caput suum, locum esse nullum. Et discipulum postulasse, dari sibi tempus patris sepeliendi: hoc negatum, & pii atque humani officii vetitam religionem. Ergo rerum tantarum, & tam diver-

diverſarum ratio promenda eſt: atque ita, ut ſecundum continentem rerum ordinem, & graviſſimas veritatis ipſius cauſas, interioris ſignificantiæ intelligentia explicetur.

9. Diſcipulorum nomen non in duodecim tantum Apoſtolis verſari exiſtimandum eſt. Nam præter Apoſtolos plures fuiſſe diſcipulos legimus. Ex omni igitur turba quædam fieri jubetur electio: eorum ſcilicet, qui Dominum per multa ſeculi hujus pericula & jactationes eſſent ſecuturi. Eccleſia enim inſtar eſt navis, & plurimis locis ita nuncupata eſt: quæ diverſiſſimi generis & gentis vectore ſuſcepto, ſubjecta eſt omnibus & ventorum flatibus, & maris motibus. Atque ita illa & ſeculi, & immundorum ſpirituum vexatur incurſibus. Propoſitis enim periculorum omnium motibus, Chriſti navem, id eſt, Eccleſiam introimus: ſcientes nos mari ventoque jactandos. Ut igitur ordo typicæ ſignificantiæ cohæreret, poſſetque intelligi fidelium portio conſcendentium navem, & infidelium turba reſidentium, Scribæ & diſcipuli perſona ſubjungitur.

10. Et quidem Scriba, qui eſt unus ex doctoribus legis, an ſit ſecuturus, interrogat. Quaſi vero lege non hunc eſſe Chriſtum, quem ſequi eſſet utile, contineretur. Igitur infidelitatis affectum ſub diffidentia interrogationis expreſſit, quia fidei asſumtio non interroganda eſt, ſed ſequenda. Ut autem eadem interrogatio infidelitatis eſſet punita judicio, Dominus reſpondit, vulpes habere foveas, & volucres cœli nidos, quibus requieſcant, hominis autem filium non habere, ubi caput ſuum reclinet. Vulpes eſt animal inſidioſum, circa domorum ſe occulens foveas, & domeſticis avibus inſidians: atque hoc nomine pſeudoprophetas nuncupari aliquot locis legimus; volucres autem cœli ſæpe numero immundos ſpiritus cognominari didicimus: Dei ergo filius paucitatem ſequen-

quentium contuens, & doctore legis diffidente an sequeretur ipsum, exprobrat pseudoprophetis esse foveas, & immundis spiritibus nidos quiescendi; quod extra navem relicti, id est, extra Ecclesiam positi, effecti sint incolatus pseudoprophetarum, & habitatio dæmonum: filium autem hominis, se scilicet, qui caput Deus sit, non reperire, in quos collocata Dei cognitione requiescat: invitatis omnibus, ut in navem, ita in Ecclesiam; paucis metu maris, id est, seculi, secuturis.

11. Adest post hæc discipulus, non interrogans, an sequatur, (jam enim sequi oportere se credidit,) sed permitti sibi orans sepelire patrem. Accepimus in dominicæ orationis exordio, ita primum precandum: Pater noster, qui es in cœlis. Ergo quia credentis in discipulo populi persona est, admonetur, ut meminerit, quod pater sibi vivus in cœlis est. Sequi autem Dominum jubetur, quia & vole[illegible], ita ut mortui mortuum sepeliant. Sed nullum arbitror officium exspectari a mortuis posse. Quomodo ergo mortui mortuos humabunt? Primum igitur ostendit, perfectam in se fidem nulla secularis in alterum officii religione esse devinctam: deinde inter fidelem filium patremque infidelem jus paterni nominis non relinqui. Non igitur obsequium humandi patris negavit, sed addendo: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos*, admonuit non admisceri memoriis Sanctorum mortuos infideles: mortuos autem etiam eos esse, qui extra Deum vivant. Et idcirco mutua mortis officia relinquenda, ut mortui sepeliantur a mortuis: quia per Dei fidem vivos vivo oporteat adhærere.

CAPUT VIII.

De discipulis in navi excitantibus Jesum, de duobus dæmoniacis in terra Gerasenorum, de paralytico curato & lectum auferente.

1. *Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli. Et ecce tempestas magna facta est in mari,* & reliqua. Navem discipulis introgressis tempestas oritur, mare commovetur, navigantes turbantur. Ipse vero somno consopitus timentium metu excitatur, oratur, ut opem afferat. Et increpitis iis, quod modicæ essent fidei, vento & mari tranquillitatem imperavit, cum admiratione hominum præceptis ejus ventum & mare obedisse. Igitur secundum hæc ecclesiæ, intra quas verbum Dei non vigilaverit, naufragæ sunt: non quod Christus in somnum relaxetur, sed quod somno nostro consopiatur in nobis. Maxime autem illud accidit, ut a Deo præcipue in periculi metu & vexatione speremus. Atque utinam vel spes sera confidat sese periculum posse evadere, Christi intra se virtute vigilante. Perpetuam autem nobis objurgationis suæ recordationem reliquit, dicens: *Modicæ fidei, quid timidi estis?* Metum scilicet motuum secularium, cum quibus Christi fides vigilet, nullum esse oportere.

2. Consequitur deinde hominum admiratio dicentium: *Qualis hic homo est, quod venti & mare obediunt ei?* Non discipulorum hic sermo, sed gentium est. Nam cum superius & discipulos tantum navem introisse, & a discipulis tantum excitatum esse dixisset; nunc admiratos esse homines significat, hominibus hominem in ipsa admiratione dicentibus. Qua nominum conversione intelligitur, omnia opera Christi, omnesque ejus virtutes ut Dei esse laudandas: quia

pia-

piaculi gentilis miserrimique erroris stultitiam demonstrat, quod eum ex humilitate passionis hominem potius nuncupent, quam ex virtutibus Deum.

3. *Et cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo homines dæmonia habentes, de monumentis exeuntes, periculosi nimis,* & reliqua. Duum hominum occursus, dæmonum in duos homines longa possessio, & periculosa transeuntibus via, & transfugiendi in porcos deprecatio, & purgatis hominibus gregis ipsius per præceps in mare casus, dehinc pastorum in oppidum fuga, populi de civitate progressus, & ne urbem Dominus adiret legatio, & reditus ejus in patriam, & illic paralytici in lecto jacentis oblatio, & pro fidei merito in tempore ipso peccatorum remissio, & murmur Scribarum, & virtutis confessio, & paralytici etiam sub onere lectuli in domum reditus, & hominum admiratio, hanc habent causam.

4. In exordio generis humani in tres fuit humani generis divisio: Noe scilicet filios, ex quibus, secundum Prophetam Genesis, Sem in possessionem Dei delectus est. Extra urbem autem, id est, extra legis & prophetarum synagogam, duos homines in monumentis dæmones detinebant: duarum scilicet gentium origines intra defunctorum sedes, & mortuorum reliquias obsederant, efficientes prætereuntibus viam vitæ præsentis infestam. Igitur ut esset in rebus gerendis futuris plena meditatio, venienti Domino duo homines occurrunt: ut occursu eorum, concurrentium ad salutem voluntas indicaretur. Sed in hominibus dæmones proclamant, cur sedem invideat, cur ante judicii tempus infestet. Adjacebat etiam eis duobus gentium populis plebs ex Sem genere Sadducæorum, quorum hæresis ex Judæis negatæ resurrectionis piaculum est. Videntes igitur dæmones, non sibi jam locum in gentibus derelinqui, ut patiatur habi-

veniunt, & quæ gesta sunt, nunciant. Urbs in
daici populi habet speciem, quæ Christi operibu
ditis, Domino suo obviam pergit, prohibens,
nes suos urbemque contingeret; neque enim Ev
lia lex recipit: a qua repudiatus, in civitatem
revertitur. Deo civitas fidelium plebs est. In
igitur navi, id est, Ecclesia, vectus introiit.

5. Jamque in paralytico gentium universit
fertur medenda. Sed & curationis ipsius verb
contuenda. Non dicitur paralytico: Sanus
non dicitur: Surge & ambula; sed dicitur: *Co
esto fili, remissa sunt tibi peccata tua.* In Adam un
cata universis gentibus remittuntur. Hic itaqu
gelis ministrantibus curandus offertur, hic filius
cupatur, quia primum Dei opus est: huic rem
tur animæ peccata, & indulgentia primæ transg
nis ex venia est. Non enim paralyticum peccas
quid accepimus: cum præsertim alio in loco iden
minus dixerit, cæcitatem a nativitate, non ex
cato aut proprio, aut paterno fuisse contracta

6. Veritatis deinde ordo succedit in gestis, q
vis futuri species expleatur in dictis. Movet S

peccata dimittere. Verum etiam nemo poteſt dimittere peccata, niſi ſolus Deus: ergo qui remittit, Deus eſt. Quia nemo remittit niſi Deus, Deus in homine manens curationem homini præſtabat: & nulla ei agendi & loquendi erat difficultas, cui ſubeſt totum poſſe, quod loquitur.

7. Porro autem ut ipſe eſſe in corpore poſitus intelligi poſſet, qui & animis peccata dimitteret, & reſurrectionem corporibus præſtaret, ait: *Ut ſciatis, quoniam filius hominis habet poteſtatem in terra dimittere peccata, ait paralytico: Surge, & tolle lectum tuum.* Satis fuerat dixiſſe: *Surge;* ſed quia omnis erat perficiendi operis ratio explicanda, adjecit: *Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.* Primum remiſſionem tribuit peccati, dehinc virtutem reſurrectionis oſtendit, tum ſublatione lectuli infirmitatem ac dolorem corporibus docuit afuturum, poſtremo reditu in domum propriam iter in paradiſum credentibus eſſe redhibendum, ex quo Adam parens univerſorum peccati labe diſſolutus exceſſerat.

8. *Videntes autem turbæ timuerunt.* Opus iſtud admiratio potius conſequi, non metus debuit; ſed manet etiam nunc ordo myſterii, ut veritati præſentium, futurorum ſpecies addicta ſit. Dictorum & ſanctorum Domini virtutem turbæ timent. Magni enim timoris res eſt, non dimiſſis a Chriſto peccatis in mortem reſolvi: quia nullus ſit in domum æternam reditus, ſi cui indulta non fuerit venia dictorum. *Et honorificaverunt Deum, qui tantam dedit poteſtatem hominibus.* Concluſa ſunt omnia ſuo ordine, & ceſſante jam deſperationis timore honor Deo redditur, quod tantam dederit hominibus poteſtatem: ſed ſoli hoc Chriſto erat debitum, ſoli de communione paternæ ſubſtantiæ hæc agere erat familiare. Non ergo hoc venit in admirationem, quod poſſet iſta; (quid enim non poſſe Deus credetur?) alioquin laus de uno homine,

 mine,

Joannis jejunio, de assuto panno rudi, de profluvio ris, de filia principis excitata a mortuis, de du cacis, de surdo & muto.

1. E*t cum transiret inde Jesus, vidit hominem se in teloneo, Mathæum nomine, & ait illi:* ... *me*, & reliqua. Mathæum publicanum sedent teloneo sequi se jubet. Et concedens in domu vivium instruit, & cum eo publicanorum & pe rum turba discumbit: Pharisæis discipulos obju bus, cur magistro cum publicanis cibus esset. bus respondet: Sanis medico opus non esse, ratione ægrotos indigere: euntesque jubet d quid sit: *Misericordiam volo quam sacrificium.*

2. Publicanorum nomen ex vita est, qui legis operibus gerere se usu communi & publi luerunt. Ergo ex domo, id est, ex peccatis ris: Mathæum Dominus evocavit, in cujus m ingressus recumbit. Hic enim idem Evangeli scriptor est, & de peccati sui domo exiens: num ipse suscepit, interiore ejus habitatione natus, intra quem evangelicis cibis peccatori

eis autem, qui se sanos existimarent, necessariam curationem nullam esse. Sed ut intelligerent, neminem suorum sanum esse; admonuit, ut discerent, quid est: *Misericordiam volo, non sacrificium;* legem scilicet, sacrificiorum observatione devinctam, opem ferre non posse, sed salutem universis in misericordiæ indulgentia reservari. *Non enim veni justos vocare, sed peccatores in pœnitentiam.* Omnibus venerat; quomodo ergo non se justis venisse dicit? Erant ergo, quibus necesse non erat, ut veniret? Sed nemo justus ex lege est. Ostendit ergo inanem justitiæ esse jactantiam: quia sacrificiis infirmibus ad salutem, misericordia erat universis in lege positis necessaria. Nam si justitia fuisset ex lege, venia per gratiam necessaria non fuisset.

3. *Tunc accesserunt ad eum Joannis discipuli dicentes: Quare nos & Pharisæi jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant?* Jejunabant Pharisæi & discipuli Joannis, & Apostoli non jejunabant. Sed istis spiritaliter respondet, sponsumque se Joannis discipulis ostendit. Joannes enim repositam in Christo omnem vitæ spem spopondit, & recipi a Domino discipuli ejus adhuc eo prædicante non poterant. Usque in eum enim lex & prophetæ sunt; &, nisi lege finita, in fidem evangelicam eorum nemo concederet. Quod vero præsente sponso jejunandi necessitatem discipulis non esse respondet; præsentiæ suæ gaudium, & sacramentum sancti cibi edocet, quo nemo se præsente, id est, in conspectu mentis Christum continens, indigebit. Ablato autem se jejunaturos esse dicit: quia omnes non credentes resurrexisse Christum, habituri non essent cibum vitæ. In fide enim resurrectionis sacramentum panis cœlestis accipitur: & quisquis sine Christo est, in vitæ cibi jejunio relinquetur.

4. Ut autem intelligerent, non posse sibi in veteribus positis perfecta hæc salutis sacramenta committi, comparationis posuit exemplum. Pannum rudem ve-

ſtimento veteri non adſui, quia vetuſtatis infirmitatem virtus asſumenti rudis disſolvat: & vinum novum veteribus utribus non infundi; ferventis enim muſti calor utres veteres abrumpit: infirmas videlicet vetuſtate peccatorum & animas, & corpora, novæ gratiæ ſacramenta non capere. Fiet enim ſciſſura pejor, effuſoque vino utres veteres peribunt. Duplex enim talium erit reatus, ſi præter vetuſtatem peccatorum ſuorum virtutem novæ gratiæ non ſuſtinebunt: atqui ideo & Phariſæos, & diſcipulos Joannis nova non accepturos eſſe, niſi novi fierent.

5. *Hæc illo loquente, ecce princeps unus acceſſit, & adorabat eum, dicens; Domine, filia mea modo defuncta eſt, veni, & pone manum ſuper eam,* &c. Preces principis, fides mulieris, turbæ in domo conventus, & cæcorum duum clamor, muti & ſurdi, & dæmoniaci oblatio, ex ſuperioribus dictis connexæ ſibi intelligentiæ tenent ordinem. Princeps hic lex eſſe intelligitur; quæ Dominum orat pro plebe, quam ipſa Chriſto prædicati adventus ejus exſpectatione nutriverat, ut vitam mortuæ reddat. Nam nullum principem credidiſſe legimus: ex quo perſona principis hujus orantis merito in typum legis aptabitur. Cui quidem Dominus opem ſpopondit, ad quam præſtandam profectus eſt.

6. Sed prior cum Apoſtolis peccatorum turba ſalvatur. Et cum primum electionem, quæ ex lege deſtinabatur, vivere oportuiſſet: anterior tamen in mulieris ſpecie ſalus publicanis & peccatoribus redditur. Hæc itaque ad Domini prætereuntis occurſum tactu veſtis Domini ſanam de ſe profluvio ſanguinis futuram eſſe confidit: ſordibus ſcilicet polluta corporis ſui, & interioris vitii immunditiis disſoluta, fimbriam veſtis per fidem feſtinat attingere, donum videlicet Spiritus Sancti, de Chriſti corpore modo fimbriæ exeuntis, cum Apoſtolis converſata contingere; fitque mox ſana. Ita alteri ſalus, dum alteri defertur,

eſt

est reddita. Cujus fidem & constantiam Dominus mox laudavit: quia, quod Israeli parabatur, plebs gentium occupavit.

7. Est autem in simplici intelligentia magna virtutis dominicæ admiratio: cum potestas intra corpus manens rebus caducis efficientiam adderet sanitatis, & usque in vestium fimbrias operatio divina procederet. Non enim divisibilis & comprehensibilis erat Deus, ut corpore clauderetur. Ipse enim dona in Spiritu dividit; ceterum non dividitur in donis. Virtutem autem ejus fides ubicumque consequitur: quia ubique est, & nusquam abest. Et assumtio corporis non naturam Virtutis inclusit, sed ad redemtionem suam, 'fragilitatem corporis Virtus assumsit: quæ tam infinita, tam libera est, ut etiam in fimbriis ejus humanæ salutis operatio contineretur.

8. Ingreditur deinde Dominus domum principis, synagogam videlicet, cui in canticis legis hymnus luctuum personabat: & irridetur a plurimis. Numquam enim illi Deum in homine crediderunt; quin potius prædicari resurrectionem ex mortuis riserunt. Apprehensam igitur puellam manu, cujus apud se mors erat somnus, retraxit ad vitam. Atque ut rarus hinc esse ex lege credentium electionis numerus intelligi posset, turba omnis expulsa est: quam utique salvari Dominus optasset; sed irridendo dicta gestaque ejus, resurrectionis non fuit digna consortio. Et exeunte fama in universam terram illam, post electionis salutem donum Christi atque opera prædicantur.

9. Exeunte igitur Domino, mox cæci duo sequuntur. Sed cæci & egressum, & nomen Domini, quomodo scire potuerunt? Quin etiam & filium David nuncupant, & salvari se rogant. In cæcis duobus ratio superioris præfigurationis absolvitur. Ex his enim filia principis esse monstratur, Pharisæi scilicet & discipuli Joannis, qui Dominum jam superius

in commune tentaverant. His igitur nescientibus, a quo salutem peterent, indicavit lex, & his salvatorem suum in corpore ex David genere monstravit, & cæcis vetere peccato, quia Christum nisi admoniti non videbant, lumen mentis inseruit. Quibus Dominus, ostendens non ex salute fidem, sed per fidem salutem exspectandam, (cæci enim, quia crediderant, viderunt, non, quia viderant, crediderunt: ex quo intelligendum est fide merendum esse, quod petitur, non ex impetratis fidem esse sumendam,) si credidissent; visum pollicetur, & credentibus præstat, & silentium imperat, quia Apostolorum erat proprium prædicare.

10. Quin etiam post hæc, in muto & surdo, & dæmoniaco, gentium plebs indigna totius salutis offertur. Omnibus enim undique malis circumsessa, totius corporis vitiis implicabatur. Et in eo rerum ordo servatus est. Nam dæmon prius ejicitur, & tum reliqua corporis officia succedunt. Dei quippe cognitione superstitionum omnium vesania effugata, & visus, & auditus, & sermo salutis invehitur. Cujus facti admirationem talis turbæ est consecuta confessio: *Numquam sic apparuit in Israel;* eum, cui per legem nihil afferri opis potuerat, verbi virtute salvari; quodque laudes Dei homo mutus surdusque loqueretur. Salute autem gentibus data, civitates omnes & castella omnia virtute & ingressu Christi illuminantur, & omnem infirmitatem veterni languoris evadunt.

CAPUT X.

Ubi duodecim discipulos præmittit cum doctrina.

1. Videns *autem turbas, misertus est: quod essent vexatæ & jacentes*, & reliqua. Verborum virtutes non

non minus oportet introſpicere, quam rerum: quia, ut diximus, paria in dictis atque in factis ſignificationum momenta conſiſtunt. Turbarum Dominus miſeretur vexatarum & jacentium, tamquam gregis ſine paſtore diſperſi. Et ait, meſſem multam, paucos operarios, orandum Dominum meſſis, ut operarios plures in meſſem ejiciat. *Et diſcipulis convocatis, dedit poteſtatem ejiciendorum ſpirituum immundorum, curandæque cunctæ infirmitatis, omniſque lanquoris.* Hæc igitur licet in præſens geſta ſint, quid tamen in futurum ſignificent, contuendum eſt.

2. Nullus in turbas vexator irruperat, neque caſu aliquo motuque perculſæ jacebant: quomodo ergo jacentes vexataſque miſeratur? Immundi videlicet ſpiritus dominante violentia vexatam, & ſub legis onere ægrotam plebem Dominus miſeratur: quia nullus adhuc his paſtor eſſet, cuſtodiam Sancti Spiritus redditurus. Erat autem doni iſtius copioſiſſimus fructus, ſed nondum meſſus a quoquam. Ejus enim copia haurientium de ſe multitudinem vincit. Nam quantumlibet asſumatur a cunctis, ad largiendum ſe tamen ſemper exuberat. Et quia plures eſſe utile ſit, per quos miniſtretur; rogari Dominum meſſis jubet, ut in meſſem operarios plures ejiciat: ad capeſſendum ſcilicet, quod præparabatur, donum Spiritus Sancti, meſſorum copiam Deus præſtet: per orationem enim ac precem hoc nobis a Deo munus effunditur. Atque ut in meſſem illam meſſores numeroſos ex his duodecim primum Apoſtolis diffundendos indicaret; convocatis illis dedit ejiciendorum ſpirituum poteſtatem, & omnis infirmitatis medendæ. Hujus enim doni virtutibus poterant & turbator expelli, & infirma curari. Et dignum eſt præceptorum ſingulorum ſignificantiam contueri.

3. Abſtinere ſe a viis gentium admonentur: non quod non etiam ad ſalutem gentium mitterentur, ſed

habitutus, quo plus leduntatis in admonitio
fisset.

4. Tota deinde in Apostolos potestas dominicæ transfertur: & qui in Adam in imag similitudinem Dei erant figurati, nunc perfecta sti imaginem & similitudinem sortiuntur, nihi mini sui virtutibus differentes; & qui terrestre erant, cœlestes modo fiunt. Prædicent regn lorum propinquare, imaginem scilicet & sim nem Dei nunc in consortium veritatis assumi; cti omnes, qui cœli nuncupati sunt, Domino gnent. Infirmos curent, mortuos suscitent, sos emundent, dæmones ejiciant; quidquid m Adæ corpori satanæ instinctus intulerat, hoc ipsi de communione dominicæ potestatis emu Et ut ex toto, secundum Genesis prophetiam similitudinem consequantur, dare gratis, quod acceperunt, jubentur: ut sit scilicet MINI TIO GRATUITA muneris gratuiti.

5. Aurum, argentum, pecuniam possider bentur in zonis, & peram in via ferre, & dua cas & calciamenta, & virgam in manibus assu

venale ſit, admonemur: neque hoc apoſtolatus noſtri opus fiat auri, argenti, ærisque poſſeſſio. *Nec peram in via*, curam ſcilicet ſecularis ſubſtantiæ relinquendam: quia omnis theſaurus ſit pernicioſus in terra, corde noſtro illic futuro, ubi condatur & theſaurus. *Non duas tunicas.* Sufficit enim nobis ſemel Chriſtus indutus: neve, per pravitatem intelligentiæ noſtræ, altera deinceps vel hæreſeos, vel legis veſte induamur. *Non calciamenta.* Numquid humanorum pedum infirmitas patiens eſt nuditatis? Sed in ſancta terra, & peccatorum ſpinis, atque aculeis non obſeſſa, ut Moyſi dictum eſt, nudis pedibus ſtaturi, admonemur non alium ingreſſus noſtri habere, quam quem a Chriſto accepimus, apparatum. *Neque virgam in manibus*, id eſt, poteſtatis extraneæ non indigi quærere jura, habentes virgam de radice Jeſſe; nam quæcumque alia fuerit, non erit Chriſti inſtructi omni ſuperiore ſermone ad conficiendum iter ſeculi, gratia, viatico, veſte, calciamento, poteſtate; in his enim operantes, digni mercede noſtra reperiemur, id eſt, per horum obſervantiam cœleſtis ſpei præmia recepturi.

6. *In quamcumque civitatem introieritis, interrogate, quis in ea dignus eſt*, & reliqua. Levia forte Dominus dediſſe Apoſtolis præcepta exiſtimabitur: quod ſe usque ad monita introeundi, habitandi, morandi, exeundique ſummiſerit. Hæc quidem intellecta ſimpliciter Sanctorum modeſtiæ congruunt, ut cum digno ſit hoſpitalitas, neve per incuriam aut ignorantiam cohabitatione probroſæ familiæ polluantur. Sed introeuntes civitatem de digno jubet interrogare, & cum eo habitare usque ad perfectionem: domum quoque ab introeuntibus pacifice ſalutari: quæ ſi digna eſt, & pacis communione ſit digna: ſi indigna, pax invicem revertatur: qui autem non receperint eos, ſermonesque eorum; his excuſſo pedum pulvere, æternæ maledictionis ſemina relinquenda.

7. Hæc

7. Hæc non mediocriter sensum intelligentiæ commovent. Si enim successuri hospitio non erunt, nisi ante, quis dignus sit, interrogaverint; quomodo indigna domus postea reperietur? Et quomodo sermones eorum non audiet, & ipsos non audiens, & ipsos non recipiens? Aut enim hoc in eo, qui justus est, non est verendum: aut si indignus repertus sit, nec communio erit habitationis ineunda. Et quid interrogasse proderit, & quæsisse de digno, si adversus indignum hospitem & observantia præcipiatur, & pœna? Sed instruit eos Dominus, non admisceri eorum domibus ac familiaritatibus, qui Christum aut insectantur, aut nesciunt, & in quacumque civitate interrogare, quis eorum habitatione sit dignus, id est, sicubi Ecclesia sit, & Christus habitator: neque quoquam alibi transire, quia sit domus digna, & justus hospes.

8. Quod autem ab introeuntibus salutari domum voce præcepit, dicens: *Dicite: Pax huic domui*; & si digna domus reperta sit, venire super eam pacem oportere; si vero indigna, pacem ad ipsos reverti: sed si jam primo ingressu in salutationis officio dicta pax est; quomodo postea veniet, aut quomodo postea revertetur? Aut enim dici pax ante non debuit, quam, utrum digna esset, probaretur: aut si digna fuit, & salutata cum pace est, conditio & venturæ, & reversuræ pacis non potest ex ratione superioribus cohærere. Quæ ergo dictorum sit proprietas, monstranda est.

9. Judæorum plures erant futuri, quorum tantus in favorem legis affectus esset, ut quamvis per admirationem operum in Christum credidissent, tamen in legis operibus morarentur: alii vero explorandæ libertatis, quæ in Christo est curiosi, transisse se ad Evangelia ex lege essent simulaturi: multi autem etiam in hæresim per intelligentiæ perversitatem traducerentur-

ceren-

cerentur. Et quia iſtiusmodi omnes fallentes, & audientibus blandientes, penes ſe eſſe veritatem catholicam mentiuntur; ideo ſuperius admonuit, dignum, cum quo habitandum ſit, eſſe quærendum: quia vero per verborum fallaciam incidere ignorantes in iſtiusmodi hoſpitem poſſent; domo ipſa, quæ digna ſit dicta, id eſt, Eccleſia, quæ catholica dicitur, caute & diligenter utendum; ſalutandam quidem cum pacis affectu, ſed ita, ut potius pax dicta, quam data ſit. Nam ita præcepit: *Salutate eam, dicentes: Pax huic domui.* Ergo pax ſalutationis in verbis eſt, & orationis ſermoni tribuenda. Porro autem pacem propriam, quæ viſcera miſerationis ſunt, non oportere in eam venire niſi digna ſit: quæ ſi digna reperta non fuerit, ſacramentum pacis cœleſtis intra propriam eorum conſcientiam continendum.

10. In eos autem, qui audita cœleſtis regni prædicatione Apoſtolorum præcepta reſpuerint, egreſſu eorum, & ſigno pulveris de pedibus excuſſi, æterna maledictio relinquatur. Neſcio enim, quæ inſiſtenti in loco cum eo, in quo inſtiterit loco, videtur eſſe communio, & fit inter eos quædam corporis ſolique conjunctio. Ergo omne domus illius habitationisque peccatum intra ipſam excuſſo pulvere pedum relinquitur, nihilque ſanctitatis de inſiſtentium Apoſtolorum veſtigiis mutuatur: ut quorum aditu ingreſſuque delicta terrenæ originis auferuntur, eorum teſtimonio infidelitas cum omni terræ ſuæ pulvere judicetur. *Tolerabilius in die judicii terra Sodomorum & Gomorrhæorum erit, quam civitati iſti:* quia illis ignorato Chriſto erraſſe ſit levius, his vero inexpiabile ſit, aut prædicatum non recepiſſe, aut receptum non ſancte, neque catholice prædicaſſe.

11. Et quidem plures hos, qui veſano furore in Apoſtolos deſævituri eſſent, futuros eſſe ſignificat, cum ſe eos ſicut oves in medio luporum ait mittere, præ-

dicens simplices sicut columbas, & prudentes sicut serpentes esse oportere. Sed columbæ simplicitas in absoluto est: quæ autem sit serpentis prudentia, contuendum est. Nescio, quid in illo prudentiæ consiliique extet, licet quædam hinc aliqui memoriæ mandaverint, quod ubi se in manus hominum venisse intelligat, omni genere ab ictu caput subtrahat, idque aut collecto in orbem corpore contegat, aut foveæ immergat, cædique partem reliquam derelinquat: nosque hoc exemplo oportere, si quid acciderit persecutionum, caput nostrum, quod est Christus, occulere; ut oblatis nobis in omnes cruciatus, fidem in eo acceptam jactura corporis communiamus.

12. Sed omnis hic Domini de Judæis atque hæreticis sermo est; *Tradet frater fratrem, & pater filium; & insurgent filii in parentes*: id est, familiam inter se ejusdem modi diffidere: quia de parentum cognationumque nominibus, populi quondam unitas indicatur nunc hostili invicem odio diversi, judicibus etiam & regibus terræ offerendos, dum extorquere aut silentium nostrum, aut conniventiam tentant. Testes enim ipsis & gentibus futuri: quo testimonio excusatio ignoratæ divinitatis adimenda sit persequentibus; gentibus vero via pandenda credendi Christum, pertinacibus inter sævientium pœnas confessorum vocibus prædicatum. Instructos igitur nos serpentis prudentia monet esse oportere.

13. Hunc, ante quam Adam traduceret, jam sapientem Genesis nuncupavit: & prudentiam ejus malignantis consilii ordine docuit. Primum enim animum sexus mollioris aggressus est, spe deinde illexit, & communionem immortalitatis spopondit: & per hæc tanta præmia, opus consilii & voluntatis suæ gessit. Pari igitur opportunitate, introspecta uniuscujusque & natura, & voluntate, verborum adhibenda prudentia est. Spes bonorum futurorum revelanda;

&

& sic cœlestia perfectæ fidei præmia proferenda: ut, quod ille mentitus est, nos prædicemus ex vero, secundum sponsionem Dei Angelis similes futuros esse, qui crederent: ut mentes plebium faciles & absolutas, circumsævientibus licet & lupis, & hæreticis, promissis regnorum cœlestium occupemus, & rerum fidem serpentis prudentia, columbæ simplicitate tradamus.

14. Monet etiam traditis abesse oportere curam responsionis, sed exspectandum potius, quid Spiritus Dei suggerat; quia fides nostra omnibus præceptis divinæ voluntatis intenta, ad responsionis scientiam instruetur: in exemplo habentes Abraham, cui postulato ad hostiam Isaac non defuit aries ad victimam. Ex una deinde in duas urbes fugam suadet: quia prædicatio ejus primum a Judæa effugata transit ad Græciam, dehinc diversis intra Græciæ urbes Apostolorum passionibus fatigata, tertio in universis gentibus demoratur. Sed ut ostenderet, gentes quidem Apostolorum prædicationi credituras, verum ut reliquum Israel crederet, esse adventui suo debitum; ait: *Non consummabitis civitates Israel, donec veniat filius hominis*: post plenitudinem scilicet gentium, quod erit reliquum Israel, ad implendum numerum Sanctorum, futuro claritatis suæ adventu in Ecclesia collocandum.

15. *Non est discipulus super magistrum, nec servus super dominum.* Multum proficit ad tolerantiæ assumtionem rerum imminentium cognitio, maxime si patientiæ voluntas præsumatur exemplo. Dominus noster, lumen æternum, & dux credentium, & immortalitatis parens, discipulis suis futurarum passionum solatia ante præmisit: ne se quis discipulus magistro potiorem, aut super dominum esse servus existimaret. Si enim patrifamilias cognomentum per invidiam dæmonis addiderunt; quanto magis in domesticos ejus omnia injuriarum & contumeliarum genera

perficient? Sed ea nihil nos terreant, gloriæ loco potius amplectentes, si Domino nostro vel passionum conditionibus adæquemur.

16. *Nihil est occultum, quod non revelabitur.* Diem scilicet judicii ostendit, quæ abstrusam voluntatis nostræ conscientiam prodet: & ea, quæ nunc occulta existimamus, luce cognitionis publicæ deteget. Igitur non minas, non consilia, non potestates insectantium monet esse metuendas: quia dies judicii nulla hæc fuisse atque inania, revelabit.

17. *Et quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure auditis, prædicate super tecta.* Non legimus Dominum solitum fuisse noctibus sermocinari, & doctrinam in tenebris tradidisse. Sed quia omnis sermo ejus carnalibus tenebræ sunt, & verbum ejus infidelibus non est; & cuique, quod a se dictum est, cum libertate fidei & confessionis est loquendum: idcirco, quæ in tenebris dicta sunt, prædicari jussit *in lumine*, & quæ secreto aurium commissa sunt, *super tecta*, id est, excelsa, ut loquentium præconio audiantur. Constanter enim Dei ingerenda cognitio est, & profundum doctrinæ evangelicæ secretum lumine prædicationis apostolicæ revelandum: non timentes eos, quibus, cum sit licentia in corpora, tamen in animam jus nullum est; sed timentes potius Deum, cui perdendæ in gehenna & animæ, & corporis sit potestas.

18. *Nonne duo passeres asse veneunt; & unus ex illis non cadit in terram sine voluntate patris vestri?* Non est, ut puto, criminis agere aucupium; neque venditio passerum habet culpam. Et quod ait: *Unus ex illis non cadit super terram sine voluntate patris vestri*, contra apostolicum dictum facere videtur, quod ait: Non est pecudum Deo cura. Et auctoritati ejus multum derogabitur, si sensisse aliter, quam in Evangeliis traditum est, reperietur. Nec enim Apostolis multum digni-

dignitatis tribuitur, si pafferibus ante ftabunt. Locus hic ex fenfu fuperiore proficifcitur. Iniquitates enim eorum exaggerantur, qui tradituri funt, qui infectaturi, qui in fugam coacturi, quibus propter nomen Domini effe odio nos oportet, qui omne jus fuum in folis corporibus exerceant, poteftatem in animam non habentes. Hi igitur pafferes duos affe veneunt. Et quidem, quæ fub peccato vendita funt, redemit ex lege Chriftus: ergo quod venditur, corpus atque anima eft, & cui venditur, peccatum eft: quia Chriftus & de peccato redemit, & animæ, & corporis eft redemtor. Qui igitur duos pafferes affe veneunt, fe ipfos peccato minimo veneunt, natos ad volandum, & ad cœlum pennis fpiritalibus efferendos. Sed capti pretiis præfentium voluptatum, & ad luxum feculi venales, totos fe talibus actionibus nundinantur.

19. Sed quærendum eft, quomodo unum ex illis eft, quod fine voluntate Dei non cadet. Dei voluntas eft, ut unum ex illis magis evolet, fed lex ex conftitutione Dei profecta decernit unum ex eis potius decidere. Quemadmodum autem fi evolarent, unum effent, id eft, corpus in naturam animæ tranfiffet, & gravitas illa terrenæ materiæ in profectum & fubftantiam animæ aboleretur, fieretque corpus potius fpiritale: ita peccatorum pretio venditis, in naturam corporum animæ fubtilitas ingravefcit, & terrenam contrahit ex vitiorum forde materiem, fitque unum ex illis, quod tradatur in terram. Plurimis autem eos ante ftare pafferibus cum dicit, oftendit multitudini infidelium electionem fidelium præeffe: quia his cafus in terram fit, illis volatus in cœlum.

20. In numerum autem aliquid colligi, diligentiæ ac follicitudinis cura eft; neque enim dignum negotium eft, peritura numerare. Ut igitur nihil ex nobis periturum effe cognofceremus, quia multo paf-

ſeribus meliores ſimus; ipſo capillorum noſtrorum ſupputatorum numero indicatur, ſalvis nobis ex ſolido futuris, cum, quod innumerabile in nobis ſit, conſervandi & affectu, & poteſtate numeretur. Nullus igitur corporum noſtrorum caſus eſt pertimeſcendus, neque ullus interimendæ carnis admittendus eſt dolor: quando pro naturæ ſuæ atque originis conditione reſoluta, in ſubſtantiam ſpiritalis animæ refundatur.

21. Et quia doctrinis talibus confirmatos, oportet liberam confitendi Dei habere conſtantiam; etiam conditionem, qua teneremur, adjecit, negaturum ſe eum Patri in cœlis, qui hominibus in terra negaſſet: cum porro, qui confeſſus coram hominibus ſe fuiſſet, a ſe in cœlis confitendum; qualesque nos nominis ſui teſtes hominibus fuiſſemus, tali nos apud Deum patrem teſtimonio ejus uſuros.

22. *Nolite arbitrari, quoniam veni pacem mittere in terram. Non veni pacem mittere, ſed gladium. Veni enim ſeparare filium adverſus patrem, & filiam adverſus matrem, & nurum adverſus ſocrum ſuam, & inimici hominis domeſtici ejus.* Quæ iſta diviſio eſt? Inter prima enim legis præcepta accepimus: Honora patrem tuum & matrem tuam. Et ipſe Dominus ait: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. Quid ſibi vult miſſus potius gladius in terram, & ſeparatus a patre filius, & filia a matre, & nurus adverſus ſocrum, & hominis domeſtici ejus inimici? Igitur exinde publica auctoritas impietati proferetur. Ubique odia, ubique bella, & gladius Domini inter patrem & filium, & inter filiam matremque deſæviens. Et in Luca quidem talis de hoc ſermo eſt: Erunt enim ex hoc quinque in una domo diviſi, tres in duos, & duo ſuper tres dividentur. Numquid non in majorem numerum poteſt agnationis domeſticæ familia diffundi? Aut præſcripto temporis continebatur, ut ex hoc eſſent quinque tantum in domo una, iidemque diviſi? Ergo qui

ſit

: gladius in terra, quæ proprietas nominum, & in
ımero quinque quæ ratio, & quomodo tres in duos,
duos super tres dividendi, & quatenus homini do-
eſtici ejus inimici, contuendum eſt.

23. Et ſingularum quidem rerum, & univerſæ
ıæſtionis primum natura eſt explicanda: nec minus
telligentiam noſtram ſenſus & ſuperior, & conſe-
ıens adjuvabit. Gladius telorum omnium telum
utiſſimum eſt, in quo ſit jus poteſtatis, & judicii
veritas, & animadverſio peccatorum. Et hujus
ıidem tali nomine novi Evangelii prædicationem
pellatam, frequens in prophetis auctoritas eſt. Dei
itur verbum nuncupatum meminerimus in gladio:
ıi gladius miſſus in terram eſt, id eſt, prædicatio
us hominum ejus corporibus infuſa. Hic igitur quin-
ıe habitantes in una domo dividit, & dividit tres in
ıos, & duos ſuper tres. Sed tria tantum in homine
perimus, id eſt, & corpus, & animam, & volun-
tem. Nam ut corpori anima data eſt, ita & pote-
ıs utrique utendi ſe, ut vellet, indulta eſt: atque
› id lex eſt propoſita voluntati. Sed hoc in illis
prehenditur, qui primi a Deo figurati ſunt, in qui-
ıs cœptæ originis ortus effectus eſt, non traductus
unde. Sed ex peccato atque infidelitate primi pa-
ntis, ſequentibus generationibus cœpit eſſe corpo-
noſtri pater peccatum, mater animæ infidelitas;
his enim ortum per transgreſſionem primi parentis
cepimus. Nam voluntas unicuique ſua adjacet.
go jam unius domus quinque ſunt: pater corporis
ccatum, mater animæ infidelitas, & accedens vo-
ntatis arbitrium, quod totum hominem quodam
njugii ſibi jure diſtringit. Huic infidelitas ſocrus
t, quæ nos ex ea natos, atque a fide metuque Dei
r grinantes accipiens, ut inter infidelitatem volu-
atemque poſſeſſos, & in ignoratione Dei, & in
nnium vitiorum oblectatione detineat.

24. Cum ergo innovamur baptismi lavacro per verbi virtutem, ab originis nostræ peccatis atque auctoribus separamur; recisique quadam exsectione gladii Dei, a patris & matris affectionibus dissidemus: & veterem cum peccatis atque infidelitate sua hominem exeuntes, & per Spiritum anima & corpore innovati, necesse est, ut ingeniti & vetusti operis consuetudinem oderimus. Et quia corpus ipsum per fidem mortificatum, in naturam animæ, quæ ex afflatu Dei venit, (quamvis id ipsum adhuc in materia sua extet) evadat; quia communio ipsis invicem concilietur ex verbo: idcirco jam unum atque idem cum anima velle cœpit effici, scilicet ut illa est spiritalis, quibus libertas voluntatis a socru sua, id est, ab infidelitate divisa, jus suum omne concedit: ut, quod erat libertas voluntatis, deinceps animæ sit potestas. Fitque gravis in domo una dissensio, & domestica novo homini erunt inimica: quia ille per verbum Dei divisus ab illis, manere & interior, & exterior, id est, & corpus, & anima, in spiritus novitate gaudebit: ea vero, quæ ingenita & a quadam prosapiæ antiquitate deducta, consistere in his, quibus oblectata sunt, concupiscent. Et origo carnis, & origo animæ, & libertas potestatis in duos dividentur, animam scilicet & corpus hominis novi, quæ unum atque idem velle cœperunt: divisique tres duobus subjacebunt, in dominatum eorum de Spiritus novitate potioribus. Et idcirco illi, qui domesticas nominum charitates dilectioni ejus prætulerint, futurorum bonorum indigni erunt hæreditate.

25. Pergit deinde eodem præceptorum & intelligentiæ decursu. Nam postea quam relinquenda omnia, quæ in seculo charissima sunt, imperaverat, adjecit: *Qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus*; quia qui Christi sunt, crucifixerunt corpus cum vitiis & concupiscentiis. Et indignus est

Chri-

Christo, qui non crucem suam, in qua compatimur, commorimur, consepelimur, conresurgimus, accipiens Dominum sit secutus, in hoc sacramento fidei spiritus novitate victurus.

26. *Qui invenerit animam suam, perdet illam, & qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam.* Verbi scilicet potestate, & veterum divisione vitiorum, proficiet lucrum animæ in mortem, & damnum in salutem. Ergo suscipienda mors est in novitate vitæ, & cruci Domini configenda sunt vitia: & adversus persequentes, contemtu præsentium, gloriosæ confessionis retinenda libertas est, & damnosum animæ lucrum refugiendum: scientes, cuiquam jus in animam non relinqui, & detrimento brevis vitæ fœnus immortalitatis acquiri.

27. *Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit, recipit eum, qui me misit.* Universis doctrinæ affectum & præceptorum sedulitatem impendit. Et qui periculum non recipientium Apostolos excussi pulveris testimonio denuntiasset, recipientium meritum ultra gratiam sperati officii commendat: docetque in se etiam mediatoris officium, qui, cum sit receptus a nobis, atque ille profectus ex Deo sit, Deus per illum transfusus in nos sit. Atque ita, qui Apostolos recipit, Christum recipit; qui vero Christum recipit, patrem Deum recipit: quia non aliud in Apostolis recipit, quam quod in Christo est, neque in Christo aliud est, quam quod in Deo est: perque hunc ordinem gratiarum, non aliud est Apostolos recepisse, quam Deum; quia & in illis Christus, & in Christo Deus habitet.

28. *Qui recipit Prophetam in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet.* Qui Prophetam recipit, habitantem recipit in Propheta; fitque Prophetæ mercede dignus, Prophetam Prophetæ nomine recipiens. Par quoque recepisse justum merces deputatur, fitque justus ex honore justitiæ. Ac sic consummatur justi-

tia ex fide, & mercedem acquirit officium, plures consequendæ æternitatis occasiones Deo largiente: quando in recipiendo justo & Propheta, ipse reverentiæ affectus & justi honorem accipiat, & Prophetæ.

29. *Et quicumque potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ*, & reliqua. Non inane esse bonæ conscientiæ opus docuit, neque spem fidei alienæ infidelitatis crimine laborare. Providens enim plures futuros tantum apostolatus nomine gloriosos, omni vero vitæ suæ opere improbabiles, eosdemque diu fallere, diuque mentiri, tamen obsequium, quod ipsis sub religionis opinione delatum sit, mercede operis sui speique non fraudat. Nam licet ipsi minimi essent, id est, peccatorum omnium ultimi; (minimum omnium autem est, quo minus nihil aliud est,) non inania tamen in eos etiam levia, quæ sub frigidæ aquæ nomine designat, officia esse decernit. Non enim peccatis hominis, sed discipuli nomini honor præstitus est. Atque ita PROBITATEM obsequentis, fallentis de se probra non lædunt: cum mercedem suam dantis fide; non assumentis mendacio consequatur.

CAPUT XI.

Joannes de carcere ad Jesum mittit, & Jesus de Joanne ad turbas loquitur. Item confessio Jesu ad Patrem.

1. J*oannes cum audisset in carcere opera Christi, mittens ad eum discipulos suos, ait illi: Tu es, qui venturus es, an alium exspectamus?* Joannes detentus in carcere Dominum ignorat? Et Propheta tantus Deum suum nescit? Atquin venturum ut præitor nuntiavit, consistentem ut Propheta agnovit, adeuntem ut confessor veneratus est. Unde tam variæ & tam abundanti ejus scientiæ error obrepsit? Sed consequens de

eo Domini teſtimonium ſentiri hoc ita non finit eque ſane credi poteſt: Spiritus Sancti gloriam in rcere poſito defuiſſe, cum Apoſtolis virtutis ſuæ men eſſet in carcere poſitis miniſtraturus.

2. Sed præbetur in his, quæ in Joanne geſta ſunt, telligentia amplior: & cùm facti efficientia, gratia eo expreſſa ſentitur; ut Propheta ipſe, ipſo quo- ıe conditionis ſuæ genere prophetaret, quia in eo rma legis elata eſt. Chriſtum enim lex annuntia- t, & remiſſionem peccatorum prædicavit, & re- ıum cœlorum ſpopondit: & Joannes totum hoc opus gis explevit. Igitur ceſſante jam lege, quæ pecca- s plebis incluſa, & populi vincta vitiis, ne Chriſtus ɔſſet intelligi, vinculis & carcere continebatur. rgo ad Evangelia contuenda lex mittit: ut infideli- .s fidem dictorum contempletur in factis; & quod ıtra eam peccatorum fraude ſit vinctum, per intelli- ːntiam libertatis evangelicæ abſolvatur. Tali igitur ɔannes exemplo, non ſuæ, ſed diſcipulorum igno- ıntiæ conſulit: ipſe enim venturum in remiſſionem eccatorum prædicavit. Sed ut ſcirent, non alium ſe prædicatum, ad opera ejus intuenda diſcipulos ıos miſit: ut auctoritatem dictis ſuis illius opera con- ːrrent, neque Chriſtus alius exſpectaretur, quam cui ːſtimonium opera præſtitiſſent.

3. Et cum totum ſe Dominus rerum miraculis rodidiſſet, cæcorum ſcilicet viſu, claudorum curſu, ːproſorum curatione, ſurdorum auditu, voce mu- ɔrum, vita mortuorum, pauperum prædicatione, it: *Beatus, qui in me non fuerit ſcandalizatus.* Num- uid aliquid jam in Chriſto erat geſtum, quod Joan- ıem ſcandalizaret? Non utique. Nam in ipſo doctri- ıæ ſuæ curſu & operis morabatur. Sed ſuperioris ententiæ vis & proprietas contuenda eſt, quid illud it, quod pauperes bene nutriantur: id eſt, qui per- diderint animam, qui crucem ſuam acceperint, & ſe-

quen-

quentur, qui humiles ſpiritu fient, quorum regnum præparatur in cœlo. Ergo quia in Domino hæc paſſionum univerſitas conveniret, futuraque eſſet crux ſua plurimis ſcandalum, beatos eos profeſſus eſt, quorum fidei nihil tentamenti afferret crux, mors, ſepultura. Itaque cui rei Joannes caviſſet, oſtendit, dicens beatos eos, quibus aliquid in ſe ſcandali non fuiſſet: quia metu ejus diſcipulos ſuos Joannes, ut Chriſtum audirent viderentque, miſiſſet.

4. Ac ne iſtud referri ad Joannem poſſet, tamquam aliquid ſcandalizatus eſſet in Chriſto; abeuntibus illis, ad turbas de eo locutus eſt: *Quid exiſtis in deſertum videre arundinem vento moveri?* Deſertum Sancto Spiritu vacuum ſentiendum eſt, in quo habitatio Dei nulla ſit. In arundine enim homo talis oſtenditur, de gloria ſeculi vitæ ſuæ inanitate ſpecioſus, in ſe autem fructu veritatis cavus; exterior placens, & nullus interior; ad omnem ventorum motum, id eſt, immundorum ſpirituum flatum movendus, neque ad conſiſtendi firmitatem valens, & animi medullis inanis. Ergo cum dicit: *Quid exiſtis in deſertum videre? Arundinem vento moveri?* hoc loquitur: Numquid exiſtis videre hominem cognitione Dei vacuum, & ad immundorum ſpirituum flatum vagantem? Nam increpantis affectu potius quam confirmantis hoc loquitur: oſtendens ſcilicet non eum in Joanne conſpici, qui & inanis & mobilis ſit.

5. *Sed quid exiſtis videre? Hominem mollibus veſtitum? Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus regum ſunt.* Veſtem ambitum corporis, quo induitur, anima ſignificat, quod luxu, ac laſciviis molleſcat. Sed qui veſtiti mollibus ſunt, in domibus regum ſunt. In regibus, transgreſſorum angelorum nuncupatio eſt: hi enim ſeculi ſunt potentes, mundique dominantes. Ergo veſtiti mollibus in domibus regum ſunt, id eſt, eos, quibus per luxum fluida & diſſoluta ſunt corpora,

eſſe

esse dæmonum habitationem, consimilem sedem propositis suis atque operibus eligentium.

6. *Sed quid existis videre? Prophetam? Dico vobis, etiam plus quam Prophetam*, &c. Gloriam omnem Joannis Dominus ostendit, dicens esse eum ultra Prophetam: quia soli ipsi licuerit & prophetare Christum, & videre. Et quomodo Christum ignorare creditur, qui missus in angeli potestate viam venturo paraverit, & quo ex natis mulierum nullus major Propheta surrexerit; nisi quod, qui minor eo est, id est, qui interrogatur, cui non creditur, cui testimonium, nec opera sua præstant, hic in regno cœlorum major est?

7. *A diebus autem Joannis Baptistæ usque nunc regnum cœlorum vim patitur, & vim facientes diripiunt illud.* Ut rerum natura exigit, vim potior affert; minorque erit, cui vis afferatur. Quid ergo est, quod diripiens est, quodque vim patitur, contuendum est. Infidelitatem discipulorum Joannis Dominus adverterat, turbæ etiam opinionem de ejus nuntio intellexerat, in crucis scandalo ingens fidei periculum sentiebat. Ire potius Apostolos ad oves Israel perditas jusserat: ipsos constitui oportebat in regno, & in Abrahæ, & Isaac, & Jacob familia atque agnatione retineri. Sed omnis hæc prædicatio profectum publicanis & peccatoribus afferebat. Ex his enim jam credentes, ex his jam Apostoli, ex his jam regnum cœlorum. Ceterum Joanni a plebe uno creditur, auctoritatem Christi opera non merentur, crux futura erat scandalo. Jam prophetia cessat, jam lex expletur, jam prædicatio omnis includitur, jam Eliæ spiritus in Joannis voce præmittitur. Aliis Christus prædicatur, & ab aliis agnoscitur: aliis nascitur, & ab aliis diligitur. Sui eum respuunt, alieni suscipiunt: proprii insectantur, complectuntur inimici. Hæreditatem adoptio expetit, familia rejicit. Testamentum filii repudiant, servi recognoscunt. Itaque vim regnum

gnum cœlorum patitur, inferentesque diripiunt: quia gloria Israel a patribus debita, a prophetis nuntiata, a Christo oblata, fide gentium occupatur & rapitur.

8. *Cui autem similem æstimabo generationem istam? Similis est pueris sedentibus in foro, & clamantibus ad invicem*, & reliqua. Totus hic sermo infidelitatis opprobrium est, & de affectu superioris querimoniæ descendit; quia insolens plebs per diversa prædicationum genera edocta non fuerit: in pueris scilicet prophetas significans, qui in medio synagogæ, tamquam in publico fori conventu, populum coarguant, quod cantantibus sibi officio corporis non obsecundaverint, id est, quod dictis suis non paruerint. Ad cantantium enim modum saltantium motus aptatur. In simplicitate autem sensus, ut pueri, prædicaverunt, & ad confessionem psallendi Deo provocaverunt, ut cantico Moysi tenetur, ut Esaiæ, ut David, ut ceterorum prophetarum: rursumque eos in pœnitentiam peccatorum, & ad dolorem ac luctum veterum delictorum nec Joannis prædicatio inflexerit: quibus & lex gravis visa sit, potus cibique præscriptis & difficilis, & molesta, peccatum in se, quod dæmonium nuncupat; habens: quia per observantiæ difficultatem necesse sibi esset in lege peccare: rursumque in Christo Evangelii prædicatio vitæ libertate non placeat, per quam difficultates legis & onera laxata sint, & jam publicani peccatoresque crediderint: atque ita tot & tantis admonitionum generibus frustra habitis, nec per gratiam justificentur, & a lege sint abdicati.

9. *Et justificata est Sapientia a filiis suis*: ab his scilicet, qui vim facientes regno cœlorum, ipsum illud fidei justificatione diripiunt: confitentes justum Sapientiæ opus esse, quia munus suum ad fideles & obsequentes a contumacibus infidelibusque transtulerit. Est autem non otiosum hoc in loco virtutem dicti contueri. *Et justificata est Sapientia* de se utique locu-

locutus eſt. Eſt enim ipſe Sapientia, non ex efficientiis, ſed ex natura: rei enim omnis habet poteſtatem. Ceterum negotium omne poteſtatis effectus eſt: & non idem eſt opus virtutis & virtus, & efficiens discernitur ab effecto. Plures enim eludere dictum Apoſtolicum, quo ait Chriſtum Dei ſapientiam & Dei virtutem, his modis ſolent: quod in eo ex virgine creando efficax Dei ſapientia & virtus extiterit, & in nativitate ejus divinæ prudentiæ & poteſtatis opus intelligatur; ſitque in eo efficientia potius, quam natura ſapientiæ. Quorum ne quid tale intelligi poſſet, ipſum ſe Sapientiam nuncupavit; eam in ſe, non quæ ejus ſunt, oſtendens. Eſt enim Sapientiæ opus, fides, ſpes, charitas, pudicitia, jejunium, continentia, humilitas, humanitas: ſed hæc naturæ opera ſunt, non ipſa natura; & non in his, quæ fiunt, conſiſtit res ipſa, quæ faciat. Cur Apoſtolus Dei virtutem & Dei ſapientiam dixerit, quia ex ea Sapientia, quæ erat, creata ſapientia eſt?

10. *Væ tibi Corozain & Bethſaida, quia, ſi in Tyro & Sidone facta eſſent virtutes, quæ factæ ſunt in vobis*, & reliqua. Inobedientiæ maledictum cum obedientiæ benedictione decernitur. Primis enim Judæis oportuit prædicari; ſed privilegio prædicationis infidelitatis cumulatur invidia, cum credentium arguantur exemplo, quibus nulla factorum admiratione propoſita, ſalus omnis ex fide ſit. Dominum enim in Bethſaida & Capharnaum muti laudant, cæci vident, ſurdi audiunt, claudi circumcurrunt, mortui ſentiunt: & nullum fidei voluntate rerum tantarum admiratio commovebat, cum ſola geſtorum auditio vocare ad metum, atque ad fidem rapere debuiſſet. Sed non ſolum Tyri & Sidonis, ſed ipſa Sodomorum & Gomorrhæorum facient levia peccata: quia forte illis credendi fuiſſet affectus, ſi talium virtutum contemplatio contigiſſet.

11. *In*

11. *In illo tempore respondens Jeſus dixit: Confiteor tibi, Domine pater cœli & terræ, quia abſcondiſti hæc a ſapientibus, & revelaſti ea parvulis*, & reliqua. Digne ſuperioribus dictis confeſſio talis adjungitur. Nam tametſi optabilis fuerit ſalus Iſrael, tamen non extra gaudium Domini erat prædicata olim fides gentium. Cœleſtium enim verborum arcana atque virtutes ſapientibus abſconduntur, & parvulis revelantur: parvulis malitia, non ſenſu; ſapientibus vero ſtultitiæ ſuæ præſumtione, non prudentiæ cauſis. Factique hujus æquitatem Dominus paternæ voluntatis judicio confirmat: ut, qui dedignantur parvuli in Deo fieri, ſtulti deinceps in ſapientia ſua fiant.

12. Ac ne quid in illo minus, quam quod in Deo eſt, exiſtimaretur, omnia ſibi a Patre ait tradita eſſe, ſolique ſe Patri cognitum: Patremque ſoli ſibi notum, vel cui ipſe revelare voluiſſet: revelaturus ei, a quo, ut revelare velit, oretur. Qua revelatione eamdem utriusque in mutua cognitione eſſe ſubſtantiam docet, cum, qui Filium cognoſceret, Patrem quoque cogniturus eſſet in Filio: quia omnia ei a Patre ſint tradita. Tradita autem non alia ſunt, quam quæ in Filio ſoli nota ſunt Patri. Nota vero Filio ſoli eſſe, quæ Patris ſunt. Atque ita in hoc mutuæ cognitionis ſecreto intelligitur, non aliud in Filio, quam quod in Patre ignorabile ſit, extitiſſe.

13. Legis deinde difficultatibus laborantes, & peccatis ſeculi oneratos ad ſe advocat: demturumque ſe laborem onusque promittit, ſi modo ejus jugum tollant, mandatorum ſcilicet ſuorum præcepta ſuſcipiant, eumque ſacramento crucis adeant: quia corde humilis & mitis ſit, & in his animabus ſuis requiem inveniant: jugi ſuavis & levis oneris blandimenta proponens, ut credentibus ejus boni ſcientiam præſtet, quod ſolus ipſe novit in Patre. Et QUID JUGO ipſius ſuavius, quid onere levius, probabilem

fieri,

fieri, ſcelere abſtinere, bonum velle, malum nolle, amare omnes, odiſſe nullum, æterna conſequi, præſentibus non capi, nolle inferre alteri, quod ipſi ſibi perpeti ſit moleſtum.

CAPUT XII.

Diſcipuli ſpicas vellunt. Manus aridæ hominem ſabbato curavit Jeſus. Cæcum & dæmoniacum curavit. De blaſphemia Spiritus, de fructu arboris bonæ & malæ, de omni verbo otioſo, de Ninivitis & regina Auſtri, de ſeptem ſpiritibus & octavo, de matre Jeſu & fratribus.

1. *In illo tempore abiit Jeſus per ſegetes ſabbatis: diſcipuli autem ejus eſurientes cœperunt vellere ſpicas, & manducare.* Et egreſſus in ſegetem, & dies ſabbati, & diſcipulorum eſuritio, & ſpicarum præcerptio, & Phariſæorum inſimulatio, & Domini reſponſio habent, ut cetera, ſubjacentem interioris cauſæ intelligentiam. Omnes enim, ut diximus, factorum veritates, in ipſis illis geſtorum effectibus ſui ſimilem, atque ex ſe intelligendam futuræ veritatis imaginem conſequuntur.

2. Ac principio contuendum, ſermonem hunc ita cœptum eſſe: *In illo tempore abiit Jeſus per ſegetes*, id eſt, in eo tempore, quo patri Deo gratiam de data gentibus ſalute confeſſus eſt: ut idem ſenſus & ſuperiora, & conſequentia contineret. Ergo per reliqua curramus. Ager mundus eſt, ſabbatum otium eſt, ſeges crediturorum profectus in meſſem eſt. Ergo ſabbato in agrum profectus, in legis otio Domini progreſſus in hunc mundum eſt, ſegetem eam, id eſt, ſationem humani generis inviſens. Et quia eſuritio fames eſt ſalutis humanæ; ſpicas præcerpere ac vellere, ſcilicet Sanctorum ſe ſalute ſatiare diſcipuli feſtinant. Neque enim homini congruit cibus ſpicæ,

 neque

neque præcerptarum effus eft utilis ariftarum: fed futuri fidem facti fpecies exfequitur, & virtus interjecta verborum facramentum & efuritionis fatietatis abfolvit.

3. Pharifæi, qui penes fe clavem cœlorum effe exiftimarent, illicita agere difcipulos coarguunt: quos Dominus facti ejus, in quo fub rerum argumento prophetiæ ratio continetur, admonuit David una cum his, qui fecum aderant efurientem panibus illicitis expletum fuiffe. Neque enim fi non licebat fieri, David creditus fuiffet feciffe fine crimine. Verum fine criminis piaculo factis prophetat in lege; ut ipfe cum ceteris, panibus propofitionis expletus fit; ita oftendens Chriftum cum Apoftolis gentium falute fatiandum, quod Judæis illicitum videretur.

4. Alterius quoque eos admonet prophetiæ; ut confummari in fe omnia, quæ anterius funt dicta, cognofcerent in lege: fabbatum in templo facerdotes violare fine crimine: templum fe ipfum fcilicet indicans, in quo per apoftolicam doctrinam, populo legis infideliter otiante, falus gentibus datur: quia major ipfe fit fabbato, & absque violatæ legis culpa, evangelica fides operetur in Chrifto.

5. Atque ut oftenderet omnem rerum efficientiam hanc fpeciem futuri operis continere, adjecit: *Si enim fciretis, quid eft: Mifericordiam volo, non facrificium; numquam condemnaffetis innocentes.* Opus falutis noftræ non in facrificio, fed in mifericordia eft: & lege ceffante, in Dei bonitate falvamur. Cujus rei donum fi intellexiffent, numquam condemnaffent innocentes, id eft, Apoftolos, quos infimulaturi erant transgreffæ legis invidia, cum facrificiorum vetuftate ceffante univerfis per eos mifericordiæ novitas fubveniret: neque exiftimaffent fabbati præfcripto Dominum fabbati continere. Hæc in campo dicta geftaque funt.

6. Et

6. Et post hæc synagogam ingresso hominem aridæ manus offerunt, interrogantes, an curare sabbatis liceret: occasionem arguendi eum ex responsione quærentes. Quos decidentis in foveam ovis conclusit exemplo, quam sine crimine sabbato extrahere sint solliciti: rectiusque homini, qui ovi præstet, medendum esse; neque ministerio salutis humanæ existimandum sabbatum posse violari, quod extrahendæ de fovea ovis sollicitudo non violet.

7. Subjicitur recte talis Domini curatio. Nam post reditum de segete, ex qua jam Apostoli fructus sationis acceperant, ad synagogam venit: etiam illinc messis suæ operarios paraturus, qui plures postmodum una cum Apostolis extiterunt. Hi igitur curantur in manco. Dandæ enim salutis substantiam non habebant, & manus officium cessabat, & ministerium corporis, quo aliquid agitur atque impertitur, aruerat. Dominus igitur manum eum jussit extendere, quæ restituta est ei sicut altera. Curatio omnis in verbo est, & manus sicut altera redditur, id est, similis ministerio Apostolorum in officium dandæ salutis efficitur: docetque Pharisæos ægre ferre non oportere operationem humanæ salutis in Apostolis; cum ipsis ad officii ejusdem ministerium manus sit reformanda, si credant.

8. Sed invidia facti Pharisæos commovet, & adversus eum ineunt consilium: quia contuentes hominem in corpore: Deum in operibus non intelligebant. Sciensque eorum consilia secessit; ut a consiliis malignantium procul affuturus cognosceretur. Pluresque turbæ eum secutæ sunt: ab infidelibus videlicet recedenti, fidelium comitatus assistit.

9. His vero, quos curat, silentium imperavit. Sed numquid curationis taciturnitas jubebatur? Non utique; nam salus unicuique reddita, erat sibi ipsa testis. Sed jubendo secretum, & gloriandi de se ja-

[illegible] & [illegible] in [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

10. [illegible] per [illegible] de se [illegible] [illegible] [illegible] pro[illegible] [illegible] [illegible] & [illegible] a Deo. & [illegible] [illegible], & Spiritum Dei super eum esse. & [illegible] gentibus [illegible], & [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible], & [illegible] [illegible] [illegible]: [illegible]. calamus & quassata gentium corpora non fuisse contrita, sed in salutem potius reservata: neque ex[illegible] ignis tantum [illegible] in lino fumigantis extinctum. [illegible] Israel ex reliquiis veteris gratiae spiritum non ablatum; quia [illegible] [illegible]minis in tempore pœnitentiæ sit facultas. Sed ibi intra certi temporis spatia præscribitur, *donec ejiciat victoriam ad judicium*, sublata scilicet mortis potestate judicium claritatis suæ reditu introducat, & nomine ejus per fidem gentibus credituris.

11. *Tunc oblatus est ei homo dæmonium habens cæcus & mutus*, & reliqua. Sequitur dæmoniaci & cæci, & muti opportuna curatio. Non enim sine ratione, cum turbas omnes curatas in commune dixisset, nunc extrinsecus dæmonium habens cæcus & mutus offertur: ut sine ambiguitate aliqua idem intelligentiæ ordo sequeretur. Spicas vellere, id est, homines seculi præcerpere: Apostolos Pharisæi arguebant, misericordia super sacrificium prædicabatur, manus aridæ homo oblatus in synagoga curabatur: atque hæc ad convertendum Israel non solum nihil proficiunt, verum etiam Pharisæi consilium necis ineunt. Oportebat igitur, ut post hæc in unius hujus forma gentium salus fieret: ut qui erat habitatio dæmonis & cæcus, & mutus: Deo capax pararetur, & Deum contueretur in Christo, & Christi opera Dei confessione

ſione laudaret. Stupuerunt facti iſtius opus turbæ; ſed Phariſæorum ingraveſcit invidia. Nam quia humanam infirmitatem hæc tanta ejus opera excederent, pudorem confeſſionis ſuæ majore perfidiæ ſcelere declinant: ut, quia hæc opera eſſe exiſtimare hominis non poſſent, confiteri Dei nollent, omnemque hanc ejus ex Beelzebub principe dæmonum eſſe dicerent in dæmones poteſtatem.

12. *Jeſus autem ſciens cogitationes eorum, dixit illis: Omne regnum diviſum contra ſe deſolabitur.* Sermo Dei dives eſt, & ad argumentum poſitus intelligentiæ, plurimam de ſe exemplorum copiam præbet: & vel ſimpliciter intellectus, vel inſpectus interius, ad omnem profectum eſt neceſſarius. Sed relictis his, quæ ad communem intelligentiam patent, cauſis interioribus immoremur.

13. *Omne regnum diviſum contra ſe deſolabitur.* Reſponſurus ad id, quod de Beelzebub erat dictum, in eos ipſos, quibus reſpondebat, reſponſionis ipſius conditionem retorſit. Lex enim a Deo eſt, & regni Iſrael pollicitatio ex lege eſt, & Chriſti ortus & adventus ex lege eſt. Si regnum legis contra ſe dividitur, diſſolvatur neceſſe eſt. Et poteſtas omnis diviſione detrahitur, & regni virtus adverſum ſe ſeparata conſumitur: ac ſic regnum Iſrael amiſit ex lege, cum quando adimpletionem legis in Chriſto plebs legis impugnet.

14. *Sed & civitas, & domus diviſa contra ſe, non ſtabit.* Domus quoque & civitatis eadem eſt ratio, quæ regni. Sed civitas hic Jeruſalem indicatur, gentium ſemper glorioſa dominatu. Nunc poſtea quam in Dominum ſuum furore plebis exarſit, & Apoſtolos ejus cum credentium turbis effugavit, diſcedentium illinc diviſione non ſtabit: atque ita, quod mox conſecutum eſt per hanc diviſionem, civitatis illius denuntiatur excidium.

15. *Si enim satanas satanam ejicit, adversus se divisus est.* Dicti superioris malevolentiam, quo eum in Beelzebub hæc agere loquebantur, eo ipso, quo locuti sunt, genere condemnant: non intelligentes confessos se fuisse, Beelzebub esse divisum: & si ad divisionem suam coactus est, ut dæmon dæmones proturbaret, & adversus se divisio ipsa consisteret; hinc quoque existimandum esse, plus in eo, qui diviserit, quam in his, qui divisi sint, inesse virtutis. Ergo jam divisus est, & adversum se coactus est, regnumque ejus divisione tali est dissolutum. Quod si in virtute Beelzebub Christus dæmones ejicit, filii eorum, id est, Apostoli, in cujus nomine ejiciunt? Atque idcirco digni sunt in eos judices constituti, quibus id dedisse Christus adversus dæmones potestatis reperietur, quod ipse sit negatus habuisse. Ergo si discipuli operantur in Christo, & ex Spiritu Dei Christus operatur, adest Dei regnum, jam in Apostolos mediatoris officio transfusum. Sed cum per Beelzebub posse Christus arguitur, Deus blasphematur in Christo: atque ita in Deum inexpiabilis convicii contumelia per Pharisæos in Beelzebub nomine comparatur.

16. *Quomodo potest intrare quis in domum fortis, & vasa ejus diripere?* & reliqua. Contusam a se in tentatione prima omnem diaboli indicat potestatem, quia nemo domum fortis introeat, ejusque vasa diripiat, nisi fortem alligaverit, & tunc domum ejus diripiet; & necesse est hæc agens illo forte sit fortior. Ligatus est ergo tum, cum satanas a Domino nuncupatus, ipsa nequitiæ nuncupatione constrictus est: cui ita vincto spolia detraxit, & domum abstulit, nos scilicet quondam arma ejus, regnique militiam in jus suum redegit, victoque atque vincto domum sibi ex nobis vacuam & utilem comparavit. Longe autem a se esse, ut aliquid ab eo mutuatus sit potestatis, ostendit: quando, qui secum non est, adversum se sit;

&

& qui secum non congregat, dispergat. Ex quo ingentis periculi res intelligitur, male de eo opinari, cum quo non esse idipsum est, quod contra esse; & non congregare, dispergere sit.

17. *Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus; Spiritus autem blasphemia non remittetur.* Pharisæorum sententiam, & eorum, qui ita cum his sentiunt perversitatem severissima definitione condemnat; peccatorum omnium veniam promittens, & blasphemiæ Spiritus indulgentiam abnegans. Nam cum cetera dicta gestaque liberali venia relaxentur, caret misericordia, si Deus negetur in Christo. Et in quo sine venia peccator, benevolentiam iteratæ admonitionis impendit: omnino peccata cujusque generis remittenda, blasphemiam in Spiritum Sanctum non remittendam. Quid enim tam extra veniam est, quam in Christo negare, quod Deus sit, & consistentem in eo paterni Spiritus substantiam adimere: cum in Spiritu Dei opus omne consummet, & ipse sit regnum cœlorum, & in eo Deus sit mundum reconcilians sibi? Ergo quidquid contumeliæ extiterit in Christo, id omne extabit in Deo: quia & in Christo Deus, & Christus in Deo sit.

18. *Aut facite arborem bonam, & fructus ejus bonos: aut facite arborem malam, & fructus ejus malos*, & reliqua. Sermo se & in præsens exserit, & effert in futurum. Nam in præsens Judæos refellit, qui cum intelligerent Christi opera ultra humanam esse virtutem, nollent tamen, quod Dei sint, confiteri. In futurum vero omnem fidei perversitatem coarguit, eorum scilicet, qui divinitatem & communionem paternæ substantiæ Domino detrahentes, in diversa hæreseos studia efferbuerunt: neutrum facientes, nec inter gentes sub venia ignorationis habitantes, nec in veritatis cognitione versantes. Arborem se in corpore positum significat: quia per interiorem vir-

tate retinendum: quia adversum filium hom
sub venia sint, blasphemia autem Spiritus c
nia. Ceterum medium se agere, & Christo
ferre, neque quæ maxima sunt; venerari
Deum: Dei communione spoliare; hæc bl
Spiritus est: ut, cum per admirationem ope
torum Dei nomen detrahere non audeas; pe
lentiam mentis & sensus, generositatem eju
confiteri es coactus in nomine, abnegata pat
stantiæ communione decerpas. Atque ideo
eo Dominus bonitatis suæ munus extendit
aut malam arborem cum malis fructibus, a
cum bonis fructibus esse faciendam, quia in
boris opinione sub secreto, indulgentiæ Dei
sit venia; (quia omne peccatum sit remitt
in bona confessione fructus æternus sit: ne
tes mediam inter utrumque sententiam, cu
tuere malum non audeamus; confiteri bon
mus indissolubili corruptæ de se opinionis j
linquamur.

19. Omnem autem ita sentiendi corrupt

ituri judicii benevolentiam recepturi, qualem de cœlestis gloriæ Domino sententiam tenuerimus.

20. Signum deinde rogatur ut præstet, quod se x Jonæ signo daturum esse respondit: & sicut triduo t totidem noctibus Jonas in ceti ventre detentus sit, ;a se intra interiora terræ pari temporis spatio demoaturum. Sed majorem futuram gentium fidem montrat: Ninivitæ enim Jona prædicante pœnitentiam gerunt, & a Deo veniam pœnitendi confessione meuerunt. Sed & Austri regina nunc in exemplum Eclesiæ præsumta, sapientiam admirata Salomonis, ex ıltimis terræ partibus venit audire, quam erat admiata sapientiam. Cumulat igitur invidiam comparaatio, & Judæos sine excusatione facit fides gentium: ıt cum illi prophetis, id est, Jonæ Salomonique crediderint: Christo isti non credant Jona Salomoneque potiori. Et idcirco in resurrectione eos judicabunt, quia in his repertus timor Dei fuerit, quibus lex non erat prædicata: hoc magis indigni venia, qui ex lege sunt infideles, quo plus fidei in eis, qui legem ignoraverunt, sit repertum.

21. *Cum autem immundus spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida, quærens requiem, & non inveniet,* & reliqua. Continens lectio est, & ex ipso initi sermonis exordio, ex sensu superiore proficisci indicatur: ex verbi enim conjunctione cœpit. Sed totius propositæ comparationis ratio tractanda est. Exiens ab homine immundus spiritus, arida & inaquosa loca circuit, in quibus nullus fons vitæ effluebat. Et cum requiem non inveniet, tum intra se loquetur, congruum sibi esse, ad domum suam, unde exivit, reverti; quam inveniet vacantem, scopis mundatam & ornatam; assumetque secum septem spiritus se nequiores, introeuntesque habitabunt ibi, & novissima hominis illius primis pejora erunt. Et quidem Dominus absolvit dicens: *Sic erit generationi huic pessimæ.*

22. Non igitur ambigere possumus, totum hoc ad personam populi hujus esse referendum, sed contuendum est, quatenus proposita singula singulis temporibus rebusque reddantur. Superius, nempe in Ninivitarum & reginæ Austri nomine, justificata fides gentium est: sed longe antea, post multa in Deum & gravia peccata, Judæis data lex est. Et peccata quidem eorum libris Moysi continentur. Verum post tot divinæ virtutis documenta, id est, decem plagis percussam Ægyptum, & columnam nubis ac luminis nocte dieque famulantem, & in Erythræo mari iter præbitum, & fontes ruptis saxis effluentes, & ministratam esurientibus mannam, & ad postremum in quadraginta annorum tempore vita atque habitu angelorum populum viventem: adoratum supplicatumque postea pecudibus & saxis, hisque cum choris canticisque saltatum, & metalla Deos nuncupata. Ergo insidentem plebis istius pectoribus spiritum immundum lex, quæ postea data est, interventu suo ejecit, & veluti quadam custodia circumjectæ potestatis exclusit. Qui illinc exiens, circum gentes desertas atque aridas oberravit, domum veterem derelinquens: ut in his usque in diem judicii non inquietata habitatione requiesceret.

23. Sed rursum Dei gratia impertita gentibus, post quam in aquæ lavacro fons vivus effluxit, habitandi cum his locus nullus est: & cum jam in his requiem non haberet, intra se reputans, optimum credit, regredi in eam, ex qua profectus est, domum. Hæc emundata per legem, & prophetarum ornata præconiis, & Christi adventu præparata, vacua invenitur: a qua & custodia legis abscesserit, (quia omnis lex usque ad Joannem est,) & ad habitandum non receptus sit Christus. Atque ita & habitatore vacua est, & deserta custodibus: cum tamen veniente habitatore, præeuntium sollicitudine, & mundata sit,

&

& ornata. Septem igitur ſpiritus nequiores asſumuntur; quia tot erant gratiarum munera deſtinata cum Chriſto, quæ in eo multiformis illa Dei Sapientia ſeptiformi gloria collocavit: ut tanta iniquitatis fieret poſſeſſio, quanta futura fuerat gratiarum. Atque ita noviſſima hominis illius pejora erunt prioribus: quia ex Judæis immundus ſpiritus metu legis exceſſerat, nunc autem in eos cum ultione repudiatæ ab eis gratiæ revertetur.

24. Et quia totum iſtud in paternæ majeſtatis virtute loqueretur; nuntianti ſibi, quod foris a matre atque a fratribus exſpectaretur, manum in diſcipulos extendens, eos ſibi fratres eſſe matremque reſpondit; & quicumque voluntati paternæ obſecutus eſſet, eum eſſe & fratrem, & ſororem, & matrem: formam ſe ipſum univerſis agendi ſentiendique conſtituens, propinquitatum omnium jus atque nomen, jam non de conditione naſcendi, ſed de Eccleſiæ communione retinendum. Ceterum non faſtidioſe de matre ſua ſenſiſſe exiſtimandus eſt, cui in paſſione poſitus maximæ ſollicitudinis tribuerit affectum. Eſt autem etiam in eo typica ratio ſervata, ut mater ejus & fratres foris ſtarent, cum utique ingrediendi ad eum haberent ut ceteri poteſtatem. Sed quia in ſua venit, & ſui eum non receperunt; in matre ejus ac fratribus Synagoga & Iſraelitæ præfigurantur, ingreſſu ejus atque aditu abſtinentes.

CAPUT

CAPUT XIII.

Sedens in navicula Jeſus turbis parabolas loquitur de ſeminante bonum ſemen, de zizania & tritico, de grano ſinapis, de fermento abſconſo in farina, & expoſitione zizaniæ, de theſauro in agro; de bona margarita, de reti miſſo in mare.

1\. *In illa die exiit Jeſus, & ſedebat ſecus mare: & congregatæ ſunt ad eum turbæ, ita ut in naviculam aſcenderet.* Sediſſe Dominum in navi, & turbas foris ſtetiſſe, ex ſubjectis rebus eſt ratio. In parabolis enim erat locuturus: & facti iſtius genere ſignificat eos, qui extra Eccleſiam poſiti ſunt, nullam divini ſermonis capere poſſe intelligentiam. Navis enim Eccleſiæ typum præfert:, intra quam verbum vitæ poſitum & prædicatum hi, qui extra ſunt, & arenæ modo ſteriles atque inutiles adjacent, intelligere non poſſunt. De parabolis autem jam a Domino abſolutis loqui otioſum eſt.

2\. *Qui enim habet, dabitur ei, & abundabit: qui autem non habet, & quod habet, auferetur ab eo.* Regni myſteria fides percipit. Hæc, in quibus fuerit, proficiet, & incrementis profectus ſui abundabit: in quibus vero non fuerit, etiam quod habent, auferetur ab eis. Damnum ſcilicet legis ex fidei inopia declarat: quam fidem Judæi non habentes, legem quoque, quam habuerant, perdiderunt Et ideo perfectum fides evangelica habet donum; quia ſuſcepta novis fructibus dirat, repudiata vero etiam veteris ſubſtantiæ opes detrahit.

3\. *Veſtri autem beati oculi, qui vident, & aures, quæ audiunt.* Apoſtolici temporis beatitudinem docet, quorum oculis atque auribus contigit Dei Salutare viſere & audire: prophetis atque juſtis cupientibus

is videre & audire in plenitudinem temporum desti-
atorum, & exspectationis istius gaudium Apostoli re-
rvatum.

4. *Simile est regnum cœlorum grano sinapis*, & reli-
ia. Grano sinapis se ipsum Dominus comparavit,
ri maxime, & omnium seminum minimo, cujus vir-
is ac potestas tribulationibus ac pressuris accenditur.
ranum hoc igitur, post quam in agro satum fuerit,
est, ubi a populo comprehensus & traditus morti,
mquam in agro, satione quadam fuit corporis con-
pultus; ultra mensuram omnium olerum excrescit,
universam prophetarum gloriam excedit. Oleris
nim vice, tamquam ægroto: Israeli data est prædi-
itio prophetarum. Sed jam ex ramis arboris ex solo
sublime prolatæ, cœli volucres inhabitant. Apo-
olos scilicet, & Christi virtute protensos, & mun-
um inumbrantes, in ramis intelligemus: in quos gen-
s in spem vitæ advolabunt, & aurarum turbine, id
t, diaboli spiritu flatuque vexatæ, tamquam in ra-
is arboris acquiescent.

5. *Simile est regnum cœlorum fermento, quod acceptum
ulier abscondit in farinæ mensuris tribus, donec fermen-
tum est totum.* Fermentum de farina est, quod vir-
tem acceptam acervo generis sui reddit. Huic se
ominus comparavit, quod acceptum mulier: Syna-
ga scilicet per judicium mortis abscondit, arguens
egem & Prophetas Evangeliis dissolvi. Hoc autem
rinæ mensuris tribus, id est, Legis Prophetarum:
vangeliorum æqualitate coopertum, omnia unum
cit: ut, quod Lex constituit, Prophetæ nuntiave-
int, id ipsum Evangeliorum profectibus expleatur.
untque omnia per Dei Spiritum ejusdem & virtu-
s, & sensus: nihilque aliud ab alio mensuris æqua-
ius fermentatum dissentiens reperietur.

6. Quamquam ad fidei sacramentum, id est, ad
itris & Filii, & Spiritus Sancti unitatem, sed & ad

trium

trium gentium vocationem, ex Sem, Cham, & Japhet, tres mensuras farinæ esse referendas, sensisse multos meminerim. Sed nescio, an hoc ita opinari ratio permittat: cum, tametsi omnium gentium vocatio sit æque, tamen in his Christus non absconsus sit, sed ostensus; & in tanta infidelium multitudine non fermentatum sit totum: in Patre autem & Filio, & Spiritu Sancto sine admixti extrinsecus fermenti necessitate in Christo omnia unum sint.

7. *Iterum simile est regnum cælorum thesauro abscondito*, & reliqua. Per similitudinem thesauri in agro, spei nostræ opes intra se positas ostendit: quia Deus in homine sit repertus, in cujus pretium omnes seculi vendendæ sunt facultates, ut vestitu, cibo, potuque indigentium, æternas cœlestis thesauri divitias comparemus. Sed contuendum est, inventum thesaurum & absconsum fuisse; cum utique, qui invenit, & secreto, & tempore, quo abscondit, auferre potuisset, & auferens emendi necessitate caruisset. Sed ut rei, ita & dicti fuerit ratio explicanda. Ideo enim absconsus est thesaurus, quia & agrum emi oportebat. Thesaurus enim in agro, ut diximus, Christus intelligitur in carne, quem invenisse est gratuitum. Evangeliorum enim prædicatio in absoluto est, sed utendi & possidendi hujus thesauri cum agro potestas non potest esse sine pretio; quia COELESTES DIVITIÆ non sine damno seculi possidentur.

8. Et de margarita par ratio est. Sed ad negotiatorem jam diu in lege versantem proficiens hic sermo est, qui longo ac diutino labore ad margaritæ scientiam pervenerit, & ea, quæ sub onere legis adeptus sit, derelinquat. Diu enim est negotiatus, & margaritam aliquando, qualem optabat, invenit: cui & unius hujus desiderati lapidis pretium, reliqui laboris jactura est comparandum.

9. *Iterum simile est regnum cœlorum reti misso in mare*, & reliqua. Merito prædicationem suam reti comparavit, quæ in seculum veniens, sine seculi damno habitantes intra seculum congregavit, modo retis, quod mare penetrans ita agitur de profundo, ut per omne elementi illius corpus evadens, clausos intra ambitum suum extrahat, nosque ex seculo in lumen veri solis educat: in bonorum electione, & malorum abjectione, futuri judicii examen ostendens.

CAPUT XIV.

De scriba in regno cœlorum, de fratribus & sororibus Domini, de Joannis capite in disco, de quinque panibus, & duobus piscibus, ubi supra mare ambulat, & Petrum mersum erexit.

1. *Intellexistis hæc omnia? Dicunt ei: Utique. Et ait illis: Ideo omnis scriba doctus in regno cœlorum*, &c. Non turbis, sed discipulis est locutus; & intelligentibus parabolas dignum testimonium reddit, ipsos scilicet sub patrisfamiliæ nomine sibi comparans, quod doctrinam de thesauro suo novorum ac veterum sint adepti: quosque scribas propter scientiam nuncupat, quod intellexerint ea, quæ ille nova & vetera, id est, in Evangeliis & in Lege protulerit, & ejusdem patrisfamilias, & unius utraque thesauri.

2. *Et factum est, cum consummasset Jesus parabolas istas, transiit inde, & venit in patriam suam*, & reliqua. Inhonoratur Dominus a suis. Quamquam & docendi prudentia, & operandi virtus admirationem commoveret, infidelitas tamen eorum veritatem judicii non recipit. Non enim credunt hæc in homine Deum agere: quin etiam patrem ipsius, matrem, fratresque nuncupant, & paternæ artis quodam opprobrio

brio laceſſunt. Sed plane hic fabri erat filius, ferrum igne vincentis, omnem ſeculi virtutem judicio decoquentis, maſſamque formantis in omne opus utilitatis humanæ: informem ſcilicet corporum noſtrorum materiem in diverſa membrorum miniſteria, & ad omnia æternæ vitæ opera fingentis. In his igitur ſcandalizabantur omnes: & inter tot tamque magnifica, quæ gerebat, corporis ejus contemplatione commovebantur. Quibus Dominus inhonorabilem in patria ſua Prophetam eſſe reſpondit; quia in Judæa eſſet uſque ad crucis ſententiam contemnendus. Et quia penes ſolos fideles Dei virtus eſt, propter eorum incredulitatem omnibus divinæ operibus virtutis abſtinuit.

3. *In illo tempore audivit Herodes tetrarcha famam Jeſu, & ait pueris ſuis*, & reliqua. Frequenter monuimus, omnem diligentiam Evangeliorum lectioni adhiberi oportere: quia in his, quæ geſta narrantur, ſubeſſe interioris intelligentiæ ratio reperiatur. Habet enim omnium operum narratio ſuum ordinem: ſed geſtorum effectibus cauſæ ſubjacentis ſpecies præformatur, ut in Herode ac Joanne intelligitur. Nam & Herodes princeps erat populi, & Herodiadem uxorem Philippi fratris ſui in matrimonium ſuum jure poteſtatis asſumſerat. Et huic Herodiadi erat filia: quæ natali die, cum ſaltans placeret, poteſtatem, cujus vellet præmii, ſacramento jurantis accepit: & Joannis caput in carcere diu habiti, puella matre admonente diſco ſibi inferri precata eſt. Et Herodes, triſtis licet, ſacramento fidem reddidit, & matri puella munus exhibuit: & ſepulto eo diſcipuli ejus ad Dominum tranſierunt.

4. Auditisque his Dominus in naviculam, in loca deſerta ſeceſſit, & ſequentium ſe turbarum vexationem miſertus eſt, & dimitti eas in caſtella ad coemendos Apoſtoli admonent. Et Dominus reſpondet, neceſſitatem eo revertendi ipſas non habere, dari que

his

his cibum præcipit. Et solos se quinque panes, & duos pisces habere causantur. Et offerri sibi eos jussit, turbamque sub strato fœno accumbere. Et oblata benedixit, & turbæ manducanda comminuit, & dedit discipulis, ut offerrent: & saturatis omnibus supplementa cophinorum duodecim superfuerunt, cum tamen extra mulierum puerorumque numerum quinque millia virorum expleta essent.

5. Et discipulos naviculam conscendere, & trans fretum præcedere jubet, dimissaque ipse turba in montem orare solus ascendit: factoque vespere solus fuit: & navis mari medio, vento adversante, fluctibus jactabatur. Et quarta vigilia Dominus venit super mare ambulans: videntesque turbati sunt, & inanis visus phantasma credentes, clamaverunt præ timore. Quibus mox Dominus locutus est, & constantes esse jussit. Et ex plurimis Petrus respondens, postulavit, ut ad Dominum super aquas veniret. Qui de navicula descendens, & progressus aliquantulum, vento invalescente & timere cœpit, & mergi. Quem apprehendens Dominus, objurgavit, cur fidei modicæ sit: ingressusque navem, tranquillitatem vento & mari quiescente revocavit.

6. Igitur hæc, ut commemoravimus, gesta sunt: sed his omnibus personis, effectibus, causis, numeris modus adjacet, ut, quæ gesserunt, præter gerendi munus instinctumque, quem unusquisque ex natura sua sumsit, extrinsecus omnia gesserint in exemplum: hoc majore ita opinandi reverentia, si tam diversarum causarum efficientiam una atque eadem intelligentia consequatur. Sermo igitur ad originem propositionis referendus est.

7. Joannes, ut frequenter admonuimus, formam prætulit legis: qnia lex Christum prædicavit, & Joannes profectus ex lege est, Christum ex lege prænuntians. Herodes vero princeps est populi: & po-

puli princeps, subjectæ sibi universitatis nomen causamque complectitur. Joannes ergo Herodem monebat, ne fratris sui uxorem sibi jungeret. Sunt enim, atque erant duo populi, circumcisionis & gentium. Sed Israelem lex admonebat, ne opera gentium infidelitatemque sibi jungeret. Gentium enim socia infidelitas est, quæ ipsis tamquam vinculo conjugalis amoris annexa est. Hi igitur fratres ex eodem humani generis sunt parente. Ob hanc itaque asperæ admonitionis veritatem, Joannes tamquam lex in carcere continebatur. Die autem natalis, id est, rerum corporalium gaudiis, Herodiadis filia saltavit. Voluptas enim tamquam ex infidelitate orta, per omnia Israelis gaudia totis illecebræ suæ cursibus efferebatur. Cui se omnem etiam sacramento venalem populus addixit: sub peccatis enim & seculi voluptatibus Israelitæ vitæ æternæ munera vendiderunt. Hæc matris suæ, id est, infidelitatis instinctu, deferri sibi Joannis caput, id est, gloriam legis oravit: quia lex incestuosum Israelem auctoritate divinorum præceptorum arguebat.

8. Sed superius Herodes significatus est Joannem velle occidere, & metu populi demorari, quia sicut Propheta habebatur. Nunc vero petita ipsius nece, cum præsertim religione sacramenti detineretur, quomodo tristis efficitur: contrarium videlicet est, tunc eum voluisse, nunc nolle: & præsens molestia anteriori non convenit voluntati. Verum in superioribus gestæ rei ordo est, in his autem nunc species causæ consequentis exponitur. Gloriam legis voluptas ex infidelitate orta occupavit. Sed populus boni ejus, quod in lege erat, conscius, voluptatis conditionibus non sine aliquo certi periculi sui dolore connivet. Scitque se tali præceptorum gloria non oportuisse concedere: sed peccatis tamquam sacramento coactus, & principum adjacentium metu atque exemplo depravatus & victus, illecebris voluptatis etiam mæstus obtempe-

temperat. Igitur inter reliqua dissoluti populi gaudia in disco Joannis caput affertur; damno scilicet legis voluptas corporum & secularis luxus augeretur: & ita per puellam ad matrem defertur. Ac sic probrosus Israel & voluptati, & infidelitati suæ familiæ, scilicet antea gentium, gloriam legis addixit. Finitis igitur legis temporibus, & cum Joanne consepultis, discipuli ejus res ita gestas Domino nuntiant, ad Evangelia scilicet ex lege venientes.

9. Ergo Dei Verbum lege finita navem conscendens Ecclesiam adit, & in desertum concedit: relicta quippe conversatione Israel, in vacua divinæ cognitionis pectora transiturus. Turba hæc audiens, Dominum de civitate pedes sequitur in desertum, de Synagoga videlicet ad Ecclesiam concedit. Quam videns misertus est, & omnem languorem ejus infirmitatemque curat: obsessas scilicet mentes & corpora infidelitatis veterno ad intelligentiam novæ prædicationis emundat.

10. Et cum discipuli dimitti turbas in castella proxima ad coemendos cibos admonerent, respondit: *Non habent necesse ire;* ostendens eos, quibus mederetur, legalis doctrinæ cibo non egere, neque necessitatem habere regredi ad Judæam cibumque mercari; jubetque Apostolis, ut eis escam darent. Numquid ignorabat, non esse, quod dari posset; & humanarum mentium interna conspiciens, modum repositi penes Apostolos cibi nesciebat? Sed erat omnis typica ratio explicanda. Nondum enim concessum Apostolis erat, ad vitæ æternæ cibum, COELESTEM PANEM PERFICERE AC MINISTRARE. Quorum responsio ad spiritalis intelligentiæ ordinem tendit. Solos enim se quinque panes & duos pisces responderunt habere: quia adhuc sub quinque panibus, id est, quinque libris legis continebantur, & piscium duorum, id est, prophetarum, & Joannis prædicationibus

bus alebantur. In operibus enim legis, tamquam ex pane erat vita: prædicatio autem Joannis & prophetarum, in virtute aquæ, vitæ humanæ spem conservebat. Hæc igitur primum, quia in his adhuc erant, Apostoli obtulerunt: sed ex his Evangeliorum prædicatio profecta monstratur, & his originibus deducta in majorem virtutis suæ abundantiam crescit.

11. Acceptis igitur panibus atque piscibus, Dominus respexit ad cœlum, benedixit & fregit: Patri agens gratias post tempora legis ac prophetarum se in evangelicum cibum verti. Accumbere post hæc supra fœnum populus jubetur; non jam in terra jacens, sed lege suffultus, & tamquam terræ fœno, fructibus operis suis unusquisque substernitur. Dantur quoque Apostolis panes, quia per eos erant divinæ gratiæ dona reddenda. Plebs deinde quinque panibus & duobus piscibus pascitur & expletur: & fragmenta panis & piscium, saturatis accumbentibus, usque in duodecim cophinorum plenitudinem abundaverunt: Dei scilicet verbo ex doctrina legis prophetarumque veniente, multitudo satiatur: & reservata gentium plebi ex æterni cibi ministerio, in duodecim Apostolorum plenitudinem, copia divinæ virtutis exuberat. Idem autem edentium numerus invenitur, qui futurus fuerat crediturorum. Nam sicut libro Praxeos continetur, ex Israel populi infinitate, virorum quinque millia crediderunt. Rerum enim admiratio usque in mensuram causæ subjacentis extenditur. Confractique cum piscibus panes, saturato populo, in tantum deinceps cumulantur augmentum, quantus & credentis populi, & explendorum cœlesti gratia Apostolorum numerus destinabatur: ut & modus numero, & numerus modo obtemperaret; & intra fines suos ratio conclusa, ad consequentis effectus conditiones ipso divinæ virtutis moderamine contineretur.

12. Vin-

12. Vincit autem humanam intelligentiam opus facti: & cum frequenter quædam ſint, quæ concepta ſenſu, ſermo non explicet; in his tamen ipſa ſenſus ſubtilitas ingraveſcit, & ad rei contemplationem pro difficultate tam inviſibilis negotii obſtupeſcit. Acceptis enim panibus quinque, in cœlum Dominus reſpexit, honorem ejus, a quo erat, ipſe confeſſus: non quod carnalibus oculis contueri Patrem eſſet neceſſe; ſed ut, qui adeſſent, intelligerent, a quo virtutis tantæ accepiſſet effectum. Dat deinde diſcipulis panes. Non quinque multiplicantur in plures: ſed fragmentis fragmenta ſuccedunt, & fallunt ſemper præfractu frangentes. Creſcit deinde materies: neſcio, utrum in menſarum loco, an in manibus ſumentium, an in ore edentium. Ne mirere fontes fluere, ineſſe uvas vitibus, & uvis vina diffundi, & omnes mundi opes annuo quodam meatu indefeſſoque defluere: auctorem enim hujus univerſitatis tantus panum profectus oſtendit, per quem tali incremento modus pertractatæ materiæ adderetur. Agitur enim in opere viſibili inviſibilis molitio: & arcanorum cœleſtium Dominus, arcanum negotii præſentis operatur. Superat autem omnem naturam virtus operantis, & ſupergreditur facti intelligentiam ratio virtutis, & ſola relinquitur admiratio poteſtatis. Ordo etiam cauſarum operumque conſequitur.

13. *Conſcendere poſt hæc in navem diſcipulos præcepit, donec turbas ipſe dimitteret: & dimiſſa turba montem conſcendit orare, & veſpere facto ſolus erat.* Horum ratio diſtinguenda temporibus eſt. Quod veſpere ſolus eſt, ſolitudinem ſuam in tempore paſſionis oſtendit, ceteris trepidatione dilapſis. Quod autem navem conſcendere diſcipulos jubet, & ire trans fretum, dum turbas ipſe dimittit, & dimiſſis turbis aſcendit in montem, eſſe intra Eccleſiam, & per fretum, id eſt, per ſeculum ferri usque in id tempus jubet, quo rever-

 tens

tens in claritatis adventu populo omni, qui ex Israel erit reliquus, salutem reddat ipse, ejusque peccata dimittat: dimissoque, vel in cœleste regnum potius admisso, agens Deo patri gratias, in gloria ejus & majestate consistat.

14. Sed inter hæc discipuli vento ac mari differuntur, & totis seculi motibus, immundo spiritu adversante, jactantur. Sed quarta vigilia Dominus venit: quarto enim tum ad Ecclesiam vagam & naufragam revertetur. In quarta enim noctis vigilia totidem sollicitudinis ejus numerus reperitur. Prima enim vigilia fuit legis, secunda prophetarum, tertia corporalis adventus, quarta autem in reditu claritatis. Sed inveniet fessam, & Antichristi spiritu, & totius seculi motibus circumactam. Veniet enim maxime anxiis atque vexatis. Et quia de Antichristi consuetudine ad omnem tentationum novitatem solliciti erunt, etiam ad Domini adventum expavescent, falsas rerum imagines, & subrepentia oculis figmenta metuentes. Sed bonus Dominus statim loquetur, timoremque appellet, dicetque: *Ego sum*, adventus sui fide metum naufragii imminentis apellens.

15. Quod vero ex omnium consistentium in navi numero respondere Petrus solus audet, & juberi sibi, ut super aquas ad Dominum veniat, precatur; passionis tempore voluntatis suæ designat affectum, tum, cum solus retro veniens, & vestigiis Domini inhærens, contemtis seculi, ut maris motibus, pati ad contemnendam mortem virtute comitatus est: sed infirmitatem futuræ tentationis timiditas ejus ostendit. Nam quamvis incedere ausus esset, tamen submergebatur: per imbecillitatem enim carnis & metum mortis, etiam usque ad negandi necessitatem coactus est. Sed proclamat, & salutem orat a Domino. Clamor iste pœnitentiæ suæ gemitus est. Nondum enim passo Domino in confessionem reversus est, & negandi veniam

niam habuit in tempore; Christo postea pro universorum redemtione passuro.

16. Quod autem trepidanti illi, non virtutem perveniendi ad se Dominus indulsit, sed manum extendit, apprehensumque sustinuit, hæc ratio est. Non erat quidem Petrus Domini sui indignus accessu, nam & tentavit accedere: sed & typicus in eo ordo servatus est. Non enim Domino seculi motus tempestatesque calcanti, quisquam passionis esse particeps poterat; solus enim passurus pro omnibus omnium peccata solvebat: nec socium admittit, quidquid universitati præstatur ab uno. Ita cum esset ipse redemtio universorum, erat etiam Petrus ante redimendus, ad redemtionis istius fidem tum in Christi martyrem reservatus.

17. Et hoc in Petro considerandum est, fide eum ceteros anteisse. Nam ignorantibus ceteris, primus respondit: Tu es filius Dei vivi. Primus passionem, dum malum putat, detestatus est. Primus & moriturum se, & non negaturum spopondit. Primus lavari sibi pedes prohibuit. Gladium quoque adversus eos, qui Dominum comprehendebant, eduxit.

18. Ascensu autem ejus in navim, ventum & mare esse sedatum, post claritatis suæ reditum, æterna Ecclesiæ pax & tranquillitas indicatur. Et quia tum manifestus adveniet, recte admirantes universi locuti sunt: *Vere filius Dei est*. Confessio enim universorum tum & absoluta, & publica erit: Dei filium non jam in humilitate corporea, sed in gloria cœlesti pacem Ecclesiæ reddidisse.

19. *Cum transfretassent, venerunt in terram Gennesar: & cum cognovissent eum viri loci illius, adorabant eum.* Multa & media inciderunt, quæ nos, post quinque millium virorum & congregationem & satietatem, reddendæ rationis studio demorata sunt: sensus autem usque in hunc locum idem est. Finitis enim legis tem-

poribus, & ex Israel quinque millibus virorum intra Ecclesiam collocatis, jam credentium populus occurrit: jam ipse ex lege per fidem salvus, reliquos ex suis infirmos ægrotosque offerens Domino, oblatique fimbrias vestimentorum contingere optabant, sani per fidem futuri. Sed ut ex veste tota fimbriæ, ita ex Domino nostro Jesu Christo Sancti Spiritus virtus exiit: quæ Apostolis data, ipsis quoque tamquam ex eodem corpore exeuntibus, salutem his, qui contingere cupiunt, subministrat.

CAPUT XV.

De lavandis manibus, & non ea, quæ in os intrant, sed ea, quæ ex ore exeunt, inquinare, de filia Chananææ mulieris, de septem panibus, & paucis piscibus.

1. Tunc accesserunt ad eum Scribæ & Pharisæi ab Jerosolymis, dicentes, &c.* Absoluta & dictorum & gestorum in consequentibus ratio est: nam his, quæ proposita fuerant, ipse respondit, omnem plantationem, quæ non a Patre sit, eradicandam dicens, id est, traditionem hominum eruendam, cujus favore, legis præcepta transgressi sunt: & ideo esse eos duces cæcos, vitæ æternæ iter, quod non videant pollicentes, cæcisque ipsis & ducibus cæcorum casum in foveam esse communem.

2. *Et egressus inde Jesus secessit in partes Tyri & Sidonis. Et ecce mulier Chananæa a finibus illis egressa, clamavit*, & reliqua. Diversa curationum genera diversos causarum complectuntur effectus: sed res atque sermo ordinem ex superioribus sumit. Infidelitatem enim Pharisæorum, & opprobrio cæcorum ducum, & humanarum traditionum superstitionibus coarguit. Et post hæc ad regiones Tyri & Sidonis venit,

nit, & Chananæa a finibus illis egressa clamat atque orat, & Dominum David filium confitetur, & filiæ suæ opem poscit. Dominus silet, discipuli pro ea rogant: quibus se perditis ovibus domus Israel missum esse respondet. Illa vero adorans, adjuvari se postulat: cui Dominus ait, illicitum esse panem filiorum canibus offerre. Vicissimque illa respondet, decidentibus de mensa dominorum micis ali catellos solere. Post quæ fidem ejus Dominus collaudat: & in tempore ipso puellæ sanitas reddita est.

3. Ut igitur illa, quæ gesta sunt, ea, quæ interior est, ratio consequatur; quæ Chananææ persona sit, ex ipsis verborum virtutibus contuendum est. Fuisse, atque etiam esse penes Israel proselytorum plebem, fides certa est: quæ de gentibus in legis opera transcendit, & vitæ anterioris egressa regionem, peregrinæ dominantisque legis tamquam domo continebatur. Chananæi autem fuerunt terras, in quibus nunc Judæa est, incolentes: qui vel bello consumti, vel in loca vicina dispersi, vel in servitutem devictorum conditione subjecti, nomen tantum sine patria sede circumferunt. Plebs igitur hæc cum Judæis admixta de gentibus est. Et quia non est ambiguum, in ea turba, quæ credidit, partem nonnullam proselytorum fuisse; merito hæc Chananæa, proselytorum formam præferens, existimabitur fines suos egressa, ex gentibus scilicet in populi alterius nomen excedens: quæ pro filia, videlicet gentium plebe, orat. Et quia Dominum cognovit ex lege, David filium nuncupat. In lege enim virga de radice Jesse, & David filius æterni & cœlestis regni rex continetur.

4. Ipsa quidem curatione jam non eget, quæ Christum & Dominum, & David filium confitetur: sed filiæ suæ, plebi videlicet gentium, dominatu immundorum spirituum occupatæ, opem poscit. Dominus tacet, silentii patientia Israel privilegium salutis re-

 servans.

servans. Et differentes discipuli preces jungunt: sed arcanum ille paternæ voluntatis continens, ovibus se perditis Israel missum esse respondit: ut absolute liqueret, typum Ecclesiæ Chananææ filiam continere; cum illa posceret, quod aliis deferebatur, non, quod non & gentibus impertienda salus esset: sed suis Dominus atque in sua venerat, primitias ergo fidei ab his, quibus erat ortus, exspectans, ceteris deinceps Apostolorum prædicatione salvandis. Atque ideo ait: *Non licet accipere panem filiorum, & dare canibus.* Delatus Israel honor, affectus in eum Dei cumulat invidiam: juxta quem plebs gentium accepit canum nomen. Sed Chananæa jam ipsa per fidem salva, & interioris certa mysterii, respondit micis, quæ de mensa exciderint, pasci catellos, canum opprobrio jam sub blandimento diminutivi nominis mitigato.

5. Et ut silentium Domini intelligeremus ex ratione temporis, non ex voluntatis difficultate proficisci, adjecit: *O mulier, magna est fides tua;* salutis suæ scilicet ipsa jam certa, quin etiam de gentium congregatione confidat: quo in tempore ita credentes, mox ut puella, ab omni dominatu immundorum spirituum liberabuntur. Et continuo facti fides sequitur. Nam post præfiguratam in Chananææ filia gentium plebem, continuo in monte obsessi vario genere morborum a turbis Domino offeruntur; id est, a credentibus infideles ægrotique, ut adorent & procidant, instruuntur: quibusque salus redditur, atque ad sentiendum, contuendum, laudandum, comitandumque Deum, omnia & mentis, & corporis ministeria reformantur.

6. *Jesus autem convocatis discipulis ait: Misereor turbæ huic; quia triduum est jam, quod perseverat mecum,* & reliqua. Tenet ordinem cursus operandi, sed & operibus iisdem sermonum par ratio succedit. In filia enim Chananææ, Ecclesiæ formam constitutam meminimini-

meminimus: & consequentis populi curationem concursum ægrotarum gentium esse tradidimus. Nunc ergo diligenter & dicta Domini, & facta tractanda sunt: ut videamus, an superior res atque sermo ita, ut a nobis intelligi traditus est, etiam ex consequentibus ejusdem intelligentiæ accipiat auctoritatem. Miseretur turbæ Dominus, quod triduo secum maneat: quam dimittere jejunam non vult, ne in via præ inedia deficiat. Causantur discipuli panes non esse tantos, quibus expleri saturarique possit. Percontatus est Dominus, quot panes haberent. Responderunt illi, septem panes esse, & paucos pisces. Turbis jubetur in terram discumbere: & Dominus panes ac pisces accipiens gratias egit, ac fregit, & discipulis præfracta, ut offerrent, dedit. Sed fragmenta panum septem, paucorumque piscium explent virorum quatuor millia: ita tamen, quod replendis septem sportis præfractus panis, saturatis omnibus, abundavit.

7. Et occurrunt quidem multa, quæ nova sunt. Discipuli unius diei jejunium miserantes; quinque millia virorum ad comendos cibos remitti in castella voluerunt: nunc toto triduo tacent. Et deinceps fœno superior turba substernitur: hæc accumbit in terra. Illic quinque panes, hic septem offeruntur: illic duo pisces, hic indefinitus, sub paucitatis tamen significatione, numerus est. Illic quinque millia virorum, hic quatuor: illic duodecim cophini, hic septem sportæ repletæ. Et superioribus quidem puto esse responsum, & omnia juxta personam populi congruenter esse subjecta. Nunc quoque competentem rei atque causæ rationem afferre tentemus: ut, quemadmodum illa Judaicæ credentium congruunt plebi, ita hæc populo plebi gentium comparentur.

8. Ordo igitur idem in sermone Domini est, qui in consequenda gratia manet. Venturi enim ad baptismum, prius confitentur credere se in Dei filio &

in

in passione ac resurrectione ejus: & huic professionis sacramento fides redditur. Atque ut hanc verborum sponsionem quædam rerum ipsarum veritas consequatur: toto in jejuniis passionis dominicæ tempore demorantes, quadam Domino compassionis societate junguntur. Igitur sive sponsionis sacramento, sive jejunio, omne illud passionis dominicæ cum Domino agunt tempus.

9. Et hujus spei atque comitatus Dominus misertus, ait triduo secum esse. Quos ne in vitæ secularis cursu, id est, in viæ opere defectio labefactaret, vult cibo suo alere, atque ad peragendam totius itineris fortitudinem panis sui virtute firmare: conquerentibus discipulis, panes in deserto nullos esse. Atquin in superioribus exemplum sumserant, nihil impossibile Deo esse. Sed gestorum causæ rationem interioris intelligentiæ moliuntur. Quantus enim Apostolorum in salvando Israel favor fuerit, beatissimi Pauli epistolæ docent: atque ideo eodem demorante, nunc in concursu gentium & de pane causatio, & de jejunio silentium introducitur.

10. Panes igitur septem offeruntur. Nulla enim ex lege & prophetis gentibus salus sumitur, sed per gratiam Spiritus vivunt, cujus septiforme, ut per Esaiam traditur, munus est. Ergo Spiritus per fidem salus gentibus est. Quæ in terram recumbunt, nullis enim legis operibus fuerant ante substratæ: sed peccatorum & corporum suorum origini inhærentes, ad donum Spiritus septiformis vocantur. Indefinitus piscium numerus, diversorum donorum & charismatum partitiones ministrationesque significat: quibus fides gentium, gratiarum diversitate satiatur. Sed quod septem sportæ replentur, redundans & multiplicata septiformis Spiritus copia indicatur, cui, quod largiatur, exuberet: fitque saturatis nobis ditior semper & plenior. Quod vero quatuor millia virorum con-

gregan-

gregantur, multitudo innumerabilium ex quatuor orbis partibus intelligitur. Ad formam enim futuri in tot partium millia plebs dinumerata ſatiatur, quotidem de partibus ad cœleſtis cibi donum concurſura eſſent millia crediturorum. Turba igitur demittitur ſatiata & expleta. Et quia omnibus diebus vitæ noſtræ nobiscum Dominus manet, navem, id eſt, Eccleſiam credentium plebe comitatus ingreditur.

CAPUT XVI.

De Jonæ Prophetæ ſigno, & de fermento Phariſæorum, de confeſſione Petri & benedictione Domini, & de ſe abnegando, qui Chriſtum ſequi voluerit.

1. *Et acceſſerunt ad eum Phariſæi & Sadducæi tentantes: & rogaverunt eum, ut regnum de cœlo illis oſtenderet,* & reliqua. Adſunt Phariſæi & Sadducæi legis fiducia inſolentes: dedignantesque opera virtutum fidei, ſignum oſtendi ſibi de cœlo precantur. Humilitatem in Chriſto carnis & corporis contuentes, doctrinam ex his, quæ ſub hominis habitu gerebat, dedignantur accipere. Quorum inſolentiam & inanitatem irridens, multa eos de natura cœli conjicere ſolere reſpondit, cum rubicundo aut ortu, aut veſpere ſerenum nimboſumve pronuntient: porro autem ignorare eos temporum ſigna, cum omnis lex & prophetæ adventus ſui indicia ex operum, quæ gereret, admiratione ſignificent: ut, quemadmodum fidem tempeſtatis cœli vel matutini, vel veſperis rubor redderet; ita manifeſtam temporum cognitionem virtutum atque operum indicia præſtare deberent.

2. Sed ortus e cœlo ſignum his terreſtre conſtituit, ut eos intra confeſſionem humilitatis corporeæ contineret, dandum dicens Jonæ ſignum: Huic ſi

Domi-

Dominus comparat, quem ad futuræ passionis effectum in prædicationem pœnitentiæ ad Ninivitas pari specie præmiserat. Namque Jonas ventis desævientibus projectus e navi est, & devoratus a ceto, & post triduum vivus emissus, non retentus a monstro, non cibi conditione confectus: sed contra humani corporis naturam integer & illæsus in auras superas virtute dominicæ præfigurationis evadit. Hoc ergo potestatis suæ signum constitutum esse demonstrat, ipse remissionem peccatorum per pœnitentiam prædicans, de Jerusalem vel Synagoga immundorum spirituum dominante flatu ejiciendus, & Pilati potestati, id est, seculi judicio tradendus, & a morte tanquam elementi ejusdem monstro glutiendus: & post triduum ex ea, contra conditionem hominis, quem assumserat, non retentus, vivus atque incorruptus emergens. Ea igitur, quæ in homine de conceptu virginis sumto divinarum erant plena virtutum, cognosci atque intelligi de se voluit & Prophetæ signo, & hominis exemplo.

3. *Et relictis illis abiit*: Non sicut locis aliis legitur, dimissis turbis abiit: sed quia infidelitatis error insolentium animos obtinebat, non dimisisse eos scribitur, sed reliquisse. *Et cum venisset trans fretum, obliti sunt discipuli ejus panes accipere. Jesus autem dixit illis: Attendite vobis a fermento Pharisæorum & Sadducæorum.* Absoluta omnis de fermento Pharisæorum & Sadducæorum obscuritas est. Quod aut abstinere se eo Apostoli jubentur, non admisceri doctrinæ Judæorum monentur; quia legis opera in effectum fidei, & in præformationem rerum consequentium constituta sint: ut, in quorum tempora atque ætatem veritas contigisset, nihil ultra in veritatis similitudine spei positum arbitrarentur; ne doctrina Pharisæorum Christum nesciens, effectus veritatis evangelicæ corrumperet.

4. Ve-

vel corpus negare ſine Deo, vel Deum negare ſine corpore. Corpus autem carnis hujus in æternitate Spiritus Deo nullum eſt: verum humanæ ſalutis cauſa Chriſtus in corpore eſt, quod asſumſit, ex homine.

10. Igitur poſt prædicationem paſſionis accipiens diabolus facultatem, (usque ad tempus enim ab eo ſeceſſerat,) quia incredibile ſatis Apoſtolis videretur, eum, in quo Deus erat, eſſe paſſibilem, ſumens hanc humanæ infidelitatis occaſionem, opinionis iſtius Petro inſinuavit affectum. Denique ita paſſionem deteſtatus eſt, ut dixerit: *Abſit;* quo verbo, rerum deteſtandarum execratio continetur. Sed ſciens Dominus diabolicæ artis inſtinctum, Petro ait: *Vade retro poſt me*; id eſt, ut exemplo ſe paſſionis ſequatur. In eum vero, per quem opinio hæc ſuggerebatur, converſus, adjecit: *Satana, ſcandalum mihi es.* Non enim convenit exiſtimare, Petro ſatanæ nomen & offenſionem ſcandali deputari poſt illa indultæ & beatitudinis, & poteſtatis tanta præconia. Sed quia infidelitas omnis diaboli opus eſt, Petri reſponſione Dominus offenſus, cum opprobrio nominis, infidelitatis iſtius eſt deteſtatus auctorem.

11. *Tum Jeſus dixit diſcipulis ſuis: Si quis vult poſt me venire, abneget ſe ipſum,* & reliqua. O beatum damnum, & jactura felix! Diteſcere nos Dominus detrimento animæ & corporis voluit, & eſſe ſui ſimiles hortatur: quia ipſe in figura Dei conſtitutus, usque ad mortem humilis & obediens factus, principatum poteſtatis totius, quæ in Deo eſt, accepit. Sequendus igitur eſt cruce asſumta: & paſſionis ſuæ, ſi non ſorte, attamen voluntate comitandus eſt. Quid enim prodeſt occupaſſe mundum, & toto terrenæ poteſtatis dominatu opibus ſeculi incubare, ſi perdenda anima, & ſuscipiendum vitæ detrimentum eſt? Quæ autem commutatio pro anima, cum fuerit amiſſa, quæretur? Cum Angelis enim Chriſtus aderit, reddens ſin-

gulis, ut merebuntur. Quid afferemus ad vitam? Præparatos credo terrenarum opum futuris commerciis thesauros, ambitiosos dignitatum famæque titulos, aut veteres delicatæ nobilitatis imagines? Neganda sunt hæc omnia, ut melioribus abundemus: & contemtu universorum Christus sequendus est, & æternitas spiritalium, terrenorum damno est comparanda.

CAPUT XVII.

Ubi in monte cum Moyse & Elia videtur, & vox de cælo auditur, ubi puerum lunaticum solvit, de credentium fide, de didrachma postulata, & statere in ore piscis.

1. *Amen amen dico vobis, quoniam sunt aliqui de adstantibus istis, qui mortem non gustabunt, donec videant filium hominis venientem in regno suo.* Docet Dominus & rebus, & verbis: & fidem spei nostræ æqualiter sermo atque opus instruunt. Grave enim onus infirmitati humanæ imposuerat, ut, cum sensum vitæ homines ex vivendi affectu habere cœpissent, fructum ejus, qui præsens corporibus blandiebatur, amitterent; negarentque se sibi, id est, quod esse cœpissent, esse se nollent; cum sensus hujus exordium ex affectu voluntatis habuissent: deinde opinionem spei ambiguæ incertæque sequerentur; cum in his, quæ præsentia haberentur, illecebræ gaudii blandientis existerent. Opus ergo erat veri ac manifesti exempli auctoritate, ut contra vim sensumque judicii optabile fieret præsentium damnum, lucro deinceps non ambiguo futurorum. Igitur postquam & tollendam crucem, & perdendam animam, & damno mundi commutandam vitæ æternitatem monuerat, conversus ad discipulos, ait aliquos ex his futuros, qui gustaturi mortem non essent, donec filium hominis in regni sui gloria contu-

eren-

erentur. EX CONDITIONE autem GUSTATUS, tenuem quamdam fidelibus libationem mortis ostendit. Itaque verba res sequitur.

2. Nam post sex dies, Petrus, Jacobus & Joannes assumuntur seorsum, & in excelso monte consistunt: ipsisque inspectantibus Dominus transfiguratur, & toto claritatis suæ hábitu circumsplendet. Et in hoc quidem facti genere, servatur & ratio, & numerus, & exemplum. Nam post dies sex, gloriæ dominicæ habitus ostenditur: sex millium scilicet annorum temporibus evolutis, regni cœlestis honor præfiguratur. Tribusque assumtis, de trium origine, Sem, Cham & Japhet, futura electio populi ostenditur. Quod autem Moyses & Elias ex omni Sanctorum numero assistunt; medius inter legem & prophetas Christus in regno est; cum his enim Israelem, quibus testibus prædicatus est, judicabit: simulque ut & humanis corporibus decreta esse resurrectionis gloria doceretur, cum quando Moyses conspicabilis adstitisset. Ipse autem Dominus fit nive ac sole candidior, supra opinionem scilicet nostram cœlestis luminis splendore conspicuus. Petro autem, ut tria illic tabernacula fierent, offerenti, nihil respondetur: nondum enim, ut in hac gloria consisteretur, erat tempus.

3. Sed loquente adhuc eo, nubes eos candida inumbravit, & divinæ virtutis spiritu ambiuntur. Hunc esse filium, hunc dilectum, hunc complacitum, hunc audiendum, vox de nube significat: ut idoneus ipse præceptorum talium auctor esset, qui post seculi damnum, post crucis voluntatem, post obitum corporum regni cœlestis gloriam ex mortuorum resurrectione facti confirmasset exemplo. Territos deinde & consternatos elevavit: & solum contuentur, quem medium constitisse inter Moysen & Eliam viderant. Ad futuri enim formam, atque ad facti fidem, Moyses & Elias in monte constiterant. Silentium enim re-

rum gestarum, quæ viderant, imperat; donec eum a mortuis resurgeret; (hoc enim fidei præmium reservabatur, ut honor redderetur iis, apud quos non levis sola præceptorum auctoritas reperiretur;) infirmos enim senserat ad vocis auditum: ut, cum essent Spiritu Sancto repleti, tunc gestorum spiritalium testes essent.

4. Solliciti etiam de temporibus Eliæ requirunt. Quibus respondet Eliam esse venturum, & restituere universa, id est reliquum, quod deprehenderit ex Israel, ad cognitionem Dei revocaturum. Sed in virtute ac spiritu Eliæ Joannem venisse significat, in quo gravia quæque atque aspera exercuissent: ut Domini adventum prænuntians, passionem quoque præcurreret & injuriæ, & vexationis exemplo.

5. *Et cum venisset ad turbam, accessit ad eum homo genibus provolutus, dicens: Domine, miserere filio meo.* Reverso ad turbas Domino, a patre genibus advoluto puer offertur dæmoniacus, frequenter & in aquam decidens, & in ignem, cui curationem afferre discipuli non potuerint. Objurgatis his, & increpato dæmone, sanus puer factus est.

6. Crediderant quidem Apostoli: nondum tamen erant perfectæ fidei. Nam Domino in monte demorante, & ipsis cum turba residentibus, quidam tepor eorum fidem relaxaverat, atque idcirco ait: *Generatio incredibilis & perversa, quo usque ero vobiscum?* quia absente se, antiquæ infidelitatis consuetudo subrepserat. Docet igitur, eos nihil salutis afferre posse, qui medio Evangeliorum & iterati adventus sui tempore, a fide tamquam Domino absente decesserint.

7. Denique quærentibus a se, cur dæmonium ejicere non potuissent, respondit, de inopia fidei effectum esse ne possent: quæ si in illis tamquam granum sinapis esset, monti huic, ut a loco in locum transiret, cum efficiendi potestate præciperent. Sed jam

de monte descesserat, & inter turbas hæc loquebatur. Itaque & se granum sinapis nuncupavit omnium minimum, & diabolum montem cognominavit: quia in illo spiritales nequitiæ sunt cœlestesque virtutes per eos ejiciendæ, & in altitudinem maris tamquam in profundum inferni abjiciendæ, quos in hanc efficaciam jejunium & oratio prosequentur.

8. Tenebimus quoque etiam eum ordinem, ut sub discipulorum nomine Pharisæorum & Scribarum persona tractetur. Quibus lex curandum ut discipulis populum, tamquam pater filium, cum Dominus abesset, obtulerit. Qui peccatis dominantibus, nunc in ignem judicii decidebat, nunc in aquam diurnarum sordium suarum consuetudine mergebatur. Hi igitur nihil opis attulerunt: quia demorante Moyse cum Domino in monte effecti fuerant infideles. Et ut typica ratio impleretur, discipuli mirantur se ejicere dæmonem non potuisse: cum omnis potestas non solum dæmonum fugandorum, verum etiam mortuorum excitandorum esset indulta. Quia vero ultra cum his lex futura non esset, ait: *Generatio incredibilis & perversa*, (non utique ad eos, quos sanctificaverat, videtur hæc loqui) *quo usque*, inquit, *ero vobiscum?* Quia fidem non habentes, ipsam illam, quam habebant, amissuri erant legem. Quam fidem si in se habuissent, quia ipse est granum sinapis, verbi virtute hoc peccatorum onus, & gravem infidelitatis molem, ab eo, qui offerebatur populo ejicientes, tamquam in mare montem, sic ad conversationem gentium & seculi transtulissent.

9. *Ipsis autem conversantibus in Galilæa, dixit Jesus: Futurum est, ut filius hominis tradatur in manus hominum.* Sequitur mæstitia cognitionem passionis: nondum enim sacramentum ineundæ crucis, resurrectionis virtute fuerat revelatum.

10. *Et cum venisset Jesus Capharnaum, accesserunt qui didrachma exigebant ad Petrum.* Dominus didrachma solvere postulatur: hoc enim omni Israel lex pro redemtione animæ & corporis constituerat in ministerio templi servientium. Sed lex, ut scimus, futurorum umbra est. Non enim æris pretium Deus desiderabat: ut per tam exiguam impensam criminibus corporis atque animæ quædam redemtio concederetur. Ut igitur inscriptos nos & professos, & Christi nomine consignatos offeremus in Christo, qui verum Dei templum est, pro testimonio filii Dei hujus didrachmæ oblatio constituta est.

11. Itaque Petrum post conventionem silentem, tali eum sermone prævenit: *Quid tibi videtur, Simon? Reges terræ, a quibus accipiunt tributum aut censum?* &c. Numquid ambiguum est, filios regum tributis obnoxios non esse; & quibus regni hæreditas est, eos esse liberos a servitute? Sed sermo interius intendit. Postulabatur didrachma a populo. Lex enim in eam fidem, quæ per Christum erat revelanda, concluditur. Ergo hæc eadem didrachma, consuetudine legis, tamquam ab homine poscebatur a Christo. Sed ut ostenderet, legi se non esse subjectum, & ut in se paternæ dignitatis gloriam contestaretur; terreni privilegii posuit exemplum: censu aut tributis regum filios non teneri, potiusque se redemtorem animæ nostræ corporisque esse, quam in redemtionem sui aliquid postulandum; quia regis filium extra communionem oporteret esse reliquorum. Scandalum igitur præstat, ut solvat, ceterum debito legis est liber.

12. Deinde sub rerum præsentium effectu, & significantiam legis, & constantiam evangelicæ libertatis exposuit: ut cognosci promtum esset, quid didrachma præfiguraret in lege. Ire Petrus jubetur ad mare, hamumque mittere, & primi piscis ascendentis os requirere, repertumque in eo staterem pro se

ac

ac Domino offerre. Didrachma Dominus postulatur, id est, denarios duos; cur staterem Petrus offert? Deinde cum primum piscem admonetur inquirere; ascensuri ostenduntur & plures. Numquid etiam natura piscium ferret, ut in littore fortuito repertum staterem ore potius contineret, non intra viscera conderet. Subest igitur efficiendis præsentibus rebus ratio interior.

13. Destinatus enim ad prædicationem Petrus, & piscator hominum factus, doctrinæ hamum misit in seculo, quo appositi cibi dulcedine vagos ex eo fluctuantesque protraheret. Huic adhæsit beatus ille primus Martyr hamo, qui ore suo quadrigeminum denarium continebat: id est, evangelici numeri unitate, Dei gloriam Dominumque Christum in passione contuens prædicabat. Stephanus igitur primus ascendit, Stephanus staterem ore continuit: in quo etiam didrachma novæ prædicationis, tamquam duo denarii habebantur. Hoc lex præfigurabat, hujus veritatis umbram, tamquam corporis imaginem circumferebat, hæc redemtio animæ & corporis designabatur: ideoque ait: *Da pro me & te;* quia jam talis non didrachma, sed stater, & pro Christo erat, & pro Christi prædicatione solvendus.

CAPUT XVIII.

De infantibus inhibitis, & de humilitate eorum assumenda, de manu, & pede, & oculo eruendo, de ove perdita, de corripiendis fratribus secreto primum, tum duobus testibus, postremo ecclesia præsente. Semper ignoscendum. Qui conservum, remisso sibi a domino debito, suffocat.

1. *In illa die accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Quis putas major est in regno cælorum?* & reliqua. Non

 nisi

nisi reversos in naturam puerorum introire regnum cœlorum Dominus docet, id est, in simplicitatem puerilem vitia corporum nostrorum animæque revocanda. Pueros autem, credentes omnes per audientiæ fidem nuncupavit. Hi enim patrem sequuntur, matrem amant, proximo velle malum nesciunt, curam opum negligunt: non insolescunt, non oderunt, non mentiuntur, dictis credunt, &, quod audiunt, verum habent. Et hæc omnium affectionum assumta in nobis & consuetudo, & voluntas, cœlorum iter pervium præstat. Revertendum igitur est ad simplicitatem infantium: quia in ea collocati, speciem humilitatis dominicæ circumferemus.

2. Si qui autem in Christi nomine tales receperint, Christi recepti præmium consequentur. *Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis*, id est, qui offendiculum tentationis intulerit, *expedit ei, ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris.* Tot tantæque res non otiose comparatæ sunt: & mola, & asinaria, & cum ea in mari mergendus, & hoc ei expediens. Communi omnium sensu, semper quod expedit, utile est. Quid ergo utilitatis est, mola asinaria collo suspensa demergi? Mors enim tam gravis proficiet ad pœnam: & nescio, quomodo erit utile, id expetere, quod ultimum sit malorum. Quid ergo sentiri oporteat, quærendum est. Molæ opus, labor est cæcitatis: nam clausis jumentorum oculis aguntur in gyrum. Et sub asini quidem nomine, frequenter gentes cognominatas reperimus. Igitur gentes, quod agunt, nesciunt: & in vitæ suæ opere detentæ, cæci laboris ignorantia continentur. Judæis autem scientiæ iter in lege præstatum est. Qui si Christi Apostolos scandalizarent, rectius illigata collo mola asinaria demersi in mare fuissent, id est, gentium labore depressi in ignorantia seculi demorarentur: quia illis tolerabilius fuerit nescisse Christum, quam istis prophetatum non recepisse.

3. *Va*

3. *Væ huic mundo a scandalis. Necesse est enim ve-*
re scandala; verumtamen væ homini illi, per quem scan-
'um venit. Humilitas passionis scandalum mundo est.
hoc enim maxime ignorantia detinetur humana,
od sub deformitate crucis, æternæ gloriæ Domi-
m nolit accipere. Et quid mundo tam periculosum,
am non recepisse Christum? Verumtamen sub ho-
nis nuncupatione, auctorem scandali hujus Judai-
m populum designat, per quem omne hoc mundo
riculum comparatur: ut Christum in passione abne-
nt, quem lex & prophetæ passibilem prædicaverunt.
eo vero necesse esse ait venire scandala: quia ad sa-
amentum reddendæ nobis æternitatis, omnis in eo
ssionis humilitas esset explenda.

4. Superius autem in abscindendis manu vel pe-
:, propinquitatum contineri nomina exposuimus:
que ideo cognationem gentis Israelitæ relinquendam
:luti quadam membrorum recisione significat, quia
:r eam mundo scandala comparentur.

5. *Videte, ne contemnatis unum de pusillis istis, qui*
:dunt in me. Artissimum vinculum mutui amoris im-
)suit, ad eos præcipue, qui vere in Domino credi-
ssent. Pusillorum enim Angeli quotidie Deum vi-
:nt: quia filius hominis venit salvare, quæ perdita
nt. Ergo & filius hominis salvat, & Deum Angeli
dent, & Angeli pusillorum sunt. Fidelium oratio-
bus præesse Angelos, absoluta auctoritas est. Sal-
atorem igitur per Christum orationes Angeli quoti-
e Deo offerunt. Ergo periculose ille contemnitur,
ijus desideria ac postulationes ad æternum & invisi-
lem Deum ambitioso Angelorum famulatu ac mini-
erio pervehuntur.

6. Atque ut ingentem esse in cœlis lætitiam reditu
umanæ salutis ostenderet; comparationis posuit ex-
nplum, ejus, qui oves nonaginta novem in monti-
us reliquisset, & errantem unam requisisset: qua in-

venta plus gaudii sit, quam habebatur in nonnaginta & novem conservatione lætitiæ. Ovis una, homo intelligendus est; sub homine uno, universitas sentienda est. Sed in unius Adæ errore omne hominum genus aberravit: ergo nonaginta novem non errantes, multitudo Angelorum cœlestium opinanda est, quibus in cœlo est lætitia & cura salutis humanæ. Igitur & quærens hominem, Christus est; & nonaginta novem relicti, cœlestis gloriæ multitudo est: cui cum maximo gaudio errans homo in Domini corpore est relatus. Merito igitur hic numerus per litteram & Abrahæ additur, & consummatur in Sara: ex Abram enim Abraham nuncupatur, & ex Sarai Sara accipit nomen. *In uno enim Abraham omnes sumus*: & per nos, qui unum omnes sumus, cœlestis gloriæ numerus explendus est. Atque ideo & creatura omnis revelationem filiorum Dei exspectat; & ideo congemiscit & dolet, ut numerus, qui per alpha Abrahæ additus est, & qui in alpha consummatus in Sara est, ad cœlestem constitutionem incremento credentium impleatur.

7. *Quod si peccaverit in te frater tuus, vade & corripe eum*, & reliqua. Eum ordinem continendæ charitatis nobis Dominus imposuit, quem ipse in conversando Israel tenuerat. Jubet enim peccantem fratrem ab eo solo, in quem peccaverit, corripi atque objurgari. Ipse enim sacrificantem Diis alienis populum Judaicum, majestatis suæ adventu, & toto præsentis terrore corripuit. Et tum, cum idem populus Dei propinquantis adventum, extra montem licet positus, ferre non potuit, inobedienti etiam unum atque duos jussit adhiberi, ut in ore duum testium Fides verbi ac veritas maneat: quia insolenti Israel lex & prophetæ, & Joannes est missus, testibusque istis, ut peccare desineret, conventus est, tertio ipso Domini adventu, tamquam cœtu Ecclesiæ inspectantis, admonitus est: frustraque habitis his objurgationibus, publicani aut ethnici vilitate negligitur.

8. Ad

8. Ad terrorem autem metus maximi, quo in præsens omnes continerentur, immobile severitatis apostolicæ judicium præmisit: ut, quos in terris ligaverint, id est, peccatorum nodis innexos reliquerint, & quos solverint, in confessione videlicet veniæ receperint in salutem, hi apostolicæ conditione sententiæ in cœlis quoque aut soluti sint, aut ligati.

9. In tantum igitur humanæ pacis studuit concordiæ, ut UNITATIS MERITO omnia, quæ a Deo precanda sint, impetranda esse confirmet; & ubi duo atque tres pari spiritu ac voluntate collecti sint, ibi se medium eorum polliceatur futurum. IPSE enim PAX ATQUE CHARITAS, sedem atque habitationem in bonis & pacificis voluntatibus collocabit.

10. Quærenti deinde Petro, an peccanti in se fratri septies remitteret, respondit: *Non usque septies, sed usque septuagies-septies.* Omni modo ad similitudinem nos humilitatis ac bonitatis suæ instruit, & molliendis ac frangendis turbidorum motuum nostrorum aculeis, placabilitatis suæ confirmat exemplo: quippe peccatorum omnium veniam per fidem tribuens. Neque enim naturæ nostræ vitia indulgentiam merebantur. Ergo venia omnis ex eo est, cum etiam ea, quæ in se sint peccata, post reditum confessionis indulgeat. Solvenda quidem per Cain pœna in septuplum constituta est: sed peccatum illud in hominem est: in Abel enim fratrem peccatum usque ad necem fuerat. Sed in Lamech supplicium usque ad septuagies & septies est constitutum; & in eo, quantum existimamus, constituta in auctores dominicæ passionis est pœna. Sed Dominus per confessionem credentium hujus criminis veniam largitur, id est, per baptismi munus obtrectatoribus ac persecutoribus gratiam salutis indulget: quanto magis oportere ostendit sine modo ac numero veniam a nobis esse reddendam, nec cogitandum, quotiens remittamus; sed ut irasci his, qui in nos peccant,

cant, quotiens irascendi necessitas extiterit, definamus? Quæ utique veniæ assiduitas docet, nullum omnino penes nos iræ tempus esse oportere: quando omnium omnino peccaminum veniam Deus nobis suo potius munere, quam nostro merito largiatur. Neque enim fas est, nos ex præscripto legis, dandæ veniæ numero concludi: cum per Evangelii gratiam sine modo nobis a Deo fuerit indulta.

11. Quin etiam ad perfectæ bonitatis affectum comparationis posuit exemplum, in qua, servo unde redderet, non habenti, omne Dominus debitum relaxavit: conservoque suo servus ille exiguum, quod sibi debebatur, extorquens, per hoc voluntatis suæ vitium donum munificentiæ Domini & liberalitatis admisit. Absoluta autem comparationis ejus est ratio, atque ab ipso Domino omnis exposita est.

CAPUT XIX.

Uxorem non debere dimittere, de eunuchis, de infantibus inhibitis. Divitem difficile introire in regnum cælorum.

1. *Et factum est, cum locutus esset sermones istos Jesus, transtulit se in Galilaam, & venit in fines Judaa,* &c. Galilæos in Judææ finibus curat. Potuerat namque ægrotorum turbas non fatigare, & intra ipsam Galilæam opem ferre debilibus: sed typica ratio etiam locorum erat explenda privilegiis, ut peccata gentium in eam veniam, quæ Judææ parabatur, admitteret.

2. *Tunc accesserunt ad eum Pharisæi, tentantes eum, & dicentes: Si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa?* In eo sermone, qui de uxore, & de repudio est, occurrit illud, aliter scriptum esse in Genesi, quam nunc in præsens Dominus sit locutus.

Illic

e enim sub verbis Adæ res omnis refertur: hic Do-
nus indicat ab eo, qui & hominem figuraverit, &
lierem fecerit, omnia illa dicta esse. Sed nos se-
:i apostolicam auctoritatem, qui hoc mysterium
inde esse professus est, se autem in Christo atque
Ecclesia accipere, locum hunc, sicuti est intactum,
inquamus. Admonemus tamen legentem, ut, quo-
scumque de hac eadem quæstione se consulat, ver-
rum virtutes, & quibus Dominus responderit, &
ibus discipuli usi sint, diligenter advertat, Pauli
tem Apostoli de hoc affectum, vel silentis, vel in-
'dum sub aliis locis tractantis, expendat. Nobis
'ca eunuchos sermo sit & voluntas. In uno posuit
turam, in altero necessitatem, in tertio volunta-
m: naturam in eo, qui ita nascitur, necessitatem in
, qui ita factus est, voluntatem in illo, qui spe re-
i cœlestis, talis esse decreverit: cui nos similes effici,
tamen possimus, admonuit.

3. *Tunc oblati sunt ei infantes, ut manus his im-
neret & oraret. Discipuli autem prohibebant eos*, & re-
qua. Novum est, discipulos prohibuisse, ne infan-
s ad Christum accederent, qui offerebantur, ut su-
er eos manum imponeret & oraret. Res evangelica,
diximus, inter præsentis & futuri effectum, medi-
n utrique rei, & congruam rationem temperavit:
his, quæ efficiebantur, futuri species adhæreret.
nfantes quidem vere oblati sunt, sed & vere inhibiti
nt. Sed hi gentium forma sunt, quibus per fidem
auditum salus redditur. Verum ex affectu primum
lvandi Israel, a discipulis inhibentur accedere. In-
ibendi quidem voluntas placabilitati apostolicæ non
onvenit: sed in typicam consummationem prohiben-
orum infantium subrepit instinctus. Quos Dominus
t non oportere prohiberi, quia talium sit regnum
œlorum: munus enim & DONUM SPIRITUS SAN-
TI per impositionem manus & precationem, cessante
gis opere, erat gentibus largiendum. 4. *Et*

8. Dehinc Dominus cognita adolescentis mæstitudine respondit, difficile divitem venturum in regnum cœlorum. Divitem se igitur Israel, ut diximus, legis fiducia gloriabatur. Huic difficilis est aditus in cœlum, veteres opes sub Abrahæ nomine inanis prosapiæ ambitione retinenti.

9. Quin etiam adjecit, camelum facilius per foramen acus posse transire, quam cœlorum regnum divitem introire. HABERE criminis non est, sed modus in habendo retinendus est. Nam quomodo impertiendum est, quomodo communicandum, si impertiendi & communicandi materia non relinquatur? Ergo nocenter magis habere, quam illud ipsum habere fit crimen. Sed periculosa cura est, velle ditescere: & grave onus innocentia subit, incrementis opum occupata. REM enim seculi, famulatus Dei non sine seculi ipsius vitiis assequitur. Hinc difficile est divitem regnum cœlorum adire. Atque etiam, quia uti plures his, quæ habent, recte possent, ea in sermone Domini ratio servata est, ut non absolute regnum cœlorum nemo introire posset; sed intelligi posset futurorum raritas ex difficultate. Et hæc quidem ad simplicis sensus intelligentiam pertinent: verum eodem cursu interioris causæ ordo retinendus est.

10. Adolescens, ut diximus, insolens, ubi jacturam legis facere præcipitur, mæstus & tristis est. Est autem huic populo crux & passio scandalum; & idcirco ipsi nihil salutis ex ea est. Sed gloriatur in lege, & cohæredes gentes aspernatur, & transire in evangelicam libertatem recusat: atque ideo difficile regnum cœlorum introibit. Pauci enim eorum, & juxta multitudinem gentium admodum rari erant credituri: ut difficile præduratam in lege voluntatem, ad prædicationem evangelicæ humilitatis inflecterent.

11. Sed facilius camelus per foramen acus transibit. Non convenit camelo cum acus foramine: ne-

que

que in auguftiis cavernæ exiguiffimæ, recipi poterit belluæ ingentis informitas. Sed in primordio libri, fub veftitu Joannis, in camelo gentes fignificari admonuimus. Pecus enim hoc verbis obedit, metu continetur, jejunii patiens eft, & oneri fuo quadam difciplinæ ratione fuccumbit: cujus exemplo, gentium immanitas ad obedientiam præceptorum cœleftium emolitur. Hæc igitur anguftiffimum iter regni cœleftis introeunt: acus fcilicet, quæ eft verbi novi prædicatio, per quam corporum vulnera asfuuntur, & disfuta veftium retexuntur, & mors ipfa compungitur. Ergo hujus novæ prædicationis hoc iter eft: in quod facilius informitas gentium introibit, quam opulentia divitis, id eft, gloriantis in lege.

CAPUT XX.

De fpe Apoftolorum, de noviffimis primis efficiendis. Ubi conducuntur operarii ad vineam. De filiis Zebedæi, de primo accubitu, de duobus cæcis fecus viam fedentibus.

1. Auditis itaque iftis, difcipuli admirantur & metuunt, dicentes, neminem poffe falvari. Dominus refpondit, hoc impoffibile effe apud homines, poffibile apud Deum. Rurfum illi dictis Domini hæc reddunt: reliquiffe fe omnia, & cum ipfo effe. Quibus Dominus, cum federit majeftatis fuæ fede, feffuros fuper fedes duodecim, ac totidem tribus Israel judicaturos fpopondit; omnibusque, qui univerfa reliquerint propter nomen ejus, fructum centupli præmii refervatum: multos autem ex noviffimis primos, & ex primis futuros noviffimos.

2. Multa funt, quæ non finunt nos fimplici intellectu dicta evangelica fuscipere. Interpofitis enim nonnullis rebus, quæ ex natura humani fenfus fibi con-

trariæ sint, rationem quærere cœlestis intelligentiæ admonemur. Apostoli dicunt, & sequi se Christum, & se omnia reliquisse: quomodo igitur fiunt tristes, & quomodo metuunt, dicentes salvum esse neminem posse? Namque & ab aliis fieri poterat, si quid fecissent ipsi. Deinde cum fecissent ipsi; quare metus, vel unde susceptus est? Additur etiam in responsione Domini, hæc apud homines impossibilia, possibilia apud Deum. Numquid apud homines impossibilia erant, quæ & Apostoli fecisse se gloriantur, & fecisse eos Dominus agnoscit: & deinceps plures usque ad martyrii beatitudinem essent omnia relicturi? Aut numquid est Deo, quo egere possit; relictumque sit aliquid, quod jactura rerum, quas habeat, sit sequendum, ut soli ipsi hoc facere possibile sit? Omnis itaque hic sermo est spiritalis.

3. Apostoli enim spiritaliter audientes, neminem ex lege posse salvari, cum ipsi etiam tunc in lege essent; nam vehemens eos amor legis favorque detinuit; hi igitur, nondum penitus evangelici mysterii veritate comperta, metuunt neminem salvum esse posse sine lege: quia omnem salutem etiam tunc in lege constituant. Sed Dominus brevi absolutaque ratione, eorumdem & ignorantiam, & metum solvit, dicens: *Hoc quidem impossibile est apud homines, possibile autem apud Deum.* Quid enim Judæo tam sine effectu videtur, ut ab homine magis salutem exspectanti, & ex lege, quam ut in crucis scandalo legislatio, & testamentum, & adoptio, & hæreditas negligatur? Quid autem Dei virtuti tam possibile est, quam ut per fidem salvet, ut per aquam regeneret, ut per crucem vincat, ut per Evangelia adoptet, ut per resurrectionem ex morte vivificet?

4. Quibus auditis Apostoli cito credunt, seseque omnia reliquisse profitentur. Sed hanc eorum obedientiam cito Dominus muneratur, omnem difficulta-

tem superioris quæstionis absolvens, cum dicit: *Vos, qui secuti estis me, in regeneratione judicabitis duodecim tribus Israel.* Secuti in regeneratione sunt, in lavacro baptismi, in fidei sanctificatione, in adoptione hæreditatis, in resurrectione ex mortuis. Hæc enim illa regeneratio est, quam Apostoli sunt secuti, quam lex indulgere non potuit, quæ eos super duodecim thronos, in judicandis duodecim tribubus Israel, in duodecim patriarcharum gloria copulavit. Ceteris quoque contemtu seculi se sequentibus, centesimi fructus copiam pollicetur. Hic centesimus fructus est, qui in centesima ove cum cœlesti lætitia expletur. Hic centesimus fructus est, quem perfectæ terræ ubertas consequitur. Qui Ecclesiæ honor jam in Saræ cognomento est destinatus, & jactura legis ac fide evangelica promerendus est: atque ita ex novissimis primos efficiendos, quia novissimi efficiantur ex primis.

5. *Simile est regnum cœlorum homini patri-familias, qui exivit primo mane conducere operarios*, & reliqua. Comparatio omnis per se absoluta est: sed personis distinguenda & discernenda temporibus est. Patrem-familias hunc, Dominum nostrum Jesum Christum existimari necesse est: qui totius humani generis curam habens, omni tempore universos ad culturam legis vocaverit. Vineam vero, legis ipsius opus & obedientiam; denarium autem, obedientiæ ipsius præmium significari intelligimus. Et de denario jam superius tractavimus. De vinea vero, opportunius in consequentibus rationem afferemus. Forum autem pro seculo accipi res ipsa admonet, æquabiliter turbis hominum, calumniarum, injuriarumque contentionibus, & diversorum negotiorum difficultatibus semper tumultuosum.

6. In prima igitur hora, tempus constituti testamenti ad Noe ex matutini significatione noscendum est, tertia autem hora ad Abraham, sexta ad Moy-

fen, nona ad David & prophetas. Totidem enim teſtamenta humano generi conſtituta per ſingulos reperiuntur, quotidem ad forum enumerantur egreſſus. In undecima autem hora; corporei adventus Domini tempus oſtendit. Nam ex omni numero, qui ſpatio eſt præſentis ſeculi conſtitutus, in eam rationem convenit ortus ejus ex Maria, in quam undecimæ horæ tempus ex die eſt. Diviſione enim per quingentenum numerum facta, in omni ſex millium annorum ſumma, tempus corporei ortus ejus undecimo diviſionis totius calculo ſupputatur.

7. Et quidem diverſus ad undecimæ horæ operarios ſermo eſt. Primis enim, ſed & ceteris dictum eſt: *Ite ad vineam;* merces tamen denarii cum primo conſtituta eſt; nam ceteris, juſtæ ſolutionis promiſſa ſpes eſt, noviſſimis vero dicitur: *Quid hic ſtatis?* quia quamvis ad Iſraël lata lex fuerat, voluntas tamen gentium non excludebatur a lege. Qui reſponderunt: *Nemo nos conduxit.* Debitum namque erat per orbem terrarum Evangelium prædicari, & gentes fidei juſtificatione ſalvari. Hi igitur mittuntur ad vineam. Et cum ſero eſſe cœpiſſet, donum conſtitutæ in totius diei labore mercedis, primi operarii horæ veſperis conſequuntur. Merces quidem ex dono nulla eſt, quia debetur ex opere; ſed gratuitam gratiam Deus omnibus ex fidei juſtificatione donavit: verum ſecundum inſolentiam populi jam ſub Moyſe contumacis, hic murmur operantium eſt, hinc gratuitæ mercedis invidia eſt, quod ſine longi laboris difficultate, & ſub æſtus nomine non longo in eos diabolici inſtinctus calore flagrante, idem præmium redhibeatur operantibus. Sed ideo, quod apud homines impoſſibile eſt, poſſibile eſt apud Deum: ut mercedem legis optime & inculpabiliter cuſtoditæ, donum gratiæ per fidem credentibus primis ex noviſſimis largiatur.

8. Et

8. *Et ascendens Jesus Jerosolymam assumsit duodecim discipulos, & ait illis: Ecce ascendimus Jerosolymam*, & reliqua. Jam sine scandalo audituris Apostolis sacramentum crucis Dominus exponit: (denique nulla hunc sermonem mæstitia consequitur) confirmatis scilicet superiore sermone, per fidem crucis novissimos primos futuros; divitibus autem, id est, confidentibus legis in eamdem crucem scandalizantibus, invium iter regni cœlorum futurum.

9. *Tunc accessit ad eum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis*, & reliqua. Non sine aliquo momento rerum ita effectum fuisse existimandum est, ut mater filiorum Zebedæi Dominum deprecaretur. Numquid & filiis petendi familiaritas non erat? Sed erat gestorum effectibus prophetandum. Apostoli quidem jam ex lege crediderant, quæ eos in fidem evangelicam nutriverat. Itaque in matre filiorum Zebedæi lex intelligitur: quæ confidentia privilegii sui pro credentibus ex se populis deprecatur. Quæ quia superius audierat primos novissimos, & novissimos primos futuros, deferri filiis suis orat, ut in Domini regno unus ad dexteram ejus sedeat, alius ad sinistram. Cui Dominus respondit, nescire eam, quid oret. Nihil quidem de gloria Apostolorum ambigebatur, & judicaturos eos sermo superior exposuit. Denique in medio sermone, an calicem suum possent bibere, interrogat. Non utique de communis poculi genere loquebatur; neque enim labor est bibere de calice: sed ille de calice sacramenti passionis interrogat. At illi, qui jam martyrii libertatem constantiamque retinebant, bibituros se pollicentur. Dominus collaudans eorum fidem ait, martyrio quidem eos secum compati posse; sed lævæ ejus ac dexteræ assidere, aliis a Deo patre fuisse dispositum.

10. Et quidem, quantum arbitramur, ita honor iste aliis est reservatus, quod tamen nec Apostoli ab

eo erunt alieni: qui in duodecim patriarcharum sede considentes, Israelem judicabunt. Et quantum sentire ex ipsis Evangeliis licet, in regno cœlorum Moyses & Elias assidebunt. Nam cum spopondisset Dominus, visuros quosdam de Apostolis, ante quam mortem gustarent, filium hominis venientem in regno suo; assumtis Petro & Jacobo, & Joanne, apparuit cum gloriæ suæ habitu, Moyse & Elia in monte comitantibus. Et hos quidem eosdem prophetas duos pervenientes adventum ejus esse intelligimus, quos Apocalypsis Joannis ab Antichristo perimendos esse dicit: licet variæ vel de Enoch, vel de Jeremia, plurimorum exstiterint opiniones, quod alterum eorum sicut Eliam mori oporteat. Sed non possumus veritatis fidem, quam Dominus tribus superioribus testibus revelavit, sensus nostri opinione corrumpere: neque alios venturos existimare, quam qui ad sponsionem fidei venisse conspecti sunt. Et quamquam ultra evangelicam veritatem non necesse sit opinari: tamen si quis conditionem & mortis, & sepulturæ, & sepulchri Moysi diligenter adverterit, & secretarum Scripturarum secundum Apostoli auctoritatem, cognitionem adeptus sit, intelliget omnia ita esse tractata, ut Moyses potuerit jam videri. Et hæc quidem instruendi causa sint dicta.

11. Ceterum ut ratio spiritalis intelligentiæ plena esset, pro duobus Dominum mater oravit. Duæ enim sunt vocationes ex Israel una discipulorum Joannis, altera per Apostolos Pharisæorum. Namque post passionem Joannis superius legimus discipulos ejus ad Dominum transisse. Ideo igitur pro duobus oratur, quia Evangelio Christi hæ vocationes geminæ crediderunt. Post hæc igitur decem discipuli contristati sunt de fratribus duobus: verum ipsorum duorum discipulorum nulla mæstitia est. Hoc ratio non patitur, ut alterius contumelia alius fiat mæstus. Certe

etiam

etiam pro se decem mæsti esse potuissent; sub duorum enim nominibus negatum hoc omnibus videbatur; sed typicus ordo servatus est. Apostoli de se certi erant: ideo solum mæsti sunt de duobus: quia etiam his duabus vocationibus, quæ ex lege sunt, consortium gloriæ hujus optabant. Ita enim rationem & futuri, & præsentis sermo moderatur, ut non de se neque decem, neque duo solliciti scriberentur, & in decem sollicitudine de duobus, præsentis negotii efficientiæ obtemperaretur.

12. Volens igitur Dominus proprietatem nobis istius præfigurationis ostendere, atque hanc præsumtionem eos, qui erant ex lege venturi, de prærogativa Israelitici nominis velle præsumere, docet principatum ab his non modo gentium capessendum, sed ministros & servientes, & non, quibus ministratum sit, ad gloriam honoris maximi advocandos: exemplo scilicet patriarcharum & prophetarum qui servierint, exemplo etiam Apostolorum qui ministraverint, exemplo etiam Domini qui animam suam pro redemtione nostræ salutis impenderit. Ad gloriam autem humilitatis istius, cœnæ eos & convivii modo instruit: monens in locis eminentioribus accubari non oportere, ne forte eo adveniente, qui clarior est, per dominum cœnæ occupato loco cum decenti contumelia admonitus decedat. Porro autem si in humilibus accubuerit, advenientibus humilioribus, ad gloriam loci celsioris accedet. Atque ita NON PRÆSUMERE aliquid honoris decet, sed humilitatis operibus promereri.

13. *Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est cum turba multa: & ecce duo cæci sedentes super viam audierunt, quod Jesus transit*, &c. Superius per figuram duorum filiorum Zebedæi, de Israelitico populo tractatum est, qui ex semine Sem erat ortus. Competenter igitur cæci duo viam assident: populi videlicet gentium duo

ex Cham & Japhet procreati egressus, & iter ejus observant, sibique cæcis visum reddi deprecantur. Denique eos turba objurgat, cur clament, &, ut sileant, increpat: non quod silentium causa honoris exigerent, sed acerbe a cæcis audiunt, quod negabant, Dominum esse David filium. Illuminatis enim cæcorum mentibus Deus in homine prædicabatur, ut verum esset, quod a Domino dictum est: In judicio mundi hujus veni, ut, qui vident, non videant, cæci vero respiciant. *At illi magis clamant*: & demorante legis populo, vehementiorem fidei suæ protestantur calorem. Sed Dominus miseretur, &, quid volunt, requirit. Illi vero aperiri oculos suos precantur. Quibus misertus oculos contigit, & visum cognoscendi Dei reddidit. Atque ut typus crediturarum gentium expleretur, cælestis gratiæ cognitione percepta, qui cæci fuerant, videntes Dominum suum sunt secuti.

CAPUT XXI.

De asina & pullo ejus, de ejectis a templo nummulariis, de ficu maledicta, de duobus filiis ad vineam missis, de publicanis & meretricibus.

1. Tunc *Jesus misit duos ex discipulis suis, dicens: Ite in castellum, quod contra vos est*, &c. Duo discipuli ad vicum mittuntur, ut asinam ligatam cum pullo ejus absolvant, atque ad eum perducant: & si quis interroget, cur ita fiat, respondeant, Domino necessarios, ac statim remittendos. Post superiorem sermonem, quo in duobus filiis Zebedæi duplicem ex Israel vocationem significatam meminimus, competenter nunc duo discipuli ad solvendam asinam & pullum destinantur: quia duplex erat ex gentibus plebis vocatio consecutura. Erant enim atque sunt Samaritæ,

ritæ, profecti quondam per secessionem ex lege, & sub quadam observantiæ suæ consuetudine servientes: erant etiam gentes indomitæ & feroces. Igitur duo mittuntur, ut solveant ligatos & obstrictos, & erroris atque ignorantiæ vinculis præpeditos: & mittuntur extra Jerusalem; extra eam enim hæ duæ vocationes habebantur. Ceterum mater filiorum Zebedæi intra Jerusalem Dominum oravit: duabus enim vocationibus Israel vel per Apostolos, vel per Joannem ex lege salvatur. Verum æque per Philippum Samarita credidit, per Petrum autem Cornelius Christo tamquam primitiæ gentium adductus est. Quod autem instruuntur, ut quærenti respondeant Domino necessarios & mox remittendos, id est, eos ipsos genti suæ prædicatores fidei evangelicæ esse reddendos. Impleta igitur est prophetia, quæ invectum asina & pullo novo Dominum venturum in Jerusalem nuntiabat. Sed gestorum effectibus prophetatur. Asina namque, quæ de vico solvitur, atque exhibetur, Samaria videlicet alieno & peregrino obsessa dominatu, per Apostolos solvitur, & Domino suo redditur. Pullum vero idem Dominus ascendit, novellum, contumacem, durum: atque hæc omnia gentilis ignorantiæ vitia dominantur, & tot animarum ferocitates vectio Deo factæ sunt.

2. Omnis autem hæc species futuri ordinem tenet: & parabolicis significationibus, rerumque præsentium conditionibus, futuris forma præmittitur. Erit enim Dominus in claritatis suæ adventu gentes possidens: earumque mentibus tamquam vector insidens, toto comitatus sui agmine prædicabitur, Patriarcharum, Prophetarum atque Apostolorum. Nam gloriam suam in vestimentis Patriarchæ Domino substernunt: eorum enim & generationibus, & nominibus, & insectationibus est Dominus prophetatus. Eique omni dignitatis suæ ornatu concedentes, seque se-

 dili

dili ejus ſubſternentes, docent omnem gloriam ſuam præparationi dominici adventus fuiſſe ſubſtratam. Illic etiam Prophetæ veſtimenta ſua incedentis itineri ſubſternunt; hanc enim viam gentium vecturarum Deum prædicaverunt: quippe ſeculi amore poſtpoſito, mortibus ſe & lapidationibus offerendo, ipſis ſe quodam modo corporibus exuerunt, ad ingreſſum viæ talis oblatis. Apoſtoli quoque exciſarum arborum ramos poſt veſtimenta ſubſternunt: ſed nulla in hoc eſt humani officii reverentia. Rami enim incedentem impedirent, & implicitum iter facerent properantis ingreſſui: verum explicatur omnis ratio prophetiæ, & futuri forma ſervatur. Igitur infructuoſarum gentium rami, id eſt, infidelium quondam gentium fructus, per Apoſtolos itineri Domini ſubſternuntur, & Salvatoris juſtificantur ingreſſu: & per eos inceditur, & gratiſſimum fit incedenti Deo ex ramis infecundæ radicis officium.

3. *Turba autem & præcedens, & conſequens clamabat: Hoſanna fili David, benedictus, qui venit in nomine Domini.* Sed crucifigendum quomodo turba collaudat, aut quomodo odium meruit ex favore? Verum laudationis verba, redemtionis in eo exprimunt poteſtatem. Nam *hoſanna* hebraico ſermone ſignificatur redemtio domus David. Deinde David filium nuncupant, in quo agnoſcerent regni æterni hæreditatem. Poſtremo benedictum, qui venit in nomine Domini; confitentur. Atquin acclamandum ab his erat crucifige blasphemum. Sed peragunt formam futuri geſta præſentia: & compugnantibus licet eorum, inter quos hæc gerebantur, affectibus, quamvis mox diverſa eſſent conſecutura, rerum tamen cœleſtium fidem etiam invitorum meditatur operatio. Commovetur deinde Jeroſolyma; rerum enim novitas motum attonitis afferebat.

4. Templum vero introiit, id eſt, eccleſiam traditæ a ſe prædicationis ingreſſu. A qua primum omnia

ſacerdotalis miniſterii vitia jure poteſtatis expellit: reddenda enim ab omnibus gratuita tradiderat, quæ gratuita fuerant conſecuti: quia neque emi aliquid per corruptelam ſacerdotis aut vendi, libertas doni debebat admittere. Cathedras autem, præcipue vendentium columbas, evertit. Quæ porro dignitas eſt in nundinis columbarum? aut quod privilegium in avium iſtarum commerciis reſervatum eſt, ut vendentes eas honorem ſibi arrogent cathedrarum. Sed in omni loco admonemus, altius verborum virtutes in iſtiusmodi ſignificationibus contuendas. In columba, ſecundum prophetiæ exempla, Sanctum Spiritum intelligimus: in cathedra, ſacerdotii ſedes eſt. Ergo eorum, qui Sancti Spiritus donum venale habent, cathedras evertit, quibus miniſterium a Deo commiſſum negotiatio eſt; admonitionis ejus commemorans auctoritatem, quæ in Propheta teneatur. Nam ſcriptum eſt: *Domus mea domus orationis vocabitur; vos autem feciſtis illam ſpeluncam latronum.* Sed neque emere Judæos in Synagoga, neque vendere Spiritum Sanctum poſſe exiſtimandum eſt. Non enim habebant ut venire poſſent, neque erat, quod emere quis poſſet: ſed præfiguratio futurorum dictis præſentibus continetur: Eccleſiæ vitia in ipſo adventu dominicæ claritatis eſſe purganda.

5. Infirmitates quoque cæcorum & claudorum curavit in templo: & publicas ejus operationes favor populi conſecutus eſt. Invident autem puerorum clamoribus principes ſacerdotum, eumque admonent, cur iſta audiat; in redemtionem enim veniſſe domus David prædicabatur. Quibus reſpondit, non legiſſe eos: *Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem*: ceſſantibus enim prudentum judiciis, hanc ſibi a pueris atque infantibus, quorum ſit regnum cœlorum, confeſſionis gloriam præparatam; quia prudentes & principes ſeculi ſapientiam Dei reprobaverint, Chri-

ſtum

stum autem regenerationis parvuli lactentesque sint prædicaturi. *Et his dictis civitatem egressus reliquit eos, atque in Bethania mansit.* Infidelem videlicet Synagogam deserens in Ecclesia gentium demoratur.

6. *Mane autem transiens in civitatem, esuriit: & videns arborem fici unam secus viam, venit ad eam*, & reliqua. Idem etiamnum rerum cœlestium ordo præmittitur. Nam in ficu Synagogæ positum exemplum est. Dato enim pœnitentiæ spatio, eo videlicet tempore, quod inter passionem & reditum claritatis est medium, veniet esuriens plebis hujus salutem, & inveniet infecundam, foliis tantummodo vestitam, id est, verbis inanibus gloriantem; sed fructibus vacuam, operibus quippe bonis sterilem, & exspectatis proventibus nudam. Et quia pœnitendi tempus excesserit, in perpetuum sententia judicii cælestis arescet. Et in eo quidem bonitatis dominicæ argumentum reperiemus. Nam ubi afferre voluit procuratæ per se salutis exemplum, virtutis suæ potestatem in humanis corporibus exercuit, spem futurorum & animæ salutem curis præsentium ægritudinum commendans. Nunc vero ubi in contumaces formam severitatis constituebat, futuri speciem damno arboris indicavit; ut infidelitatis periculum sine detrimento eorum, in quorum redemtionem venerat, doceretur.

7. Admirantur vero discipuli arborem in momento dicti ipsius aruisse: quia præsentis facti efficacia futuri imaginem præferebat. Cum enim in regno cœlesti advenerit, in tempore ipso adventus ejus infidelitatis Judaicæ sterilitatem æternæ damnationis sententia consequetur. Quos Dominus, si fidem habuerint non solum hæc, sed & maiora horum eos posse confirmat. Illi quidem judicaturi erant Israel, secundum antecedentes sponsiones: sed etiam jus omne in diabolum, quem montem nuncupat, essent consecuturi. Ait enim ita: *Si fidem habueritis, non solum de ficulnea*

facie-

facietis, sed & si monti huic dixeritis: Tolle, & jacta te in mari, fiet. O ingens fidei præmium, cujus merito in tantum potestas credentium extollitur, ut judicaturi universos, pari severitatis sententia in damnationem seculi diaboli celsitudinem molemque demergant!

8. Contuendum autem est, qua ratione Synagoga ficus arbori comparetur. Hæc namque arbor dissimiliter a ceterarum arborum & natura, & conditione florescit. Nam flos ei primus in pomis est, sed non in his, quæ maturitatem, ut emerserint, consequantur. Grossa enim hæc & communis usus, & prophetica auctoritas nuncupavit. Verum postea internæ fecunditatis virtute exuberante, ejusdem speciei atque formæ poma prorumpunt, quibus prorumpentibus ista truduntur, & dissolutis, quibus continebantur, radicibus decidunt, aliaque illa exeuntia usque ad maturitatem fructuum provehuntur. Sed de superioribus illis si quando inciderit, ut in sinu virgularum ex ramulo eodem prodeuntium emerserint; manent semper, & non sicut grossa cetera decidunt, sed hærent sola tantum, pomaque cetera maturitate præveniunt. Et hos pulcherrimos fructus arbor illa ex se dabit, qui cum grossis ceteris promergentes, de medio utrarumque virgularum claviculo proferentur. Igitur ex conditione arboris propria & competens Synagogæ similitudo proposita est.

9. Primos enim populi fructus, quos ab exordio protulerat, grossorum amisit exemplo: quia plebem ejus inutilem, fidelis & pertinax, & usque ad consummationem temporum manens populus gentium protrusit. Verumtamen credentes primi ex Israel Apostoli, & inter Legem & Evangelia grossorum modo inhærentes, ceteros resurrectionis gloria & tempore anteibunt. Et quidem jam in exordio Genesis, in hujus rei formam, pudorem suum Adam atque Eva hujus arboris foliis texerunt, cum se ipsos ad adventum Domini

vocan-

vocantis occulerent: quia Synagoga infidelis, & legis mandata transgrediens, impudentiæ suæ fæditates, & turpitudinum confusionem infructuosis esset verborum velamentis tamquam ficus foliis contectura. Atque hæc quidem de natura arboris hujus interjecta sunt, ut comparationis proprietas intelligi posset. Reliquus itaque gestorum ordo est contuendus.

10. Pharisæi multa exinde viderant ingentibus magis digna miraculis; sed nunc maxime solliciti sunt, & interrogant, in qua hæc faciat potestate. Res enim, sub præsentium gestorum effectibus, ingens futurorum complectebatur arcanum. Atque idcirco ex eo specialiter interrogandi reperitur instinctus, sub quo totius periculi præformatio proferebatur. Dominus respondet, dicturum esse se, in qua hæc faceret potestate, si modo illi interroganti sibi respondissent: Joannis baptisma utrum de cœlo, aut ex hominibus putarent esse. At illi responsionis suæ periculo cunctantur, cogitantes, si de cœlo professi essent, confessione sua se reos deprehendendos, cur cœlestis testimonii auctoritati non credidissent: si ex hominibus dixissent, turbas verebantur, plures enim Prophetam Joannem habebant. Responderunt itaque, nescire se. Non utique de cœlo nesciebant, cum convinci veritate professionis suæ metuunt. Sed verum de se etiam cum fallendi voluntate dixerunt. Per infidelitatem enim suam de cœlo esse Joannis baptisma nescierunt. Quod autem ex hominibus esset, idcirco non potuerunt scire, quia non erat.

11. *Homo quidam habebat duos filios*, & reliqua. Multa & gravia sunt, quæ confundere intelligentiam possunt, nisi prioris & posterioris sensus ordinem tenuerimus. Quis enim hic existimari poterit filius senior, qui iturum se ad opus negaverit, & per pœnitentiam emendatus eo rursum profectus sit? Atquin Israel non pœnituit: sed in Dominum manus intulit,

&

& universitas ejus Deum suum impio ore crucifixit. Juniorem autem quem sentiemus, qui iturum se spoponderit, & non abierit? Sed gentium peccatorumque plebs id, quod spopondit, effecit. Abiit enim, & ad opus, ad quod vocabatur, egressa est: quomodo ergo ea esse, quæ non abiit, sentietur?

12. Deinde ipsa Pharisæorum responsio, quid momenti habeat, quærendum est. Dicunt voluntati juniorem obedisse. Hoc rerum ratio non patitur, ut simulata professio meritum perfectæ veritatis obtineat; ut plus sit fefellisse spondentem, quam perfecisse omnia non pollicentem. Quis autem non malit negari sibi id, quod poscat, dummodo id, quod poposcerit, fiat, quam non fieri, quod spondeatur, ut fiat; cum facti effectus ex desperatione sit gratior, spes autem destituta plus doleat? Nisi forte poscentium voluntas sola sibi adulatione spondentium blandiatur.

13. Recordandum igitur est, propositionem comparationis istius ex eo sermone descendere, qui initus sit de Joanne, ut infidelitatis cunctationem, & ex ea silentii necessitatem istiusmodi positum objurgaret exemplum. Sed sicut in ceteris admonuimus, hic quoque meminisse nos oportet, rationi rerum præsentium aliquid interdum ea conditione deesse, ut futurorum species sine damno aliquo præfiguratæ efficientiæ expleatur. Primus est filius, populus ex Pharisæis in præsens a Deo per Joannis prophetiam, ut præceptis suis obtemperaret, admonitus. Hic insolens & inobediens, & dictis præsentibus contumax fuit, habens in lege fiduciam, & pœnitentiam peccatorum gloria prærogativæ ex Abraham nobilitatis aspernans: qui deinceps operum miraculis post Domini resurrectionem pœnitens sub Apostolis credidit, facti fide ad voluntatem evangelicæ operationis regressus anteriotioris insolentiæ culpam pœnitendo confessus est.

14. Fi-

eam significat. Denique non ait eam n
non abisse. Res extra culpam infidelitat
in facti erat difficultate, ne fieret. Non i
tim ad opus, quod præceptum est, nolu
ire non poterat, non iit. In eo enim nece
sine crimine voluntatis ostenditur.

15. Et in responsione quidem Pharisæ
dam est necessitas prophetiæ. Nam invit
fitentur, quis obsecutus sit voluntati, jur
filius, obediens professione, licet non effic
pore; quia fides sola justificat. Atque ide
& meretrices in regno erunt priores, quia
diderint, & in remissionem peccatorum
adventum Christi confessi sint, curationun
daverint, sacramentum passionis acceperint
resurrectionis agnoverint. Principes aute
tum & Pharisæi videntes hæc, & contem
justificati per fidem non erant, nec per p
regressi sunt ad salutem: atque ideo in per
ctus eorum sub maledictione ea, quæ in a
præformabatur, arescit.

CAPUT XXII.

De vinitoribus, qui missos ad se ob repetendos fructus interficiunt, de invitatis promiscuis, & veste nuptiali.

1. *Aliam parabolam audite. Homo erat pater-familias, & plantavit vineam, & sepem circumdedit ei, & fodit in ea torcular, & turrem ædificavit*, & reliqua. Quæstio omnis in absoluto est. Nam etiam ipsi principes sacerdotum & Pharisæi de se dici hæc intelligentes, in iram accensi sunt. Sed personarum proprietas, & rerum comparationes sunt proferendæ. Patrem-familias hic patrem Deum intelligimus: qui populum Israel in proventus optimorum fructuum plantaverit, quique eos sanctificatione paterni nominis, id est, nobilitate Abrahæ & Isaac, & Jacob intra fines suos, tamquam septo aliquo custodiæ peculiaris, incluserit; prophetas quoque quædam quasi torcularia aptaverit, in quos musti modo quædam ubertas Sancti Spiritus ferventis influeret: in turri autem eminentiam legis exstruxerit, quæ & in cælum ex solo egressa proveheret, & ex qua Christi speculari posset adventus. In colonis vero principum sacerdotum, & Pharisæorum est species, quibus in plebem potestas est permissa doctrinæ.

2. In servis vero, qui missi sunt, ut fructus perciperent, varius & sæpe repetitus progressus est prophetarum. Missi autem rursum plures prioribus, tempus illud est, quo post singulorum prædicationem, plurimus in unum prophetantium numerus emissus est; qui variis temporibus verberati, & lapidati, & occisi sunt, fructus institutæ plebis edoctæque repetentes. In filio vero ad ultimum misso: Domini nostri & adventus, & passio est: qui extra Jerusalem, tamquam extra vineam, in sententiam damnationis abjectus est.

Consilium vero colonorum & hæreditatis occiso hærede præsumtio spes inanis est gloriam legis, peremto Christo, posse retineri. In patris-familias reditu, tempore judicii gloria est in Filio paternæ majestatis assistens. In responsione autem ipsorum principum & Pharisæorum, redditur dignius Apostolis legis hæreditas. Sed hic filius lapis est ab ædificantibus improbatus, & in fastigium angularis erectus, & in oculis omnium mirabilis, & inter legem atque gentes lateris & ædificii utriusque conjunctio.

3. *Simile est regnum cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio suo, & misit servos suos vocare invitatos ad nuptias*, &c. Et hæc quidem parabola distinguenda temporibus est, & dinoscenda personis. Et de persona regis & filii absoluta intelligentia est. Fecisse autem patrem nuptias filio, & sic invitasse, nova ratio est. Nam nuptias facere, & auctoris, & temporis est nuptiarum. Verum hic nuptiæ, vitæ cœlestis & in resurrectione suscipiendæ æternæ gloriæ sacramentum est. Merito igitur a Patre sunt factæ; quia æternitatis hujus societas, & novi corporis desponsi conjunctio, jam perfecta habebatur in Christo. Et in hoc quidem loco admonebimus ita, ut & in superiore, ubi de repudii conditione tractatum est, diligenter, quæ de ratione resurrectionis significata sunt, contueri, & id, quod sub persona Adæ ad Evam dictum est, quia sacramentum magnum sit, ne incuriose relinquatur.

4. Qui autem admonentur, ut veniant, invitati ante, populus Israel est: in gloriam enim æternitatis per legem est advocatus. Servi missi, qui invitatos vocarent, Apostoli sunt: eorum enim erat proprium, commonefacere eos, quos invitaverant prophetæ. Qui vero iterum cum præceptorum conditione mittuntur, Apostolici sunt viri, & successores Apostolorum. Tauri autem saginati, gloriosa Martyrum species est, qui

qui confessioni Dei, tamquam hostia electa, sint immolati. Saginata vero, sunt homines spiritales, tamquam cœlesti pane ad evolandum aves pastæ, ceteros accepti cibi ubertate expleturæ. His enim omnibus jam paratis, & in numerum complacitæ Deo multitudinis collectis, regni cœlestis gloria tamquam nuptiæ nuntiantur.

5. Sed eorum quoque admonitionem ita neglexerunt, ut aliqui eorum ambitione seculi tamquam agro occuparentur: plures vero ob pecuniæ cupiditatem negotiatione detinerentur. Ceteri autem missos servos, quod in ipsis Apostolis expletum est, affectos injuriis occiderunt. Sed tam immanis facti scelus ultio digna consequitur. Missi exercitus cœlestes omnem eorum congregationem judicio Dei urent, & flammis æterni ignis succendent; quia contra humanitatis affectum homicidarum odiis sævierunt.

6. Quoniam vero de judicii tempore & resurrectionis ista loquitur, sermonem eumdem ad congregationem gentium retulit. Indignis enim repertis his, qui primi invitati fuerant, jubet iri ad exitus viarum. Dono enim gratiæ, vitæ anterioris crimina omittuntur. Nam sæpissime viam tempus seculi intelligendam monuimus. Atque ideo ad exitus viarum jubentur ire; quia omnibus retro acta donantur. Vocari deinde omnes sine aliqua exceptione ad nuptias jubet, & mali simul cum bonis veniunt. Vocatio quidem bonos efficere debuerat, quia sancta est, & ex optimo affectu invitantis profecta est: sed per vitium inemendatæ voluntatis discrimen est vocatorum.

7. Et quia in fallendis hominibus plurimum artis habere soleat simulatio, quæ si nos vel secreto mentis alienæ, vel simplicitate judicii nostri fefellerit, tamen Deum latere non possit: ideo ingressus Deus felicis resurrectionis istius cœtum, & hominem accumbentem sine nuptiali veste conspiciens, interrogat,

quomodo ſit ingreſſus. Numquid invitandorum habitum deſignaverat? Deinde cum invitari quoscumque juſſiſſet; quomodo unus omnibus poterat eſſe veſtitus? Aut ſi certus ex conſuetudine convivantium in nuptiis habitus eſſe ſoleret; & ab invitantibus ac miniſtris potuiſſet inhiberi. Sed quia malos intelligere non omnium eſt, & humana ſimplicitas difficile fraudulentiam ſimulatæ mentis intelligit; idcirco hunc malum & indignum cœtu nuptiali Deus ſolus invenit. Veſtitus autem nuptialis eſt gloria Spiritus Sancti, & candor habitus cœleſtis: qui bonæ interrogationis confeſſione ſusceptus, usque in eætum regni cœlorum immaculatus & integer reſervetur. Hic itaque tollitur, & in exteriores tenebras mittitur, quia multi vocati ſunt, & pauci electi. Non eſt igitur paucitas in invitatis, ſed raritas in electis: quia in invitante ſine exceptione publicæ bonitatis humanitas eſt; in invitatis vero de judicii merito probitatis electio eſt.

CAPUT XXIII.

De tributo & imagine Cæſaris, de eadem ſeptem fratrum uxore, de mandatis maximis, de David filio.

1. *Tunc abierunt Phariſæi, & conſilium fecerunt, ut eum caperent in verbo*, &c. Frequenter Phariſæi commoventur, & occaſionem inſimulandi eum habere ex præteritis non poſſunt: cadere enim vitium in geſta ejus & dicta non poterat. Sed de malitiæ affectu in omnem ſe inquiſitionem reperiendæ accuſationis extendunt. Namque a ſeculi vitiis atque a ſuperſtitionibus humanarum religionum univerſos ad ſpem regni cœleſtis vocabat. Igitur an violaret ſeculi poteſtatem, de propoſitæ interrogationis conditione pertentant: an videlicet reddi tributum Cæſari oporteret?

ret? Qui interna cogitationum secreta cognoscens, (Deus enim nihil non eorum, quæ intra homines sunt, absconsa speculatur,) afferri sibi denarium jussit, & quæsivit, cujus & inscriptio esset, & forma. Pharisæi responderunt: Cæsaris eam esse. Quibus ait: Cæsari redhibenda esse, quæ Cæsaris sunt: Deo autem reddenda esse, quæ Dei sunt.

2. O plenam miraculi responsionem, & perfectam dicti cœlestis absolutionem! Ita omnia inter contemtum seculi, & contumeliam lædendi Cæsaris temperavit, ut curis omnibus & officiis humanis devotas Deo mentes absolveret, cum Cæsari, quæ ejus essent, redhibenda decernit. Si enim nihil ejus penes nos resederit, conditione reddendi ei, quæ sua sunt, non tenebimur. Porro autem si rebus illius incubamus, si jure potestatis suæ utimur, & nos tamquam mercenarios alieni patrimonii procurationi subjicimus, extra querelam injuriæ est, Cæsari redhiberi, quod Cæsaris est; Deo autem, quæ ejus sunt propria, reddere nos oportere, corpus, animam, voluntatem. Ab eo enim hæc profecta atque aucta retinemus: & proinde condignum est, ut ei se totum reddant, cui debere se recolunt & originem, & profectum.

3. *In illa die accesserunt ad eum Sadducæi, qui dicunt, non esse resurrectionem*, & reliqua. Sadducæi extra fidem resurrectionis sunt. Et quia eam Dominus prædicaret, calumniam divinis rebus ex efficiendi voluntate proponunt, septem videlicet fratrum eamdem conjugem, cujusnam eorum in resurrectione futuram esse respondeat.

4. Atque ita quidem publica opinio accipit, de resurrectionis conditionibus nihil Scripturis prophetalibus contineri. Sed Dominus ait: *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Ergo scriptum est: & cessare debet ambiguitas, quam auctoritas tanta condemnat. Hanc enim eamdem calumniam afferre plu-

 res

charitati Dei præponere inhibeamur; quomodo dilectio proximi diligendi Deum simile mandatum est? Aut relinquetur aliquid, quod amori Dei possit æquari? nisi quia similitudo præcepti parem charitatem diligendi Patrem & Filium exigebat.

8. Atque ut legis ipsius verbis argui possent, & de proximo manifestior intelligentia panderetur; requirit, quid illis videretur Christus, cujusnam filius futurus esset. Qui responderunt: David. Quibus ait, quomodo in spiritu Dominus a David nuncuparetur, qui ejus filius futurus esset, & quomodo ab eo dictum esset: *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Erat quidem verum: Christum ex David semine procreandum: sed similitudo nominis, qua Dominus Domino dicebat, & qua a dextris collocabat, donec omnes inimicos subderet pedibus ipsius, significabat & de consortio nominis substantiæ unitatem, & assidendi invitatione judicium, & de universorum subjectione virtutem; ut meminissent in eo, qui ex David oriebatur, æternæ virtutis & potestatis, & originis substantiam contineri, & Deum in homine mansurum.

CAPUT XXIV.

De cathedra Moysi, super quam sederunt Scribæ & Pharisæi: de clauso ab iisdem regno cælorum, & ab iisdem comedi domos viduarum, circumeuntibus mare & aridam, & dicentibus: Quicumque juraverit in templo, nihil est, *& decimantibus mentham & anethum, & ædificantibus sepulchra prophetarum, & de Jerusalem, quæ interficit prophetas, & lapidat eos, qui ad se missi sunt.*

1. *Tunc Jesus locutus est turbis & discipulis suis, dicens: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi,*

sui, & reliqua. Legis de se testantis gloriam prætulit, quæ imaginem in se futuræ veritatis expresserat. In omnibus enim Christi meditabatur adventum. Quidquid enim in ea continebatur, in profectum manifestandæ ejus cognitionis assumtum est. Jubet igitur præceptis Pharisæorum obtemperari, quia in Moysi cathedra sederint: jubet legis mandatis omnibus obediri, sed a factis eorum atque operibus abstineri; ut mores hominum atque infidelitas, non legis doctrina vitetur. Ipsi enim subdito sibi populo gravissima legis onera imponunt, ne digitum quidem suum contingendis ipsis admoventes. Quin etiam præcipiunt Dominum ex toto corde diligi, & proximum tamquam se amari: ipsi adversum legis sibi latæ testimonium, Deum in Christo passionibus persequentes. Verborum quoque suorum gloriam tamquam philacteria dilatantes, quibus vitæ æternæ auctor Deus non sit intellectus in Christo, seseque ex honore legis emissos tamquam fimbrias ex veste magnificent, qui totius legis ignari, neque opera, neque virtutem ejus ipsius legis agnoverint: amantes primos accubitus in conviviis, qui igni æterno (convivantibus potius cum Abraham gentibus) deputantur: & primas cathedras in synagogis, ipsi doctorem suum secundum legis & prophetarum testimonia nescientes: sed & salutationes in foro, quibus humilitas cordis & ministerium in omnes est imperatum. Vocari etiam ab hominibus magistri volunt, doctrinæ legis ignari, & magistrum salutis perpetuæ respuentes. Quæ quia omnia profana atque perversa essent, factorum imitatione damnantur. Legis autem audientia, & dictorum obedientia, quia Christum loquebantur, exigitur.

2. Verum in contrarium discipulis jam se scientibus totius humilitatis præcepta consummat, ut meminerint omnes fratres esse se, id est, filios parentis unius, & per novæ nativitatis generationem terreni

ortus excessisse primordia, & unum sibi esse omnibus cœlestis doctrinæ magistrum, & gloriam honoris æterni humilitatis conscientia capessendam; quia insolentiam Deus humilem effecturus sit, & humilitatem elaturus in gloriam.

3. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cœlorum.* Simulationem eorum pœnæ significatione condemnat. *Væ* enim vox dolentis est. Claudere autem eos regnum cœlorum ideo ait, quia in lege meditationem ejus, quæ in Christo est, veritatis occultent, & corporeum adventum a prophetis prædicatum doctrinæ simulatione abscondant; ipsique non adeuntes viam æternitatis in Christo, adire quoque ceteros non sinant.

4. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui comeditis domos viduarum.* Hinc illæ sunt veritatis inficiæ, hinc adeundæ ceteris salutis inhibitio, & regni cœlestis obseratio, ut in obeundis viduarum domibus retineatur ambitio, ut longæ orationes dignatione spolientur, ut ab his cœlestis cognitio tamquam a thesauro repositæ opulentiæ expetatur, ut legis dignitas gratiæ silentio perseveret. Et ideo accipient amplius judicium, quia & pœnam proprii peccati, & reatum alienæ ignorantiæ debebunt.

5. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam.* Maris & terræ peragratione significat, in totis orbis finibus eos esse Christi Evangelio obtrectaturos, & legis jugo contra justificationem fidei aliquos subdituros: proselyti enim sunt ex gentibus in Synagogam recepti. Quorum futurorum raritas in uno indicatur: neque enim post Christi prædicationem doctrinæ eorum fides relicta est. Sed quisquis fuerit acquisitus ad plebem, filius fit gehennæ, pœnæ soboles, & æterni judicii hæreditas: quia adoptio ex gentibus Abrahæ familiam factura sit. Ideo autem pœnæ duplicatæ erit filius, quia neque remissionem

nem

nem peccatorum sit gentilium consecutus, & societatem eorum, qui Christum persecuti sunt, sit secutus.

6. *Væ vobis duces cæci, qui dicitis: Quicumque juraverit in templum, nihil est.* Reverentiam humanarum observationum, & contumeliam propheticæ traditionis exprobrat, quod inanibus honorem darent: & detraherent honorandis. Legem namque ipse dederat, & lex non efficientiam continebat, sed meditabatur effectus. Nam ornatus altarii atque templi non dignitatem de cultu conciliabat, sed futurorum speciem de decore fingebat. Nam aurum, argentum, æs, aurichalcum, margaritæ, crystallus propriam significantiam pro natura uniuscujusque metalli complectuntur. Igitur redarguit, quod aurum templi & dona altaris pro sacramentorum religione venerarentur; cum honor potior esset & altaris, & templi, quia ad futurorum speciem & aurum templo, & donum dedicaretur altari. Et ideo adveniente Christo inutilem esse fiduciam legis: quia non in lege Christus, sed lex sanctificaretur in Christo, in qua veluti sedes thronusque sibi positus sit. Qui quia religiosus habeatur, religionem ab eo necesse est, qui in illo considat, acceperit: atque ita stulti cæcique sint, sanctificante præterito, sanctificata venerantes.

7. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham, & anethum, & omne olus*, & reliqua. Mentis occulta & obscuram voluntatum iniquitatem redarguit: quod ea, quæ in decimis menthæ atque anethi lex præscribit, efficiant, ut implere legem ab hominibus existimentur; misericordiam vero atque justitiam & fidem, & omnem benevolentiæ affectum reliquerint, quod proprium hominis officium est: Quia decimatio illa oleris, quæ in præformationem futurorum erat utilis, non debebat omitti: effici autem hoc oportebat, ut fidei & justitiæ, & misericordiæ partibus functi, non imitatione fingendæ, sed veritate retinendæ

volun-

voluntatis operibus placeremus. Et quia minus piaculi esset, decimationem oleris potius, quam benevolentiæ officium præterire; irridet eorum in colandis culicibus diligentiam, quorum in glutiendis camelis esset incuria, peccata videlicet levia vitantium, & gravia devorantium. Par quoque in eos pœnæ denuntiatio est, qui calices & paropsides extrinsecus eluentes, eorum interiora non mundent: & jactantiam inutilis studii sequentes, utilitatis perfectæ ministerium derelinquant. Calicis namque usus interior est: qui si obsorduerit, quid proficiet lotus exterius? Atque ideo interioris conscientiæ nitor est obtinendus, ut ea, quæ corporis sunt, forinsecus eluantur. Sepulchris quoque eos comparavit, quæ humano opere cultuque splendentia, mortuorum ossibus & cadaverum immunditiis interius sordescant: præferant scilicet inanibus verbis justitiæ speciositatem, habeant vero intra se conscientiæ suæ mentisque fœtorem.

8. *Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra prophetarum*, & reliqua. Judicii forma in absoluto est, & unicuique nostrum ex natura sensus atque opinio æquitatis imponitur: ut minus ex eo veniæ iniquitatis opus habeat, quo magis æquitas ignorata non fuerit. Prophetas namque omnes legis populus occidit. In odium enim eorum, amaritudine objurgationis, accensi sunt: nam voce publica furta, cædes, adulteria, sacrilegia ejus coarguebant. Et quia indignum eum cœlesti regno ob hæc opera denuntiabant, & hæredes testamenti Dei gentes futuras prædicabant, vario pœnarum genere confecti sunt. Sed parentum facta posteritas ita detestata est, ut prophetiæ libros veneretur, memorias adornet, sepulchra restauret: talique reverentia extra culpam se esse paterni sceleris testetur.

9. Qui ergo prophetas cum gravissimo piaculo occisos fatentur, qua venia Christum, qui propheta-

rum

rum opus est, condemnabunt; cum ea, quæ detestentur, etiam multiplicato facinore perficiant? Atque ideo & serpentes, & viperina generatio sunt, quia mensuram paternæ voluntatis implebunt. Et quomodo effugient judicium, detestantes cædem prophetarum, eorumque ad crucis mortem Dominum persequentes? A quibus propter Apostolos, qui de futurorum revelatione prophetæ sunt, de Christi agnitione sapientes, de legis intelligentia scribæ, cæsos, lapidatos, crucifixos, & a civitatibus in civitates fugatos, omnis sanguis justorum ab Abel usque ad Zachariam redundavit: ut, quibus obeditum si fuisset, propriorum criminum esset venia præstanda, ob hos eosdem interemtos pœna in eos, qui peremerint, paternorum quoque facinorum congereretur.

10. *Jerusalem, Jerusalem, quæ interficis prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt*, &c. Inter multa objurgationum genera semper misericordiæ suæ protestatur affectum: cujus hinc omnis querela est, quod regredi in salutem, quam præstabat, abnuerent. Occiderat enim prophetas; & ad se missos lapidaverat Jerusalem. In civitatis nuncupatione, habitantium facinus ostenditur. Et idcirco Abel sanguis & Zachariæ in hanc eorum posteritatem venturus ostenditur: quia jam in his habitans Christus & prædicans erat passus. Quod si creditum ei fuisset, non solum extra pœnam necis prophetarum, credentium fides foret, sed ipsam illam dominicæ passionis sententiam esset venia consecuta. At vero cum nec post resurrectionem creditum ei fuerit, etiam ultio ab his Abelis & Zachariæ sanguinis reposcetur.

11. Quamvis enim corporeus hæc loquatur, & opem universis homo repertus exhibeat; frequenter tamen congregare eos voluit prædicationibus prophetarum. Sed frustra hunc impendit affectum, & in cassum. Tamquam gallina congregans pullos suos

con-

continere eos sub alis suis voluit: terrena videlicet nunc & domestica avis factus, quodam corporis sui tamquam alarum operimento, calorem ut pullis suis vitæ immortalis indulgens, & in volatum velut nova generatione producens. Pullis enim alia nascendi ratio est, alia volandi. Nam primum ovorum testis tamquam claustro corporis continentur: dehinc postea parentis sedulitate confoti, exeunt in volatum. Hujus igitur familiaris ac pæne terrenæ avis more, congregare eos intra se voluit: ut, qui conditione nascendi editi jam fuissent, nunc alterius generationis ortu, & calore confoventis renati, in cæleste regnum tamquam pennatis corporibus evolarent. Quod quia noluerunt; domus eorum deserta & vacua relinquetur, id est, indigni habitatione Sancti Spiritus erunt. Sua enim domus, non Dei esse cœperunt: & in contumacia infidelitatis manentes, usque in id tempus eum non videbunt, quo in Domini nomine revertentem, etiam invitæ infidelitatis confessione benedicent.

CAPUT XXV.

De structura templi interrogantibus discipulis, & de his, qui in tecto sunt, ne descendant tollere aliquid de domo; & qui in agro sunt, ne revertantur tollere tunicam suam, & de prægnantibus & nutrientibus.

1. *Et egressus de templo ibat: & accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei structuram templi.* Post comminationem deserendæ Jerusalem, tamquam commovendus ambitione templi esset, magnificentia ejus exstructionis ostenditur. Qui ait destruenda omnia esse, & dispersis totius substructionis lapidibus diruenda. Templum enim æternum ad habitationem Sancti Spiritus consecrabatur: homo scilicet per agnitionem Filii,

lii & confessionem Patris, & præceptorum obedientiam Deo fieri dignus habitaculum.

2. Et cum secessisset in montem, adeuntes eum secreto discipuli interrogant, quando hæc fierent, quodve signum adventus sui & consummationis seculi noscerent. Et quia tria hæc in unum quæsita sunt, distinctis & temporis, & intelligentiæ significationibus separantur. Respondetur igitur primum de civitatis occasu: & confirmantur veritate doctrinæ, ne quis fallax ignorantibus posset obrepere. Venturi enim etiam eorum tempore, qui se Christum essent nuncupaturi. Ut igitur fides pestifero mendacio detrahi posset, admonitio præcessit. Venit enim Samaritanus Simon diabolicis instructus & operibus, & dictis: pluresque factorum miraculis depravavit. Et quia hoc in Apostolorum tempora conveniret; ait: *Non est finis.* Sed ne tunc quidem, cum gentes adversus se mutuo & regna concurrent, & fames, ac terræ motus erunt: quia in his non universitatis hujus dissolutio est, sed dolorum initia, malis omnibus exinde cœpturis. Confirmat igitur eos ad tolerantiam passionum, fugæ, verberationis, interitus: & publicum in eos gentium odium propter nomen ejus. Atque his quidem vexationibus multi turbabuntur, & tantis insurgentibus malis scandalizabuntur, & usque in mutuum odium excitabuntur. Et falsi prophetæ erunt, (ut Nicolaus unus ex septem diaconibus fuit,) multosque ementita veritate pervertent: & abundante nequitia charitas frigescet. Sed usque in finem perseverantibus salus reservata est: ac tum per omnes orbis partes viris apostolicis dispersis, Evangelii veritas prædicabitur. Et cum universis fuerit cognitio sacramenti cœlestis invecta, tum Jerusalem occasus & finis incumbet: ut prædicationis fidem, & infidelium pœna, & metus civitatis erutæ consequatur. Hæc igitur in eam, ut fuerant prædicta, perfecta sunt: & lapidatis,

fuga-

de Antichristi enim temporibus hæc locutus e
minatio ex eo dictus, quod adversus Deum
honorem sibi Dei vindicet: desolationis a
minatio, quia bellis & cædibus terram cu
desolaturus sit. Atque ob id a Judæis susce
sanctificationis insistet; ut, ubi Sanctorum
Deus invocabatur, illic ab infidelibus rece
honore venerabilis sit.

4. Et quia proprius iste Judæorum e
ut, qui veritatem respuerunt, suscipiant f
Judæam deseri monet, & transfugere in m
admixtione plebis illius Antichristo creditur
contagio efferatur; sed omnibus, qui tu
erunt, tutiora futura sint deserta montium,
quentia Judææ.

5. Quod autem ait: *Et qui in tecto sun*
scendant tollere aliquid de domo; præceptum ist
dum humanam intelligentiam rationem dict
non recipit. Qui enim in tecto est, & Judæ
licturus, nisi descendens ex eo abire non pot
quæ utilitas est, consistere in tecto, & non
manere? Sed frequenter admonuimus pro

ſui perfectione conſtiterit, regeneratione novus, ſpiritu celſus, & divini muneris abſolutione perfectus, non deſcendere in humiliora rerum ſæcularium cupiditate debebit, neque inferioribus corporis illecebris provocatus de tecti ſui ſublimitate decedere. *Et qui in agro erit, non revertatur tollere tunicam ſuam.* Scilicet poſitus in operatione præcepti, non ad curas priſtinas revertatur: neque aliqua corporis indumenta deſideret, ob quæ reverſus, veterum exinde peccaminum, quibus antea contegebatur, erit tunicam relaturus.

6. *Væ prægnantibus & nutrientibus.* Simpliciter quidem iſtud propter moram fugæ accipi poteſt: quia ventris onere impeditas, imminentem temporum ruinam effugere ſit moleſtum. Sed quid conditio ſexus & generationis ordo commeruit? Niſi forte ætas illa mulierum, quæ in illa tempora inciderint, proprie ſit futura maledicta. Sed abſit iſtud, ut quidquam ſit, quod homini niſi ſua culpa malum fiat. Non igitur de fætarum onere Dominum admonuiſſe credendum eſt, cum dicit: *Væ prægnantibus;* ſed animarum peccatis repletarum oſtendiſſe gravitatem, quæ neque in tecto poſitæ, neque in agro manentes repoſitæ iræ tempeſtatem vitare poſſint. Dolor enim prægnantes ex natura conſequitur: & partus ſine totius corporis vexatione non funditur. Quæ ergo tales animæ reperientur, in ſuo & onere & dolore continebuntur. Illis quoque væ erit, quæ nutrientur. Eſt infantia lacte depulſa non minus ad fugam inutilis, quam ea, quæ etiamnum lacte alatur: Et quomodo væ illi quæ nutriatur; cum nihil interſit ætatis ac temporis, nutriri lacte, & deceſſiſſe de lacte? Sed perinde hic etiam infirmitatem animarum, quæ ad cognitionem Dei tamquam lacte adhuc alantur oſtendit: quæ perfecti cibi virtute indigentes, tenui divi-

pæ cognitionis infirmoque gustatu imbuantur. Et idcirco væ ipsis erit: quia & ad effugiendum Antichristum graves, & ad sustinendum imperitæ, nec peccata effugerint, nec cibum veri panis acceperint.

7. Atque idcirco orare admonemur, ne vel hyeme fuga nostra vel sabbato sit, id est, ne aut in peccatorum frigore, aut in otio bonorum operum reperiamur: quia gravis vexatio incumbet & intolerabilis cunctis, nisi quod causa electorum Dei diebus illis sit brevitas afferenda, ut vim incumbentium malorum coartatum digrassandi tempus exsuperet.

8. Et quia in magna vexatione positis pseudoprophetæ, tamquam præsentem in Christo opem sint indicaturi, multis in locis Christum esse atque haberi mentientur, ut in Antichristi famulatum depressos vexatosque deducant; nunc in desertis esse dicentes, ut errore depravent; nunc in penetralibus asserentes, ut dominantis potestate concludant: sed se Dominus non loco occulendum, nec a singulis contuendum esse profitetur: sed ubicumque & in conspectu omnium præsentem futurum modo fulguris, quod ab Oriente elatum, lumen suum usque ad Occidentis plagas spargit, & undecumque micans ubicumque cernitur. Ac ne vel loci quidem ejus, in quo futurus esset, essemus ignari, ait: *Ubicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ.* Sanctos de volatu spiritalis corporis aquilas nuncupavit: quorum, congregantibus Angelis, conventum futurum in loco passionis ostendit. Et digne illic claritatis adventus exspectabitur, ubi nobis gloriam æternitatis passione corporeæ humilitatis operatus est.

CA-

CAPUT XXVI.

De sole obscurato, luna & stellis. (De signo ficus, de diei adventus Domini incertitudine, de assumendis & relinquendis, & de vigilantia servanda.)

1. Statim *autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur*, & reliqua. Gloriam adventus sui & claritatis reditum indicat obscuritate solis, defectione lunæ, casu stellarum, virtutum cœlestium motu, ostensione signi salutaris, lamentatione gentium cognoscentium filium hominis in Dei gloria, & ad collectionem sanctorum destinatione Angelorum cum tubæ, id est, jam publicæ libertatis hortatu. Sic erit de grano sinapis arbor ingens: sic de lapide montis contrita imagine orbem terræ mons occupans: sic civitas omnibus contemplabilis: sic lucens universis lumen in ligno: sic ex humilitate mortis Dei gloria. Quarum omnium rerum indicio, scire nos voluit tempus nostræ redemtionis, quo ex corruptione corporum in honorem spiritalis substantiæ transferemur.

2. Cognoscendi autem temporis signum in similitudine ficus arboris posuit: cujus cum ramus tener fuerit atque fronduerit, tum prope esse æstas intelligitur. Sed longe alia natura & æstatis & arboris est. In veris enim initiis intumescit: & non exiguum tempus est medium, inter id quod æstas ingruit, & arboris ramus tenerescit in frondes. Ex quo, non de arbore hoc dictum esse noscendum est. Et quidem jam superius de arboris istius proprietate tractavimus. Hujus etiam foliis Adam legimus indutum, & pudorem conscientiæ texisse, id est, tamquam peccati veste sub lege circumdatum. Ramus igitur ficus antichristus esse intelligitur, diaboli filius,

lius, peccati portio, legis assertor. Qui cum tenerescere cœperit atque frondescere, tunc proxima esse æstas, id est, dies judicii sentietur. Frondescere autem quadam peccatorum exsultantium viriditate noscetur: erit enim tum flos criminosorum, & honor facinorosorum, & gratia profanorum: quibus tamen æstas, id est, calor æterni ignis in proximo est.

3. Atque ut fides certa esset futurorum, *anu* dicendo professione veritatis, adjecit generationem nostram præterire non posse, nisi universa ista transcurrerent, eaque, quæ firma existimantur, cœlum videlicet & terram, non futura; verba autem sua non posse non esse: quia illa ex conditione creationis suæ, id est, profecta de nihilo, habeant id in se necessitatis ut non sint; hæc autem ex æternitate deducta, id in se contineant virtutis, ut maneant.

4. De fine autem temporum curam sollicitudinis nostræ ademit, diem illum dicens esse nemini cognitum, & non solum angelis, sed etiam sibi ignoratum. O divinæ bonitatis inæstimabilem misericordiam! Numquid Deus pater cognitionem diei, celandi Filium proposito, abnegavit; cum dictum ab eo sit: Omnia mihi a patre meo tradita sunt? Ergo non omnia sunt, si est aliquid quod negatur, Sed quia ad nos omnia a Patre accepta deveheret. Deique Verbum, non tam futuri in se fidem contineat, quam facti: ideo extra definitionem dies posita est, ut largum licet Deus pœnitentiæ nobis tempus indulgens, incerti tamen metu semper nos sollicitos detineret; & ipse, nulli loquendo voluntatem dandi hujus diei, nulla dicti sui definitione cohiberet, quia secundum diluvii tempus, in ipso vitæ nostræ cursu omnia agentibus ac patientibus, magnus ille dies aderit.

5. Quin

5. Quin etiam in aſſumendis fidelibus futurum eſſe diſcrimen oſtendit, cum duobus in agro poſitis, aſſumatur unus, & alius relinquatur; & duabus molentibus, improbetur altera, & altera eligatur, & ex duobus qui in lecto erunt, adhæreat unus, alter deſeratur. Infidelium enim & fidelium diſcrimen in reliquendis aliis & aliis aſſumendis docet. Dei enim ira ingraveſcente, ſancti (ut propheta ait) in promtuariis recondentur; perfidi vero ad cœleſtis ignis materiem relinquentur. Duos igitur in agro, duos populos, fidelium & infidelium, & ſæculo tamquam in vitæ hujus opere dies Domini deprehendet: ſeparabuntur tamen, relicto alio, & alio aſſumto. De molentibus quoque par ratio eſt. Mola, opus legis eſt. Sed quia pars Judæorum ut per Apoſtolos credidit, ita per Eliam eſt creditura, & juſtificanda per fidem: ideo una per eamdem fidem boni operis apprehendetur, alia vero in infructuoſo legis opere relinquetur, molens in caſſum, & non factura cœleſtis cibi panem. Duo autem ſunt in lecto, eamdem paſſionis dominicæ requiem prædicantes: circa quam & hæreticorum & catholicorum eadem atque una confeſſio eſt. Sed quia unitatem Patris & Filii, & communem eorum theotetam, quam deitatem nuncupamus, catholicorum veritas prædicabit, & eamdem rurſum plurimis contumeliis hæreticorum falſitas impugnabit; idcirco ex duobus in lecto alius relinquetur, & alius aſſumetur: quia fidem confeſſionis utriusque in uno aſſumendo, & alio relinquendo, divini arbitrii judicium comprobabit.

6. Atque ut ignorantiam illam diei omnibus taciti, non ſine utilis ſilentii ratione eſſe ſciremus; vigilare nos propter adventum furis admonuit, & orationum aſſiduitate detentos omnibus præceptorum ſuorum operibus inhærere. Furem enim eſſe oſtendit

dit diabolum, ad detrahenda ex nobis ſpolia pervigilem, & corporum noſtrorum domibus inſidiantem: ut ea, incurioſis nobis & ſomno deditis, conſiliorum ſuorum atque illecebrarum jaculis perfodiat. Paratos igitur eſſe nos convenit: quia diei ignoratio intentam ſollicitudinem ſuſpenſæ exſpectationis exagitet.

CAPUT XXVII.

De ſervo fideli quem conſtituit dominus ſuper familiam ſuam, de decem virginibus, de homine in peregre profecto, qui tradidit ſubſtantiam ſuam ſervis ſuis.

1. *Quis putas eſt fidelis ſervus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam?* &c. Quamquam in commune nos ad indefeſſam vigilantiæ curam adhortetur; ſpecialem tamen populi principibus, id eſt Epiſcopis, in exſpectatione adventuque ſuo ſollicitudinem mandat. Hunc enim ſervum fidelem atque prudentem, præpoſitum familiæ ſignificat, commoda atque utilitates commiſſi ſibi populi curantem. Qui ſi dicto audiens præceptis obediens erit, id eſt, ſi doctrinæ opportunitate & veritate infirma confirmet, diſrupta conſolidet depravata convertat, & verbum vitæ in æternitatis cibum alendæ familiæ diſpendat, atque hæc agens hiſque immorans deprehendatur; gloriam a Domino tamquam diſpenſator fidelis & villicus utilis conſequetur, & ſuper omnia bona conſtituetur, id eſt, in Dei gloria collocabitur, quia nihil ſit ultra quod melius ſit.

2. Quod ſi contuens longam Dei patientiam, quæ in profectum humanæ ſalutis extenditur, adverſum conſervos inſoleſcet, & ſæculi malis vitiiſque ſe tradet,

det, præſentium tantum curam in cultu ventris exercens: deſperata die Dominus adveniet, eumque a bonis quæ ſpoponderat dividet, portionemque ejus cum hypocritis in pœnæ æternitate conſtituet, quia adventum deſperaverit, quia mandatis non obtemperaverit, quia præſentibus ſtuduerit, quia vita gentium vixerit, quia deſperatione judicii commiſſam ſibi familiam fame, ſiti, cæde vexaverit.

3. *Tunc ſimilabitur regnum cælorum decem virginibus*, & reliqua. Ex dictis ſuperioribus ratio quoque hujus ſermonis intelligi poteſt. De die enim magno Domini omnis eſt ſermo, quo occulta humanarum cogitationum divini judicii cognitione prodentur, & vera exſpectati Dei fides non ambiguæ ſpei meritum conſequetur. Abſolute enim in quinque prudentibus & in quinque fatuis, fidelium atque infidelium eſt conſtituta diviſio: quo exemplo Moyſes decem verba duabus tabulis conſcripta acceperat. Neceſſe enim erat, omnia ea in utraque conſcribi: & duplex pagina, inter proprietatem dexteræ ac ſiniſtræ, diviſionem ſub uno licet teſtamento bonorum malorumque ſignabat.

4. Sponſus atque ſponſa: Dominus noſter eſt in corpore Deus. Nam ut Spiritus carni, ita Spiritui caro ſponſa eſt. Denique tuba excitante, ſponſo tantum obviam proditur; erant enim jam ambo unum; quia in gloriam ſpiritalem humilitas carnis exceſſerat. Primo autem progreſſu, vitæ hujus officiis, occurrere in reſurrectionem quæ eſt a mortuis præparamur. Lampades igitur, animarum ſplendentium lumen eſt, quæ ſacramento baptiſmi ſplenduerunt. Oleum, boni operis eſt fructus. Vaſa, humana ſunt corpora, intra quorum viſcera theſaurus bonæ conſcientiæ recondendus eſt. Vendentes ſunt hi, qui miſericordia fidelium indigentes, reddunt ex ſe petita

 commer-

commercio, indigentiæ suæ scilicet satietate, boni operis nostri conscientiam vendentes. Hæc enim indefessi luminis copiosa materies est, quæ misericordiæ fructibus & emenda est & recondenda. Nuptiæ immortalitatis assumtio est, & inter corruptionem atque incorruptionem ex nova societate conjunctio. Mora sponsi, pœnitentiæ tempus est. Exspectantium somnus, credentium quies est, & in pœnitentiæ tempore mors temporaria universorum. Noctis mediæ clamor, cunctis ignorantibus tubæ vox est: Domini precedentis adventum, & universos ut obviam sponso exeant excitantis. Lampadum assumtio, animarum est reditus in corpora: earumque lux, conscientia boni operis elucens, quæ vasculis corporum continetur.

5. Prudentes virgines hæ sunt, quæ opportunum in corporibus operandi tempus amplexæ, in primum se occursum adventus dominici præparaverint. Fatuæ autem, quæ dissolutæ ac negligentes, præsentium tantum sollicitudinem habuerint: & immemores promissorum Dei, in nullam se spem resurrectionis extenderint. Et quia prodire obviam fatuæ extinctis lampadibus non possunt; deprecantur eas, quæ prudentes erant, ut oleum mutuentur. Quibus responderunt, non posse se dare, quia non sit forte quod omnibus satis sit: alienis scilicet operibus ac meritis neminem adjuvandum, quia unicuique lampadi suæ emere oleum sit necesse. Quas hortantur ut redeant ad emendum: si vel sero præceptis Dei obsequendo, cum lampadum luce sponsi dignæ efficiantur occursu. Quibus morantibus, sponsus ingressus est; atque una cum eo in nuptias sapientes, quæ comparato lampadum lumine operiebantur, introeunt, id est, in cœlestem gloriam sub ipso statim adventu dominicæ claritatis incedunt. Et quia jam pœnitentiæ nullum est tempus, fatuæ accurrunt, aperiri

viri sibi aditum rogant. Quibus respondetur a sponso, quia *nescio vos*. Non enim in officio advenientis adfuerant, neque ad vocem tubæ excitantis occurrerant, neque introeuntium comitatui adhæserant, sed morantes & indignæ, introeundi ad nuptias tempus amiserant.

6. *Sicut enim homo peregre proficiscens, vocavit servos suos, & tradidit illis substantiam suam*, & reliqua. Divisio pecuniæ inæqualis est: sed non ad dividentem referenda diversitas est; ait enim, unumquemque secundum virtutem suam accepisse. Ergo in quantum quis capax esset accepit: & extra moderantis arbitrium est, quod erat in jure sumentis. Patrem-familias, se ipsum esse significat. Peregrinationis tempus pœnitentiæ spatium est: quo in cœlis a dextris Dei assidens, potestatem universo generi humano fidei atque operationis evangelicæ permisit. Igitur unusquisque secundum fidei suæ mensuram talentum, id est, Evangelii prædicationem a prædicante suscepit. Hæc enim incorrupta substantia est, hoc Christi patrimonium æternis heredibus reservatum.

7. Sed servus ille, qui quinque talenta accepit, populus ex lege credentium est: ex qua profectus, meritum ipsius recte probeque perfuncta evangelicæ fidei operatione duplicavit. In ratione autem ponenda judicii examen est, quo cœlestis verbi usus, & reditus dispensati talenti postulatur. Igitur cui erant quinque commissa, Domino reverso de quinque decem obtulit: talis scilicet in fide repertus, qualis in lege, qui decem verborum quinque libris Moysi præceptorum obedientiam per gratiam evangelicæ justificationis expleverit. Igitur jubetur in gaudium Domini introire, id est, in honorem gloriæ Christi recipitur.

8. Ille vero servus, cui duo talenta commissa sunt, gentium populus est, fide atque confessione & Filii justificatus & Patris, & Dominum nostrum Jesum Christum Deum atque hominem & Spiritu & carne confessus. Nam & corde fides, & ore confessio est. Hæc ergo huic sunt duo talenta commissa. Sed ut prior ille omne sacramentum in quinque talentis, id est, in lege cognoverat, idque ipsum fide Evangelii duplicaverat: ita iste incremento duum talentorum, idque operatione promeruit. Ratione ac reditu dissimili, par tamen a Domino munus amborum est; ut gentium fidem exæquatam credentium ex lege scientiæ nosceremus. Nam collaudatione eadem jubetur in gaudium Domini introire. Est autem duplicatio sumtæ pecuniæ, operationem fidei addidisse, & quæ opinione crediderant, rebus factisque gessisse.

9. Qui vero unum talentum accepit, & in terra recondidit, populus est lege persistens, totus carnalis & stupidus, & nihil spiritale intelligens, & quem virtus prædicationis evangelicæ non subeat, sed propter invidiam salvandarum gentium, in terra acceptum talentum absconderit; neque ipse utens, neque utendum aliis dispenset, sed sufficere sibi legem existimet ad salutem. Atque ideo cum ab eo ratio expostularetur, ita ait: *Timui te*, tamquam per reverentiam ac metum veterum præceptorum usu evangelicæ libertatis abstineat; dicatque: *Ecce quod tuum est*, velut in his quæ a Domino præcepta sunt fuerit immoratus.

10. In terra vero talentum abscondere hoc est, novæ prædicationis gloriam sub obtrectatione corporeæ passionis occulere. Qui cum Christum Dominum, ad salutem gentium missum fuisse non possit abnuere; (nam & adventus & passio ejus ex lege est;)

obtem-

obtemperare tamen Evangeliis ipse noluerit. Ait enim: *Scio quia homo durus es, metis ubi non seminasti, & colligis ubi non sparsisti.* Rerum præsentium natura non fert messem esse sine semine, & colligi quæ sparsa non fuerint: sed totus spiritalis hic sermo est. Diximus enim hunc populum esse de lege, non ignorantem Domini adventum & gentium salutem; sed infidelem: quippe cum sciat metendos illic justitiæ fructus, ubi lex sata non sit, & colligendos ex gentibus, qui non ex Abrahæ sint stirpe dispersi: & idcirco durus hic homo sit scilicet sine lege justificaturus, sine dispersione collecturus, & sine satione messurus.

11. Atque ideo hoc magis sine venia erit, cur prædicationem occuluerit, & commissum sibi talentum suffoderit, cum sciret messurum esse sine semine, & collecturum esse quæ non sparsisset: sed potius oportuisse eum nummulariis dare, id est, universo generi hominum, quod sæculi negotiis occupetur, usum crediti sibi talenti communicare, Domino reditus ejus a singulis postulaturo. Ob quam culpam talentum ab eo non tam Evangelii, quod suffoderat, quam legis aufertur, eique qui quinque duplicaverit datur, Domino dicente: *Omni enim habenti dabitur, & abundabit, qui autem non habet, etiam quod habet auferetur ab eo.* Potest quidem habens abundare; quia facile est, per incrementum vel munificentiæ vel laboris, opulentum posse ditescere: sed quo modo non habens habebit ad damnum? Hoc ideo, quia habentibus usum Evangeliorum, etiam legis honor redditur: non habenti autem fidem Christi, etiam quod ex lege habere sibi videbatur honoris, aufertur.

CAPUT

ipſe ſermonis hujus rationem abſolvit. enim tempore adventuque commemorat, ab infidelibus ſeparabit, atque ab infructuo diſcernet, hœdos videlicet ab agnis, & ir ſiniſtra collocans unumquemque, digna a aut malitiæ ſuæ ſede conſtituet: indicans mis ſuis, id eſt, iis qui ſibi cum humilit ſpectatione famulentur & eſurientibus ali, bus potari, & peregrinantibus confoveri contegi, & infirmis viſitari, & ſolliciti Ita enim in univerſorum fidelium corpor busque transfunditur, ut hæc humanitatis gratiam ſuam impenſa mereantur, aut o gata commoveant.

2. Poſt quem ſermonem, quo ſe vent ditu claritatis oſtenderat, nunc paſſurun monet: ut ſacramentum crucis admixtu riæ æternitatis agnoſcerent. Sumitur int mendi ejus a Judæis conſilium: & congr cipibus ſacerdotum, occaſio tanti facin ctatur.

CAPUT XXIX.

De muliere, quæ accessit ad Jesum in domum Simonis leprosi habens alabastrum unguenti pretiosi,

1. *Cum autem esset Jesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi*, & reliqua. Sub ipso tempore passionis non ex nihilo est, ut mulier unguentum pretiosum recumbentis Domini capiti infuderit: dehinc ut discipuli irascerentur, & dicerent vendi istud potius in usum pauperum debuisse: tum ut Dominus & mulieris factum comprobaret, & æternam cum prædicatione Evangelii operis hujus esse memoriam sponderet: postremo ut post id Judas ad vendendam salutem ejus erumperet.

2. Mulier hæc in præfiguratione gentium plebis est, quæ in passione Christi gloriam Deo reddidit. Caput enim ejus perunxit: caput autem Christi Deus est. Nam unguentum boni operis est fructus. Et propter corporis curam mulierum sexui maxime gratum est. Igitur omnem curam corporis sui, & totum pretiosæ mentis affectum in honorem Dei laudemque transfudit. Sed discipuli favore salvandi Israelis, ut sæpe numero, commoventur, vendi hoc in usum pauperum debuisse. Sed neque mulier hæc venale unguentum circumferebat. Et pauperes, fidei indigos instinctu prophetico nuncupaverunt. Atque hanc gentium fidem emi potius ad salutem egeni hujus populi debuisse. Quibus Dominus ait, plurimum esse temporis, quo habere curam pauperum possent; ceterum non nisi ex præcepto suo salutem gentibus posse præstari, quæ secum infuso mulieris hujus unguento

sint

ſint conſepultæ: quia regeneratio non niſi commortuis in baptiſmi profeſſione redhibetur. Et idcirco ubi prædicabitur hoc Evangelium, narrabitur opus ejus: quia ceſſante Iſrael, Evangelii gloria fide gentium prædicatur. Qua æmulatione in Judæ perſona Iſrael profanus accenſus, omni odiò ad exſtinguendum nomen Domini incitatur.

CAPUT XXX.

De die prima azymorum, in qua acceſſerunt diſcipuli ad Jeſum, dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere paſcha?

1. Prima autem die azymorum acceſſerunt diſcipuli ad Jeſum, dicentes: Ubi vis paremus tibi paſcha manducare? & reliqua. Diſcipuli ire ad quemdam hominem jubentur, & ei dicere quod cum eo Dominus paſcha cum diſcipulis facere vellet. Qui præceptis obtemperaverunt, & paſcha paraverunt. Sed oportuerat eos ſcire quo pergerent, & de hominis nomine edoceri. Alioquin incerti ad quem mitterentur, quomodo miſſi quæ præcepta fuerant exſequerentur? Verum ſermo prophetiæ rerum præſentium effectibus admiſcetur. Hominem enim, cum quo paſcha celebraturus eſſet, non nominat. Nondum enim Chriſtiani nominis honor credentibus erat præſtitus, qui vere ſunt Deum mentis ac fidei oculis contuentes: ut cum eo paſcha Domini Apoſtolos præparare ſciremus, cui in tempore Domini novum nomen eſſet addendum.

2. Poſt quæ Judas proditor indicatur, ſine quo paſcha accepto calice & fracto pane conficitur: dignus enim æternorum ſacramentorum communione

non

non fuerat. Nam discessisse statim hinc intelligitur, quod cum turbis reversus ostenditur. Neque sane bibere cum Domino poterat, qui non erat bibiturus in regno: cum universos, tunc bibentes ex vitis istius fructu, bibituros secum postea polliceretur. *Hymnoque dicto, in montem reversi sunt.* Consummatis scilicet universis divinorum mysteriorum virtutibus, gaudio & exsultatione communi in cœlestem gloriam efferuntur.

3. Futuræ quoque eos infirmitatis admonuit, & nocte eadem omnes metu atque infidelitate turbandos. Cujus rei fides etiam auctoritate prophetiæ veteris continebatur, percusso pastore oves esse spargendas: se tamen resurgentem in Galilæam præcessurum esse, ut infirmitatem eorum sponsione reditus sui consolaretur. Sed Petrus pro fidei suæ calore respondit, ceteris licet scandalizantibus, numquam se scandalizaturum. In tantum enim & affectu & caritate Christi efferebatur, ut & imbecillitatem carnis suæ, & fidem verborum Domini non contueretur: quasi vero dicta ejus efficienda non essent. Cui ait: *Prius quam gallus cantet, ter me negabis.* Sed tam ille, quam ceteri ne mortis quidem metu decessuros se de confessione nominis sui pollicentur: ad omnem enim se ministerii constantiam, intrepida fidei voluntate firmaverant.

CAPUT

CAPUT XXXI.

Cum venit Jesus in agrum, qui dicitur Gethsemani, & dicit discipulis suis: Sedete donec eam illuc orare, *& de tristi anima sua usque ad mortem, de calice si possibile est transire a se, de spiritu promto & carne infirma; & rursum:* Pater, non potest hic calix transire, nisi illum bibam? fiat voluntas tua.

1. Tunc *venit cum illis Jesus in agrum, qui dicitur Gethsemani, & dicit discipulis suis: Sedete hic donec eam, illuc orare,* & reliqua. Fidem discipulorum, & constantiam devotæ sibi voluntatis acceperat: sed & turbandos & diffisuros sciebat. Quos considere in loco jubet, dum progrederetur orare. Et assumsit Petrum, Jacobum & Johannem Zebedæi filios. Quibus assumtis, tristis esse mæstusque cœpit: & ait tristem animam suam usque ad mortem esse.

2. Aliquorum ea opinio est, quod cadere propter se mæstitudo in Deum potuerit, eumque futuræ passionis metus fregerit, quia dixerit: *Tristis est anima mea usque ad mortem:* & illud: *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste:* & rursum: *Spiritus quidem promtus est, caro autem infirma;* & ad postremum bis idipsum: *Pater, si non potest hic calix transire, nisi illum bibam, fiat voluntas tua.* Volunt enim ex infirmitate corporis ærumnam Spiritui adhærere: ac si Virtutem illam incorruptæ substantiæ, imbecillitatis suæ forte assumtio carnis infecerit, & æternitas naturam fragilitatis acceperit. Quæ si ad metum tristis est, si ad dolorem infirma, si ad mortem trepida; jam & corruptioni subdita erit, & incidet in eam totius infirmitatis affectio. Erit ergo quod non erat, de angore mæsta, de timore sollita, de dolore perterrita: ac sic æter-

nitas

nitas demutata in metum, si potest esse, quod non erat, potuit perinde hoc, quod in ea est, aliquando non esse. Deus autem sine mensura temporum semper est: & qualis est, talis æternus est. Æternitas autem in infinito manens, ut in his, quæ fuerant; ita in illis, quæ consequentur, extenditur: semper integra, incorrupta, perfecta, præter quam nihil, quod esse possit, extrinsecus sit relictum. Non ipsa in aliquo, sed intra eam cuncta: potens ita largiri nobis ipsa, quod suum est, ut sibi nihil de eo, quod sit largita, decedat.

3. Sed eorum omnis hic sensus est, ut opinentur metum mortis in Dei filium incidisse, qui asserunt non de æternitate esse prolatum, neque de infinitate paternæ substantiæ exstitisse, sed ex nullo per eum, qui omnia creavit, effectum: ut assumtus ex nihilo sit, & cœptus ex opere, & confirmatus ex tempore. Et ideo in eo doloris anxietas, ideo Spiritus passio cum corporis passione, ideo metus mortis: ut qui mortem timere potuit, & mori possit; qui vero mori potuit, licet in futurum erit, non tamen per eum, qui se genuit ex præterito, sit æternus. Qui si per fidem vitæque probitatem capaces Evangeliorum esse potuissent, scirent Verbum in principio Deum, & hoc a principio apud Deum, & natum esse ex eo, qui erat, & hoc in eo esse, qui natus est, quod is ipse est, penes quem erat, ante quam nasceretur: eamdem scilicet æternitatem esse & gignentis & geniti. Mori igitur nihil in Deo potuit, neque ex se metus Deo ullus est. In Christo enim Deus erat mundum reconcilians sibi.

4. Sed introspiciendus omnis hic sermo est, ut quia mæstum fuisse Dominum legimus, causas mæstitudinis reperiamus. Admonuerat superius, omnes scandalizaturos. Petrus de se confidens responderat, etiamsi ceteri perturbarentur, se non commovendum: quem Dominus etiam ter negaturum esse respondit.

Sed & ille & ceteri omnes discipuli, ne si in ipsa quidem morte positi sint, pollicentur sese negaturos. Et procedens, jussit discipulos suos consedere, dum oraret. Assumtisque Petro & Jacobo & Johanne cœpit tristis esse. Ergo non ante tristis est, quam assumit, & omnis metus illi esse cœpit assumtis: atque ita non de se orta est, sed de his, quos assumserat, mæstitudo. Et quidem recordandum est, non alios hic assumtos fuisse, quam ipsos illos, quibus venturus in regno suo filius hominis ostensus est, tum cum assistentibus in monte Moyse & Elia, toto æternæ gloriæ suæ honore circumdatus est. Sed quæ tunc assumendorum eorum, eadem & nunc fuit causa.

5. Denique ait: *Tristis est anima mea usque ad mortem.* Numquid ait: Tristis est anima mea propter mortem? Certe non ita. Nam si de morte erat metus, ad eam utique referri, per quam erat, debuit. Sed aliud est usque in id, aliud ob id metuere. Et causam non facit, quidquid in fine est, quia usque in id, quod ab altero cœptum sit, differatur. Superius igitur dixerat: *Scandalum patiemini in me in ista nocte.* Sciebat exterrendos, fugandos, negaturos: sed quia Spiritus blasphemia nec hic nec in æternum remittitur, metuebat, ne se Deum abnegarent, quem cæsum & consputum & crucifixum essent contemplaturi. Quæ ratio servata in Petro est, qui cum negaturus esset, ita negavit: *Non novi hominem;* quia dictum aliquid in filium hominis remittetur. Tristis ergo est *usque ad mortem.* Non itaque mors, sed tempus mortis in metu est: quia post eam resurrectionis virtute fides esset firmanda credentium.

6. Sequitur illud: *Sustinete & vigilate mecum. Et progressus procidit in faciem suam orans.* Manere secum pervigiles admonet. Sciebat enim ingravante diabolo fidem eorum consopiendam: & parem secum vigilantiam imperat, quibus eadem passio immineat.

7. De-

7. Deinde orat: *Pater meus, si possibile est, transeat a me calix iste: sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis.* Transire a se calicem rogat. Numquid ait: Transeat me calix iste? hæc enim futura erat pro se timentis oratio. Sed aliud est, ut se transeat, aliud, ut a se transeat, deprecari. In eo enim, quod se transit, ipse ille a molestia transeuntis excipitur: qui autem, ut a se transeat, rogat, non, ut ipse prætereatur, orat, sed ut in alterum id, quod a se transit, extat. Numquid possibile erat non pati Christum? Atquin jam a constitutione mundi sacramentum hoc in eo erat nostræ salutis ostensum. Numquid pati ipse nolebat? Atquin superius fundendum in remissionem peccatorum corporis sui sanguinem consecraverat. Quomodo ergo ait: *Pater, si possibile est?* & quomodo: *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis?* Totus igitur super his, qui passuri erant, metus est; atque ideo, quia non est possibile se non pati, pro his rogat, qui passuri post se erant, dicens: *Transeat calix a me*, id est, quomodo a me bibitur, ita ab his bibatur, sine spei diffidentia, sine sensu doloris, sine metu mortis.

8. Ideo autem *si possibile est:* quia & carni & sanguini horum gravis terror est, & difficile est eorum acerbitate corpora humana non vinci. Quod autem ait: *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis:* vellet quidem eos non pati, ne forte in passione diffidant, sed cohereditatis suæ gloriam sine passionis difficultate mereantur. Non ergo, ut non patiantur, rogat, dicens: *Non ut ego volo:* sed ut, ait, quod Pater vult, bibendi calicis in eos ex se transeat firmitudo: quia ex voluntate ejus non tam per Christum vinci diabolum, quam etiam per ejus discipulos oportebat.

9. Post quæ ad discipulos redit, & dormientes deprehendit: & Petrum coarguit, cur secum una saltem hora non vigilet. Petrum ideo ex tribus, quia

præ ceteris non se scandalizaturum fuerat gloriatus. Superioris autem metus sui indicat causas, dicens: *Orate ne intretis in tentationem.* Hoc erat igitur, quod volebat, & ideo in oratione tradiderat: Non inducas nos in tentationem, ne quid in nos infirmitati carnis liceret. Cur autem ne in tentationem venirent orare eos admonuisset, ostendit dicens: *Spiritus quidem promtus, caro autem infirma;* non utique de se, ad eos enim hic sermo conversus est. Aut quomodo nunc de se spiritus promptus, si superius tristis est anima usque ad mortem? Sed vigilari præcipit & orari, ne in tentationem incidant, ne infirmitati corporis succumbant: & idcirco, si possibile est, ut a se transeat calix orat, quia bibendi ejus caro omnis infirma sit.

10. Rursum vero discedens oravit: dicens: *Pater non potest transire calix iste, nisi illum bibam? fiat voluntas tua.* Passuris discipulis per fidei justificationem, omnem in se corporis nostri infirmitatem assumsit: crucique secum universa ea, quibus infirmabamur, affixit. Ideo peccata nostra portat, & pro nobis dolet: quia fidei in nobis calore fervente, cum adversum diabolum passionis bello sit decertandum, omnes imbecillitatum nostrarum dolores cum corpore ejus & passione moriuntur. Et ideo transire ab eo calix non potest, nisi illum bibat: quia pati, nisi ex ejus passione, non possumus.

11. Verum quod iterum reversus reperit dormientes, ostendit absentiæ suæ tempore plures quodam fidei somno detinendos. Sed rursum oravit, idem repetens; reversusque, qui vigilare jusserat, qui consopitos objurgaverat, ait: *Dormite jam & requiescite.* Post orationem frequentem, post discursus recursusque multiplices, metum demit, securitatem reddit, in requiem adhortatur, voluntatem Patris jam de nobis securus exspectat, dicens: *Fiat voluntas tua:* quia

transi-

transiturum in nos calicem bibens, infirmitatem corporis nostri, & timoris sollicitudinem, & ipsum dolorem mortis absorberet. Quod autem ad eos revertens, dormientesque reperiens, primum reversus objurgat, secundo silet, tertio quiescere jubet: ratio ista est, quod primum post resurrectionem dispersos eos & diffidentes ac trepidos reprehendet: secundo misso Spiritu paracleto, gravatis ad contuendam Evangelii libertatem oculis, visitabit; nam aliquandiu legis amore detenti, quodam fidei somno occupati sunt. Tertio vero, id est claritatis suæ reditu, securitati eos quietique restituet.

CAPUT XXXII.

De Juda, qui erat unus de duodecim discipulis, veniente ad Jesum cum plurima turba, ut eum traderet; de gladio, quem jussit Petro convertere in locum suum.

1. *Et adhuc eo loquente, ecce Judas unus de duodecim venit, & cum eo plurima turba.* In his omnibus passionis est ordo. Sed in osculo Judæ hæc fuit ratio: ut doceremur inimicos omnes, eosque, quos sciremus desævituros in nos esse, diligere. Osculum enim ejus Dominus non respuit. Quod autem ait Judæ: *Fac quod facis*, traditionis suæ potestatem sub verbi hujus conditione permittit. Nam qui juris sui habebat adversum traditores advocare duodecim millia legionum Angelorum, longe facilius unius hominis & consiliis & artibus potuisset occurrere. Denique Pilato ait: Non haberes in me potestatem, nisi data tibi esset. Dat igitur in se potestatem dicendo: Fac quod facis: scilicet quia voluntatis crimen pro facti pensatur invidia: re perageret, quod voluntate jam faceret.

2. *Unus autem ex his, qui erant cum eo, gladium exserens, servo principis sacerdotum aurem abscidit; eique Dominus ait: Converte gladium tuum in locum suum. Omnes enim, qui gladio utuntur, gladio peribunt.* Ergo hic ipse jam judicatus est, quia gladio utens gladio interibit? Sed non omnibus gladio utentibus mors solet esse per gladium. Nam plures aut febris aut alius accedens casus absumit, qui gladio aut judicii officio aut resistendi latronibus necessitate sint usi. Igitur ab Apostolo servo principis sacerdotum auricula desecatur: populo videlicet sacerdotio servienti, per Christi discipulum inobediens auditus exciditur, & ad capacitatem veritatis hoc, quod erat inaudiens, amputatur. Turba autem omnis adversus Dominum gladiis armata processerat. Recondi gladium præcepit; quia eos non humano, sed oris sui gladio esset perempturus. Ceterum si secundum sententiam ejus omnis gladio utens, gladio perimeretur; recte ad necem eorum gladius exserebatur, qui eodem utebantur ad facinus.

3. Reliqua vero gestorum ordinem habent. Falsi testes conquisiti: sacerdos ejus ipsius, in qua gloriabatur, legis ignarus, etiam sacramento, an ipse Christus esset, fidem quærens: quasi occulte de eo lex prophetæque loquerentur. Quin etiam is ipse Christum est confessus invitus, Domino dicente: *Tu dixisti.* Cujus majestate audita vestem sibi discidit, ipsum videlicet, quo contegebatur, velamentum legis abrumpens. In palmis vero atque sputis, ad consummandam hominis humilitatem, universa in eum contumeliarum genera exercebantur.

4. Diligenter autem contuendum est, qua conditione Petrus negaverit; quamquam de hoc superius tractatum est. Nam primo ait, non se intelligere, quid diceret: sequenti, non se ei adhæsisse: tertio

vero,

vero, se hominem non nosse. Et vere prope jam sine piaculo hominem negabat, quem Dei filium primus agnoverat: tamen quia ex infirmitate carnis vel ambiguus exstitisset, amarissime flevit, recolens trepidationis istius culpam se nec admonitum potuisse vitare.

5. Traditur deinde Pilato gentium judici. Non enim judicari reus poterat ex lege, ipse sine dolo atque peccato. *Tunc videns Judas, qui eum tradidit, quoniam damnatus est*, & cetera. Judas agens pœnitentiam, pretium sanguinis Christi reddidit sacerdotibus: ut licet ipse venditi sanguinis justi auctor esset, tamen ementium infidelitatem ipsa professio vendentis argueret. *Qui responderunt: Quid ad nos? Tu videris.* Professio audax atque cæca est. Emisse se justi sanguinem audiunt, & extra judicii reatum futuros esse se credunt, cum tamen dicendo: *Tu videris*, facinus ipsum in vendente constituant, contra autem vendentis testimonio scelus ementium confirmetur. Secedens itaque suspendit se damnato Christo. Ita mortis Judæ tempus est comparatum, ut sub passione Domini commotis infernis supernisque omnibus & revulsis, & in oblivionem officii sui universorum elementorum procuratione stupefacta, nec inter mortuos visitaretur, nec inter vivos post resurrectionem haberet pœnitentiæ facultatem.

6. De argenteis vero redditis, quia pretium sanguinis esset, neque in corbanan, id est, in oblationum pecunia admisceri licet, consilio inito emitur ager figuli, & in sepulturam peregrinorum deputatur. Magnum in hoc prophetiæ sacramentum, & in factis iniquitatis miraculi plena meditatio. Figuli opus est, de luto vasa formare: cujus in manu sit, ex luto eodem vas aut idipsum aut pulchrius reformare. Agrum autem sæculum nuncupari, ipsis Domini nostri verbis continetur. Christi ergo pretio sæculum emitur, id est, universitas ejus acquiritur, & in sepultu-

ram peregrinorum atque inopum deputatur. Nihil hinc pertinet ad Iſrael, & totus hic ſæculi emti uſus alienis eſt: his videlicet, qui in pretio Chriſti ſanguinis ſepelientur, quo univerſa ſunt emta. Omnia enim a Patre accepit, quæ in cœlis & quæ in terra ſunt: & ideo hic ager figuli eſt, quia Dei omnia ſunt, cujus in manu ſit, nos ut velit tamquam figulus reformare. In hoc igitur agro Chriſto commortui & conſepulti, hujus peregrinationis noſtræ æternam requiem ſortiemur. In cujus rei fidem Jeremiæ prophetia ſubditur, ut in facti iſtius opere tanto ante divinæ vocis auctoritas oſtenderetur.

7. Interroganti autem Pilato, an ipſe eſſet rex Judæorum, reſpondit: *Tu dicis.* Sed quam diverſus ſermo eſt, qui fuerat ad ſacerdotem? Illi enim quærenti, an ipſe Chriſtus eſſet, dixerat: *Tu dixiſti.* Hoc ideo, quia lex ſemper venturum Chriſtum prædicaverat, reſpondetur tamquam de præteritis ſacerdoti, quia ſemper venturum Chriſtum ex lege ipſe dixiſſet. Huic vero legis ignaro, interroganti an ipſe eſſet rex Judæorum, dicitur: *Tu dicis*; quia per fidem præſentis confeſſionis ſalus gentium eſt, & quod hoc de ſe ille, qui antea ignorabat, loquatur, quod hi negent, qui antea loquebantur.

CAPUT XXXIII.

De Pilato, cum ſederet pro tribunali, miſit ad illum uxor ſua, dicens: Nihil tibi ſit & juſto iſti. *De tranſeuntibus juxta crucem, qui movebant capita ſua, & dicebant:* Hic eſt, qui deſtruebat templum, & in triduum illud reædificabat.

1. *Sedente autem Pilato pro tribunali, miſit ad illum uxor ſua, dicens: Nihil tibi ſit & juſto iſti.* Species in

ea gentium plebis est: quæ jam fidelis eum, cum quo conversabatur, incredulum populum ad Christi fidem advocat. Quæ quia ipsa multum sit passa pro Christo, in eamdem gloriam futuræ spei illum, cum quo conversabatur, invitat. Denique Pilatus & manus lavit, & populo Judaico, innocentem se a Domini sanguine esse, testatus est: quia Judæis suscipientibus in se ac filios suos fusi dominici sanguinis crimen, quotidie in confessionem fidei ablutus gentium populus demigrat.

2. Offerenti vero Pilato, ut, secundum solemnis diei privilegium, quo unum ex reis poscentibus dimitti oportebat, Jesum absolveret, Barabban potius hortantibus sacerdotibus populus elegit. Interpretatio autem nominis Barabbæ est patris filius. Jam itaque arcanum futuræ infidelitatis ostenditur: Christo patris filium præferendo, Antichristum scilicet hominem peccati & diaboli filium: potiusque adhortantibus principibus suis eligunt damnationi reservatum, quam salutis auctorem.

3. Cæso deinde Domino imponitur chlamys coccinea, & vestis purpurea, & corona spinea, & arundo dexteræ, & genu posito adoratus illuditur. Susceptis videlicet omnibus corporis nostri infirmitatibus, omnium deinde Martyrum, quibus regnum secum erat debitum, sanguine in cocci colore perfunditur: pretiosoque prophetarum ac patriarcharum, in purpura, honore vestitur. Spinis quoque, id est, compungentium quondam peccatis gentium coronatur: ut ex rebus perniciosis atque inutilibus, quæ capiti ejus, id est, Deo circumdata moliuntur, gloria quæreretur peccatorum. Est enim aculeus in spinis, ex quibus Christo victoriæ corona contexitur. In calamo vero, earumdem gentium infirmitas atque inanitas manu comprehensa firmatur. Quin etiam capiti ejus illiditur. Capiti, ut opinor, de ictu calami non grandis injuria est, sed typica in eo ratio servatur, ut infirmitas gentilium

corporum manu Christi antea comprehensa etiam in Deum patrem, quod caput ejus est, acquiescat. In his autem omnibus Christus dum illuditur adoratur.

4. Procedentes autem, homini cuidam Cyrenensi lignum passionis imponunt. Indignus enim Judæus erat Christi crucem ferre: quia fidei gentium erat relictum, & crucem accipere & compati. Locus deinde crucis talis est, ut positus in medio terræ, & tamquam in vertice hujus universitatis insistens, ad capessendam Dei cognitionem universis gentibus esset æqualis. Oblatum quoque vinum felli admixtum bibere recusavit: non enim æternæ gloriæ incorruptioni peccatorum amaritudo miscetur. Vestis vero ejus sorte potius diversa quam scissa, mansuram incorruptionem corporis indicabat.

5. Atque ita in ligno vitæ, cunctorum salus & vita suspenditur; cui duo latrones lævæ ac dexteræ affiguntur, (& ideo cum eo, ut intelligi posset mors hominum a morte Unigeniti discrepare: ille enim reddidit spiritum sponte, cum voluit, istis crura sunt comminuta) omnem humani generis universitatem vocari ad sacramentum passionis Domini ostendentes. Sed quia per diversitatem fidelium atque infidelium fit omnium secundum dexteram sinistramque divisio: unus ex duobus ad dexteram situs, fidei justificatione salvatur. Additur etiam illud opprobrium, quo se ipse Israel infidelitatis argueret, cum dicitur: *Hic est, qui destruebat templum Dei, & in triduum illud reædificabat*, & reliqua. Non erat difficile de cruce descendere: sed sacramentum erat paternæ voluntatis explendum. Sed majora opera in cruce positus agebat, totius commotione naturæ: hoc igitur maximum omnium, & veluti difficilimum ponitur. Quid ergo veniæ erit, cum post triduum reædificatum Dei templum in corporis resurrectione cernetur? Quod autem latrones ambo

condi-

conditionem ei passionis exprobrant; universis etiam fidelibus scandalum crucis futurum esse significat.

6. Nox autem ex die divisio temporum est. Ita enim tertius dierum trium totidemque noctium numerus expletur: occultum divinæ operationis mysterium totius creationis stupore sentitur. Clamor vero ad Deum, corporis vox est, recedentis a se Verbi Dei contestata dissidium. Denique cur relinquatur exclamat, dicens: *Deus Deus meus quare me dereliquisti?* Sed relinquitur, quia erat homo etiam morte peragendus. Quin etiam hoc, quod per calamum datum in spongia acetum cum potasset, proclamans spiritum reddidit, diligenter est contuendum. Vinum & honor est immortalitatis & virtus, quod per vitium aut incuriæ aut vasis inacessit. Hoc igitur cum in Adam coacuisset, ipse accepit & potavit ex gentibus. In calamo enim ex spongia, ut potaret, offertur, id est, ex corporibus gentium vitia corruptæ æternitatis accepit; & in se atque immortalitatis communionem ea, quæ in nobis erant vitia, transfudit. Denique in Joanne, post quam perpotaverat, dixit: Consummatum est; quia omne vitium humanæ corruptionis hausisset. Et quia nihil agendum esset extrinsecus, spiritum cum clamore & voce magna emisit; dolens non omnium se peccata portare.

7. Et deinceps velum templi scinditur: quia exinde populus est divisus in partes, & veli honor cum custodia Angeli protegentis aufertur. *Movetur terra:* capax enim hujus mortui esse non poterat. *Petræ scissæ sunt:* omnia enim tum valida & fortia penetrans Dei verbum & potestas æternæ virtutis irruperat. *Et monumenta aperta sunt:* erant enim mortis claustra reserata. *Et multa corpora sanctorum dormientium surrexerunt:* illuminans enim mortis tenebras, & infernorum obscura collustrans, in sanctorum ad præsens conspicatorum resurrectione mortis ipsius spolia detrahebat.

Ut

Ut autem infidelitatis facinus Iſraeli accumularetur, Centurio & cuſtodes hanc totius naturæ perturbationem contuentes, Dei filium confitentur.

8. Quod autem a Joſeph rogato Pilato ut corpus redderet, & ſindone involvitur, & in monumento novo in petra exciſa reponitur, & ſaxum monumenti oſtio advolvitur: quamquam ſit ordo geſtorum, & ſepeliri eum eſſet neceſſe, qui reſurrecturus eſſet ex mortuis, tamen non ſine rerum aliquarum momento expreſſa ſunt ſingula. Joſeph Apoſtolorum habet ſpeciem: & idcirco quamquam in duodecim Apoſtolorum numero non fuerit, diſcipulus Domini nuncupatur. Hic munda ſindone corpus involvit. Et quidem in hoc eodem linteo reperimus de cœlo ad Petrum univerſorum animantium genera ſummiſſa. Ex quo forte non ſuperflue intelligitur, ſub lintei hujus nomine conſepeliri Chriſto Eccleſiam: quia tum in eo, ut in confuſione Eccleſiæ, mundorum atque immundorum animalium fuerit congeſta diverſitas. Domini igitur corpus tamquam per Apoſtolorum doctrinam infertur in vacuam & in novam requiem lapidis exciſi: ſcilicet in pectus duritiæ gentilis quodam doctrinæ opere exciſum Chriſtus infertur, rude ſcilicet ac novum, & nullo antea ingreſſu timoris Dei pervium. Et quia nihil præter eum oporteat in pectora noſtra penetrare, lapis oſtio advolvitur: ut quia nullus antea in nos divinæ cognitionis auctor fuerat illatus, nullus absque eo poſtea inferatur. Metus deinde furandi corporis & ſepulcri cuſtodia atque obſignatio, ſtultitiæ atque infidelitatis teſtimonium eſt: quod ſignare ſepulcrum ejus voluerint, cujus præcepto conſpexiſſent de ſepulcro mortuum ſuſcitatum.

9. Motus vero terræ tempore matutino, diei dominici reſurrectionis eſt virtus: cum contuſo mortis aculeo, & illuminatis illius tenebris, reſurgente Virtutum cœleſtium Domino, infernorum trepidatio commove-

movetur. Angelus autem Domini de cœlo descendens, & lapidem revolvens, & sepulcro assidens, misericordiæ Dei patris insigne est, resurgenti filio ab inferis Virtutum cœlestium ministeria mittentis. Atque ideo prior ipse resurrectionis est index, ut quodam famulatu paternæ voluntatis resurrectio nuntiaretur. Sed confestim Dominus mulierculis per Angelum adhortatis occurrit, & consalutat: ut nuntiaturæ exspectantibus discipulis resurrectionem, non Angeli potius, quam Christi ore loquerentur. Quod vero primum mulierculæ Dominum vident, salutantur, genibus advolvuntur, nuntiare Apostolis jubentur; ordo in contrarium causæ principalis est redditus: ut quia a sexu isto cœpta mors esset, ipsi primum resurrectionis gloria & visus & fructus & nuntius redderetur. Emitur vero a custodibus, qui omnia hæc viderant, argento resurrectionis Christi silentium, & mendacium furti honore scilicet sæculi & cupiditate, quia in pecunia honor ejus est, Christi gloria denegatur.

---

1. Principes vero sacerdotum, qui debuerant converti ad pœnitentiam, & Jesum quærere resurgentem, perseverant in malitia: & pecuniam, quæ ad usus templi data fuerat, vertunt in redemtionem mendacii, sicut ante triginta argenteos Judæi dederant proditori. Omnes igitur, qui stipe templi, & his quæ conferuntur ad usus Ecclesiæ, abutuntur in aliis rebus, quibus suam expleant voluptatem, similes sunt Scribarum & sacerdotum redimentium mendacium & sanguinem Salvatoris.

2. *Undecim autem discipuli ejus abierunt in Galilæam, in montem ubi constituerat illis Jesus.* Post resurrectionem Jesus in monte & Galilæa conspicitur, ibique adoratur, licet quidam dubitent, & dubitatio eorum nostram augeat fidem.

3. Tum

3. Tum manifestius ostenditur Thomæ; & latus lancea vulneratum, & manus fixas demonstrat clavis. *Accedens Jesus locutus est eis dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra.* Illi potestas data est, qui paulo ante crucifixus, qui sepultus in tumulo, qui mortuus jacuerat, qui postea resurrexit. In cœlo autem & in terra potestas data est: ut qui ante regnabat in cœlo, per fidem credentium regnet in terris. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti.* Primum docent omnes gentes, deinde doctas intinguunt aqua. Non enim fieri potest, ut corpus baptismi recipiat sacramentum, nisi ante anima fidei susceperit veritatem. Baptizantur autem *in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti*: ut quorum est una divinitas, sit una largitio; nomenque Trinitatis unus Deus est.

4. *Docentes eos servare omnia, quæcumque mando vobis.* Ordo præcipuus: jussit Apostolis, ut primum universas docerent gentes, deinde fidei tingerent sacramento, & post fidem ac baptisma, quæ essent observanda præciperent. Ac ne putemus levia esse, quæ jussa sunt, & pauca, addit: *Omnia quæcumque mandavi vobis*: ut qui crediderint, qui in Trinitate fuerint baptizati, omnia faciant, quæ præcepta sunt. *Et ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem sæculi.* Qui usque ad consummationem sæculi cum discipulis se futurum esse promittit, & illos ostendit semper esse victuros, & se numquam a credentibus recessurum. Qui autem usque ad consummationem mundi sui præsentiam pollicetur, non ignorat illam diem, in qua scit se futurum cum Apostolis.